

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»**

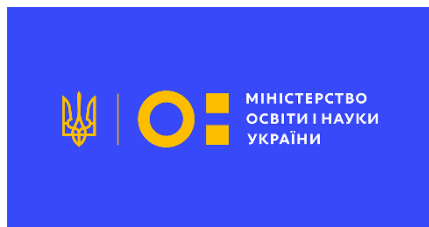


**збірник тез доповідей III міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ПРОБЛЕМИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ**



**24-26 квітня 2025 року
Полтава, Україна**





EURÓPSKY INŠTITÚT DALŠIEHO VZDELÁVANIA
EUROPEAN INSTITUTE OF FURTHER EDUCATION



МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Рада молодих учених і здобувачів вищої освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Громадська організація «ПРО ОСВІТ»

Рада молодих вчених Національної Академії Наук України

Національний Центр Судових Експертиз при Міністерстві юстиції Республіки Молдова

Факультет менеджменту, Лодзинський університет, Польща

Інтерактивна академія «Casa de Ucraina», Валенсія, Іспанія

Університет Матея Бела, Банська Бистриця, Словаччина

Європейський інститут подальшої освіти, Словаччина

Центр науково-дослідної співпраці: Польща-Україна

Меморіальний університет Ньюфаундленду, Канада

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

**ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
ІІІ МІЖНАРОДНОЇ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(24-26 квітня 2025 року)**

**Полтава - Миргород – Лубни
Україна**

ПРОГРАМНИЙ КОМІТЕТ

Олена КАРАМАН, голова комітету, доктор педагогічних наук, професор, ректор Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

СПІВГОЛОВИ КОМІТЕТУ

Віталій КУРИЛО, доктор педагогічних наук, професор, перший проректор, голова вченої ради ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», академік Національної академії педагогічних наук України;

Ярослава ЮРКІВ, доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»;

Світлана ВОВК, доктор політичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»;

Володимир МОРОЗ, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, голова первинної профспілкової організації ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»;

Вячеслав ЧЕБОТАРЬОВ, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки і маркетингу ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», професор Лодзінського університету, Республіка Польща;

Єва ВАЛІНСЬКА, доктор хабілітований, професор, декан факультету менеджменту Лодзінського університету, Польща;

Томаш ЧАПЛЯ, доктор хабілітований, професор Лодзінського університету, Польща;

Беата ГЛІНКОВСЬКА-КРАУЗЕ, доктор хабілітований, професор, заступник декана факультету менеджменту Лодзінського університету, Голова Центру науково-дослідницького співробітництва Польща – Україна, Республіка Польща;

Йозеф ЗАТКО, почесний доктор, доктор права, доктор філософії, Президент Європейського інституту подальшої освіти, Словацька Республіка;

Єгор ЧЕБОТАРЬОВ, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки і маркетингу ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»; доктор, ад'юнкт Лодзінського університету, Республіка Польща;

Ольга КАТАРАГА, доктор юридичних наук, директор Національного Центру Судових Експертиз при Міністерстві юстиції Республіки Молдова.

НАУКОВА РАДА

Олена КАРАМАН, доктор педагогічних наук, професор, ректор ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»;

Віталій КУРИЛО, доктор педагогічних наук, професор, перший проректор, голова вченої ради ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», академік Національної академії педагогічних наук України;

Ярослава ЮРКІВ, доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»;

Світлана ВОВК, доктор політичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»;

Вячеслав ЧЕБОТАРЬОВ, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки і маркетингу ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», професор Лодзінського університету, Польща;

Беата ГЛІНКОВСЬКА-КРАУЗЕ, доктор хабілітований, професор, заступник декана факультету менеджменту Лодзінського університету, Голова Центру науково-дослідницького співробітництва Польща – Україна, Польща;

Єва ВАЛІНСЬКА, доктор хабілітований, професор, декан факультету менеджменту Лодзінського університету, Польща;

Томаш ЧАПЛЯ, доктор хабілітований, професор Лодзінського університету, декан факультету менеджменту, Польща;

Йозеф ЗАТКО, почесний доктор, доктор права, доктор філософії, Президент Європейського інституту подальшої освіти, Словаччина;

Єгор ЧЕБОТАРЬОВ, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та банківської справи ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»; доктор, ад'юнкт Лодзінського університету, Польща.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Ольга КОРИНСЬКА, голова комітету, викладач кафедри літературознавства, східної філології і перекладу, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, голова Ради молодих учених і здобувачів вищої освіти Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»;

Марина БЄЛІК, заступник голови комітету, викладач кафедри літературознавства, східної філології і перекладу, член Ради молодих учених і здобувачів освіти Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

ЧЛЕНИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ

Анна БРАЇЛКО, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри товарознавства і торговельного підприємництва, член Ради молодих учених і здобувачів вищої освіти ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»;

Катерина КОВАЛЕНКО, асистент кафедри початкової освіти, член Ради молодих учених і здобувачів вищої освіти ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»;

Євгенія СЕМЕНОВА, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, член Ради молодих учених і здобувачів вищої освіти ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»;

Вікторія БОРИСЕНКО, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, член Ради молодих учених і здобувачів вищої освіти ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка».

Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку науки та освіти :

- A43** збірник тез доповідей III міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Полтава, 24-26 квітня 2025 року). Полтава : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2025. – 564с.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Державного Закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» від 30 травня 2025 р. (протокол №11)

*Матеріали друкуються в авторській редакції мовами оригіналів,
за виклад, зміст і достовірність яких відповідають автори.
Погляди, відображені у публікаціях, не завжди можуть співпадати
з офіційною позицією організаторів конференції.*

**©Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка», 2025**

ЗМІСТ

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 1 АГРАРНІ НАУКИ

Міценко Марія Юріївна ВПЛИВ ЗМІН КЛІМАТУ НА АГРОВИРОБНИЦТВО ПОЛТАВЩИНИ	19

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 2 ДЕРЖАВА ТА ПРАВО

Ivanova Roksolana Yu. PERSPECTIVES OF SCIENCE DEALING WITH INTERNATIONAL ECONOMIC ORGANIZATIONS IN FINANCIAL LAW	23
Бойко Валерія Андріївна СТРУКТУРА ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ТА ПОРІВНЯННЯ З ЗАРУБІЖНИМИ АНАЛОГАМИ	25
Горбатенко Василь Сергійович КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: МОДЕЛІ ТА ЇХНІ ОСОБЛИВОСТІ	28
Ковтунова Лариса Юріївна ЖІНКИ В ПРАВІ: ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ПРАВОВІЙ ПРАКТИЦІ ТА ОСВІТІ	32
Бойчук Олег Ігорович ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДХОДІВ ДО СВОБОДИ ДОГОВОРУ	36
Сайбеков Максим Геннадійович ВІДПОВІДНІСТЬ НАЗВ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАКОНОДАВСТВУ УКРАЇНИ	39
Кликов Анатолій Сергійович ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОГО СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ	44
Пермінов Євген Тимофійович АНАЛІЗ ПОКАРАННЯ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	48
Харченко Тетяна Миколаївна МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ З ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ	51

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 3 ДИЗАЙН ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Коваль Христина Олегівна ЯК СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДОЗВОЛЯЮТЬ СТВОРЮВАТИ ПЕРСОНАЛІЗОВАНИЙ ДИЗАЙН	56
Брага Таїсія Юріївна ЦИФРОВА ЕВОЛЮЦІЯ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ СЕРВІСІВ В КОНТЕКСТІ ПОТРЕБ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ	61
Братанчук Валерія Вадимівна РОЗВИТОК І ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ	62

Глоба Анна Русланівна	
Бабюк Наталя Петрівна	
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ: РОЗРОБКА ІНТЕРФЕЙСІВ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З НЕЙРОВІДМІННІСТЮ	65
Жижирун Дарія В'ячеславівна	
ПОЄДНАННЯ КОМФОРТУ, ЕРГОНОМІКИ ТА САНІТАРНИХ НОРМ В ДИЗАЙНІ СТОМАТОЛОГІЧНИХ КЛІНІК	70
Зайцев Даниїл .О.,	
Любименко Олена Миколаївна	
Маслова Наталія Олександрівна	
Штепа Олександр Анатолійович	
РОЗРОБКА ВЕБ-ФОРМИ З ОБРОБКОЮ ДАНИХ У РНР ДЛЯ ЗБОРУ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОСВІТУ КОРИСТУВАЧА З ДОТРИМАННЯМ ВИМОГ ДО БЕЗПЕКИ	73
Лошик Дмитро Валерійович	
АРХІТЕКТУРНА РЕАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ДЕРЕВИНИ ЗА ДОПОМОГОЮ ДАТЧИКІВ ТА МІКРОКОНТРОЛЕРА ESP-32	78
Подопрігора Аліса Володимирівна	
ЯК СТВОРЮВАТИ ТОВАРИ ТА ПОСЛУГИ, ДОСТУПНІ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНКЛЮЗІЄЮ	79
Фурман Олександр Андрійович	
РОЗРОБКА ТА РОЗГОРТАННЯ TELEGRAM-БОТУ ПЕРСОНАЛІЗОВАНИХ СПОВІЩЕНЬ ОБЛІКУ ЧАСУ ЖИТТЯ	82
Могильний Геннадій Анатолійович	
Швець Ірина Михайлівна	
АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	85
Шпетний Олександр Ігорович	
ІНТЕРДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО- ПРОЄКТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ	88
Фурман Олександр Андрійович	
РОЗРОБКА ПРОГРАМИ З ВИКОРИСТАННЯМ PYTHON ДЛЯ ОБРОБКИ ДАНИХ EXCEL ТА ІНТЕГРАЦІЇ З TELEGRAM-БОТОМ	92
Ihor P. Kryvoruchko	
FEATURES OF CONTROL SIGNAL FORMATION IN THE NAVKU-3 UNIT	97
Мальченко Анна Іванівна	
Сухорукова Анна Леонідівна	
РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ	97

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 4

ЕКОНОМІКА, МАРКЕТИНГ, МЕНЕДЖМЕНТ І ФІНАНСИ

Шевчук Ярослав Васильович	
Шевчук Оксана Ігорівна	
ФІНАНСОВА САНАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ВІДНОВЛЕННЯМ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ	100
Жуковський Максим Олегович	
Недосєков Віталій Володимирович	
ОСНОВИ ЕКОНОМІКИ ЗДОРОВ'Я ТВАРИН	102
Новосьолова Олена Сергіївна	
ЗАРУБІЖНА ПРАКТИКА ОПОДАТКУВАННЯ СТРАХОВОГО БІЗНЕСУ	105

Атаєва Олена Алімівна SOFT SKILLS У ФОКУСІ HR-МЕНЕДЖМЕНТУ: ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ	107
Білоус Микола Олегович КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ В ОРГАНІЗАЦІЇ І ПЛАНУВАННІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ	111
Горбатюк Людмила Михайлівна Борисенко Вікторія Вячеславівна РОЖЕВИЙ ПОДАТОК В УКРАЇНІ. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ ГЕНДЕРНОЇ ЦІНОВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ	115
Вознесенська Анастасія Віталіївна ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ СПОЖИВЧИХ УПОДОБАНЬ МОЛОДІ	120
Ганзюк Світлана Михайлівна Ступак Єлизавета Юріївна ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ УКРАЇНИ	123
Герасименко Дмитро Олегович ІШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА АВТОМАТИЗАЦІЯ В ЕКОНОМІЦІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	126
Довженко Анна Олександрівна Миколайчук Ірина Павлівна HR 4.0: ТРАНСФОРМАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІД ВПЛИВОМ ЦИФРОВИХ ІННОВАЦІЙ ТА AI-РІШЕНЬ	129
Жиляков Сергій Володимирович ІНДИКАТИВНА МОДЕЛЬ ОЦІНКИ РИЗИКІВ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	132
Квасницька Раїса Степанівна Семряга Богдан Васильович АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ДЕПОЗИТАРНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКАХ КАПІТАЛУ УКРАЇНИ	136
Коновалова Анастасія Володимирівна ВИКОРИСТАННЯ АРОМАМАРКЕТИНГУ В ТОРГІВЛІ	141
Коржук Вікторія Володимирівна ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА У ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЯХ: РИЗИКИ ДЛЯ БІЗНЕСУ ТА МЕТОДИ ЗАХИСТУ	143
Косенко Владислав Юрійович ЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПЛАНУВАННЯМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА	147
Ляшевська Олена Іванівна АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	149
Марадь Роман Миколайович УПАКОВКА ТОВАРУ ЯК МАРКЕТИНГОВИЙ ІНСТРУМЕНТ	151
Машталяр Ольга Володимирівна ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ДОХІДНОСТІ АКЦІЙ	154
Переясловська Дар'я Артемівна Миколайчук Ірина Павлівна ВПЛИВ АВТОМАТИЗОВАНОГО ПІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ НА ЗАЛУЧЕННЯ ТАЛАНТІВ	157

Стойка Віталій Олександрович	
Кривенцов В'ячеслав Едуардович	
ПІДВИЩЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ – ОСНОВА ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	161
Cherednichenko Olena	
THE ROLE OF ECONOMIC HISTORY AND ECONOMIC THOUGHT IN THE SYSTEM OF ECONOMIC EDUCATION	163
Шапа Надія Миколаївна	
Омелич Олександра Юріївна	
Климович Олександр Михайлович	
ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА СИСТЕМУ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	165
Шевчун Марина Борисівна	
ФОРМУВАННЯ БРЕНДУ РОБОТОДАВЦЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	169
Дяченко Анастасія Костянтинівна	
ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ І РІЗНОМАНІТНІСТЬ У КОМПАНІЯХ: ЯК ЦЕ ВПЛИВАЄ НА УСПІХ БІЗНЕСУ	172

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 5 ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ТОРГІВЛЯ

Белаковський Леонід Михайлович	
Березовський Руслан Юрійович	
ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНИХ КРИТЕРІЇВ ОЦІНКИ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ	177
Ачкасова Ірина Сергіївна	
Андрєєва Валентина Григорівна	
Андрєєв Сергій Сергійович	
МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ПОСЛУГ	181
Борисова Світлана Євгенівна	
Крук Олена Миколаївна	
БІРЖОВА ТОРГІВЛЯ В УМОВАХ КРИЗИ: УРОКИ ДЛЯ ІНВЕСТИТОРІВ	184
Новомлинський Олексій Вікторович	
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ В ТОРГІВЛІ	188
Гребенник Наталя Григорівна	
НАУКОВІ ПАРКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ЗНАНЬ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ	191

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 6 ІСТОРІЯ, МИСТЕЦТВО ТА КУЛЬТУРА

Катерина Кочеткова	
ЗНАЧЕННЯ ОБРАЗІВ ПОЛТАВСЬКОГО РОЗПИСУ В МАЛЯРСЬКІЙ ТВОРЧОСТІ ЮЛІЇ АНАТОЛІЇВНИ МОХІРЕВОЇ	195
Сауга Аліса Олександрівна	
АКТУАЛЬНІСТЬ РОМАНУ В. ПІДМОГИЛЬНОГО «МІСТО» ДЛЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	198
Арзуманян Арам	
ІМІДЖ ТЕЛЕВЕДУЧОГО ЯК СКЛАДНИК МЕДІА-ТВОРЧОСТІ	201
Болховітіна Інна Андріївна	
ДВІ ТВОРЧІ ДОЛІ, ЗНИЩЕНІ П. О. КОЗИЦЬКИМ	204

Лобур Олена Олексіївна ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МУЗЕЮ	209
Миронов Юрій Богданович Михальський Юрій Володимирович ІВАН ФРАНКО ЯК ОДИН ІЗ ІДЕОЛОГІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	212
Оганян Армаїс Татульович ХТО Ж ТАКА РОСІЯ НАСПРАВДІ	214
Ольга Бойко ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПОРТРЕТНОГО ЖАНРУ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ	216
Гончаренко Олександр Васильович ІНТЕГРАЦІЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	218
Токар Кіра Олександрівна ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА: РОЛЬ ФЕМІНІЗМУ В ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ	221
Шелупахіна Тетяна Володимирівна РОЗВИТОК ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТИЧНОГО КІНО В ФІЛЬМІ СЕРГІЯ ПАРАДЖАНОВА «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ»	223
Яртим Оксана Іванівна ДИТЯЧІ ТА ЮНАЦЬКІ РОКИ ЛЮБОВІ ЯКУБОВСЬКОЇ	227
Шершова Тетяна Вікторівна ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ЕСТРАДНИХ ВОКАЛІСТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	229

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 7

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

Половян Наталія Сергіївна МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ З ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	233
Бутирський Олександр Анатолійович ВЛАДА І БІЗНЕС: ВЗАЄМОВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	237
Литвинчук Оксана Валеріївна Ваховський Нікіта Анатолійович МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА АВСТРІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ	241
Ладиченко Катерина Іллівна Морозова Юлія Вікторівна ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	245
Костенко Віталій Олександрович Гладченко Віталій Сергійович МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	247

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 8

ОСВІТА І ПЕДАГОГІКА

Брежнєва Надія Олегівна РЕАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЧЕРЕЗ ПРОЄКТНЕ НАВЧАННЯ	252
Глебов Роман Сергійович ЦІННІСНІ ВИМІРИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ: ОСВІТНІ СИСТЕМИ ВІТЧИЗНЯНИХ ПЕДАГОГІВ	255
Дяденчук Альона Федорівна ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ MATLAB ТА SCILAB У ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІН ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ	259
Єсаулов Дмитро Володимирович ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ ГАЛУЗІ	261
Єфременко Андрій Миколайович Шутєєв Ілля Вячеславович ЗАЛУЧЕННЯ ТА МОТИВАЦІЯ ЯК КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ УСПІШНОСТІ МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ЛЕГКІЙ АТЛЕТИЦІ	265
Ivanchuk Volodymyr Zhezhera Viktoriia REGULATORY AND LEGAL SUPPORT FOR THE AI COMPETENCE DEVELOPMENT: FOREIGN EXPERIENCE	269
Ілійчук Любомира Василівна КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ	272
Кібаленко Вадим Віталійович ЕТИКА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	276
Корінська Ольга Олегівна ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ	278
Красільников Микола Іванович КОМПОНЕНТИ В СТРУКТУРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ	280
Ланова Ірина Вікторівна, ПРИНЦИПИ, ЗМІСТ І РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ	283
Литвиненко Микола Денисович РОЗРОБКА МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ ДЛЯ ПЛАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	285
Медведєва Марія Олександрівна STEAM-ОСВІТА ЯК ФУНДАМЕНТ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО МИСЛЕННЯ СУЧАСНОГО ПОКОЛІННЯ	287
Шехавцова Світлана Олександрівна Чжан Яоюй ПРОФЕСІЙНИЙ ІМІДЖ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ: САМОПІЗНАННЯ ОСОБИСТОСТІ	289
Мороз Володимир Петрович СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА	292

Перова Світлана В'ячеславівна ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ	296
Свіріденко Дар'я Олександрівна РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ	298
Сидоренко Сергій Юрійович КОМПЛЕКСНА ІНТЕГРАЦІЯ ПЛАТФОРМ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ, ТРЕНІНГІВ ТА ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ ОСВІТІ: ДОСВІД ПТУ №44 М. МИРГОРОДА	301
Скітченко Таїсія Олександрівна СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ДІТЬМИ ВПО МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	304
Таранець Альона Володимирівна ОСВІТНІЙ КЛАСТЕР ЯК ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРУ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ	306
Сергієнко Тетяна Григорівна ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК ІННОВАЦІЯ ТА ТРАДИЦІЯ В ОСВІТІ	309
Матюха Вікторія Анатоліївна ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК МОТИВАЦІЙНИЙ РЕСУРС У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	312
Омелян Олександр Миколайович ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЛАБОРАТОРНИХ РОБІТ З ФІЗИКИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ ОСВІТИ	314
Шехавцова Світлана Олександрівна Ян Цзюньцзе СУЧАСНА ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В УМОВАХ ПОЛКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА	316
Чжан Лі ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	319
Тіхова Єлизавета Володимирівна ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ «ЛЮДИНА – СВІТ»	321
Федюніна Олена Ігорівна РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСВІТНІХ ПРАКТИК У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В УКРАЇНІ	324
Chunikhin Denys Korkishko Olena SCIENTIFIC UNDERSTANDING OF THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN SCIENTIFIC RESEARCH	327
Шершньова Олена Володимирівна ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА: СПІВПРАЦЯ З БАТЬКАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ	330
Shlenova Maryna THE USE OF ADVANCED INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE PROFESSION-ORIENTED TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN LIBRARY, INFORMATION, AND ARCHIVAL STUDIES	334

Гуданич Наталія Миколаївна ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	337
Листопад Наталя Леонідівна ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	341
Листопад Олексій Анатолійович ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	345
Мардарова Ірина Костянтинівна ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	351
Панченко Оксана Олександрівна Грабар Наталія Миколаївна ВІРТУАЛЬНІ ЕКСКУРСІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО- ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	353

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 9

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я ТА СПОРТ

Десятнюк Лілія Борисівна МОБІЛЬНІ ДОДАТКИ ЯК НОВИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	356
Жогло Володимир Миколайович ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ ТА ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ РЯТУВАЛЬНИКІВ	358
Котвицька Анастасія Андріївна ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СУЧАСНИХ ХАРЧОВИХ ЗВИЧОК НА ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ	360
Мельник Софія Русланівна Сірий Олександр Михайлович МІЖНАРОДНЕ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ФІЗИЧНУ КУЛЬТУРУ І СПОРТ	364
Охомуш Анастасія Олександрівна ВПЛИВ ШКІЛЬНОГО СПОРТУ, ЗОКРЕМА ПОЗАУРОЧНИХ СПОРТИВНИХ ЗАХОДІВ, НА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СЕРЕД УЧНІВ	366
Мельник Софія Русланівна Сірий Олександр Михайлович РОЛЬ ГНУЧКОСТІ ТА КООРДИНАЦІЇ РУХІВ У БАДМІНТОНІ	369
Ставрулов Едуард Миколайович МОБІЛЬНІ ДОДАТКИ У СПОРТИВНОМУ ТРЕНУВАННІ ТА ЇХ ЕФЕКТИВНІСТЬ СЕРЕД СТУДЕНТІВ	371
Черневич Віта Віталіївна ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ЗДОБУВАЧІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	375

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 10
ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

Босін Марк Євгенови Рикова Лариса Леонідівна СТРУКТУРА АНСАМБЛЮ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН	378
Гришук Андрій Вікторович ПОРУШЕННЯ АКТИВНОСТІ ДЕЯКИХ ФЕРМЕНТІВ В ОРГАНІЗМІ НОВОНАРОДЖЕНИХ ТЕЛЯТ З ОЗНАКАМИ ДИСПЕПСІЇ	380
Лучинський Назар Вікторович Осокін Євген Сергійович Іванченко Марія Валеріївна ПОРІВНЯННЯ CuCl_2 , $\text{Cu}(\text{NO}_3)_2$ ТА CuSO_4 В ЯКОСТІ ПРЕКУРСОРІВ ДЛЯ СИНТЕЗУ КУПРУМ(I) МАЛЕЇНАТУ	383
Сусь Петро Володимирович Глущенко Людмила Анатоліївна ОСОБЛИВОСТІ НАКОПИЧЕННЯ БІОЛОГІЧНО АКТИВНИХ РЕЧОВИН ПЛОДАМИ ДЕЯКИХ ВИДІВ КУЩІВ В УМОВАХ ПОЛЕЗАХИСНИХ ЛІСОНАСАДЖЕНЬ	388

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 11
ПСИХОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Кішук Леся Андріївна Новіков Олександр Андрійович ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ	391
Андрєєв Сергій Сергійович, Андрєєва Валентина Григорівна ОБРАЗ «БАТЬКА» В ПСИХОЛОГІЇ	397
Аршинова Лілія Віталіївна ПОДОЛАННЯ ПРОЯВІВ ТРИВОЖНОСТІ В УЧНІВ 5-Х КЛАСІВ ЗАСОБАМИ АРТТЕРАПІЇ	398
Бучковська Наталія Андріївна ВПЛИВ ТРИВАЛОСТІ СНУ НА КОНЦЕНТРАЦІЮ УВАГИ У ПІДЛІТКІВ	401
Волощук Сніжана В'ячеславівна ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ	405
Гальчич Ірина Петрівна ФОРМУВАННЯ МЕДІАЦІЙНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ	408
Долгоносенко Владислав Віталійович МОТИВАЦІЙНА НЕЗРІЛІСТЬ ЯК ОСНОВА СХИЛЬНОСТІ ДО ПРОКРАСТИНАЦІЇ	411
Дроздова Софія Євгеніївна КОГНІТИВНІ ПАСТКИ ТА ФОРМУВАННЯ СУДЖЕНЬ ПІД ВПЛИВОМ ЕФЕКТУ БАРНУМА	414
Єгорова Тетяна Михайлівна СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ У ГАЛУЗІ СУДОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ	418

Ковтун Аліна Юріївна ГРУПИ ВЗАЄМОДОПОМОГИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ	421
Куніцька Тетяна Сергіївна КОНФЛІКТИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	426
Курило Віталій Семенович Караман Олена Леонідівна АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	429
Музика Анастасія РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	432
Пирог Анатолій Анатолійович ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ВРАЗЛИВИМИ КАТЕГОРІЯМИ НАСЕЛЕННЯ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА	435
Плоткін Даніїл Олександрович СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	438
Собокар Марія Денисівна ВПЛИВ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ НА ПСИХОСОМАТИЧНЕ ЗДОРОВ'Я ДОРΟΣЛИХ	442
Марусик Юлія Олександрівна Шкільник Олена Ігорівна КОМПРОМІС, ЯК СТРАТЕГІЯ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ	443
Михайловський Олександр Миколайович Гуменюк Оксана Григорівна КОНФЛІКТИ В ТРУДОВИХ КОЛЕКТИВАХ: ЯК ЗНАЙТИ БАЛАНС МІЖ КОНКУРЕНЦІЄЮ ТА СПІВПРАЦЕЮ	445
Назмієв Антон Олександрович ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ЧЛЕНАМИ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	447
Данилевська Олександра Олегівна ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ГРУПИ РИЗИКУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ В УМОВАХ ВІЙНИ	449
Пирог Данило Анатолійович ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ В ГРОМАД	452
Акоськіна Тетяна Вікторівна ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ НА ХАРАКТЕРОЛОГІЧНІ РИСИ ОСОБИСТОСТІ	454
Фарима Ірина Василівна ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА МОТИВАЦІЮ У МОЛОДІ	457
Лисенко Михайло Миколайович ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ СТУДЕНТІВ ПЕРЕМІЩЕНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	460

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 12**ТОЧНІ НАУКИ****Дорогий Ярослав Юрійович****Цуркан Василь Васильович**

ТЕНЗОРНИЙ АНАЛІЗ ДЛЯ ЗАДАЧ КІБЕРБЕЗПЕКИ ТА ПОШУКУ АНОМАЛІЙ В КРИТИЧНІЙ ІНФРАСТРУКТУРІ НА БАЗІ ТЕХНОЛОГІЙ ШІ

463**Любименко Олена Миколаївна****Фельдман Едуард Петрович**

МАТЕМАТИЧНИЙ ОПИС ТА КОМП'ЮТЕРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПОВЕДІНКИ ФОРМОЗМІНЕННЯ КАНТИЛЕВЕРУ З ПАЛАДІО ПРИ ВЗАЄМОДІЇ З ВОДНЕМ

467**ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 13****ТУРИЗМ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА****Адамова Анастасія Іванівна**

ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ СФЕРИ HOReCa В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

472**Малявіна Марія Олегівна****Сторожук Олена Анатоліївна****Андрєєв Сергій Сергійович**

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО СЕЛА

475**Муленко Ілона Петрівна****Сухорукова Анна Леонідівна**

ВПЛИВ ПАБЛІК РІЛЕЙШНЗ НА ЛОЯЛЬНІСТЬ КЛІЄНТІВ ГОТЕЛЬНИХ МЕРЕЖ

479**Стамат Вікторія Михайлівна****Мальченко Анна Іванівна**

РОЗВИТОК ЕКО-ГОТЕЛЕЙ В УКРАЇНІ ЯК ІННОВАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

483**ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 14****ФІЛОЛОГІЧНІ НАПРЯМИ****Белік Марина Олегівна****Грінченко Семен Васильович**

ГО В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОГО КОНТЕКСТУ

487**Недогибченко Софія Андріївна**

ІНТЕРНЕТ-СЛЕНГ У КИТАЙСЬКІЙ МОВІ: ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ НА МОВНУ ПРАКТИКУ

491**Anastasieva Oksana Anatoliivna**

ENGLISH AS THE LANGUAGE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY: NECESSITY OF ENGLISH-MEDIUM INSTRUCTION FOR TECHNICAL STUDENTS

495**Ivanova Tetyana Anatoliyivna**

PRINCIPLES OF TEACHING DIALOGICAL SPEECH TO LAW STUDENTS

497**Гречка Микола Геннадійович**

ФАКТОРИ ПОМИЛОК У СПРИЙНЯТТІ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

499

Олександр Зорянський МОВНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТОПОНІМІВ ПОЛТАВЩИНИ	502
Ісакова Валентина Сергіївна ВПЛИВ АНГЛІЦИЗМІВ НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ЗАГРОЗИ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ	504
Мартинюк Анастасія Вячеславівна КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ ЯК ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ПРОБЛЕМА	508
Маршал Тетяна Олексіївна СТОРИТЕЛІНГ ЯК НОВІТНЯ ПРАКТИКА В МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	510
Носаль Вікторія Віталіївна ВПЛИВ БРИТАНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ І ТРАДИЦІЙ НА УКРАЇНУ	513
Остапенко Злата Вячеславівна ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТА ВЖИВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНИХ МОРФЕМ У КИТАЙСЬКІЙ МОВІ	516
Павленко Анна Станіславівна ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ДО ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	518
Перепада Дар'я Олександрівна МЕТАФОРА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА КИТАЄМОВНОГО ЕКОНОМІЧНОГО І МАРКЕТИНГОВОГО ДИСКУРСУ	520
Pleshchynska Yuliia Andriivna DIALECTS OF THE UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES	523
Склярова Ірина Вікторівна МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК У РОБОТІ З МОДАЛЬНИМИ ДІЄСЛОВАМИ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ	525
Сухина Анастасія Олександрівна СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ СТАЛИХ ВИРАЗІВ	529
Морозов Павло ШЛЯХИ ТА СПОСОБИ ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	532
Фасоля Тарас Анатолійович Хархун Валентина Петрівна ОБРАЗ РАДЯНСЬКОГО ДИТИНСТВА В ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА 1930-Х РР	535
Шевкун Кристина Андріївна ІМЕРСИВНИЙ ПІДХІД ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ	538
Usata Kateryna Serhiivna ENGLISH IN FOOD LABELING AND ADVERTISING: TRANSLATION CHALLENGES	541

ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ 15 ФІЛОСОФСЬКІ ТА СОЦІАЛЬНІ НАУКИ

Бажан Віталій Олександрович РОЛЬ ТЕХНОЛОГІЙ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛЮДСЬКОЇ СВІДОМОСТІ ТА КУЛЬТУРИ	544

Журба Ігор Вячеславович ФЕНОМЕН АНТИУКРАЇНСЬКИХ РУХІВ: СЕПАРАТИЗМ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ЗОВНІШНЬОГО УПРАВЛІННЯ	546
Могила Тетяна Володимирівна РОЛЬ НАЦІОНАЛІЗМУ В ФОРМУВАННІ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	548
Попов Володимир Юрійович ДО ПРОБЛЕМИ ПОХОДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «СВІТОГЛЯД»	550
Богданова Наталія Григорівна ФІЛОСОФІЯ ТА СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ВИКЛИКИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ І ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗМІН	553
Лялюк Олександр ДЕЛІБЕРАТИВНА ПОЛІТИКА ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ЕЛІТАРНИМ МОДЕЛЯМ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ	557

Тематичний напрям 1

АГРАРНІ НАУКИ



ВПЛИВ ЗМІН КЛІМАТУ НА АГРОВИРОБНИЦТВО ПОЛТАВЩИНИ

Міценко Марія Юріївна,

здобувачка 2 курсу першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»
освітньої програми «Міжнародні відносини та економічна дипломатія»
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна,
morozova_fmtp_14_23_b_d@knute.edu.ua

Науковий керівник – Ладиченко Катерина Іллівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри світової економіки
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна,
k.ladychenko@knute.edu.ua

Зміни клімату впливають на сільське господарство в усіх областях України. Аграрний сектор, який, як і інші сфери економіки, постраждав від війни, додатково стикається з кліматичними викликами. Проблема потребує комплексного вивчення, оскільки поєднання геополітичних та екологічних факторів створює унікальні виклики для агровиробників. Це змушує підприємців адаптуватися та шукати різні способи підвищення прибутковості.

За останні роки зміни клімату завдали значних збитків аграрному сектору України. Згідно з даними Міжнародної фінансової корпорації (IFC), за останні 20 років українські фермери втратили близько 2 млрд дол США через кліматичні зміни, що становить приблизно 12 % від річного ВВП сільського господарства [1]. Наприклад, у 2020 році через теплу безсніжну зиму та посуху було втрачено 568,2 тис. га озимих культур, а загальні втрати від зниження експорту сільськогосподарської продукції склали близько 115,5 млн дол [2]. За результатами опитування 2024 року, 91 % українських фермерів стурбовані змінами клімату, а 59 % із них уже зазнали суттєвих втрат доходів через екстремальні погодні явища [3]. Ці факти свідчать про зростаючий тиск кліматичних ризиків на агровиробництво та потребу у впровадженні адаптаційних стратегій. Залишається недостатньо вивченим питання регіональних особливостей адаптації аграрних підприємств до кліматичних змін, зокрема в контексті виробництва комбікормів. Також потребує уточнення ефективність різних адаптаційних стратегій в умовах Полтавського регіону.

У цьому дослідженні визначаються оптимальні стратегії адаптації аграрних підприємств Полтавщини до кліматичних змін на прикладі ТОВ "Посулля агро".

Методика дослідження базується на комплексному підході, що поєднує кількісні та якісні методи аналізу. Для збору даних було використано: моніторинг агрокліматичних умов за період 2024-2025 рр., аналіз динаміки врожайності основних культур (кукурудза, пшениця, соняшник, ячмінь), економічну оцінку собівартості продукції та рентабельності виробництва.

Полтавщина, як один із провідних аграрних регіонів України, відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни. На прикладі діяльності ТОВ «Посулля агро», що знаходиться в Лубенському районі Полтавської області, розглянемо вплив кліматичних факторів на вирощування комбікормової сировини. Інгредієнтами сировини можуть бути: кукурудза, пшениця, соняшник, ячмінь та інші культури. Складностей із пошуком посівного матеріалу не виникає. За останні роки обсяги потреби

в сировині не змінилися, оскільки вони безпосередньо залежать від замовлень з боку тваринництва. Проте, у цьому регіоні тваринництво скорочується і не демонструє видимого розвитку.

Клімат не є основним фактором формування цін на зерно – вони орієнтуються на середньосвітові показники, а потім коректуються з урахуванням природних катастроф, таких як посухи та град. Тобто кліматичні умови вносять свої корективи в ціни на національному ринку на зернові культури, але основним чинником залишаються світові ринкові показники.

У 2024 році посівна розпочалася 3 квітня, і це виявилось вдалим рішенням для ТОВ «Посулля агро», враховуючи необхідність певних погодних умов для вирощування культур. Якщо ж затримати посівну на 2–3 тижні (що часто є адаптивним заходом для уникнення заморозків), виникає ризик висихання ґрунтів і нестачі вологи. Наприклад, цього року посівна ще не почалася, але запланована на 21 квітня. Саме через таку невизначеність підприємці використовують термін «ризикове землеробство», який чітко відображає нестабільність ситуації з урожаєм.

Кожна зернова культура в господарстві однаково страждає від посухи та природних катастроф. Наприклад, минулого року через посушливе літо виник недобір урожаю соняшника. Замість запланованих 100 центнерів ТОВ «Посулля агро» отримало лише 6–7 ц. Аналогічна ситуація спостерігалася з кукурудзою, яка потребує достатньої кількості вологи для нормального росту. Однак того року сільгоспприємства в усьому світі стикнулися з глобальним потеплінням, що значно підвищило ринкові ціни на зерно, тому полтавські господарства були рентабельними. Ціна на кукурудзу минулого року коливалася від 4 до 8,5 тисяч гривень за тонну в господарстві.

Проте існують адаптаційні заходи для зменшення ризиків нестачі врожаю. Наприклад, перехід від масового вирощування кукурудзи (яка вимагає більше вологи) до озимих культур, таких як пшениця, жито та ячмінь. Озимі культури висіваються восени і формуються завдяки осінньо-зимовій та весняній волозі, тому вони менш залежать від опадів у травні-червні, на відміну від кукурудзи.

Також активно використовується карта сівозміни для стратегічного планування посівів наступного року. Це дозволяє підвищити економічну ефективність, запобігати поширенню шкідників і підтримувати родючість ґрунту, уникаючи його «втоми» від однієї й тієї самої культури.

Кліматичні зміни також змушують регулярно переглядати технологічні процеси на підприємстві. Наприклад, через спеку та нестачу вологи сільгосптехніка працює в інших режимах – зменшується час роботи в полі, змінюються терміни посіву та збирання. Застарілі підходи не завжди підходять до нових умов, тому постійна модернізація допомагає ефективніше використовувати ресурси, реагувати на екстремальні погодні умови та зменшувати втрати. Це ключ до стабільних урожаїв і прибутковості в умовах кліматичних змін.

Отже, кліматичні зміни вже суттєво впливають на аграрний сектор Полтавщини, змушуючи підприємства адаптувати технології, структуру посівів і стратегії землеробства. Попри виклики, господарства, такі як ТОВ «Посулля агро», демонструють здатність гнучко реагувати на зміни, зберігаючи рентабельність і продовжуючи грати важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни. Однак подальші дослідження мають зосередитись на точніших методах прогнозування погодних ризиків та економічній оцінці довгострокових адаптаційних інвестицій.

Список використаних джерел

1. **Світовий банк. (2024).** Збитки сільського господарства від війни в Україні сягнули понад 80 мільярдів доларів. Landlord.ua. URL: <https://landlord.ua/news/finans/zbytky-silskogo-gospodarstva-vid-vijny-v-ukrayini-syagnuly>

ponad-80-milyardiv-dolariv-svitovyj-bank/?utm_source=chatgpt.com 2. **Kurkul.** (2023). Минувшого року Україна втратила мільйони тонн зерна через зміни клімату. URL:https://kurkul.com/news/24490-minulogo-roku-ukrayina-vtratila-milyoni-tonn-zerna-cherez-zmini-klimatu?utm_source=chatgpt.com 3. **iFarming.** (2024). 91% фермерів в Україні занепокоєні змінами клімату. URL:https://ifarming.ua/monitoring/91-fermeriv-v-ukrayini-zanepokoyeni-zminamy-klimatu?utm_source=chatgpt.com

Тематичний напрям 2 ДЕРЖАВА ТА ПРАВО



PERSPECTIVES OF SCIENCE DEALING WITH INTERNATIONAL ECONOMIC ORGANIZATIONS IN FINANCIAL LAW

Ivanova Roksolana Yu.,
Ph.D. in Law, Associate Professor,
Professor of the Department of
International and European Law,
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of
Management and Law,
Khmelnytskyi, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-8257-4486>

The role of International Economic Organizations (IEOs) in financing law has steadily progressed with the development of global economic security, regulation of financial transactions, and amalgamation of financial laws. National monetary policies are shaped legally through the grant of foreign investment and economic governance by organizations like the International Monetary Fund (IMF), World Bank, and Financial Stability Board (FSB). Their legal impact, however, poses issues of clarity, effectiveness, and intrusion of sovereignty within the discourse.

Recent Studies. Recent legislative concerns tend to focus rationally on the economic impacts and prerequisites of cross-organization IEOs-regulated international finances, in the:

Amalgamation or integration of International and Domestic Banking or Financial laws.

Effects of IMF financial conditionality on the post socialist economies.

Governance of international financial or economic dispute resolution and international organizations.

Many IEOs help forward the argument in favor of economic stability as they ensure that no member state under IEO breaks the norm of compliance. Conversely, it has also been argued that the imbalance in the international financial system gives rise to all the powerful countries establishing a priority circle and therefore power becomes subordinate to the wealth.

Outstanding Issues and Aims of the Study. Although IEOs serve a significant function, they also encounter obstacles such as:

Not having jurisdiction to carry out inspections and financial control under international treaties.

Radically changing the equilibrium between control of expenditures and revenue in the context of sovereign debts.

Preference given to developed nations to international credit organizations, restraining the growth of these institutions.

This study seeks to assess the strategies that science employs to meet these challenges and to devise measures that make the financial legal system more open, equitable, and functional.

Methodology. This investigation employs a comparative legal analysis of financial treaties, as well as the policies of the IMF and WTO financial arrangements. A case study approach is used to evaluate the effects of financial law reform across different economic regions, focusing on Europe and post-Soviet states.

Main Research Findings. Harmonization vs. Sovereignty - While the development of international financial law has positive aspects in fostering regulatory consistency, governments encounter major difficulties exercising sovereignty over the management of financial power.

Legal Gaps in EU Financial Governance – EU programs set strict parameters for compliance that differ sharply from the domestic financial rules or laws, creating stress within national governance structures.

Accountability of International Economic Organizations: the absence of a legal framework assigning responsibility to International Economic Organizations raises issues of financial equity and injustice and underdevelopment in the harnessing of the available socioeconomic resources.

Conclusions and Further Research Directions. Legal scholarship is central in developing and evaluating measures to enhance the effectiveness of international financial law. The future of the regulation of finance will require:

More comprehensive measures directed towards the resolution of financial conflicts.

Better control by developing countries over the financial management of the nation.

Withdrawal of legal control over decisions of International Economic Organizations.

Additional investigations must analyze the impact of AI and digital financial systems on the future International Financial Law.

References

1. **Stiglitz, J.** (2021). *Globalization and Its Discontents Revisited: Anti-Globalization in the Era of Trump*. Norton & Company.
2. **Chalamish, E.** (2020). *The Role of International Financial Law in Economic Governance*. Oxford University Press.
3. **IMF** (2024). *Annual Report of the International Monetary Fund*. IMF Publications.
4. **WTO** (2023). *Financial Dispute Settlement Reports*. World Trade Organization.
5. **Financial Stability Board** (2023). *Global Financial Stability Review*. FSB Reports.
6. **Buchanan, J., & Keohane, R. O.** (2022). *Legitimacy and Global Governance: The Role of International Financial Institutions*. Cambridge University Press.
7. **Rajan, R.** (2021). *The Third Pillar: How Markets and the State Leave the Community Behind*. Penguin Books.

СТРУКТУРА ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ТА ПОРІВНЯННЯ З ЗАРУБІЖНИМИ АНАЛОГАМИ

Бойко Валерія Андріївна,
студентка 2-БЮ(4)

Комунальний заклад вищої освіти «Барський
гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»,
Науковий керівник – Юзько Тетяна Миколаївна,
доктор філософії, доцент кафедри
соціально-економічних дисциплін,
Комунальний заклад вищої освіти «Барський
гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»,
bojkovaleria11@gmail.com

Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 року, став важливим етапом у розвитку національного законодавства, що регулює цивільні відносини. Він визначає основи правового регулювання майнових і особистих немайнових відносин, забезпечуючи баланс інтересів суб'єктів цивільних прав. Структура кодексу складається з кількох основних частин, що охоплюють загальні положення, зобов'язання, права власності, спадкування та інші важливі аспекти.

Аналізуючи структуру цивільного кодексу України, важливо порівняти її з аналогічними законодавчими актами інших країн, зокрема держав Європейського Союзу, США та інших юрисдикцій. Таке порівняння дозволяє виявити спільні тенденції в розвитку цивільного права, а також особливості, які визначають національний підхід до регулювання цивільних відносин.

У рамках даного дослідження ми розглянемо основні компоненти цивільного кодексу України, їх функції та значення, а також проведемо порівняльний аналіз з міжнародними стандартами. Метою є не лише виявлення переваг і недоліків українського законодавства, але й формулювання рекомендацій щодо його вдосконалення в контексті глобалізації правових систем.

Структурно Цивільний кодекс України (далі – ЦКУ) побудований за пандектною системою, складається з шести книг, розмежованих за сферою регулювання: 1. Книга перша. Загальні положення; 2. Книга друга. Особисті немайнові права фізичної особи; 3. Книга третя. Право власності та інші речові права; 4. Книга четверта. Право інтелектуальної власності; 5. Книга п'ята. Зобов'язальне право; 6. Книга шоста. Спадкове право [1].

Книги поділені на розділи та підрозділи, вони в свою чергу поділені на статті. Загалом Цивільний кодекс України налічує 1308 статей. Отже, після опрацювання Цивільного кодексу України перейдемо до аналізу цивільних кодексів інших країн.

Німецьке цивільне уложення (нім. Bürgerliches Gesetzbuch, BGB, більш точний переклад — Цивільний кодекс) — найбільший і основний закон Німеччини, який регулює цивільні правовідносини. Розроблено і прийнято в кайзерівську епоху, наприкінці «юридичного століття», діє зі змінами та доповненнями аж до теперішнього часу. Відповідно до принципів пандектної системи складається з п'яти книг (загальна частина, зобов'язальне право, речове право, сімейне право, спадкове право); вступний закон до уложення вже в початковій редакції містив норми міжнародного приватного права. Кодекс налічує більше 2 тисяч статей, іменованих параграфами. Відзначається високим ступенем точності, розробленості і вичерпною повнотою правових норм і в той же час складною та абстрактною мовою [2].

Проаналізувавши вищевикладене можна віднести до спільних рис те, що обидва кодекси базуються на континентальній системі права, що передбачає кодифікацію цивільних норм; як Німецьке цивільне уложення (BGB), так і ЦКУ містять розділи, що охоплюють загальні положення, зобов'язання, право власності, спадкування та інші важливі аспекти; обидва кодекси підкреслюють важливість добросовісності у цивільних правовідносинах.

До відмінних рис можна віднести те, що Німецьке цивільне уложення має більш детальну регламентацію окремих інститутів, тоді як ЦКУ може містити більш загальні норми; судова практика в Німеччині значно вплинула на тлумачення норм НЦУ, що не завжди є характерним для України, де судова практика ще формуються; у Німеччині існує сильна традиція правового аналізу та доктрини, тоді як в Україні правозастосування більше залежить від адміністративних і політичних чинників.

Цивільний кодекс Франції (фр. Code civil Français), Кодекс Наполеона (франц. Code Napoleon) – звід законів цивільного права Франції. Введено в дію 21.03.1804. Зі змінами і доповненнями чинний донині. У Кодексі сформульовано практично всі основні принципи французького права приватного загалом. Протягом двох століть він займає центральне місце у правовій системі Франції. Поряд із принципами та закономірностями цивільного права Кодекс містить багато норм цивільного процесу і сімейного права; деякі правила, що стосуються трудових правових відносин. Кодекс вирізняється стрункістю викладу, стислістю юридичних дефініцій, чіткістю трактувань основних понять та інститутів цивільного права. Більшість статей викладено коротко, ясною мовою (крім деяких термінів, успадкованих від римського права, а також застарілих мовних зворотів). Початково Кодекс налічував 2 281 статтю. Його структура відобразила схему побудови інституцій римського права: особи, речі, спадкування та обов'язки. Така структура отримала назву інституційної. Кодекс складається із трьох книг, поділених на титули, глави, розділи, параграфи та статті. Незважаючи на скасування деяких застарілих статей, обсяг Кодексу постійно зростає і тепер перевищує первісний більш як у півтора рази. Кодекс починається з титулу (6 статей), в якому регульовано вступ французьких законів у силу та їхню дію у часі й просторі [3].

Якщо порівнювати Французький цивільний кодекс та Цивільний кодекс України можна виокремити такі спільні риси: обидва кодекси є результатом кодифікації цивільного права, що забезпечує систематизацію норм і принципів; як Французький цивільний кодекс, так і Цивільний кодекс України базуються на принципах добросовісності, розумності та справедливості у цивільних правовідносинах; обидва кодекси охоплюють правила, які регулюють як майнові, так і особисті немайнові права.

Що ж до відмінних рис то тут можна назвати такі: французький кодекс має більш традиційну структуру, зокрема, його частини чітко поділені на специфічні розділи, тоді як ЦКУ має більш гнучку структуру; французький кодекс визначає обов'язкову частку спадщини, яка захищає права близьких родичів, що менш чітко регламентовано в ЦКУ; у Франції судова практика має значний вплив на тлумачення норм, тоді як в Україні судова практика ще розвивається, і її вплив не завжди є таким сильним.

Цивільний кодекс Італії (італ. codice civile italiano) — збірник норм, що регулюють приватне право. Кодекс ухвалено Королівським указом № 262 від 16 березня 1942 року. Цивільний кодекс 1942 року замінив попередній цивільний кодекс, який діяв з 1865 року, і ґрунтувався на перекладі італійською Кодексу Наполеона. Кодекс чинність набрав 16 березня 1942 року. Цивільний кодекс поділений на 6 книг [4].

Якщо порівнювати Цивільний кодекс Італії та Цивільний Кодекс України можна знайти такі спільні риси: обидва кодекси ґрунтуються на основних принципах цивільного права, таких як свобода договору, рівність сторін та захист прав особи; обидва кодекси містять положення, що регулюють права власності, користування та

розпорядження майном, підкреслюючи важливість захисту власності; обидва кодекси описують основні процедури укладання, зміни та розірвання договорів, визначаючи вимоги до форми і змісту.

Що ж до відмінних рис то тут можна знайти наступні: Італійський кодекс має більш детальну і розгорнуту структуру, з багатьма підрозділами, тоді як ЦКУ містить більш загальні положення; Італійський кодекс містить спеціальні положення, що захищають права споживачів, які є більш розвиненими в порівнянні з аналогічними нормами в ЦКУ.

Отож, порівнявши Цивільний кодекс України з цивільними кодексами іноземних держав можна дійти висновку, що незважаючи на певні спільні риси, існують суттєві відмінності у деталізації, структурі та підходах до регулювання цивільних правовідносин. Це свідчить про унікальність національної правової системи України, яка формується під впливом історичних, культурних і соціальних чинників. Водночас, вивчення міжнародного досвіду може слугувати основою для вдосконалення українського законодавства, адаптації його до сучасних вимог та інтеграції в європейський правовий простір.

Список використаних джерел

1. Структура Цивільного кодексу. StudFiles. URL: <https://studfile.net/preview/2265385/page:9/>. **2. Учасники проектів Вікімедіа.** Німецьке цивільне уложення – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>. **3. Цивільний кодекс Франції.** ВУЕ. URL: <https://vue.gov.ua/>. **4. Учасники проектів Вікімедіа.** Італійський цивільний кодекс – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: МОДЕЛІ ТА ЇХНІ ОСОБЛИВОСТІ

Горбатенко Василь Сергійович,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Львів, Україна,
gorbatenkovasyl28@gmail.com

Науковий керівник – Чиркін Антон Сергійович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри державного будівництва,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна,
antonchirkin14@gmail.com

Інститут конституційного контролю функціонує в більшості сучасних демократичних країн. Його становлення та розвиток залежать від особливостей національного права, організації державної влади, а також економічних, політичних та історичних умов. Конституція будь-якої держави відіграє ключову роль у формуванні правопорядку та визначенні засад суспільного розвитку, а тому підлягає підвищеній охороні з боку держави.

Правова охорона конституції спрямована на забезпечення її неухильного виконання всіма суб'єктами конституційного права. З цією метою, у різних країнах створюються органи конституційної юрисдикції, основним завданням яких є перевірка відповідності чинного законодавства нормам основного закону.

Загальновизнаним у всіх країнах є те, що конституції мають вищу юридичну силу щодо інших джерел права. З цього випливає принцип конституційної законності, з огляду на який нормо-установча діяльність має здійснюватися згідно з конституцією та при неухильному її дотриманні. Кожна правова норма, видана будь-яким державним органом, набирає юридичної сили тільки тоді, коли правила поведінки, що містяться в ній, не суперечать приписам конституції. У разі прийняття будь-яким державним органом закону чи іншого нормативного акта, що суперечить конституційним нормам, він може бути визнаний юридично зовсім незначуща. Ця функція покладається на інститут конституційного контролю (нагляду) [1, с.171].

Загальноприйнятим визначенням конституційного контролю в науковій літературі називають будь-яку форму перевірки на відповідність (несуперечність) конституції актів і дій органів публічної влади, а також громадських об'єднань, що здійснюють публічні функції або створені для участі у здійсненні публічної влади. [2, с.173].

Конституційний контроль – це судовий контроль в сфері політичних відносин суспільства і в зв'язку з цим він має суттєві відмінності від звичайного судочинства, є правовим та має політичні наслідки.

Вважається, що ідея конституційного контролю зародилася на початку XVII ст. у Великобританії і була пов'язана із діяльністю таємної ради, яка визнавала закони легіслатур (законодавчих зборів) колоній недійсними, якщо вони суперечили законам англійського парламенту. Але конституційний контроль вже у сучасному розумінні уперше виник у США, і не на основі конституції, а на основі судових прецедентів [1, с.173; 3, с.54].

На сучасному етапі інститут конституційного контролю охоплює різноманітну практику, яка зводиться до декількох базових моделей.

Переважна більшість дослідників виокремлюють дві основні моделі: американську та європейську.

Американська модель характеризується наступними специфічними ознаками, а саме: 1) всеохоплюючий характер контролю, що включає не тільки закони, але й будь-які інші нормативні акти; 2) децентралізоване здійснення контролю будь-яким суб'єктом при, при розгляді будь-якої конкретної справи, якщо закон чи інший нормативний акт стосується конкретних інтересів позивача; 3) обмеженість кола суб'єктів права, на яких поширюється рішення органів конституційного контролю, оскільки вони є обов'язковими тільки для сторін процесу.

Дана модель конституційного контролю, якій притаманне здійснення контролю через суди загальної юрисдикції, діє в Аргентині, Мексиці, Бразилії, Колумбії, у скандинавських країнах (Данія, Норвегія, Швеція), британських домініонах (Австралії, Канаді, Новій Зеландії), ПАР, а також в Японії, Індії та низці інших країн.

Модель американської системи має два різновиди: централізований (дифузний) та децентралізований.

Децентралізований різновид контролю США, скандинавські країни) передбачає здійснення конституційного контролю всіма судами загальної юрисдикції. Так, у США функції конституційного контролю належать судовій владі в цілому. При цьому останнє слово залишається все ж за верховними судами, чий рішення є остаточними і підлягають неухильному дотриманню судами нижчого рівня.

Централізований різновид (Гана, Естонія, Індія, Монако, Норвегія, Кіпр, Швейцарія тощо) передбачає здійснення конституційного контролю в рамках загальної судової системи (як правило, верховним судом, що очолює інстанційну систему національних судів) [4, с.550-551].

Друга модель – європейська, або австрійська. Практично всі країни східної Європи застосували саме цю модель. Її головною особливістю є виокремлення суду конституційної юрисдикції з-поміж судів загальної компетенції.

При цьому в якості органів конституційного контролю можуть виступати конституційні суди (Австрія, Болгарія, Іспанія, Італія, Україна), конституційні палати вищих судів загальної юрисдикції (Гвінея, Коста-Рика, Парагвай), конституційні ради (Конституційна та Державна ради у Франції, що належать до квазісудових (несудових) органів) [4, с.552].

Отже, головною відмінністю європейської моделі від американської є те, що конституційна юстиція виділяється із загального правосуддя і здійснюється не судами загальної юрисдикції, а спеціалізованим органом – конституційним судом, для якого наглядова діяльність є єдиною або головною функцією [3, с.56].

Як вже зазначалося, немає єдиної думки з приводу розмежовування моделей конституційного контролю. І з двох зазначених моделей виділяють окремо швейцарську та французьку моделі.

Швейцарська модель часто згадується ще як модель ампаро. Вона, відповідно, застосовується в Швейцарії та є поширеною в латиноамериканських країнах (Мексика, Перу, Аргентина, Чилі). Згадана модель є нібито поєднанням американської та європейських моделей. Від американської моделі процедура ампаро дістала таку особливість – конституційний контроль здійснюється судами загальної юрисдикції без виокремлення конституційної. Щодо схожості на європейську, то за швейцарською моделлю здійснюється як абстрактний (без прив'язки до судового розгляду справи), так і конкретний (лише в контексті конкретного судового розгляду справи) конституційний контроль [2, с.174-175].

Процедура ампаро як спеціалізований інститут конституційного контролю має низку таких особливостей. Так, скарга про перевірку на конституційність законів чи

інших правових актів може бути подана будь-якою фізичною або юридичною особою; її аргументом має бути порушення права, гарантованого конституцією, а метою – звільнення особи від застосування до неї цього акту; перевірка конституційності нормативного акту проводиться відкритим судовим розглядом, сторонами в якому виступають повивач та відповідальний орган державної влади, який видав цей нормативний акт; рішення, яке виноситься судом є обов’язковим лише для сторін, які беруть участь в цьому процесі [3, с.57; 5, с.149].

Ще одною моделлю конституційного контролю є французька, яка є одночасно схожою та протилежною до європейської. Якщо схожість полягає в тому, що у структурі державних органів виділяється спеціальний орган, який уповноважений здійснювати конституційний контроль, то головною різницею, є те, що такий орган не є судом (в юридичній літературі часто зустрічається, що його звать «квазісудом»). У Франції таким органом, як вже зазначалося, є Конституційна рада Франції.

Конституційна рада має такі повноваження: стежить за правильністю обрання Президента Республіки; виносить рішення про правильність обрання депутатів і сенаторів, якщо воно оскаржується; стежить за правильністю проведення референдуму; розглядає на предмет конституційності органічні закони (закони, прийняття яких передбачене самою Конституцією) та регламенти палат Парламенту до їх промугації; також можлива перевірка і звичайних законів, наприклад з ініціативи Президента, Прем’єр-міністра чи голови Національних зборів. Таким чином обсяг повноважень Конституційної ради є схожим з конституційними судами, що належать до європейської моделі. Але при цьому виділення французької моделі серед моделей конституційного контролю є слушним, адже, окрім того, що Конституційна рада Франції є ізольованою від судової системи Франції, вона є ніби наглядовим органом при парламенті, до якого можуть входити колишні глави держави [3, с.174].

Інститут конституційного контролю безпосередньо пов’язаний із процесами тлумачення та внесення змін до Конституції, що підкреслює її значення як фундаментального акту, який визначає основи державного устрою. Визначення місця і ролі конституційного контролю є важливим не лише з теоретичної, а й з практичної точки зору, оскільки від нього залежить стабільність правової системи та ефективність механізмів захисту конституційних норм.

Одним із найважливіших питань залишається ефективність формування органів конституційної юрисдикції, надання їм необхідних правових інструментів для захисту конституційного ладу та гарантій незалежності під час здійснення своїх повноважень.

Список використаних джерел

1. Конституційне право зарубіжних країн: Навч. посібник / М.С. Горшенєва, К.О. Закоморна, В. О. Ріака та ін.; За заг. ред. В. О. Ріаки. – 2-е вид., допов. і перероб. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 544 с. **2. Якубов Б.В.** Особливості конституційного контролю в зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз з українськими реаліями. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 4. С.172-175. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2021/42.pdf (дата звернення: 29.03.2025). **3. Лотюк О.** Конституційний контроль в зарубіжних країнах. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2008. № 5. С.52-58. URL: http://www.ndiiv.org.ua/Files2/2008_5/8.PDF (дата звернення: 31.03.2025). **4. Пілюк С.В.** Сучасні моделі конституційного контролю. Форум права. 2012. № 3. С.550-557. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4913bf32-7a04-4a03-9797-f4a67901a598/content> (дата звернення: 31.03.2025). **5. Шевчук І.М.** Процедура ампаро як форма конституційного контролю в Мексиці. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2015. № 17, том 2. С.148-150. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/>

bitstream/123456789/13809/3/Nvmgu_jur_2015_17%282%29__40.pdf (дата звернення: 02.04.2025).

ЖІНКИ В ПРАВІ: ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ПРАВОВІЙ ПРАКТИЦІ ТА ОСВІТІ

Ковтунова Лариса Юріївна

кандидат юридичних наук, викладач кафедри гуманітарних наук
Харківська державна академія фізичної культури

м. Харків, Україна

kovtunova_larisa@ukr.net

<https://orcid.org/0009-0004-7977-6617>

Гендерна рівність у праві та освіті залишається актуальною проблемою для багатьох країн світу, у тому числі для України. Жінки, хоч і становлять значну частину юридичної спільноти, традиційно стикаються з численними бар'єрами в отриманні юридичної освіти та професійній діяльності. Ця проблема пов'язана з важливими науковими та практичними завданнями, такими як забезпечення справедливого доступу до юридичних професій та створення умов для ведення продуктивної правової діяльності.

Останніми роками питання гендерної рівності досліджували чимало науковців із різних галузей, зокрема психологи, філософи, юристи, економісти, політологи та представники інших наукових напрямів. Серед найґрунтовніших досліджень варто відзначити роботи таких вчених, як І.О. Грицай, А.Ф. Орешкова, О.С. Ядловська та інших. Вони наголошують, що аналізуючи становище жінки в суспільстві поряд із чоловіком крізь призму гендерних стереотипів, можна побачити, що проблема гендерної стратифікації залишається актуальною не лише в Україні, а й у багатьох інших країнах. Попри законодавче закріплення рівноправ'я, суспільні уявлення досі значною мірою формуються під впливом традиційних настанов, які виражаються у домінуванні чоловіків над жінками, що особливо помітно під час вибору жінками професійної діяльності. [1]

Останні дослідження свідчать про позитивні зміни у забезпеченні гендерної рівності в юридичній сфері, але незважаючи на це, існують серйозні перешкоди, які потребують подальшого вивчення.

Попри глибокі дослідження різних аспектів гендерної проблематики в правовій системі, залишаються дискусійні питання, зокрема щодо взаємозв'язку між принципами рівності та справедливості у правовому тлумаченні прав чоловіків і жінок. Подальше вивчення цієї теми передбачає аналіз зазначених аспектів з урахуванням поглядів та досвіду практикуючих адвокатів. Наукова обробка та систематизація отриманих від адвокатської спільноти даних дадуть змогу сформувати цілісне уявлення про гендерний вимір у сучасній українській юриспруденції.

У цій статті буде звернено увагу на недостатнє вивчення ролі жінок у формуванні правової практики, а також на проблеми, які виникають у процесі їхньої освіти в юридичних вишах. Окреме питання – це стереотипи, що нерідко заважають жінкам обіймати керівні посади в юридичних органах, зокрема у судовій системі.

Попри значний прогрес у сфері гендерної рівності, залишаються невирішені питання, які потребують глибшого дослідження та практичного врегулювання:

1. Правове регулювання гендерної рівності у судовій системі.

Відсутність ефективних механізмів моніторингу дискримінаційних практик у кар'єрному зростанні жінок-суддів.

Недостатня кількість програм підтримки жінок-юристів для здобуття керівних посад у судовій системі.

З огляду на те, що суспільству бракує позитивних прецедентів для впровадження ідей гендерної рівності та розширення прав жінок, судова система могла б відіграти роль зразкового механізму у цьому процесі.

2. Соціокультурні перешкоди для жінок у юриспруденції.

Збереження традиційних стереотипів про «чоловічий» характер юридичної професії.

Обмежені можливості для поєднання професійної діяльності з сімейними обов'язками через недостатній рівень соціальної підтримки.

3. Особливості правової освіти для жінок.

Відсутність спеціалізованих освітніх програм, що враховують питання гендерної рівності та забезпечення рівного доступу до можливостей кар'єрного розвитку

Необхідність впровадження гендерно-чутливих навчальних курсів у юридичних навчальних закладах для формування усвідомлення проблеми серед майбутніх правників.

З урахуванням гендерних факторів, індекс розвитку оцінює диспропорції в досягненнях людського прогресу, аналізуючи відмінності між чоловіками та жінками у трьох ключових сферах: здоров'я, освіта та рівень добробуту. Поточне місце України в цьому рейтингу визначається низкою проблем, серед яких найбільш актуальними є гендерний розрив у рівні економічної активності населення та недостатня представленість жінок у законодавчій владі. [2]

Метою дослідження є аналіз гендерної рівності у правовій практиці та освіті, а також виявлення ключових проблем та шляхів їх вирішення.

Дослідження здійснене за допомогою комплексного підходу, що включає:

- порівняльно-правовий аналіз законодавства різних країн;
- аналіз статистичних даних про зайнятість жінок у юридичній сфері;
- соціологічні дослідження щодо професійного розвитку жінок у праві.

У рамках даного дослідження було проаналізовано кілька ключових аспектів, пов'язаних із гендерною рівністю в правовій освіті та практиці. Зокрема, увагу було сфокусовано на таких важливих компонентах:

1. Стан гендерної рівності в українській юридичній освіті

Аналіз юридичних факультетів в Україні показує, що за останні десятиліття відзначено зростання кількості жінок-студенток. За даними Міністерства освіти і науки України, у 2023 році жінки складають близько 60% від загальної кількості студентів на юридичних факультетах. Однак, попри високий рівень успішності, жінки залишаються недостатньо представленими в аспірантурі та наукових колах. Це вказує на наявність структурних бар'єрів, серед яких: недостатня підтримка жіночого наукового розвитку, обмежені можливості для публікації наукових робіт і доступ до менторства. Водночас, у деяких країнах успішно впроваджуються програми підтримки гендерної рівності, такі як квотування посад та менторські програми для жінок-юристів.

2. Досвід жінок у професійній юридичній діяльності

Керівники юридичних компаній та державних установ в Україні рідко є жінками. Незважаючи на те, що жінки частіше за чоловіків проходять стажування та отримують базову юридичну освіту, коли справа доходить до призначень на керівні посади, чоловіки переважають. Результати анкетування, проведеного серед 400 юристок, показали, що понад 70% опитаних вказали на дискримінаційні практики під час набору на посади та просування кар'єри. Багато жінок вказали на те, що їм доводиться стикатися з негативними стереотипами, які зменшують їхні шанси на успіх.

3. Бар'єри, що обмежують кар'єрний зріст жінок у праві

Серед найважливіших бар'єрів, які обмежують кар'єрний зріст жінок у праві, можна виділити:

– стереотипи та культурні уявлення: традиційні погляди на ролі жінок і чоловіків у суспільстві формують бар'єри, що перешкоджають жінкам досягати успіху в правовій сфері. Багато жінок відчують тиск, щоб не перевищувати успіхи своїх колег-чоловіків;

– відсутність менторства та підтримки: брак програми менторства для молодих юристок у юридичних фірмах і відсутність жінок на управлінських посадах призводять до того, що молоді спеціалістки часто залишаються без підтримки і порад;

– поєднання професійних та сімейних обов'язків: багато жінок стикаються з труднощами в поєднанні роботи і сімейного життя, що негативно впливає на їх кар'єрний розвиток. Дослідження показують, що жінки частіше беруть на себе домашні обов'язки, що може зменшувати їхню доступність для роботи. [3]

Важливі результати підтверджують, що жінки мають суттєві обмеження у доступі до одноосібних керівних посад, а також стикаються з дискримінацією в процесі кар'єрного зростання. Під час опитування у 2023 році 64% жінок визнали, що їм складніше будувати кар'єру в юридичному бізнесі. Цей відсоток зріс порівняно з довоєнним часом. [4]

Під час війни в Україні питання гендерної рівності набуло нових викликів та можливостей. З одного боку, жінки стикаються з додатковими труднощами, такими як поєднання професійної діяльності з волонтерством та сімейними обов'язками в умовах кризи. З іншого боку, зростає їхня роль у різних сферах, включаючи правову, що сприяє перегляду традиційних гендерних стереотипів.

Законодавчі ініціативи також відіграють ключову роль у забезпеченні гендерної рівності. Регулювання гендерної політики в Україні базується на низці нормативно-правових актів, зокрема Конституції України та Закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Однак, для досягнення реальної рівності необхідно подальше вдосконалення правових механізмів та їх ефективна імплементація.

Загалом, війна стала каталізатором змін у сприйнятті ролі жінок у правовій сфері та освіті, підкресливши необхідність активного впровадження політик, спрямованих на забезпечення гендерної рівності. [5]

Наразі слід зазначити, що ефективним способом уникнення різного тлумачення ролі та статусу жінок і чоловіків у правовому полі є дотримання інституційно-концептуального верховенства права та запобігання необґрунтованій лібералізації. Остання часто виявляється у зверненні до стереотипного розподілу диференціації людського потенціалу за статевою приналежністю. Унаслідок цього виникає помилкове підґрунтя для порушення принципу рівності, що, у свою чергу, призводить до недотримання принципу справедливості, що суперечить цілісності правової парадигми.

Отримані дані підтверджують, що, незважаючи на позитивні зміни в кількості жінок у юридичній освіті, існують значні перешкоди для їхнього професійного розвитку. Гендерна рівність у праві залишається актуальною проблемою, що потребує подальшого вивчення. Необхідно вдосконалювати законодавчі механізми захисту прав жінок у юридичній сфері, розширювати можливості для їхнього професійного розвитку та боротися з гендерними стереотипами. Подальші дослідження можуть бути зосереджені на аналізі ефективності програм підтримки жінок у юридичній сфері та їх впливу на професійну рівність.

Значущим аспектом у вивченні питання гендерного виміру в правовій системі є врахування досвіду та поглядів усіх учасників юридичної практики. Зокрема, адвокатська діяльність є одним із ключових сегментів правової системи, що стикається з гендерними протиріччями. У цьому контексті особливу роль відіграє робота Комітету Національної асоціації адвокатів України з питань гендерної політики, який здійснює систематичний збір інформації від адвокатської спільноти щодо впровадження принципів гендерної політики в українському правовому просторі. Зібрані дані дозволяють оцінити ситуацію у сфері гендерної рівності та розробити ефективні стратегії її реалізації.

Таким чином, незалежно від існуючих відмінностей, чоловік і жінка у сфері юриспруденції не мають сприйматися як суперники. Навпаки, гармонійне поєднання аналітичного мислення та стратегічного підходу чоловіків із інтуїцією та тактичною гнучкістю жінок створює ефективний робочий союз. Така взаємодія сприяє комплексному аналізу юридичних питань і пошуку оптимальних шляхів їх вирішення.

Список використаних джерел

1. **Наливайко Л. Р.,** Грицай І. О. Гендерна політика у системі детермінант демократизації суспільства: український вимір. Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку : монографія. Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право. 2021. 680 с
2. **Гендерний профіль країни: Україна.** Європейський Союз : NIRAS, 2023. 101 с. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/publications/gendernyj-profil-krayiny-ukrayina/> (дата звернення: 30.03.2025).
3. **Людина, суспільство, держава: гендерний вимір :** кол. монографія / за заг. ред.: К. Б. Левченко, І. М. Сопілко ; Нац. авіац. ун-т ; ГО «Ла СтрадаУкраїна». – Київ; Одеса : Фенікс, 2024. – 324 с.
4. **Тельман А.Г.** Проблема гендеру в правовій парадигмі: рівність та справедливість. URL: <https://unba.org.ua/publications/9798-problema-genderu-v-pravovij-paradigmi-rivnist-ta-spravedlivist-doslidzhennya.html> (дата звернення: 30.03.2025).
5. **Гендерний компонент у юридичній освіті: тренд чи назріла необхідність?** Анастасія Слободяник. 2024. URL: https://jurfem.com.ua/hendernyy-komponent-yurydychna-osvita/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 30.03.2025).

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДХОДІВ ДО СВОБОДИ ДОГОВОРУ

Бойчук Олег Ігорович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет»,
м.Київ, Україна

Свобода договору є одним із фундаментальних принципів цивільного права, який забезпечує право осіб на вільне укладання договорів, визначення їх змісту та форми. Проте в різних країнах цей принцип реалізується з певними особливостями.

Свобода договору є основним принципом цивільного права у більшості країн світу. Однак її реалізація залежить від правової системи (загальне чи континентальне право), економічного розвитку країни, рівня державного втручання в договірні відносини та особливостей судової практики.

Свобода договору є базисним основним принципом регулювання приватних відносин, який потребує детального осмислення в умовах рекодифікації Цивільного кодексу України, у тому числі у аспекті відповідності цивільного законодавства європейським підходам.

Серед європейських держав насамперед слід виділити Францію, ще у 1804 році у Цивільному кодексі було закріплено свободу у договірних відносинах (ст. 1107). Безумовно свобода загалом стало основою ЦК Наполеона. Згодом свобода договору починає обмежуватися французьким законодавцем, у тому числі з метою дотримання громадського порядку, доброї моралі, захисту окремих категорій контрагентів (споживачів). До сучасної редакції ЦК Франції були внесені зміни у 2016 році та на разі стаття 1102 визначає, що кожен вільний щодо укладення договору, вибору контрагентів, визначення змісту та форми договору, але в тих межах, які встановлені законом. Крім того, свобода договору обмежена необхідністю дотримання громадського порядку [1].

Аналіз міжнародного досвіду використання конструкції примірного договору розпочнемо з Німеччини, яка стала однією з перших європейських країн, де принцип свободи договору в ХХ ст. зазнав жорсткої критики не лише з боку практиків, але й з боку теоретиків, внаслідок чого подальший розвиток договірної права цієї країни супроводжувався послабленням позицій принципів свободи договору і автономії приватної волі.

Отже, на основі аналізу ключових положень законодавства Німеччини, Австрії, Франції, Швейцарії, Бельгії, присвячених правовому регулюванню відносин з укладення цивільно-правових договорів із застосуванням конструкції примірного договору та примірних умов, робимо висновок про неабияку схожість законодавчих підходів до розуміння сутності примірних договорів, що, вочевидь, зумовлено членством цих країн у Європейському Союзі та відповідно масштабними глобалізаційно-уніфікаційними процесами в основних сферах суспільного життя, у тому числі й зближенням їх правових систем.

Різні підходи до правового регулювання примірних договорів у Європі та країнах пострадянського простору дійсно можуть бути обумовлені значними розбіжностями в їхніх правових системах. Ці відмінності можуть стосуватися історичних, культурних, економічних та соціальних факторів, які впливають на формування та розвиток правового середовища кожної конкретної країни.

З огляду на це, проведення порівняльного аналізу таких систем може бути корисним для визначення найкращих практик та можливих напрямків гармонізації правового регулювання.

Важливо також з'ясувати відповідність національного цивільного законодавства у регулюванні свободи договору та її обмежень положенням DCFR [2] та PECL [3]. Є.О. Харитонов та О.І. Харитонova відзначають, що «Принципи, Дефініції і Модельні Правила Європейського приватного права» базуються на підході відмови від прямого (позитивного) регулювання приватноправових відносин, а також утверджують ідею існування європейського приватного права [4, с. 166].

DCFR ґрунтується на підході що вихідною точкою приватноправових відносин є свобода договору, так як юридичні та фізичні особи повинні вільно укладати договори, обирати контрагентів, визначати умови договорів, їх змінювати, припиняти дію договору. Крім того, підкреслено, що свобода договору призводить до справедливості, а також що не повинно бути неузгодженості між ефективністю і свободою договору, а рівність та інформованість сторін у зв'язці з свободою договору дозволяють максимізувати прибуток, унеможливають створення додаткових витрат для інших осіб [5].

Слід відмітити, що Принципи міжнародних комерційних договорів (принципи УНІДРУА) вже в п. 1.1 на перше місце в сфері договірних відносин встановлюють принцип свободи договору. В п. 1.2 продовжується розширення вказаного принципу шляхом закріплення принципу свободи форми, де не встановлюється жодних вимог щодо того, що договір має бути укладений чи підтверджений у письмовій формі. Його наявність може бути доведена будь-яким способом, включаючи покази свідків.

Принцип свободи договору є базисним у приватноправових відносинах та є зрозумілим для всіх правових систем, які є частиною права ЄС. Саме тому при розробці Європейських принципів договірного права не виникало жодних сумнівів щодо необхідності закріплення такого принципу у даному акті. Принцип свободи договору закріплений у статті 1:102 Європейських принципів договірного права, яка має назву «Свобода договору».

У статті зазначено: «(1) Сторони вільні укладати договір та визначати його зміст, за умови дотримання вимоги про добросовісність та чесність, та імперативних норм, встановлених цими Принципами. Сторони можуть виключати з сфери застосування будь-які Принципи чи відступати чи змінювати їх наслідки, якщо інше не передбачено цими Принципами». Хоча третій елемент (свобода вибору контрагента) прямо не зазначений у ст. 1:102 Європейських принципів договірного права, однак автори даного акта в частині першій цієї статті під словосполученням «сторони вільні укладати договір» також мали на увазі і свободу у виборі контрагента.

Висновки та уроки для України

1. Зміцнення правової бази: Важливо мати чітке і прозоре законодавство, що регулює умови військового стану та обмеження свободи договору.
2. Баланс між безпекою та правами: Необхідно знаходити баланс між забезпеченням національної безпеки та захистом прав і свобод громадян.
3. Міжнародний досвід: Використання найкращих практик інших країн може допомогти вдосконалити національне законодавство.

Список використаних джерел

1. **Lauriane Hauchard.** L'affirmation de la liberté contractuelle. URL: <https://www.lepetitjuriste.fr/laffirmation-deliberte-contractuelle/>
2. **Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law.** URL: https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf
3. **The principles of European contract law** – additional chapters of Part III – 2002. URL: <https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/PECL3en.html>
4. **Харитонов Є.О.** та **Харитонova О.І.**

Принципи DCFR: сутність та значення для гармонізації цивільного законодавства України з правом Європейського Союзу. Часопис цивілістики. Випуск 18. С. 164-170

5. Принципи міжнародних комерційних договорів (принципи УНІДРУА (UNIDROIT) УНІДРУА; Принципи, Міжнародний документ від 01.01.1994.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_920#Text

ВІДПОВІДНІСТЬ НАЗВ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАКОНОДАВСТВУ УКРАЇНИ

Сайбеков Максим Геннадійович

доктор філософії 011, завідувач кафедри аудіовізуального мистецтва

Державний заклад «Луганський національний

університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

maksimsaybekow@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5454-7181>

В умовах реформування вищої освіти України особливого значення набуває питання відповідності назв освітніх програм (далі - ОП) чинному законодавству. Правильне формулювання назв (найменування) ОП є важливим з точки зору дотримання вимог державної політики у сфері освіти, забезпечення прозорості змісту освітніх програм для здобувачів освіти та роботодавців, а також уникнення дублювання назв ОП інших спеціальностей та невиправданої інтеграції цих назв ОП з різних спеціальностей, що не є міждисциплінарними.

Джерелами нашого дослідження є:

I. Закон України «Про вищу освіту» (редакція від 28.05.2024), де у статті 9-1 визначено, що назва освітньої програми має відповідати спеціальності та не містити назв інших спеціальностей чи галузей знань.

II. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти» (редакція від 25.02.2025)

III. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 1021 «Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти», яка оновлює перелік спеціальностей та шифрів, встановлюючи чітку систему класифікації.

IV. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 березня 2024 р. № 244 «Про затвердження Порядку оформлення, переоформлення, видачі, зберігання та обліку сертифікатів про акредитацію освітньої програми і форм таких сертифікатів».

V. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2024 р. № 1223 «Деякі питання присвоєння професійних кваліфікацій закладами вищої освіти в разі відсутності професійного стандарту».

VI. Наказ Міністерства освіти і науки України від 19.11.2024 № 1625 «Про особливості запровадження змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 року № 1021».

VII. Наказ Міністерства освіти і науки України від 04.03.2024 № 260 «Про затвердження Переліку предметних спеціальностей спеціальності 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями), спеціалізацій предметної спеціальності 014.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (із зазначенням мови)), спеціалізацій спеціальностей 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) та 016 Спеціальна освіта, за якими здійснюється розміщення державного (регіонального) замовлення».

VIII. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.05.2016 № 567 «Про затвердження Переліку спеціалізацій підготовки здобувачів вищої освіти ступенів бакалавра та магістра за спеціальністю 035 «Філологія», за якими здійснюється формування та розміщення державного замовлення».

IX. Наказ Міністерство охорони здоров'я України від 16.05.2023 № 890 «Про затвердження переліків спеціалізацій підготовки здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра за спеціальностями 223 «Медсестринство», 227 «Терапія та реабілітація»»

X. Наказ Міністерство охорони здоров'я України від 30.01.2024 № 156 «Про затвердження Переліку спеціалізацій підготовки здобувачів вищої освіти ступеня магістра за спеціальністю 224 «Технології медичної діагностики та лікування»».

XI. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.02.2021 № 128 «Про затвердження Вимог до міждисциплінарних освітніх (наукових) програм».

XII. Лист Міністерство охорони здоров'я України від 05.06.2018 № 1/9-377 «Щодо надання роз'яснень стосовно освітніх програм».

XIII. XII. Лист Міністерства освіти і науки від 21.03.2025 №1/5549-25 «Про назви освітніх програм».

XIV. Реєстр суб'єктів освітньої діяльності. Заклади вищої освіти.

В офіційних документах, зокрема в Законі України «Про вищу освіту» та Листі МОН України № 1/9-377 від 05.06.2018 р. і від 21.03.2025 №1/5549-25, визначені рекомендації і вимоги щодо назв освітніх програм. Але водночас однією з проблем є актуальність цих документів і їх узгодженість між собою, наступною проблемою є зволікання із напрацюванням підзаконних актів, які б уможливили для ЗВО швидке реагування на чіткі вимоги і норми законодавства щодо назв ОП; ще однією проблемою є оновлення стандартів вищої освіти, зокрема, що стосується регульованих спеціальностей (спеціальностей, для яких запроваджено додаткове регулювання), оскільки саме у стандартах вищої освіти визначені назви для регульованих ОП. Моніторинг щодо назв освітніх програм українських університетів показав наявність невідповідностей, пов'язаних із використанням у назвах ключових слів, що належать до інших спеціальностей, або ж надмірно узагальнених назв, які не розкривають *зміст освітньої програми*. Невирішеною є проблема щодо назв освітніх програм, що стосуються предметних спеціальностей і спеціалізацій спеціальностей. Тому, попри наявність чітких нормативних вимог у вищій освіті України все ще трапляються випадки:

1) Поєднання в назвах ОП однієї спеціальності ключових слів інших галузей знань і спеціальностей (наприклад, назва ОП «Інформаційні технології проектування» спеціальності 122 Комп'ютерні науки, оскільки є спеціальність 126 Інформаційні системи та технології);

2) Використання в назвах ОП однієї спеціальності і спеціалізації (предметної спеціальності) назв іншої спеціалізації (предметної спеціальності) тієї ж спеціальності (наприклад, назва ОП «Середня освіта (Мова і література (англійська) та мова і література (німецька))» спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності Англійська мова та зарубіжна література). Приклад прийнятної назви міждисциплінарної ОП: «Менеджмент міжнародної освітньої діяльності (міждисциплінарна освітньо-наукова програма)» спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Освітньо-наукова, міждисциплінарна освітня програма, додаткові спеціальності: 073 Менеджмент;

3) Надмірно широкі або, навпаки, занадто вузькі назви, які не відображають змісту навчальної програми (наприклад, назва ОП «Екологія садово-паркового господарства та ландшафтна архітектура») [1].

Отже, метою нашого дослідження є аналіз відповідності назв освітніх програм чинним вимогам законодавства України та вироблення рекомендацій щодо їх коректного формулювання.

Методологія дослідження включає:

- I. Аналіз нормативно-правових актів України.
- II. Моніторинг назв ОП ЗВО в реєстрі;

III. Порівняльний аналіз назв ОП різних закладів вищої освіти та їх відповідності спеціальностям.

IV. Метод експертного оцінювання, який передбачає консультації з фахівцями у сфері вищої освіти, що забезпечують реалізацію освітніх програм.

Відповідно до частини 6 статті 9-1 Закону України «Про вищу освіту», що стосується назв освітніх програм та їх відповідності стандартам вищої освіти і професійним стандартам:

Для спеціальностей, що надають *доступ до професій з додатковим регулюванням* (наприклад, медицина, право, технології медичної діагностики та лікування, терапія та реабілітація), *назви ОП встановлюються стандартами вищої освіти.*

Для інших спеціальностей назви визначають самі заклади вищої освіти, але вони повинні відповідати спеціальності або міждисциплінарній предметній області та можуть включати назви професійних кваліфікацій.

Заборонено використовувати назви інших спеціальностей або професій, якщо для них потрібна освіта за іншою спеціальністю чи рівнем освіти.

Якщо освітня програма передбачає присвоєння професійної кваліфікації, вона має відповідати професійному стандарту [2].

Освітньо-професійна програма (або міждисциплінарна) може включати вибіркові освітні компоненти (навчальні дисципліни, практики (на підготовку яких має бути виділено не менше 6 кредитів), які дають змогу отримати додаткові професійні кваліфікації, але загалом не більше двох [4].

Щодо спеціалізацій, то освітня програма може мати єдину спеціалізацію або не передбачати жодної, відповідно до статті 1 Закону України «Про вищу освіту» [2].

Відповідно до Листа МОН України № 1/9-377 від 05.06.2018 р., цей документ містить офіційні роз'яснення щодо формулювання назв освітніх програм (ОП), спеціалізацій та їх відповідності законодавству. Основні положення цього документа можна згрупувати за такими напрямками:

1) Заклади вищої освіти (ЗВО) мають право самостійно розробляти та реалізовувати освітні програми *в межах ліцензованого рівня/спеціальності (ОП);*

2) ОП повинна бути розроблена відповідно до *Стандарту вищої освіти* для певної спеціальності та забезпечувати досягнення визначених компетентностей.

3) Одна спеціальність може мати *одну або кілька освітніх програм*, їх кількість визначає сам заклад освіти.

Спеціалізація – це складова спеціальності, яка визначається самим закладом освіти і передбачає профільну ОП. *Заклади можуть самостійно запроваджувати спеціалізації*, а їх перелік визначається самим ЗВО.

Назва ОП має відповідати назві спеціальності або спеціалізації. Якщо освітня програма є профільною для певної спеціалізації (ліцензується за спеціалізацією), її назва повинна *співпадати або мати логічний зв'язок зі спеціалізацією.*

Назви ОП повинні містити ключові слова з назви спеціальності або спеціалізації. Можливе використання синонімічних формулювань (парафразів).

При формуванні назв можна враховувати:

- *Тип програми* відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти (наприклад, академічні або професійні програми).

- *Назви професій* із Національного класифікатора професій ДК 003:2010 або тих, що мають актуальність на ринку праці.

- *Назви фахових компетентностей* із стандартів вищої освіти певної спеціальності.

Обмеженнями щодо назв освітніх програм є:

- Заборонено використовувати у назві ОП повністю або частково назви інших спеціальностей чи галузей знань, якщо вони не відповідають ліцензованій спеціальності.

- Не допускається однаковість назв ОП за різними спеціальностями або використання назв, що можуть вводити в оману.

- Якщо в ОП передбачається міждисциплінарна підготовка, перша у назві повинна бути основна спеціальність або кваліфікація.

- Кожній спеціалізації відповідає окрема ОП, не допускається об'єднання кількох спеціалізацій в межах однієї програми.

- ЗВО самостійно визначають назви навчальних дисциплін у межах ОП.

- Акредитація ОП відбувається окремо для кожної програми навіть у межах однієї спеціалізації [3].

Відповідно до Листа МОН України від 21.03.2025 №1/5549-25, основними тезами є:

1) Якщо спеціальність надає доступ до *регульованих професій* – назва визначається Стандартом вищої освіти;

2) Заклад вищої освіти може встановлювати назви ОП в межах інших спеціальностей, тобто:

- Назви або фрагменти галузей знань і спеціальностей, у межах яких реалізується ОП.

- Ключові слова зі спеціальності, спеціалізації, предметної спеціальності чи міждисциплінарної предметної області;

- Назви чи фрагменти назв професійних кваліфікацій – якщо вони присвоюються;

- Назва відповідає *змісту предметної області* спеціальності (спеціалізації, предметної спеціальності) або змісту міждисциплінарної предметної області. Заклад вищої освіти не зобов'язаний дослівно повторювати назву спеціальності або галузі знань у назві освітньої програми. Можна обрати іншу, більш творчу або конкретизовану назву – але за умови, що вона відображає реальний зміст спеціальності.

- Не має суперечити Закону України «Про вищу освіту».

3) Не можна використовувати повністю/частково назви інших спеціальностей, галузей знань або професійних кваліфікацій, якщо вони потребують іншої спеціальності чи рівня освіти. Тому не можна використовувати повністю або частково назви професійних кваліфікацій, якщо для здобуття цієї кваліфікації за законом потрібна *інша спеціальність*, або потрібен *інший рівень освіти* (наприклад, магістр замість бакалавра), оскільки такі назви можуть вводити в оману, створюючи враження, що програма готує до професії, на яку вона формально не дає права.

4) Можна вживати загальновживані терміни (наприклад: «господарство», «діяльність», «забезпечення», «інженерія», «консультування», «міжнародні», «науки», «послуги», «прикладна», «ринок», «служби», «справа», «студії», «техніка», «технології», «управління») – як неключові слова.

5) Виключно українською мовою, без скорочень, кодів спеціальностей, айді ОП в ЄДЕБО (id), обов'язково дублюється англійською.

6) Для студентів, що вступили до 2024 року включно, то вони продовжують навчання за раніше затвердженими програмами

7) Поновлення здобувачів вищої освіти відбувається на ті ОП, що відповідали року вступу [5].

Рекомендаціями щодо назви освітніх програм є:

I. Ознайомлення з актуальними нормами законодавства України, із статтею 9-1 Закону України «Про вищу освіту», із Стандартами вищої освіти, Професійними

стандартами, Постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти».

II. Дотримання рекомендацій органів, що здійснюють видачу, переоформлення сертифікатів про акредитацію освітніх програм (приклад прийнятної назви: «Зарубіжна література та англійська мова: теорія і методика навчання» спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності Англійська мова та зарубіжна література).

III. Обговорення і затвердження назв ОП на засіданнях кафедр, інститутів, університетів із залученням академічної спільноти, роботодавців, представників органів місцевого самоврядування та інших зацікавлених сторін;

IV. При формулюванні назви ОП не використовувати *повністю* або *частково назви інших спеціальностей та галузей знань*, освітніх програм у межах регульованих спеціальностей, а також професійних кваліфікацій, для яких законодавством передбачено здобуття вищої освіти з іншої спеціальності та/або освіти іншого рівня;

V. Назви ОП можуть містити ключові слова спеціальності, предметної області спеціальності (спеціалізації, предметної спеціальності) або міждисциплінарної предметної області, а також професійних кваліфікацій у разі їх присвоєння, якщо такі професійні кваліфікації відповідають цій спеціальності, професійній сфері;

VI. Важливо, щоб назва ОП відображала зміст ОП.

Отже, проблема невідповідності назв ОП законодавству залишається актуальною через недосконалість підходів до формування назв програм у закладах вищої освіти. Основні типи порушень стосуються використання назв інших спеціальностей, надмірного розширення назв або ж їх недостатньої інформативності.

Уніфікація та контроль за відповідністю назв на державному рівні є необхідними заходами для усунення таких проблем.

Усунення невідповідностей у назвах освітніх програм сприятиме підвищенню прозорості освітнього процесу, спрощенню ліцензійних процедур та чіткішому позиціонуванню випускників на ринку праці.

Перспективи подальших розвідок можуть бути спрямовані на розробку рекомендацій для конкретних закладів вищої освіти, враховуючи їхню специфіку освітньо-наукової діяльності, щодо коректного формулювання назв освітніх програм, а також на аналіз міжнародного досвіду у цьому питанні.

Список використаних джерел

1. **Заклади вищої освіти.** Реєстр суб'єктів освітньої діяльності. URL : <https://registry.edbo.gov.ua/university/62/study-programs/?q=2> (дата звернення: 17.03.2025).
2. **Про вищу освіту :** Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. (№ 37-38). Дата оновлення: 05.03.2025. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18?find=1&text=%D0%BD%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8+%w1_1 (дата звернення: 17.03.2025).
3. **Щодо надання роз'яснень стосовно освітніх програм :** лист Міністерства освіти і науки від 05.06.2018 № 1/9-377. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-377729-18#Text> (дата звернення: 17.03.2025).
4. **Деякі питання присвоєння професійних кваліфікацій закладами вищої освіти в разі відсутності професійного стандарту :** Постанова Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2024 р. № 1223. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1223-2024-%D0%BF#n58> (дата звернення: 17.03.2025).
5. **Про назви освітніх програм :** лист Міністерства освіти і науки від 21.03.2025 №1/5549-25 (дата звернення: 24.03.2025).

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОГО СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Кликов Анатолій Сергійович,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка,

м.Житомир, Україна

<https://orcid.org/0009-0000-1216-668X>

Європейський соціальний діалог є однією з основних форм взаємодії соціальних партнерів на рівні Європейського Союзу, що сприяє створенню справедливих трудових і соціальних умов для працівників та роботодавців. Однак, незважаючи на значний досвід і розвиток соціального діалогу в ЄС, існують численні проблеми, пов'язані з його ефективністю, зокрема в контексті організаційної структури, механізмів впровадження домовленостей та забезпечення рівноправної участі всіх партнерів у процесах прийняття рішень. Це зумовлює необхідність глибшого дослідження організаційних аспектів соціального діалогу, а також вивчення можливостей для покращення його ефективності.

Аналіз останніх досліджень показує, що вивчення соціального діалогу в Європейському Союзі здебільшого зосереджено на політичних та економічних аспектах взаємодії, однак мало уваги приділяється детальному вивченню організаційної структури, її слабких місць і способів оптимізації роботи соціальних партнерів. У своїх роботах, зокрема, Дегріз (2011), Восс (2011), Альфаяте та Ітшерт (2016) висвітлюють основні проблеми європейського соціального діалогу, проте питання організаційної структури, ефективності взаємодії між соціальними партнерами та механізмів впровадження домовленостей потребує подальшого дослідження.

Ця стаття присвячена вивченню невирішеної проблеми щодо організаційної структури європейського соціального діалогу та пошуку шляхів її удосконалення з метою підвищення ефективності соціального управління в Європейському Союзі. Важливим завданням є оцінка ролі та впливу основних соціальних партнерів, таких як Європейська конфедерація профспілок (ETUC), BusinessEurope, CEEP та інші, а також визначення впливу організаційних аспектів на ефективність досягнення консенсусу та реалізацію домовленостей на національному рівні.

Мета дослідження полягає в аналізі організаційної структури європейського соціального діалогу та вивченні її впливу на ефективність соціального управління в ЄС. Завданням є визначення ключових факторів, які впливають на продуктивність соціального діалогу, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення існуючих механізмів взаємодії соціальних партнерів.

Методика дослідження базується на сукупності методів аналізу документів, порівняльного аналізу та синтезу, що дозволяє детально розглянути організаційні аспекти соціального діалогу, а також оцінити вплив різних соціальних партнерів на процес прийняття рішень. Основними показниками дослідження є рівень участі соціальних партнерів у процесах соціального діалогу, ефективність механізмів впровадження угод, а також ступінь взаємодії між різними організаціями на європейському та національному рівнях.

Основний матеріал дослідження включає детальний аналіз існуючих моделей соціального діалогу, досвід різних європейських країн та ролі в них основних соціальних партнерів, а також оцінку організаційних і правових механізмів, що забезпечують ефективність взаємодії. Окрему увагу приділено порівнянню успішних практик і виявленню основних труднощів, з якими стикаються соціальні партнери в процесі співпраці.

Європейський соціальний діалог, закріплений у Договорі про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС), є фундаментальним елементом європейської соціальної моделі. Його структура охоплює різноманітні форми взаємодії між європейськими соціальними партнерами, включаючи консультації, переговори та спільні ініціативи.

За період свого існування європейський соціальний діалог продемонстрував ефективність як інституціоналізованого механізму взаємодії, що сприяє досягненню соціального консенсусу. Зокрема, результатом діяльності міжсекторальних соціальних партнерів стало ухвалення понад 80 спільних документів, що, у свою чергу, доповнюють і підсилюють національні моделі соціального діалогу в більшості держав-членів ЄС.

На сучасному етапі соціальний діалог розглядається як офіційна складова системи управління Європейського Союзу. Він створює можливості для активної участі соціальних партнерів у формуванні соціальних стандартів ЄС, що має суттєве значення для зміцнення соціального партнерства та розвитку інклюзивної політики в межах Союзу. На рівні Європейського Союзу соціальні партнери реалізують свою діяльність у трьох основних формах: трипартийна консертація, консультації та соціальний діалог.

Трипартийна консертація. Трипартийна консертація передбачає взаємодію між соціальними партнерами та інституціями ЄС. Відповідно до Декларації з Лакена, ця форма співпраці охоплює діалог між представниками соціальних партнерів та європейськими публічними органами. Основними майданчиками для такого типу взаємодії виступають Трипартийний соціальний саміт, макроекономічний діалог і Європейська стратегія зайнятості. Зокрема, на соціальному саміті представники профспілок та роботодавців мають змогу безпосередньо обговорювати актуальні питання з Президентами Ради ЄС та Європейської Комісії.

Консультації з соціальними партнерами. Консультації охоплюють діяльність консультативних комітетів, а також офіційні процедури, передбачені статтею 154 Договору про функціонування ЄС (ДФЄС). Відповідно до неї, соціальні партнери на рівні ЄС мають бути проконсультовані щодо всіх питань, які стосуються соціальної політики, зайнятості та умов праці (згідно зі статтею 153 ДФЄС).

Цей процес включає дві обов'язкові фази: спочатку Європейська Комісія консультує соціальних партнерів щодо можливого напрямку дій Союзу, а потім – щодо змісту запропонованих заходів. Якщо після завершення обох етапів сторони не доходять згоди щодо початку переговорів, Комісія має право самостійно ініціювати підготовку відповідного законодавчого акта. Варто зазначити, що консультації проводяться виключно з представницькими організаціями соціальних партнерів. У випадках, коли досягається домовленість, результати консультацій можуть стати основою для укладання угод, які надалі набувають сили законодавства ЄС. Наприклад, консультації у межах Європейського стовпа соціальних прав, зокрема щодо балансу між професійним і приватним життям, не призвели до переговорів через позицію роботодавців.

Європейський соціальний діалог. Європейський соціальний діалог передбачає двосторонню взаємодію між представниками працівників і роботодавців, яка може мати як консультаційний, так і договірний характер. Діалог може бути ініційований на основі консультацій, передбачених статтями 153 і 154 ДФЄС. Він відбувається на міжгалузевому рівні між Європейською конфедерацією профспілок (ETUC) і організаціями роботодавців, а також на галузевому рівні між європейськими федераціями профспілок і відповідними роботодавчими структурами.

Суб'єкти соціального діалогу. На європейському рівні працівників представляє Європейська конфедерація профспілок (ETUC). Роботодавці ж представлені трьома основними організаціями: BusinessEurope (колишня UNICE – Спілка промислових і роботодавчих конфедерацій Європи), створена у 1958 році; Європейський центр підприємств, що надають публічні послуги (CEEP), заснований у 1961 році; а також

Союз ремісничих і малих та середніх підприємств Європейського Союзу (UEAPME), який з 1998 року бере участь у соціальному діалозі на підставі угоди про співпрацю. Наразі UEAPME діє під новою назвою — SMEunited.

Європейська конфедерація профспілок (ETUC). Європейська конфедерація профспілок (ETUC) є головною організацією, що представляє інтереси працівників на міжгалузевому рівні в Європі. Створена у 1973 році, сьогодні вона об'єднує 90 національних профспілкових організацій із 38 європейських країн (включаючи всі держави-члени ЄС), а також 10 європейських галузевих федерацій профспілок. Загальна чисельність її членства, за власними даними, перевищує 45 мільйонів осіб.

У контексті європейського соціального діалогу керівні рішення приймаються Виконавчим комітетом ETUC більшістю у дві третини голосів. Галузеві федерації, що входять до складу ETUC, охоплюють основні сфери економіки та праці на європейському рівні.

Конфедерація європейських підприємств (BusinessEurope, колишня UNICE). BusinessEurope є найвпливовішою організацією, що представляє інтереси європейських роботодавців, особливо в економічному й промисловому контексті. Організація була заснована у 1958 році та на сьогодні включає 39 національних об'єднань роботодавців із 34 країн Європи (включаючи 17 держав-членів ЄС).

За даними самої організації, вона представляє інтереси близько 20 мільйонів підприємств у Європі. Найвищим керівним органом, який приймає рішення, у тому числі щодо соціального діалогу, є Рада президентів, що діє на основі принципу консенсусу.

Європейський центр підприємств, що надають публічні послуги (CEEP). CEEP був створений у 1961 році як організація роботодавців, що об'єднує підприємства та організації, які надають послуги загального інтересу, а також діють у сфері інфраструктурних мереж (наприклад, транспорт, пошта, енергетика, водопостачання, порти), зокрема в рамках місцевих органів влади.

У кожній країні-учасниці діє національний підрозділ CEEP, який забезпечує постійний зв'язок із підприємствами-членами. Ключові рішення ухвалюються Генеральною асамблеєю — найвищим органом управління організації.

SMEunited (колишня UEAPME). SMEunited, що до 2019 року діяла під назвою UEAPME, є організацією, яка представляє інтереси малого та середнього бізнесу, а також ремісничих підприємств на європейському рівні. Організація була заснована у 1979 році та наразі об'єднує 67 організацій-членів із 34 країн Європейського Союзу, серед яких є національні міжгалузеві федерації, галузеві об'єднання та асоційовані члени.

За офіційними даними, SMEunited представляє понад 12 мільйонів підприємств, які забезпечують зайнятість для понад 55 мільйонів осіб. У 1998 році організація підписала угоду про співпрацю з BusinessEurope, що надало їй змогу повноцінно брати участь у європейському соціальному діалозі.

У 2000 році дві організації, що представляють інтереси управлінців — **Європейська рада управлінських кадрів (Eurocadres)** та **Конфедерація європейських менеджерів (CEC)** — підписали угоду про співпрацю, в межах якої було створено **координаційний комітет**. Цей орган дозволяє їм брати участь у європейському соціальному діалозі. Представники обох організацій залучаються до переговорів у рамках **делегатії Європейської конфедерації профспілок (ETUC)**.

Європейський соціальний діалог виступає важливим інструментом участі соціальних партнерів у формуванні соціально-трудової політики ЄС. Його ефективність забезпечується завдяки структурованій взаємодії між представницькими організаціями працівників, роботодавців та управлінського персоналу. Інституційна залученість таких організацій, як ETUC, BusinessEurope, CEEP, SMEunited, Eurocadres та CEC, дозволяє досягати балансу інтересів у ключових напрямках європейської політики зайнятості, умов

праці та соціального забезпечення. В умовах поглиблення інтеграційних процесів роль соціального діалогу лише зростає, вимагаючи подальшого вдосконалення механізмів трипартизму та консенсусного врегулювання.

Сп.Література:

1. **Альфаяте, А.,** Ітшерт, П. (2016). *Сприяння соціальному діалогу та кращому впровадженню автономних рамкових угод соціальних партнерів ЄС у вибраних країнах: звіт експертів на замовлення міжгалузевих європейських соціальних партнерів ETUC, BusinessEurope, CEEP та UEAPME.* Режим доступу: http://resourcecentre.etuc.org/spaw_uploads/files/Rapport%20final%20EU%20SD%20IMP%20AFA%20final_EN.pdf.
2. **Дегріз, К.** (ред.) (2011). *Європейський соціальний діалог: сучасний стан і перспективи.* Брюссель: ЄКП.
3. **Дегріз, К.** (2017). *Перезапуск європейського соціального діалогу: що вдалося досягти на сьогодні?* // Ванерк, Б., Сабато, С., Бюже, Д. (ред.). *Соціальна політика в Європейському Союзі: стан справ 2017 року* (с. 115–132). Брюссель: Європейський профспілковий інститут (ETUI).
4. **Європейська конфедерація профспілок (ETUC).** (2016). *Резолюція ETUC щодо майбутнього соціального діалогу, ухвалена Виконавчим комітетом 14–15 грудня 2016 року.* Режим доступу: <https://www.etuc.org/en/document/etuc-resolutionfuture-social-dialogue>.
5. **Лапеєр, Ж.** (2017). *Європейський соціальний діалог: історія соціального нововведення (1985–2003).* Брюссель: Європейський профспілковий інститут (ETUI).
6. **Восс, Е.** (2011). *Європейський соціальний діалог: досягнення та виклики майбутнього. Результати аналітичного опитування серед національних соціальних партнерів у державах-членах ЄС та країнах-кандидатах. Підсумковий синтетичний звіт.* Режим доступу: http://www.wilke-maack.de/download/2011/05/FinalReport_IP3_European-Social-Dialogue_07062011_Clean.pdf.

АНАЛІЗ ПОКАРАННЯ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Пермінов Євген Тимофійович,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»,

м. Київ, Україна

evgen_perminov@ukr.net

<https://orcid.org/0009-0002-6864-7970>

Кримінальний кодекс України передбачає кілька статей, які опосередковано захищають об'єкти права інтелектуальної власності [1]:

Ст. 176 КК України: Порухення авторського права і суміжних прав.

Суб'єктивна сторона – умисел; об'єктивна – незаконне відтворення, розповсюдження або використання об'єкта авторського права.

Покарання: штраф (200 - 1000 НМДГ), виправні роботи до 2 років або позбавлення волі до 2 років. Повторність чи група осіб до 5 років [1].

Ст. 177 КК України: Порухення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин.

Склад аналогічний, санкція до 2 років обмеження волі [1].

Ст. 229 КК України: Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, географічного зазначення походження товару.

Покарання: штраф або обмеження волі до 2 років; повторність – до 5 років [1; 3].

Ст. 231, 232 КК України: Стосуються незаконного збирання та розголошення комерційної чи банківської таємниці. В контексті ІВ - застосовні до ноу-хау, технічної документації тощо [1].

Станом на 2023 – 2024 роки: Кількість обвинувальних вироків за цими статтями незначна (від 10 до 30 на рік по Україні) [10].

В основному – дрібне піратство, незаконне відтворення музики, фільмів, програмного забезпечення [4].

Справа про незаконне використання торговельної марки чи патенту в умовах воєнного стану – відсутні в судовій практиці ЄДРСР [10].

Причини [4], [5]:

Складність доказування умислу і зв'язку дії з об'єктом ІВ [5], [10].

Низький рівень правової обізнаності слідчих та прокурорів [6], [11].

Пріоритет розслідування тяжких та воєнних злочинів під час війни [2], [6].

Особливості правового режиму воєнного стану

Чинне кримінальне законодавство не визнає вчинення злочину в умовах воєнного стану окремою обтяжуючою обставиною, за винятком [1], [2]:

ст. 111-1 КК – колабораційна діяльність,

ст. 111-2 – пособництво державі-агресору.

У контексті ІВ - злочин проти держави може мати форму незаконного розголошення ІВ об'єктів, пов'язаних з обороною, ІТ, енергетикою, що призводить до ослаблення національної безпеки. Але така кваліфікація застосовується надзвичайно рідко [5].

В умовах війни зростає значення [2], [4]: використання чужих розробок у сфері озброєння (наприклад, безпілотники, БПЛА, системи зв'язку) [5]; крадіжок інтелектуальної власності у цифровому середовищі [11]; піратства військової або мобілізаційної продукції, що може призводити до фатальних наслідків [6].

Ці дії мають класифікуватися не як загально-кримінальні, а як особливо небезпечні в умовах війни, з окремим режимом переслідування, посиленням санкцій і пріоритетністю розслідування [12].

Європейські підходи до кримінального захисту ІВ в умовах надзвичайних ситуацій Директива ЄС 2004/48/ЄС. Не містить кримінальних санкцій, але вимагає створення ефективного механізму цивільно-правового та адміністративного захисту, включаючи компенсації та блокування порушників [7].

Директива 2013/40/ЄС. Передбачає кримінальну відповідальність за кіберзлочини, включно з несанкціонованим використанням захищених об'єктів, включаючи ІВ [8].

Практика окремих країн

Польща: воєнний стан або стан надзвичайної ситуації – автоматичне посилення санкцій за злочини проти стратегічної ІВ [9].

Франція: додаткові статті в КК щодо "розголошення об'єктів державної або промислової ІВ стратегічного значення" [4].

Німеччина: інститут "особливо небезпечного використання" об'єктів ІВ --- санкції до 10 років позбавлення волі [4].

Пропозиції щодо вдосконалення українського законодавства

Внести спеціальні кваліфікуючі ознаки до ст. 176, 177, 229 КК [12]: «вчинено в умовах воєнного стану»; «об'єкт ІВ використано для нанесення шкоди обороноздатності»; «заподіяна шкода державним інтересам у сфері оборони, енергетики, кібербезпеки».

Розглянути розробку окремої статті [12]:

Ст. XXX. Порушення прав інтелектуальної власності, пов'язаних зі сферою оборони або надзвичайного стану

Санкція – від 5 до 10 років, з можливістю конфіскації технічного або програмного забезпечення.

Інституційні заходи [6], [11]:

Створення спеціалізованих ІВ-слідчих груп у структурі Національної поліції та БЕБ.

Розробка електронного реєстру прав ІВ стратегічного значення.

Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану в Україні є недостатньо адаптованою до сучасних викликів. Існуючі санкції не враховують підвищеного ризику шкоди, пов'язаної з військовими або кіберзагрозами [11]. Пропоновані зміни мають сприяти не лише приведенню українського законодавства у відповідність до вимог ЄС [7], [8], а й підвищенню ефективності захисту державних інтересів у сфері оборони, безпеки та інновацій [12].

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131. **2. Про правовий режим воєнного стану:** Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2015. — № 28. — Ст. 250. **3. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг:** Закон України від 15.12.1993 № 3689-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 7. — Ст. 36. **4. Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та проблеми захисту:** навч. посіб. / За ред. О. А. Підпригори. — К.: Центр учбової літератури, 2020. — 312 с. **5. Литвинова І. В.** Кримінально-правовий захист інтелектуальної власності в Україні: монографія. — Харків: Право, 2019. — 248 с. **6. Журавель В. А.** Інтелектуальна власність як об'єкт кримінально-правової охорони в Україні // Підприємництво, господарство і право. — 2021. — № 4. — С. 40–45. **7. Директива 2004/48/ЄС** Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності // Official Journal of the

European Union. — L 157, 30/04/2004. **8. Директива** 2013/40/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 12 серпня 2013 р. щодо нападів на інформаційні системи та заміни Рамкового рішення 2005/222/JHA // Official Journal of the European Union. — L 218/8, 14.08.2013. **9. EUIPO.** Intellectual Property and Youth Scoreboard: Awareness and Behavior of Young People towards IP. — European Union Intellectual Property Office, 2023. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://euipo.europa.eu> **10. Інформація** з Єдиного державного реєстру судових рішень (ЄДРСР): <https://reyestr.court.gov.ua> **11. Сіроштан О. В.** Кіберзлочини проти інтелектуальної власності: сучасні виклики // Юридичний вісник. — 2023. — № 2. — С. 65–70. **12. Проект Закону України** «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану» (реєстр. № 8375 від 01.12.2023).

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ З ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Харченко Тетяна Миколаївна,

кандидат юридичних наук,
головний спеціаліст відділу моніторингу питань гендерної рівності
та недискримінації управління дотримання прав людини
Департамент головної інспекції та дотримання прав людини
Національної поліції України

Україна як суб'єкт міжнародного права взяла на себе значну кількість міжнародних зобов'язань у сфері гендерної рівності. Ці зобов'язання випливають із ратифікованих міжнародних договорів, конвенцій та угод, які після ратифікації стають частиною національного законодавства України згідно зі статтею 9 Конституції України [1]. Імплементация міжнародних стандартів гендерної рівності є важливою складовою демократичних перетворень в Україні та її європейського вибору.

Основні міжнародні документи, ратифіковані Україною

1. Загальна декларація прав людини ООН (1948) - закріплює принцип рівності всіх людей незалежно від статі. Статті 1 та 2 декларації встановлюють, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах, і кожна людина повинна мати всі права і свободи, проголошені Декларацією, без будь-яких відмінностей, зокрема щодо статі [2].

2. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW, 1979) - ратифікована Україною у 1980 році, є основоположним документом, що встановлює міжнародні стандарти у сфері гендерної рівності. Конвенція зобов'язує держави-учасниці вживати всіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у політичній, соціальній, економічній і культурній сферах. Україна як держава-учасниця подає періодичні звіти до Комітету CEDAW кожні чотири роки [3].

3. Факультативний протокол до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1999) - ратифікований Україною у 2003 році, надає право жінкам подавати індивідуальні скарги до Комітету CEDAW у випадках порушення їхніх прав, передбачених Конвенцією [4].

4. Пекінська декларація та Платформа дій (1995) - визначає стратегічні цілі та заходи щодо просування прав жінок та досягнення гендерної рівності у 12 критичних сферах, зокрема: жінки та бідність, освіта і професійна підготовка жінок, жінки та здоров'я, насильство щодо жінок, жінки та збройні конфлікти, жінки та економіка, жінки при владі та прийнятті рішень, інституційні механізми для поліпшення становища жінок, права жінок як права людини, жінки та засоби масової інформації, жінки та навколишнє середовище, дівчата [5].

5. Цілі сталого розвитку ООН до 2030 року - включають Ціль №5 "Гендерна рівність", до виконання якої долучилась Україна. Завдання в рамках цієї цілі передбачають: ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, викорінення насильства щодо жінок, забезпечення повної участі жінок у керівництві, забезпечення загального доступу до репродуктивного здоров'я та репродуктивних прав, проведення реформ для надання жінкам рівних прав на економічні ресурси [6].

6. Стамбульська конвенція (Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, 2011) - ратифікована Україною у 2022 році. Конвенція є першим юридично обов'язковим міжнародним документом, що створює комплексну правову базу для захисту жінок від усіх форм насильства. Вона визначає домашнє насильство як порушення прав людини та

форму дискримінації. Конвенція зобов'язує Україну криміналізувати різні форми насильства, забезпечити захист жертв та притягнення кривдників до відповідальності [7]..

Зобов'язання в рамках європейської інтеграції

1. Угода про асоціацію між Україною та ЄС - містить положення щодо забезпечення гендерної рівності та заборони дискримінації за ознакою статі. Стаття 419 Угоди передбачає, що сторони посилюють діалог та співробітництво щодо забезпечення гідної праці, політики зайнятості, безпечних та здорових умов праці, соціального діалогу, соціального захисту, соціального залучення, гендерної рівності та недискримінації [8]..

2. Європейська соціальна хартія (переглянута) - ратифікована Україною у 2006 році, гарантує соціальні та економічні права без дискримінації. Стаття 20 Хартії закріплює право на рівні можливості та рівне ставлення у питаннях працевлаштування та професії без дискримінації за ознакою статі [9]..

3. Директиви ЄС щодо гендерної рівності - хоча Україна не є членом ЄС, в рамках процесу європейської інтеграції країна зобов'язана поступово наближати своє законодавство до *acquis communautaire* ЄС, включаючи директиви у сфері гендерної рівності, зокрема:

- Директива 2006/54/ЄС про рівні можливості та рівне ставлення до чоловіків і жінок у питаннях працевлаштування та зайнятості

- Директива 2010/41/ЄС про застосування принципу рівного ставлення до чоловіків і жінок, які займаються діяльністю як самозайняті особи

- Директива 2004/113/ЄС про рівне ставлення до чоловіків і жінок у доступі до товарів і послуг [10]..

Основні зобов'язання України в рамках міжнародних документів

1. Законодавчі зобов'язання:

- Привести національне законодавство у відповідність до міжнародних стандартів гендерної рівності, зокрема CEDAW та Стамбульської конвенції [3, 7].

- Забезпечити рівні права та можливості жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя [3].

- Заборонити пряму та непряму дискримінацію за ознакою статі [3, 7].

- Ввести відповідальність за порушення законодавства у сфері гендерної рівності [11].

- Забезпечити проведення гендерно-правової експертизи законодавства [11].

2. Інституційні зобов'язання:

- Створити та підтримувати функціонування національного механізму забезпечення гендерної рівності на всіх рівнях влади [5, 11].

- Запровадити посади радників з питань гендерної рівності в органах виконавчої влади [11].

- Забезпечити гендерний підхід у формуванні державної політики (*gender mainstreaming*) [5, 12].

- Розробляти та виконувати національні плани дій з гендерної рівності [5, 11].

- Забезпечити збір даних, розподілених за статтю, та проведення гендерного аналізу для формування політики [3, 5].

3. Зобов'язання щодо протидії насильству:

- Запобігати та протидіяти гендерно зумовленому насильству, включаючи домашнє насильство [7].

- Створити комплексну систему допомоги жертвам насильства, включаючи притулки, гарячі лінії, кризові центри [7].

- Забезпечити належне розслідування випадків насильства та притягнення кривдників до відповідальності [7].

- Проводити інформаційно-просвітницькі кампанії з питань запобігання насильству [7].

- Впроваджувати програми для кривдників [7, 13].

Механізми контролю за виконанням зобов'язань

1. Звітування до міжнародних органів:

- Періодичні звіти до Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок кожні чотири роки [3].

- Участь у Універсальному періодичному огляді Ради ООН з прав людини [16].

- Звітування в рамках Платформи дій "Пекін +25" та інших ініціатив ООН [5].

- Звітування перед органами Ради Європи щодо виконання Стамбульської конвенції [7].

- Моніторинг виконання Угоди про асоціацію з ЄС [8].

2. Національний моніторинг:

- Державна звітність щодо виконання міжнародних зобов'язань [11].

- Національні плани дій з виконання рекомендацій міжнародних органів [11].

- Моніторинг з боку громадянського суспільства, зокрема через альтернативні звіти [17].

- Парламентський контроль за виконанням законодавства у сфері гендерної рівності [11].

- Діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [18].

Виклики імплементації міжнародних зобов'язань

1. Законодавчі:

- Неповна гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами [17].

- Прогалини у законодавстві щодо окремих аспектів гендерної рівності [17].

- Недостатнє регулювання питань множинної дискримінації [17].

2. **Інституційні:**

- Обмежені повноваження та ресурси національного механізму з гендерної рівності [17].

- Недостатня координація між різними органами влади [17].

- Обмежений рівень гендерної компетентності державних службовців [19].

3. **Соціокультурні:**

- Поширеність гендерних стереотипів у суспільстві [17, 19].

- Традиційні патріархальні уявлення про ролі жінок і чоловіків [19].

- Недостатня обізнаність населення з питань гендерної рівності [19].

4. **Економічні:**

- Обмежене фінансування заходів з гендерної рівності [17].

- Гендерний розрив в оплаті праці та пенсійному забезпеченні [20].

- Нерівний розподіл неоплачуваної домашньої праці [20].

Україна має розгалужену систему міжнародно-правових зобов'язань у сфері гендерної рівності, які охоплюють різні аспекти суспільного життя. Виконання цих зобов'язань потребує комплексного підходу, що включає законодавчі, інституційні, освітні та інформаційні заходи. Процес європейської інтеграції створює додаткові стимули для України щодо посилення механізмів забезпечення гендерної рівності відповідно до європейських стандартів.

Попри значний прогрес у формуванні нормативно-правової бази з питань гендерної рівності, Україна продовжує стикатися з викликами у практичній імплементації міжнародних зобов'язань. Ключовими напрямками подальшої роботи мають бути: посилення інституційної спроможності національного механізму з питань

гендерної рівності, запровадження ефективних механізмів протидії дискримінації та насильству, розвиток гендерної статистики та аналізу, подолання гендерних стереотипів через освіту та інформаційні кампанії, а також забезпечення збалансованої участі жінок і чоловіків у процесах прийняття рішень на всіх рівнях.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. **2. Загальна декларація прав людини**, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. **3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй** про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 року, ратифікована Указом Президії Верховної Ради УРСР від 24 грудня 1980 року № 1369-Х. **4. Факультативний протокол до Конвенції** про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок від 6 жовтня 1999 року, ратифікований Законом України від 5 червня 2003 року № 946-IV. **5. Пекінська декларація** та Платформа дій, прийняті на Четвертій всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 року. **6. Цілі сталого розвитку 2016-2030**. Представництво ООН в Україні. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs> **7. Конвенція Ради Європи** про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11 травня 2011 року, ратифікована Законом України від 20 червня 2022 року № 2319-IX. **8. Угода про асоціацію** між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII. **9. Європейська соціальна хартія** (переглянута) від 3 травня 1996 року, ратифікована Законом України від 14 вересня 2006 року № 137-V. **10. Кіліна Н., Фуртак М.** Директиви ЄС з питань гендерної рівності та їх імплементація в українське законодавство. Київ: ТОВ "Вістка", 2020. 204 с. **11. Закон України** "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" від 8 вересня 2005 року № 2866-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 52. Ст. 561. **12. Марценюк Т.** Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики. Київ: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2015. 44 с. **13. Закон України** "Про запобігання та протидію домашньому насильству" від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Ст. 35. **14. Закон України** "Про місцеві вибори" від 14 липня 2015 року № 595-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 37-38. Ст. 366. **15. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325** "Жінки, мир, безпека" від 31 жовтня 2000 року та Національний план дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 "Жінки, мир, безпека" на період до 2025 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р. **16. Універсальний періодичний огляд ООН** щодо України. Управління Верховного комісара ООН з прав людини. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/upr/ua-index> **17. Альтернативна доповідь** про виконання Україною Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: VIII періодична доповідь / За ред. М.М. Скорик. Київ: БО БТ "Київський інститут гендерних досліджень", 2017. 60 с. **18. Щорічна доповідь** Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. Київ, 2022. URL: <https://ombudsman.gov.ua> **19. Левченко К.Б.** Гендерна політика в Україні: визначення, формування, управління. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 344 с. **20. Гендерна рівність і розвиток:** погляд у контексті європейської стратегії України / Центр Разумкова. Київ: Заповіт, 2016. 244 с.

Тематичний напрям 3 ДИЗАЙН ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ



ЯК СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДОЗВОЛЯЮТЬ СТВОРЮВАТИ ПЕРСОНАЛІЗОВАНИЙ ДИЗАЙН

Коваль Христина Олегівна

студентка 3 курсу молодший бакалавр, КДс-22-1

факультет суспільних і прикладних наук,

ЗВО “Університет Короля Данила”

м. Івано-Франківськ, Україна

khrystyna.o.koval@ukd.edu.ua

Науковий керівник – Левицька Роксолана Романівна,

Асистент кафедри дизайну

ЗВО “Університет Короля Данила”,

м. Івано-Франківськ, Україна

roksolana.r.levytska@ukd.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0003-6115-1582>

З розвитком технологій клієнти стають більш вимогливими. Їм уже недостатньо ретельно продуманого UI, яскравих анімацій і зручного user flow. Користувачам подобається відчувати, що їхня комунікація з брендом не знеособлена, а індивідуальна. Щоб зберегти їх лояльність і мотивувати обрати серед всіх конкурентів саме ваш бізнес, вам необхідно дати їм відчуття особистої комунікації з брендом. За допомогою UI/UX персоналізації можна досягти високого рівня комунікації з брендом.

Персоналізований UI/UX – один із трендів розробки веб-дизайну. Ми можемо описати його як підгонку сайту під потреби користувача так само, як би ви підганяли костюм. Персоналізація заснована на даних, зібраних системою, і їх обробці за допомогою штучного інтелекту. Персоналізація добре працює, коли вона синхронна з потребами користувача і вирішує їх. Але говорячи про персоналізацію, не можна обійти увагою також і кастомізацію.

Персоналізація – налаштування системи, здійснене розробниками. Її мета – розпізнати користувача, його відповідність заздалегідь налаштованим сегментам, а потім демонструвати йому тільки релевантний контент, потрібну інформацію і корисні підказки. Після впровадження персоналізації, весь контент сайту, його візуальні елементи, функціонал демонструється різним користувачам по-різному, виходячи з їхніх потреб.

Кастомізація – унікальний і зручний UX, який користувач створює собі сам, виходячи зі своїх потреб, переваг і пріоритетів. Кастомізація дозволяє користувачеві контролювати його взаємодію з веб сайтом, налаштовувати пріоритетність одержуваної інформації, спосіб організації контенту і те, яким чином буде відображатися веб сайт [1].

На кожному з етапів розробки UX/UI дизайн виконує певні функції, що в сукупності впливають на кінцевий результат:

1. Дослідження та аналітика. Перший етап у розробці будь-якого продукту — це дослідження потреб користувачів. На цьому етапі UX дизайн грає вирішальну роль, адже саме завдяки аналізу поведінки та потреб користувачів можна створити продукт, що задовольняє їх очікування. Наприклад, проведення опитувань, створення персонажів користувачів (user personas) та карт користувацького шляху (customer journey maps) допомагають зрозуміти, як користувачі будуть взаємодіяти з продуктом.

2. Прототипування та тестування. Наступний крок — створення прототипів та їх тестування. UI дизайн на цьому етапі забезпечує зрозумілість і зручність інтерфейсу. Прототипування дозволяє випробувати різні варіанти дизайну та виявити потенційні проблеми до того, як продукт буде впроваджено. Тестування користувачами допомагає

отримати зворотний зв'язок і вдосконалити інтерфейс, зробивши його максимально зручним і зрозумілим.

3. Впровадження. На етапі впровадження продукту важливо, щоб UX/UI дизайн відповідав очікуванням користувачів і був готовий до масштабного використання. Зручний інтерфейс і позитивний користувацький досвід сприяють швидкій адаптації продукту на ринку, збільшують рівень задоволеності клієнтів та сприяють утриманню користувачів.

UX/UI дизайн відіграє важливу роль на кожному етапі розробки продукту. Впровадження добре продуманого дизайну гарантує, що продукт буде готовий до масштабного використання, швидко адаптується на ринку та забезпечить лояльність користувачів [2].

Використання нових технологій дуже спрощує та покращує роботу дизайнера. Найактуальнішим методом є штучний інтелект. Штучний інтелект (ШІ) розуміється, як галузь комп'ютерних наук, що вивчає розробку та застосування програмних систем, здатних виконувати завдання, які зазвичай вимагають інтелектуального ступеня розуміння та рішення людиною. Штучний інтелект орієнтується на створення комп'ютерних систем (Макс Самко, 2023). Ця технологія застосовується в різних аспектах дизайну та включає в себе різноманітні можливості (Подлевський С., Тарко А., 2023).

Генерація графічних елементів. Штучний інтелект може бути використаний для автоматичної генерації графічних елементів, таких як логотипи, іконки, абстрактні малюнки тощо. Спеціалізовані алгоритми штучного інтелекту можуть створювати унікальний та креативний дизайн на основі заданих параметрів та вимог.

Автоматизація рутинних завдань. Штучний інтелект може використовуватися для автоматизації рутинних завдань в графічному дизайні, таких як обрізка зображень, видалення фону, редагування кольорів та конвертація форматів файлів. Це дозволяє дизайнерам витрачати менше часу на технічні аспекти роботи і більше часу на творчість.

Розпізнавання образів та обробка зображень. Штучний інтелект може розпізнавати об'єкти на зображеннях і застосовувати до них різні фільтри та ефекти. Наприклад, він може автоматично визначати контури об'єктів або виявляти певні образи на фотографіях.

Персоналізація зображень. Штучний інтелект може використовуватися для створення індивідуальних зображень в дизайні, відповідно до вподобань користувачів. Наприклад, в онлайн-рекламі він може генерувати рекламні банери, які відповідають інтересам конкретного користувача.

Аналіз та прогнозування стилів. Штучний інтелект може використовувати аналіз даних для визначення графічних трендів і прогнозування майбутніх стилів в дизайні. Це допомагає дизайнерам бути впевненими, що їхні проекти відповідають актуальним тенденціям.

Автоматизована обробка масивів даних. У випадку, коли потрібно обробити велику кількість графічних даних, наприклад, при роботі з медіа-архівами, штучний інтелект може бути використаний для швидкої і ефективної обробки, категоризації та аналізу зображень чи відео. Штучний інтелект допомагає дизайнеру не тільки в творчій роботі, а й в просуванні себе. Соціальні мережі, маркетинг, смм дуже важливі в роботі дизайнера. Зараз ці всі процеси можна зробити за допомогою ШІ, а не наймати людей. Тому, сучасні технології, включаючи штучний інтелект, віртуальну реальність, 3D-моделювання, плагіни та інші інноваційні інструменти, мають значний вплив на графічний дизайн і відкривають перед ним безмежні можливості. Проте, використання цих технологій також вимагає від дизайнерів нових навичок та адаптації до швидко змінного середовища. Важливо зберегти баланс між використанням технологій та

креативністю, не втрачаючи головної мети графічного дизайну – комунікація ідеї та спілкуватися з аудиторією [3].

Технологічний прогрес значно змінив і вдосконалив сферу корпоративного дизайну, надавши компаніям нові способи створення та просування своїх брендів. Ось кілька шляхів розвитку корпоративного дизайну:

Графічні редактори та програмне забезпечення: З появою графічних редакторів, таких як Adobe Photoshop, Illustrator та InDesign, дизайнери отримали потужні інструменти для створення та редагування графічних елементів. Ці програми дозволяють створювати високоякісні зображення, логотипи, брошури та інші брендовані матеріали.

Анімація та відео: Цифрові технології дозволяють створювати анімаційні фільми та відеоролики, які ефективно передають повідомлення бренду та привертають увагу аудиторії. Такі матеріали можна використовувати в рекламних цілях, для навчання або для інформування співробітників і клієнтів.

Мобільні додатки та інтерактивні рішення: Розробка мобільних додатків стала невід'ємною частиною корпоративного дизайну. Компанії розробляють додатки, щоб взаємодіяти з клієнтами, пропонувати послуги або презентувати продукти. Це наближає компанії до їхньої цільової групи та покращує обслуговування клієнтів.

Цифрові платформи для дизайну та співпраці: Сьогодні існують спеціалізовані веб-платформи та інструменти, які дозволяють дизайнерам і командам працювати над проектами одночасно і в режимі реального часу, незалежно від їхнього місцезнаходження. Такі інструменти значно покращують комунікацію та співпрацю між учасниками проекту і роблять процес більш продуктивним.

Діджиталізація підвищила якість та ефективність створення дизайн-матеріалів. У компаній з'явилося більше можливостей для комунікації зі своєю цільовою аудиторією та зміцнення іміджу на ринку [4].

На мою думку персоналізований дизайн сьогодні – це вже не просто бажання, а необхідність. Технології, як-от штучний інтелект та машинне навчання, допомагають створювати унікальний досвід для кожного користувача. Це не тільки робить продукт зручнішим та привабливим, але й підвищує лояльність клієнтів. Впевнена, що персоналізація й надалі буде ключовим трендом, відкриваючи для дизайнерів нові можливості.

Список використаних джерел:

1. UI/UX персоналізація. URL: UI/UX персоналізація: виводимо інтерфейс на новий рівень (дата звернення: 05.02.2025). **2. Кравченко М.** Роль UX/UI дизайну в успіху діджитал-продуктів. URL: Як покращити користувацький досвід за допомогою UX/UI дизайну (дата звернення: 05.02.2025). **3. Катруха В.,** Тининика А., Сучасні технології у вирішенні дизайнерських ідей. Харків: 2023. 30-37 с.(дата звернення: 05.02.2025). **4. Shynakov V.** Вплив технології на корпоративний дизайн. URL: Вплив технологій на корпоративний дизайн (дата звернення: 05.02.2025).

ЦИФРОВА ЕВОЛЮЦІЯ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ СЕРВІСІВ В КОНТЕКСТІ ПОТРЕБ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Брага Таїсія Юрїївна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа,
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського,
Кременчук, Україна,
bragataisia0310@gmail.com

Науковий керівник – Книш Маргарита Олександрівна,
асистент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва,
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського,
Кременчук, Україна,
marharytaknysh@gmail.com

На початку XXI століття, в епоху стрімкого прогресу, цифрові технології починають швидко впроваджуватися в усі сфери людської діяльності. Саме бібліотечно-інформаційні сервіси потрапляють на перехрестя фундаментальних змін. Бібліотеки починають трансформуватися та стають інформаційним простором, доступним онлайн для користувачів у будь-який час, що спрощує роботу з даними та має зацікавити більшу кількість людей. Ця еволюція є необхідною для сфери освіти, яка зазнає глибокої модернізації та спрямована на формування особистості, здатної до навчання.

У нинішній час освітяни особливо вимагають не лише великого спектра інформації, але й засобів, що дає змогу направляти її в правильний бік у великому обсязі даних, відбирати, критично оцінювати та використовувати правдиві дані для розв'язання педагогічних питань, задля зменшення стресу серед великої кількості повідомлень.

Особливої актуальності трансформація цифрових сервісів набуває в період дистанційного навчання, коли класифікувати та правильно застосовувати набуті знання вкрай необхідно. Зв'язок цієї проблеми з науковими завданнями полягає у необхідності комплексного дослідження, що має на меті об'єднати зусилля спеціалістів з галузей бібліотекознавства, комп'ютерної безпеки, психології та педагогіки для розробки новітніх методологічних підходів заради створення, проєктування та запровадження бібліотечно-цифрових сервісів в навчальному середовищі, а також ознайомлення з застосуванням впливу цифровізації на когнітивні процеси та результати здобувачів освіти. Розв'язання цього фактору має особливе значення на якість освіти на всіх рівнях здобуття. Починають вводити нові цифрові ресурси, що дозволить бібліотекам відіграти провідну роль у забезпеченні безперервної освіти протягом усього життя людини.

Феномен цифрової еволюції бібліотек активно досліджується у науковому світі. Так, наприклад, Т. Добко, С. Кулешова у своїх наукових роботах представили теоретичні та практичні аспекти створення і використання електронних колекцій, формування інформаційних ресурсів бібліотек, питання безпеки повідомлень в бібліотечно-інформаційних системах, аналіз ризиків та загроз інформаційній безпеці бібліотек. Результати теоретичного аналізу дозволили встановити важливість впливу соціальних медіа на бібліотечну діяльність, та використанні технологій для захисту авторських прав, та створенню віртуальних навчальних середовищ на базі бібліотек [1, с. 47, 93].

Проте, попри велику кількість досліджень у сфері цифрової трансформації, деякі питання потребують більш глибокого вивчення, адже були започатковані нещодавно – оцінка впливу цифрових інновацій на ступінь якості обслуговування та навчальні результати здобувачів освіти; оптимальне фінансування та управління цифровими сервісами у закладах освіти; забезпечення однакового доступу для всіх користувачів;

прогнозування тенденцій з урахуванням новітніх технологічних досягнень і їх вплив на суспільство.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання – дослідження та аналіз цифрової модернізації бібліотечно-інформаційних сервісів для освіти, який полягає у знаходженні переваг та недоліків різних підходів до організації цифрових сервісів. Методологія дослідження ґрунтується на міждисциплінарному аналізі наукових джерел у галузях бібліотекознавства, педагогіки, інформаційних технологій та кібербезпеки. Застосовано методи контент-аналізу, порівняння цифрових сервісів, а також систематизацію актуальних практик бібліотек в умовах цифровізації освітнього процесу.

Інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, еволюція комунікаційних засобів, збільшення масивів інформації сприяють виникненню трансформаційних процесів бібліотечної діяльності в медіасередовищі – бібліотеки нарощують представлення своєї діяльності в інтерактивному вебпросторі за допомогою різних комунікаційних каналів [2, с. 318].

В контексті потреб цифрового розвитку бібліотечно-інформаційні сервіси мають на меті охопити широкий спектр питань:

1. Застосування штучного інтелекту в бібліотечній сфері для автоматизації процесів та покращення інформаційного пошуку; надання ефективних довідкових послуг, що зменшить час на знаходження потрібного матеріалу.

2. Персоналізація бібліотечних сервісів, що активно досліджує можливості для надання персоналізованих послуг і отримання нових знань.

3. Мобільні бібліотечні сервіси в навчальних установах надають послуги студентам і викладачам для доступу до електронних ресурсів та сервісів, що значно прискорює роботу і зменшує час пошук і обробку літератури.

4. Аналіз даних та візуалізація інформації є одним з найефективніших для розуміння потреб користувачів та оптимізації бібліотечних послуг.

Характеризуючи тематичне поле бібліографічних ресурсів із педагогіки слід виокремити бібліографічні списки, які оперативно реагують на зміни, що відбуваються в освіті України, та відображають актуальні проблеми галузі – інклюзивне навчання, стейкхолдери освіти, дуальна освіта, булінг тощо, тим самим забезпечуючи інформаційні запити користувачів. Для ефективного задоволення фахових інформаційних запитів освітян здійснюється моніторинг використання бібліографічних ресурсів [2, с. 106].

Новітня освіта має глибокі трансформації у розвитку цифрових технологій, що забезпечує можливість до отримання нових знань, підтримці та розвитку навчального процесу. Одним з основних напрямів цифрової еволюції є перехід до електронних ресурсів, які забезпечують цілодобовий доступ користувачів до потрібної інформації. Паралельно настає впровадження автоматизованих бібліотечних систем що допомагають систематизувати бібліотечні процеси та інтерпретувати інформаційні ресурси в навчальні процеси. Це дає фахівцям ефективно керувати фондами та виділяти більше часу потребам користувачам.

Розвиток онлайн-платформ стає однією з головних елементів цифровізації, що включає поглиблені можливості пошуку та окремі рекомендації для користувачів. Ці сторінки мають більш розширені каталоги, можливість створення персоналізованих кабінетів, де кожен може відстежувати свої замовлення, історію переглядів, постачання нових збірок, тематичні добірки за інтересами та навчальні матеріали.

Способи надання довідкових та консультаційних послуг перетворюються на потужні центри інформації, що дають усім відкритість до ресурсів. Все більшої популярності набувають віртуальні сервіси, консультації через електронну пошту та онлайн-чати з бібліотекарками, особливо корисні для студентів, що працюють над науковою роботою.

Активно починають застосовуватися технології штучного інтелекту для покращення алгоритмів пошуку без використання великої кількості даних. Чат-боти можуть бути корисними та відповідати на запити користувачів, що звільнить робітників від складної роботи. ШІ також можна використовувати для виявлення інформаційних тенденцій і прогнозування нових потреб користувачів, не витрачаючи зайвого часу.

Нові бібліотеки розширюють свої послуги та стають центрами розвитку інформаційної грамотності, пропонуючи семінари, курси та навчання. У контексті сучасних вимог освіта прагне бути універсальною та інклюзивною, а цифрові ресурси надають можливості для навчання людям з обмеженими можливостями та сприяють відкритості для всіх. Розвиток інформаційних навичок є головним викликом сучасної освіти, і бібліотеки відіграють центральну роль у наданні цих навичок. Платформи цифрових бібліотек сприяють співпраці та обміну знаннями, надаючи інструменти для спільної проєктної роботи та обговорення навчальних матеріалів.

Перспективи цифрової трансформації стають величезними, і бібліотеки мають можливість стати справжнім місцем інновацій, підтримуючи нові форми навчання, які допоможуть розширити аудиторію та залучити нових користувачів, яких привертатимуть новітні підходи, забезпечуючи кожного цінним вмістом, необхідним для досягнення успіху та отримання необхідних знань в сучасному світі.

Таким чином, цифрова еволюція бібліотечно-інформаційних сервісів є ключовим моментом успішного перебігу сучасної освіти, вона сприяє доступу до широкого спектра ресурсів, підтримує різноманітні форми навчання, відкриває можливості для інновацій. Ефективне використання цифрових сервісів сприяє підвищенню доступності інформації, розвитку інформаційної компетентності, а подальше впровадження новітніх технологій у діяльність сховищ є необхідною умовою для формування освітнього процесу. Бібліотекарі стають не лише хранителями знань, але й експертами в цифровому просторі, допомагаючи користувачам використовувати необхідні ресурси.

Список використаних джерел

1. Медведєва В. Книгознавча школа Київського національного університету культури і мистецтв : антологія. 2-ге вид. Київ : Ліра-К, 2018. 676 с. **2. Бібліотека.** Наука. Комунікація. *Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації* : матеріали Міжнар. наук. конф. (6–8 жовт. 2020 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН; відп. за вип. М. В. Іванова. Київ, 2020. 706 с.

РОЗВИТОК І ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Братанчук Валерія Вадимівна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 121 «Інженерія програмного забезпечення»,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м.Чорноморськ, Миргород, Україна,
valeriabratancuk@gmail.com

Науковий керівник – Карлова Надія Миколаївна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
Полтава, Україна,
nadin2007.07@gmail.com

Штучний інтелект (ШІ) є однією з найперспективніших і водночас дискусійних технологій сучасності, що радикально змінює підходи до автоматизації, аналізу даних, прийняття рішень і розвитку цифрових технологій. Його роль у різних сферах – медицини, освіти, промисловості, безпеки тощо – постійно зростає й породжує і нові можливості, і разом з ними серйозні виклики, пов'язані з етикою, безпекою даних, правовим регулюванням та впливом на ринок праці. Вирішення цих питань є важливим і з наукового, і з практичного погляду.

Проблема розвитку штучного інтелекту активно досліджувана в наукових працях. Зокрема, С. Рассел та П. Норвіг обґрунтовують методи машинного навчання, логічного виводу та нейронних мереж [1]. Н. Бостром аналізує ризики розвитку надрозумного штучного інтелекту [2]. М. Форд акцентує увагу на потенційних змінах на ринку праці [3, с. 18]. Зважаючи на численні наукові дослідження, недостатньо вивченими залишаються питання безпечного використання генеративного ШІ, мінімізації алгоритмічних упереджень та ефективного впровадження ШІ у сферу державного управління.

Наукова розвідка має на меті узагальнити ключові можливості й виклики штучного інтелекту, визначити основні напрями його розвитку і проаналізувати потенційні ризики, пов'язані із застосуванням цієї технології.

У дослідженні використано аналітичний метод, що включає огляд наукових джерел, аналіз реальних прикладів впровадження ШІ у різних сферах діяльності та систематизацію загроз та перспектив, пов'язаних із розвитком технології. Особливу увагу зосереджено на автоматизації процесів, розвитку генеративного ШІ, впливу на ринок праці та етичних аспектах використання технології.

Результати аналізу наукової літератури свідчать, що ШІ має значний потенціал для підвищення ефективності в різних сферах. У промисловості та бізнесі він автоматизує виробничі процеси, покращує управління логістикою, аналізує ринкові тенденції та сприяє прийняттю оптимальних рішень [4, с. 27]. У медицині – дозволяє проводити діагностику на основі медичних зображень, прогнозувати ризики захворювань та розробляти нові лікарські препарати [5, с. 44]. В освіті – персоналізує навчальний процес, адаптуючи матеріали до індивідуальних потреб здобувачів освіти, а також застосовуваний як автоматизовані навчальні платформи та віртуальні помічники.

Нижче в таблиці наводимо приклади використання ШІ у визначених сферах його застосування і потенційний вплив на їх розвиток.

Таблиця 1. Основні сфери застосування ІІІ та їхній вплив.

<i>Сфера застосування</i>	<i>Приклади використання</i>	<i>Потенційний вплив</i>
<i>Промисловість</i>	Автоматизація виробництва, контроль якості	Підвищення ефективності, скорочення витрат
<i>Медицина</i>	Діагностика захворювань, персоналізоване лікування	Підвищення точності діагнозів, зменшення витрат
<i>Освіта</i>	Інтерактивні навчальні системи, адаптивне навчання	Індивідуалізація підходу, доступність освіти
<i>Фінанси</i>	Аналіз ринків, автоматизація торгівлі	Оптимізація інвестицій, зниження ризиків
<i>Транспорт</i>	Розробка самокерованих машин	Підвищення безпеки дорожнього руху
<i>Безпека</i>	Розпізнавання осіб, кібербезпека	Посилення безпеки, запобігання злочинності
<i>Диджитал-сфера</i>	Гейміфікація, маркетинг, комунікація	Оптимізація часу, розширення можливостей

Окрему увагу варто приділити генеративному штучному інтелекту, який застосовується для створення текстів, зображень, музики та відео. Нині такі моделі набувають популярності в освітній, медійній, рекламній галузях, дизайні, аудіовізуальному мистецтві тощо. Як зауважує К. Хао, з огляду на безперечні переваги, водночас такі системи можуть використовувати для створення фейкових новин і маніпулятивної інформації, що потребує контролю та регулювання їх використання [7, с. 30].

Як бачимо, серед основних переваг ІІІ є його ефективність. За допомогою використання програм ІІІ є змога швидко робити багато завдань з високою точністю і консистентністю, автоматизувати процеси, економити людський ресурс і час, уникати втрати помилок, які може допустити людина.

Водночас із можливостями штучний інтелект спричинює значні виклики для розвитку сучасного суспільства. Автоматизація може витіснити низку професій, що потребує розробки стратегій для перекваліфікації працівників. Важливим питанням є безпека, захист й конфіденційність даних, адже алгоритми ІІІ обробляють великі обсяги інформації, що створює ризики витоку персональних даних [8, с. 17]. Додатково зазначаємо, що певні алгоритмічні упередження в моделях ІІІ можуть призводити до дискримінації та необ'єктивних рішень, що вимагає розробки прозорих методів навчання та тестування нейромереж.

Отже, штучний інтелект сьогодні є невід'ємною частиною нашого життя, допомагає спрощувати багато завдань і відкриває нові можливості в різних галузях. Водночас розвиток штучного інтелекту потребує збалансованого підходу, що включатиме ефективне регулювання, зокрема й питань безпеки даних, упровадження етичних норм та адаптації суспільства до нових технологій. Успішна інтеграція ІІІ у суспільне життя можлива лише за умови гармонійного поєднання його технічного розвитку і соціальної відповідальності. Важливо створювати такі алгоритми, які враховують ці аспекти, щоб уникнути негативних наслідків. Відповідальний підхід до ІІІ допоможе збалансувати технологічний прогрес і етичні стандарти, забезпечити його успішне і безпечне впровадження, яке має бути спрямоване на мінімізацію ризиків, підвищення прозорості алгоритмів і створення механізмів контролю за використанням ІІІ.

Подальші перспективи дослідження вбачаємо в аналізі окремих моделей ШІ й обґрунтуванні механізмів їх застосування.

Список використаних джерел

1. **Russell S.**, Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. Pearson Education, 2020. 2. **Bostrom N.** Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. Oxford University Press, 2014. 3. **Ford M.** Rise of the Robots: Technology and the Threat of a Jobless Future. Basic Books, 2015. 4. **Davenport T.**, Ronanki R. Artificial Intelligence for the Real World. *Harvard Business Review*. 2018. № 1. С. 27–35. 5. **Topol E.** Deep Medicine: How Artificial Intelligence Can Make Healthcare Human Again. Basic Books, 2019. 6. **Brynjolfsson E.**, McAfee A. The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. W. W. Norton & Company, 2014. 7. **Haо K.** What is AI bias, and can it be fixed? *MIT Technology Review*. 2019. № 2. С. 30–37. 8. **Brundage M.** Toward Trustworthy AI Development: Mechanisms for Supporting Verifiable Claims. *ArXiv*. 2020. № 17. С. 17–28.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ: РОЗРОБКА ІНТЕРФЕЙСІВ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З НЕЙРОВІДМІННІСТЮ

Глоба Анна Русланівна,

здобувач перший (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 121 «Інженерія програмного забезпечення»,
Вінницький національний технічний університет,
м. Вінниця, Україна
globaann@gmail.com

Бабюк Наталя Петрівна,

доцент кафедри програмного забезпечення,
Вінницький національний технічний університет,
м. Вінниця, Україна
babiuk@vntu.edu.ua

У контексті розвитку цифрової інклюзії актуальним постає питання ефективної інтеграції інформаційних технологій у повсякденне життя людей з когнітивними особливостями. Зокрема, складності в організації часу, властиві людям з нейровідмінністю (розлад дефіциту уваги з гіперактивністю, аутизм, тривожні розлади тощо), часто унеможливають повноцінне використання стандартних планувальників, додатків і сервісів. Відсутність адаптивних інтерфейсних рішень знижує ефективність саморегуляції, спричиняє втрату мотивації та погіршує якість взаємодії користувача з цифровими платформами.

Теоретичне підґрунтя дослідження ґрунтується на сучасних концепціях емоційного дизайну, зокрема ідеях Дона Нормана [1], який акцентує увагу на важливості емоційної складової взаємодії користувача з інтерфейсом. Його підхід демонструє, що позитивне сприйняття дизайну, пов'язане з простотою, зрозумілістю та естетикою, істотно впливає на ефективність і бажання користувача повертатися до взаємодії з цифровим середовищем. Цей аспект є особливо важливим у роботі з людьми з нейровідмінністю, адже будь-які труднощі у взаємодії або перевантаження можуть спричинити втрату інтересу, уникання або відмову від використання цифрового інструменту.

Значну увагу в дослідженнях останніх років приділено також принципам Universal Design та Inclusive Design, які передбачають проєктування цифрових продуктів, зручних для якомога ширшого кола користувачів, з урахуванням їхніх фізичних, сенсорних та когнітивних особливостей. У працях Сюзан Вайншенк [2], Дженніфер Тідвелл [3] та інших авторів, узагальнено підходи до UX-дизайну, які враховують поведінкові особливості людини, її звички, обмеження сприйняття, пам'яті, уваги. Проте ці підходи переважно сфокусовані на загальному користувачі або на адаптації для людей з порушеннями зору, слуху, моторики. Натомість специфічні потреби користувачів з нейропсихологічними особливостями — зокрема із СДВГ, аутизмом, тривожними розладами — залишаються недостатньо розробленими.

Окремі дослідження вказують на те, що користувачі з нейровідмінністю часто потребують більшої передбачуваності, зниженого сенсорного навантаження, чіткого візуального структурування та адаптивної взаємодії з інтерфейсом. Однак навіть у спеціалізованих рекомендаціях з доступності переважають технічні аспекти (наприклад, контрастність, шрифти, навігація), тоді як практичні механізми врахування когнітивного виснаження, втрати уваги, емоційного напруження та інших нейропсихологічних факторів у процесі планування часу залишаються малодослідженими.

Відсутність сформованого наукового підходу до моделювання таких інтерфейсів ускладнює їх розробку в практиці. Зокрема, немає єдиної системи рекомендацій, що враховували б варіативність ресурсного стану користувача протягом дня, необхідність адаптивних нагадувань або можливість візуального оцінювання енергетичних витрат. Таким чином, формування чутливого, динамічного та водночас простого в користуванні інтерфейсу для нейровідмінних людей у сфері тайм-менеджменту становить актуальну наукову й практичну проблему, яка лише частково окреслена в сучасній дослідницькій літературі.

Ураховуючи вищевказане, поставлено завдання дослідити вимоги до дизайну інтерфейсів тайм-менеджменту для нейровідмінних користувачів і запропонувати шляхи адаптації таких інтерфейсів до особливостей їхнього сприйняття та поведінки. Особливий акцент робиться на розробці інтерфейсних елементів, які сприяють зниженню когнітивного навантаження, полегшенню навігації та підвищенню суб'єктивного контролю над власним часом.

У роботі застосовано поєднання якісних методів UX-дослідження (customer journey map [4], спостереження [5]) та аналізу поведінкових патернів користувачів з РДУГ. Для вивчення їхнього досвіду взаємодії з цифровими сервісами використовувалися когнітивні інтерв'ю та аналіз фрустрацій, пов'язаних із цифровими планувальниками. Також було протестовано візуальні шаблони поділу часу, кольорні схеми та елементи метафоричного відображення енергетичних ресурсів (Spoon Theory) [6].

Результати UX-аналізу показали, що для користувачів із нейровідмінністю критично важливою є візуальна структурованість інтерфейсу, передбачувана логіка навігації, а також мінімізація сенсорного перевантаження. У процесі дослідження було створено макет інтерфейсу власного веб-застосунку, за допомогою інструменту Figma, розробленого з урахуванням когнітивних особливостей користувачів з РДУГ. Інтерфейс застосунку включає декілька елементів, які реалізують адаптивний підхід до тайм-менеджменту.

Сторінка «Головна» (рис. 1) містить інтерактивну шкалу «На скільки ложок ви сьогодні себе відчуваєте?», що візуально реалізує концепцію «Spoon Theory». Завдяки цьому користувач може оцінити свій енергетичний ресурс, і це число стає основою для самостійного планування активностей. Поряд із шкалою з'являється мотиваційне текстове повідомлення, що емоційно підтримує користувача і нормалізує відпочинок, якщо ресурс вичерпано. Візуальне оформлення цього блоку (жовтий колір, великий розмір шрифту, іконка ложки) дозволяє легко і швидко фокусувати увагу без перевантаження.

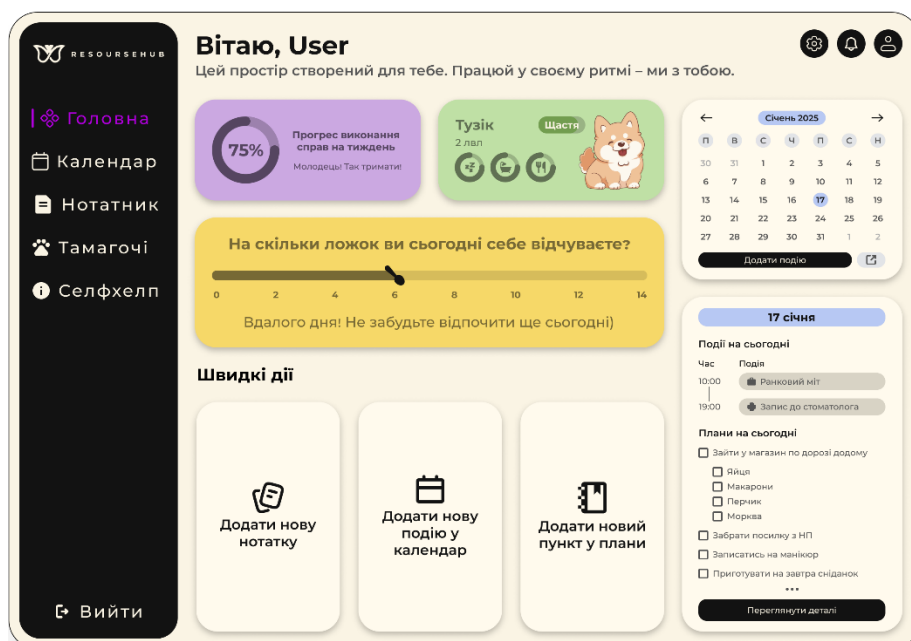


Рисунок 1 – Сторінка «Головна»

Зокрема, календарна сітка на сторінці «Календар» (рис. 2) реалізує концепцію візуального поділу часу на сегменти. Вибраний день підсвічується м'яким кольором, а події вказані як мітки з чіткою ієрархією часу, що дозволяє краще орієнтуватися у структурі дня. Події класифіковано за типом (наприклад, зустрічі), і для них передбачено іконки, що спрощують візуальне сприйняття без потреби читати текст. Це особливо корисно для користувачів із зниженою концентрацією або втомлюваністю від текстових блоків. Завдання розбиті на плани на день, тиждень і місяць, що відповідає принципам модульного сприйняття навантаження.

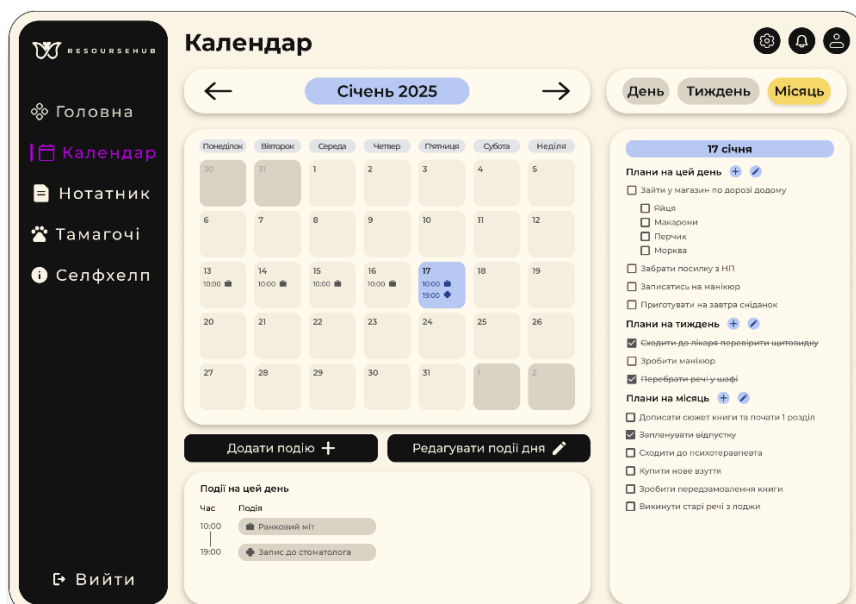


Рисунок 2 – Сторінка «Календар»

Інтерфейс також демонструє ефективне використання кольорової класифікації, реалізованої на сторінці «Нотатник» (рис. 3). Кожна нотатка має виразне фонове забарвлення (зокрема: фіолетовий, жовтий, зелений, блакитний), яке підтримується у

колірній палітрі відповідно до функціональної категорії або мітки. Завдяки цьому користувач може з першого погляду впізнати контекст замітки, навіть без потреби читати заголовок. Колір також використовується як емоційний орієнтир — теплі кольори активують увагу, холодні — асоціюються зі спокоєм, що відповідає когнітивним реакціям людей із РДУГ.

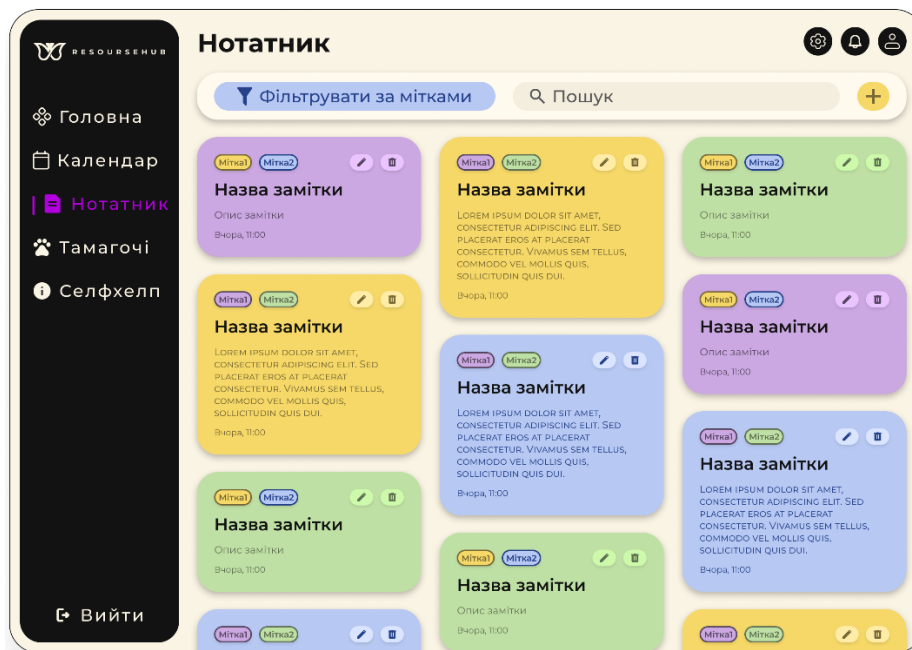


Рисунок 3 – Сторінка «Нотатник»

У візуальному дизайні застосунку ключову роль відіграє гармонійно побудована кольорова палітра (рис. 4), яка має не лише естетичне, але й когнітивне, психоемоційне та функціональне навантаження. Усього палітра містить кілька категорій: основні кольори фону, кольори блоків, текстові відтінки та елементи взаємодії.



Рисунок 4 – Палітра використаних кольорів для інтерфейсу

Базові кольори інтерфейсу належать до категорії м'яких нейтральних тонів, що не викликають сенсорного перенавантаження, не відволікають увагу та не спричиняють

тривожної реакції. Саме такі відтінки є рекомендованими у проектах для людей із сенсорними порушеннями та РДУГ, оскільки вони сприяють спокійному фону для взаємодії з основним контентом.

Блоки із нотатками або категоріями завдань мають яскраві, але м'яко насичені кольори: фіолетовий, жовтий, зелений, блакитний. Такі кольори мають емоційне маркування — вони дають можливість користувачу швидко асоціювати тип інформації (наприклад, особисте, навчальне, тощо) з певним кольором. За дослідженнями у сфері UX-психології, саме візуальне групування інформації за кольором значно знижує когнітивне навантаження та прискорює пошук потрібного фрагмента контенту, особливо у користувачів із труднощами у фільтрації стимулів.

Кольори тексту підібрані з урахуванням контрастного зчитування на пастельному тлі. Це важливо для підтримки читабельності, особливо в умовах втомленості або зниженого зорового фокусу, характерного для людей із СДВГ або тривожністю. Також використано кольори для іконок взаємодії, які залишаються візуально помітними, але не агресивними.

Загалом інтерфейс побудований на принципах мінімізації текстових блоків, прозорості навігації, однозадачної взаємодії (наприклад, фокус лише на одному обраному дні або нотатці), а також адаптивного контролю ресурсів. Завдяки поєднанню структурованого планування, кольорової підтримки, інтуїтивної іконографіки та відображення ресурсного стану, користувач не лише отримує інструмент для керування часом, а й набуває навички саморефлексії, саморегуляції та м'якої корекції перевантаження.

Отримані результати свідчать про ефективність поєднання візуально-гуманітарного дизайну з психологічними принципами ресурсного планування у підтримці нейровідмінних користувачів. Запропоновані елементи можуть бути масштабовані для ширших освітніх або терапевтичних цифрових платформ, а також інтегровані в навчальні сервіси, що працюють із молоддю з СДВГ та аутизмом.

Цифрові інтерфейси, адаптовані до потреб нейровідмінних користувачів, можуть стати важливим інструментом як у сфері особистої ефективності, так і в освітньому та професійному контексті. Адаптація тайм-менеджменту через інтерфейс — це не лише дизайнерське, а й гуманітарне завдання. Перспективи подальших досліджень пов'язані з глибшим емпіричним аналізом поведінки різних груп користувачів, розробкою типології інтерфейсних потреб та інтеграцією таких інструментів у більш складні освітні або терапевтичні цифрові середовища.

Список використаних джерел

1. Норман Д. Дизайн для кращого світу: як створювати зміни, що мають значення. Київ : ArtHuss, 2024. 376 с. **2. Вайншенк С.** 100 речей, які кожен дизайнер повинен знати про людей. Київ : ArtHuss, 2024. 244 с. **3. Тідвелл Дж., Валенсія А., Брюер Ч.** Designing Interfaces: Patterns for Effective Interaction Design. Sebastopol, California : O'Reilly, 2021. 500 с. **4. Customer Journey Map.** URL: https://ux.pub/an_musienko/customer-journey-map-yiyi-zastosuvannia-ta-iefektivnist-243a (дата звернення: 12.04.2024) **5. Етап UX-дослідження: спостереження.** URL: <https://ux.pub/sofiyanakon/vsie-pro-ietap--4f83> (дата звернення: 12.04.2024) **6. Spoon Theory.** URL: <https://neurodivergentinsights.com/the-neurodivergent-spoon-drawer-spoon-theory-for-adhders-and-autists/> (дата звернення: 12.04.2024)

ПОЄДНАННЯ КОМФОРТУ, ЕРГОНОМІКИ ТА САНІТАРНИХ НОРМ В ДИЗАЙНІ СТОМАТОЛОГІЧНИХ КЛІНІК

Жижирун Дарія В'ячеславівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Київський національний університет технологій та дизайну,
м. Київ, Україна,
zhyzhyrun.dv@knutd.edu.ua
Науковий керівник – Семикіна Олена Вячеславівна,
кандидат архітектури, доцент,
Київський національний університет технологій та дизайну,
м. Київ, Україна,
semykina.ov@knuba.edu.ua

Сьогодні особливу роль у формуванні позитивного іміджу клініки відіграє дизайн її інтер'єру. Відвідувачі очікують не тільки кваліфікованого лікування, а й приємної атмосфери, яка сприяє їхньому спокою та розслабленню. Це має прямий вплив на їхню прихильність до клініки та ймовірність повторного звернення. Зручна та добре спланована організація простору крім цього підвищує ефективність роботи медичного персоналу, адже оптимальне робоче середовище сприяє підвищенню продуктивності стоматологів та інших фахівців, що безпосередньо відбивається на якості обслуговування пацієнтів.

Таким чином, інвестиції у дизайн клініки можна розглядати як стратегічний крок на шляху до довгострокового успіху та конкурентних переваг у сфері медичних послуг. Грамотне проектування простору стає важливим чинником не лише для залучення і збереження клієнтів, а і комфорту співробітників.

Мета дослідження полягає в аналізі тенденцій та норм у проектуванні стоматологічних клінік, вивченні потреб цільової аудиторії, а також дослідженні ергономічних і технологічних аспектів, що сприяють підвищенню якості та комфорту для пацієнтів і персоналу.

Оскільки стоматологічні заклади належать до об'єктів підвищених санітарно-гігієнічних вимог, їх проектування та експлуатація потребують суворого дотримання нормативно-правових актів у сфері будівництва, ергономіки, функціонально-планувальних рішень і технічних стандартів. Ці вимоги регламентуються як національними будівельними та санітарно-епідеміологічними нормами, так і міжнародними стандартами у сфері охорони здоров'я, що забезпечують безпечні умови для пацієнтів і медичного персоналу.

Розміщення стоматологічних закладів допускається у житлових та громадських будівлях за умови дотримання визначених нормативних вимог. Зокрема, стоматологічні кабінети мають бути обладнані окремим входом з вулиці, відповідати чинним протипожежним та санітарно-гігієнічним нормам, а також бути інклюзивно доступними згідно з положеннями ДБН В.2.2-40. Особлива увага приділяється належному рівню шумо- та віброізоляції приміщень, дотриманню нормативів щодо облаштування автостоянок і евакуаційних виходів. [1, с. 9]

У діяльності стоматологій дозволено використання медичного обладнання, яке не продукує іонізуючого випромінювання, наприклад, лазерних пристроїв I та II класу безпеки. Освітлення та природне освітлення (інсоляція) стоматологічних приміщень повинні відповідати вимогам будівельних норм. Дозволено розташування вбудованих стоматологічних кабінетів на цокольних або підвальних поверхах за умови дотримання усіх протипожежних, гігієнічних та інклюзивних стандартів. У таких приміщеннях

можуть розміщуватися допоміжні функціональні блоки: архіви, лабораторії, дезінфекційні зони, процедурні й адміністративні кабінети, а також інші приміщення, необхідні для повноцінного функціонування закладу, за умови невикористання вибухонебезпечних речовин. [1]

Стоматологічний кабінет повинен відповідати певним санітарно-гігієнічним вимогам, які забезпечують безпечні та комфортні умови як для пацієнтів, так і для медичного персоналу. Мінімальна площа стоматологічного кабінету складає не менше 14 м², однак при встановленні кількох стоматологічних крісел площа збільшується на 7 м² для кожного додаткового крісла. Внутрішнє оздоблення кабінету повинно бути виконане з матеріалів, які мають гладкі, рівні поверхні, легко миються, не абсорбують вологу і витримують багаторазову обробку дезінфікуючими засобами. Для створення сприятливих умов праці та правильного сприйняття кольору тканин порожнини рота необхідно забезпечити достатній рівень освітлення: природне освітлення через вікна має доповнюватися рівномірним штучним освітленням із світловим потоком не менше 500 люкс, бажано нейтральної кольорової температури, без створення тіней у робочій зоні. Не менш важливим є підтримання оптимального мікроклімату в кабінеті: вентиляція повинна бути ефективною, з можливістю регулювання температури та вологості повітря, де температура має коливатися в межах 20-22°C, а відносна вологість — становити 30-60%. Система вентиляції повинна забезпечувати видалення пилу, мікроорганізмів та шкідливих речовин, особливо при використанні амальгами. Для сприятливої психологічної атмосфери стіни, стеля, меблі та обладнання фарбуються у спокійні пастельні відтінки, що позитивно впливають на пацієнтів та полегшують діагностику стоматологічних захворювань. [3, с. 4]

Планування стоматологічної клініки повинно бути влаштоване таким чином, щоб забезпечити логічне та зручне переміщення як персоналу, так і пацієнтів. Необхідно забезпечити зручний доступ до робочих зон, операційних кабінетів, зон очікування та санітарних приміщень. Розміщення стоматологічних установок повинно відповідати стандартам щодо безпеки праці лікарів і зручності для пацієнтів. Приміщення має передбачати окремий вхід, суміщений із вестибюлем для пацієнтів, а також бажано облаштувати приміщення для очікування та зону для зберігання робочого одягу персоналу, що сприятиме оптимальній організації роботи. [3]

На сприйняття середовища людиною впливають фізичні, психологічні та колористичні чинники, які необхідно враховувати при формуванні інтер'єру. Колір має здатність впливати на психологічний стан людини, викликати емоційні реакції, створювати відчуття простору, динаміки або спокою. Відомо, що холодні зеленуватосині відтінки можуть підсилювати сприйняття звуку та викликати відчуття прохолоди, а теплі червоні або бежеві — створювати атмосферу затишку й стабільності. Водночас тривале перебування в інтер'єрі одного кольору призводить до втоми, тому важливо варіювати кольорові акценти. У дизайні стоматології для дорослих правильне застосування кольору може знизити рівень тривожності пацієнтів і підвищити комфорт перебування. Для оформлення двох кабінетів доцільно використовувати спокійні, нейтральні відтінки. В одному кабінеті — блакитні кольори, що асоціюються з чистотою та викликають відчуття свіжості й спокою. В іншому — теплі бежеві або пісочні тони, які формують атмосферу довіри й затишку. Окремі елементи меблів або обладнання можуть мати акцентні кольори, щоб уникнути монотонності інтер'єру та зорової втоми.

Таким чином, обдумана колористика в стоматологічному дизайні не лише покращує естетику простору, але й позитивно впливає на емоційний стан відвідувачів. [2, с.322]

Отже, грамотне проєктування інтер'єру стоматологічної клініки відіграє надзвичайно важливу роль у створенні позитивного іміджу закладу та забезпеченні

високої якості обслуговування пацієнтів. Сучасний дизайн простору має враховувати не лише естетичні аспекти, а й відповідати суворим санітарно-гігієнічним, ергономічним та технічним нормам. Зручне планування, якісне освітлення, правильна організація вентиляції та ретельно підібрана колористика — усе це формує комфортне середовище як для пацієнтів, так і для медичного персоналу.

Дизайн клініки має на меті не тільки функціональність, але й створення сприятливої психологічної атмосфери. Використання нейтральних пастельних відтінків, розумне зонування простору, забезпечення приватності та доступності для всіх категорій відвідувачів сприяє зниженню рівня тривожності пацієнтів, підвищує їхню лояльність та бажання повертатися до закладу знову.

Список використаної літератури

1. **ДБНВ.2.2-10:2022.** "Заклади охорони здоров'я". 2. **Чубаров О.** Використання колористики в архітектурному середовищі. Актуальні проблеми та наукові звершення молоді на початку третього тисячоліття : V науково-практ. конф., м. Слов'янськ, 19 листоп. 2020 р. 3. **Організація та обладнання стоматологічного кабінету** / Р. Казакова та ін. Ужгород, 12 листоп. 2011 р. Ужгород, 2011.

РОЗРОБКА ВЕБ-ФОРМИ З ОБРОБКОЮ ДАНИХ У PHP ДЛЯ ЗБОРУ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОСВІТУ КОРИСТУВАЧА З ДОТРИМАННЯМ ВИМОГ ДО БЕЗПЕКИ

Зайцев Даниїл .О.,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «123 Комп'ютерна інженерія»,
Донецький національний технічний університет,
м.Дрогобич, Україна,
danyil.zaitsev.kita@donntu.edu.ua

Любименко Олена Миколаївна,

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
Донецький національний технічний університет,
м.Дрогобич, Україна,
olena.liubymenko@donntu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5935-6891>

Маслова Наталія Олександрівна,

кандидат технічних наук, доцент,
Донецький національний технічний університет,
м.Дрогобич, Україна,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
м. Львів, Україна,
nataliia.maslova@donntu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-9078-0973>

Штепа Олександр Анатоліович,

кандидат технічних наук, доцент
Донецький національний технічний університет,
м. Дрогобич, Україна,
oleksandr.shtepa@donntu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-3860-4331>

Сучасний розвиток інформаційних технологій потребує інтеграції зручних і ефективних інструментів для збору та обробки даних у різноманітних сферах людської діяльності. Особливої актуальності це набуває в освітньому процесі, де збір персональної інформації користувача щодо освіти є важливою складовою адміністрування, аналітики й індивідуалізації навчання. У цьому контексті виникає потреба у створенні веб-застосунків, які б поєднували функціональність, безпеку та зручність використання. У роботі **досліджується проблема** створення інтерактивної форми для збору інформації про освіту користувача, з дотриманням вимог до зручності та безпеки.

У науковій літературі та практичних розробках останніх років розглядаються численні підходи до створення веб-форм для збирання даних[1-2], зокрема із використанням мов HTML, CSS та PHP. Напрацьовано методики валідації даних, формування UI/UX-рішень, захисту інформації [3-4].

Виділено невирішені раніше рішення, які не враховують специфіки адаптивного дизайну для різних типів пристроїв або не забезпечують належного рівня безпеки введення. Крім того, часто недооцінюється роль серверної логіки в інтеграції форми у більші системи.

Метою цієї роботи є розробка веб-форми для збору інформації про освіту користувача з обробкою введених даних на стороні сервера, враховуючи вимоги до візуальної привабливості, функціональності та інформаційної безпеки.

Основними завданнями є:

- реалізація HTML-форми з полями для введення даних про освіту користувача;
- створення PHP-скрипта для обробки та перевірки введених даних;
- відображення помилок у разі неповного заповнення форми;
- стилізація форми за допомогою CSS для покращення візуального вигляду та зручності використання;
- виведення результату після успішної перевірки.

У дослідженні застосовано **методи** синтаксичного аналізу HTML-структур, процедурну обробку введення засобами PHP, елементи UI/UX-дизайну, а також тестування веб-інтерфейсу на різних етапах. Здійснено оцінку ефективності за такими характеристиками, як швидкість обробки даних, зручність введення, коректність валідації (у відсотках виявлених помилок) та безпечність (перевірка XSS-вразливостей).

Було реалізовано PHP-скрипт, який включає дві основні частини:

- Функція `create_form()` створює HTML-форму з п'ятьма полями: назва закладу, ступінь освіти, email, поштовий код та сфера навчання (рис.1,а).
- Друга частина перевіряє, чи були заповнені всі обов'язкові поля, та виводить результат або повідомлення про помилки (рис.1,б).

Рисунок 1– Вигляд заповненої форми на веб-сторінці та помилки при порожніх обов'язкових полях

До форми застосовано сучасне CSS-оформлення: адаптивне вікно форми з округленням полів, кольоровими кнопками, гармонійним шрифтом та загальною стилістикою, що покращує взаємодію користувача з інтерфейсом. Всі стилі прописані безпосередньо в голові HTML-документа (рис.3).

Окрему увагу приділено безпеці: всі вхідні дані обробляються функцією `htmlspecialchars()`, що запобігає можливим XSS-атакам.

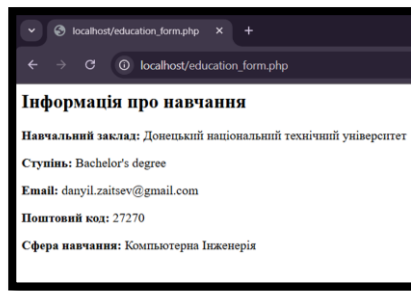


Рисунок 2– Виведення інформації після успішного заповнення форми.

Висновки: Результатом роботи стала інтерактивна веб-форма з п'ятьма основними полями: назва закладу, ступінь освіти, email, поштовий код та сфера навчання. Реалізовано функцію обробки введення, що дозволяє виводити результат або повідомлення про помилки. Стилізація форми виконана із застосуванням сучасного CSS з адаптивною версткою, що дозволяє комфортне використання як на ПК, так і на мобільних пристроях. Обробка введених даних здійснюється з урахуванням безпеки — функція `htmlspecialchars()` запобігає XSS-атакам.

Отримані результати підтверджують доцільність запропонованого підходу та його ефективність у реальних умовах використання. **Надалі планується** вдосконалення розробки шляхом інтеграції з базами даних для довготривалого зберігання інформації, а також розширення функціональності веб-форми з використанням JavaScript та фреймворків.

Список використаних джерел

1. **Welling L.**, Thomson L. "PHP і MySQL. Розробка Web-додатків". — Діалектика, 2020. 2. **Duckett J.** "HTML і CSS. Розробка та дизайн веб-сайтів". — Вільямс, 2019. 3. **Офіційна документація PHP:** <https://www.php.net/> 4. **MDN Web Docs:** <https://developer.mozilla.org/uk/docs/Web>

АРХІТЕКТУРНА РЕАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ДЕРЕВИНИ ЗА ДОПОМОГОЮ ДАТЧИКІВ ТА МІКРОКОНТРОЛЕРА ESP-32

Лошик Дмитро Валерійович,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 123 «Комп'ютерна інженерія»,
Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк, Україна,
dimaloshik@gmail.com

Науковий керівник – Христинець Наталія Анатоліївна,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри комп'ютерної інженерії та безпеки
Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк, Україна,
nkhrystynets@gmail.com

Важливим питанням підтримки якості деревини та ефективності її використання на складах пиломатеріалів є дослідження її вологості. Склади в невеликих містах та селах, де здійснюється вирубка дерев, не завжди мають сучасну та ефективну систему контролю вологості. Відсутність належного контролю може призвести до того, що деревина, яка відправляється до замовника, не відповідає оптимальним показникам якості і це може спричинити значні втрати: матеріал може змінити свої властивості, деформуватися або пошкодитися внаслідок підвищеної вологості, а також стати непридатним для подальшої обробки [1]. В результаті, замовники отримують деревину, що не відповідає вимогам. Тобто, проблема оптимізації мікрокліматичних умов складських приміщень деревообробних підприємств без значних капітальних витрат залишається важливим та актуальним завданням сьогодення.

З аналізу досліджень [2-3] відомо, що ефективний контроль за рівнем вологості на складах деревини може значно знизити ризик виникнення дефектів матеріалу, пов'язаних з його надмірною вологістю або сухістю, а використання сучасних технологій моніторингу та автоматизованих систем контролю мікроклімату, таких як датчики вологості, температури та інші сенсори, дозволяє забезпечити стабільність умов зберігання деревини без значних фінансових витрат. Зазначено [4], що мікроконтролер ESP32 є чудовим вибором для бюджетних IoT-систем контролю деревини на складах через його доступність, енергоефективність і широкий набір функцій. Проте, не багато публікацій, які висвітлюють питання формування схеми контролю з розрахунками параметрів (числових значень показників) і методикою їх налаштувань.

Метою дослідження є побудова системи контролю вологості складського приміщення для зберігання деревини з використанням мікроконтролерів ESP32. Сукупність функцій та характеристик мікроконтролера подані у таблиці 1:

Таблиця 1 – Параметри системи контролю вологості на базі ESP32 (складено автором)

Етапи реалізації	Виконувана робота	Деталізація
Збір та обробка даних	Підключення датчиків	датчики вологості (DHT22, SHT31, AM2301), температури (DS18B20), газів (MQ-135)
	Локальна обробка	ПК (смартфон)
Керування пристроями	Автоматизація	при підвищеній вологості вмикаються вентилятори, осушувачі або підігрівачі через реле або транзистори.
	Розумне регулювання	вмикати вентиляцію лише в критичній зоні

З урахуванням вищезазначеного, сформовано схему контролю (рисунок 1).

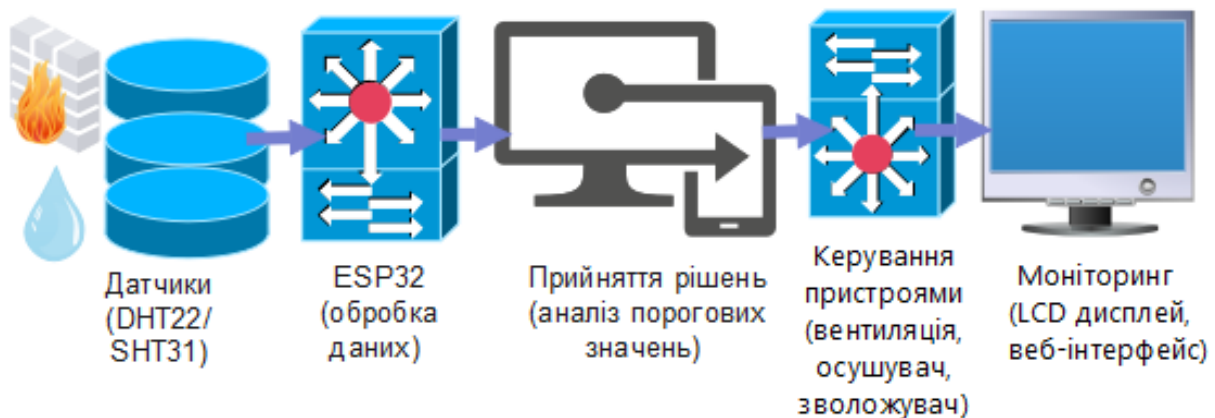


Рисунок 1 – Схема організації контролю вологості складу (складено автором)

Досліджені числові характеристики для кожного етапу схеми контролю вологості. Допустимі значення датчиків DHT22/SHT31 діапазон вимірювання вологості: 0–100% RH (з точністю $\pm 2\text{--}5\%$ RH), Діапазон вимірювання температури: -40°C до $+125^{\circ}\text{C}$ (з точністю $\pm 0.3\text{--}0.5^{\circ}\text{C}$), частота зчитування – 1 раз на 2-5 секунд, що забезпечує оперативність оновлення даних. Для обробки даних на базі мікроконтролера ESP32 номінальні значення тактової частоти: 160–240 МГц, до 520 КБ SRAM, час обробки сигналу від датчика <10 мс, а споживана потужність ≈ 100 мА у робочому режимі. Прийняття рішень допускає граничне значення вологості для активації пристроїв $>60\%$ RH у випадку вентиляції, або $<40\%$ RH у випадку зволоження. Час реакції на зміну вологості складає менше 1 секунди. Керування пристроями можливе при допустимих значеннях напруги реле для керування від 5V до 24V, потужності вентиляції 30–200 Вт, осушувача 100–500 Вт, зволожувача 50–300 Вт. Моніторинг проводиться з типом дисплея OLED 128x64, або LCD 16x2 з затримкою передачі даних <1 сек за технологією Wi-Fi. Ці характеристики можуть змінюватися залежно від модифікацій конкретного обладнання.

Аналіз числових характеристик показав, що ESP32 здатний швидко обробляти дані, а бездротовий модуль Wi-Fi забезпечує дистанційний моніторинг параметрів у

реальному часі. Це дозволяє зробити висновок, що запропонована архітектура дозволяє адаптувати систему під різні умови експлуатації без значних капіталовкладень.

Список використаних джерел

1. Серединський В. В., Олевський М. Ю. Особливості товарознавчого дослідження лісоматеріалів та пиломатеріалів. *Товарознавчий вісник*. 2021. Т. 1, № 14. С. 275–283. URL: <https://doi.org/10.36910/6775-2310-5283-2021-14-26> (дата звернення: 10.03.2025).
2. Sokolovskyi I. A. Енергетична характеристика режимів сушіння букових пиломатеріалів. *Scientific Bulletin of UNFU*. 2019. Т. 29, № 1. С. 106–109. URL: <https://doi.org/10.15421/40290123> (дата звернення: 10.03.2025).
3. Застосування деревини в умовах агресивних середовищ / С. С. Гомон та ін. *Сучасні технології та методи розрахунків у будівництві*. 2022. № 17. С. 15–22. URL: [https://doi.org/10.36910/6775-2410-6208-2022-7\(17\)-02](https://doi.org/10.36910/6775-2410-6208-2022-7(17)-02) (дата звернення: 10.03.2025).
4. Жежжун І. М., Торосов А. С., Калашніков А. О. Сучасні тенденції функціонування ринку деревини України. *Forestry and Forest Melioration*. 2024. № 144. С. 129–140. URL: <https://doi.org/10.33220/1026-3365.144.2024.129> (дата звернення: 10.03.2025).

ЯК СТВОРЮВАТИ ТОВАРИ ТА ПОСЛУГИ, ДОСТУПНІ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНКЛЮЗИЄЮ

Подопригора Аліса Володимирівна,
студентка 3 курсу молодший бакалавр, КДс-22-1
факультет суспільних і прикладних наук,

ЗВО “Університет Короля Данила”
м. Івано-Франківськ, Україна

Науковий керівник – Левицька Роксолана Романівна,
ЗВО “Університет Короля Данила”,
м. Івано-Франківськ, Україна

Інклюзія (від англ. *inclusion* – включення, залучення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі. Потребу збільшення участі відчувають насамперед ті, що мають фізичні чи ментальні порушення. Він передбачає розробку і застосування таких конкретних рішень, які можуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті. Поняття інклюзії близьке за значенням з поняттям інтеграція та протилежне до сегрегація. При інклюзії всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання бажаного результату [1].

Створення товарів та послуг, доступних для людей з інвалідністю, є важливим аспектом сучасного суспільства, що прагне до інклюзії та рівноправності. Це вимагає впровадження принципів універсального дизайну, розробки безбар'єрного середовища та врахування специфічних потреб різних груп населення.

Універсальний дизайн – це концепція, згідно з якою продукти та середовища розроблені таким чином, щоб ними могли користуватися всі люди, якомога більше, без потреби в адаптації чи спеціальному дизайні [2].

Інклюзивний дизайн спрямований на створення продуктів, послуг та середовищ, які можуть використовувати всі люди, незалежно від їхніх здібностей чи обмежень. Цей підхід враховує різноманітність користувачів та прагне усунути бар'єри, що перешкоджають повноцінній участі в житті суспільства. Універсальний дизайн, у свою чергу, передбачає розробку продуктів та послуг, які є зручними та доступними для максимально широкого кола користувачів без необхідності адаптації або спеціалізованого дизайну. Це означає, що товари та послуги повинні бути спроектовані таким чином, щоб ними могли користуватися люди з різними фізичними, сенсорними та когнітивними можливостями.

У сучасному світі цифрова безбар'єрність є невід'ємною складовою інклюзивного суспільства. Це означає забезпечення рівного доступу до інформації, комунікацій та онлайн-послуг для всіх груп населення, включаючи людей з інвалідністю та осіб похилого віку. Розробка веб-сайтів та додатків повинна відповідати стандартам доступності, таким як WCAG (Web Content Accessibility Guidelines), що забезпечує зручність використання для всіх користувачів. Наприклад, використання додатків з жестовою мовою для людей з порушеннями слуху або зчитувачів екранів для незрячих користувачів сприяє їхній інтеграції в цифровий простір.

Від моменту незалежності в Україні були кроки як у бік інклюзії, так і у зворотному напрямку. З'являлись приклади, які свідчили, що українці рухаються у цьому напрямку, створювались просвітницькі, соціальні, культурні проєкти покликані привернути увагу до питання інклюзивності, але водночас тема сприймалась у суспільстві лише частково. Але були й сумні випадки, наприклад, коли людям з інвалідністю відмовляли в обслуговуванні у закладах громадського харчування.

Позитивним і невідворотним процесом стало прийняття у квітні 2021 року Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, яку розробили в межах ініціативи «Без бар'єрів» Першої леді України Олени Зеленської. Поява цього важливого та доленосного документа свідчить про те, що суспільство вже готове до такої трансформації [2].

В Україні діють державні будівельні норми В.2.2-40:2018 "Інклюзивність будівель і споруд", які є обов'язковими до виконання. Ці норми розроблені для створення безбар'єрного простору для всіх категорій людей з інвалідністю, включаючи осіб з порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху, розумової діяльності та інших маломобільних груп. Дотримання цих стандартів є важливим кроком до забезпечення доступності та інклюзивності товарів і послуг.

Державні будівельні норми В.2.2-40:2018 "Інклюзивність будівель і споруд" є обов'язковими до виконання. Вони розроблені для створення безбар'єрного простору для всіх категорій людей з інвалідністю: з порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху, розумової діяльності та інших маломобільних груп: людей похилого віку, вагітних жінок, батьків з дітьми та інших. Тут наведені всі необхідні технічні характеристики облаштування елементів безбар'єрності, а також конкретні візуальні приклади, як це потрібно робити [3].

Впровадження інклюзивного дизайну приносить значні переваги бізнесу. Зокрема, це розширює аудиторію споживачів, підвищує лояльність клієнтів та покращує репутацію компанії. Крім того, відповідність міжнародним стандартам доступності може відкрити нові ринки та зменшити ризики юридичних санкцій.

Вдалим вважається дизайн, який мінімізує ймовірні ризики та несприятливі наслідки, спричинені навмисними чи випадковими діями. Не допускаються загрози здоров'ю. Потрібні мінімальні фізичні зусилля для сприйняття інформації. Застосування продукту має бути ефективним, зручним, не викликати втоми [4].

Впровадження принципів доступності в розробку продуктів і послуг є не лише етичним обов'язком, а й стратегічною перевагою для компаній. Це допомагає розширити клієнтську базу, підвищити лояльність споживачів і зміцнити позиції на ринку. Забезпечення доступності вимагає комплексного підходу, що включає розуміння потреб користувачів, впровадження універсального дизайну, забезпечення фізичної та інформаційної доступності, навчання персоналу, використання новітніх технологій та дотримання встановлених стандартів.

На мою думку, важливим і необхідним аспектом у створенні дизайну є впровадження сучасних технологій та дотримання встановлених стандартів. Це сприяє підвищенню обізнаності суспільства про людей з інклюзією, допомагає їм легше адаптуватися та формує більш толерантне ставлення. Оскільки кількість людей з інклюзією зростає, ми не повинні ігнорувати цю реальність, а навпаки — створювати умови для їхньої комфортної інтеграції в суспільство.

Список використаних джерел

1. **Інклюзія.** URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 20.02.2025).
2. **Що таке інклюзивність та безбар'єрність?** Інклюзія в Україні. URL: https://beetroot.academy/blog/inklyuzivnist-ta-bezbariernist?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 21.02.2025).
3. **Доступний простір для маломобільних груп населення.** URL: https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/dostupnyj-prostir-dlya-malomobilnyh-grup-naselennya/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 21.02.2025).
4. **Інклюзивний дизайн:** додавання цінності бренду за допомогою маркування продуктів. URL: <https://domino-kiev.com.ua/news/inklyuzivniy-dizayn-dodavannya-tsinnosti-brendu-za->

dopomogoyu-markuvannya-produktiv?utm_source=chatgpt.com
21.02.2025).

(дата звернення:

РОЗРОБКА ТА РОЗГОРТАННЯ TELEGRAM-БОТУ ПЕРСОНАЛІЗОВАНИХ СПОВІЩЕНЬ ОБЛІКУ ЧАСУ ЖИТТЯ

Фурман Олександр Андрійович,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності Інженерія програмного забезпечення,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
Миргород, Україна,
sashafurman33@gmail.com

Науковий керівник – Могильний Геннадій Анатолійович,

кандидат технічних наук, доцент, директор НН ІМІТ
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Миргород, Україна
g.mogilniy@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0001-5317-2795>

У сучасному суспільстві, де інформаційне навантаження та темп життя постійно зростають, проблема ефективного використання часу набуває особливої актуальності. Існуючі цифрові інструменти, такі як Google Calendar, Outlook, Notion, орієнтовані переважно на планування завдань і подій, однак не забезпечують користувача усвідомленням цілісної картини життєвого часу.

Актуальність розробки зумовлена зростаючою потребою в цифрових інструментах, які допомагають не лише організовувати повсякденні завдання, а й формувати стратегічне бачення власного життя. Візуалізація життєвого часу та отримання персональних нагадувань стимулюють члена суспільства до саморефлексії, покращують планування довгострокових цілей і сприяють розвитку самодисципліни.

Тому метою роботи є розробка програмного модуля, який дозволяє вести облік часу життя користувача, аналізувати вікові проміжки та отримувати персоналізовані сповіщення з використанням багатоплатформового месенджера Telegram на мові програмування Python.

Було проведено аналіз існуючих програм-аналогів, серед яких — Google Calendar, Microsoft Outlook, Todoist, Life Calendar, TimeTune [4,5,6]. Жодне з них не реалізує поєднання автоматичного підрахунку прожитого часу з можливістю інтерактивної взаємодії через месенджер Telegram. Таким чином, визначено потребу у створенні нового програмного рішення, яке дозволить:

- обчислювати кількість прожитих тижнів і днів;
- відображати глобальну картину життя у вигляді шкали часу;
- формувати персоналізовані повідомлення з урахуванням вікових меж та деяких свят;
- забезпечити доступність, простоту використання та автоматизацію завдяки інтеграції з месенджером Telegram.

В якості мови програмування обрано Python. Для розробки модуля використовувалась безкоштовна оболонка – IDLE 3.13 (64-bit) в середовищі Ms Windows[1]. Розроблений модуль створено з використанням додаткової безкоштовної бібліотеки python-telegram-bot. Основний функціонал першої версії реалізовано у вигляді скриптів, які обробляють дані користувача (дата народження), обчислюють актуальний вік у днях, тижнях та подають візуалізацію у зручному форматі. Приклад повідомлення: «Вітаю, Олександр! Ви прожили 7502 днів вашого життя. Сьогодні пішов 7503 день. Загалом: Ви прожили 1071 тижнів. Почався 1072 тиждень. Усього ~4000 тижнів.» Наш бот створено за допомогою основного Telegram-бота, через який

автоматизовано можна створювати ботів і бути їх керуючим. Ажде вони прив'язуються до аккаунту та надається унікальний ключ для взаємодії з ним на рівні адміністратора. Назва бота, у якому було створено власного - «@BotFather» [2]. Він забезпечує:

- односторонню взаємодію з користувачем;
- періодичні сповіщення про поточний «етап життя»;
- повідомлення-мотивації з урахуванням динаміки часу.
- персоналізовані повідомлення з урахуванням вікових меж та свята дня народження.

В перспективі, в наступних версіях, крім базової функції нагадування, бот може бути розширений до підтримки більш різноманітного діалогу, наприклад, шляхом інтеграції зі штучним інтелектом для генерації мотиваційних порад або рефлексій на основі вікових маркерів [8]. Також можлива реалізація адаптивної частоти сповіщень відповідно до поведінкових патернів користувача.

В процесі розгортання модуля, після створення Telegram-бота з'ясувалась проблема автоматизації його роботи та забезпечення цілодобового використання. В результаті проведеного аналізу було запропоновано використати онлайн сервіс «Pythonanywhere», який є віртуальним середовищем для запуску кодів написаних на мові програмування Python [3]. Цей сервіс працює 24\7, але дає можливість робити планування тільки однієї задачі за умови безкоштовного використання, що дало можливість завантажити розроблений модуль та запланувати його виконання у певний день тижня. Обраний підхід також забезпечує масштабованість, що дає змогу у майбутньому перевести систему на хмарні платформи (наприклад, AWS, Heroku, Google Cloud Functions), де можлива обробка тисяч одночасних запитів та централізоване керування ботами через webhook.

Система повністю автоматизована та не вимагає втручання користувача після початкового налаштування.

Розроблений модуль протестовано на різних сценаріях використання. Проведено перевірку коректності обчислень, стабільності роботи та швидкодії у середовищі Telegram та Pythonanywhere [3]. Отримані результати показали високу точність алгоритмів і надійність програмного забезпечення. Виявлені обмеження стосуються подальшої масштабованості функціоналу — наприклад, потреби в інтеграції з іншими календарними сервісами або додавання користувацького інтерфейсу (GUI/веб).

Отже, у рамках роботи реалізовано повнофункціональний прототип системи обліку часу життя з персоналізованим інтерфейсом у Telegram. Система може бути використана як психологічний інструмент підвищення усвідомленості та самоорганізації [7]. Подальші перспективи розвитку передбачають додавання можливості нагадування про особисті свята, аналітики часових витрат, візуалізації у вигляді графіків, а також хмарне збереження даних користувача.

З огляду на психологічний аспект впливу подібних систем на користувача, проєкт має потенціал бути адаптованим до сфер освіти, коучингу, особистісного розвитку та навіть психологічної підтримки. Запропоноване рішення поєднує елементи тайм-менеджменту, програмної інженерії та когнітивної психології, і може бути корисним як для особистого використання, так і як основа для розвитку цифрових wellness-додатків.

Список використаної літератури

1. **Python documentation** – Офіційна документація Python. URL: <https://docs.python.org/3/> (дата звернення: 10.02.2025). 2. **Telegram Bot API** – Документація для розробників Telegram-ботів. URL: <https://core.telegram.org/bots/api> (дата звернення: 11.02.2025). 3. **Pythonanywhere** – Хмарне середовище для запуску Python-скриптів. URL: <https://www.pythonanywhere.com/> (дата звернення: 12.02.2025). 4. **Life Calendar** – Додаток для візуалізації життєвого часу. URL: <https://life.calendar.com/>

(дата звернення: 13.02.2025). **5. Todoist** – Менеджер завдань та нагадувань. URL: <https://todoist.com/> (дата звернення: 13.03.2025). **6. Google Calendar** – Служба планування подій. URL: <https://calendar.google.com/> (дата звернення: 25.03.2025). **7. Стратегічне управління часом у цифрову епоху** // Український науковий журнал «Інформаційні технології та суспільство». – 2022. – №3. – С. 45–52. **8. Бондаренко В.І.** Розробка чат-ботів у Telegram засобами Python. // Програмні системи: теорія та практика. – 2021. – №1(43). – С. 120–125.

АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Могильний Геннадій Анатолійович,

кандидат технічних наук, доцент, директор НН ІМІТ
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Миргород, Україна

g.mogilniy@gmail.com,

<https://orcid.org/0000-0001-5317-2795>

Швець Ірина Михайлівна,

асистент кафедри математики та інформатики

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Миргород, Україна

irinachipenko000@gmail.com

Розробка системи безпеки починається з визначення загальних етапів її створення та попереднього аналізу стану всіх складових, які входять до інформаційної системи. Це загальне представлення інформаційної безпеки відповідає на ключові питання та схематично відображає її загальну структуру, слугуючи основою для подальших розробок і концепцій у цій сфері.

Математичне моделювання системи безпеки це відображення, яке являє собою формалізований опис можливих сценаріїв у вигляді логічних алгоритмів, що показують послідовність дій зломисників та відповідних контрзаходів. Обчислені кількісні значення параметрів цього відображення характеризують функціональні зв'язки, що описують взаємодію загроз із системою захисту та ймовірні наслідки. Саме такий спосіб представлення часто використовується для кількісної оцінки вразливостей об'єкта, розробки алгоритму захисту, оцінки ризиків та ефективності застосованих заходів [1].

З математичним представленням тісно пов'язане функціональне відображення. У подальшому, в межах функціонального опису, розробляються та досліджуються алгоритми практичного застосування та обґрунтування зроблених припущень. Це відображення визначає інформаційні потоки, дозволені в системі, та правила управління доступом до інформації.

Одним із ключових аспектів побудови інформаційної системи навчального закладу є аналіз її безпеки та розробка різних представлень інформаційної безпеки. Ці представлення можуть бути використані при проєктуванні та впровадженні різноманітних програмно-технічних та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення збереження інформації. Питання стабільного функціонування обладнання, організації захищеного середовища даних та програмних розробок мають низку специфічних особливостей у навчальних підрозділах та навчальних комп'ютерних лабораторіях (НКЛ).

Попереднє вивчення функціонування навчальних закладів вказує на важливу особливість впровадження системи захисту інформації – відсутність спеціалізованих відділів з цього напрямку. У більшості випадків відповідальність за забезпечення кібербезпеки покладено на навчально-допоміжний персонал. Окрім цього, слід брати до уваги складну ситуацію в закладах середньої освіти, де всі питання, пов'язані з налагодженням роботи обчислювальної техніки, захистом інформації та організацією інформаційного освітнього середовища, у більшості випадків вирішуються викладачами інформатики. У системі вищої та середньої освіти не передбачені окремі посади, відповідальні за питання кіберзлочинності.

Характерною особливістю закладів вищої освіти є значна різниця та широкий діапазон кваліфікації викладачів і студентів різних спеціальностей. Навчальний процес

багатьох спеціальностей та освітніх програм включає елементи, орієнтовані на застосування обчислювальної техніки та програмного забезпечення, специфічного для певної (часто дуже різноманітної) галузі знань. Обладнання навчальних комп'ютерних лабораторій використовується як студентами спеціальностей з великою кількістю комп'ютерних дисциплін, так і студентами, у чиїх основних професійних компетенціях знання обчислювальної техніки та методів програмування не є ключовими [2,3].

Внаслідок такого стану речей, процеси розробки представлень захисту, впровадження заходів щодо їхнього поліпшення та аналізу спроб несанкціонованого використання інформаційних ресурсів практично не здійснюються або підтримуються на недостатньому рівні.

Впровадження системи захисту інформації в навчальних закладах та їхніх окремих навчальних комп'ютерних лабораторіях характеризується низкою специфічних особливостей, серед яких: відсутність спеціалізованих відділів та відповідальних за інформаційну безпеку, недостатня кваліфікація навчально-допоміжного персоналу в цій сфері, значний розрив у рівні підготовки користувачів (студентів та викладачів), відсутність системи моніторингу інформаційної безпеки, недостатнє фінансування, потреба у підтримці дистанційного навчання та віддаленого доступу до інформації, швидка інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій, необхідність забезпечення відкритості навчального процесу та впровадження нових засобів поширення інформації, створення умов для використання різноманітних обчислювальних пристроїв викладачами та студентами, застосування спеціалізованого програмного забезпечення для обслуговування навчальної техніки, а також брак необхідного матеріально-технічного забезпечення в умовах прискореного впровадження дистанційних форм навчання [4].

Беручи до уваги специфіку функціонування навчальних комп'ютерних лабораторій та поточний стан системи захисту інформації в освітніх установах, при розробці концептуального підходу до системи захисту інформації необхідно передбачити та спланувати такі кроки:

1. Здійснити початковий огляд наявної (або відсутньої) системи захисту інформації. За потреби, сформувати тимчасову комісію з питань інформаційної безпеки.
2. Визначити відповідальних осіб за функціонування системи захисту інформації.
3. Провести попередній аналіз обґрунтованості впровадження системи віддаленого доступу до навчальних комп'ютерних лабораторій з урахуванням наявності або відсутності системи захисту інформації.
4. Визначити першочергові заходи для забезпечення інформаційної безпеки.
5. Здійснити попередню оцінку необхідних фінансових ресурсів для впровадження систем віддаленого доступу та забезпечення мінімальних вимог до захисту інформації.

Загалом, цілі загроз у навчальних комп'ютерних лабораторіях схожі з цілями в інших підрозділах і включають ознайомлення з інформацією, її копіювання, зміну, знищення та порушення працездатності. Однак, додатково слід враховувати специфічні для НКЛ аспекти, такі як цікавість користувачів, випадкові дії, порушення авторських прав та використання ресурсів в особистих цілях [5].

Загрози в НКЛ є типовими для інших установ і стосуються доступності інформації, працездатності обладнання та програмного забезпечення, цілісності програмного забезпечення та інформації, а також конфіденційності даних.

До засобів доступу в НКЛ належать: розголошення інформації, її витік, використання особистих пристроїв та несанкціонований доступ.

Напрямки захисту включають програмно-апаратний, організаційний та інженерно-технічний підходи. Проте, практично неможливо повноцінно застосувати

правовий (юридичний) напрям захисту через те, що більшість учасників освітнього процесу не перебувають у трудових відносинах із закладом.

До методів захисту доцільно віднести попередження, роз'яснення та запобігання. Менш ефективними в умовах НКЛ є методи аналізу та вивчення інцидентів, припинення та протидії, оскільки їх реалізація вимагає створення спеціалізованого підрозділу з інформаційної безпеки [6].

На основі аналізу літературних джерел було здійснено огляд та систематизацію різних представлень, що застосовуються в процесах побудови системи інформаційної безпеки. Визначено, що першим суттєвим етапом є розробка концептуального підходу до забезпечення безпеки інформації.

Аналіз системи інформаційної безпеки в навчальних комп'ютерних лабораторіях виявив необхідність посилення захисту інформації в більшості навчальних закладів, що особливо актуально у зв'язку зі стрімким впровадженням дистанційного навчання; при цьому були визначені ключові особливості цього процесу, включаючи відкритість навчального процесу та необхідність забезпечення доступу до навчальних матеріалів, відсутність відповідальних підрозділів та осіб з інформаційної безпеки, значну різницю в кваліфікації користувачів, недостатнє фінансування, використання специфічного програмно-технічного забезпечення та дозвіл на застосування особистих пристроїв учасниками освітнього процесу. При розробці концептуальної системи безпеки необхідно враховувати ці аспекти, які можуть слугувати основою для першочергових заходів щодо підвищення інформаційної безпеки в освітніх установах.

Список використаних джерел

- 1. Бегун А.В.** Інформаційна безпека: навч. посібник / А.В. Бегун; Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2008. – 280 с. – URL: https://kneu.edu.ua/ua/science_kneu/scientific_schools/sim/sim_praci/sim_prazi/infbez/
- 2. В. В. Остроухов, М. М. Присяжнюк, О. І. Фармагей, М. М. Чеховська та ін.** Інформаційна безпека. Підручник /.; під ред. В. В. Остроухова – К.: Видавництво Ліра-К, 2021. – 412 с. – URL: <https://lira-k.com.ua/preview/12867.pdf?srsId=AfmBOop9KYTuKbOTtAhtFvnWY03MUGJeB0jQTuQh1nRGraBG-cTMr3UB>
- 3. Міністерство освіти і науки України** «Методичні рекомендації з організації кіберзахисту інформаційних систем в освіті». - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0463519-23#Text>
- 4. Бурячок, В. Л.** Інформаційна та кібербезпека: соціотехнічний аспект: підручник / [В. Л. Бурячок, В. Б. Толубко, В. О. Хорошко, С. В. Толюпа]; за заг. ред. д-ра техн. наук, професора В. Б. Толубка. — К.: ДУТ, 2015. — 288 с. - URL: https://duikt.edu.ua/uploads/p_303_79299367.pdf
- 5. А. В. Жилін, О. М. Шаповал, О. А. Успенський.** Технології захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : навч. посіб. / ; ІСЗІ КПІ ім. Ігоря Сікорського. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2021. – 213 с. <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/d99a0045-e907-4d17-afc1-5431f67d2444/content>
- 6. Гуревич Р.С.** Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід : навчальний посібник / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, Л. С. Шевченко ; за ред. Гуревича Р. С. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. – 348 с. - URL: <http://kist.ntu.edu.ua/textPhD/itn.pdf>

ІНТЕРДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПРОЄКТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ

Шпетний Олександр Ігорович,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна

aleksandrshpetniy@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-0666-6740>

Науковий керівник – Мигович Ірина Вікторівна,

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки,

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна

irinamigovich@gmail.com

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна система дизайнерської освіти переживає трансформацію під впливом глобалізаційних, культурних і технологічних викликів. Традиційні підходи до навчання поступово змінюються на користь гнучкіших і більш адаптивних моделей, серед яких ключове місце посідає інтердисциплінарний підхід. Його впровадження у професійну підготовку майбутніх графічних дизайнерів дає змогу формувати цілісну художньо-проектну компетентність, що ґрунтується на поєднанні мистецьких, технічних, гуманітарних і соціальних знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Потенціал інтердисциплінарного підходу для модернізації та інновацій у мистецькій освіті і дизайн-освіті досліджують науковці Коркушко А., Тименко В.; міждисциплінарний підхід до формування компетентностей майбутніх здобувачів освіти є предметом дослідження М. Козолуп, О. Огієнко. В. Олійника та ін. Інтердисциплінарність у педагогіці розглядається як інтеграція знань і методів із різних галузей для досягнення цілісного розуміння складних явищ (Сисоєва С., Савченко В.).

Мета дослідження – визначити переваги та окреслити потенційні можливості застосування інтердисциплінарного підходу в процесі професійної підготовки фахівців з дизайну з метою підвищення ефективності формування їхньої художньо-проектної компетентності.

Для досягнення мети дослідження було використано комплекс взаємопов'язаних теоретичних методів: аналіз науково-методичної літератури, узагальнення та систематизація наукових підходів до професійної підготовки дизайнерів;

Виклад основного матеріалу. Дослідники В. Тименко, А. Коркушко визначають інтердисциплінарність як «принцип, що передбачає поєднання знань та методів з різних галузей знань для досягнення гармонійної взаємодії «множинного інтелекту» здобувачів освіти нового покоління із викликами прийдешньої епохи» [1, с. 213.] За словами С. Гончаренка, міждисциплінарні зв'язки, які формуються шляхом координації навчальних програм, уособлюють комплексний підхід до навчання. Вони забезпечують засвоєння прикладних знань та їхнє застосування в рамках загальнонаукових методів — абстрагування, моделювання, аналогії, узагальнення тощо, а також сприяють формуванню цілісного наукового світогляду, конкретизації й узагальненню комплексної системи знань [2, с. 210] .

У контексті дизайнерської освіти це означає об'єднання елементів мистецтвознавства, графічних технологій, інформатики, психології, соціології, філософії та менеджменту для комплексної підготовки майбутніх фахівців.

На основі компаративного аналізу праць американських дослідників і залежно від характеру взаємозв'язків між дисциплінами в інтегрованій програмі або курсі науковиця М. Козолуп виокремлює такі моделі міждисциплінарної взаємодії:

- кроссдисциплінарний (crossdisciplinary) підхід, що передбачає вивчення однієї галузі знань через призму іншої (наприклад, історія математики);
- мультидисциплінарний (multidisciplinary) підхід, який полягає в паралельному розгляді кількох дисциплін в контексті однієї проблеми без їх фактичної інтеграції;
- плюридисциплінарний (pluridisciplinary) підхід об'єднує споріднені напрями (наприклад, фізику й математику чи французьку та латину), зіставляючи їхні підходи й методи;
- трансдисциплінарний (transdisciplinary) підхід, який виходить за рамки окремих дисциплін, зосереджуючись на комплексному розв'язанні проблеми та формуванні знань на стику галузей [3, с.60; 4].

Інтердисциплінарність виступає потужним засобом формування художньо-проектної компетентності, адже саме на перетині кількох дисциплін відбувається розвиток здатності майбутнього фахівця генерувати нові ідеї, реалізовувати креативні проекти та адаптуватися до змін у професійному середовищі.

У процесі підготовки дизайнерів інтердисциплінарність проявляється, насамперед, у синтезі художніх, технічних, гуманітарних, соціальних та економічних знань. Зокрема, опанування основ композиції, кольорознавства, пластичної анатомії поєднується з оволодінням сучасними цифровими технологіями (графічні редактори, 3D-моделювання, візуалізація), знаннями з маркетингу, реклами, соціальних комунікацій, психології сприйняття.

Важливою формою реалізації інтердисциплінарного підходу є проектно-орієнтоване навчання, де особливої ваги набуває проектна діяльність, яка сама по собі є міждисциплінарною за природою. Проектно-орієнтоване навчання почало поступово впроваджуватися у сфері вищої освіти з 1970-х років. Вивчаючи зарубіжний досвід впровадження проектно-орієнтованого навчання в практику української освіти, дослідники Г. Луценко, В. Бевз зазначають, що його реалізація може базуватися на двох ключових підходах, які співвідносяться з концепціями дивергентного та конвергентного мислення. Перший підхід передбачає застосування практико-орієнтованих методів для вирішення завдань конструювання та проектування шляхом інтеграції знань з різних галузей. Другий, навпаки, зосереджується на теоретичному осмисленні проблем із залученням широкого спектра релевантної інформації [5; 6].

Реалізація дизайн-проекту вимагає від студента інтеграції естетичних, технічних та функціональних рішень, а також взаємодії з представниками суміжних професій – маркетологами, програмістами, інженерами, замовниками. Завдяки такому підходу студенти залучаються до реальних або модельованих творчих завдань, що вимагають одночасного застосування знань із різних сфер. Це сприяє розвитку аналітичного мислення, навичок комунікації, управління проектами та презентації результатів. У рамках таких завдань майбутні дизайнери вчаться працювати в команді, приймати рішення, обґрунтовувати власну творчу позицію. Така взаємодія сприяє формуванню навичок командної роботи, комунікабельності, здатності до ефективної презентації проектних результатів. Наведемо декілька прикладів реалізації інтердисциплінарного підходу в підготовці дизайнерів:

Курс «Психологія кольору та сприйняття»:

- поєднує знання з кольористики, психології сприйняття та нейронаук;

– студенти вивчають, як різні відтінки і контрасти впливають на емоційний стан та поведінку користувача; виконують практичні завдання: створюють палітри для різних аудиторій і аналізують їх ефективність.

Модуль «Проектування інтерфейсів (UI/UX)»:

– об'єднує принципи графічного дизайну, ергономіки, когнітивної психології та основ програмування;

– у рамках практичних занять майбутні дизайнери створюють клікабельні прототипи, тестують їх на реальних користувачах і оптимізують інформаційну архітектуру.

Студійний проєкт «Еко-брендинг»:

– інтегрує екологічні науки, матеріалознавство, маркетинг і візуальну комунікацію;

– завдання – розробити екологічно безпечну упаковку та брендбук для стартапу з переробки відходів, обґрунтувавши вибір матеріалів з точки зору обмеженого циклу виробництва.

Воркшоп «VR/AR у дизайні»:

– поєднує 3D-моделювання, комп'ютерну графіку, програмування на Unity/Unreal та основи кінематографії;

– студенти створюють інтерактивні простори доповненої реальності для музейних експозицій чи навчальних тренінгів.

Кейс «Соціальний дизайн міського простору»:

– залучає соціологію, урбаністику, ландшафтний дизайн та теорію громадянської участі;

– команда визначає потреби різних груп населення, проводить вуличні опитування та візуалізує концепцію перетворення занедбаного двору.

Лабораторія «Матеріали та технології»

– об'єднує інженерні дисципліни, хімію полімерів і промисловий дизайн;

– студенти експериментують із 3D-друком, біорозкладними полімерними композитами, аналізують їх властивості та розробляють прототипи функціональних об'єктів.

Курс «Дизайн-мислення у бізнесі»:

– синтезує підходи маркетингу, підприємництва, управління проєктами та креативних індустрій;

– учасники розробляють стартап-проєкти в галузі творчих послуг, презентують бізнес-моделі інвесторам і отримують зворотний зв'язок.

Міждисциплінарна конференція «Мистецтво + Техніка»:

– передбачає спільні лекції й майстер-класи від художників, інженерів робототехніки, саунд- та лайт-дизайнерів;

– студенти створюють інтерактивні інсталяції, що реагують на рух та звук, об'єднуючи знання з різних сфер.

До важливих компонентів інтердисциплінарної підготовки також належать гуманітарні дисципліни – історія мистецтва, філософія, культурологія, семіотика, що розширюють світогляд студентів, формують здатність до інтерпретації візуального образу, створення дизайну, що є змістовним і культурно релевантним.

Інтердисциплінарний підхід змінює традиційну роль викладача: з джерела знань він перетворюється на ментора та фасилітатора освітнього процесу. Важливою педагогічною умовою є створення відкритого навчального середовища, де підтримується міжпредметна взаємодія, критичне мислення та самостійність студентів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інтердисциплінарний підхід у підготовці майбутніх графічних дизайнерів сприяє формуванню цілісної,

конкурентоспроможної особистості, здатної до ефективної діяльності в умовах швидких змін. Його впровадження в освітній процес забезпечує глибоку інтеграцію знань, розвиток креативності, здатності до командної роботи та самореалізації. Таким чином, інтердисциплінарний підхід у професійній підготовці дизайнерів забезпечує умови для комплексного розвитку художньо-проектного мислення, сприяє формуванню особистості творчого, компетентного, мобільного фахівця, здатного до інноваційної діяльності в умовах динамічного культурно-інформаційного простору.

Список використаних джерел

1. **Тименко В.,** Коркушко А. Інтердисциплінарність: шлях до модернізації та інновацій у мистецькій освіті і дизайн-освіті. *Вісник Національного університету Чернігівський колегіум імені Т. Г. Шевченка*. Серія: педагогічні науки. 2024. 182 (№26). С.213-218.
2. **Гончаренко С.У.** Український педагогічний словник К. : Либідь, 1997. 376 с.
3. **Козолуп М.** Міждисциплінарний підхід до формування академічної комунікативної компетенції у студентів природничих спеціальностей в університетах США. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2014. Вип. 30. С. 60-63.
4. **Meeth L.R.** Interdisciplinary Studies: Integration of Knowledge and Experience. *Change*. 1978. № 10. Р. 6–9.
5. **Луценко Г.С. ,** Бевз В.П. Організація проектно-орієнтованого навчання майбутніх інженерів у вивченні методології управління проектами. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2015. Т. 45. №1. С.123-133.
6. **Kjersdam, F.** The Aalborg Experiment: Project Innovation in University Education Aalborg, Denmark: Aalborg University Press. 1994. URL : <http://virtual.cvut.cz/popbl/aalborg.p/> (дата звернення 15.04.2025).

РОЗРОБКА ПРОГРАМИ З ВИКОРИСТАННЯМ PYTHON ДЛЯ ОБРОБКИ ДАНИХ EXCEL ТА ІНТЕГРАЦІЇ З TELEGRAM-БОТОМ

Фурман Олександр Андрійович,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності Інженерія програмного забезпечення,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
Миргород, Україна,
sashafurman33@gmail.com

Науковий керівник – Швець Ірина Михайлівна
асистент кафедри математики та інформатики

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Миргород, Україна
irinachipenko000@gmail.com

У сучасних умовах діджиталізації значно зростає потреба в автоматизованих сервісах, які забезпечують зручний доступ до персоналізованої інформації. Одним із перспективних напрямів є створення Telegram-ботів, що взаємодіють з табличними даними для обслуговування користувачів у різних сферах — освіта, медицина, державні послуги, фінанси тощо. Зокрема, автоматизоване інформування громадян про фінансові зобов'язання або надання доступу до персоналізованої інформації може значно підвищити ефективність комунікації між установами та користувачами.

Метою дослідження стало створення Telegram-бота, здатного зчитувати дані з Excel-документа, обробляти їх у реальному часі та надавати відповідь користувачеві на запит у формі інтерактивного діалогу. Основними завданнями стали: підключення бібліотек Python для роботи з Excel; інтеграція з Telegram API; побудова логіки обробки запитів; реалізація сценаріїв перевірки ІНН; налаштування відповіді на основі знайдених даних.

Було здійснено порівняльний аналіз програмних рішень, що використовують Telegram-ботів для передачі структурованої інформації. Здебільшого подібні системи інтегруються з базами даних (SQL, PostgreSQL, MongoDB) або хмарними рішеннями (Google Sheets API, Firebase), що ускладнює реалізацію проєктів початкового або середнього рівня через підвищені вимоги до знань у сфері адміністрування БД, авторизації, безпеки API-запитів та розгортання інфраструктури. Реалізації, що використовують локальні файли Excel як джерело даних, трапляються рідко та здебільшого мають обмежену функціональність через відсутність зручних засобів обробки таблиць в реальному часі.

Створене програмне рішення відрізняється тим, що поєднує зручність структури табличного документу Excel із потужністю бібліотеки 'pandas' у Python, яка забезпечує швидке зчитування, фільтрацію та обробку даних. Це дозволяє обійти складні етапи розгортання серверних баз даних, зберігаючи при цьому гнучкість та масштабованість системи. Таким чином, досягається баланс між простотою реалізації та функціональністю, що особливо важливо для навчальних, локальних або інституційних застосунків.

Архітектура Telegram-бота побудована з використанням асинхронного фреймворку 'aiogram', що дозволяє обробляти десятки одночасних запитів без втрати продуктивності. Механізм взаємодії з користувачем реалізовано у форматі діалогу, що забезпечує інтуїтивно зрозумілу логіку використання: користувач вводить ІНН, після чого бот здійснює пошук відповідного запису в таблиці та, у разі його знаходження, уточнює особисті дані для верифікації. Після підтвердження бот надає відповідь у

вигляді суми боргу, вилученої безпосередньо з таблиці. У випадку помилкового введення або відсутності запису система коректно обробляє виключення, не припиняючи роботу бота.

Інтерфейс користувача побудований із застосуванням 'ReplyKeyboardMarkup', що дозволяє реалізувати крокову логіку взаємодії та підвищує доступність сервісу для користувачів із мінімальним рівнем технічної підготовки. Застосування готових кнопок («Перевірити заборгованість», «Так», «Ні») знижує ймовірність помилок під час введення, прискорює діалог та забезпечує структурованість сценаріїв спілкування.

Крім того, розроблене рішення має потенціал до адаптації під інші завдання: облік оцінок студентів, інформаційні довідники, повідомлення про стан здоров'я, а також внутрішньоорганізаційні інформаційні сервіси. Завдяки мінімальним вимогам до апаратних ресурсів і можливості автономного запуску рішення може функціонувати навіть на звичайному персональному комп'ютері, що є важливою перевагою у навчальних закладах або малих організаціях.

Таким чином, програмний модуль демонструє приклад застосування Python як інструмента швидкої розробки прикладного ПЗ у сфері автоматизації запитів до табличних джерел даних з можливістю подальшої інтеграції у багатофункціональні цифрові екосистеми.

Система тестувалась у середовищі Telegram на реальних запитах. У результаті було підтверджено правильність обробки даних, стабільність роботи та відповідність очікуваній логіці. Бот працює цілком автономно після запуску, а основна умова коректної роботи — наявність актуального Excel-файлу у відповідному каталозі.

У перспективі передбачається:

- хостинг бота на сервері (наприклад, через PythonAnywhere, Heroku або VPS);
- перехід від Excel до повноцінної бази даних (наприклад, SQLite або PostgreSQL);
- реалізація багатомовної підтримки;
- підключення 'webhook' для стабільнішого з'єднання.

Отже, у роботі реалізовано повнофункціональний Telegram-бот для зчитування персоналізованих даних із Excel та надання актуальної інформації користувачам. Запропоноване рішення є масштабованим, адаптивним і придатним для використання в різних галузях, де потрібна швидка перевірка даних за ключовими параметрами.

Список використаних джерел

1. Telegram Bot API Documentation. [Електронний ресурс] – URL: <https://core.telegram.org/bots/api> (дата звернення: 02.03.2025). **2. Aiogram:** Modern and fully asynchronous Telegram Bot API framework for Python 3. [Електронний ресурс] – URL: <https://docs.aiogram.dev/en/latest/> (дата звернення: 2.03.2025). **3. Pandas Documentation.** [Електронний ресурс] – URL: <https://pandas.pydata.org/docs/> (дата звернення: 2.03.2025). **4. Python documentation** – Official Python 3 docs. [Електронний ресурс] – URL: <https://docs.python.org/3/> (дата звернення: 2.03.2025). **5. Робота з Excel-файлами у Python за допомогою pandas.** [Електронний ресурс] – URL: <https://towardsdatascience.com/working-with-excel-files-in-python-using-pandas-974b065f9778> (дата звернення: 3.03.2025). **6. PythonAnywhere** – хмарне середовище для розміщення Python-програм. [Електронний ресурс] – URL: <https://www.pythonanywhere.com/> (дата звернення: 6.04.2025). **7. Як створити Telegram-бота з Python:** покрокова інструкція. [Електронний ресурс] – URL: <https://habr.com/ru/articles/559330/> (дата звернення: 11.04.2025). **8. Основи асинхронного програмування в Python.** [Електронний ресурс] – URL: <https://realpython.com/async-io-python/> (дата звернення: 13.04.2025). **9. Використання**

Telegram-ботів в освітньому процесі. [Електронний ресурс] – URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/pspo/2021/21.pdf (дата звернення: 3.03.2025).

FEATURES OF CONTROL SIGNAL FORMATION IN THE NAVKU-3 UNIT

Ihor P. Kryvoruchko,

PhD student,

G.E. Pukhov Institute for Modelling in Energy Engineering

Kyiv, Ukraine

igorkr1712@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2848-5348>

To move the carriage of the vibration calibration unit NAVKU-3[1], it is planned to use a stepper motor (SM) in combination with a driver. To accurately reproduce the law of carriage movement with a minimum level of vibration, usually of a sinusoidal type, it is required to use the microstep mode of operation of the SM. In this case, one period of oscillatory movement can consist of several tens of thousands of elementary steps, the value of which can reach up to 22 binary digits. In addition, the minimum values of inter-step intervals can reach 5 μ s in duration. These time intervals must be reproduced with an accuracy of no worse than 1%. This is a rather intense real-time task for a local controller based on available single-chip solutions. In turn, the Windows OS installed on the main computer, not being a real-time system, cannot provide the necessary data transmission rhythm to an external device.

A possible solution to the problem is intermediate buffering of data streams. To solve this task, it is proposed to use the FT245R USB converter. This is a high-speed USB interface that generates a parallel 8-bit code at its outputs and has a transfer rate of up to 1 MB/s [2]. In this case, two-level buffering is used: hardware - through the use of FIFO blocks inside the FT245R chip and software - by the D2XX driver installed on the PC. The work proposes the use of the developed block for generating SM control signals based on this interface and a microcontroller. The main task of this block are obtaining and transformation interstep interval codes into real time intervals and generating SM control signals.

The data arrays about the interstep intervals prepared on the PC are transferred via a USB converter in the format of 3 bytes per one interval value. The bytes received by the microcontroller are loaded into counter registers in parallel. The data loaded into the registers begin to be calculated with the frequency F_{gen} so that the time required for the carry out signal to appear exactly corresponds to the interstep interval. This signal is the basis for the formation of the STEP signal by the control and formation circuit (Fig. 1).

At the same time, the Load signal is generated to load the next data word (23 bits) into the counter registers. *Simultaneously*, according to the signal from the control and generation circuit, μ K reads the next 3 bytes from the FIFO buffer of the USB converter and transfers them to the inputs of the registers.

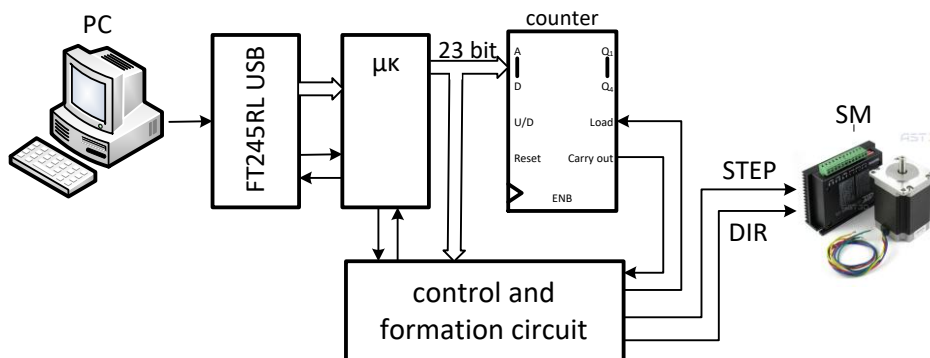


Fig.1 Structure of the SM control signal generation unit

The counter shown in Fig. 1 actually consists of six 4-bit counters with the corresponding connections. To encode the maximum value of the interstep interval, 22 bits (4194304) are enough, which, taking into account F_{gen} equal to 32 MHz, corresponds to the maximum value of the interstep interval = 131 ms.

This mode corresponds to the minimum carriage speed of 6.3 mm/s. The 23rd bit of the data word carries information about the direction of movement of the NAVKU-3 carriage. The read 23rd bit is used by the control and formation circuit to generate the DIR signal. Special attention when using the USB converter on the FT245R should be focused on ensuring synchronization of data transmitted from the PC and received by μ к.

References

1. **О.А. Владимирський, І.А. Владимирський, А.П. Іващенко, І.П. Криворучко.** Розробка структури низькочастотної автоматизованої віброка-лібрувальної установки НАВКУ-3. Моделювання та інформаційні технології. Збірник наукових праць. Інститут проблем моделювання в енергетиці НАН України. Вип. 89, Київ, 2019р. 2. **Future Technology Devices International Ltd.** FT245R USB FIFO IC Datasheet URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://ftdichip.com/wp-content/uploads/2020/08/DS_UM245R.pdf

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ

Мальченко Анна Іванівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв, Україна
malchenkoanut@gmail.com

Сухорукова Анна Леонідівна,
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри менеджменту та маркетингу,
Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв, Україна
030183sal@gmail.com

Штучний інтелект (ШІ) є ключовим рушієм цифрової трансформації бізнесу, змінюючи традиційні моделі управління, виробництва та взаємодії з клієнтами. Його інтеграція сприяє підвищенню ефективності, зниженню витрат і розширенню можливостей аналізу даних, що дозволяє компаніям швидше адаптуватися до змін ринку [3].

Однією з найважливіших переваг ШІ є його здатність обробляти великі обсяги інформації та робити прогнози на основі отриманих даних. Наприклад, у сфері управління ланцюгами постачання алгоритми ШІ аналізують ринкові тенденції, оптимізують маршрути доставки та прогнозують попит, що допомагає компаніям мінімізувати затримки та знижувати витрати [4].

У фінансовому секторі штучний інтелект використовується для автоматизації процесів кредитного скорингу, оцінки ризиків та управління активами. Наприклад, нейромережі аналізують кредитну історію клієнта та дають більш точні оцінки його фінансової надійності, що сприяє зниженню рівня дефолтів [5]. Також ШІ використовується для автоматичного виявлення підозрілих транзакцій і шахрайських схем, що значно підвищує рівень безпеки фінансових операцій [10].

У роздрібній торгівлі ШІ трансформує процеси продажів та маркетингу завдяки персоналізованому підходу до клієнтів. Рекомендаційні системи, засновані на аналізі поведінки споживачів, дозволяють підвищити ефективність рекламних кампаній та збільшити конверсію покупок [9]. Також активно впроваджуються розумні каси, які дозволяють клієнтам здійснювати покупки без черг та касирів, що прискорює обслуговування та підвищує задоволеність покупців [1].

На виробництві ШІ оптимізує технологічні процеси, прогнозує несправності обладнання та знижує втрати. Використання систем предиктивного обслуговування дозволяє компаніям виявляти можливі поломки ще до їх виникнення, що значно зменшує час простою та витрати на ремонт [8]. Додатково, роботизовані системи з ШІ забезпечують високу точність і швидкість виконання завдань, що сприяє підвищенню продуктивності підприємств [6].

ШІ також змінює сферу управління персоналом. Алгоритми аналізу резюме та поведінки кандидатів дозволяють компаніям знаходити найбільш відповідних співробітників на основі даних про їхні навички, досвід і культурну відповідність корпоративним цінностям [7]. Додатково, чат-боти HR-відділів автоматизують відповіді на запитання працівників, що підвищує ефективність кадрових служб.

Попри значні переваги, використання ШІ у бізнесі супроводжується викликами, такими як потреба у високих інвестиціях, питання конфіденційності даних та етичні аспекти прийняття рішень алгоритмами [2]. Однак, завдяки постійному розвитку

технологій та адаптації регуляторних норм, компанії знаходять способи мінімізувати ризики та максимально використовувати потенціал штучного інтелекту для трансформації своїх бізнес-процесів.

Список використаної літератури

1. **Bessiere, C.**, Brafman, R., & Rossi, F. (2021). "Artificial Intelligence and the Retail Industry." *AI Magazine*, 42(3), 56-71. 2. **Binns, R. (2018).** "Fairness in Machine Learning: Lessons from Political Philosophy." *Proceedings of the 2018 Conference on Fairness, Accountability, and Transparency*, 149-159. 3. **Bughin, J.**, Seong, J., Manyika, J., Chui, M., & Joshi, R. (2018). "Notes from the AI Frontier: Insights from Hundreds of Use Cases." *McKinsey Global Institute*. 4. **Choi, T.-M.**, Wallace, S. W., & Wang, Y. (2020). "Big Data Analytics in Operations Management." *Production and Operations Management*, 29(7), 1745-1764. 5. **Goodell, J. W.**, Kumar, S., & Verbrugge, J. A. (2021). "AI and Credit Scoring: Opportunities and Challenges." *Journal of Banking & Finance*, 122, 105972. 6. **Ivanov, D.**, Dolgui, A., & Sokolov, B. (2021). "AI in Manufacturing: Trends and Challenges." *International Journal of Production Research*, 59(1), 1-20. 7. **Köchling, A.**, & Wehner, M. C. (2020). "Discriminated by an Algorithm: The Risks of AI-Based Recruitment." *Business Research*, 13(3), 845-876. 8. **Lee, J.**, Bagheri, B., & Kao, H. (2018). "A Cyber-Physical Systems Architecture for Industry 4.0-Based Manufacturing Systems." *Manufacturing Letters*, 3(3), 18-23. 9. **Liu, X.**, Chen, H., & Suh, A. (2020). "AI-Driven Personalization in Retail: Opportunities and Challenges." *Electronic Commerce Research and Applications*, 39, 100910. 10. **Ngai, E. W. T.**, Hu, Y., Wong, Y. H., Chen, Y., & Sun, X. (2019). "AI in Financial Fraud Detection: A Review." *Expert Systems with Applications*, 135, 181-194. 11. **Poltorak A.**, Khrystenko O., Sukhorukova A., Moroz T., Sharin O. Development of an integrated Approach to assessing the impact of innovative development on the level of financial security of households. *Eastern-European of Enterprise Technologies*, 2022, 1 (13-115). P. 103-112. 12. **Полторак А.С.**, Сухорукова А.Л., Бурковська А.І. Кібербезпека в системі трансформації управління бізнес-організацією. Трансформація менеджменту бізнес-організацій: сучасні тренди та виклики : колективна монографія. Київ : Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. 2021. С. 158-176. 13. **Бобровська Н. В.**, Сухорукова А. Л., Бурковська А. І. Трансформаційні процеси бізнес-середовища в контексті європейської інтеграції України. *Modern Economics. Електронне наукове видання з економічних наук. №34. Вересень 2022. Миколаївський національний аграрний університет*, 2022. С.13-20.

Тематичний напрям 4 ЕКОНОМІКА, МАРКЕТИНГ, МЕНЕДЖМЕНТ І ФІНАНСИ



ФІНАНСОВА САНАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ВІДНОВЛЕННЯМ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ

Шевчук Ярослав Васильович,

доктор економічних наук, доцент, старший науковий співробітник,
професор кафедри обліку, аудиту та фінансів,
Університет економіки і підприємництва
м. Хмельницький, Україна
<https://orcid.org/0009-0003-2726-0080>
yaroslsh@gmail.com

Шевчук Оксана Ігорівна,

кандидат економічних наук,
Початкова школа "Первоцвіт" ЛМР
м. Львів, Україна
<https://orcid.org/0009-0000-8413-4070>
okishevchuk@gmail.com

В умовах багатовимірної кризи, спричиненої повномасштабним вторгненням РФ, український бізнес перебуває під тиском глибоких фінансових ризиків, що охоплюють нестабільність грошових потоків, втрату активів, зростання боргового навантаження та зниження платоспроможності. Водночас у таких обставинах формується новий підхід до стратегічного управління - з акцентом не лише на збереження функціонування підприємств, а й на відновлення їхньої життєздатності через інструменти фінансової санації. Такий підхід розглядається як ключовий механізм адаптації бізнесу до кризових викликів, водночас створюючи підґрунтя для довгострокової стійкості та розвитку [1].

Фінансова санація, яка традиційно асоціювалась з банкрутством або глибокою реструктуризацією, у нових умовах набуває проактивного стратегічного змісту - як форма передбачення ризиків, стабілізації фінансових потоків і підтримки економічної рівноваги підприємств. Такий трансформаційний підхід вимагає сучасних управлінських рішень, здатних інтегрувати антикризові фінансові технології з аналітикою ризиків і комплексною реконфігурацією бізнес-моделі. Саме тому аналіз потенціалу фінансової санації як інструменту стратегічного управління в умовах високої фінансової турбулентності є актуальним і концептуально значущим у процесі повоєнного економічного відновлення України.

Фінансова санація в умовах сучасної економічної нестабільності постає не лише як реактивний механізм подолання наслідків кризових явищ, а як стратегічний інструмент, орієнтований на збереження й оновлення життєздатності підприємств, здатних функціонувати в умовах високих фінансових ризиків. Зазначена трансформація підходів до санаційного управління зумовлена зростанням невизначеності макроекономічного середовища, порушенням виробничо-логістичних ланцюгів, зниженням платоспроможного попиту та необхідністю реструктуризації корпоративного боргу в умовах обмежених ресурсів.

У сучасній практиці фінансова санація повинна розглядатися як частина стратегічного управлінського циклу, який включає діагностику фінансової стійкості, моделювання сценаріїв розвитку, адаптацію системи управління ризиками та побудову ефективної комунікації з кредиторами, інвесторами й державними інституціями. Зокрема, вагомого значення набувають процедури реструктуризації зобов'язань, реінжинірингу бізнес-процесів і впровадження внутрішньої фінансової аналітики, зорієнтованої на раннє виявлення симптомів неплатоспроможності [2].

В умовах, коли підприємства змушені діяти в умовах нестабільного доступу до капіталу, високої вартості фінансових ресурсів та фрагментованості ринку, стратегічна фінансова санація передбачає пошук нових джерел фінансування, зокрема шляхом публічно-приватного партнерства, доступу до міжнародної донорської допомоги, залучення соціально орієнтованого інвестування та використання інноваційних фінансових інструментів. Такі процеси не можуть бути ефективними без підкріплення з боку інституційного середовища, нормативного оновлення та підтримки державних програм економічної реабілітації [3].

Окремої уваги потребує питання корпоративного управління в умовах санаційних заходів, адже ефективність антикризового менеджменту визначається не лише обсягом доступних фінансових ресурсів, а якістю управлінських рішень, здатністю до швидкої перебудови стратегічних пріоритетів, мобілізації внутрішніх резервів і формування довготривалих сценаріїв виходу з кризи. У цьому контексті фінансова санація повинна розглядатися не як фінал кризи, а як нова точка старту для сталого функціонування підприємства у відновленій економіці [4].

Отже, фінансова санація в сучасному розумінні постає як багатовекторний інструмент стратегічного управління, який дозволяє підприємствам не лише подолати кризові стани, а й сформувавши підґрунтя для системного оновлення, підвищення ефективності та зміцнення фінансової стійкості в умовах підвищених ризиків. Зміна акцентів із процедурно-ліквідаційного підходу на управлінсько-перетворювальну модель відкриває нові можливості для адаптації бізнесу до викликів післявоєнного відновлення та формування нової економічної реальності.

Зазначений підхід дозволяє не лише забезпечити збереження підприємницького потенціалу, а й активізувати процеси економічної реконструкції через залучення інвестицій, реструктуризацію внутрішніх систем управління та посилення ролі антикризового менеджменту. В умовах воєнної турбулентності та трансформації фінансового середовища фінансова санація має розглядатися як невід'ємна складова економічної політики, зорієнтованої на відновлення, розвиток і забезпечення національної економічної безпеки.

Список використаних джерел

1. Єрмоленко, О. А., Коковіхіна, О. О., & Лисьонкова, Н. М. (2024). Фінансова санація як спосіб запобігання банкрутству підприємств в умовах воєнного стану. *Економічний простір*, (190), 114-117. URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/download/1470/1414>
2. Лініченко, Ю. А., & Паршин, Ю. І. (2022). Санація підприємства в сучасних умовах: теоретико-прикладний аспект. *Протидія організованим злочинностям: проблеми теорії та практики*, 246. URL: [https://khaki.edu/assets/documents/6684/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%202022_%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9\)%20\(1\).pdf#page=246](https://khaki.edu/assets/documents/6684/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%202022_%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9)%20(1).pdf#page=246)
3. Гереш, М. Ю., & Островська, О. А. (2024). Фінансова санація в антикризовому управлінні компанією: особливості проведення в умовах воєнного стану. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/b9267223-428a-4914-928d-6193fcfc2456>
4. Новик, І. (2021). Санація підприємства як чинник його фінансово-економічної захищеності. *Економіка та суспільство*, (27). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/410/397>

ОСНОВИ ЕКОНОМІКИ ЗДОРОВ'Я ТВАРИН

Жуковський Максим Олегович,

Старший викладач

Національний університет біоресурсів і природокористування України

м. Київ, Україна

nfvm@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-6158-800X>

Недоссков Віталій Володимирович

доктор ветеринарних наук, професор

Національний університет біоресурсів і природокористування України

м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-7581-7478>

Економіка є невід'ємною частиною нашого з вами життя. Не має значення, цікавитесь ви нею наразі чи ні, економіка завжди впливає і буде впливати на ваше життя — на те, чим ви зараз займаєтесь, в яким умовах мешкаєте, чим і як харчуєтесь, як проводите свій вільний час, як розвиваєтесь, здобуваєте щось нове та отримуєте освіту, як лікуєтесь ви та лікуєте власних тварин. В зв'язку з тим, що більшість населення в Україні проживає в міських умовах або не займається рослинництвом чи тваринництвом, має залежність від сільськогосподарських товаровиробників. Тому, ефективне функціонування саме цієї галузі економіки, а особливо, галузі тваринництва, що охоплює різні аспекти: виробництво, постачання, переробку, логістику та збут, в умовах війни стало критичним питанням для забезпечення продовольчої безпеки країни.

Економіка здоров'я тварин за дуже короткий час свого становлення та розвитку (менше 40 років) вже інтегрувалась в навчальні програми підготовки лікарів ветеринарної медицини провідних факультетів світу. Слід відмітити, що актуальними питаннями цього напрямку досліджень займалась і займаються наразі, дуже невелика група вчених та вузькопрофільних спеціалістів. Серед них можна виділити: Bennet R. M., Carpenter T. E., Chilonda P., Dijkhuizen, A.A., Ellis, P.R., Hugh-Jones, M.E., Hurd H.S., Kaneene J.B., McInerney, J.P., Mlangwa J.E.D., Morris, R.S., Otte M.J., Perry, B.D., Rushton, J., Stott, A.W., Tisdell C., Vagsholm I. та інші.

На сьогодні важливого значення набуває отримання знань саме на стикові різних спеціальностей і актуальним стає економічне обґрунтування різних видів ветеринарної діяльності по покращенню та захисту здоров'я тварин. Малодослідженими наразі є теоретичні засади і економічні інструменти, що висвітлюють, в тому числі, проблеми здоров'я тварин та функціонування служби ветеринарної медицини в Україні на різних рівнях.

Формулювання цілей тез. Дослідити започаткування і розвитку економіки здоров'я тварин. Дати визначення та ґрунтовно структурувати компоненти економіки здоров'я тварин. Оцінити стан економічних досліджень з цього напрямку в Україні.

Матеріалами досліджень слугували: дані літературних джерел, статистична інформація, дані FAO (Food and Agriculture Organization). Використано статистичний, аналітичний, системний методи, а також системно-діяльнісний підхід.

Тваринництво є найбільш трудомісткою галуззю сільського господарства, і в Україні зокрема. Крім того, на відміну від галузі рослинництва забезпечує роботою, а головне, прибутком цілий рік, а не є сезонним. Саме тому, забезпечення здоров'я та благополуччя тварин, та гарантування продовольчої безпеки країн є одним з важливих завдань світової спільноти. Ці завдання необхідно розглядати як в політичному, так і соціальному та економічному контекстах.

Для того, щоб провести економічну оцінку забезпечення здоров'я та ветеринарного обслуговування тварин, важливо розуміти соціально-економічні умови в яких функціонує дана галузь і здійснюється ветеринарне обслуговування тварин. Часто, зустрічаються хвороби тварин, виникнення та поширення яких напряму пов'язане з соціально-економічною діяльністю самої людини. Міжнародна та національна політика, субсидування, регулювання ринку кормів і продукції тваринництва, епізоотична ситуація в окремих областях, країні та світі, розвиток фармацевтичного ринку, а також, багато інших факторів мають як прямий так і опосередкований вплив на економіку здоров'я тварин [3].

Економіка здоров'я тварин дуже молодий напрям економічних досліджень. Перші наукові школи з цього напрямку досліджень з'явилися лише у кінці 1960-х років. Пітер Елліс (Peter Ellis, 1972) і Хайнц Кенігсхофер (Heinz Konigshofer, 1977) задокументували інформацію отриману від ветеринарних служб різних країн та уклали так званий «Щорічник здоров'я», де зробили ґрунтовну оцінку щодо економічних втрат по кожному інфекційному захворюванню [1,2].

Економіка включає в себе: економічну теорію і методи, які використовуються для аналізу економічних проблем або для планування на майбутнє. Для того щоб ефективно застосовувати економічні закони і принципи господарювання у сільському господарстві економіст має розуміти біологічні принципи сільськогосподарського виробництва. А коли мова йде про економіку здоров'я тварин, то основи тваринництва і принципи ветеринарної медицини.

Хвороби тварин мають доволі негативний вплив на процес перетворення ресурсів виробництва в продукт, товари та послуги які доступні людям. Хвороби тварин призводять як до прямих економічних втрат для виробника так і до потенційних втрат цінності продукту для споживача. Тому, хвороби тварин суттєво впливають як на регіональну, національну так і на світову економіку в цілому. Аналіз такого системного впливу є складним та багатовекторним.

У нас в країні на жаль масштаби економіки здоров'я тварин були досить скромні. Основна концепція базувалась на втратах (збитках) через хвороби та аналізі витрат та вигод стратегій контролю чи подолання хвороб. Цю роботу можна назвати економічним аналізом хвороб тварин і стратегіями ліквідації лише умовно.

На нашу думку економіка здоров'я тварин в Україні має включати такі компоненти як:

- економічна теорія та методи;
- економіка охорони здоров'я;
- економіка ветеринарного бізнесу
- економічний аналіз хвороб;

Для аналізу втрат у боротьби з хворобами тварин використовується багато різних методів та методик. Ідея вибору є центральною в будь-якому економічному аналізі. Основна передумова аналізу полягає в порівнянні однієї стратегії боротьби з хворобами тварин з наслідками бездіяльності.

Економічний аналіз не є формою фінансового обліку. Головне завдання в економіці здоров'я тварин це порівняти і створити рейтинг можливих альтернативних заходів боротьби з хворобами тварин відповідно до переваг кожного, і відповідно, прийняти найбільш доцільне в кожному окремому випадку рішення, а не обчислювати банальну грошову вартість.

Контроль за хворобами продуктивних тварин передбачає виділення фінансових ресурсів, як для запобігання (профілактики), так і в подальшому для боротьби з хворобами та їх наслідками (ліквідація епізоотичного вогнища, витрати на лікування чи знищення тварин, відшкодування власникам тварин та інше). Все це разом значною

мірою здійснює вплив не тільки на економіку фермерських господарств, сільськогосподарських підприємств, крупних товаровиробників, а має набагато ширший вплив, зокрема, на конкурентоспроможність галузі тваринництва та економіки країни в цілому.

Найвагомішим чинником на нашу думку в економіці охорони здоров'я тварин є саме рівень фінансування та рівень виконання протиепізоотичних заходів. Для повноцінного проведення цих заходів в Україні потрібні три складові, а саме, висококваліфіковані спеціалісти ветеринарної медицини, законодавча база і належне фінансування. Слід зауважити, що нажалі останніми роками недофінансування протиепізоотичних заходів було систематичним, а багато прифронтових територій взагалі знаходяться без належного епізоотичного моніторингу. Нажалі в Україні передбачено лише одне джерело фінансування протиепізоотичних заходів: державний бюджет і резервний фонд на рівні країни чи областей.

Економіка здоров'я тварин це динамічна сфера наукових досліджень. Вона вже вдало інтегрувалась у служби ветеринарної медицини країн світу та програми підготовки лікарів ветеринарної медицини в університетах.

Безумовно, нагальними питаннями ефективності тваринництва і менеджментом здоров'я тварин займаються різні групи вчених, консультантів та вузькопрофільних спеціалістів. Наразі новими пріоритетними напрямками розвитку економіки здоров'я тварин є дослідження економіки систем тваринництва та проблем зі здоров'ям тварин внаслідок впливу цих систем, зокрема транскордонні емерджентні хвороби тварин.

Знання хоча б основ економіки здоров'я тварин надають можливість ветеринарним лікарям більш ефективно охопити різні напрями роботи, починаючи від державного ветеринарного інспектора і до лікаря на рівні ферми чи приватної клініки.

Економіка здоров'я тварин має бути введена у програму підготовки лікарів ветеринарної медицини в Україні щоб дати студентам достатнє розуміння економічних концепцій та інструментів в цій сфері.

Список використаних джерел.

- 1. Ellis, P.R.** (1972a) An Economic Evaluation of the Swine Fever Eradication Programme in Great Britain, Using Cost–Benefit Analysis Techniques. Study No. 11, Department of Agriculture, Reading University, Reading, UK, 77 pp.
- 2. Rushton, Jonathan,** Improving the use of economics in animal health – Challenges in research, policy and education. Preventive Veterinary Medicine <http://dx.doi.org/10.1016/j.prevetmed.2016.11.020>
- 3. Zhukovskiy, M.,** Nedosekov, V. 2021/09/27 INTRODUCTION TO THE ECONOMICS OF ANIMAL HEALTH IN UKRAINE. VL - 12. Ukrainian journal of veterinary sciences DOI - 10.31548/ujvs2021.03.008

ЗАРУБІЖНА ПРАКТИКА ОПОДАТКУВАННЯ СТРАХОВОГО БІЗНЕСУ

Новосьолова Олена Сергіївна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування
Херсонський національний технічний університет
м. Хмельницький, Україна
novoselova27@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5225-6353>

У сучасному світі страхування – важливий компонент фінансової системи. Воно не лише гарантує захист від ризиків для фізичних та юридичних осіб, але й слугує джерелом інвестицій в економіку, сприяючи її конкурентоспроможності та економічному зростанню.

Підприємницька діяльність страхових компаній відрізняється від інших видів бізнесу. По-перше, це зумовлено специфікою страхової послуги як унікального товару, адже страховик бере на себе зобов'язання відшкодувати збитки лише за умови настання страхового випадку. По-друге, існує складний процес входження нових компаній на страховий ринок, пов'язаний з ліцензуванням, встановленням вимог до ділової репутації, організаційної структури, структури власності тощо з боку державного регулятора. По-третє, страховому бізнесу властива певна специфіка організації фінансів страхової компанії. Страховики спочатку акумулюють кошти за надання страхової послуги, що дозволяє їм управляти цими коштами та отримувати додатковий прибуток за рахунок їх інвестування. Крім того, вони зобов'язані формувати страхові резерви для підтримки платоспроможності, порядок створення яких чітко регламентується на законодавчому рівні. Одним із важливих інструментів державного регулювання діяльності страхових організацій, який впливає на структуру попиту та пропозиції на страховому ринку, інвестиційну активність страховиків, є оподаткування.

Відтак, враховуючи необхідність забезпечення якісного функціонування страхування, актуальним завданням є побудова раціональної системи оподаткування діяльності страховиків.

Оподаткування прибутку страхових компаній у зарубіжних країнах, як правило, відбувається на загальних підставах корпоративним податком на прибуток. Також поширена практика оподаткування доходів страховиків у вигляді страхових премій. Наприклад, у Нідерландах розмір податку на страхові премії становить 21% (до 1 січня 2013 року – 9,7%). Водночас, деякі види страхування звільняються від оподаткування, зокрема: страхування життя, від нещасних випадків, втрати працездатності та інвалідності, медичне страхування, страхування на випадок безробіття та транспортне страхування.

У Великобританії податок на страхові премії був запроваджений Законом про фінанси 1994 року. Спочатку діяла єдина ставка у розмірі 2,5%, проте з 1997 року ставку поступово почали збільшувати, і була введена підвищена ставка для певних видів страхування. Наразі страхові премії у Великобританії обкладаються двома ставками: стандартна ставка у 12% та підвищена ставка у 20% для премій зі страхування подорожей, електроприладів і деяких транспортних засобів. Від оподаткування звільняються премії, отримані за договорами страхування, які охоплюють водіїв-інвалідів, що орендують автомобілі через програму мобільності; іпотечне страхування; повне страхування життя; медичне страхування; та інші договори страхування життя або здоров'я (за винятком медичного страхування), перестрахування, страхування комерційних суден та літаків, комерційних вантажів у міжнародному транзиті. Також

звільнені від податків премії за ризиками, розташованими за межами Великобританії, які можуть підпадати під аналогічні податки в інших країнах.

У Фінляндії ставка податку на страхові премії є однією з найвищих у Європі - 25,5% з 1 вересня 2024 року. Проте цей податок не стягується зі страхових премій за такими видами договорів страхування, як особисте страхування (включно зі страховкою від нещасних випадків та пенсійним), страховими договорами, укладеними за Законом про травми пацієнтів, страхуванням і перестрахуванням кредитів, транспортним страхуванням для товарів, які експортуються з Фінляндії, імпортуються або транспортуються через її територію, а також за страхуванням літаків, морських суден чи іншого транспортного обладнання, що використовується переважно для міжнародних перевезень.

У Сполучених Штатах Америки в багатьох штатах ще з середини XIX століття підлягають оподаткуванню премії страхових компаній. У більшості штатів цей податок замінює штатний корпоративний прибутковий податок, хоча в деяких штатах таких, як Флорида, застосовують одночасно обидва види оподаткування. Ставки податку на премії страховиків варіюються від 0% до 5% залежно від штату та виду страхування. Також діє федеральний акцизний податок на премії офшорних страховиків: 4% на прямі майнові премії та 1% на премії зі страхування життя, на випадок хвороби, нещасних випадків та перестрахування.

На основі проведеного дослідження можна дійти таких висновків: по-перше, механізм оподаткування страхової діяльності в Україні відповідно до усталеної практики розвинених країн включає корпоративний прибутковий податок та оподаткування доходів від валових страхових премій. По-друге, оподаткування страхової діяльності в Україні не спричиняє значного фіскального ефекту через низьку рентабельність страхового бізнесу внаслідок недостатнього попиту на страхові продукти. По-третє, ставки податків для страховиків в Україні відносно низькі в порівнянні із зарубіжними практиками, що робить обговорення можливості відміни податку на доходи від премій українських страховиків досить дискусійним питанням.

Список використаних джерел

1. Insurance Premium Tax. GOV.UK. Retrieved from <https://www.gov.uk/government/publications/rates-and-allowances-insurance-premium-tax/insurance-premium-tax-rates>. **2. Guidance on tax on insurance premiums.** Tax Administration of Finland. Retrieved from https://www.vero.fi/en/detailed-guidance/guidance/47830/guidance_on_tax_on_insurance_premium2/. **3.State Premium Tax.** ImmediateAnnuities.com. Retrieved from <https://www.immediateannuities.com/state-premium-tax/>.

SOFT SKILLS У ФОКУСІ HR-МЕНЕДЖМЕНТУ: ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Атаєва Олена Алімівна,

доцент, кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки підприємств та менеджменту,

Бахмутський навчально-науковий професійно-педагогічний інститут

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

м. Харків, Україна

ataeva.elena.uipa@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-4863-1506>

У сучасних умовах економічної турбулентності, цифрової трансформації та глобальної конкуренції ефективність організацій дедалі більше залежить від якості управління людським капіталом. Стратегічний HR-менеджмент орієнтується не лише на підбір кваліфікованих фахівців, а й на формування команд, здатних швидко адаптуватись до змін, проявляти ініціативу, працювати в умовах невизначеності та досягати результатів у міжфункціональній взаємодії.

У цьому контексті м'які навички (soft skills) набувають ключового значення як чинник довгострокової конкурентоспроможності персоналу та організації в цілому. Високий рівень розвитку емоційного інтелекту, комунікативної компетентності, критичного мислення, адаптивності та лідерських якостей дозволяє забезпечити гнучкість організаційної культури, ефективність командної роботи та підвищення продуктивності.

Водночас, на практиці саме брак soft skills стає причиною кадрових помилок, плинності кадрів і зниження ефективності проєктної діяльності. Традиційні підходи до підбору персоналу не завжди враховують ці компоненти, що вимагає запровадження системних психологічних методів оцінки soft skills як елемента стратегічного кадрового менеджменту.

Питання оцінювання soft skills як чинника ефективного функціонування персоналу викликає значний науковий інтерес у контексті стратегічного HR-менеджменту. М'які навички розглядаються не лише як додаток до фахових компетентностей, а як основа побудови високоефективної команди, адаптивної до швидкоплинного зовнішнього середовища.

Так, у дослідженнях О. Кравчук та ін. [1] висвітлюються інноваційні технології відбору персоналу у цифровому середовищі, зокрема дистанційні інструменти оцінки особистісних якостей кандидатів. W. Лу, J. Liu [2] аналізують співвідношення між hard skills та soft skills у контексті вимог до фахівців і доводять пріоритетність останніх для певних категорій посад.

C. Succì та M. Canovi [3] акцентують увагу на розриві між очікуваннями роботодавців і реальними soft skills випускників, що свідчить про потребу інтеграції відповідних компетентностей у стратегії розвитку персоналу. I. Kovács і K. Zarándné [4] у межах контент-аналізу вакансій підкреслюють важливість комунікабельності, гнучкості, здатності до командної роботи та самоорганізації як must-have навичок для початкових посад.

У працях A. Bello-Pintado та C. Bianchi [5] розкривається вплив відкритих інновацій на практики добору персоналу та необхідність орієнтації на розвиток soft skills при формуванні кадрового потенціалу підприємства.

Водночас, як відзначають Е. Schislyaeva і О. Saychenko [6], цифровізація економіки трансформує структуру запитів роботодавців і сприяє зростанню ролі soft skills як основи для стратегічного розвитку персоналу в умовах невизначеності.

Попри наявність теоретичних і прикладних напрацювань, роль психологічних методів у процесі професійного добору та оцінювання soft skills залишається фрагментарно дослідженою, особливо в частині їх застосування в межах управлінських практик. Це обумовлює потребу в подальшому системному вивченні, адаптації та впровадженні ефективних інструментів оцінювання м'яких навичок у рамках стратегічного HR-менеджменту.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні ролі м'яких навичок як стратегічного ресурсу HR-менеджменту та у визначенні психологічних методів їх ефективного оцінювання в системі управління персоналом.

У дослідженні було використано комплекс методів, що забезпечили системність аналізу та можливість практичної апробації результатів:

Контент-аналіз онлайн-платформ з працевлаштування (Jobs.ua, Work.ua, Robota.ua) для виявлення soft skills, найбільш затребуваних у сучасному кадровому менеджменті. Показники: частотність згадувань певних навичок; одиниця вимірювання - кількість згадувань у вакансіях.

Порівняльний аналіз психологічних методик оцінювання soft skills, зокрема методики Hogan Assessments, кейс-методу, інтерв'ю за моделями STAR та PARLA, особистісних тестів (MBTI, Big Five, 16PF). Характеристики: об'єктивність, валідність, релевантність для стратегічних HR-задач; одиниці оцінки - поведінкові індикатори, типи особистості, рівень емоційного інтелекту, гнучкість тощо.

Елементи синтезу та узагальнення - для формулювання висновків щодо ефективності психологічних інструментів у стратегічному управлінні персоналом.

Стратегічне управління персоналом у XXI столітті базується на принципах гнучкості, інноваційності та орієнтації на людський капітал як ключовий ресурс організації. Відтак, формування та оцінка компетентностей співробітників, здатних працювати в умовах динамічних змін, виходить на передній план у системі HR-менеджменту. Одним із критично важливих елементів такої оцінки стає визначення рівня розвитку м'яких навичок (soft skills), які забезпечують не лише адаптацію до викликів зовнішнього середовища, а й ефективну взаємодію в команді, продуктивну комунікацію, емоційну стійкість та здатність до лідерства.

У сучасному корпоративному середовищі м'які навички відіграють стратегічну роль – саме вони визначають якість прийняття рішень, гнучкість управлінських процесів, швидкість інтеграції нових працівників, а також ступінь залученості персоналу до реалізації цілей організації. Саме тому розвиток та оцінювання soft skills входить до пріоритетів кадрової політики та управлінських стратегій компаній, що прагнуть забезпечити стабільне зростання та конкурентоспроможність.

Soft skills визначаються як комплекс соціальних, емоційних, когнітивних та поведінкових компетентностей, які формують інтегральну характеристику фахівця. У системі стратегічного менеджменту персоналу ці навички стають основою для прогнозування професійної ефективності, рівня лояльності, корпоративної відповідальності та здатності працівника діяти в умовах VUCA-середовища (volatility, uncertainty, complexity, ambiguity).

На практиці soft skills класифікують за функціональною спрямованістю:

внутрішньо спрямовані (емоційний інтелект, самоменеджмент, критичне мислення, адаптивність) – слугують індикатором внутрішньої зрілості працівника;

зовнішньо спрямовані (комунікація, лідерство, командна взаємодія, клієнтоорієнтованість, креативність) – демонструють здатність ефективно діяти в соціально-професійному середовищі.

Успішне впровадження підходів до стратегічного управління персоналом потребує відповідного інструментарію для виявлення рівня розвитку м'яких навичок. Сучасний HR-інструментарій пропонує низку психологічних методів оцінювання, які дозволяють:

- скоротити ризики помилкового добору персоналу;
- підвищити якість управлінських рішень;
- забезпечити ефективне формування команд;
- побудувати персоналізовані траєкторії розвитку працівників;
- підтримати трансформації корпоративної культури.

Найбільш поширені та ефективні методи психологічної оцінки soft skills включають:

1. Методика Hogan Assessments – унікальний інструмент для комплексної оцінки особистісного потенціалу працівника. HPI визначає ключові якості для успіху (комунікативність, відповідальність, амбіційність); HDS виявляє поведінкові ризики у стресових умовах (впертість, дратівливість, тривожність); MVPI оцінює ціннісні орієнтири, що впливають на стиль управління та командну сумісність.

2. Метод кейсів – дозволяє моделювати професійні ситуації, зокрема управлінські виклики, й оцінити здатність до аналітики, прийняття рішень, відповідальності та комунікації. Метод незамінний у процесі добору менеджерів середньої та вищої ланки.

3. Інтерв'ю по компетенціях (STAR/PARLA) – орієнтоване на виявлення поведінкових патернів у минулому досвіді кандидата. Такий підхід дозволяє HR-менеджеру об'єктивно оцінити готовність до управлінських функцій, ініціативності, відповідальності та емоційної гнучкості.

4. Психометричні тести (MBTI, Big Five, 16PF) – забезпечують глибоку оцінку темпераменту, стилю прийняття рішень, відкритості до нового, рівня стабільності та емпатії. Тести застосовуються не лише на етапі відбору, а й у процесі внутрішньої ротатії, формування проєктних команд, лідерських програм.

5. Імітаційні методи (групові симуляції, ділові ігри) – активізують практичні навички командної взаємодії, креативного мислення, лідерства та самоконтролю в умовах, наближених до реального виробничого або бізнес-середовища.

Інтеграція зазначених методів в систему HR-менеджменту дозволяє будувати гнучкі моделі управління людськими ресурсами, виявляти потенціал працівників ще на етапі добору та ефективно керувати розвитком персоналу впродовж усього життєвого циклу співробітництва з компанією.

У результаті, оцінка та розвиток soft skills із використанням психологічного інструментарію мають розглядатися як невід'ємна складова стратегічного управління персоналом, що дозволяє забезпечити відповідність кадрового складу місії, цінностям і цільовим орієнтирам організації.

Сучасна парадигма стратегічного управління персоналом вимагає переосмислення ролі м'яких навичок (soft skills) як ключового ресурсу організаційного розвитку. Успішність реалізації кадрової стратегії напряму залежить від здатності HR-служби не лише визначати професійні компетентності, а й системно оцінювати поведінкові, емоційні та соціальні характеристики кандидатів і працівників.

Soft skills виступають критичним чинником:

- адаптації персоналу до змін у зовнішньому середовищі;
- ефективного прийняття управлінських рішень;
- формування продуктивних команд;

- зниження плинності кадрів;
- забезпечення лідерського потенціалу організації.

У зв'язку з цим, впровадження психологічних методів оцінки soft skills (методика Ноган, кейс-метод, інтерв'ю по компетенціях, психометричні тести, ділові ігри) повинно розглядатись як стратегічний інструмент кадрового менеджменту, що дозволяє підвищити точність добору персоналу та оптимізувати процеси внутрішнього розвитку працівників.

Результати проведеного аналізу підтверджують ефективність таких методів у процесі професійного добору, а також у побудові програм розвитку персоналу, формуванні управлінського резерву, реалізації програм succession planning.

Перспективами подальших досліджень є:

- розробка типових моделей профілів soft skills для ключових управлінських та проектних ролей;
- адаптація та локалізація зарубіжних психодіагностичних методик до українських умов;
- формування уніфікованої HR-матриці оцінювання soft skills як інструменту для бізнесу;
- розробка цифрових платформ для інтеграції оцінки м'яких навичок у систему управління талантами (talent management system).

Впровадження результатів дослідження у практику кадрового менеджменту сприятиме формуванню ефективного людського капіталу, зміцненню внутрішньої гнучкості організацій та підвищенню їх конкурентоспроможності в умовах постійних трансформацій.

Список використаних джерел

1. **Кравчук О. І., Варіс І. О., Демешко А. С.** Інноваційні технології віддаленого добору персоналу в цифровому середовищі. *Modern Economics*. 2021. № 27. С. 49-60.
2. **Lyu W., Liu J.** Soft skills, hard skills: What matters most? Evidence from job postings. *Applied Energy*. 2021. №300.
3. **Succi C., Canovi M.** Soft skills to enhance graduate employability: comparing students and employers' perceptions. *Studies in higher education*. 2020. №45(9). Pp. 1834-1847.
4. **Kovács I., Zarándné K. V.** Digital marketing employability skills in job advertisements-must-have soft skills for entry-level workers: a content analysis. *Economics & Sociology*. 2022. №15(1). Pp. 178-192.
5. **Bello-Pintado A., Bianchi C.** Consequences of open innovation: effects on skill-driven recruitment. *Journal of Knowledge Management*. 2020. №24(2). Pp. 258-278
6. **Schislyaeva E. R., Saychenko O. A.** Labor market soft skills in the context of digitalization of the economy. *Social Sciences*. 2022. №11(3).

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ В ОРГАНІЗАЦІЇ І ПЛАНУВАННІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Білоус Микола Олегович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри Публічного Управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м.Житомир, Україна
n.bilous14@gmail.com

Науковий керівник – Пухкал Олександр Григорович
професор кафедри права та публічного управління,
доктор наук з державного управління,
заслужений працівник народної освіти України,
народний депутат України ІІІ скликання.
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м.Житомир, Україна
pukhkal@ukr.net

Маркетингова діяльність є критично важливою для успіху та розвитку будь-якого підприємства, незалежно від його розміру або сфери діяльності. Ця діяльність охоплює широкий спектр стратегій та тактик, спрямованих на розуміння та задоволення потреб споживачів, залучення нових клієнтів, підвищення лояльності існуючих клієнтів, та, в кінцевому рахунку, на досягнення основних маркетингових і бізнес-цілей підприємства [1].

Організація маркетингової діяльності включає створення чіткої структури, визначення процесів і процедур, що забезпечують ефективне управління маркетинговими ініціативами. Це вимагає розробки і впровадження комплексного підходу, який охоплює наступні аспекти:

1. Створення маркетингової служби. Процес створення маркетингової служби полягає у формуванні організаційної структури, яка відповідає за реалізацію маркетингових стратегій підприємства. Це включає визначення ролей, завдань, відповідальностей та функцій кожного члена команди.

2. Розробка маркетингових процесів. Розробка маркетингових процесів включає визначення ключових кроків та дій, які необхідно виконати для досягнення маркетингових цілей. Це може включати планування кампаній, аналіз ринку, розробку продуктів, ціноутворення, промоцію та розподіл.

3. Впровадження маркетингових процедур. Впровадження маркетингових процедур вимагає розробки та впровадження стандартів і правил, які забезпечують послідовну та ефективну реалізацію маркетингових процесів. Це може включати встановлення критеріїв оцінки ефективності маркетингових кампаній, моніторингу результатів та впровадження необхідних змін для оптимізації процесів.

Маркетингова діяльність має вирішальне значення для будь-якого підприємства, оскільки вона сприяє зростанню продажів, підвищенню впізнаваності бренду та зміцненню позицій на ринку. Ефективна маркетингова стратегія дозволяє підприємствам адаптуватися до змін у споживачьких вподобаннях та ринкових умовах, використовуючи інноваційні методи та технології для досягнення більшої ефективності.

Стратегічний підхід до маркетингової діяльності.

Стратегічний підхід до маркетингової діяльності передбачає поєднання творчого мислення з аналітичними даними, використання сучасних маркетингових інструментів та методів, а також постійний моніторинг та аналіз ринкових тенденцій. Важливим

аспектом є також взаємодія з клієнтами, збір зворотного зв'язку та адаптація продуктів і послуг до їх потреб і очікувань [2].

Загалом, маркетингова діяльність є фундаментальною для досягнення успіху в сучасному бізнес-середовищі, вимагаючи глибокого розуміння ринку, ефективної комунікації з клієнтами та постійного вдосконалення маркетингових стратегій.

Планування маркетингової діяльності – це процес визначення цілей і завдань маркетингової діяльності, а також розробки заходів, необхідних для їх досягнення.

Основні аспекти планування маркетингової діяльності на підприємстві:

Визначення маркетингових цілей – це процес визначення бажаних результатів маркетингової діяльності.

Розробка маркетингових завдань – це процес визначення конкретних дій, які необхідно виконати для досягнення маркетингових цілей.

Розробка маркетингової стратегії – це процес визначення загального підходу до маркетингової діяльності.

Розробка маркетингових програм – це процес розробки детальних планів реалізації маркетингової стратегії.

Ключові аспекти в організації і плануванні маркетингової діяльності на підприємстві:

Відповідність маркетингової діяльності цілям і стратегії підприємства. Маркетингова діяльність повинна бути спрямована на досягнення цілей і стратегії підприємства.

Інтеграція маркетингової діяльності з іншими сферами діяльності підприємства. Маркетингова діяльність повинна бути інтегрована з іншими сферами діяльності підприємства, такими як виробництво, фінанси, логістика тощо [3].

Гнучкість маркетингової діяльності. Маркетингова діяльність повинна бути гнучкою, щоб відповідати змінам ринкових умов.

Ефективність маркетингової діяльності. Маркетингова діяльність повинна бути ефективною, щоб забезпечити досягнення маркетингових цілей. Додаткові положення:

Організація маркетингової діяльності повинна бути адаптована до конкретних умов підприємства, таких як його розмір, сфера діяльності, ринкова позиція тощо.

Планування маркетингової діяльності повинно бути систематичним і всебічним.

Ключові аспекти організації і планування маркетингової діяльності повинні бути постійно переглядатися і вдосконалюватися, щоб відповідати змінам ринкових умов і потребам підприємства.

Відповідність маркетингової діяльності цілям і стратегії підприємства.

Маркетингова діяльність повинна бути спрямована на досягнення цілей і стратегії підприємства. Цілі маркетингової діяльності повинні бути визначені на основі цілей і стратегії підприємства. Наприклад, якщо ціль підприємства – збільшити обсяг продажів на 10%, то ціль маркетингової діяльності може бути сформульована таким чином: "Збільшити обсяг продажів на 10% за рахунок просування нових продуктів і послуг серед цільової аудиторії".

Інтеграція маркетингової діяльності з іншими сферами діяльності підприємства.

Маркетингова діяльність повинна бути інтегрована з іншими сферами діяльності підприємства, такими як виробництво, фінанси, логістика тощо. Це дозволить забезпечити ефективну реалізацію маркетингової діяльності і досягнення маркетингових цілей. Наприклад, для просування нових продуктів і послуг підприємству необхідно забезпечити їх виробництво в необхідній кількості, формування цінової політики, створення каналів збуту тощо [4].

Гнучкість маркетингової діяльності.

Маркетингова діяльність повинна бути гнучкою, щоб відповідати змінам

ринкових умов. Це дозволить підприємству швидко реагувати на зміни ринку і зберігати конкурентоспроможність. Наприклад, якщо на ринку з'явилися нові конкуренти, підприємству необхідно переглянути свою маркетингову стратегію і програми, щоб не втратити частку ринку.

Ефективність маркетингової діяльності.

Маркетингова діяльність повинна бути ефективною, щоб забезпечити досягнення маркетингових цілей.

Ознайомившись з цими аспектами, можна зробити декілька важливих висновків, які ще глибше акцентують важливість маркетингу в сучасному бізнес-середовищі.

Маркетинг в якості комплексної діяльності покликаний аналізувати ринкові тенденції, розробляти та впроваджувати продукти та послуги, відповідні запитам споживачів, сприяючи ефективності організацій. Цей процес включає в себе кілька ключових компонентів: проведення маркетингових досліджень для збору і аналізу даних про ринок, потреби споживачів та конкуренцію; маркетинговий аналіз для розробки стратегій і тактик; формулювання маркетингового плану, який визначає цілі та підходи до діяльності; та реалізація маркетингового комплексу, орієнтованого на створення, просування та продаж продукції.

Різноманіття маркетингової діяльності на підприємстві може бути класифіковане за багатьма критеріями. Вибір певного типу маркетингу залежить від характеру діяльності організації, її цілей, сфери діяльності, ступеня розвитку ринку, конкурентного середовища, фінансових можливостей та компетентності персоналу. Серед типів маркетингу можна виділити: виробничий маркетинг, що зосереджується на вивченні потреб споживачів та створенні відповідних продуктів і послуг; товарний маркетинг, який фокусується на задоволенні конкретних потреб споживачів у певних товарах та послугах; збутовий маркетинг, спрямований на ефективне просування та продаж продукції; та ринковий маркетинг, що включає всебічний аналіз ринку і виявлення ключових факторів, що впливають на успіх продуктів та послуг організації.

Організація та планування маркетингової діяльності є фундаментальними для успішного функціонування будь-якого підприємства. Вони включають створення структурованої маркетингової служби, розробку і впровадження маркетингових процесів та процедур, а також планування маркетингових ініціатив. Ефективність маркетингових заходів безпосередньо впливає на збільшення продажів, впізнаваність бренду, і зміцнення позицій організації на ринку. Важливим є також стратегічний підхід, який поєднує креативність з аналітичними даними, використання сучасних маркетингових інструментів, моніторинг та аналіз ринкових тенденцій, а також адаптація продуктів і послуг до потреб і очікувань клієнтів.

Таким чином, маркетингова діяльність виступає як ключовий елемент в розвитку та успіху сучасних підприємств, вимагаючи комплексного підходу та постійного вдосконалення практик та стратегій.

1. Проведення Custdev інтерв'ю для збору інформації, фідбеку від клієнтів.
2. Аналіз відповідей, аналітика.
3. Аналіз внутрішньої експертизи, виконаних кейсів, формування ключових напрямлень роботи (наприклад, розробка веб застосунків для фінтех галузі).
4. Формування портрету ідеального клієнта (ICP) та buyer persona.
5. Створення позиціонування компанії з урахуванням нішевої експертизи та відповідності до портрету ідеального клієнту.
6. Виставлення цілей щодо маркетингових кампаній та KPI's.
7. Вибір каналів комунікації та маркетингових інструментів.
8. Прорахунок бюджету на обрані маркетингові канали для досягнення поставлених цілей та KPI's.

9. Створення контенту, фото та відео матеріалів, запуск рекламних активностей.
10. Аналіз результатів.

Список використаних джерел

- 1. Азарян О. М.** Стратегічне управління маркетинговою діяльністю підприємств машинобудування : монографія / О. М. Азарян ; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. І. Туган-Барановського. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2011. – 218 с.
- 2. Артеменко Л. П.** Конкурентоспроможність підприємства та фактори її підвищення / Л. П. Артеменко. – Київ, 2018. – 53 с.
- 3. Бай С. І.** Розвиток організації : політика, потенціал, ефективність : монографія / С. І. Бай. – Київ : Київ. нац. торг. – екон. ун-т, 2009. – 280 с.
- 4. Балабанова Л. В.** Стратегічне маркетингове управління комерційною діяльністю підприємств : монографія / Л. В. Балабанова, А. С. Панчук ; Донецький нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. І. ТуганБарановського. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2011. – 181 с.

РОЖЕВИЙ ПОДАТОК В УКРАЇНІ. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ ГЕНДЕРНОЇ ЦІНОВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Горбатюк Людмила Михайлівна,

кандидат економічних наук,

завідувач кафедри економіки і маркетингу, доцент кафедри

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна

lyudmyla.gorbatyuk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-6142-8233>

Борисенко Вікторія Вячеславівна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

освітньої програми «Економіка»

borisenkoviktoria43@gmail.com

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна

Уявіть, що кожен ваш похід до магазину обходиться дорожче лише тому, що ви жінка. Це являється суворою реальністю рожевого податку, який створює фінансовий тиск гаманцям жінок у ХХІ столітті. Гендерна нерівність залишається помітною не лише на ринку праці чи в політичному представництві, а й у повсякденному житті – через різницю у цінах та послуги виключно для жінок.

Явище рожевого податку проявляється у завищених цінах на товари та послуги, які спеціально позиціонуються для жіночої аудиторії та є прихованою формою цінової дискримінації [1]. Варто зазначити, що ця різниця у ціні майже не зумовлена об'єктивними факторами, такими як вартість виробництва чи покращена функціональність. Натомість, рожевий податок – це результат маркетингових стратегій, які експлуатують гендерні стереотипи та упередження.

Термін «рожевий податок» (Pink tax) виник у 1990-х роках і став відомим завдяки дослідженням США, яка звернула увагу на систематичну цінову різницю між чоловічими та жіночими версіями товарів. Назва «рожевий» символізує традиційно фемінізоване позиціонування товарів – у рожевій, чи його відтінках, упаковці з квітковим чи солодким запахом. Проте, в більшості випадків різниця між чоловічими та жіночими версіями продукції полягає лише в кольорі та упаковці [2].

Результати міжнародних досліджень демонструють, що жінки систематично переплачують за широкий спектр товарів – від засобів особистої гігієни та косметики до одягу та аксесуарів. Дослідження Департаменту у справах споживачів Нью-Йорка під назвою «Від колиски до тростини» (From Cradle to Cane) у 2015 році показало, що аналогічні товари для жінок коштують в середньому на 7% дорожче, ніж чоловічих в 43% випадків [3]. Майже 800 товарів для жінок дорожчі, а особливо товари першої необхідності – засоби особистої гігієни [2].

Таку цінову різницю також висвітлюють такі видання, як National Organization for Women [3] та World Economic Forum [4], наголошуючи на її негативному впливі на фінансову стабільність жінок та поглибленні економічної нерівності в суспільстві. Рожевий податок обмежує купівельну спроможність жінок, змушуючи їх витратити більше грошей на необхідні товари.

Як зазначає британська газета The Guardian, проблема поглиблюється у глобальному контексті. Коли митні тарифи на жіночий одяг виявляються вищими, ніж на чоловічий, що призводить до ще більшої фінансової нерівності на макрорівні [5]. Дана ситуація створює додаткові бар'єри для жінок, які прагнуть економічної незалежності,

оскільки вони вимушені платити більше за одяг, що впливає на попит і на модні бренди. Бренди адаптують свої цінові політики, що в результаті призводить до підвищення цін для споживачів і це ще більше загострює питання гендерної справедливості.

Існують випадки зростання ціни на товар через популярність певного кольору. Наприклад, сплеск продажів і підвищення цін на рожеві товари під час виходу фільму «Barbie» у 2023 році. Маркетологи швидко відреагували на це, підвищивши ціни не лише на косметику, одяг та аксесуари, а й на вино у рожевих пляшках і рожеві валізи [2]. На думку, експертів така дискримінація базується на уявленні про більшу готовність жінок витратити кошти на зовнішній вигляд, догляд та «жіночі» речі. Такий стереотип не лише формує нечесну цінову політику, а й впливає на загальну економічну ситуацію жінок, особливо в країнах з низьким рівнем доходів.

Дослідження американських експертів показало, що жінки платили на 1,3 тис. доларів США більше на рік за аналогічні продукти та послуги порівняно з чоловіками [3]. У сукупності, рожевий податок є не лише споживчою проблемою, а й соціальною – він відображає упередження, які проникають у ринкові відносини та прикріплюють економічну нерівність за ознакою статі. Визначимо в яких сферах найбільше проявляється рожевий податок (табл. 1).

Таблиця 1

Гендерна цінова дискримінація в товарах та послугах

Сфера	Товар
Товари для особистої гігієни	Жіночі бритви, гелі для душу, дезодоранти часто коштують дорожче, незважаючи на подібний склад і функцію.
Одяг та аксесуари	Дитячий одяг для дівчат має вищу вартість порівняно з одягом для хлопчиків. Жіночий одяг, як правило, виготовляється з штучних волокон, таких як поліестер, який оподатковується більше, ніж бавовна, одна з найбільших статей експорту США.
Послуги	Вартість жіночої стрижки або хімічтки може бути вищою за аналогічні чоловічі послуги. Як зазначає Департамент споживчої політики США жінки платять у середньому на 25 % більше з однакові з чоловіками стрижки. А ціни на хімічтку жіночих сорочок були дорожчими на 90 %, ніж на чоловічі сорочки.

Джерело: складене авторками на основі: [1], [4], [5]

В Україні, на жаль, проблема рожевого податку поки що недостатньо висвітлена у публічному просторі. Однак, окремі журналістські розслідування виявили ознаки цінової дискримінації на українському ринку. Дана проблема свідчить про те, що українські жінки стикаються з цим явищем, хоча його масштаби потребують більш детального вивчення.

Для вивчення обізнаності та сприйняття рожевого податку в Україні було проведено анкетування серед споживачів. Метою опитування споживачів – з'ясувати рівень обізнаності, споживчі реакції та думки щодо причин і шляхів вирішення цінової дискримінації.

Участь в якому взяли 26 респондентів, з них 80,8 % (21 особа) – жінки, 18,2 % (5 осіб) – чоловіки. Віковий розподіл: до 18 років – 19,2 % (5 осіб), 18-24 роки – 46,2 % (12 осіб), 25-34 роки – 7,7 % (2 особи), 35-44 роки – 15,4 % (4 особи), 45-54 роки – 11,5 % (3 особи).

Основні запитання анкети: Чи знають респонденти визначення рожевого податку? Чи помічали різницю в цінах на чоловічі та жіночі товари? Чи варто вживати якихось заходів для боротьби з цим явищем? та інші.

Результати опитування показали неоднорідний рівень обізнаності та сприйняття поняття «рожевого податку» (табл. 2).

Опитані респонденти пов'язують рожевий податок із маркетингом і «красиві товари», а близько 70 % підтримують боротьбу з явищем, пропонуючи справедливе ціноутворення, прозорість і підвищення обізнаності серед населення.

Таблиця 2

Аналіз сприйняття рожевого податку та факторів впливу серед споживачів

Фактор	Результати
Обізнаність	Лише 53,8 % респондентів знайомі з терміном «рожевий податок». Вони описують його як «невидиму надбавку до ціни на товари та послуги, які продаються жінкам», «дискримінацією через маркетинг», «вища ціна на товар яскравого «рожевого» кольору, ніж ціна на аналогічний товар з не вираженою кольоровою гамою».
Поширеність	19,2 % респондентів вважають, що рожевий податок дуже поширений, 46,2 % – поширений 7,7 % – майже непоширений, а 26,9 % – не мають чіткою думки, що вказує на недостатню публічну увагу до проблеми.
Сприйняття цінової різниці	84,6 % респондентів особисто стикалися з проблемою, коли жіночі товари коштували дорожче. При виборі на аналогічні товари, але з різною ціновою категорією – 26,9 % завжди звертають увагу на ціну, 38,5% – іноді, 19,2% – рідко і 15,4 % респондентів взагалі не звертають уваги.
Вплив на вибір	42,3 % опитаних зазначають, що гендерне маркування іноді впливає на вибір товару, так само як 42,3% – взагалі ігнорують його, 15,4% – завжди враховують.
Товари	Найчастіше згадуються засоби гігієни (бритви, шампуні, дезодоранти), одяг, послуги, а особливо стрижки в перукарнях та дитячі товари.

Джерело: складене авторками на основі опитування

Окрім анкетування, нами було проведено порівняння цін на ідентичні товари у 4 магазинах: Watsons, Prostor, Eva та Аврора. Аналіз дослідження охопив такі категорії товарів: засоби для гоління, дезодоранти, дитячі шампуні та гелі. Категорії товарів обрано через рівень їх поширеності у дослідженнях, щодо рожевого податку (звіт Департаменту у справах споживачів Нью-Йорку (2015) [3].

Таблиця 3

Порівняння цін на аналогічні товари для чоловіків та жінок у магазинах міста Миргород

Категорія товару	Магазин	Чоловічий товар, грн	Жіночий товар, грн	Різниця, грн	Різниця, %
Станки для гоління Bic	Watsons	109,90	165,90	56,00	50,9
	Prostor	33,10	56,10	23,00	69,5
Станки для гоління Gillette	Eva	157,00	255,00	98,00	62,4
Антиперспірант Nivea	Watsons	109,90	159,90	50,00	45,5
	Аврора	88,00	94,00	6,00	6,8
Дитячий шампунь Isana Kids	Prostor	99,00	129,00	30,00	30,3
Дитячий шампунь Jonhson 500 мл	Prostor	221,00	239,00	18,00	8,1
Дитячий шампунь Jonhson 300 мл	Prostor	154,00	170,00	16,00	10,4

Джерело: складене авторками на основі порівняння цін в досліджуваних магазинах

Результати дослідження підтвердили наявність в магазинах (Watsons, Prostor, Eva та Аврора) міста Миргород рожевого податку, серед чоловічих та жіночих товарів. Жіночі товари коштують від 6,8 % до 69,5 % більше, у порівнянні з чоловічими товарами, залежно від категорії. Середній показник перевищує навіть міжнародні стандарти – це 7-13%. Результати підкреслюють не лише економічну, але й соціальну диспропорцію, яка потребує уваги з боку регуляторів та суспільства загалом.

Проблема «рожевого податку» глибоко закарбована в суспільній свідомості. Її вирішення потребує комплексного підходу до зміни цінової політики та просвіти споживачів щодо фінансових прав і гендерної справедливості. Для боротьби з цим явищем в Україні необхідно поєднати зусилля споживачів, бізнесу та держави. Споживачі можуть впливати на ринок, обираючи гендерно-нейтральні продукти або бойкотуючи товари з необґрунтованою націнкою, як запропоновано респондантами: «купувати товари, які дешевше». Такі Бренди як Bic, Gillette, Nivea та інші, повинні запроваджувати етичне ціноутворення та уникати стереотипів у маркетингу, створюючи гендерно-нейтральні лінійки продуктів (унісекс товари).

Держава може розробити законодавство з метою заборони цінової дискримінації. Для прикладу, це зроблено в Канаді, де повністю заборонений рожевий податок. В Каліфорнії та Нью-Йорку також заборонено гендерну дискримінацію в цінах. У Франції з 2014 року проводяться розслідування щодо цінової дискримінації за гендером [1].

Підвищити обізнаність споживачів щодо «рожевого податку» допоможуть просвітницькі кампанії, підтримані медіа, недержавні організації, як це робить National Organization for Women: «рожевий податок – ключовий приклад гендерної нерівності» [3], допоможуть, адже лише невелика кількість споживачів усвідомлюють проблему рожевого податку.

Отже, проведене дослідження підтвердило наявність рожевого податку як в світі, так і в Україні – цінової дискримінації, яка проявляється у завищенні вартості товарів, орієнтованих на жінок. Результати дослідження засвідчили, що різниця в ціні не пов'язана з якістю чи функціональністю продукції, а обумовлена маркетинговими

підходами та стереотипами. Рожевий податок – це не лише економічна, а й соціальна проблема, яка потребує ширшого суспільного усвідомлення, етичного підходу з боку бізнесу та підтримки з боку держави та ЗМІ.

Список використаних джерел

1. Мамренко В. Рожевий податок: що це таке і чому жінки платять більше. *Українки*. URL: <https://ukrainky.com.ua/rozhevyj-podatok-shho-cze-take-i-chomu-zhinky-platyat-bilshe/>. **2. Рожевий податок: як на жінках хочуть нажитися.** *Полтавська Хвиля*. URL: <https://poltavawave.com.ua/p/rozhevyj-podatok-yak-na-zhinkah-hochut-nazhytysya>. **3. Kim.** The Pink Tax: The Cost of Being a Woman. *National Organization for Women* -. URL: <https://now.org/blog/the-pink-tax-the-cost-of-being-a-woman/>. **4. What is the ‘pink tax’ and how does it hinder women?.** *World Economic Forum*. URL: <https://www.weforum.org/stories/2022/07/what-is-the-pink-tax-and-how-does-it-hinder-women/>. **5. Demopoulos A.** ‘Financial microaggressions’: why ‘pink tariffs’ hurt women more than men. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2025/mar/17/pink-tariff-tax-women-clothes>.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ СПОЖИВЧИХ УПОДОБАНЬ МОЛОДІ

Вознесенська Анастасія Віталіївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Маркетинг»

Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна
nastavoznesenskaa37@gmail.com

Науковий керівник – Кушнір Тарас Михайлович

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу
Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна.
taras.kushnir@lnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1643-2273>

У наш час цифрові технології стали звичним елементом повсякденного життя, особливо серед молоді. Соціальні мережі на сьогоднішній день, стали невід'ємною частиною повсякдення, адже вони забезпечують миттєвий доступ до інформації, і дозволяють підтримувати зв'язок з друзями. Молодь, більшою мірою пізнає світ за допомогою засобів масової інформації, комунікації і соціальних мереж.

Дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців свідчать про те, що соціальні мережі стали потужним механізмом формування поведінки та вони активно впливають на процес прийняття споживчих рішень. Молоді люди часто орієнтуються на те, що купують їхні друзі чи популярні блогери і намагаються наслідувати їхній стиль. Це явище, відоме як інфлюенсер-маркетинг, де відомі особистості рекламують товари своїй аудиторії. За даними компанії Nielsen, більше 70% молодих споживачів довіряють рекомендаціям від знайомих чи блогерів більше, ніж традиційній рекламі.

Важливу роль у цьому процесі відіграє таргетована реклама. Таргетована реклама в соціальних мережах – це група стратегій маркетингу, що спрямована на певну аудиторію шляхом врахування різних критеріїв, таких як вік, стать, місце проживання, інтереси, поведінка та інші фактори, які можуть бути визначені з даних профілю користувачів або їхньої активності в мережі. Мета цільової реклами в соціальних мережах – досягнення специфічних бізнес цілей шляхом привертання уваги та взаємодії з цільовою аудиторією [1]. Соціальні мережі аналізують поведінку користувачів і показують їм рекламу товарів, які можуть їх зацікавити. Наприклад, якщо хтось шукав рюкзак в інтернеті, йому швидше за все почне показуватися реклама рюкзаків в Instagram чи YouTube. Алгоритми соцмереж «вивчають» користувачів і підбирають для них індивідуальний рекламний контент.

Крім того, соціальні мережі використовують ефект соціального доказу (social proof). Якщо товар має багато лайків, коментарів чи позитивних відгуків, це викликає довіру. У маркетингу соціальний доказ (social proof) охоплює подібну ідею – коли люди роблять покупки, вони звертають увагу на відгуки, рекомендації та приклади використання товару іншими людьми перед тим, як прийняти рішення. Саме тому інтернет-магазини так активно намагаються отримати відгуки від покупців – це форма соціального доказу, яка чудово працює для збільшення кількості покупок. Соціальний доказ у маркетингу може проявлятися у вигляді онлайн-відгуків, існуючих клієнтів, згадок у ЗМІ та інших формах [2]. Таким чином, люди формують свою думку не лише через рекламу, а й через відгуки на них. Соціальні докази суттєво впливають на формування споживчих уподобань молоді, адже вони більше довіряють реальним

прикладом використання товару, ніж традиційній рекламі. Відгуки інших споживачів, рекомендації блогерів чи друзів створюють відчуття надійності продукту або послуги. Також, коли молоді люди бачать, що інші вже користуються певним продуктом, це знижує сумніви та сприймається як доказ того, що вибір правильний і популярний.

Особливу роль відіграє візуальний контент, як-от сторіс, відео чи стріми. Молоді люди краще сприймають візуальну інформацію, ніж текст. Тому компанії активно використовують короткі відео з демонстрацією товарів, «розпакуванням» (unboxing), тестуванням та порівняннями. Це створює відчуття «присутності» і допомагає швидше прийняти рішення про покупку. Також, для молоді саме гарна музика найбільше підвищує сприйнятливості до реклами – половина з них віддає їй перевагу перед будь-яким іншим креативним елементом. Водночас, загалом для всього населення музика лише на 1% поступається гумору, тобто всі покоління позитивно сприймають музику в рекламі. Щоб ефективно впливати на широку аудиторію в сучасному різноманітному культурному середовищі, реклама повинна спиратися не лише на один елемент, а використовувати їх у комплексі [3].

Молоді люди, які вирізняються обдуманістю, відкритістю та відповідальністю, шукають бренди, що відповідають їхнім особистим цінностям. Вони очікують, що бренди будуть розуміти їх на індивідуальному рівні та цінувати персоналізовані досвіди. Маркетологи повинні пріоритетизувати персоналізацію у своїх стратегіях, щоб відповідати очікуванням молоді, налаштовуючи маркетингові зусилля під індивідуальні профілі споживачів. Однак персоналізація може бути складною через змінний та неконформістський характер самоідентичності молоді, оскільки вони опираються на ярлики та стереотипи, постійно еволюціонуючи та досліджуючи. Відсутність чіткої ідентичності сприяє низькому рівню лояльності до брендів, оскільки вони постійно шукають нові та модні бренди. Розуміння впливу самоідентичності є важливим для залучення молодих людей та впливу на їхні наміри щодо покупок [4].

Однак вплив соцмереж має і негативні сторони. Наприклад, імпульсивні покупки. Платформи соціальних мереж, такі як Instagram і Facebook, інтегрують функції, що дає їм змогу здійснювати покупки безпосередньо через додатки, значно спрощуючи процес придбання товарів і послуг. Це сприяє збільшенню імпульсивних покупок завдяки зменшенню кількості кроків, необхідних для здійснення транзакції. Яскравим прикладом є функція «Instagram Checkout», яка надає можливість користувачам здійснювати покупки безпосередньо в додатку Instagram, що демонструє зростання імпульсивних покупок завдяки зручності та швидкості процесу [5]. Також важливо зазначити, що соціальні мережі використовують алгоритми, які відстежують поведінку користувачів і пропонують персоналізовані товари. Це ще більше підштовхує до імпульсивних витрат, адже користувач бачить саме ті речі, які його потенційно зацікавлять. У результаті це може призводити до нерационального використання коштів, фінансового перевантаження або навіть формування шкідливих звичок споживання.

Таким чином, хоча функціональність соцмереж у сфері онлайн-шопінгу значно покращує досвід користувача, вона також несе ризики для фінансового добробуту, особливо для молоді, яка є більш схильною до емоційних та імпульсивних рішень.

Соціальні мережі відіграють важливу роль у формуванні споживчих смаків молоді. Вони впливають на вибір товарів, стиль життя та систему цінностей молодих людей. Для компаній це створює нові можливості для ефективного просування продукції, а для споживачів — виклик навчитись критично аналізувати контент.

Здійснене дослідження засвідчує, що більшість молодих людей вірять контенту з соц мереж більше, ніж класичній рекламі. Це відкриває нові перспективи для бізнесу, але разом з тим вимагає відповідального та етичного ставлення до створення маркетингових кампаній. Надалі варто вивчити глибинні психологічні механізми впливу соціальних

мереж на поведінку молоді, зокрема — вплив імпульсивних покупок, емоційного контенту та цифрової залежності.

Список використаних джерел

1. Гаврилюк І. Таргетована реклама у соціальних мережах. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 63. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-102/> 2. **Social proof:** How to use psychology in digital marketing. Sproutsocial. URL : <https://sproutsocial.com/insights/social-proof/> (дата звернення 12.04.2025). 3. **Age is just a number – how brands can connect with Gen Z.** KANTAR. URL : <https://www.kantar.com/Inspiration/Advertising-Media/Age-is-just-a-number> (дата звернення 12.04.2025). 4. **Kristjana Zaka,** Masood Muqdad Sami Al-Juboori. The Impact of Generation-Z on International Branding Strategy: An Analysis of Startup Fashion Brands. 94 p. URL : <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1763532/FULLTEXT01.pdf> (дата звернення 12.04.2025). 5. **Гречаник, Н.,** Шурпа, С., Коледіна, К. Особливості впливу соціальних медіа на поведінку споживачів. Економіка та суспільство. 2024. Випуск 65. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-28>.

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ УКРАЇНИ

Ганзюк Світлана Михайлівна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів та обліку,

Дніпровський державний технічний університет,

м. Кам'янське, Україна

<http://orcid.org/0000-0001-7859-4708>

Ступак Єлизавета Юріївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,

спеціальності D2 «Фінанси, банківська справа, страхування

та фондовий ринок»,

Дніпровський державний технічний університет,

м. Кам'янське, Україна

В умовах війни дуже важливо розуміти, що вкладення в економіку країни є основою відновлення та перемоги. Навіть у найстрашніші часи, інвестори, що вкладають в українські проекти, створюють не тільки нові робочі місця та удосконалюють інфраструктуру, а й відіграють важливу ключову роль у зміцненні української економіки та забезпеченні її післявоєнної фінансової стабільності.

Український економічний ринок сьогодні одночасно і приваблює і зі зрозумілих причин відштовхує. Наша країна займає стратегічне географічне розташування, має дуже багаті природні ресурси та якісну робочу силу з високим рівнем освіченості, що робить її дуже привабливим інвестиційним середовищем, проте, страшні воєнні дії на українській території, а також ще довоєнне незведене до необхідного мінімуму втручання державних органів у діяльність ринків, яке заважало веденню прибуткового бізнесу та виконувати заплановані показники приватизації, не дозволяють нашій країні бути сьогодні привабливою для іноземних та, безперечно, внутрішніх інвесторів.

Формування інвестиційної привабливості є результатом взаємодії різних чинників, серед яких можна виділити як об'єктивні, так і суб'єктивні умови. Об'єктивні фактори включають природно-ресурсний потенціал, економічну інфраструктуру, законодавче регулювання та макроекономічну регіональну стабільність. Суб'єктивні фактори, своєю чергою, пов'язані з очікуваннями інвесторів, їхньою оцінкою політичної ситуації та рівнем довіри до регіональних і національних економічних інститутів. Сукупність цих чинників впливає як на рівень ризиків, пов'язаних з інвестиціями, так і на доходність вкладеного капіталу. До основних факторів, які впливають на інвестиційний клімат, належать такі [1]:

- природно-ресурсний потенціал та поточний економічний стан країни;
- якісний рівень трудових ресурсів;
- рівень розвиненості та доступності інфраструктури;
- стабільність політичного середовища та прогнозованість політичних рішень;
- макроекономічна рівновага та фінансова стабільність;
- ефективність державного управління;
- рівень регулювання економічної діяльності та сприятливість правового середовища;
- дотримання законності, захист правопорядку та власності;
- надійність дотримання договірних зобов'язань між бізнес-партнерами;
- податкова політика, рівень податкового навантаження та зручність адміністрування податків;

- ефективність функціонування банківської системи та рівень доступності кредитних ресурсів;
- відкритість економіки, торговельна політика щодо міжнародних партнерів;
- наявність адміністративних, технічних, інформаційних та інших бар'єрів для входу на ринок;
- рівень концентрації капіталу в економіці та ступінь розвитку конкурентного середовища.

Іноземні інвестори, здійснюючи вибір серед країн для вкладення капіталу, зосереджуються на тих, що забезпечують найбільш сприятливі, передбачувані та стабільні умови для довгострокового бізнесу. Ключовими аспектами такого вибору є політична та економічна стабільність, правова визначеність, макроекономічні показники та гарантії збереження встановлених правил у перспективі. Якщо довгострокові перспективи виглядають позитивними, інвестор може ігнорувати тимчасові труднощі. Однак у разі слабкості та передбачуваності, навіть найпривабливіші регіони не зможуть заохотити інвесторів до вкладень [2].

Економічна ситуація в Україні наразі характеризується високим рівнем нестабільності, що зумовлено впливом численних ризиків як прямого, так і опосередкованого характеру. Основним фактором, який спричиняє погіршення макроекономічних умов, є триваюча війна з росією, що суттєво дестабілізує всі ключові економічні показники.

Воєнні дії спричинили масштабне скорочення виробництва в різних секторах економіки, значно ускладнила можливості залучення зовнішніх фінансових ресурсів та зумовила кардинальний перерозподіл державного бюджету. Значна частина коштів спрямовується на підтримку Збройних сил України та ліквідацію наслідків руйнувань інфраструктури. Водночас, внутрішньополітичні та економічні потрясіння спричинили ефект доміно, що охопив всі сфери господарської діяльності. Серед ключових наслідків цієї кризи можна виділити:

- посилення економічних диспропорцій;
- прискорене падіння ВВП;
- скорочення промислового виробництва;
- зменшення обсягів зовнішньої торгівлі;
- відтік капіталу та зниження рівня інвестицій;
- руйнування економічних зв'язків та логістичних маршрутів.

Додатковим фактором, який ускладнює затримку, є анексія територій і портів, що створює загрозу не лише для України, а й для всього макрорегіону. Це веде до втрати стратегічно важливих транспортних вузлів, зниження торговельних можливостей та зменшення привабливості країни в очах міжнародних кредиторів і бізнес-партнерів [3].

Для стабілізації економічної ситуації в Україні необхідно зосередитися на створенні безпечних умов для інвесторів, розвитку альтернативних ринків збуту, зміцненні економічної стійкості та проведенні реформ, спрямованих на забезпечення макроекономічної стійкості. Для покращення інвестиційного клімату в післявоєнній Україні необхідно здійснити комплексні реформи, спрямовані на боротьбу з корупцією, зменшення адміністративних бар'єрів, спрощення податкової системи та зміцнення правових гарантій для бізнесу. Лише за умов створення стабільного та прогнозованого середовища Україна зможе залучити значні інвестиції та забезпечити економічне зростання.

Значну роль у формуванні сприятливого інвестиційного середовища відіграє також ефективність регіональної політики щодо залучення капіталу. Місцеві органи влади можуть позитивно впливати на стан інвестиційного клімату шляхом розробки та впровадження проєктів, спрямованих на розвиток перспективних секторів економіки.

Важливим є також раціональний та справедливий розподіл фінансових ресурсів між регіонами, що сприяє підвищенню рівня економічної активності та створенню більш сприятливих умов для бізнесу. Якщо така політика буде реалізована ефективно, це сприятиме покращенню загальних макроекономічних показників країни та забезпечить стійке економічне зростання.

Таким чином, для залучення більшої кількості іноземних інвесторів у післявоєнну Україну необхідно не лише усунути основні перешкоди на їхньому шляху, а й створити умови, які будуть привабливішими для альтернативних можливостей в інших країнах. Це потребує глибоких реформ у податковій сфері, стабільної правової бази, чіткої регуляторної політики та заходів для мінімізації валютних ризиків. Лише комплексний підхід до покращення інвестиційного клімату дозволить Україні конкурувати за міжнародний капітал на рівних умовах з іншими країнами.

Список використаних джерел

- 1. Швець В.Я.** Аналіз інвестиційного клімату в економіці України та шляхи його покращення. *Економічний нобелівський вісник*. № 1 (7). 2014. С. 502-508.
- 2. Гура А.О.** Інвестиційний клімат в Україні: сучасний стан та напрями покращення. *Збірник наукових праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди «Економіка»*. 2015. С. 188-196.
- 3. Єгорова О.** Аналіз інвестиційної привабливості Дніпропетровського регіону. Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства. URL: <https://studlib.org.ua/index.php/eprs/issue/view/10> 2019 (Дата звернення 03.03.2025 р.)

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА АВТОМАТИЗАЦІЯ В ЕКОНОМІЦІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Герасименко Дмитро Олегович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»,
м.Київ, Україна
d.gerasymenko@e-u.edu.ua

Науковий керівник – Шарова Світлана Василівна

кандидат економічних наук, доцент
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»
м.Київ, Україна
s.sharova@e-u.edu.ua

Швидкий розвиток штучного інтелекту (ШІ) та автоматизації стає ключовим фактором трансформації сучасної економіки, впливаючи на ринки праці, продуктивність та економічне зростання [1]. Ці технології проникають у різні сектори, від виробництва до послуг, створюючи як значні можливості, так і серйозні виклики для суспільства. Розуміння цих змін є важливим науковим та практичним завданням для формування ефективних стратегій адаптації та максимізації вигоди від технологічного прогресу.

Останні дослідження демонструють неоднозначний вплив ШІ та автоматизації на економіку. Згідно зі звітом Світового економічного форуму (WEF) за 2025 рік, очікується чисте створення 170 мільйонів нових робочих місць у світі до 2030 року, водночас 92 мільйони існуючих ролей можуть бути витіснені [1]. Це свідчить про значну трансформацію ринку праці, де зростатиме попит на спеціалістів у сферах великих даних, фінтех-інженерії та ШІ.

Аналіз Міжнародного валютного фонду (МВФ) показує, що майже 40% робочих місць у світі зазнають впливу ШІ, причому розвинені країни стикаються з більшими ризиками вивільнення робочої сили, але й мають більше можливостей для використання переваг ШІ [2]. Водночас, дослідження Массачусетського технологічного інституту (MIT) пропонує більш стриману оцінку впливу ШІ на ВВП США, прогнозуючи зростання приблизно на 1% протягом наступного десятиліття, оскільки наразі ШІ переважно застосовується до "легких для навчання" завдань [3].

Стаття в Medium "The Economics of Artificial Intelligence — What Does Automation Mean for Workers?" розглядає механізми впливу ШІ на ринок праці, включаючи автоматизацію, комплементарність, ефект продуктивності та ефект відновлення, підкреслюючи, що початкові вигоди від генеративного ШІ можуть бути більшими для низько кваліфікованих працівників [4]. Бюро статистики праці США (BLS) у своїх прогнозах на 2023-2033 роки враховує вплив ШІ на окремі професії, зокрема прогнозуючи зростання зайнятості розробників програмного забезпечення, незважаючи на потенційну автоматизацію їхніх завдань, завдяки зростаючому попиту на програмне забезпечення та підтримку ШІ-систем [5].

Попри значний обсяг досліджень, довгострокові галузеві зміни, спричинені ШІ та автоматизацією, особливо в контексті економіки України, залишаються недостатньо вивченими. Також потребує глибшого аналізу вплив ШІ на інновації, підприємництво та етичні аспекти, пов'язані з його впровадженням.

Метою є аналіз потенційних викликів та можливостей, які несе впровадження штучного інтелекту та автоматизації для економіки, з акцентом на довгострокові галузеві зміни.

Для досягнення поставленої мети буде використано аналіз існуючих наукових публікацій та звітів міжнародних організацій щодо впливу ІІІ та автоматизації на економіку. Особливу увагу буде приділено прогнозам щодо змін на ринку праці, продуктивності та економічному зростанню в різних галузях.

Дослідження показує, що впровадження ІІІ та автоматизації матиме значний вплив на економіку, зокрема на ринок праці. З одного боку, існує ризик вивільнення робочих місць, особливо в сферах з високим рівнем рутинних завдань. З іншого боку, очікується створення нових робочих місць, пов'язаних з розробкою, впровадженням та обслуговуванням ІІІ-систем. Важливою тенденцією є зміна вимог до навичок працівників, зростання попиту на технічні, аналітичні та креативні компетенції [1].

Прогнози щодо впливу на економічне зростання варіюються, але більшість досліджень сходяться на думці про значний потенціал ІІІ для підвищення продуктивності [2]. Однак, реалізація цього потенціалу залежить від багатьох факторів, включаючи інвестиції в технології, розвиток інфраструктури та адаптацію бізнес-моделей [3].

Прогнози щодо впливу штучного інтелекту (ІІІ) на економічне зростання варіюються, але більшість досліджень сходяться на думці, що ця технологія має значний потенціал для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності економіки. Водночас, реалізація цього потенціалу залежить від низки ключових факторів, включаючи обсяги інвестицій у технологічний розвиток, вдосконалення цифрової та інженерної інфраструктури, а також гнучкість бізнес-моделей до нових реалій.

Впровадження ІІІ та автоматизації є складним та багатогранним процесом, який супроводжується як позитивними змінами, так і викликами. З одного боку, автоматизація дозволяє значно підвищити ефективність виробничих процесів, знизити витрати, мінімізувати людські помилки та покращити якість продукції та послуг. З іншого боку, такі трансформації можуть призводити до скорочення традиційних робочих місць, зміни вимог до компетенцій працівників та зростання соціальної нерівності, якщо перехід до цифрової економіки відбувається нерівномірно. Різні сектори економіки відчують вплив ІІІ по-різному. У сфері виробництва очікується повна автоматизація багатьох операцій, що зменшить потребу у фізичній праці. Водночас, у секторі послуг, особливо у фінансовій сфері, медицині, освіті та маркетингу, розвиток ІІІ відкриє нові можливості для персоналізованого обслуговування клієнтів, аналітики великих даних і швидкого прийняття рішень. Подальші дослідження мають бути спрямовані на більш глибоке вивчення галузевих особливостей впливу ІІІ, розробку ефективних стратегій адаптації для різних секторів економіки, а також оцінку соціальних та етичних аспектів цієї трансформації. Особливо важливим є питання державного регулювання та створення нормативно-правової бази, яка сприятиме балансу між розвитком технологій та захистом прав громадян.

Для України особливо актуальним є аналіз того, як ІІІ та автоматизація можуть вплинути на економічний розвиток з урахуванням її специфічних умов: рівня цифровізації, інвестиційного клімату, демографічних тенденцій та потреб у структурних реформах. Окремо слід враховувати питання адаптації ринку праці, необхідності перепідготовки кадрів та розвитку освіти в умовах цифрової трансформації. Розвиток ІІІ має потенціал для стимулювання економічного зростання, проте його ефективність залежатиме від стратегічного планування, державної політики та готовності суспільства до змін.

Список використаних джерел

1. Thinking About the Economic Impact of AI | American Enterprise Institute - AEI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.aei.org/economics/think-about-the-economic-impact-of-ai/> (дата звернення: 26.03.2025). **2. AI Will Transform the Global**

Economy. Let's Make Sure It Benefits Humanity. [Электронный ресурс] / Kristalina Georgieva. – Режим доступа: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2024/01/14/ai-will-transform-the-global-economy-lets-make-sure-it-benefits-humanity> (дата звернения: 26.03.2025). – IMF Blog. **3. The Economics of Artificial Intelligence** — What Does Automation ... [Электронный ресурс] / Isaac Tham. – Режим доступа: <https://medium.com/towards-data-science/the-economics-of-artificial-intelligence-what-does-automation-mean-for-workers-eee3033baa39> (дата звернения: 26.03.2025). – Medium.

4. Incorporating AI impacts in BLS employment projections: occupational case studies [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.bls.gov/opub/mlr/2025/article/incorporating-ai-impacts-in-bls-employment-projections.htm> (дата звернения: 26.03.2025). – Monthly Labor Review. **5. How Will Artificial Intelligence Affect the Economy?** - Policy Center [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.policycenter.ma/publications/how-will-artificial-intelligence-affect-economy> (дата звернения: 26.03.2025).

HR 4.0: ТРАНСФОРМАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІД ВПЛИВОМ ЦИФРОВИХ ІННОВАЦІЙ ТА AI-РІШЕНЬ

Довженко Анна Олександрівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Менеджмент»,
Державний торговельно-економічний університет,
м.Київ, Україна,
adovzenko748@gmail.com

Миколайчук Ірина Павлівна,
кандидат економічних наук, доцент,
гарант освітньо-професійної програми бакалаврського рівня
вищої освіти «Менеджмент персоналу»,
Державний торговельно-економічний університет,
м.Київ, Україна,
i.mykolaichuk@knu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7380-5000>

У сучасному діловому середовищі цифрові технології значно змінюють всі процеси управління персоналом, витісняючи традиційні підходи та ставлячи нові виклики перед компаніями. Зростаюча конкуренція змушує організації невпинно вести пошук інноваційних способів залучення, утримання та розвитку співробітників, а також адаптації до швидких змін, які вже стали невід'ємною частиною бізнес-середовища. Водночас, під впливом технологій, зокрема автоматизації та штучного інтелекту, робочі процеси потребують нових підходів до управління персоналом. Більшість публікацій зосереджуються на автоматизації рутинних завдань і зниженні адміністративного навантаження на HR-фахівців. Штучний інтелект (AI) активно використовується для поліпшення рекрутингу, персоналізованого навчання, зменшення плинності кадрів та оптимізації планування ресурсів. Дослідники зазначають переваги ІІІ в автоматизації стандартизованих завдань, зокрема в скороченні людських помилок і в покращенні ефективності. Також активно розвиваються технології гейміфікації та аналізу великих даних у контексті мотивації та залученості співробітників [1, 5].

Метою цього дослідження є аналіз впливу цифрових технологій, зокрема автоматизації та штучного інтелекту, на управління персоналом і визначення основних переваг та викликів, пов'язаних із їх впровадженням. Основне завдання - вивчення можливостей для покращення HR-процесів, аналіз застосування штучного інтелекту в рекрутингу, навчанні, зменшенні плинності кадрів та інших сферах, а також визначення потенційних ризиків та рекомендацій для їх усунення.

Попри досягнуті успіхи в автоматизації HR-процесів, існують невирішені питання, які потребують подальших досліджень. Зокрема, це питання щодо можливих ризиків, пов'язаних із використанням штучного інтелекту (AI), таких як упередженість алгоритмів або недовіра до автоматизованих систем з боку співробітників та кандидатів. Це є критичним питанням, оскільки впровадження новітніх технологій без належного контролю може призвести до цілого ряду юридичних та етичних проблем.

Дослідження виконувалося на основі аналізу останніх наукових публікацій, а також практичного досвіду компаній, які впроваджують інноваційні технології в управління персоналом. Методи дослідження включають аналіз літератури, кейс-стаді, а також порівняльний аналіз переваг і недоліків використання цифрових технологій у HR.

На сьогоднішній день цифрові інновації суттєво змінюють підходи до управління персоналом. Однією з найпомітніших серед них є автоматизація HR-

процесів, що підвищує продуктивність і ефективність та переводить всі процеси в цифровий формат. Це дозволяє HR-фахівцям зосередитися на формуванні культури, роботі з людьми та комунікаціях, а не на рутинних адміністративних завданнях. Завдяки автоматизації можна швидко аналізувати дані, покращувати процеси та усувати збої. Вона також мінімізує людські помилки в розрахунках заробітної плати та обліку часу, покращує комунікацію та взаємодію в команді, скорочує витрати на паперову документацію та спрощує її пошук. Завантажені адміністративною роботою HR-фахівці часто не встигають перевіряти кандидатів, що погіршує їхній досвід. Але автоматизація звільняє час для якісного спілкування. Тож співробітники виграють від самообслуговування, швидше затверджуючи заявки та відстежуючи пільги, що в цілому покращує їхній досвід роботи [2].

Штучний інтелект значно спрощує роботу HR-підрозділів, автоматизуючи адміністративні процеси. Він може відповідати на типові запити співробітників, генерувати внутрішні документи та допомагати у створенні навчальних матеріалів. Наприклад, один із клієнтів PwC використав AI для сценарію навчального відео, що скоротило термін роботи з кількох тижнів до значно коротшого часу. [1] Основні можливості застосування штучного інтелекту та машинного навчання в управлінні персоналом наведено в табл. 1.

Таблиця 1 Основні напрямки використання штучного інтелекту (AI) та машинного навчання в управлінні персоналом

Напрямки	Характеристика
Віртуальний рекрутинг та дистанційне управління робочою силою	Віртуальний рекрутинг охоплює пошук кандидатів через професійні сайти, онлайн-форуми та соціальні мережі, а також проведення онлайн-співбесід і віртуальних процесів адаптації. Саме III може допомогти в автоматизованому аналізі резюме, оцінці кандидатів та прогнозуванні їх ефективності.
Персоналізоване навчання та розвиток	Створює індивідуальні програми навчання, відстежує прогрес працівників та дає рекомендації для вдосконалення.
Зменшення плинності кадрів	Аналізує задоволеність працівників, прогнозує звільнення та розробляє мотиваційні програми для зниження плинності кадрів.
Оптимізація планування ресурсів	Допомагає оптимізувати робочі графіки та прогнозувати потребу в персоналі, враховуючи сезонні та ринкові зміни.
Управління продуктивністю	Моніторить продуктивність у реальному часі та надає рекомендації для покращення ефективності співробітників.
Автоматизація рутинних завдань	Підбір персоналу, управління часом, підтвердження документів, що дозволяє HR зосередитись на важливих рішеннях.
Підвищення точності прийняття рішень	Алгоритми AI аналізують дані, прогнозують і пропонують оптимальні стратегії, зменшуючи ризик помилок.
Зменшення витрат на персонал	Оптимізує завдання, знижує навантаження та скорочує витрати на персонал.
Об'єктивність та уникнення упередженості	Приймає рішення на основі даних, усуваючи людську упередженість.
Підвищення задоволеності персоналу	Аналізує працівників і пропонує індивідуальні рішення для покращення мотивації та комфорту на робочому місці.

Джерело: створено за [3, с. 41-42; 4, с.24]

Водночас штучний інтелект також має мінуси. Наприклад, його використання без належного контролю може викликати недовіру співробітників і юридичні ризики. Одним із найбільших недоліків є можливі упередження при наймі, що може призвести до дискримінації. Роботодавці несуть відповідальність за вибір AI-інструментів і мають перевіряти їх перед впровадженням. Також співробітники можуть не довіряти точності AI, часто звертаючись до HR для підтвердження інформації [2].

Нові формати навчання відіграють важливу роль у розвитку персоналу. Зокрема, популярним інструментом у управлінні персоналом стає гейміфікація. Компанії впроваджують інтерактивні курси з елементами гри, де працівники отримують бали за проходження тренінгів або досягнення результатів. Це підвищує мотивацію, залученість та покращує ефективність навчання. Прикладом є Deloitte, яка використовує гейміфіковані тренінги з безпеки й онлайн-платформи для розвитку лідерства. Подібні практики не лише сприяють професійному зростанню, а й позитивно впливають на бренд роботодавця. [5, с. 7-8]

Використання аналітики великих даних або «BigData» у HR дає змогу компаніям ухвалювати більш обґрунтовані рішення щодо управління персоналом. Це сприяє підвищенню продуктивності, зростанню рівня задоволеності цільових аудиторій та збільшенню дохідності. Аналіз кадрового потенціалу дозволяє виявляти можливості для розвитку робочої сили, оптимізувати HR-процеси, налагоджувати комунікацію у віддаленому середовищі, поширювати досвід працівників та удосконалювати управління персоналом. Завдяки HR-аналітиці компанії можуть більш ефективно планувати стратегії розвитку, покращувати мотивацію та залучення співробітників, підвищувати рівень утримання персоналу та знаходити високопотенційні таланти. Крім того, використання великих даних дозволяє скоротити час на підбір персоналу й автоматизувати процеси інформування про вакансії. [6, с. 185-186]

Виходячи з вище сказаного, можна резюмувати, що сучасні технології значно трансформують управління персоналом, роблять процеси більш швидкими, точними та зручними. Їх головною метою є оптимізація та підвищення ефективності управлінських процесів у роботі з людськими ресурсами через впровадження більш досконалих методів управління персоналом. Однак технологічний прогрес вимагає відповідальності. Важливо не лише впроваджувати інновації, а й навчати персонал працювати з ними, контролювати їхню точність і уникати ризиків, зокрема упередженості алгоритмів.

Список використаних джерел

1. **Heinze C.** 5 advantages and disadvantages of using AI in HR. URL: <https://surl.li/wflzql> (дата звернення: 20.03.2025).
2. **Автоматизація HR процесів: керівництво + інструменти.** URL: <https://surl.li/kxitgm> (дата звернення: 20.03.2025).
3. **Склярчук Т., Наконечна В.** Особливості використання інноваційних технологій в системі управління персоналом в умовах сьогодення. *Scientific journal “Modeling the Development of the Economic Systems”*. С. 41-42. URL: <https://surl.li/vzqwrs> (дата звернення: 22.03.2025).
4. **Mykolaichuk I., Rasulova A., Salimon O.** Digitalization of HR management at enterprises in the service field: transformation of technologies and modern challenges. *Modern Science – Modern veda*. Praha. Česká republika, Nemoros. 2022. №3. С. 23-38. URL: <https://surl.li/tnsdmu> (дата звернення: 22.03.2025).
5. **Жуковська В.М., Силкіна Ю.О., Миколайчук І.П.** Гейміфікація як диджитал технологія в HR менеджменті. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2023. №5. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-5-8872> (дата звернення: 22.03.2025).
6. **Кобець Д.** HR-аналітика і Big Data як інструменти цифрового менеджменту людських ресурсів. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2024. №3. С. 185–186. URL: <https://surl.li/jntgaq> (дата звернення: 22.03.2025).

ІНДИКАТИВНА МОДЕЛЬ ОЦІНКИ РИЗИКІВ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Жиляков Сергій Володимирович,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

спеціальності 051 Економіка,

Полтавський університет економіки і торгівлі,

м. Полтава, Україна

serhiiz77@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-1861-218X>

Науковий керівник – Костишина Тетяна Адамівна,

доктор економічних наук, професор

завідувачка кафедри управління персоналом,

економіки праці та економічної теорії,

Полтавський університет економіки і торгівлі,

м. Полтава, Україна

В сучасних умовах економічної турбулентності, пов'язаної з геополітичними викликами, інфляційними ризиками, нестабільністю фінансових ринків, зростаючими витратами на фінансування, платоспроможність підприємства стає не лише ознакою його життєздатності, але й ключовим фактором конкурентоспроможності. Особливої ваги набуває запровадження превентивних систем фінансового моніторингу, які здатні своєчасно ідентифікувати симптоми фінансової дестабілізації. У зв'язку з цим зростає наукова та практична цінність індикативних моделей оцінки ризику неплатоспроможності, що дозволяють здійснювати якісну діагностику фінансового стану та прогнозувати потенційні загрози банкрутства.

Напрямам покращення фінансового стану підприємства присвячені дослідження Готри В. В., Ріпич В. В. та Дячок А. В., на думку яких діагностика фінансового стану підприємства продиктована необхідністю прийняття управлінських рішень щодо розвитку підприємства та збільшення його конкурентоздатності і прибутковості [1, с. 222]. Методичні підходи діагностування фінансового стану підприємства на базі зарубіжних і вітчизняних методик, запропоновані Сосновської О.О., на прикладі ТОВ «Полтава-Сад» доводять ключову роль у побудові ефективного механізму господарювання та своєчасного розпізнавання основних параметрів кризової ситуації [2, с. 270].

Разом з тим, необхідні дослідження в напрямку розробки теоретично обґрунтованої індикативної моделі оцінки ризику неплатоспроможності підприємства, яка може бути практично застосована, на основі системного аналізу фінансових коефіцієнтів, з урахуванням динаміки їх зміни та впливу на загальний рівень стійкості підприємства через призму конкурентоспроможності.

Методологія дослідження ґрунтується на аналізі наукових фактів, нормативно-правових актів, моделюванні індикативного об'єкта на основі системних фінансових коефіцієнтів, їх дослідження та перенесення здобутих знань методом індукції на предмет вивчення. Модель ґрунтується на системному підході до оцінювання платоспроможності, що включає багатовимірний аналіз фінансових показників, які взаємопов'язані з ключовими функціональними складовими діяльності підприємства (доходність, ліквідність, ділова активність, фінансова стійкість, рентабельність, оборотність). Висновки про конкурентоспроможність підприємства будуть синтезовані за результатами проведених досліджень.

Ми погоджуємося з Едвардом Альтманом при виборі фінансових показників для розрахунку коефіцієнтів, які відображають різні аспекти фінансового стану підприємства [3] та з урахуванням ознак неплатоспроможності [4] обґрунтуємо цей вибір. Ці коефіцієнти застосовуються в побудові індикативної моделі, яка дозволяє здійснити комплексну діагностику платоспроможності, ліквідності, фінансової стійкості, ефективності операційної діяльності та ризику неплатоспроможності.

1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності розраховується за формулою (1)

$$K_{\text{АЛ}} = \frac{\text{Грошові кошти} + \text{Еквіваленти}}{\text{Поточні зобов'язання}} \quad (1)$$

та показує, яку частку поточних зобов'язань підприємство може погасити негайно за рахунок найліквідніших активів – грошових коштів та їх еквівалентів. Використовується як показник короткострокової платоспроможності в умовах кризового тиску та має нормативне значення: 0,2 – 0,5.

2. Коефіцієнт загальної платоспроможності (коефіцієнт автономії) розраховується за формулою (2)

$$K_{\text{ЗП}} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Усього активів}} \quad (2)$$

і визначає частку активів, профінансованих за рахунок власного капіталу, відображаючи рівень фінансової незалежності та відображає інвестиційний потенціал підприємства, при значенні > 0,5 підтверджує високий рівень стійкості.

3. Коефіцієнт покриття боргу (Debt Coverage Ratio) розраховується за формулою (3)

$$\text{DCR} = \frac{\text{Чистий операційний грошовий потік}}{\text{Сума боргу} + \text{Відсоткові витрати}} \quad (3)$$

та відображає здатність підприємства генерувати достатній грошовий потік для погашення фінансових зобов'язань. Є індикатором для оцінки ризику банкрутства, включається до індикативних моделей (зокрема Z-score), та свідчить про здатність покривати борги з нормативним значенням >1.

4. Коефіцієнт рентабельності активів (ROA – Return on Assets) розраховується за формулою (4),

$$\text{ROA} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середні активи}} \times 100\% \quad (4)$$

вимірює ефективність використання активів для отримання прибутку та дає змогу оцінити економічну результативність і стратегічну продуктивність. Розмір понад 5% рекомендується для капіталомістких галузей економіки.

5. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, розрахований за формулою (5) показує скільки разів за рік підприємство обертає свою дебіторську заборгованість

$$K_{\text{ОД}} = \frac{\text{Виручка Середня}}{\text{дебіторська заборгованість}} \quad (5)$$

та є індикатором ефективності політики управління дебіторами та грошовими потоками. Нормативне значення в залежності від галузі може складати 5–10 обертів на рік.

6. Коефіцієнт погашення боргів, розрахований за формулою (6) як відношення EBITDA до Net Debt

$$K_{\text{П}} = \frac{\text{EBITDA}}{\text{Чистий борг}} \quad (6)$$

характеризує кількість періодів, за які підприємство зможе погасити борги за рахунок операційного прибутку до сплати податків та амортизації та є мультиплікатором фінансового ризику. Якщо він менше 3, рівень ризику безпечний, а якщо більше 5 – фінансовий ризик високий.

7. Коефіцієнт покриття відсотків Interest Coverage Ratio (ICR), розрахований за формулою (7) показує, скільки разів підприємство здатне покрити відсоткові витрати поточним прибутком.

$$ICR = \frac{EBITDA}{\text{Відсоткові витрати}} \quad (7)$$

Застосовується при аналізі кредитоспроможності та рейтинговому оцінюванні. Він є прийнятним, якщо більше 3, при $ICR < 1,5$ існує високий ризик дефолту.

Інтеграція цих коефіцієнтів у систему індикативної моделі дозволяє:

- сформувати інтегральну оцінку фінансової стійкості;
- ідентифікувати сигнали наближення до кризового стану;
- ранжувати підприємства в межах галузі;
- забезпечити прогнозування фінансової траєкторії;
- підвищити адаптивність антикризового управління.

Ця модель підтримується сучасними підходами до багатовимірної аналітики, включаючи таксономічний аналіз [5].

Механізм динамічного зважування коефіцієнтів у поєднанні з інтегральним ризиковим індикатором дозволяє сформувати адаптивну багатофакторну модель оцінювання конкурентоспроможності підприємства. Такий підхід враховує не лише фактологічний стан, а й здатність до адаптації в умовах нестабільності, що особливо важливо для аграрних, експорторієнтованих і ресурсозалежних галузей.

Побудуємо багатофакторну модель (табл. 1) оцінки ризиків неплатоспроможності підприємства та дослідимо її алгоритм.

Таблиця 1

Модель інтегральної оцінки ризиків неплатоспроможності підприємства

№	Етап	Опис
1	Вибір коефіцієнтів	З урахуванням специфіки підприємства/галузі
2	Формування часових рядів	Мінімум 3 фінансових роки
3	Стандартизація коефіцієнтів	За методом Z-оцінок чи відносних відхилень
4	Побудова вектору – еталону	На основі найкращого представника ринку
5	Розрахунок відхилення	З використанням Евклідової відстані
6	Інтеграція результатів	Розрахунок узагальненого індикативного ризику
7	Класифікація підприємства	За шкалою (низький/середній/високий)

Джерело: розробка автора з урахуванням [5]

Проаналізувавши алгоритм створеної моделі (табл. 1) встановлено, що вона дозволяє:

- оперативно виявити ризики зниження платоспроможності на ранній стадії;
- прогнозувати ймовірність банкрутства при зміні макропараметрів;
- формувати адаптивні антикризові стратегії;
- забезпечити відповідність корпоративного управління фінансовій дисципліні;
- обґрунтувати управлінські рішення щодо фінансової реструктуризації;
- посилити конкурентоспроможність через стабільність фінансових потоків.

Таким чином, проведеним дослідженням встановлено, що в контексті конкурентоспроможності індикативна модель оцінки ризиків неплатоспроможності підприємства є важливим інструментом забезпечення довгострокової стабільності та адаптивності підприємства до умов невизначеності. Встановлено, що платоспроможність визначає короткострокову здатність підприємства виконувати свої зобов'язання та безпосередньо впливає на стратегічні перспективи його розвитку. Як умова фінансової стійкості, платоспроможність формує:

- довіру інвесторів і кредиторів, які розглядають платоспроможне підприємство як надійного партнера з низьким рівнем ризику, що полегшує доступ до зовнішнього фінансування;
- здатність до довгострокового планування, що базується на прогнозованості грошових потоків та впевненості у здатності підприємства витримати економічні коливання;
- можливість масштабування та інноваційних інвестицій, оскільки фінансова стійкість дозволяє підприємству брати участь у складних проєктах і здійснювати вкладення у нові технології, продукцію або ринки;
- стабільність кадрового складу, яка забезпечується впевненістю працівників у стабільності підприємства, що сприяє зниженню плинності кадрів і формуванню лояльного, залученого персоналу.

Отже, індикативна модель оцінки ризиків неплатоспроможності підприємства може виявляти потенційні загрози на ранніх етапах та є стратегічним інструментом управління конкурентоспроможністю, який дозволяє забезпечити сталий розвиток та економічну безпеку підприємства в сучасних умовах зовнішньої турбулентності.

Список використаних джерел

1. Готра В. В., Ріпич В. В., Дячок А. В. Діагностика фінансового стану підприємства та шляхи його покращення. *Вісник Мукачівського державного університету, серія "Економіка і суспільство"*. 2017. № 8. С. 219-223. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/38.pdf
2. Сосновська О. О. Методичні підходи до діагностування фінансового стану підприємства. *Modern Economics*. 2019. № 14(2019). С. 264-271. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V14\(2019\)-41](https://doi.org/10.31521/modecon.V14(2019)-41)
3. Altman E. Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy. *The Journal of Finance*. 1968. vol. XXIII no. 4, pp. 589–609. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.1968.tb00843.x>
4. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства. Наказ Міністерства економіки України від 19.01.2006 № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06#Text>
5. Жияков С.В. Обґрунтування вибору методу таксономічного аналізу для оцінки конкурентоспроможності підприємства. *Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку та управління в Україні та світі* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 15 березня 2025 р.) Полтава: ЦФЕНД, 2025. С. 38-40. URL: <https://www.economics.in.ua/2025/03/15.html>
6. Кудельський, В. Е. Фінансова діагностика у системі антикризового управління підприємством. *Економічний простір*. 2020. № 163. С. 81-84. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/163-14>

АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ДЕПОЗИТАРНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКАХ КАПІТАЛУ УКРАЇНИ

Квасницька Раїса Степанівна,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та фондового ринку,
Хмельницький національний університет,
м.Хмельницький, Україна
rstepanivna@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0443-9390>

Семряга Богдан Васильович,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондового ринку»
Хмельницький національний університет,
м.Хмельницький, Україна
bogdansemryaga@gmail.com

Активне зростання фондового ринку в сучасній світовій економіці має значний вплив на всі рушійні соціально-економічні процеси в міжнародному середовищі. Природно, що ключову роль у функціонуванні фондового ринку відіграють професійні учасники ринку, які здійснюють різні види професійної діяльності на ринку. Адже фондовий ринок - це складний механізм, що приводиться в рух учасниками, які здійснюють на ньому різні види професійної діяльності. Проблема трансформації депозитарної діяльності в контексті європейської інтеграції частково досліджувалася вітчизняними науковцями В. Павловим, М. Трофімчуком. Аспекти правового регулювання депозитарної діяльності та особливостей надання депозитарних послуг розкривалися в роботах В. Базилевича, А. Загороднього, І. Лютого, М. Кужелева, І. Школьник, М. Житара та інших. Хоча сутність депозитарної діяльності та роль депозитарних установ досить добре вивчені, практичні аспекти підвищення ефективності та зниження ризиків такого виду діяльності професійних учасників на фондовому ринку в сучасних умовах потребують додаткового дослідження. Тому метою дослідження є визначення напрямів підвищення ефективності професійної діяльності за сучасних умов функціонування фондового ринку. Досягнення мети базується на використанні таких наукових методів та підходів, як методи узагальнення та класифікації, статистичний і порівняльний методи. Зауважимо, що саме наявність розвиненої інфраструктури та професійних учасників, які здійснюють діяльність на фондовому ринку, забезпечують ефективне функціонування цього ринку. Аналізуючи динаміку кількості ліцензованих професійних учасників фондового ринку за період з 01.01.2020 по 01.01.2024 рр. за даними НКЦПФР [1-4], варто відмітити, що загальна кількість професійних учасників фондового ринку, які мають чинні ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовій біржі, з року в рік зменшувалася (за 2020 р. вона зменшилася на 10 професійних учасників, за 2021 р. - на 37, а за 2022 р. - на 25 учасників та за 2023 р. ще на 69 учасників). Варто зазначити, що на початок 2024 р. за всіма видами професійної діяльності на фондовому ринку відбулося зменшення кількості професійних учасників, які мають ліцензію на їх провадження. Найбільша кількість ліцензій видана на професійну діяльність з інституційного управління

активами (управління активами), що відповідно становила таку кількість ліцензованих професійних учасників:

- 2020 р. - 297 (41,89% всієї кількості виданих ліцензій професійним учасникам фондового ринку);
- 2021 р. – 304 (39,53% всієї кількості виданих ліцензій професійним учасникам фондового ринку);
- 2022 р. – 307 (41,94% всієї кількості виданих ліцензій професійним учасникам фондового ринку);
- 2023 р. – 301 (42,76% всієї кількості виданих ліцензій професійним учасникам фондового ринку).

У відсотковому відношенні до загальної кількості ліцензованих професійних учасників фондового ринку, професійні учасники, що здійснюють діяльність з торгівлі фінансовими інструментами, посідають друге місце. Третє місце за кількістю діючих ліцензій професійних учасників щодо провадження депозитарної діяльності. Що стосується динаміки показників ліцензованих професійних учасників, які мають ліцензію на провадження депозитарної діяльності, то їх кількість в 2020-2023 рр. з року в рік зменшувалась. Так, у 2021 р. порівняно із 2020 р. їх кількість зменшилась на 8 професійних учасників; у 2021 р. зменшення склало 13 професійних учасників; у 2022 – 5 професійних учасників; у 2023 р. – 18 професійних учасників. Чинне вітчизняне законодавство чітко визначає види депозитарної діяльності, які можуть здійснюватися на фондовому ринку. До таких видів діяльності відносяться депозитарна діяльність центрального депозитарію, депозитарна діяльність НБУ, діяльність депозитарних установ, діяльність із зберігання активів ІСІ та ПФ. Станом на 01.01.2024 загальна кількість професійних учасників ринку капіталу, які отримали ліцензію на провадження професійної діяльності на ринку цінних паперів - депозитарної діяльності депозитарної установи, становить 142 юридичні особи [4], у тому числі:

- 24 мають право на провадження професійної діяльності на фондовому ринку - депозитарної діяльності, тобто діяльності із зберігання активів ІСІ;
- 13 мають право здійснювати професійну діяльність на ринку цінних паперів - депозитарну діяльність, тобто діяльність із зберігання активів ПФ.

Динаміка кількості професійних учасників ринку капіталу, які отримали ліцензію на провадження професійної діяльності на ринку цінних паперів - депозитарної діяльності депозитарної установи, представлена в табл.1.

Таблиця 1 – Кількість професійних учасників, що мають ліцензії на провадження депозитарної діяльності в Україні у 2015-2023 рр.

Рік	Кількість професійних учасників, що мають ліцензії на провадження депозитарної діяльності		
	Депозитарна діяльність депозитарної установи	Діяльність із зберігання активів спільного інвестування (ІСІ)	Діяльність із зберігання активів пенсійних фондів
2015	255	62	18
2016	232	47	14
2017	210	44	14
2018	198	41	14
2019	186	39	15
2020	178	37	15
2021	165	35	14
2022	160	31	13
2023	142	24	13

Складено за даними джерел [1-4].

Табл. 1 показує, що існує чітка тенденція до зменшення кількості ліцензованих депозитарних установ, які здійснюють депозитну діяльність. За весь аналізований період кількість професійних учасників, що мають ліцензії на провадження депозитарної діяльності зменшилась від 255 учасників до 142, тобто за цей період відбулося зменшення кількості професійних учасників на 110 (-43,14%).

При цьому, розглядаючи професійну діяльність щодо зберігання активів ІСІ та ПФ, можна зробити висновок про аналогічну тенденцію щодо скорочення діючих ліцензованих професійних учасників за цими видами діяльності. Так, з 2015 по 2023 рр. кількість професійних учасників, що мають ліцензії на провадження професійної діяльності зі зберігання активів ІСІ скоротилась з 62 учасників до 24, тобто на 38 професійних учасника (-61,29%). За аналізований період кількість професійних учасників, що мають ліцензії на провадження професійної діяльності зі зберігання активів ПФ скоротилась з 18 учасників до 13, тобто на 5 професійних учасника (-27,78%).

У зв'язку з введенням воєнного стану відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України «Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”» [5] та прийняттям Рішення НКЦПФР від 04. 08. 2022 № 1056 «Про зупинення дії ліцензій на провадження професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках на період дії воєнного стану» [6], НКЦПФР зупинила дію ліцензій 13 юридичних осіб на провадження професійної діяльності на ринках капіталу до закінчення воєнного стану у 2023 році.

У 2023 р. НКЦПФР зупинила дію ліцензій трьох юридичних осіб на провадження професійної діяльності на ринку цінних паперів за порушення законодавства на ринку цінних паперів, зокрема, дію ліцензії однієї юридичної особи зупинено на підставі постанови про накладення санкції за правопорушення на ринках цінних паперів та організованих товарних ринках, а дію ліцензій двох юридичних осіб зупинено на підставі рішення НКЦПФР за несплату фінансових санкцій, накладених на них під час

провадження відповідного виду професійної діяльності на ринках цінних паперів та організованих товарних ринках.

У 2023 році НКЦПФР представила на своїх засіданнях:

- 12 рішень про внесення змін до реєстру професійних учасників ринків капіталу та організованих товарних ринків щодо додаткових послуг, які можуть надавати професійні учасники ринків капіталу в межах провадження професійної діяльності з торгівлі фінансовими інструментами;

- 7 рішень щодо дій професійних учасників у зв'язку з припиненням професійної діяльності на ринках капіталу - депозитарної діяльності.

Так, у 2019 році за результатами розгляду справ:

- анульовано 19 ліцензій та зупинено дію 1 ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку (1% від загальної кількості рішень, прийнятих уповноваженими особами);

- закрито 51 справу про правопорушення на фондовому ринку.

У 2020 році НКЦПФР було анульовано 17 ліцензій на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів, 4 ліцензії зупинено та закрито 163 справи про правопорушення на ринку цінних паперів правопорушень.

У 2021 році за результатами розгляду справ НКЦПФР було анульовано 26 ліцензій. ліцензії на провадження професійної діяльності на ринку цінних паперів, зупинено дію 1 ліцензії, розглянуто 103 справи про правопорушення на ринках цінних паперів та та організованих товарних ринках.

У 2022 році НКЦПФР за результатами здійснених заходів нагляду було прийнято 535 Рішень комісії, щодо зупинення дії ліцензії на провадження професійної діяльності на ринках капіталу - депозитарної діяльності – 23 рішення; щодо депозитарних установ, якими порушено вимоги Рішення Комісії №171 - 25 анкети.

У 2023 році здійснювалися наглядові заходи щодо професійних учасників ринку капіталу, а саме: прийнято 9 рішень НКЦПФР, у тому числі 2, що регулюють окремі питання провадження депозитарної діяльності депозитарними установами.

Типовими порушеннями законодавства у сфері фінансового моніторингу, зокрема, є порушення вимог щодо:

- подання інформації/документів на запит суб'єкта державного фінансового моніторингу, необхідних для здійснення ним нагляду у сфері запобігання та протидії;
- забезпечення функціонування належної системи управління ризиками;
- виявлення факту належності клієнтів та інших осіб до політично значущих осіб, членів їх сімей, осіб, пов'язаних з ними;
- забезпечення належної організації та проведення первинного фінансового моніторингу [3].

З метою усунення та запобігання причинам і умовам, що сприяють використанню ринків капіталу та організованих товарних ринків для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, виявлення схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, боротьби з ухиленням від сплати податків, фіктивним підприємництвом та іншими видами протиправної діяльності у 2023 році продовжувалася робота з переслідування та запобігання використанню фінансових інструментів як засобу легалізації (відмивання) доходів.

Список використаних джерел

1. Річний звіт НКЦПФР за 2020 рік [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=12530000> (дата звернення 18.04.2025) **2. Річний звіт НКЦПФР за 2021 рік** [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=12887934>(дата звернення 18.04.2025) **3.Річний**

звіт НКЦПФР за 2022 рік [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=13884471>(дата звернення 18.04.2025) 4. Річний звіт НКЦПФР за 2023 рік [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=20721190>(дата звернення 18.04.2025) 5. Про введення воєнного стану в Україні : указ : Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 18.04.2025) 6. Про зупинення дії ліцензій на провадження професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках на період дії воєнного стану : рішення : Рішення НКЦПФР № 1056 від 04.08.2022. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1056863-22#Text> (дата звернення 18.04.2025)

ВИКОРИСТАННЯ АРОМАМАРКЕТИНГУ В ТОРГІВЛІ

Коновалова Анастасія Володимирівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 075 «Маркетинг»

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м.Дніпро, Україна

konovalovaanastasiya04@gmail.com

Науковий керівник – Смирнова Тетяна Анатоліївна

старший викладач кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м.Дніпро, Україна

t.smirnova@ukr.net

Сучасна конкуренція на ринку є дуже жорсткою і тому компанії намагаються використовувати всі можливі засоби щоб вплинути на споживача та утримати його увагу. Одним із таких засобів є аромамаркетинг.

Нюх є другим найбільш використовуваним відчуттям у людини, який активно застосовують у стратегіях просування в сфері харчування. Результати попередніх досліджень свідчать що приємний аромат здатний впливати на сприйняття часу споживачем, підсилювати його візуальні та смакові відчуття, а також сприяти створенню комфортної атмосфери для клієнтів [1].

Аромамаркетинг та його використання в торгівлі досліджували такі закордонні та вітчизняні вчені, як Е. Райс, Е. Р. Аксель, М. Линстром, Д. Залтман, О. Босак, І. Данченко, Н. Заворохіна, Д. Новіков, Л. Бак, Е. Тімашов, В. Вудвуд, А. Хірш та ін. Аромамаркетинг є відносно новим методом впливу на споживачів, тож потребує постійних спостережень та аналізу.

Щодня споживач піддається впливу різноманітних сенсорних тригерів, які підсвідомо стимулюють зробити рішення про покупку певного товару. Завдяки такому впливу у свідомості споживача виникають певні асоціації з брендом, які неможливо було б створити лише за допомогою інших маркетингових інструментів. Загалом найбільш використовуваним у маркетингу відчуттям є зір. Однак візуальної інформації настільки багато, що споживачі перенасичені нею. Тож, за цих умов, є доцільним розглянути методи впливу через інші органи чуття.

Перевагою нюху є те, що з усіх відчуттів, він найбільш пов'язаний з емоційними реакціями, тому здатний миттєво захопити увагу та викликати спогади. Це пояснюється його зв'язком з частиною мозку, де зберігаються емоції та спогади.

Сьогодні аромамаркетинг використовується в автомобільній галузі, магазинах, готелях, закладах харчування, громадських приміщеннях та транспорті.

Роздрібна торгівля є тим сегментом, де аромамаркетинг є особливо доречною складовою стратегії брендування. Він може сприяти підвищенню впізнаваності бренду, покращувати сприйняття товару споживачами, підвищити рівень їх задоволеності, збільшити кількість повторних візитів покупців та подовжити час їхнього перебування в торговельному просторі. Також може сприяти залученню нових споживачів та зміцненню лояльності уже існуючих покупців [3].

В 2023 році було проведено дослідження взаємозв'язку між аромамаркетингом та обізнаністю споживачів про бренд. Використовуючи анкетування, було визначено позитивний вплив використання аромату на збільшення обізнаності про бренд та впізнаваності бренду серед інших (конкурентних) брендів [2].

Виділяють три основні напрямки використання аромату як маркетингового інструменту [1]:

- аромат самого продукту – наприклад компанія «BIC» використовує ароматизовані чорнила у виробництві ручок власної марки;
- використання аромату в торгових мережах і магазинах – аромат стимулює покупців довше залишатися в магазині та підвищує вірогідність здійснення покупки;
- використання ароматів в рекламній продукції та ЗМІ – додавання ароматів у журнали, рекламні листівки або матеріали, які розсилаються поштою.

Аромамаркетинг сприяє зростанню прибутку, змушуючи споживачів довше залишатися у фізичному торговельному середовищі: кожен четвертий покупець вважає, що приємний аромат продукту заохочує його залишатися довше, а кожен п'ятий — що це збільшує його готовність до покупки [2].

Аромати безпосередньо впливають на сприйняття часу споживачем, адже нюхові сигнали здатні створювати відчуття втрати часу — клієнт його не помічає, перебуває у розслабленому стані, що стимулює його довше залишатися в магазині. У результаті зростає купівельна активність. Розпилення аромату в точках продажу змушує клієнтів «не помічати часу», який вони проводять у магазині, і загалом їхнє перебування там збільшується на 10–15% у порівнянні зі звичайним часом перебування [2].

Варто зазначити що є деякі обмеження у його використанні. Зокрема необхідно дотримуватись застережень для запобігання виникнення алергічних реакцій на окремі сполуки. Також важливо зважати на культурні та національні особливості у вподобаннях ароматів.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що аромамаркетинг є дієвим інструментом впливу на споживача. Завдяки тісному зв'язку нюху з емоціями та пам'яттю, аромати здатні створювати унікальну атмосферу у торговельному просторі та підсилювати загальне враження від взаємодії з продуктом або компанією. Успішне впровадження аромамаркетингу потребує ретельного підбору запахів, врахування культурних особливостей цільової аудиторії та дотримання безпеки. Таким чином, аромамаркетинг слід розглядати як перспективний стратегічний інструмент у сфері торгівлі, що сприяє підвищенню привабливості торговельного простору, стимулює бажання покупців придбати товар і сприяє формуванню довготривалих відносин між брендом і споживачем.

Список використаних джерел

1. **Благополучна, А. Г., Штангеева, Н. І., Ляховська, Н. О.** Вплив аромамаркетингу на поведінку споживачів. Економічні горизонти. 2022. № 4 (22), С.4-11.
2. **Hashim, Z.A., & Jebur, J.K.** Role of olfactory Brand in Sensory Marketing. Periodical Journal of Modern Philosophy. Social Sciences and Humanities. 2023. №15. С.135-141.
3. **Waldhauserová T., Nagyová L.** Power of aroma marketing in branding: Design of available methodological approaches. Inproforum. 2024. №17(1). С.129-134.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА У ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЯХ: РИЗИКИ ДЛЯ БІЗНЕСУ ТА МЕТОДИ ЗАХИСТУ

Коржук Вікторія Володимирівна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент»,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
м.Хмельницький, Україна,
qwfxfvff@gmail.com

Науковий керівник – Кудельський Віталій Едуардович,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
м.Хмельницький, Україна,
v_kydelskyi@univer.km.ua

У сучасному цифровому середовищі хмарні технології стали ключовим елементом бізнес-інфраструктури багатьох підприємств, надаючи гнучкість, масштабованість та економічну вигоду. Проте зростаюча залежність від хмарних послуг супроводжується підвищеними ризиками щодо безпеки даних, що вимагає розробки та впровадження ефективних стратегій захисту. Основними викликами залишаються недостатня обізнаність компаній щодо цілісного підходу до хмарної безпеки, труднощі у налаштуванні безпечних конфігурацій, а також зростання кількості кібератак, спрямованих на хмарну інфраструктуру.

Хмарні технології сьогодні займають центральне місце у функціонуванні сучасного бізнесу, сприяючи оптимізації ресурсів і підвищенню продуктивності. Малі, середні та великі підприємства дедалі частіше переміщують свої дані та робочі процеси в хмарні середовища, що створює нові виклики в сфері інформаційної безпеки. Захист інформації у хмарних технологіях набуває особливого значення, оскільки компанії довіряють постачальникам хмарних послуг великі обсяги конфіденційних даних, які можуть перебувати поза межами традиційних корпоративних систем захисту. Цей аспект тісно пов'язаний із практичними завданнями забезпечення безперервності бізнес-процесів і захисту репутації організацій, адже порушення безпеки даних може призвести до істотних фінансових втрат і втрати довіри клієнтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про зростаючу увагу до проблематики хмарної безпеки. Некомерційна організація Cloud Security Alliance (CSA), що спеціалізується на просуванні кращих практик у сфері хмарної безпеки, у своєму звіті про основні загрози хмарних обчислень наголошує на важливості захисту від витоків даних та несанкціонованого доступу як пріоритетних напрямків. Дослідження вказують на те, що негативні наслідки порушення хмарної безпеки можуть включати репутаційні втрати, нормативні санкції та зниження ринкової вартості бренду. Сучасні підходи до забезпечення хмарної безпеки передбачають комплексне застосування різних технологій та стратегій, включаючи управління ідентифікацією й доступом, засоби запобігання втратам даних та використання інфраструктури відкритих ключів.

Незважаючи на значний прогрес у розвитку методів захисту хмарних середовищ, залишаються невирішеними деякі важливі аспекти проблеми. Серед них можна виділити недостатнє усвідомлення ризиків хмарної безпеки серед представників малого та середнього бізнесу, які часто не мають спеціалізованих ІТ-відділів для належного забезпечення безпеки. Проблемним також залишається питання встановлення оптимального балансу між зручністю використання хмарних сервісів та рівнем їх

захищеності. Окрім того, недостатньо розробленими є підходи до забезпечення комплексної безпеки в гібридних хмарних середовищах, де використовуються як приватні, так і публічні хмарні ресурси. Ці фактори створюють потребу у подальших дослідженнях та розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення інформаційної безпеки у хмарних технологіях.

Метою цього дослідження є систематизація та аналіз основних ризиків інформаційної безпеки у хмарних технологіях для бізнесу різних масштабів та розробка рекомендацій щодо ефективних методів захисту хмарної інфраструктури. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати наступні завдання: визначити концептуальні основи хмарної безпеки та її основні компоненти; проаналізувати ключові загрози для хмарних середовищ та їх потенційний вплив на бізнес-процеси; дослідити ефективні практики та інструменти забезпечення хмарної безпеки; розробити рекомендації щодо побудови комплексної системи захисту хмарної інфраструктури підприємств з урахуванням специфіки їх діяльності та масштабу.

Методика дослідження базується на комплексному підході з використанням ряду загальнонаукових та спеціальних методів. Зокрема, для аналізу проблеми використовується метод системного аналізу, що дозволяє розглянути хмарну безпеку як цілісну систему взаємопов'язаних елементів та процесів. Порівняльний метод застосовується для співставлення різних підходів до забезпечення хмарної безпеки та оцінки їх ефективності. Метод класифікації використовується для систематизації загроз хмарної безпеки та методів захисту. Також застосовується метод узагальнення для формулювання висновків та рекомендацій на основі проаналізованих матеріалів. У якості джерел інформації використовуються наукові публікації, звіти спеціалізованих організацій з кібербезпеки, технічна документація провідних постачальників хмарних послуг та аналітичні матеріали.

Хмарна безпека являє собою комплексний набір засобів і технологій, що використовуються для захисту хмарних даних та інфраструктури. Ці засоби допомагають забезпечити цілісність, конфіденційність і доступність даних під час їх зберігання й передавання в хмарному середовищі. За умови належної інтеграції, засоби хмарної безпеки ефективно захищають хмарну інфраструктуру від витоків даних, несанкціонованого доступу й збоїв у роботі сервісів. Безпеку хмарних середовищ можна представити у вигляді послідовних рівнів захисту даних, які зображені на рис. 1.

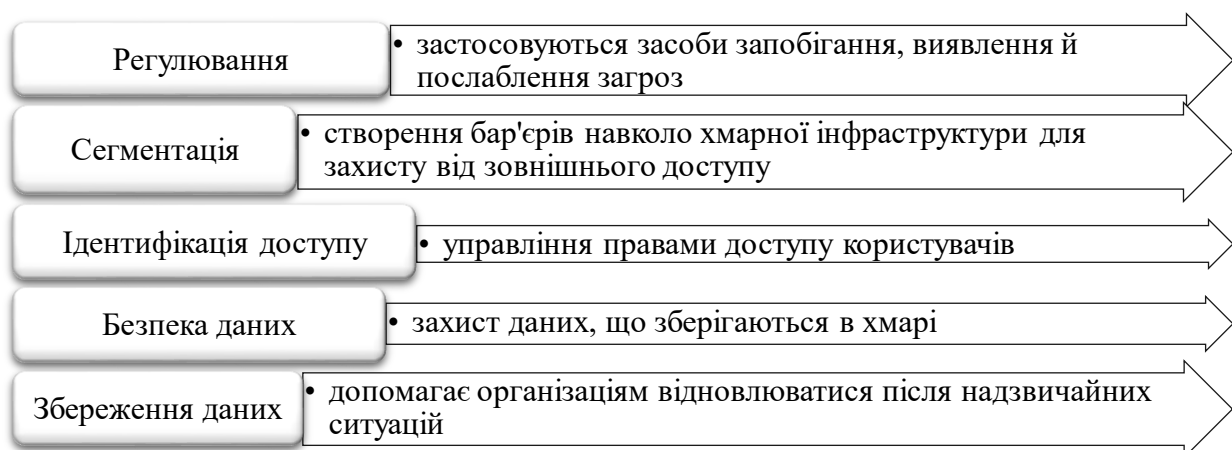


Рисунок 1 – Рівні захисту даних у хмарній безпеці

Примітка. Сформовано автором на основі [3]

Серед основних загроз хмарної безпеки особливої уваги заслуговують витoki даних та несанкціонований доступ. Ця проблема набуває особливого значення в

контексті того, що все більше підприємств розміщують у хмарі великі обсяги конфіденційних даних, які стосуються транзакцій клієнтів та інших важливих бізнес-процесів. На відміну від локальних даних, які захищені корпоративними центрами обробки даних, дані в хмарі підлягають ризику через відсутність захисту локального брандмауера і можуть бути вразливими до різних загроз [1]. Несанкціонований доступ часто виникає через недостатній контроль прав доступу або неправильне використання облікових даних співробітників, що відкриває можливості для хакерів та інших злочинців отримати доступ до важливої бізнес-інформації.

Ще однією поширеною проблемою, що впливає на безпеку хмарних середовищ, є неправильна конфігурація. Це може статися, коли адміністратор або користувач неправильно налаштовують параметри безпеки для хмарної платформи. Неправильні налаштування можуть включати невірні обмеження доступу, відсутність шифрування даних, використання паролів за замовчуванням або неналежне управління дозволами [1]. Такі помилки можуть виникати як наслідок людських помилок, так і через внутрішні загрози, що ставить питання комплексного підходу до їх вирішення.

Для ефективного захисту хмарної інфраструктури важливо використовувати різноманітні засоби безпеки. Одним із ключових компонентів є управління ідентифікацією та доступом (IAM), яке забезпечує контрольований доступ користувачів і систем до необхідних ресурсів. ІТ-відділи використовують системи IAM для управління посвідченнями та дозволами користувачів, впроваджуючи багатофакторну автентифікацію, контроль доступу на основі ролей і механізми єдиного входу [2]. Важливим аспектом є дотримання принципу мінімальних привілеїв, при якому користувачам надається доступ лише до тих ресурсів, що є необхідними для їх роботи, що допомагає уникнути надмірних дозволів, які можуть загрожувати безпеці.

Не менш важливими є засоби запобігання втратам даних (DLP), що включають стратегії й інструменти для захисту, відстеження й контролю даних у хмарах. Системи DLP функціонують на основі правил, що враховують контекст, вміст даних і категорії користувачів, забезпечуючи захист інформації від видалення, розкриття й крадіжки [3]. Схема роботи DLP-системи представлена на рис. 2.

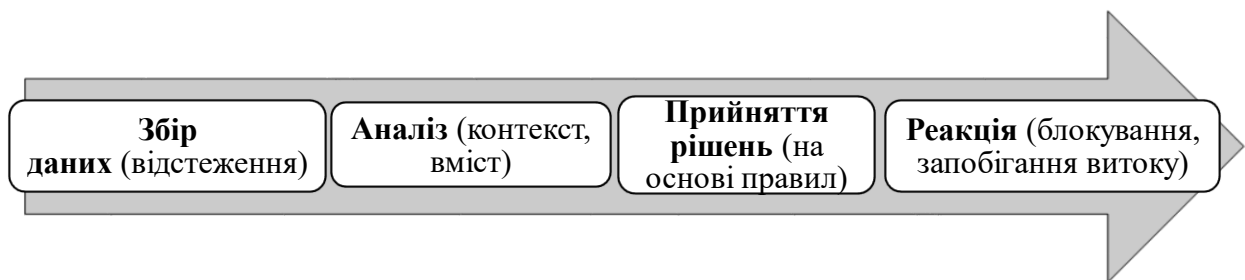


Рисунок 2 - Схема роботи DLP-системи

Примітка. Сформовано автором на основі [3]

Для ефективного впровадження безпеки в хмарі необхідний комплексний підхід, який поєднує технологічні рішення з організаційними заходами. Хмарна платформа, що включає захист інфраструктури, управління правами на використання та забезпечення захищеності, дозволяє зменшити ймовірність помилок, підвищити рівень безпеки та ефективно контролювати доступ. Важливим елементом є регулярне навчання співробітників з питань кібербезпеки, яке допомагає їм розпізнавати фішингові кампанії та інші соціотехнічні атаки. Організації повинні забезпечити зручні механізми для сповіщення ІТ-відділу про підозрілі електронні листи та інші потенційні загрози, а також відстежувати ефективність своїх програм безпеки за допомогою симуляцій фішингу та інших інструментів [4].

Технічні аспекти забезпечення хмарної безпеки включають регулярне оновлення програмного й апаратного забезпечення для усунення вразливостей, шифрування конфіденційних даних і впровадження надійних політик паролів. Платформа захисту хмарної інфраструктури повинна забезпечувати захист обчислювальних, накопичувальних і мережевих можливостей програм у хмарі, виявляти робочі процеси в різних хмарних середовищах та сканувати їх на наявність вразливостей, пропонуючи відповідні елементи керування для їх усунення [4]. Посередники, що забезпечують захищений доступ до хмари, допомагають ІТ-командам моніторити використання хмарних програм, оцінювати ризики та забезпечувати відповідність нормативним вимогам.

Отже, інформаційна безпека у хмарних технологіях є багатоаспектною проблемою, яка вимагає комплексного підходу до її вирішення. Основні ризики для бізнесу включають витіки даних, несанкціонований доступ та неправильну конфігурацію хмарних сервісів. Для ефективного захисту хмарної інфраструктури необхідно застосовувати різноманітні методи та засоби, включаючи управління ідентифікацією й доступом, системи запобігання втратам даних, шифрування та регулярне оновлення програмного забезпечення. Не менш важливим є навчання персоналу та створення культури кібербезпеки в організації. Перспективними напрямками подальших досліджень у цій сфері є розробка методик оцінки ефективності систем хмарної безпеки, вдосконалення підходів до забезпечення безпеки в гібридних хмарних середовищах та адаптація існуючих методів захисту до специфічних потреб різних галузей бізнесу. Також актуальним залишається питання розробки галузевих стандартів та рекомендацій щодо хмарної безпеки, особливо для малих та середніх підприємств, які часто мають обмежені ресурси для впровадження комплексних систем захисту.

Список використаних джерел

- 1. Топ хмарних загроз, з якими необхідно боротися підприємствам.** *softico.ua*. URL: <https://softico.ua/uk/news/top-hmarnih-zagroz-z-yakimi-neobhidno-borotisya-malim-ta-serednim-pidpriyemstvam/>.
- 2. Ahmadi, S.** Systematic Literature Review on Cloud Computing Security: Threats and Mitigation Strategies. *Journal of Information Security*. 2024. Vol.15. P. 148-167. URL: <https://doi.org/10.4236/jis.2024.152010>
- 3. Що таке «хмарна безпека»? Як убезпечити хмару.** *NordVPN*. URL: <https://nordvpn.com/uk/cybersecurity/cloud-security/>.
- 4. Що таке безпека в хмарі?** *Microsoft*. URL: <https://www.microsoft.com/uk-ua/security/business/security-101/what-is-cloud-security>.

ЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПЛАНУВАННЯМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

Косенко Владислав Юрійович,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності «Менеджмент організацій і адміністрування»

Сумський національний аграрний університет,
м. Суми, Україна

Науковий керівник – Харченко Тетяна Миколаївна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту імені професора Л.І. Михайлової,

Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-8967-4711>

Стратегічне планування відіграє вирішальну роль у системі планування в різних секторах економіки. Це служить структурованим підходом до встановлення довгострокових цілей та визначення найкращих стратегій їх досягнення, тим самим підвищуючи загальну ефективність та адаптивність у динамічному середовищі. Аналіз останніх досліджень показав, що стратегічне планування має важливе значення для соціально-економічного розвитку як на мікро так і на макрорівні.

Система стратегічного управління має вирішальне значення для сільськогосподарських підприємств, оскільки сприяє стратегічному плануванню, маркетингу та аналізу. Ефективна розробка стратегії забезпечує конкурентоспроможність та довгостроковий успіх, що робить її важливою для досягнення стратегічних цілей цих підприємств.

В управлінні по плануванню існує кілька стратегій, які можуть бути використані для ефективного досягнення цілей організації. Ось деякі з них:

1. Довгострокове планування: Визначення цілей та стратегій на тривалий період (зазвичай 3-5 років або більше). Це дозволяє організації мати чітке бачення майбутнього.
2. Короткострокове планування: Складання планів на найближчий період (від кількох місяців до року). Це допомагає оперативно реагувати на зміни в середовищі.
3. Тактичне планування: Розробка середньострокових планів, які деталізують, як досягти стратегічних цілей. Це може включати конкретні проекти та ініціативи.
4. Оперативне планування: Фокус на щоденних або щотижневих завданнях, необхідних для виконання тактичних планів.
5. Сценарне планування: Розробка кількох альтернативних сценаріїв розвитку подій для підготовки до можливих змін у зовнішньому середовищі.
6. Планування на основі результатів: Встановлення цілей на основі вимірюваних результатів, що дозволяє оцінювати ефективність діяльності.
7. Гнучке планування: Використання адаптивного підходу, який дозволяє швидко змінювати плани у відповідь на нові дані або зміни в умовах.
8. Стратегічне планування: Визначення місії, бачення та ключових цілей організації, а також шляхів їх досягнення.
9. Участь зацікавлених сторін: Включення різних груп (працівників, клієнтів, постачальників) у процес планування для отримання різноманітних точок зору та підвищення залученості [1].
10. Ресурсне планування: Оцінка та розподіл ресурсів (фінансових, людських, матеріальних) для досягнення поставлених цілей.

Кожна з цих стратегій може бути адаптована в залежності від специфіки організації та її потреб.

Планування в сільськогосподарських підприємствах стикається з низкою значних проблем, які можуть перешкоджати ефективному прийняттю рішень та операційній ефективності. Ці проблеми впливають як з внутрішніх, так і з зовнішніх факторів, що вимагає комплексного підходу до планування, який включає сучасні технології та адаптивні стратегії.

Сільськогосподарські підприємства часто борються з оптимальним розподілом ресурсів, що призводить до недостатньої зайнятості та економічних втрат. Ефективне планування має важливе значення для максимізації прибутку при мінімізації вхідних витрат [2].

Традиційні сільськогосподарські інформаційні системи можуть недостатньо підтримувати зростаючі потреби підприємств, що потребує оновлення можливостей управління даними та прогнозування.

Перехід до ринкової економіки порушив існуючі ланцюги поставок та потреби ринку, вимагаючи від підприємств швидкої адаптації до мінливих умов.

Екологічні міркування: Включення впливу на навколишнє середовище в планування стає все більш важливим, але складним, оскільки вимагає складного моделювання для оцінки впливу сільськогосподарських практик на екосистему [3].

Хоча ці проблеми є значними, вони також дають можливість сільськогосподарським підприємствам впроваджувати інновації та вдосконалити свої процеси планування шляхом інтеграції передових технологій та рамок співпраці.

Таким чином, важливість стратегії в системі управління плануванням сільськогосподарського підприємства є першорядним для забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку. Стратегічне управління дозволяє сільськогосподарським підприємствам орієнтуватися в складних умовах, адаптуватися до вимог ринку та оптимізувати використання ресурсів. Такий підхід не тільки підвищує ефективність виробництва, але й узгоджується з довгостроковими цілями, що робить його важливим для успіху в аграрному секторі.

Список використаних джерел

1. Далісова Н.А., Шаропатова А.В., Карасьова М.В. *Значення та роль стратегічного менеджменту в розвитку сільськогосподарських підприємств*. Економіка та суспільство (5), 2020. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/548/2/022102>
2. Олійник Т. І., Дубина В. В. Управління стратегічним розвитком аграрних підприємств для досягнення їх ефективної конкурентоспроможності. *Бізнес Інформ*, 2024. 10 (561), 231–239. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-10-231-239>
3. Atasever, M., & Kilinc, N.Y. Важливість базових стратегій в управлінні бізнесом: приклад Інституту підтримки сільського господарства та сільського розвитку (ARDSI) . 2 (1), 2022. 69–78. <http://jomude.com/index.php/jomude/article/download/38/104>

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Ляшевська Олена Іванівна,

кандидат наук з державного управління, доцент,
старший викладач кафедри управління у сфері цивільного захисту
Національний університет цивільного захисту України
elenalyashevskaya959@gmail.com

Військово-політико-економічна криза в Україні характеризується низкою негативних факторів, таких як спад виробництва, відтік робочої сили, брак фінансового капіталу, валютні коливання, висока інфляція, критичний інвестиційний попит, загострення соціальних проблем та політична нестабільність. Основні прямі та непрямі наслідки воєнного стану для розвитку країни визначаються шляхом порівняння фактичних макроекономічних показників з прогнозованими в національній стратегії сталого розвитку [1, 2]. Понад 200 підприємств було зруйновано, зруйновано міську, житлову інфраструктуру, системи транспорту та водопостачання. З огляду на втрату економіки великих і малих міст, країна опинилася на межі соціальної декапіталізації. Природне переміщення населення до центральних і західних регіонів України та міграція українців за кордон призвели до значних змін професійному та демографічному складі регіонів, що постраждали від військового вторгнення. Втрачено соціальний потенціал не лише в економіці, а й у структурі суспільства, тобто в системах підготовки кадрів, освіти, охорони здоров'я, сфери послуг, науки і техніки, проектної діяльності тощо. Зокрема, зруйновано виробничі зв'язки між підприємствами, порушено логістичні ланцюги, ускладнено торгівлю та експорт. Виробництво великих, середніх і малих підприємств на територіях, що постраждали від військового вторгнення, припинилося або було різко скорочено. Це призвело до різкого скорочення надходжень до державного та місцевих бюджетів, що унеможливило фінансування життєво важливих об'єктів і програм, а також знизило загальний рівень зайнятості. Посилення громадянських заворушень обмежило економічну активність до задоволення основних потреб населення, таких як продукти харчування, комунальні послуги та зв'язок, тоді як інші види економічної діяльності перейшли в тіньовий сектор. Уряд змушений вирішувати більшість нагальних питань в умовах зростаючої нестабільності та збільшення прямих загроз виживанню української держави. Уряд в ручному режимі вирішує проблеми відновлення інфраструктурних об'єктів, пошкоджених в наслідок військового вторгнення, та відновлення виробничої діяльності. Важливу роль у національному антикризовому управлінні відіграють «центри влади» - військова адміністрація та місцеві органи влади. Основними функціями органів влади є координація соціально-економічних відносин, безпека, кредитна та «силова» підтримка бізнесу, населення та громад. Однак в умовах воєнного стану державні інститути недостатньо сильні, а іноді фактично «нейтралізовані», в особі органів місцевого самоврядування, за винятком мерів міст-мільйонників. Це призвело до того, що тіньовий сектор відіграє важливу роль в економічному середовищі, що, в свою чергу, впливає на структуру бізнесу. У воєнний час стратегія відіграє важливу роль в антикризовому управлінні. Антикризова стратегія - це інструмент, який дозволяє організації вийти з кризи з оптимальними показниками. На відміну від прогнозування кризи, антикризові стратегії ґрунтуються на даних у реальному часі. При перших ознаках кризи розробляється антикризова стратегія, щоб знайти шляхи виходу з ситуації з мінімальними втратами. У період військової агресії та відновлення соціально-економічної системи України державне антикризове управління має бути зосереджене на підтримці реального сектору економіки через податкову систему та доступ до дешевих кредитних, фінансових, матеріальних та інтелектуальних ресурсів. Військові

адміністрації та органи місцевого самоврядування можуть спільно та системно впроваджувати комплексні заходи, програми та проекти, які дозволять модернізувати економічний сектор та вирішити соціальні та екологічні проблеми місцевих громад. Ефективні заходи з удосконалення адміністративних структур на всіх рівнях забезпечують набуття державними службовцями нових компетенцій, оптимізують їхні посадові обов'язки та створюють мотиваційні чинники.

Список використаних джерел

- 1. План заходів з реалізації Стратегії реформування державного управління до 2025 року: розпорядження / Кабінет міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-z-realizatsii-strat-a1126r>**
- 2. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року**
<https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332>

УПАКОВКА ТОВАРУ ЯК МАРКЕТИНГОВИЙ ІНСТРУМЕНТ

Марадь Роман Миколайович

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Маркетинг»

Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна

marad.roman65@gmail.com

Науковий керівник – Кушнір Тарас Михайлович

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу
Львівський національний університет імені Івана Франка,

м. Львів, Україна

taras.kushnir@lnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-1643-2273>

У сучасному конкурентному середовищі упаковка продуктів відіграє не лише захисну роль, але й виконує важливу функцію комунікації, стаючи ключовим елементом маркетингової стратегії компанії. Роботи таких добре відомих авторів, як Ф. Котлера, Л. Балабанової та інших зарубіжних та українських дослідників, підкреслюють важливість візуального впливу упаковки, коли споживач приймає рішення про придбання.

Метою цього дослідження є визначення ролі упаковки як потужного маркетингового інструменту впливу на поведінку споживачів та оцінки її ефективності в сучасному ринку.

В умовах високої конкуренції та перенасиченості ринку сучасні компанії змушені шукати нові ефективні способи залучення та утримання споживачів. Одним із найважливіших маркетингових інструментів, що безпосередньо впливають на вибір покупця, є упаковка товару. Вона не лише виконує захисну функцію, але й є суттєвим елементом маркетингових комунікацій, формуючи імідж бренду, впливаючи на емоційне сприйняття продукції та стимулюючи купівельну поведінку.

Практика та досвід показують, що до 70% рішень про купівлю ухвалюються безпосередньо в точках продажу. Упаковка відіграє в цьому процесі важливу роль, вчиняючи суттєвий вплив на вибір споживача [1].

Якісна, естетична упаковка є надзвичайно важливою на всіх етапах шляху товару від виробника до споживача. Упаковка виконує кілька важливих функцій:

- 1) визначає, як сприймається товар;
- 2) оберігає товар від псування та пошкоджень при транспортуванні та зберіганні;
- 3) дозволяє «дозувати» товар, тобто. створити оптимальні з погляду транспортування, зберігання та використання одиниці товару;
- 4) є носієм інформації про товар.

Упаковку як частину кінцевого продукту розробляють разом із товаром. Виробники приділяють упаковці не менше уваги, ніж випробуванню самого товару. Правильно оформлена упаковка повноцінно представляє основні характеристики продукту, полегшуючи роботу консультанта у магазинах самообслуговування та вибір покупця. Упаковка забезпечує привабливий зовнішній вигляд продукту, може підкреслити його престижність, робить товар зручнішим у використанні. Упаковка допомагає споживачеві швидко знайти товар марки (фірми), що його цікавить [3].

Важлива частина будь-якої упаковки – маркування товару. Зазвичай вона містить:

- вказівку на найменування товару та його характеристик (вага, склад тощо);
- інформацію про виробника (назву, юридичну адресу);
- інформацію щодо використання товару;

- термін зберігання (кінцевий термін реалізації) товару;
- штрих-код, унікальність якого дає можливість не тільки отримати інформацію про виробника, але й використовувати його як основу для обліку внутрішньозаводських, внутрішньоскладських, внутрішньомагазинних переміщень, що стає вихідною базою для обліку, аналізу та планування виробництва, а також реалізації продукту не тільки на внутрішньому, а й на зовнішніх ринках [3].

Зміст маркування на упаковці регламентується спеціальним законодавством. За суттєве порушення правильності маркування виробник відповідає. Однак навіть несуттєві порушення дають можливість оптовим та роздрібним торговцям відмовлятися від прийому товару або приймати його для реалізації з дисконтом.

В табл. 1 наведено Ключові фактори, які визначають ефективність та вдалі приклади упаковки.

Таблиця 1 - Ключові фактори, які визначають ефективність упаковки

Ключові фактори, які визначають ефективність упаковки	вдалі приклади
візуальна привабливість (дизайн, що відповідає стилю бренду).	
функціональність (зручність використання).	
екологічність (використання біорозкладних або перероблених матеріалів).	
інтерактивність (включаючи QR-коди, цифрові технології).	

Джерело: розроблено автором

Отже, упаковка є ключовим елементом сучасного маркетингу, що впливає на продажі, формування споживчої лояльності та загальний розвиток бренду.

Список використаних джерел

1. Савченко В. Вплив упаковки на рішення про покупку. Успіх inUA. URL: <https://uspih.in.ua/ekskliuziv/vpliv-upakovki-na-rishennya-pro-pokupku-dosvid-iz-shilnim-kartonom> (Дата звернення 09.04.2025). **2. Кучеренко В. Д.,** Ткаченко Н. Б. Маркетингова товарна політика : підруч. Київ : КНЕУ. 2005. 186 с. **3. Упаковка як елемент маркетингу.** About marketing. URL: <https://aboutmarketing.info/biznes/zarobitok/upakovka-yak-element-marketynhu/> (Дата звернення 09.04.2025).

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ДОХІДНОСТІ АКЦІЙ

Машталяр Ольга Володимирівна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Фінанси, банківська справа,

страхування та фондовий ринок,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,

м. Хмельницький, Україна,

mashtaliaro@univer.km.ua

Науковий керівник – Синчак Віктор Петрович,

доктор економічних наук, професор, професор кафедри

фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,

м. Хмельницький, Україна,

synchak@univer.km.ua

На сьогодні такий актив, як цінні папери, це досить привабливий варіант для інвестування, завдяки якому можна отримувати як пасивний дохід, так і заробляти через трейдинг. Одним із основних видів цінних паперів є акції, які серед інвесторів користуються попитом. Сотні компаній пропонують чимало різноманітних варіантів акцій, що, очевидно, ускладнює вибір найвигіднішої пропозиції. Проте саме аналіз загального ринку, емітентів дозволяє вирішити цю проблему. Саме тому варто звертати увагу на дохідність самих активів і методи їх оцінки, що актуалізує тему дослідження.

Серед дослідників конструктивно до вивчення питання загалом цінних паперів підійшов вітчизняний вчений Базилевич В.Д., який висвітлив свої напрацювання у підручнику «Цінні папери» [1]. Також змістовними є напрацювання таких науковців, як Рамський А.Ю. Жукова Ю.М. Обушний С.М. [2]. Саме ці праці стануть основою нашого дослідження.

Акції, як відомо, репрезентують певну частку володіння компанією, тобто це такий вид цінних паперів, який дає можливість не лише отримати додатковий дохід, а й мати право голосу в управлінні компанією, хоча й, звісно, є нюанси в залежності від виду. Так чи інакше, для того, хто бажає придбати не лише акції, а й взагалі будь-який інший цінний папір, має на меті отримати якнайбільшу з нього вигоду у вигляді грошових (відсоткових) надходжень. Проте завжди варто пам'ятати, що будь-які інвестиції мають певний ступінь ризику, і зазвичай він тим вищий, чим вища дохідність активу, тому рішення також мають опиратися на те, які цілі переслідує інвестор, на обрану стратегію тощо.

Отже, із попереднього можна чітко зрозуміти, що без оцінки активу, зокрема його дохідності, інвестиції навряд чи будуть вдалим. Стосовно акцій існує чимало методів розрахунку того, що можна очікувати від інвестицій в них. Спершу розглянемо більш прості. Серед таких можна виділити розрахунок дивідендної та капітальної дохідності [1, с. 178]. У першому випадку йдеться про той дохід, який отримується як виплата відсотків за акцією, або ж дивідендів; розрахунок другого показника необхідний, коли планується перепродаж активу, тобто отримати дохід у вигляді різниці між придбаним та реалізованим. Якщо виразити це у вигляді формул, то дивідендна дохідність буде розраховуватися так [1, с. 178]:

$$k_A = \frac{\text{Прибуток на акцію}}{\text{Ціна придбання}}. \quad (1)$$

Розрахунок коефіцієнта капітальної дохідності відбувається наступним чином [1, с. 178]:

$$k_A = \frac{\text{Ціна продажу} - \text{ціна купівлі}}{\text{Ціна придбання}}. \quad (2)$$

Звісно, для кращого сприйняття та розуміння доречніше результати виражати у відсотках, зокрема так зручніше порівнювати акції певних компаній. Також можна ще зазначити, що зазвичай використовують змішаний тип розглянутих показників, тобто сумують ці два результати, що теж дає більш повну картину того, який буде результат інвестицій в ті чи інші акції.

Дещо більш розширеним підходом до оцінки дохідності буде при врахуванні часових проміжків, тобто строку, на який планується утримувати цінний папір. Якщо термін володіння до одного року, тоді застосовується наступна формула [2, с. 57]:

$$k_A = \frac{(\text{Ціна продажу} - \text{ціна купівлі}) + \text{Отримані дивіденди}}{\text{Ціна придбання}} \times \frac{365}{\text{Термін володіння}}. \quad (3)$$

У тому разі, якщо термін володіння акцією навпаки – більше одного року, тоді розрахунок дохідності матиме такий вигляд [2, с. 57]:

$$k_A = \sqrt[\text{роки}]{\frac{\text{Ціна продажу} + \text{Розмір дивідендів}}{\text{Ціна купівлі}}} - 1. \quad (4)$$

Тепер спробуємо застосувати наведені формули на конкретних прикладах. Для порівняння візьмемо акції компаній Coca-Cola та PepsiCo. Умови та результати одразу подано нижче у таблиці 1.

Таблиця 1. Порівняння дохідності акцій компаній за кількома методами.

Показник	Компанія-емітент	
	Coca-Cola	PepsiCo
Поточна (ринкова) ціна акції (ціна купівлі), дол. США	73,18	151,37
Прогнозована середня ціна на січень 2026р. (ймовірна ціна продажу), дол. США	69,16	116,63
Прогнозована ціна на кінець 2027р. (ймовірна ціна продажу), дол. США	82,06	183,26
Річні дивіденди, дол. США	1,94	5,33
Періодичність виплат	Щоквартальна	Щоквартальна
Дивідендна дохідність, %	2,65	3,52
Капітальна дохідність (за умови продажу 2027р.), %	12,13	21,07
Сумарна дохідність, %	14,78	24,59
Дохідність, якщо термін володіння 300 днів (до січня 2026р. включно), %	-4,26	-24,71
Дохідність, якщо термін володіння 2 роки, %	7,14	11,62

Примітка: розраховано автором на основі даних [3; 4; 5].

До поданої таблиці зазначимо кілька моментів, що дадуть краще її розуміння. По-перше, хоча й зазначена строковість володіння має суто ситуативний характер, проте усі ціни, зокрема прогнозні, та інша інформація про акції порівнюваних емітентів реальні. По-друге, як бачимо, виплата щоквартальна, тому квартальний розподіл розміру

дивіденду для акції Coca-Cola = $1,94 / 4 = 0,485$ дол. США; відповідно для акцій PepsiCo буде приблизно 1,33 дол. США (це необхідно було для розрахунку показника дохідності в короткий термін володіння).

Тепер щодо аналізу результатів: якщо в загальному дивитися по результатах розрахунку показників у табл. 1, то акції компанії PepsiCo порівняно із акціями компанії Coca-Cola є більш привабливим варіантом для інвестицій, хоча фактично і та, і та компанія однаково працює у галузі харчової промисловості. Зокрема, бачимо доволі значну перевагу, а саме у розмірі 9,81%, у показнику сумарної дохідності. Разом з тим не можемо упустити той факт, що суттєвий вплив тут має те, за скільки буде продана акція. Ринкова ціна весь час змінюється, тому тут важливо звертати увагу і на прогнозні дані. Зокрема це необхідно враховувати при плануванні того, як довго буде утримуватися акція. Як видно з наступних розрахунків (табл. 1.), акції обох емітентів абсолютно не вигідно утримувати в короткостроковій перспективі, оскільки прогнозується спад цін, тому в цьому випадку буде лише збиток, який навіть дивіденди за тих 3 квартали не зможуть скорегувати. Протилежний результат буде, якщо утримувати акції на довгий строк, наприклад, хоча б на два роки, оскільки тут прогнозується зріст цін.

Підсумовуючи вищевикладене, ще раз наголосимо на необхідності та важливості аналізу не лише акцій, а й взагалі будь-яких інвестиційних інструментів при плануванні своїх інвестицій. Одним із базових аспектів такого аналізу є, звісно, оцінка дохідності активу, у нашому випадку – акцій, адже саме дохід, а в подальшому і прибуток є кінцевою метою інвестування загалом. Розглянуті методи оцінки дохідності акцій, можна сказати, є основою при порівнянні різних пропозицій, наприклад, при виборі компанії з певної галузі, як було розглянуто на основі компаній Coca-Cola та PepsiCo. Також варто відмітити, що найкращим варіантом буде застосування комплексної оцінки різними методами, зокрема для вибору стратегії інвестування і не тільки. Та все ж зазначимо, що наведені методи є не зовсім точними, є й інші, які враховують більше різних факторів, до прикладу, вплив інфляції, ймовірні зміни у виплаті дивідендів, коливання вартості акції тощо, що доречно розглянути в подальших дослідженнях.

Список використаних джерел

1. **Цінні папери: підручник.** В.Д. Базилович, В.М. Шелудько, Н.В. Ковтун та ін.; за ред. В.Д. Базиловича. К.: Знання, 2011. 1094 с.
2. **Ринок цінних паперів у питаннях та відповідях: навчальний посібник.** Рамський А.Ю., Жукова Ю.М., Обушний С.М. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 228 с.
3. **Eulerpool.** Eulerpool Research Systems. URL: <https://eulerpool.com/uk> (дата звернення: 06.04.2025).
4. **Google фінанси.** URL: <https://www.google.com/finance/?hl=uk> (дата звернення: 06.04.2025).
5. **Traders union.** URL: <https://tradersunion.com/> (дата звернення: 06.04.2025)

ВПЛИВ АВТОМАТИЗОВАНОГО ПІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ НА ЗАЛУЧЕННЯ ТАЛАНТІВ

Переясловська Дар'я Артемівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Менеджмент»

Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна

d.pereyaslovskaya_femp_9_22_b_d@knu.edu.ua

Миколайчук Ірина Павлівна,

кандидат економічних наук, доцент,

гарант освітньо-професійної програми бакалаврського рівня
вищої освіти «Менеджмент персоналу»,

Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна,

i.mykolaichuk@knu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-7380-5000>

Динамічні умови сьогодення постають перед багатьма компаніями не тільки в ролі викликів та проблем, а й надають поштовх для розвитку нових можливостей завдяки технологічним прогресам. Цифровізація стає невід'ємною частиною кожного елементу діяльності організацій, вносячи частку свого призначення як у виробничі процеси, так і в функції HR-менеджменту та рекрутингу. Традиційні методи найму персоналу починають втрачати бажану результативність, що передбачає впровадження використання сучасної методики автоматизованого підбору. Тож можна зазначити, що метою даного дослідження є виявити як автоматизація впливає на залученість кандидатів та їхню мотивацію до роботи.

Питання взаємозв'язку між автоматизованим підбором та залученістю талантів є однією з критичних тенденцій розвитку диджиталізації HR-менеджменту. Але не зважаючи на ранню стадію цього напрямку вже існує певна кількість наукових публікацій, які було використано під час написання тез, зокрема роботи Т.Айзенберг, О.Гурман, І.Кірюхіна, Ю.Кривенчука, М.Дученко, М.Соловйової та ін. Невирішеною залишається проблема гармонійного поєднання технологій із людським контактом, а також оцінка впливу автоматизації на лояльність працівників під час найму, що й стало основним фокусом цих тез.

Для дослідження використано комплексну методику, яка охоплює кілька взаємодоповнювальних підходів. Систематичний огляд актуальних джерел (2023–2025 роки) дозволив узагальнити глобальні тренди, зокрема зростання популярності систем відстеження заявок (ATS) і чат-ботів. Додатково було проведено контент-аналіз відгуків і коментарів кандидатів, розміщених на популярних платформах, таких як Work.ua, LinkedIn, Glassdoor та інших ресурсах, що стосуються пошуку роботи.

Процес розумного рекрутингу – це залучення технології, яка виконує частину рутинних завдань фахівця (створення описів вакансій, аналіз резюме, виставлених на job-сайтах, профілів на LinkedIn, підшукування релевантних кандидатів для запрошення на етап співбесіди, обробка тестових завдань та формування звітів для оцінки знань та навичок претендентів) за допомогою спеціальної програми, що дозволяє рекрутерам отримувати інформацію про широке коло кандидатів майже миттєво та набагато зручніше [2, с.12]. Підвищення ефективності роботи HR-підрозділу та скорочення часу на підбір персоналу заохочується завдяки допомозі розумного автоматизованого рекрутингу, що є однією з переваг даного процесу.

Ключові інструменти автоматизованого рекрутингу, які безпосередньо впливають на підбір кандидатів, наведено табл.1.

Таблиця 1 – Ключові інструменти автоматизованого підбору персоналу

Інструменти	Опис	Приклад використання
ATS (Applicant Tracking Systems)	Системи для управління кандидатами: автоматично сортують резюме, фільтрують за критеріями, відстежують етапи найму.	Налаштування фільтрів для пошуку кандидатів на посаду розробника за досвідом і стеком технологій у Workable.
Чат-боти	ШІ-помічники для первинної взаємодії: відповідають на запитання, проводять короткі опитування, планують співбесіди.	Використання для відповідей на типові запитання кандидатів про графік і бонуси.
ШІ для оцінки резюме	Алгоритми, що аналізують резюме, оцінюючи відповідність вимогам вакансії за досвідом і навичками.	Застосовується для ранжування резюме спеціалістів за ключовими словами та освітою.
Платформи для відеоінтерв'ю	Інструменти для проведення асинхронних або живих співбесід із можливістю аналізу відповідей.	Організація асинхронних інтерв'ю через Spark Hire для віддалених кандидатів на позицію менеджера.
Інструменти для сорсингу	Платформи для пошуку кандидатів у соцмережах і базах, що аналізують профілі за заданими параметрами.	Пошук пасивних кандидатів на LinkedIn Recruiter за навичками Python і досвідом у fintech.

Джерело: створено автором за [1-3]

Також до переваг буде доцільно віднести швидкість, масштабованість та зменшення кількості людських помилок, яких може допускатись рекрутер, зважаючи на великий обсяг даних, який необхідно аналізувати кожного дня. Проте даний підхід до кандидатів має декілька загроз, до яких належить: ризик втрати людського контакту, що може негативно вплинути на психоемоційне сприйняття людини, яка знаходиться в пошуках роботи; упередженість алгоритмів та помилок, які можуть виникнути всередині самої системи.

Критично важливим елементом використання автоматизованого рекрутингу є впровадження ШІ, який може вести комунікацію в чаті та проводити первинне інтерв'ю по телефону. На цьому етапі виникає новий виклик – етичний аспект використання ШІ. За даними американського дослідження «AI in Hiring and Evaluating Workers: What Americans Think» 66% людей не хотіли б подаватися на роботу, де ШІ допомагає приймати рішення про найм, через занепокоєння щодо браку «особистого контакту» та потенційної упередженості [3]. Більшість опитуваних відчуває більшу довіру до відповіді людини ніж до ШІ, який проводить комунікацію. В той час інформація статті міжнародної компанії HURMA зазначає, що автоматизація може залишити приємні враження про компанію, якщо процес зручний [4].

Автоматизація певних процесів в компанії показує на рівень її залученості до новітніх технологій, безпосередньо впливаючи на бренд роботодавця. Репутація на ринку праці є важливою складовою при виборі роботи для шукача. Позитивний досвід, як-от швидкі відповіді та чіткий фідбек, зміцнює репутацію компанії, тоді як знеособлення може її послабити. Водночас впровадження ШІ стикається з низкою

перешкод, серед яких фінансові обмеження компаній, які не готові виділяти достатній бюджет для експериментального залучення, дефіцит кваліфікованих кадрів, а також побоювання щодо конфіденційної інформації [1].

Використання систем відстеження заявок (ATS) чи ШІ чат-ботів в автоматизованому рекрутингу може значно вплинути на мотивацію кандидатів. Швидкість підтвердження заявок чи оновлення статусу є позитивним фактором залучення талантів, оскільки їм не варто чекати на відповідь тижнями. Проте, якщо процес сприймається як знеособлений, він може демотивувати. Кандидати віддають перевагу людському контакту при отриманні фідбеку, адже автоматизовані повідомлення часто можуть здаватись холодними. Автоматичне відхилення заявки без належних пояснень може викликати відчуття несправедливості та недостаток уваги від роботодавця. За даними дослідження «2025 Candidate Experience Report» 40% шукачів роботи відчують дискомфорт від штучного інтелекту під час найму, а 47% кажуть, що чат-боти штучного інтелекту роблять процес найму персоналу знеособленим.[5] Тож можна відзначити, що надмірна автоматизація може відштовхнути кандидатів і пріоритетом є баланс між автоматизацією та взаємодією з людьми.

Акцентуючи увагу на ситуацію, складену на ринку праці у 2025 році, компанії повинні підтримувати конкурентоспроможність у своїй галузі та готуватись до боротьби за висококваліфікованих кандидатів. Критичним є не лише автоматизація рекрутингових процесів, що спрощує процес найму, а й впровадження нових підходів до управління персоналом, цінується адаптивність, корпоративна культура, бренд роботодавця, стабільність та безпека.[6] Пріоритет балансу між автоматизацією та взаємодією з рекрутером у розумному рекрутингу є визначальним для залученості талантів, оскільки технології забезпечують ефективність, але лише людський контакт формує довіру та мотивацію. У контексті України, де цінуються особисті зв'язки, важливо інтегрувати живі співбесіди чи дзвінки після автоматизованих етапів, щоб підтримати емоційне залучення. Етичні аспекти, як-от ризик алгоритмічної упередженості, вимагають людського контролю для забезпечення справедливості. Такий баланс не лише оптимізує рекрутинг, а й зміцнює мотивацію кандидатів, роблячи процес людським і прозорим.

Отже, можемо зазначити, що автоматизований підбір талантів відкриває нові горизонти для HR-менеджменту, забезпечуючи швидкість і масштабованість, але його ефективність залежить від уміння зберегти людяність у процесі. Швидкі відповіді та прозорість підвищують залученість кандидатів, сприяючи вищій імовірності прийняття пропозиції, тоді як знеособлення відштовхує шукачів. Подальші дослідження мають зосередитися на впливі автоматизації на довгострокову мотивацію працівників і вивченні її ролі в забезпеченні інклюзивності, щоб технології слугували людям, а не заміняли їх.

Список використаних джерел

1. Айзенберг Т.В. Сучасні тенденції застосування ШІ-інструментів у міжнародному менеджменті людських ресурсів. *ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО*. 2024. № 65. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4459/4398>. **2. Кірюхін І.С.** Вплив розумного автоматизованого рекрутингу на ефективність підбору персоналу 2024. С. 12. **3. AI in Hiring and Evaluating Workers: What Americans Think.** URL: <https://www.pewresearch.org/internet/2023/04/20/ai-in-hiring-and-evaluating-workers-what-americans-think/> (дата звернення: 13.04.2025). **4. Як рекрутеру використовувати штучний інтелект.** URL: <https://hurma.work/blog/yak-rekruteru-vykorystovuvaty-shtuchnyj-intelekt/> (дата звернення: 13.04.2025). **5. 2025 Candidate Experience Report.** URL: <https://www.careerplug.com/blog/candidate-experience-statistics/> (дата звернення: 13.04.2025). **6. Дрейчук М., Ситник Й.** Інноваційні підходи до залучення та утримання

висококваліфікованого персоналу в умовах конкурентної боротьби за таланти. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 2 (49). С.264–269.

ПІДВИЩЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ – ОСНОВА ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Стойка Віталій Олександрович,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
менеджменту, фінансів та інформаційних технологій
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»,
м.Київ, Україна
v.stoyka@e-u.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8830-1822>

Кривенцов В'ячеслав Едуардович,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності D 3 Менеджмент
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»,
м.Київ, Україна
krys.reva@gmail.com

В умовах динамічного розвитку національної економіки соціально-трудові відносини та формування професійної компетентності працівників зазнають впливу низки факторів. Серед ключових чинників слід виокремити загальний економічний стан країни, динаміку розвитку окремих галузей, рівень інвестицій у людський капітал та технологічні трансформації, що змінюють вимоги до кваліфікації працівників [1, с. 72].

Глобальні тенденції, зокрема цифровізація, автоматизація та інноваційні підходи до організації праці, також відіграють значну роль у формуванні нових компетенцій, необхідних для конкурентоспроможності як окремих фахівців, так і підприємств загалом. У таких умовах важливим завданням є створення ефективної системи професійного розвитку, яка забезпечить адаптацію робочої сили до вимог сучасного ринку праці та сприятиме підвищенню продуктивності економіки.

Сучасна трансформація національного ринку праці демонструє складні виклики, що впливають на державну політику в контексті інноваційного розвитку. Для стимулювання інноваційного підприємництва необхідне своєчасне впровадження комплексних заходів, спрямованих на подолання критичних проблем, без вирішення яких досягнення сталого економічного прогресу стає неможливим.

Серед ключових бар'єрів, що уповільнюють інноваційний розвиток підприємницької діяльності, слід виділити демографічну кризу, зокрема скорочення чисельності населення та зростання рівня старіння, низьку середню тривалість життя, погіршення якості середньої освіти та невідповідність між потребами ринку праці й пропозицією освітніх послуг.

З огляду на ці виклики, дослідження механізмів адаптації ринку праці до сучасних умов стає вкрай актуальним. Розробка ефективних стратегій розвитку, що забезпечать збалансоване поєднання освітньої підготовки та потреб економіки, є критично важливим завданням для сталого зростання та конкурентоспроможності країни [2, с. 77].

Працівники виступають носіями інноваційних ідей, знань і практичного досвіду, без яких неможливо впроваджувати сучасні технології та вдосконалювати бізнес-процеси. Кожен етап інноваційної діяльності – від генерації ідеї до її практичного втілення – значною мірою залежить від рівня залученості персоналу, його мотивації та готовності розвивати свої компетенції.

Проте лише ініціативності працівників недостатньо для ефективної реалізації інновацій. Важливо, щоб персонал мав відповідний рівень професійних знань, практичних навичок і компетентностей, які можна ефективно застосовувати в реальних

умовах. Виявлення, розвиток і раціональне використання цього потенціалу є стратегічним завданням керівництва, яке повинно створювати сприятливі умови для підвищення кваліфікації працівників та стимулювати їхню активну участь в інноваційних процесах.

Інноваційний потенціал персоналу визначається його здатністю генерувати нові ідеї, застосовувати сучасні методи та технології, а також адаптуватися до динамічних змін. Оцінювання цього потенціалу є комплексним процесом, що включає аналіз рівня кваліфікації, освітньої підготовки та професійних досягнень працівників. У практиці управління персоналом для цього використовують експертні методи, зокрема опитування керівників, аналіз результативності роботи, тестування та анкетування.

Ефективне управління знаннями відіграє важливу роль у розвитку компетентностей працівників. До найкращих практик у цій сфері належать:

- створення баз даних, які містять інформацію про професійні досягнення персоналу;
- запровадження систематичних програм навчання, підвищення кваліфікації та стажування;
- формування робочих груп і команд для взаємного обміну досвідом;
- налагодження тісної співпраці між підрозділами для забезпечення ефективної комунікації.

Дослідження підтверджують, що рівень компетентностей працівників безпосередньо впливає на інноваційний розвиток підприємства. Фактори, які визначають цей потенціал, включають доступ до актуальних знань, рівень освіти, можливості професійного зростання та якості управлінських рішень. Компанії, які інвестують у розвиток людського капіталу, отримують значні конкурентні переваги, оскільки здатні швидко адаптуватися до нових викликів, впроваджувати технологічні інновації та підвищувати ефективність своєї діяльності [3, с. 114].

Розвиток національного ринку праці відбувається в умовах динамічних змін, що зумовлені як загальним станом економіки, так і технологічними трансформаціями. Цифровізація, автоматизація та інноваційні підходи до організації праці формують нові вимоги до професійної компетентності працівників, що робить необхідним створення ефективної системи професійного розвитку.

Ефективне управління знаннями є одним із ключових факторів конкурентоспроможності підприємств. Серед найкращих практик у цій сфері можна виокремити створення баз даних про професійні досягнення працівників, запровадження систематичних програм навчання, організацію робочих груп та налагодження міжпідроздільної співпраці.

Загалом дослідження підтверджують, що розвиток людського капіталу є критично важливим для успішного функціонування підприємств в умовах цифрової економіки. Тому подальші дослідження мають бути спрямовані на вдосконалення стратегій розвитку професійної компетентності та їх адаптацію до сучасних економічних реалій.

Список використаних джерел

1. **Вітюнін В. О.** Стан і тенденції розвитку торгівлі в контексті забезпечення професійної компетентності працівників. *Регіональна економіка*. 2020. № 4. С. 72–78.
2. **Плаксієнко В. Я.,** Зось-Кіур М. В., Гнатенко І. А. Компетентнісний підхід в командотворенні менеджменту підприємства в контексті розвитку сучасного ринку праці. *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. 2021. № 4. С. 76–81.
3. **Ліпич Л. Г.,** Хілуха О. А., Кушнір М. А. Розвиток компетентностей працівників як основа розвитку інноваційності підприємств. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. Вип. 3 (1). С. 111–116.

THE ROLE OF ECONOMIC HISTORY AND ECONOMIC THOUGHT IN THE SYSTEM OF ECONOMIC EDUCATION

Cherednichenko Olena,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ya1971@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0001-8908-4113>

The rapid increase in the volume of economic information increasingly requires the ability to think quickly and use available knowledge in making creative decisions. Historical and economic knowledge helps to form important competences that are necessary to improve the professional training of a modern economist [1].

The educational process in Ukraine is very dynamic, and the content of the components of economic education has been discussed for a long time. This leads to constant changes in the list of disciplines, their content and scope.

The discipline 'History of Economics and Economic Thought' is a normative discipline in the training of economists. It is thanks to it that fundamental economic thinking is formed, supported by theoretical knowledge and practical skills of analytical assessment of various economic events. This discipline is one of the main disciplines that study the essence and patterns of development of economic systems, their formation and functioning. This contributes to a high level of training of qualified professionals who are able to objectively navigate when choosing the best economic solutions [2].

The relevance of this course is reinforced by the need to apply the long-term experience of society, theories and concepts of economic science to choose a direction of socio-economic development of the country that would best reflect national interests and contribute to improving the standard of living and quality of life of the people of Ukraine. It is the history of economics and economic thought that ensures a close relationship between historical and economic knowledge and the development of economic knowledge.

The fundamentalism of economic history and economic thought in the system of economic sciences is based on the study of social problems and their solution, taking into account their role in the context of economic and historical development.

Without understanding the interrelationships between historical and economic development, an economist has only an analysis of fundamental relationships, an insufficient and limited tool for understanding social production. Economic life without studying the influence of historical factors is a set of discrete states that are formed as if in an 'empty place', and the results of changes are considered outside their true development. Instead, the history of economics and economic thought is an important source of theoretical and factual material for many economic sciences and an information base for establishing interdependencies and historical patterns in the economic life of states and nations.

Emphasising the importance of teaching the discipline 'History of Economics and Economic Thought', it is necessary to highlight the following:

1. Professional training is not only a set of skills and professional abilities, but also an understanding of the prospects for development and the formation of values. Whoever controls the past controls the future.

2. The formation of professional competences is a prerequisite for avoiding past mistakes, the ability to use information about experience, increasing the efficiency of thinking about the future and implementing a 'success trajectory'. For example, the variability of forecasting, which is one of the important competences of an economist, is impossible without

taking into account the historical development of the economic process and understanding the impact of other aspects on it, in particular, actions that contribute to overcoming economic crises.

3. The ability to make effective decisions is possible only when studying previous experience: stalled reforms - Holland in the sixteenth century; merger of government and business - Europe, the United States in the nineteenth century; identity crisis and lack of political will to change - Ukraine for many years, the plague of the fourteenth century and the development of Euro-Asian trade - COVID 19 and modern globalisation; the oil crisis of the 1970s, wars and economic sanctions - the current situation in the world; Skoropadskyi and the oligarchs, the Torgsins at the height of the famine, the long struggle against the Russian empire - the present day Ukraine.

4. Economics without history is a set of discrete states with ready-made results in an empty space. Economic history forms the information base for effective economic decisions, examines patterns, trends, and the main factors in the development of economic processes.

5. Without history, the theoretical level of analysis of economic processes is lost, and the motives and effectiveness of economic behaviour are not studied. An economist can make effective and responsible decisions only with such knowledge.

6. The current stage of Ukraine's development requires the formation of a high national consciousness in order to overcome the artificial distortion of the historical and economic past.

Studying the history of economics and economic thought is important not for the sake of studying the historical process, but for the sake of better understanding the causes and factors of economic processes of today.

In order to broaden the worldview, form economic thinking and economic culture of a modern economist, the main idea of modern economic education is to use its potential, which is associated with the objective need to understand the motives of human activity and the laws of economic life.

Список використаних джерел

1. **Omelianenko, O.P., & Zinchenko, M.M.** (2016). History of Economics and Economic Thought as a Cognitive Component of Bachelor's Degree Training at KNUBA. *Ways to improve the efficiency of construction in the conditions of market relations*, (34), 131-139.

2. **Cherednichenko, O.O.** (2024). Evolution of theories of economic development in the modern dimension. *Economics and entrepreneurship in the context of modern challenges*, 19.

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА СИСТЕМУ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Шапа Надія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент кафедри
економіки, менеджменту та підприємництва,
Український державний університет науки і технологій
ННІ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»,
м. Дніпро, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-7745-222X>
n.shapa@ukr.net

Омелич Олександра Юріївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
ОПП «Логістика», спеціальність 073 «Менеджмент»
Український державний університет науки і технологій
ННІ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»,
м. Дніпро, Україна
omelichkassandra@gmail.com

Климович Олександр Михайлович

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
ОПП «Менеджмент та адміністрування»,
спеціальність 073 «Менеджмент»
Український державний університет науки і технологій
ННІ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»,
м. Дніпро, Україна
klymovych.itsmart@gmail.com

Сучасні умови бізнес-середовища, що характеризуються стрімким розвитком цифрових технологій та глобальною діджиталізацією, спонукають організації до перегляду традиційних підходів управління персоналом. Економіка 4.0, яка базується на інтеграції кіберфізичних систем, штучного інтелекту та великих даних у всі сфери діяльності, формує нові виклики та вимоги до функціонування системи HRM. Зростаючий вплив цифрових інструментів на бізнес-процеси обумовлює необхідність трансформації кадрових стратегій, орієнтованих на гнучкість, інноваційність та високий рівень адаптивності. Актуальність теми зумовлена потребою розробки нових підходів до управління людським капіталом, здатних забезпечити ефективну взаємодію працівників і цифрових технологій, підвищити конкурентоспроможність організацій та сприяти сталому розвитку в умовах цифрової економіки.

Дослідженням змін систем управління персоналом під впливом розвитку цифрових технологій та нестабільності конкурентного й геополітичного становища займалися такі сучасні науковці: Збрицька Т. [1], Канцур І. [2], Лисак В. [3], Махмудов Х. [4], Саричев В. [5], Славкова О. [6], Сорока О. [1], Череп О. [7], та інші. Разом із тим, низка аспектів впливу цифровізації на формування системи управління персоналом все ще потребує подальшої аналітики, актуальним залишається й вивчення ефективності цифрових стратегій на різних етапах життєвого циклу працівника – від підбору до звільнення.

За умов діджиталізації стратегічне управління персоналом все більше спирається на інноваційні технології, які дозволяють не лише оптимізувати HR-процеси, а й підвищити їхню ефективність, адаптивність і персоналізованість. В табл. 1 наведено трансформацію практик HRM під впливом цифровізації. Використання технологічних

інструментів дає змогу не лише автоматизувати окремі HR-процеси, а й сформувати цілісну систему управління персоналом, яка є адаптивною, прозорою і здатною до швидкої трансформації відповідно до змін бізнес-середовища. Інноваційні HR-стратегії у поєднанні з технологічними рішеннями формують нову якість управління людськими ресурсами, де людина залишається в центрі, але керована вже через дані, алгоритми та цифрові екосистеми.

Ключовим трендом у сучасному HRM є впровадження data-driven підходів, які дозволяють приймати обґрунтовані рішення на основі глибокого аналізу HR-даних. Така стратегія змінює фокус із інтуїтивного управління на доказове, де кожен крок ґрунтується на конкретних цифрових показниках.

Таблиця 1

Трансформація кадрової роботи під впливом цифровізації

Види кадрової роботи	Як змінено цифровими технологіями
Планування персоналу	
Прогнозування потреб	AI/ML-аналітика потреб (Eightfold.ai, SAP Workforce Analytics), автоматизоване планування
Аналіз чисельності	Використання BI-інструментів (Power BI, Visier) для візуалізації та обґрунтування рішень
Планування компетенцій	Хмарні платформи оцінки компетентностей, AI для визначення дефіциту навичок
Узгодження з бізнес-цілями	Інтеграція з ERP (Oracle HCM, Anaplan) для стратегічного планування
Моделювання сценаріїв	Прогнозування кадрових сценаріїв за допомогою цифрових симуляцій
Рекрутинг	
Розміщення вакансій	Масова автоматизація (одна кнопка – багато платформ), таргетована реклама вакансій
Початковий скринінг	Алгоритми відсіюють нерелевантні резюме, чат-боти ведуть базову перевірку
Інтерв'ю	Відеоінтерв'ю з аналізом емоцій, оцінкою soft skills
Оцінка soft skills	Онлайн-ігри, кейс-тести, аналіз поведінки (behavioral analytics)
Аналітика підбору	Прийняття рішень на основі даних (data-driven hiring), а не тільки «відчуттів» рекрутера
Боротьба з упередженнями	Анонімізація CV, нейтральні AI-моделі, аудит diversity-метрик
Адаптація і розвиток	
Онбординг	Платформи автоматизованого онбордингу (Click Boarding), відео, боти, опитування
Інтеграція в команду	Віртуальні ментори, welcome-боти, інтерактивні платформи
Навчання на старті	Мікронавчання, мобільні додатки, персоналізовані курси
Вимірювання адаптації	Аналітика прогресу, трекінг залученості та проходження навчальних модулів
Зниження плинності	Прогнозування ризиків звільнення на старті (behavioral analytics, AI)

Навчання та розвиток	
Навчання персоналу	LMS-платформи (Moodle, TalentLMS), Coursera, Udemy for Business
Формування навичок	Мікронавчання, гейміфікація, відеотренажери
Персоналізація контенту	Індивідуальні траєкторії на базі AI-аналізу даних про діяльність працівника
Онлайн-сертифікації	Автоматичне присвоєння сертифікатів, перевірка знань
Аналітика розвитку	Dashboards прогресу, heatmap компетенцій, індекси навчання
Оцінювання ефективності	
Постановка цілей	OKR-системи, прозоре відстеження досягнень у реальному часі
Оцінка продуктивності	Інтегровані дашборди, автоматизовані звіти, регулярні check-in
Види кадрової роботи	Як змінено цифровими технологіями
360-градусний фідбек	Анонімні онлайн-опитування (Culture Amp, Impraise)
Аналіз результативності	Data-driven аналітика, прогнозування потенціалу
Зв'язок із навчанням	Автоматичне формування рекомендацій на основі оцінки
Мотивація і залучення	
Визнання досягнень	Гейміфікація (бали, бейджі, подяки в платформах типу Bonusly)
Соціальна взаємодія	Платформи для peer-to-peer визнання, внутрішні соціальні мережі
Залучення в зміни	Платформи для зворотного зв'язку, регулярні онлайн-опитування
Моніторинг задоволеності	Веб-індекси залученості, AI-аналіз настроїв
Персональна мотивація	Персоналізовані цілі, дашборди індивідуального прогресу
Завершення співпраці	
Процес звільнення	Автоматизовані чек-листи, електронні документи, NDA
Закриття доступів	Синхронізація з IT-системами, автоматичне блокування
Exit-опитування	Онлайн-форми з аналітикою причин звільнення
Збереження документів	Хмарне зберігання відповідно до стандартів GDPR, ISO
Аналіз плинності	AI-аналітика причин звільнень, прогнозування ризиків

Складено авторами на основі [2,5,6].

Одним із найбільш дієвих інструментів є прогнозна аналітика, яка дозволяє не лише фіксувати поточний стан персоналу, а й передбачати майбутні події та ризики. Зокрема, на основі аналізу поведінкових патернів, динаміки продуктивності, рівня залученості та інших факторів, системи прогнозування можуть виявляти працівників із високим ризиком звільнення. Це дає змогу HR-фахівцям завчасно втрутитися – запропонувати індивідуальні плани розвитку, змінити умови праці або вдосконалити систему мотивації. Ще одним важливим напрямом є оптимізація розподілу ресурсів на основі даних про продуктивність. Аналіз ефективності працівників, команд чи окремих підрозділів дозволяє більш точно визначати, куди доцільно спрямовувати ресурси, як краще розподілити завдання, та виявляти «вузькі місця» у бізнес-процесах. Завдяки

цьому організація може підвищити загальну продуктивність, мінімізувати неефективні витрати та сформувати високоефективні команди. Таким чином, data-driven підходи дозволяють HR-функції перейти на новий рівень – від операційного управління до стратегічного, де аналітика стає не лише інструментом контролю, а й потужним засобом прогнозування, розвитку та підтримки людського капіталу.

В умовах постійних змін і високої динаміки ринку розвиток персоналу набуває стратегічного значення для компаній. Цифрові інструменти дозволяють зробити процес навчання більш гнучким, персоналізованим і мотивуючим, орієнтуючи його не лише на здобуття знань, а й на формування довгострокових кар'єрних траєкторій. Одним із ключових інноваційних підходів є мікронавчання – формат коротких, концентрованих освітніх модулів, які легко інтегруються у щоденну роботу. Такий підхід дозволяє працівникам засвоювати нові знання у зручний для себе час, не відриваючись від основних завдань.

За допомогою цифрових платформ можна створювати індивідуальні плани розвитку, які враховують цілі працівника та потреби компанії, сприяючи зростанню залученості та лояльності. Крім того, активно впроваджується гейміфікація – використання ігрових механік (рейтингів, балів, бейджів, челенджів) у процесі навчання та розвитку. Вона сприяє підвищенню мотивації, залученості та емоційного зв'язку з процесом навчання. Гейміфікація особливо ефективна при розвитку soft skills, адаптації нових працівників та в програмах безперервного навчання.

Усі ці підходи дозволяють зробити розвиток персоналу не лише ефективним, а й інтегрованим у повсякденну діяльність організації, створюючи культуру безперервного навчання як основу успішної цифрової трансформації.

Попри численні переваги цифрових технологій в HR-сфері, існує низка суттєвих бар'єрів, які ускладнюють ефективне впровадження інноваційних стратегій управління персоналом. Однією з головних проблем є психологічний та організаційний опір змін, особливо на етапі впровадження нових цифрових інструментів. Часто працівники, як HR-фахівці, так і лінійний персонал, виявляють настороженість щодо автоматизації та використання AI. Це пов'язано зі страхом втрати робочого місця, необхідністю змінювати звичні робочі процеси, а також із браком довіри до цифрових рішень. В окремих випадках це призводить до пасивного або активного спротиву, що гальмує трансформаційні процеси. Іншою серйозною проблемою є нестача персоналу, здатного ефективно працювати з новими технологіями, зокрема з AI-системами, HR-аналітикою, платформами на базі машинного навчання.

З огляду на результати дослідження та сучасні тенденції цифровізації, можна сформулювати низку практичних рекомендацій для українських HR-фахівців, які прагнуть ефективно впроваджувати інноваційні стратегії управління персоналом у своїх організаціях.

- HR-відділам варто приділяти особливу увагу впровадженню масштабованих, інтегрованих рішень, які можуть зростати разом із компанією. Одним із таких рішень є HRIS-системи, які поєднують функції рекрутингу, управління продуктивністю, навчання, аналітики тощо в єдиній цифровій екосистемі.

- Ефективне використання цифрових технологій неможливе без відповідної підготовки персоналу, тож HR-менеджерам необхідно регулярно організовувати тренінги та мікронавчання, спрямовані на розвиток навичок роботи з AI, аналітичними інструментами, платформами для комунікації та цифровими системами управління знаннями. Важливим, в розрізі української специфіки бізнесу, є формування цифрової грамотності саме серед керівників, адже вони задають тон усій трансформації.

– Незважаючи на переваги автоматизації, не варто повністю відмовлятися від особистої взаємодії, особливо в критично важливих HR-процесах. Необхідно розуміти, що технології – це інструмент підсилення, а не заміна людського контакту.

Список використаних джерел

1. **Збрицька Т.П.**, Сорока О.В. Управління персоналом в епоху цифрової економіки. *Економіка та суспільство*. 2021. № 31. 2. **Канцур І.Г.**, Кононова О.Є., Хмарська І.А. Управління персоналом в умовах цифрової економіки. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 103-108. 3. **Лисак В.Ю.** Роль управління персоналом в розвитку підприємств. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Економічні науки*. 2009. Вип. 2. С. 399–405. 4. **Махмудов Х.**, Чухліб В. Оцінка системи управління персоналом у підприємстві в умовах нестійкої економічної ситуації в країні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-83>. 5. **Саричев В. І.**, Плавкова Д. Д. Розвиток людського потенціалу України в умовах воєнної економіки. *Економічна аналітика: сучасні реалії та прогностичні можливості: матеріали тез II Міжнар. наук.-практ. конф., 24 січ. 2025 р.* Київ : КНЕУ, 2025. С. 175-177. 6. **Славкова О. П.** Розвиток технологій управління персоналом в умовах цифрової економіки. *Інтелект XXI*. 2024. № 1. С. 49–54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2024-1.7> 7. **Череп О.**, Калюжна Ю., Михайліченко Л. Особливості управління персоналом в умовах воєнного стану в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48.

ФОРМУВАННЯ БРЕНДУ РОБОТОДАВЦЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Шевчун Марина Борисівна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту,

Державний торговельно-економічний університет,

м. Київ, Україна

m.shevchun@knu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-6473-3121>

Підприємства в умовах глобалізації стикаються зі зростаючою конкуренцією не лише на ринку товарів і послуг, але й на ринку робочої сили. Створення існуючого та привабливого бренду роботодавця допомагає залучати та утримувати найкращих фахівців, що є важливим фактором для успіху компанії. Варто зазначити, що сучасна працездатна людина активно вибирає свого роботодавця, оцінюючи не лише заробітну плату, але й компанійну культуру, можливості для розвитку, робоче середовище та багато інших факторів. Молоді співробітники, особливо представники покоління Y та Z, мають особливі очікування від свого роботодавця. Вони цінують гнучкість, розвиток, роботу в команді та створення значимого впливу. Дослідження формування та розвитку бренду роботодавця допоможе краще розуміти ці потреби та адаптувати стратегію компанії до них.

Для здобуття підприємством конкурентних переваг важливе значення має формування позитивного іміджу в бізнес-середовищі та на ринку праці. Однією з рис сучасного ринку праці є зміщення акцентів у бік працівника, а не роботодавця, оскільки на даний час цінні висококваліфіковані працівники обирають компанію, а не навпаки. На ринку з'являється все більше різноманітних пропозицій, зростає конкуренція, з кожним днем більше роботодавців починає приділяти увагу створенню HR-бренду, як важливого інструменту для підтримки іміджу компанії та додаткових можливостей для залучення нової робочої сили. Дані трансформації на ринку праці пов'язані з активним переходом у цифрову економіку та діджиталізацією, які були прискорені у зв'язку з пандемією та війною. Багато потенційних працівників відкрили та реалізували себе у нових сферах, пройшли навчання та стали більш вибірковими при працевлаштуванні та виборі подальших траєкторій кар'єрного розвитку[1].

Формування бренду роботодавця – це багатоступеневе завдання. В основному тому, що будь-який бренд має життєвий цикл: від створення та активного зростання до стабільності. На етапах впровадження та зростання життєвого циклу організації потрібні значні вкладення (витрати, ресурси) у HR-бренд, на етапі зрілості HR-бренд сам стане ресурсом для компанії та працюватиме через співробітників компанії. А сприйняття бренду роботодавця є «індикатором загального рівня розвитку та зрілості компанії».

Формування й реалізація стратегії розвитку бренду роботодавця потребують суттєвих фінансових інвестицій. Так, до цих витрат відносять фінансування заходів з мотивації та розвитку персоналу. Управління брендом роботодавця передбачає такі основні етапи: [2]

- створення робочої групи. Від того, наскільки кваліфіковані співробітники займатимуться дослідженнями та плануванням, багато в чому залежить доля HR-бренду;
- проведення внутрішнього та зовнішнього досліджень. На цій стадії необхідно дати відповіді на основні питання: які умови праці чекають висококваліфіковані кадри? З ким вони захочуть співпрацювати за умов жорсткої конкуренції роботодавців? Як утримати працівників?

- розробка ціннісної пропозиції для працівників (EVP). Насамперед необхідно визначитися з чим має насамперед асоціюватися компанія як роботодавець. Для цього необхідно чітко усвідомлювати місію та стратегію компанії, її місце на ринку, а також виділити цільові аудиторії. Для створення ефективного EVP необхідно знати, які фактори вибору компанії, як роботодавця, є найбільш значущим;

- комунікація – це, власне, просування бренду роботодавця. На даному етапі потрібно зробити так, щоб потенційні (і вже задіяні) співробітники дізналися про компанію, її принципи та цінності, сформували якийсь образ. Важливо вибрати та використовувати ефективні канали комунікації. В наш час більшість з них здійснюються в мережі Інтернет – через корпоративний сайт компанії, розміщення брендированих вакансій, e-mail-розсилки, YouTube-канали, сторінки в соцмережах, також залишаються актуальними презентації у вузах, ярмарки вакансій та інші заходи такого роду;

- вимірювання результатів. Щоб зрозуміти, наскільки ефективна кампанія, використовуються спеціальні показники: оцінка HR-бренду за ключовими факторами привабливості (зарплата, кар'єрне зростання, соціальний пакет тощо); кількість кандидатів на 1 вакансію та їх рівень кваліфікації; вартість закриття вакансії; одночасно проводиться аналіз внутрішніх індикаторів;

- підтримка бренду.

Створення бренду роботодавця – досить складний процес, що складається з кількох етапів. Кожен із них, своєю чергою, передбачає масштабний аналіз, отже, вимагає істотних фінансових і тимчасових вкладень із боку роботодавця. Однак створення бренду не матиме сенсу та належного результату без правильного позиціонування себе на ринку та вибору грамотних методів та форм просування.

Головна особливість діагностики впливу бренду роботодавця на діяльність підприємства, що полягає у комплексності. Тільки всебічний аналіз дозволить дати об'єктивну оцінку бренду та його впливу на успішність діяльності компанії. Підприємство, яке активно висвітлює свою діяльність у соціальних мережах, має численну кількість позитивних відгуків, веде відкриту фінансову звітність, забезпечує належні умови праці, піклується про свій імідж – буде користуватись значним попитом.

Привабливий бренд роботодавця може сприяти кращому залученню талантів (без додаткових витрат), скороченню часу на заміщення та найму, меншим витратам на зарплату, кращим показникам утримання співробітників і створенню приємнішого та процвітаючого робочого середовища для всіх у вашій організації. Суть полягає в тому, що створення стратегії брендингу роботодавця або вдосконалення існуючої підвищить ефективність вашого найму та допоможе залучити потрібних кандидатів у організацію.

Отже, бренд роботодавця сьогодні виступає новою філософією формування іміджу підприємства і, перш за все, роботою з репутацією компанії як працедавця. Ураховуючи тенденції змін ринкового середовища, його зусилля варто спрямовувати на взаємодію інтересів працівників і компанії з метою ефективного функціонування організації на ринку. Цілеспрямована, системна робота у сфері HR-брендингу дасть змогу суттєво підвищити вартість компанії та посилити її позиції серед конкурентів. Перспектива подальших досліджень пов'язана з визначенням особливостей складників HR-брендингу та пошуками оптимальних шляхів його побудови і розвитку з урахуванням змін умов навколишнього середовища.

Список використаних джерел:

1. **Вонберг Т. В.,** Дмитрук С. М., Лаврухіна І. К. Дослідження факторів впливу на формування бренда роботодавця. *Інфраструктура ринку*. 2023. № 73. С. 8–12.
2. **Білорус Т. В.,** Фірсова С. Г. Методичний інструментарій оцінювання рівня розвитку бренду під-приємства роботодавця. *Economic journal Odessa polytechnic university*. 2019. № 4 (10). С. 30–39.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ І РІЗНОМАНІТНІСТЬ У КОМПАНІЯХ: ЯК ЦЕ ВПЛИВАЄ НА УСПІХ БІЗНЕСУ

Дяченко Анастасія Костянтинівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Державний торговельно-економічний університет,

м.Київ, Україна,

dyachenkoanastasia9@gmail.com

Науковий керівник – Миколайчук Ірина Павлівна,
кандидат економічних наук, доцент,
гарант освітньо-професійної програми бакалаврського рівня

вищої освіти «Менеджмент персоналу»,

Державний торговельно-економічний університет,

Київ, Україна,

i.mykolaichuk@knute.edu.ua

Актуальність дослідження гендерної рівності в сучасному бізнес-середовищі зумовлена не лише етичними міркуваннями, а й практичними викликами, з якими стикаються компанії в умовах глобалізації, зростаючої конкуренції та потреби у сталому розвитку. **Гендерна рівність** — це стан рівних прав, обов'язків і можливостей для всіх людей незалежно від їхньої статі. Вона означає, що права, обов'язки й можливості не залежать від того, чи є людина чоловіком чи жінкою. Однак у реальному житті цей баланс часто порушується. Серед основних **факторів**, що обумовлюють нерівність, — соціокультурні стереотипи, дискримінаційні практики в трудових колективах, недосконалість законодавства, недостатня репрезентація жінок у керівних посадах та інші форми упередженого ставлення.

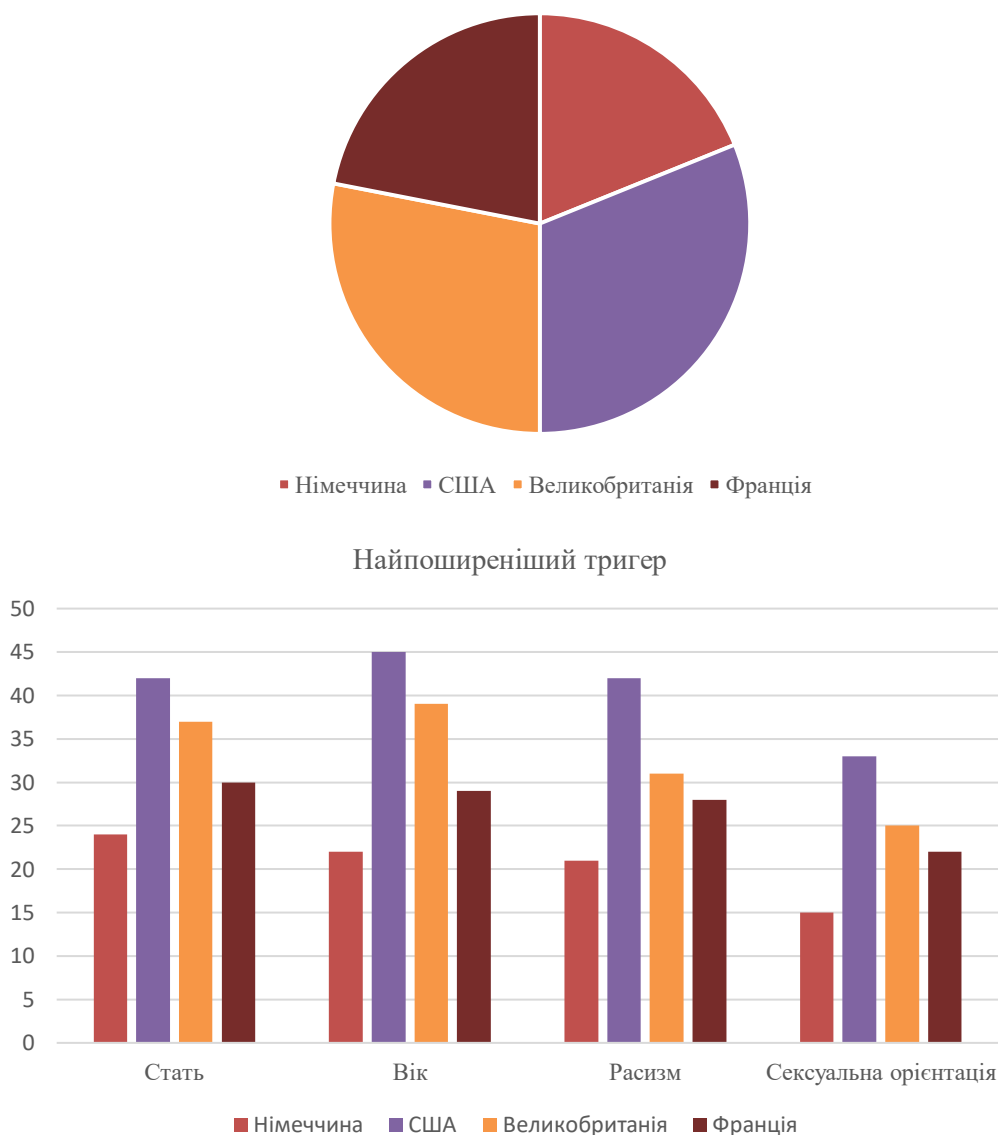
У 2024 році *Global Gender Gap Report* опублікував на Всесвітньому економічному форумі глобальний індекс гендерного розриву – 68,5%, що означає, що в середньому жінки досягли 68,5% рівня гендерної рівності порівняно з чоловіками, а інші 31,5% досі перебувають під тиском дискримінації через стать [1]. Того ж року *The Muse* вирішило провести своє дослідження серед 1000 жінок щодо утиску на робочому місці – респонденти стверджували про гендерну нерівність. 41% зіткнувся з дискримінацією під час співбесіди, а 42% зазнавали утиск та упередження через їхню стать й невідповідними питаннями під час співбесіди [2]. У 2024 році було проведено глобальне опитування компанією *Randstad* серед людей нетрадиційної орієнтації: 41% працівників ЛГБТКІ+ стикалися з дискримінацією або упередженим ставленням на робочому місці. Крім того, 33% вважають, що їхня сексуальна орієнтація негативно вплинула на їхню кар'єру, а 35% відзначають вплив на бонуси або просування по службі. Варто зазначити, що 29% респондентів залишили роботу через відсутність інклюзивності [3]. Згідно з дослідженням Товариства з управління людськими ресурсами (*SHRM*), від травня 2023 року, ейджизм зазнало 30% американці – вони відзначали несправедливе ставлення через свій вік протягом кар'єри [4]. У жовтні 2023 року *Catalyst* провела своє розслідування серед працівників із маргіналізованих расових та етнічних груп у шести країнах (Австралія, Канада, Нова Зеландія, Південна Африка, Велика Британія та США). З усіх учасників інтерв'ю 66% зазнавали расизму на робочому місці протягом своєї кар'єри [5]. Отже, врахування проблеми дискримінації за віком, статтю, орієнтацією та кольором шкіри не лише має моральне значення, а й є важливим чинником, що впливає на ефективність і конкурентоспроможність компаній на глобальному ринку.

Дискримінація за стать, орієнтацію, вік та колір шкіри мають негативний вплив на розвиток бізнесу. Наприклад *SHRM* зазначив, що 72% працівників замислювалися над

звільненням через вікову дискримінацію, а за даними *Randstad* 29% працівників залишили роботу через утиск за сексуальну орієнтацію [3,4]. З морального погляду, тиск над постраждалих призводить до негативного впливу на психологічний стан жертв: стрес, розчарування і зниження продуктивності. Усе це можна описати одним словом – **мобінг**. З економічної точки зору мобінг спричинює високу плинність кадрів, що веде до додаткових витрат на підбір і навчання нових працівників. Реальний приклад мобінгу можна дізнатися з історії Сюзан Фаулер, американської письменниці та інженерки програмного забезпечення. Вона вплинула на інституційні зміни компанії *Uber*, а відомою її зробив випадок у Кремнієвій долині – розслідування справи про сексуальні домагання в компанії. У 2017 році 25-річна інженерка Сюзан Фаулер публічно заявила про системні сексуальні домагання в *Uber*. Уже в перший день у новій команді менеджер почав надсилати їй непристойні повідомлення. Хоча вона одразу звернулася до керівництва, її скаргу відхилили, бо це було «перше порушення» з боку керівника, якого вважали цінним працівником. Їй запропонували змінити команду та натякнули, що подальші скарги можуть призвести до звільнення. У пошуках справедливості Сюзан зіткнулась із замовчуванням, погрозами, стеженням, кібербулінгом і кампанією дискредитації. Попри це, її історія викликала резонанс: розслідування призвело до звільнення CEO *Uber* і стало знаковим етапом боротьби з домаганнями в tech-індустрії [6]. *Uber* зазнав значних фінансових та репутаційних втрат унаслідок історії з Сюзан Фаулер. У 2017 році, після її публічних заяв про сексуальні домагання та дискримінацію в компанії, *Uber* опинився в епіцентрі скандалу, що призвело до серйозних наслідків. У серпні того ж року компанія погодилася виплатити 7 мільйонів доларів для врегулювання претензій щодо гендерної дискримінації та домагань. Сюзан Фаулер, після сексуальних домагань, з якими вона зіткнулася в *Uber*, описувала почуття сорому, збентеження та безпорадності. Вона відчувала, що її ігнорують, а скарги не отримують належного реагування з боку керівництва. Це породило у неї відчуття ізоляції та небажаності. Крім того, вона почала сумніватися у власній цінності та силах, що є типовим для жертв домагань.

Компанії з вищим рівнем гендерної різноманітності мають більшу ймовірність перевершити конкурентів за показниками прибутковості. Згідно з дослідженнями *McKinsey*, компанії з більшою різноманітністю в керівництві на 27% частіше демонструють вищу фінансову ефективність, ніж ті, що не мають такого розмаїття [7]. Основна перевага такого результату полягає в тому, що різноманітність досвіду та поглядів на світ сприяє прийняттю більш обґрунтованих і збалансованих рішень. Інакше кажучи, коли в обговоренні беруть участь люди з різним життєвим та професійним досвідом, зростає ймовірність знаходження оптимального рішення. Компанії, де працюють співробітники з різним світоглядом і бекграундом, краще розуміють потреби своїх клієнтів. Гендерно збалансовані команди охоплюють ширший спектр поглядів, що позитивно впливає на глибину аналізу ринку та якість управлінських рішень [7,8]. Щодо етнічного та культурного розмаїття, згідно з тим самим дослідженням *McKinsey & Company*, воно також позитивно впливає на фінансову ефективність компанії. У 2019 році компанії з найвищим рівнем етнічної та культурної різноманітності перевершили за прибутковістю ті, що мали найнижчий рівень розмаїття, на 36% - більше, ніж у попередні роки (33% у 2017 році та 35% у 2014 році) [7,9]. Ці результати підкреслюють важливість впровадження політик, спрямованих на розвиток етнічного та культурного різноманіття в компаніях. Як і раніше, саме етнічна різноманітність демонструє сильніший зв'язок із фінансовою ефективністю бізнесу, ніж гендерна. Підтримка гендерної рівності та різноманітності сприяє зміцненню позитивного іміджу компанії серед клієнтів, партнерів та інвесторів, що, у свою чергу, призводить до розширення ринкових можливостей.

Наскільки поширеною є дискримінація на робочому місці по країнам світу.
Дискримінація, яку зазнали респонденти (особисто або як свідки) на робочому місці, %



* Складено за даними [10]

Різноманіття та інклюзивність у бізнесі відіграють ключову роль у забезпеченні ефективності, стійкості та конкурентоспроможності компаній. Дискримінація за віком, статтю, орієнтацією чи етнічною належністю не лише порушує етичні норми, але й призводить до психологічного тиску на працівників, зниження продуктивності, мобінгу та кадрової плинності, що врешті-решт спричиняє фінансові збитки. Резонансна історія Сьюзан Фаулер стала показовим прикладом того, як нехтування принципами рівності може призвести до репутаційної кризи компанії та суттєвих матеріальних втрат. Впровадження політик інклюзивності стає не лише етичним вибором, а й стратегічною необхідністю для сучасного бізнесу. Отже, створення безпечного, інклюзивного та поважного середовища праці є запорукою сталого розвитку, інноваційності та успіху компанії на глобальному ринку.

Список використаних джерел

1. **ZMINA.** Для досягнення гендерної рівності світу знадобиться 134 роки або п'ять поколінь – Всесвітній економічний форум. URL: <https://zmina.info/news/dlya->

dosyagnennya-gendernoyi-rivnosti-svitu-znadobytsya-134-roky-abo-p'yat-pokolin-vsesvitnij-ekonomichnyj-forum/. **2. Reporter T.** Women Experience Gender Bias and Discrimination in Hiring Process, According to New Survey from The Muse and Talivty. URL: <https://www.talivty.com/press-release/women-experience-gender-bias-and-discrimination-in-hiring-process-according-to-new-survey-from-the-muse-and-recruitmentmarketing-com/> **3. Струпп Л.** Практичні поради Ділові угоди Randstad. URL: <https://www.randstad.pl/ua/>. **4. Для** досягнення гендерної рівності світу знадобиться 134 роки або п'ять поколінь – Всесвітній економічний форум → ZMINA. ZMINA. URL: <https://zmina.info/news/dlya-dosyagnennya-gendernoyi-rivnosti-svitu-znadobytsya-134-roky-abo-p'yat-pokolin-vsesvitnij-ekonomichnyj-forum/> (дата звернення: 13.04.2025). **5. Catalyst.** Most employees from marginalized racial and ethnic groups have experienced racism in the workplace. URL: https://www.catalyst.org/about/newsroom/2023/world-of-voices-experiences-of-racism?utm_source=. **6. Uber** URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Uber>. **7. Хубер С.** Різноманіття має ще більше значення: аргументи на користь цілісного впливу. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/diversity-and-inclusion/diversity-matters-even-more-the-case-for-holistic-impact>. **8. Мамонтов О.** Гендерна рівність вигідна бізнесу. URL: <https://epravda.com.ua/biznes/genderna-rivnist-vigidna-biznesu-805066/>. **9. How** diversity, equity, and inclusion (DE&I) matter | McKinsey URL: https://www.mckinsey.com/featured-insights/diversity-and-inclusion/diversity-wins-how-inclusion-matters?utm_source=chatgpt.com **10. Маккарті Н.** Наскільки поширеною є дискримінація на робочому місці?. URL: <https://www.statista.com/chart/19761/discrimination-experienced-by-respondents-in-the-workplace/>.

Тематичний напрям 5 ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ТОРГІВЛЯ



ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНИХ КРИТЕРІЇВ ОЦІНКИ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

Белаковський Леонід Михайлович,

кандидат економічних наук, фінансовий консультант

Одеський національний морський університет,

м.Одеса, Україна

leonid@ilovemaccabi.org

<https://orcid.org/0009-0001-6881-3118>

Березовський Руслан Юрійович,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Одеський національний морський університет,

м.Одеса, Україна

7430746@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-9379-3845>

Сучасні підприємства функціонують у турбулентному середовищі, яке ускладнюється воєнними конфліктами, глобальними економічними рецесіями та пандеміями. Збереження конкурентоспроможності вимагає постійного оновлення технологій, управлінських підходів і розвитку людських ресурсів. Інноваційний потенціал, під яким розуміється сукупність ресурсів і спроможностей підприємства до створення й упровадження новітніх рішень, стає вирішальним фактором розвитку. Водночас, багато традиційних методик оцінювання інноваційного потенціалу зосереджуються лише на стабільних умовах ринку, нехтуючи викликами, пов'язаними з кризовими ситуаціями. Це знижує релевантність управлінських рішень та гальмує впровадження ефективних інноваційних стратегій [1].

За умов кризових ситуацій, таких як військова агресія та блокування логістичних шляхів, підприємства змушені адаптуватися до швидких змін і формувати альтернативні плани дій. Відсутність системного підходу до оцінки та управління інноваційним потенціалом ускладнює реалізацію проєктів цифрової трансформації, впровадження «зелених» технологій і гальмує залучення зовнішніх інвесторів. Тому існує нагальна потреба у формуванні комплексних, адаптивних критеріїв, що враховуватимуть специфіку кризових чинників і забезпечуватимуть ефективну оцінку та розвиток інноваційного потенціалу.

Міжнародні організації, серед яких UNCTAD та Європейська організація морських портів (ESPO), у своїх звітах [2; 3] наголошують на зростаючому значенні інноваційної діяльності як засобу протидії глобальним викликам. Університетські дослідження та науково-практичні розробки [4] підкреслюють роль цифрових технологій та автоматизації в зміцненні інноваційної активності підприємств. Проте більшість цих підходів орієнтовано на умовно стабільний ринок і не враховує специфіку кризових ситуацій.

В українських реаліях частина наукових робіт зосереджена на проблемах галузевого розвитку, зокрема транспортної та портової діяльності [5]. У них наголошено на потребі посилення інноваційного потенціалу шляхом модернізації застарілої інфраструктури, однак питання комплексної оцінки спроможності до інновацій у воєнних та післявоєнних умовах залишається малодослідженим. Автори низки публікацій [6] вказують на важливість урахування екологічних стандартів, зокрема впровадження «зелених» технологій та раціонального природокористування. Утім, питання безпекових ризиків та швидкої трансформації інноваційних проєктів у кризовий період часто залишається поза увагою.

Метою є розроблення адаптивних критеріїв оцінки інноваційного потенціалу підприємств в умовах кризових ситуацій, що дозволить підвищити точність діагностики, ефективність управлінських рішень і сприятиме стратегічному розвитку.

В основі дослідження лежить міждисциплінарний підхід, що поєднує кількісні та якісні методи:

- метод аналізу та синтезу застосовано для виокремлення складових інноваційного потенціалу підприємств;
- експертне оцінювання використано з метою виявлення найважливіших чинників, що перешкоджають або сприяють реалізації інновацій у кризових умовах;
- PESTEL-аналіз дозволяє врахувати політичні, економічні, соціальні, технологічні, екологічні та правові аспекти впливу на діяльність підприємств;
- інтегральна оцінка дає змогу об'єднати різноманітні показники (фінансові, технічні, безпекові, екологічні) в єдиний індекс інноваційного потенціалу.

Інноваційний потенціал підприємства традиційно оцінюється за допомогою показників обсягу інвестицій у дослідження та розробки, рівня цифровізації, компетентності персоналу і результативності інноваційних проєктів [7]. Проте в умовах кризових ситуацій, які характеризуються швидким зростанням ризиків, фінансовими обмеженнями та можливими руйнуваннями інфраструктури, виникає потреба розширити стандартні підходи. Проаналізувавши матеріали досліджень портової діяльності, можна виділити низку додаткових критеріїв, що посилюють адаптивність оцінки. Опишемо їх докладніше.

1. Безпековий аспект. Під час воєнних конфліктів або блокування логістичних шляхів підприємство має володіти резервними механізмами відновлення й альтернативними маршрутами постачання. Пропонується запровадити показники рівня фізичної захищеності об'єктів, наявності страхових гарантій, кількості продубльованих систем інфраструктури тощо. Таким чином, інтегральна оцінка інноваційного потенціалу має містити коефіцієнти безпекової стійкості.

2. Екологічна складова. Для успішного функціонування на глобальних ринках підприємства дедалі частіше потребують відповідності «зеленим» стандартам. У кризовій ситуації, коли фінансування обмежене, екологічні інновації часто відкладаються на пізніший період. Однак міжнародний досвід [8] свідчить, що впровадження енергоефективних і екологічно чистих технологій збільшує конкурентоспроможність та полегшує співпрацю з міжнародними партнерами. Тому оцінку інноваційного потенціалу доцільно доповнити такими показниками, як кількість «зелених» проєктів, питомі викиди парникових газів та рівень екологічної сертифікації.

3. Фінансова гнучкість. В умовах криз основним викликом стає нестача коштів на реалізацію інновацій. Запропоновані критерії повинні відображати як співвідношення інвестицій в інновації до чистого доходу, так і здатність швидко перерозподіляти бюджет у відповідь на зовнішні загрози. Наприклад, інтегральний показник може враховувати коефіцієнт диверсифікації інвестицій, наявність довгострокових іноземних партнерств і кількість грантових програм, у яких бере участь підприємство.

4. Цифрова готовність. Досвід портів Сінгапура та Гамбурга свідчить про ключову роль цифровізації для підвищення ефективності ланцюгів постачань, зменшення часу обробки вантажів та зниження операційних ризиків. У кризових обставинах (наприклад, воєнні дії або пандемії) дистанційний моніторинг і керування процесами стають критично важливими. Тому одним із критеріїв адаптивної оцінки повинно бути визначення рівня цифрової зрілості підприємства за такими параметрами, як частка автоматизованих процесів, наявність хмарних сервісів, система кіберзахисту тощо.

5. Організаційний рівень. У кризових умовах визначальне значення має гнучкість управлінських структур і швидкість ухвалення рішень. Застосування методу Дельфі дозволяє виявити релевантність різних управлінських моделей та рівня міжорганізаційної взаємодії. Також варто врахувати кількість співпраць із науково-дослідними установами та міжнародними організаціями, оскільки вони сприяють обміну досвідом і спільному розвитку інноваційних проєктів.

На основі вищезазначених блоків формується інтегральний показник, що охоплює:

- безпекову стійкість (ваговий коефіцієнт може бути вищим у випадках високої ймовірності воєнних загроз);
- екологічну ефективність (у вигляді «зелених» інновацій і показників ресурсозбереження);
- фінансову гнучкість (динаміка й структура інвестицій);
- цифрову готовність (рівень автоматизації й впровадження ІТ-рішень);
- організаційний потенціал (здатність до швидкої реорганізації та наявність кадрового потенціалу).

Надалі ці критерії можна деталізувати під конкретну галузь. У контексті портової діяльності доцільно додатково оцінювати стан припортової виробничої інфраструктури, можливості експорту та імпорту за альтернативними шляхами, наявність автоматизованих систем обліку контейнерів, ефективність використання причалів під «зелені» види палива. За результатами дослідження з'ясувалося, що порти, які заздалегідь впроваджували цифрові та енергоефективні рішення, швидше адаптувалися до кризових викликів, порівняно з тими, що опиралися на застарілу інфраструктуру.

Апробація запропонованих критеріїв може відбуватися шляхом експертних опитувань представників менеджменту ключових підприємств галузі, а також на базі статистичних даних про інвестиційну та інноваційну діяльність. Врахування цих критеріїв у стратегічному плануванні дасть змогу розробити збалансовані програми модернізації та впровадження інновацій.

Таким чином, формування адаптивних критеріїв оцінки інноваційного потенціалу в умовах кризових ситуацій є нагальним завданням, яке допомагає не лише діагностувати реальний стан підприємства, а й передбачати потенційні ризики та прораховувати ефективні шляхи модернізації. Запропонована система показників, що охоплює безпекову, екологічну, фінансову, цифрову та організаційну складові, дозволяє сформувати об'єктивніше уявлення про інноваційну спроможність. Це, у свою чергу, підвищує точність управлінських рішень та сприяє успішній реалізації інноваційних проєктів навіть за умов нестабільного середовища.

У перспективі подальших досліджень доцільно розробити деталізовані методики розрахунку інтегральних показників і створити інструменти для моніторингу стану інноваційного потенціалу в реальному часі. Особливо актуальним є вивчення практики використання штучного інтелекту та Big Data для аналізу динаміки інвестицій, визначення потенційних слабких місць і прогнозування результатів у складних кризових сценаріях. Залучення міжнародних партнерів і розвиток міждисциплінарної співпраці прискорять інтеграцію кращих світових практик в українську економіку та сприятимуть ефективному відновленню після будь-яких криз.

Список використаних джерел

1. **Заборський Л.,** Белаковський Л. М., Шапошніков Д. С. Особливості формування цифрового потенціалу підприємств морського транспорту в умовах сталого розвитку. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*, 2024. 4(89), 81-96. URL: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2024-4-81-96>. 2. **UNCTAD.** Review of Maritime Transport 2022. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development,

2022. URL: <https://unctad.org/rmt2022>. accessed: 25.02.2025. **3. European Sea Ports Organisation (ESPO)**. Sustainability Report 2021. Brussels: ESPO, 2021. 112 p. URL: <https://www.espo.be/media/Sustainability%20Report%202021.pdf>. accessed: 25.02.2025. **4. Tijan E.**, Jović M., Aksentijević S., Pucihar A. Digital transformation in the maritime transport sector. *Technological Forecasting & Social Change*, 2021, 170, URL: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.120879> **5. Перспективи розвитку інфраструктури портових терміналів України: монографія./** В.А. Будник, О.В. Шкуренко. Х.: Видавництво Іванченка І. С., 2021. 125 с. **6. Brunila O. P.**, Kunnaala-Hyrkki V., Inkinen T. Hindrances in port digitalization? Identifying problems in adoption and implementation. *European Transport Research Review*, 2021. v. 13, 62. URL: <https://doi.org/10.1186/s12544-021-00523-0>. **7. Liu J.**, Feng X., Chen J., Lu C. S. Building resilient maritime supply chains in turbulent times // *Maritime Policy & Management, Taylor & Francis*. 2024. DOI: 10.1080/03088839.2024.2326069. **8. Bera M.**, Das S., Garai S., Dutta S., Choudhury M. R. Advancing energy efficiency: innovative technologies and strategic measures for achieving net zero emissions. *Carbon Future, OAE Publishing*. 2025. DOI: 10.1234/cf.2024.48.

МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ПОСЛУГ

Ачкасова Ірина Сергіївна,
учениця 10 класу
Комунального закладу
«Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради
Харківської області
м. Чугуїв, Україна
irinaachkasova2000@gmail.com

Андрєєва Валентина Григорівна,
вчитель історії Комунального закладу
«Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради
Харківської області
м. Чугуїв, Україна
vandreeva813@gmail.com

Андрєєв Сергій Сергійович,
вчитель географії Комунального закладу
«Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради
Харківської області
м. Чугуїв, Україна
andreevgarage@gmail.com

Торгівля послугами дає будь-якій національній економіці додаткову можливість диверсифікувати свій експорт, збільшити доходи та зайнятість. Для багатьох країн світу торгівля послугами є новим кордоном для розширення їх участі у міжнародній торгівлі та реалізації вигод розвитку.

Формуванню об'єктивного уявлення про послуги у міжнародній торгівлі сприяє теоретичний аналіз наукових підходів до їх розуміння та визначення.

Теоретичний аналіз сутності поняття «послуга» дозволяє стверджувати, що послуга як економічна категорія виражає відносини між людьми у суспільстві в контексті формування соціально-економічних умов, необхідних для функціонування суспільного виробництва. У багатьох джерелах широко цитується визначення послуг, опубліковане в англійському журналі «The Economist»: «послуга – це все, чим торгують, але що може впасти на ногу» [2, с. 7]. Ринкові відносини, які складаються у сфері послуг, формують протиріччя наукових поглядів щодо визначення термінологічного апарату функціонування цієї сфери, складу суб'єктів та об'єктів взаємовідносин.

Складність однозначного визначення сутності економічної категорії «послуга» обумовлена одноманітністю й абстрактністю складових її елементів. Д.Семпсон та Р.Снапе «як відмінну рису послуги відзначали той факт, що вона, як правило, споживається там, де проведена, проте не вважали це основною ознакою, оскільки зазначали, що деякі послуги можуть бути надані споживачам за допомогою пошти, телефону або комп'ютерного зв'язку» [4, с. 55].

Широке поширення у сфері міжнародної торгівлі набуло визначення послуги, сформульоване у довіднику «Лібералізація міжнародних операцій з послугами», розробленому ЮНКТАД та Всесвітнім банком: «Послуги – це зміна в положенні інституційної одиниці, яке сталося внаслідок дій та основі взаємної угоди з іншою інституційною одиницею» [3, с. 74]. Можна констатувати, що незважаючи на загальне розуміння терміна «послуга» в теоретичних роботах та міжнародно-правових актах, вичерпного визначення послуг як економічної категорії не зазначено.

Наприкінці XX – початку XXI століття послуги стають важливим фактором економічного розвитку та займають більшу частину не тільки національної, а й світової економіки. Таке домінування послуг у сучасному суспільстві стало головною ознакою постіндустріального суспільства. Американський соціолог і публіцист Д.Белл виділив роль та за допомогою виокремлення трьох стадій розкрив значимість сфери послуг у постіндустріальному суспільстві:

1 стадія – Виникнення послуг спровоковано розвитком промисловості та для забезпечення її діяльності необхідний транспорт та інші послуги для просування товару;

2 стадія - Масове споживання та зростання населення призводить до необхідності розвитку та розширення сфери розподілу (оптова та роздрібна торгівля), відповідно збільшується частка фінансів, операцій з нерухомістю та страхування;

3 стадія - За рахунок збільшення зростання доходу відбувається перерозподіл коштів. «Частка грошей на харчування починає знижуватися, а інші – використовуються спочатку для придбання товарів тривалого користування, а потім предмети розкоші, відпочинок тощо. Відбувається зростання технічних потреб та професійної майстерності, доступ до вищої освіти стає умовою входження до постіндустріального суспільства, а основними професіями є викладач й вчений» [1, с. 223].

Поняття «послуга» розширюється на міжнародному рівні. Так, у Генеральній угоді з торгівлі послугами зазначено: «послуги» включають будь-яку послугу в будь-якому секторі, крім послуг, що постачаються при здійсненні функцій урядової влади [8, с. 74].

У науці з'являються теоретичні підходи до визначення міжнародної торгівлі послугами. Р.Стерн та Б.Хоекман визначають «Міжнародну торгівлю послугами як явище, що полягає в отриманні доходу внутрішніми факторами від нерезидентів у обмін на свої послуги, які для перших є нерелевантними» [6, с. 32].

Серед основних причин складності формулювання послуги як соціально-економічної категорії можна виділити наступні: «сектор послуг як «третинний» охоплює все, що не стосується сільського господарства та промисловості; численні та різноманітні дії відносяться існуючою офіційною статистикою до одного класу економічних благ; послуги – гнучкий об'єкт, межі якого рухливі; до послуг належать різноманітні види діяльності, спрямовані на різні об'єкти» [4, с. 55].

Окремі міжнародні економічні організації дають своє визначення міжнародної торгівлі послугами. Організація Економічного Співробітництва та Розвитку дає визначення торгівлі послугами як: можливість посилатися на послуги, що здійснюються резидентами однієї країни та використовувані/одержувані/оплачувані резидентами іншої країни; послуги, що експортуються з країни постачальника та імпортуються в іншу країну; послуги, які вироблені здебільшого в одній країні та використовувані/отримані /сплачені резидентами іншої країни [6, с. 32].

Суттєвим обмеженням, яке не дозволяє дослідникам визначитися з терміном «послуга», пов'язане з діючими класифікаціями послуг. У сфері торгівлі послугами головним правовим документом є Генеральна угода з торгівлі послугами – це перша багатостороння міжнаціональна угода з торгівлі послугами, яка є підсумком Уругвайського раунду. Вона містить принципи, що становлять правові засади торгівлі послугами. У рамках переговорів Уругвайського раунду було створено класифікаційну схему видів послуг, які можуть бути предметом торгів. Найбільш популярними послугами є: транспортні послуги, послуги зв'язку, інжинірингові, туризм, комп'ютерні та інформаційні послуги, страхові послуги. Окремо, будучи предметом міжнародної торгівлі, послуги знайшли своє відображення на рахунку поточних операцій платіжного балансу МВФ, яким користуються практичні всі країни світу. Очевидним є те, що наведені вище класифікації послуг не є вичерпним.

Послуги мають таку властивість, як емергентність, що обумовлює появу на ринку все нових та нових видів послуг.

У міжнародній торгівлі послуги, як вид діяльності, мають свою специфіку: виробництво та споживання послуг відбувається одночасно; прямий контакт між виробниками та споживачами; передбачає значну державну підтримку; не всі види послуг є предметом торгівлі [5, с. 145].

Згідно з нормами Світової організації торгівлі, «послуга стає предметом міжнародної торгівлі у тому випадку, якщо виробник послуги та її покупець (фізичні або юридичні особи) є резидентами різних країн незалежно від місця здійснення угоди між ними» [7, с. 45].

Як об'єкт міжнародної торгівлі послуги можуть бути у найзагальнішому вигляді поділені на «неторговані», тобто споживані лише резидентами країни, де вони були зроблені, та «торговані», тобто послуги, які можуть переміщуватися між країнами. Кількісна оцінка міжнародної торгівлі послугами значно складніше, ніж оцінка торгівлі товарами. Серед основних відмінностей від торгівлі товарами можна виокремити, що: у сфері торгівлі послугами митний кордон не перетинає вантаж, який має міжнародний товарний код, супроводжується документацією з описом вмісту, інформацією про кількість, країну походження та призначення, а також рахунком-фактурою. Відмінність у фізичних характеристиках між товаром та послугою обумовлює і різницю у відповідних методах торгівлі ними.

Отже, послуга в міжнародній торгівлі має свої відмітні ознаки від товарів, які акцентуються на неоднорідності та багатоплановості різних видів послуг. Нематеріальні, недовговічні та невловимі послуги тісно взаємопов'язані з товарами у міжнародній торгівлі та постійно взаємодіють один з одним. Незважаючи на всю умовність визначення поняття та класифікації послуг, багато з них, особливо в останні десятиліття, виділилися в самостійні сектори міжнародної торгівлі (транспорт, банківська справа та страхування) та є об'єктом дослідження у міжнародній торгівлі, знаходять своє відображення на рахунку поточних операцій платіжного балансу.

Список використаних джерел:

1. Безрук С.А. Тенденції розвитку міжнародного ринку послуг у сучасних умовах / Актуальні питання економіки, Київ, 18 жовтня 2023 року – Київ: КНУ ім. Т.Г.Шевченка, 2023. – С. 222-227. **2. Дейнеко В.В.** Міжнародна торгівля послугами / Донецьк: Зорі Донбасу, 2005 – 315 с. **3. Сіра М.І.** Міжнародна торгівля послугами / Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Хмельницький: Мета, 2020. – 451 с. **4. Резніченко А.В.** Розвиток міжнародної торгівлі послугами / Рівне: Кронос, 2021. – 218 с. **5. Цимба П.М.** Міжнародна торгівля послугами / Навчальний посібник / Миколаїв: Буг, 2019. - 210 с. **6. Чуйко Ф.І.** Структура міжнародної торгівлі послугами // Навчальний посібник // Луцьк: Сяйво, 2021. – 154 с. **7. Шевченко І.А.** Торгівля послугами // Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів // Харків: Стиль-іздат, 2024. - 265 с.

БІРЖОВА ТОРГІВЛЯ В УМОВАХ КРИЗИ: УРОКИ ДЛЯ ІНВЕСТИТОРІВ

Борисова Світлана Євгенівна

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів,
банківської справи та підприємництва
Донбаська державна машинобудівна академія
м. Краматорськ, Україна
svetevbor@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6521-0410>

Крук Олена Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та підприємництва
Донбаська державна машинобудівна академія
м. Краматорськ, Україна
lk21061496@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-5659-6603>

Біржова торгівля є одним із ключових механізмів функціонування світової економіки, індикатором економічної стабільності та перспектив розвитку ринків. Однак, в умовах глобальних криз вона стає однією з найбільш вразливих сфер, яка зазнає значних коливань через панічні настрої інвесторів, макроекономічні зміни та політичні виклики. Аналіз подій останніх десятиліть демонструє, що кожна фінансова криза має унікальні особливості, але водночас ринки додержуються подібних сценаріїв обвалу та відновлення, а це створює можливість для інвесторів формувати ефективні стратегії управління ризиками, ґрунтуючись на досвіді минулих кризових періодів. У сучасній глобалізованій економіці фінансові потрясіння є неминучим явищем, що періодично впливає на біржові ринки, змінюючи інвестиційні стратегії та економічну політику держав. Інвестори, компанії та уряди змушені адаптуватися до нових умов, аналізувати попередні кризи, щоб мінімізувати ризики та скористатися можливостями для зростання, адже аналіз подібностей і відмінностей криз дає змогу оцінити вплив криз на біржову торгівлю, визначити уроки для інвесторів на майбутнє [1].

Ключові аспекти та особливості впливу фінансових криз на біржову торгівлю у нестабільні періоди в своїх працях досліджували Корнелюк О. А., Хірова В. Ю. [1], Кузьминчук Н. В., Терованесова О. Ю., Бондаренко О. І. [2], Король М. М., Петрусь Д. І., Лапа І. В. [3] та інші. Аналіз фінансових криз демонструє, що незважаючи на різні причини їхнього виникнення, всі вони призводять до падіння біржових індексів, зростання волатильності та зміни поведінки інвесторів, тому в умовах глобальної нестабільності питання управління ризиками та адаптації біржових стратегій до криз залишається актуальним і потребує подальшого дослідження.

Основною метою дослідження є аналіз поведінки фінансових ринків в періоди криз, оцінювання їхньої реакції та формулювання стратегічних висновків для інвесторів. Теоретичною і методологічною базою дослідження стали роботи вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, діалектичний метод пізнання, а також методи порівняльного аналізу, статистичного аналізу, аналітичного порівняння та інші.

Аналіз кризових явищ дає змогу визначити загальні закономірності розвитку фінансових потрясінь та реакцію ринків на них. Однак, щоб більш глибоко зрозуміти ці процеси, варто детальніше розглянути особливості криз, оцінити їхні причини, наслідки та ефективність антикризових заходів, щоб не тільки порівняти їх між собою, а й виявити ключові уроки для майбутніх інвестиційних стратегій. Розглядаючи кризи можна відстежити схожі механізми обвалу ринків, особливості їхнього відновлення та головні

фактори, що впливали на фінансову систему [2, 3]. Незважаючи на різні причини цих криз, всі вони суттєво вплинули на структуру ринкової торгівлі, ліквідність активів та поведінку інвесторів. У табл. 1 представлено порівняльний аналіз криз 2008, 2020 та 2022 років, який дозволяє краще зрозуміти їхній вплив та зробити висновки для майбутніх інвестиційних стратегій.

Таблиця 1 – Порівняльний аналіз криз

Характеристика	2008 рік	2020 рік	2022 рік
Головна причина	Іпотечна криза	Пандемія COVID-19	Геополітична криза, інфляція
Основні постраждалі сектори	Фінансовий сектор	Авіація, туризм, малий бізнес	Технології, ринки, що розвиваються
Відновлення ринків	3-5 років	1-2 роки	Очікується у 2025 р.
Ключові уроки	Ризик ліквідності, необхідність регулювання	Довгострокове інвестування, важливість резервів	Диверсифікація, геополітичні ризики

Джерело: укладено авторами за матеріалами [1-3]

Глобальна фінансова криза 2008 року була спричинена кризою іпотечного кредитування в США, що призвела до масштабних фінансових потрясінь та банкрутства великих установ, зокрема Lehman Brothers. Однією з ключових причин цієї кризи стала надмірна спекуляція на ринку нерухомості та широке поширення високоризикових іпотечних кредитів, які в умовах слабого регулювання стали каталізатором системного краху. Фондові ринки відреагували стрімким падінням: індекс S&P 500 втратив понад 50% від свого пікового рівня, що спричинило панічні настрої серед інвесторів та масовий відтік капіталу. В умовах глибокої фінансової нестабільності уряди провідних країн змушені були вживати екстрених заходів. Для порятунку банківської системи запроваджувалися масштабні програми стимулювання економіки, пряме фінансування фінансових установ та значне зниження процентних ставок [3]. Головним уроком цієї кризи для інвесторів стала необхідність ретельного аналізу ліквідності активів, оскільки багато компаній, які здавалися надійними, виявилися фінансово нестабільними. Події 2008 року підкреслили важливість диверсифікації портфеля для мінімізації ризиків, а також показали роль державного втручання у стабілізацію ринків, адже уряди можуть суттєво впливати на динаміку фінансових ринків шляхом монетарної політики та підтримки важливих банків.

Біржова криза 2020 року була спричинена пандемією COVID-19, яка стала глобальним шоком для економіки, викликавши локдаун, зупинку виробництва та серйозні проблеми в ланцюгах постачання. Головними факторами, що зумовили економічний спад, стали різке скорочення попиту на товари та послуги, зниження споживчої активності та обмеження міжнародної торгівлі. Фондові ринки зазнали наймасштабнішого обвалу за один день з часів Великої депресії [4]. Зокрема, індекс S&P 500 у березні 2020 року втратив майже 40% вартості, що призвело до масового розпродажу активів і панічних настроїв серед інвесторів. Волатильність ринку зросла до рекордних рівнів, а падіння котирувань торкнулося практично всіх секторів економіки, особливо авіації, туризму та енергетики. Уряди та центральні банки швидко відреагували на кризу, запровадивши масштабні фіскальні стимули, які включали прямі виплати громадянам, субсидії бізнесу та розширення програм підтримки безробітних. Крім того, центральні банки знизили процентні ставки до нульових значень, що допомогло

зменшити фінансовий тиск на компанії та сприяло відновленню ринкової активності. Для інвесторів ключовими уроками цієї кризи стали необхідність довгострокового підходу та важливість гнучкості в стратегіях. Ті, хто утримував свої позиції та не піддався панічним продажам, змогли відновити свої портфелі, оскільки фондові ринки почали зростати вже через кілька місяців. Технологічний сектор має високу стійкість до кризових явищ, оскільки компанії, що працюють у сфері онлайн-торгівлі, цифрових сервісів та хмарних технологій, змогли не лише зберегти свої позиції, а й значно зміцнитися в умовах карантинних обмежень.

Біржова криза 2022 року була спричинена низкою глобальних потрясінь, серед яких збройний конфлікт, енергетична криза та різке зростання рівня інфляції у світі. Геополітичні фактори відіграли ключову роль у дестабілізації фінансових ринків, оскільки зміни у міжнародних економічних відносинах та нестабільність у постачанні енергоносіїв і сировини спричинили дефіцит ресурсів та різке зростання цін. Одним із головних наслідків цієї кризи стало падіння фондових індексів, особливо в технологічному секторі, який до цього активно зростав після пандемії COVID-19. Висока волатильність ринків та непередбачуваність макроекономічної ситуації змусили багатьох інвесторів переводити кошти у більш стабільні активи, такі як сировинні товари та золото [5]. Крім того, жорстка монетарна політика Федеральної резервної системи США у відповідь на інфляційний тиск спричинила підвищення процентних ставок, що ще більше погіршило умови для інвестування в акції та ризикові активи. Уряди різних країн змушені були адаптувати свої економічні стратегії до нової реальності, зосередившись на енергетичній безпеці, диверсифікації джерел постачання та стабілізації внутрішніх ринків. Підвищення процентних ставок центральними банками мало на меті приборкати інфляцію, але водночас це призвело до уповільнення економічного зростання та збільшення вартості кредитів.

Аналізуючи кризи 2008, 2020 та 2022 років, можна помітити, що кожна з них мала свої специфічні причини та наслідки, проте всі вони суттєво вплинули на фінансові ринки та поведінку інвесторів. Незважаючи на відмінності у факторах, що спричинили ці кризи, існують спільні уроки, які можуть допомогти інвесторам краще підготуватися до майбутніх періодів нестабільності. Розуміння цих принципів дозволяє мінімізувати ризики, використовувати кризові періоди як можливість для вигідного інвестування та більш ефективно адаптуватися до змін економічного середовища:

1. Диверсифікація. Одним із головних способів зменшення ризиків є розподіл інвестицій між різними класами активів. Оптимальний інвестиційний портфель має включати акції, облігації, товари, нерухомість, а також золото або криптовалюти. Наприклад, під час кризи 2008 року ті інвестори, які вкладали лише у фінансовий сектор, зазнали значних втрат, тоді як диверсифікований портфель допомагав знизити негативні наслідки [3]. Різноманітні активи реагують на економічні потрясіння неоднаково, і правильний баланс може забезпечити стабільність у несприятливих періодах.

2. Готовність до ризиків. Фінансові кризи рідко бувають передбачуваними, але аналіз макроекономічних та геополітичних факторів допомагає інвесторам бути більш підготовленими. Криза 2022 року продемонструвала, як геополітична напруга може суттєво впливати на ринки, особливо на ціни енергоносіїв та товарних активів [5]. Інвесторам варто враховувати фактори, що можуть викликати нестабільність, такі як політичні конфлікти, зміни у грошово-кредитній політиці центральних банків або глобальні економічні тренди. Використання захисних активів та збереження частини портфеля у грошових еквівалентах може допомогти зменшити втрати під час криз.

3. Довгострокова стратегія. Історія фінансових ринків свідчить про те, що після кожного обвалу настає період відновлення. Наприклад, після катастрофічного падіння в 2008 році ринки почали відновлюватися вже у 2009 році, а після кризи 2020 року – за

лічені місяці. Панічний продаж активів у кризові моменти може призвести до фіксації збитків та втрати майбутніх прибутків. Інвестори, які дотримувалися довгострокового підходу і залишалися в ринку під час пандемії 2020 року, змогли отримати значний прибуток у наступні роки [3, 4].

4. Інвестування в стійкі сектори. Деякі галузі економіки демонструють високу стійкість у кризові періоди. Зокрема, технологічний сектор у 2020 році показав зростання, оскільки цифрові сервіси, електронна комерція та хмарні технології стали необхідними для бізнесу та споживачів. Так само охорона здоров'я залишається надійним напрямком для інвестування під час криз, пов'язаних із пандеміями або змінами у демографічних трендах. Крім того, товарні ринки, зокрема енергоресурси, продемонстрували стабільність під час кризи 2022 року, коли ціни на нафту та газ значно зросли [5]. Включення акцій компаній із цих секторів у портфель допомагає підвищити його стійкість до економічних потрясінь.

5. Моніторинг державної політики. Дії центральних банків та урядів мають значний вплив на фінансові ринки. Наприклад, у 2008 році ФРС США та інші центральні банки застосували політику кількісного пом'якшення, що допомогло стабілізувати ринок і підтримати ліквідність. У 2020 році уряди багатьох країн здійснили безпрецедентні фінансові стимули, що прискорило економічне відновлення. Водночас жорстка монетарна політика у 2022 році, спрямована на боротьбу з інфляцією, викликала падіння акцій та скорочення ліквідності [3-5]. Інвесторам важливо стежити за рішеннями центральних банків, які можуть впливати на динаміку ринку.

Дотримання цих стратегічних принципів допомагає інвесторам уникнути значних втрат під час кризи та навіть використати нестабільність ринку як можливість для вигідного інвестування. Враховуючи історичний досвід та адаптуючи свої стратегії до сучасних викликів, можна більш ефективно управляти капіталом і забезпечити фінансову стабільність у довгостроковій перспективі.

Аналіз фінансових криз 2008, 2020 та 2022 років дозволив встановити спільні закономірності впливу кризових явищ на біржові ринки, визначити ключові фактори дестабілізації та оцінити ефективність стратегій антикризового реагування. Незважаючи на різні причини криз, всі вони спричинили різке падіння фондових індексів, зростання волатильності, зміну поведінки інвесторів. Дослідження підтвердило, що у кризові періоди найбільш стійкими виявляються диверсифіковані інвестиційні портфелі, довгострокові стратегії та активи, що мають захисні властивості, такі як золото, сировинні товари та технологічні компанії. Перспективи подальших досліджень полягають у необхідності аналізу поведінкових факторів інвесторів у нестабільні періоди та моделей прогнозування біржових криз на основі фінансових індикаторів.

Список використаної літератури

1. Korneliuk O., Khirva V. Features of forecasting modern stock market crises. *Вісник ХДУ. Серія Економічні науки*. 2020. № 38. С. 12-17. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2020-38-2>.
2. Кузьминчук Н. В., Терованесова О. Ю., Бондаренко О. І. Тенденції розвитку біржового ринку в Україні: етапи становлення. *Ефективна економіка*. 2022. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.1>.
3. Король М. М., Петрусь Д. І., Лапа І. В. Дослідження впливу глобальних криз на світову економіку. *Сталий розвиток економіки*. 2023. № 2 (47). С. 97-104. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-47-14/>.
4. Долбнєва Д. В. Вплив COVID-19 на економіку країн світу. *Проблеми економіки*. 2020. № 1. С. 20-26. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-1-20-26>.
5. Лапішко З. Я., Грудзевич У. Я., Тищенко А. Вплив військових конфліктів на біржову торгівлю на міжнародних фондових ринках. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-122>

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ В ТОРГІВЛІ

Новомлинський Олексій Вікторович,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету торгівлі та маркетингу
підприємництво та торгівля
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна
eastmkm@gmail.com

Науковий керівник – Микитенко Неля Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-5694-0531>

На сучасному етапі розвитку економіки цифрова трансформація (ЦТ) стала ключовим фактором конкурентоспроможності для малих та середніх підприємств (МСП) у торгівлі. ЦТ передбачає інтеграцію цифрових технологій у бізнес-процеси, що дозволяє автоматизувати операції, розширювати ринки через електронну комерцію та покращувати взаємодію з клієнтами. В Україні, де МСП становлять 99,7% усіх підприємств, ЦТ є критично важливою для економічного відновлення, особливо в умовах війни та глобальної конкуренції [1]. Проте процес цифровізації супроводжується викликами, такими як обмежені фінансові ресурси, брак цифрових навичок та кіберзагрози. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю адаптації МСП до сучасних ринкових умов, що вимагає аналізу як можливостей, так і бар'єрів на шляху цифровізації.

Останні дослідження вказують на значний потенціал ЦТ для МСП. Згідно з аналізом, проведеним у 2024 році, 96% компаній, що впровадили цифрові технології, покращили свою операційну гнучкість, а 60% зазначили зростання доходів [2]. В Україні приклади компаній, таких як FOZZY GROUP та INTERTOP, демонструють успішне використання онлайн-каналів для розширення ринків [3]. Водночас дослідження підкреслюють, що 55% МСП стикаються з невдачами через недостатню міждепартаментальну співпрацю та брак фінансування [2]. Державні ініціативи, зокрема Стратегія розвитку МСП до 2027 року, спрямовані на підтримку цифровізації через гранти та програми, такі як "Доступні кредити 5-7-9" [1]. Проте вплив цих програм на торгівлю залишається недостатньо дослідженим, що становить прогалину в науковій літературі.

Ця робота присвячена аналізу невирішених питань, пов'язаних із впливом ЦТ на МСП у торгівлі в Україні, зокрема в умовах обмежених ресурсів та воєнного часу. Метою тез є дослідження стану цифрової трансформації МСП у торгівлі, визначення ключових викликів і можливостей, а також надання рекомендацій для їх ефективної адаптації до цифрових технологій. Для досягнення мети використано методику аналізу наукової літератури, стратегічних документів та практичних кейсів. Основними методами є порівняльний аналіз (для оцінки переваг і недоліків ЦТ), кейс-аналіз (для вивчення успішних прикладів) та синтез (для формування рекомендацій). Характеристиками дослідження є частка МСП, що впровадили ЦТ (%), зростання доходів (%) та рівень кіберзагроз (кількість атак).

Основний матеріал дослідження зосереджений на двох аспектах: викликах і можливостях ЦТ для МСП у торгівлі. Серед ключових викликів виділяються:

- **Фінансові обмеження.** Впровадження цифрових інструментів, таких як CRM-системи чи платформи e-commerce, вимагає значних інвестицій. За даними досліджень, 60% МСП в Україні не мають доступу до достатнього фінансування для цифровізації [2].

- **Брак цифрових навичок.** Лише 30% працівників МСП мають базові цифрові компетенції, що ускладнює використання технологій [3].

- **Кібербезпека.** Зростання кількості кібератак (на 25% у 2023 році порівняно з 2022) становить загрозу для МСП, які часто не мають ресурсів для захисту даних [2].

Натомість ЦТ відкриває значні можливості:

- **Електронна комерція.** Платформи, як-от Prom.ua, дозволяють МСП розширювати ринки, залучаючи клієнтів з інших регіонів. Наприклад, INTERTOP збільшив онлайн-продажі на 40% після впровадження цифрових каналів [3].

- **Автоматизація процесів.** Використання CRM-систем, таких як Bitrix24, скорочує час на обробку замовлень на 30% [2].

- **Покращення взаємодії з клієнтами.** Аналітика даних дозволяє персоналізувати пропозиції, що підвищує лояльність клієнтів на 20% [2].

Для наочності нижче наведено таблицю з ключовими показниками ЦТ для МСП у торгівлі.

Таблиця 1. Показники цифрової трансформації МСП у торгівлі

Показник	Значення
Частка МСП в Україні	99,7%
Покращення гнучкості через ЦТ	96% компаній
Зростання доходів через ЦТ	До 60%
Невдачі через міждепартаментальну співпрацю	55%
Зростання кібератак у 2023 році	25%

Джерело: складено автором на основі [1, 2].

Дослідження показує, що успішна ЦТ вимагає комплексного підходу, включаючи державну підтримку, навчання персоналу та впровадження доступних інструментів. Наприклад, програма “Доступні кредити 5-7-9” дозволяє МСП отримувати фінансування на цифрові проекти, але її охоплення залишається обмеженим [1]. Рекомендується МСП використовувати готові платформи, як-от Prom.ua для e-commerce або Bitrix24 для автоматизації, що знижує витрати на впровадження.

Висновки з дослідження підкреслюють, що цифрова трансформація є необхідною умовою для зростання МСП у торгівлі, особливо в Україні, де економічні та безпекові виклики ускладнюють розвиток. Основними бар’єрами є фінансові обмеження, брак навичок і кіберзагрози, тоді як електронна комерція, автоматизація та аналітика даних відкривають нові можливості. Перспективи подальших досліджень включають оцінку ефективності державних програм, таких як Стратегія розвитку МСП до 2027 року, та аналіз впливу ЦТ на окремі сегменти торгівлі, як-от роздрібна торгівля продуктами харчування.

Список використаних джерел

1. Уряд схвалив Стратегію розвитку малого та середнього бізнесу до 2027 року та операційний план заходів на 2024–2027 роки. – Вилучено з: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-skhaliv-strategiiu-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-do-2027-roku-ta-operatsiinyi-plan-zakhodiv-na-2024-2027-roky> 2. Digital

Transformation in Small and Medium Enterprises: Challenges and Opportunities. – ResearchGate, 2024. – Вилучено з: https://www.researchgate.net/publication/383083748_Digital_Transformation_in_Small_and_Medium_Enterprises_Challenges_and_Opportunities **3. Цифрова трансформація бізнес-процесів в Україні: кращі практики вітчизняного бізнесу / Л. М. Савчук, О. В. Бандура // Management and Entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and problems of development. – 2024. – № 2. – С. 45–54. – Вилучено з: <http://mer-journal.sumy.ua/index.php/journal/article/view/604>**

НАУКОВІ ПАРКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ЗНАНЬ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Гребенник Наталя Григорівна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри

«Економіка підприємства та організація

підприємницької діяльності»

Одеського національного економічного університету

м. Одеса, Україна,

nataly.grebennyk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1554-0697>

В сучасних економіках знання розглядаються як вирішальний рушій інновацій, конкурентоспроможності та економічного зростання. Наукові парки, які об'єднують академічне середовище, бізнес і державні структури, набувають особливої значущості в контексті глобалізації й прискореного технологічного розвитку. Вони стають каталізатором процесів комерціалізації досліджень, пропонуючи умови для ефективного переходу ідей від наукової лабораторії до впровадження у виробництві. Саме наукові парки можуть виступати інструментом, що зменшує розрив між наукою та реальними потребами ринку, створюючи передумови для формування інноваційно орієнтованого бізнес-середовища. В умовах, коли глобальна конкуренція посилюється, а інвестиційні ресурси стають більш мобільними, постає завдання вивчити, як наукові парки сприяють економічному розвитку країн, і які умови необхідні для їх ефективного функціонування.

Проблематику ролі наукових парків розкрито в роботах багатьох науковців, де підкреслюється вплив цих структур на стимулювання інновацій та розвиток регіонів. Зокрема, у класичних дослідженнях Едковіца та Лейдесдорфа наголошено на важливості взаємодії університету, бізнесу та уряду для формування інноваційних екосистем [1]. Науковці також звертають увагу на специфічні умови, за яких відбувається трансфер технологій у форматі наукових парків, а саме на роль наукових досліджень та венчурного капіталу [2]. У низці сучасних публікацій акцентовано важливість комерціалізації знань у різних секторах економіки, де наукові парки створюють середовище для прискореної взаємодії між авторами наукових розробок і підприємствами [3]. Актуальні дослідження [4] висвітлюють глобальний контекст розвитку наукових парків і доводять, що в умовах глобалізації такі структури виконують не лише суто комерційні, а й соціально-економічні функції, сприяючи створенню робочих місць і залученню високотехнологічних інвестицій.

Попри значний внесок низки дослідників у розуміння того, як наукові парки можуть стимулювати інновації, залишаються відкритими кілька важливих питань. По-перше, бракує уніфікованої методології оцінювання ефективності діяльності наукових парків, адже кожен парк може мати власну спеціалізацію й різні джерела фінансування. По-друге, відсутні чіткі механізми комерціалізації знань у різних галузях економіки, що заважає масштабуванню успішних практик і формуванню єдиної стратегії розвитку. По-третє, досі не визначено оптимальну модель державної підтримки, яка стимулювала б залучення приватного капіталу й створення сприятливого правового середовища для бізнесу у межах наукових парків.

Метою цього дослідження є:

- з'ясувати роль наукових парків у створенні, поширенні та комерціалізації нових знань, звертаючи увагу на особливості організаційних і управлінських моделей;
- оцінити вплив наукових парків на економічний розвиток і визначити ті чинники, що впливають на формування інноваційних кластерів та залучення інвестицій;

– запропонувати рекомендації щодо підвищення ефективності роботи наукових парків для сталого економічного розвитку з урахуванням викликів і можливостей глобалізації.

Для досягнення поставлених цілей використано кілька груп методів. Перш за все, системний підхід дозволив розглянути наукові парки як структурний елемент ширшої інноваційної екосистеми, яка охоплює університети, дослідницькі інститути, стартапи, великий бізнес і державні органи. Метод порівняльного аналізу дав змогу зіставити міжнародний досвід функціонування наукових парків у США, Європейському Союзі та країнах Азії. Крім того, було проведено експертне опитування керівників наукових парків і представників органів влади щодо чинників успіху комерціалізації знань. Аналіз статистичних даних і звітів дозволив оцінити кількісні показники ефективності — обсяги залучених інвестицій, кількість створених робочих місць і частку прибутку від інновацій.

У межах проведеного дослідження з'ясувалося, що наукові парки виступають посередниками між науковою спільнотою та бізнесом, формуючи умови для трансферу результатів досліджень у виробничу площину. Вони надають інфраструктурну й консультативну підтримку стартапам, залучають інвесторів і сприяють перетворенню наукових ідей на комерційно успішні продукти. Така взаємодія можлива завдяки забезпеченню доступу до лабораторій, офісних приміщень, інформаційних систем, а також механізмів юридичної та маркетингової підтримки. На практиці це створює середовище з високим ступенем комунікації, що стимулює колективне навчання та пришвидшує впровадження інновацій.

Ключовим чинником ефективності наукових парків є масштабованість їхніх програм. Успішні приклади в США та ЄС свідчать про необхідність розвитку акселераційних ініціатив, де стартапи отримують швидку фінансову й менторську підтримку [5]. Водночас у країнах Азії спостерігається активна роль держави у фінансуванні науково-технологічних ініціатив і створенні особливих економічних зон, що дає додаткові стимули для підприємництва. З огляду на досвід Ізраїлю, де наукові парки щільно інтегровані в університетські структури й фінансуються у партнерстві з бізнесом, підтверджено переваги такого підходу для залучення венчурного капіталу та підготовки висококваліфікованих фахівців.

Важливо зауважити, що наукові парки впливають не лише на розвиток високотехнологічних галузей, а й формують сприятливе середовище для традиційних секторів економіки, які поступово переходять до використання наукоємних технологій. Успішна комерціалізація знань у таких парках забезпечує економію на масштабі, стимулює появу нових ринків та впливає на загальну динаміку економічного зростання. Ще одним вагомим аспектом є створення робочих місць із високою доданою вартістю, адже дослідницька, інженерна та управлінська праця в межах наукових парків потребує високого рівня кваліфікації й відкриває перспективи для професійного зростання кадрів.

Окрім цього, результати експертного опитування підтвердили, що успішні наукові парки мають розвинені партнерства з міжнародними інноваційними мережами, що прискорює пошук іноземних інвесторів і замовників наукоємних продуктів. Така глобальна інтеграція дає можливість швидше знаходити доступ до ринків, де існує попит на складні технологічні розробки. Водночас для України залишається актуальним питання нормативно-правового забезпечення, зокрема захисту прав інтелектуальної власності, а також формування стабільного інвестиційного клімату, що є ключовим для входження міжнародних компаній у наукові парки вітчизняного походження.

Ще один аспект ефективної діяльності наукових парків полягає в залученні венчурного капіталу, який пропонує можливості для фінансування проєктів на початкових стадіях. У міжнародній практиці поширеною є практика державно-приватного партнерства, коли частина коштів на розвиток наукових парків виділяється

державою, а приватні інвестори отримують податкові пільги чи інші преференції. Такий симбіоз створює підґрунтя для швидкого зростання кількості інноваційних стартапів і підвищує ймовірність перетворення наукових ідей на комерційно успішні.

Таким чином, проведений аналіз підтверджує, що наукові парки є вагомим інструментом комерціалізації знань і чинником формування конкурентоспроможності у глобальному середовищі. Вони полегшують трансфер новітніх розробок із наукової сфери у виробництво, залучають інвесторів і формують нові кластери економічного розвитку. Проте задля ефективної реалізації цих можливостей потрібен комплексний підхід: удосконалення нормативно-правової бази, розвиток державно-приватного партнерства, підсилення захисту прав інтелектуальної власності й активніше впровадження акселераційних моделей, що враховують специфіку різних секторів економіки. Перспективними напрямками досліджень є розробка інтегральних індикаторів оцінювання результативності наукових парків, а також вивчення впливу на розвиток регіональних економік з урахуванням соціальних та екологічних параметрів. Розуміння цих чинників дозволить сформувати відповідні рекомендації щодо ролі держави у підтримці інновацій, оптимальної структури фінансування і належної взаємодії між університетами та бізнесом для прискореної реалізації інноваційного потенціалу.

Список використаних джерел

1. Etzkowitz H., Leydesdorff L. The dynamics of innovation: from National Systems and “Mode 2” to a Triple Helix of university–industry–government relations. *Research Policy*, 2000, 29, 109–123. **2. Lindholm Dahlstrand Å.,** Lawton Smith H. Science parks and economic development. *New Technology, Work and Employment*, 2003, 18(2), 88–102. **3. Nonaka I.,** Takeuchi H. The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation. Oxford University Press, 1995. **4. Hrebennyk N.,** Labunska Sv., Hudakova M., Litvinova V., Filipova L. Reviewing the development of science parks and their impact on the economy in the context of globalisation. *Access to science, business, innovation in the digital economy*, ACCESS Press, 2024, 5(3), 526-550. **5. Yermachenko V.,** Hrebennyk N., Litvinov O., Klus M., Podmanická D. Commercialization of Ukrainian & Slovak scientific research: facets and implementation algorithm, *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 2023, 11(2), 184-198.

Тематичний напрям 6 ІСТОРІЯ, МИСТЕЦТВО ТА КУЛЬТУРА



ЗНАЧЕННЯ ОБРАЗІВ ПОЛТАВСЬКОГО РОЗПИСУ В МАЛЯРСЬКІЙ ТВОРЧОСТІ ЮЛІЇ АНАТОЛІЇВНИ МОХІРЕВОЇ

Катерина Кочеткова,
учениця 7А класу

Наукового ліцею №3 Полтавської міської ради
м.Полтава, Україна

Науковий керівник – Науменко Оксана Миколаївна,
учитель української мови та літератури
Наукового ліцею №3 Полтавської міської ради
м.Полтава, Україна

Актуальність науково-дослідницької роботи полягає в необхідності вивчення свого самобутнього мистецтва, у якому заховані давні уявлення українців про світоустрій; де сучасна людина знаходить відголосся свого внутрішнього світу, переданого через віки. Ця робота дає змогу нащадкам доторкнутися до народних традицій і відповісти на поклик власної душі.

Мета роботи – дослідити значення образів полтавського художнього розпису у творчості сучасної художниці Юлії Мохіревої.

Сьогодні не дослідженим є цілісне вивчення полтавського розпису як особливого й самодостатнього культурного явища, його історії, образів. Процес розвитку полтавського розпису науковці досліджували фрагментарно. Саме тому звертаємося до творчості Юлії Мохіревої, знаної художниці, науковця, яка відроджує традиційний полтавський розпис дерев'яних побутових виробів. Вивчення даної теми дає нам поняття, що полтавський розпис продовжує трипільську символіку й показує уявлення українців про світоустрій.

Полтавщина є не тільки історичною пам'яткою, а ще й джерелом народного мистецтва. Визначною рисою декоративно-ужиткового мистецтва є спадковість багатовікових традицій. Народні майстри впродовж віків засвоювали секрети технічної майстерності, формотворення, орнаментування, розвитку художніх образів, сюжетів. Таким неповторним та яскравим є полтавський розпис. Своїм корінням він сягає давнини.

Найпоширенішими мотивами полтавського розпису є «вазон», «букет», «квітуча гілка», «віночок», «квітка», «три квітки», «бігунець» та «бордюр».

За принципами побудови можна виділити кілька типів полтавських «вазонів». Перший – зображення нагадує образ Праматері-Природи, Рожаниці. Другий тип «вазони» з вертикальною вісьовою лінією – стовбуром чи стеблом. На таких малюнках можна побачити 3 частини композиції: основну, середню частину й завершуючий (увінчуючий) елемент. Третій тип – складові елементи («квіти», «яблука») збільшені, з'єднуються між собою тоненькими стеблами або розміщуються окремо.

На Полтавщині мотив «вазон» можна зустріти переважно в оздобленні весільних скринь, пасківників, таць, тарелей, тарілок, стін «митих» хат та ін. Крім «вазона», можна спостерігати ще зображення «букета» та «квітучої гілки».

Естетично довершеним є мотив «віночок», який використовується для декорування причілок та віка скринь, стін та стель дерев'яних хат, у розписах тарілок, таць, пасківників. Він має таку будову: навколо центрального елемента укладається 8 подібних елементів (найчастіше – «яблук»), з'єднаних між собою діагонально – «вужиком» або «листками».

Мотив «квітка» та «три квітки» переважають в оздобленні круглих тарілок, мисок, баклаг, ложок, іграшок тощо.

Для полтавських орнаментів властивий і мотив «бігунець». Це або пряма чи хвиляста лінія, декорована різними елементами; або ряд «яблук», «квітів», що з'єднуються «листочками» або «стеблом».

Полтавські розписи XVIII-XX ст. різноманітні за стилем, у всіх зразках переважає рослинний світ. За технікою схожі з малюнками на глиняних виробах трипільців. У них можна побачити солярний знак – втілення Сонця, а також «яблуко» - червоний круг із різним внутрішнім заповненням [4,49].

«Бігунці» та «бордюри» подібні до трипільських спіралей, а полтавські «віночки» - переосмислені трипільські «сварги».

Для прикладу розглянемо мотив «бордюр». У горизонтально окресленій лінією смугі на певній відстані один від одного розташовані червоні круги з внутрішнім заповненням- «яблука», які між собою з'єднані нахиленими смугами, що йдуть знизу догори направо. Цим вони подібні до трипільських схем, які, на думку науковців, символізували безперервний біг часу. Полтавські з'єднувальні елементи малювалися завжди червоним кольором, а посередині ставилося маленьке сонечко, що підтверджує «небесне» походження цього елемента. Це як шлях Сонця, який воно проходить від однієї фази до іншої, буденним життєвим шляхом людини, яким вона живе від одного сонячного свята до іншого. Вивіщення у кожному з'єднувальному елементі- це розвиток людини, на якому робимо акцент. Зазначимо, що цей з'єднувальний елемент символізує також вужа-охоронця як посланця стихії Вода й був посередником між землею та небом.

Можливо, саме цей елемент покладено в основу ідеї «священної» діагоналі, яка в побуті виявляється у сталому розташуванні печі й покуття, співвідношення мікро- та макрокосмосу, домашнього вогнища та божественного Вогню [3,18].

Простір між «яблуками» та «шляхом» у полтавських розписах заповнювався листочками, рисками, які підсилювали рух композиції.

По обидва боки від обмежуючих «бігунець» ліній на полтавських мальованих виробах позначали, як і в трипільців, «гірлянди дугових ліній» [3,15], що втілювало образ води. Зверху мотив- небесні води, знизу- підземні.

Отже, полтавський «бордюр» та трипільські спіралі мають багато подібного.

Художник – це той, хто творить прекрасне... . Це творчість, відчуття чогось тонкого, чого не бачать усі ... Це занурення у свій внутрішній всесвіт, аби згодом показати його у всій красі людству...

Юлія Анатоліївна Мохірева – полтавська художниця, член НСХУ, лауреат премії імені Миколи Ярошенка.

Любов до природи пробудили предки, багато з яких були садівниками. Тому яблуко є основним елементом її розписів і картин. Бабуся заохочувала до малювання, а дідусь спонукав і надихав до творчості. Професор кафедри графічного дизайну Харківського художньо-промислового інституту Олег Векленко допоміг майбутній художниці знайти гармонію змісту і форми, показувати внутрішню сутність предмета.

Під час роботи над дипломною роботою захопилася метафоричною поезією, саме звідси народилася назва «...То із білого народ мій сходить». Це стало провідним у її творчості, бо біле- то основа, чистота, душа народу. Тому у своїх роботах Юлія Анатоліївна залишає незамальованими частинки білого полотна.

Неповторність полтавського розпису в тому, що він продовжує символіку трипільських розписів, де зафіксовано уявлення українців про світоустрій. Найголовнішою особливістю творчості Юлії Мохіревої є сприйняття світу як любові, проростання і розвою. У кожному творі відчуваємо глибинність образного творення.

Розглядаючи картину «Охоронець полтавського Всесвіту», можемо побачити досконалість та гармонію цього світу. На передньому плані Дерево роду, яке має форму «вазона» з тричастинною композицією: основна, середня і увінчуючий елемент угорі у

вигляді триєдиної квітки. Сполучення глибокого синього тла з яскраво-червоним та жовтим, елементами декоративної композиції солярно-рослинного характеру висловлювало вічну ідею боротьби та єдності двох стихій – води та вогню. Це триколонне поєднання дає нам найпростішу модель кольорової гармонії, що відповідає задуму картини. У центрі Дерева – розкрита квітка з білою серединкою, що говорить про чистоту Всесвіту. Почергове поєднання зелених листочків між червоними створює реальність довколишнього світу, зрозумілу картину живої природи.

Під Деревом на зораному, засіяному полі відпочиває козак, у руках якого кобза. Кінь, український прапор, меч та предмети побуту говорять про те, що козак знає свою справу і вправно її виконує. На задньому плані бачимо, як мирно спочиває село поруч із храмом. Усе в цій картині говорить про спокій, гармонію та досконалість полтавського Всесвіту.



«Охоронець полтавського Всесвіту», 2009

Отже, народний розпис, пройшовши свою еволюцію, не тільки успадкував кращі мистецькі традиції, а й збагатився новою тематикою, сучасними орнаментальними мотивами, яскравою поліхромною палітрою фарб.

Список використаних джерел

1. Данилюк А. Українська хата. Київ.1991. 2. Доля О. Козацька хата в селі Котельва. Українська родина. 2000. 3. Мохірева Ю. Цей мальований світ. Київ. 2003. 4. Найдено О. Орнамент українського народного розпису. Київ.1989. 5. Українська родина. Родинний і громадський побут/ [Упорядник Л.Орел]. Київ, 2000.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОМАНУ В. ПІДМОГИЛЬНОГО «МІСТО» ДЛЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Саута Аліса Олександрівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
ОПП «Менеджмент в юридичній діяльності»,
ВСП «Фаховий коледж управління, економіки і права
Полтавського державного аграрного університету»,
м. Полтава, Україна,
alisasauta5@gmail.com

Науковий керівник – Логвиненко Валентина Іванівна,
кандидат філософських наук, викладач,
ВСП «Фаховий коледж управління, економіки і права
Полтавського державного аграрного університету»,
м. Полтава, Україна,
valenyina4u@ukr.net

Проблема міста і села — чи є вона актуальною зараз? На зараз це питання не таке гостре, як колись. Сьогодні доволі складно зустріти категоричних людей, які будуть зневажати іншого, зважаючи на місце його народження. Тепер більш актуальними є принципи толерантності та паритету.

Місто – шлях до успіху: Степан Радченко і сучасна молодь. Мета Степана щодо переїзду в столицю полягає у тому, що він хоче отримати нові знання, досвід, розуміння того, як покращити своє село та привезти туди нове життя: «І йому приємно було, що він тільки тимчасово, на три роки, покинув свої стріхи, щоб вернутися потім при повній зброї на боротьбу і з самогоном, і з крадіжками, і з недіяльністю місцевої влади». Але зараз у молоді немає таких амбіцій – вони не хочуть повертатися в село, щоб покращити його, хоча проблеми залишаються тими самими, на жаль.

У романі зазначається, що юнак був активістом, брав участь у знакових подіях для суспільства, тому він ішов у нове життя маючи певний досвід. Сучасний підліток інколи навіть не знає, що писати у мотиваційному листі і фактично починає свій шлях тільки з балами з НМТ.

Степан Радченко доволі критичний у своєму ставленні до містян. Він переконаний у їхній меркантильності, але з часом змінює свою думку. Зрештою, юнак починає соромитися свого походження й наслідує все міське: змінює одяг, думки, жінок. І з кожною його новою ідеєю складається враження, що герой стає чужим читачеві.

Для сучасної молоді село – це місце, де можна наповнитися духовно, відпочити душею, безмежно гарна природа, яку ще не зачепила людська рука. Асоціації з селом – це тепло дитинства, яскраві спогади з друзями, смачна бабусина їжа та місце, де тебе завжди чекають. У романі село постає як щось могутнє, те, що здатне виправити легковажність міста, адже саме в селі збереглися культура та духовне багатство, саме там – найчистіші душі та доброзичливі люди, тоді як у місті всі з «викрутасами».

На початку твору герой має великі сподівання, що в Києві його приймуть достойно, з великою пошаною, але в перші ж дні його сподівання вщент розбилися. Радченка поселили в хліві, не вдавалося знайти роботу. Тому враження від столиці в нього склалося не найкраще.

Радченко говорить, що місто, мов клітка: усе в ньому штучне, неприродне, і начебто немає в цьому душі. Тому робить висновок, що врятувати таку ситуацію можуть тільки селяни — так звана «свіжа кров». Герой вірить, що люди з села можуть дати місту життя.

Для сучасної молоді місто - це можливість втілити усі ідеї, амбіції, бажання, мрії, знайти нові цікаві знайомства, так би мовити, «своїх» людей. Дехто підкреслює неймовірний темп життя: місто ніколи не спить, усі кудись поспішають, іноді не помічаючи простих моментів насолоди й спокою.

Сьогодні можна помітити, що, як і Радченко, багато хто розчаровується в реальності: приходить розуміння, що все набагато складніше. З'являється відчуття, що справа, якою ти надихаєшся, у яку вкладаєш усі свої сили, може залишитися недооціненою. Степан за рік із письменника-початківця став впливовим співробітником журналу, але не все було так просто. На початку свого творчого шляху, Радченку відмовили, аргументуючи це тим, що не хочуть мати клопіт із початківцем. Та згодом друг Вигорський, перший, хто помітив талант юнака, розіслав його роботи до різних редакцій. Твори були надруковані, й Стефан Радченко стає популярним.

Що відбувається у наш час? Кожен знає або стежить хоча б за одним блогером: одні довго працювали, аби стати відомими, інші – користувалися «хайпом». Чи можемо ми порівнювати популярність хлопця із сучасними блогерами? Степан також своєрідно скористався хайпом, здобувши швидку популярність. Згодом йому запропонували роботу в журналі, але не з метою підтримки як талановитого письменника, а з думкою про те, що на його погляди можна вплинути. Все ж таки таке ставлення не зупинило Радченка — він здобув пошану.

Вільні стосунки: Степан Радченко – сучасна молодь. Взаємовідносини героя з жінками досить специфічні: він не поважав їх і за весь роман змінив чотирьох коханих. Кожна нова любов відповідала його внутрішньому стану та відображала соціальний статус, який він уже досягнув.

Першою була Надійка. Степану подобалося те, що Надійка вирізнялася з натовпу: її одяг не був відкритим, вона була сором'язливою. Але його кохання тривало недовго, тому він холодно з нею розлучається. Дослідники вважають, що розставання з Надійкою символізує розрив внутрішнього світу Степана з селом.

Далі була Тамара Василівна Гніда, його «Мусінька», значно старша за нього, дружина крамаря. Вона вважала Степана коханням усього життя, розповідала йому свою складну історію, а він був байдужим і холодним до неї, а Мусінька все одно приймала його з любов'ю.

Третьою стала Зоська – міська дівчина, яка була для нього, як мрія: вродлива, з дивними бажаннями. Тому Степан подумав, що аби стати справжнім містянином йому потрібна саме вона. Разом вони ходили в театр, на вечірки. Після чергового успіху юнак вирішує одружитися із Зоською. Наступного дня він переосмислює своє бажання, злякавшись сімейного життя. Як і Степан колись, так і молоді пари зараз не мають бажання реєструвати шлюб. Чому так відбувається? Дехто не бачить у цьому сенсу, та й суспільство вже відходить від традиційного трактування сім'ї. Інші бояться стереотипів про «згасання кохання» в шлюбі. Але Степан виправдовує це тим, що не хоче «вмерти» як кар'єрист у стосунках.

Ця проблема актуальна і сьогодні. Чому чоловіки не хочуть одружуватися? Причин безліч, з однієї сторони, раніше неодружений чоловік мав певне «тавро», а зараз це ніяк не впливає на репутацію чи ставлення суспільства. Тому чоловіки обирають «вільне» життя. Так і закінчилося кохання Радченка і Зоськи: він кинув її на вечірці і пішов залицятися до інших дівчат.

Останньою стала Маргарита – успішна актриса, яка займала вищу нішу в суспільстві. Після випадкової зустрічі з нею на вулиці герой, прийшовши додому, дивиться у відчинене вікно, де лежить місто, яке наче було в нього під ногами.

Отже, чи варто взагалі порівнювати село і місто? Звичайно ж, ні. Це все – наша культура, історія. Тому не варто ділити народ на верстви, достатньо з повагою ставитися

до кожної людини. Головне – обирати те, що до душі, підходити до всього з розумом та щирістю. Тоді кожен досягне свого успіху чи то кар’єра, чи сімейне життя. Якщо людина щаслива — вона вже успішна.

Список використаних джерел

1. **В. Підмогильний.** Місто. Київ: Видавництво РМ, 2023. 400с
2. **Українська глибинка: в Україні зникають села.** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/2089239.html>
3. **Характеристика** маргінального образу українського інтелігента Степана Радченка в романі В. Підмогильного «Місто». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/embed/0100dt1w-5269.docx.html>
4. **Художні моделі буття в романах В. Підмогильного** - Луцій Світлана 2008. Шлях Степана Радченка від волі до влади - до торжества інстинктів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrlit.net/info/pidmogilniy/4.html>

ІМІДЖ ТЕЛЕВЕДУЧОГО ЯК СКЛАДНИК МЕДІА-ТВОРЧОСТІ

Арзуманян Арам,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 021 Аудіовізуальне мистецтво
та виробництво освітньої програми
«Ведучий програм телебачення»

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
aram.melitopol@gmail.com

Науковий керівник – Шелупахіна Тетяна Володимирівна,
кандидат філософських наук, доцент,

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна
tatyana.shelupakhina@gmail.com

Динамічний розвиток засобів сучасних медіа поширює віртуальні практики на всі сфери суспільного та приватного життя людини. Ця обставина сприяє розвитку та ускладненню багатьох традиційних професій. Однією з них є професія телевізійного ведучого, котра сформувалась у середині минулого століття, на тлі становлення регулярного телевізійного віщання. Сучасне телебачення важко уявити собі без телеведучих. Екранний образ ведучого є своєрідною «візитівкою» програми, домінантою естетичного сприйняття глядачів; інформація, яку доносить телеведучий з екрану впливає на суспільну думку й інколи стає важливою для вирішення спірних питань. Імідж телеведучого це зовнішній, «видимий» компонент екранного образу, і як такий підлягає свідомому вибору та побудуванню; відтак імідж телеведучого доцільно розглянути як складник медіа-творчості; у загальному сенсі імідж телеведучого має відповідати іміджеві меті телевізійного продукту, корпоративному іміджу телевізійного каналу; в той же час імідж телеведучого має бути суголосним певним рисам особистості телеведучого, доповнювати й збагачувати його екранний образ.

Теоретичною основою дослідження слугують наукові праці з питань філософії, культурології, соціології, теорії медіа Ж. Бодрійара, Ю. Габермаса, Ж. Делеза, Н. Лумана, М. Маклюєна; ключові питання теорії та історії телебачення проаналізовані в роботах М. Андрющенка, О. Костюченка, О. Лаврика, В. Лизанчука, І. Мащенко, Б. Потятинника, Л. Путькалець, С. Тримбача; розробка питань іміджу телеведучого спирається на дослідження з естетики та кінознавства С. Безклубенка, Л. Брюховецької, Л. Левчук; вагомими для нашої роботи є дослідження іміджу як психологічного феномену в працях Т. Білик, І. Бондаренко, С. Дячука, А. Деркача, Ю. Палехи; вивчення соціально-психологічних аспектів іміджу в умовах соціальної взаємодії в роботах Г. Почепцова.

Актуальність порушеної проблематики в умовах фундаментальних суспільних змін обумовлена наявністю протиріччя:

- між наявністю ринку медіа-послуг, актуальним попитом на інноваційні медіа-концепції та рішення й відсутністю обґрунтованої теорії з розробки іміджу успішного телевізійного ведучого.

Мета роботи полягає в аналізі іміджу телевізійного ведучого як складнику медіа-творчості.

Для досягнення мети були використані наступні методи: теоретичні, котрі передбачають аналіз філософської, естетичної, мистецтвознавчої та кінознавчої літератури, фахових статей і матеріалів конференцій з метою вивчення наукової інформації з теми дослідження, узагальнення новітнього досвіду в сфері медіа-

виробництва, відбору та уточнення змісту необхідних наукових термінів; емпіричні: спостереження за організацією творчо-виробничого процесу на телебаченні, знайомство з провідними медіа-ресурсами та медіа-контентом, рецензування окремих видів медіа-продукції (інформаційні та інформаційно-розважальні телевізійні програми).

У сучасній науковій літературі з питань іміджу усталеним є підхід, згідно якому сутність іміджу визначається за допомогою суміжного поняття образу. За таких умов наукове тлумачення іміджу-образу підлягає певним змінам залежно від контексту досліджень. Імідж розглядається з точки зору: символічного образу людини або предмету, що відповідає очікуванням певної соціальної групи [1, с. 29]; знакового образу, що відображає основні риси людини [2, с. 34]; образу особи, що доносить і акцентує найбільш привабливі риси, завдяки чому виникає ефект особистої привабливості [3, с. 110].

Особливостями іміджу як психічного феномену є доступність, емоційна насиченість, ілюзорність; імідж – це мислене уявлення про ту чи іншу особу, інституцію, регіон, країну тощо; імідж як психологічний феномен цілеспрямовано формується в масовій свідомості з метою певної регуляції соціальної поведінки [4].

У нашому дослідженні ми спираємось на визначення, уміщене в «Словнику медіа-культури»; згідно з цим визначенням імідж це штучно створений образ, котрий поєднує як реальні так і штучно створені властивості об'єкту. Імідж використовується ЗМІ для формування в масовій свідомості бажаного ставлення до об'єкту [5, с. 24].

Імідж телевізійного ведучого варто розглядати як зовнішню видиму частину його екранного образу; імідж телевізійного ведучого є предметом вибору, продуктом свідомих творчих зусиль з боку особистості, носія іміджу; імідж обирається, осмислюється та позиціонується телевізійним ведучим у відповідності до концепції, завдань і жанру конкретної телевізійної програми, з урахуванням смаків цільової телевізійної аудиторії. Значний вплив на вибір іміджу здійснюють особистісні характеристики носія іміджу, телевізійного ведучого. Завдяки відповідності (або невідповідності) особистісним рисам телевізійного ведучого імідж здатен або доповнити та збагатити екранний образ, або суперечити йому.

В іміджі телевізійного ведучого можна виявити «відкриті» та «приховані» компоненти. До складу «відкритих» компонентів іміджу телевізійного ведучого належать зовнішній вигляд, стиль мовлення, невербальні комунікативні засоби (міміка, жести, поведінка). Усі зазначені компоненти сприймаються глядачами за допомогою зору і слуху, під час безпосереднього перегляду медіа-контенту. Для формування іміджу телевізійного ведучого не менш важливими є «приховані» компоненти, котрі формуються під час соціальної взаємодії особистості з її оточенням. Джерелами формування іміджу у цьому випадку слугує професійна та громадська діяльність телевізійного ведучого в цілому: медіа-творчість, публікації, інтерв'ю, відгуки, активність у соціальних мережах, благодійна діяльність, публічне висловлювання тих чи інших поглядів тощо. За таких умов «приховані» компоненти іміджу можна визначити через поняття особистого авторитету або репутації; ці компоненти іміджу формуються із плином часу, як результат тривалого сприйняття особи в умовах соціальної взаємодії та всієї сукупності оцінок її діяльності, як позитивних, так і негативних. Велике значення має гармонійне співвідношення «відкритих» та «прихованих» компонентів іміджу телевізійного ведучого як таких, що збагачують його екранний образ, посилюють персональну привабливість, викликають довіру з боку телевізійної аудиторії.

Робота зі створення іміджу телеведучого є важливим етапом реалізації творчого задуму майбутнього медіа-твору; саме телеведучий, як носій оригінального іміджу є тією «людиною-якорем», що привертає й утримує увагу глядачів, створює ефект персоніфікованої інформації; телеведучий, носій вдало обраного іміджу естетично

доповнює екранне видовище, надає йому цілісності та змістовності; імідж телеведучого як вагомий комунікативний чинник телевізійного мовлення сприяє успішності телевізійної комунікації; завдяки вдало обраному іміджу телеведучий «утримує» користувачів біля екранів.

Іміджева стратегія передбачає відбір тих індивідуальних та іміджевих характеристик, котрі відповідають формату кінцевого медіа-продукту; забезпечують психологічне тяжіння цільової аудиторії екранного образу ведучого; іміджева стратегія як складник медіа-творчості має сприяти успіху кінцевого медіа-продукту, телевізійної програми певного формату.

У підсумку дослідження зазначимо наступне. Імідж телевізійного ведучого проаналізований як складник медіа-творчості. Показано, що імідж телевізійного ведучого функціонує як зовнішня видима частина його екранного образу, об'єкт звуко-зорового сприйняття глядачів; імідж телевізійного ведучого покликаний забезпечити психологічне тяжіння телевізійної аудиторії до постаті телеведучого як до «привабливого комунікатора», або «людини суспільства», або «одного-з-нас» тощо; у медіа-виробництві імідж телевізійного ведучого осмислюється й обирається вже на етапі творчого задуму, у відповідності до формату майбутньої телевізійної програми, її концепції, сценарію, іміджевої мети; важливими факторами є імідж телевізійного каналу, цільова аудиторія; проаналізовані «видимі» та «приховані» складники іміджу телевізійного ведучого, підкреслена значущість їх гармонійної єдності, необхідність відповідності особистим характеристиками особи, суголосності її екранному образу.

Отримані результати вбачаються корисними для подальшої розробки загальної теорії іміджу телевізійного ведучого, для уточнення та вдосконалення практичних засад медіа-творчості.

Список використаних джерел

1. Атаманська К. І. Теоретичні аспекти поняття іміджу в наукових дослідженнях. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. 2012. Вип. 37 (2). С. 28–32.
2. Дячук В. П. Іміджологія. Соціокультурний вимір. Навчальний посібник. Київ: Ліра-К, 2017. 308 с.
3. Почепцов Г. Теорія комунікації. 2-ге вид., доп. Київ: ВЦ «Київський університет», 1999. 308 с.
4. Білик Т. М. Концептуальний простір поняття імідж у психологічній літературі. *Психологічні перспективи*. Вип. 17. С. 12-19. Луцьк: РВВ “Вежа” Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2011.
5. Барішполець О. Т. Український словник медіа-культури. Київ: Міленіум, 2014. 196с.

ДВІ ТВОРЧІ ДОЛІ, ЗНИЩЕНІ П. О. КОЗИЦЬКИМ

Болховітіна Інна Андріївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 025 «Музичне мистецтво»

Навчально-наукового інституту мистецтв

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

innabolhovitina25@gmail.com

Науковий керівник – Полянська Галина Миколаївна

кандидатка мистецтвознавства,

доцентка кафедри музичного мистецтва та хореографії

Навчально-наукового інституту мистецтв

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

gpolyanska031153@gmail.com

XX ст. стало для України буремним часом у всіх сферах людського життя. Період радикальних змін, переворотів та потрясінь залишив свій слід у кожній галузі. Безліч визначних імен втрачені, а деякі – навмисно знищені свавіллям політичних діячів. Несправедливо замовчуванням та забутих є ім'я Павла Івановича Сениці. Із ним переплітається ще одна визначна постать – Гнат Мартинович Хоткевич, якого «прибрала» із поля зору влада, а потім розстріляла.

Науковці, починаючи із середини XX ст., вдавались до аналізу біографії та творчості П. Сениці. Г. Каневська та В. Виткалов детально розглянули становлення митця у монографії «Павло Іванович Сениця. Життєвий і творчий шлях музиканта» (1999), М. Грінченко аналізував його творчість та внесок у розвиток української музики (1922), З. Юферова написала статтю в якій розгорнуто описала конфлікт П. Сениці та П. Козицького (2014), О. Чепіль характеризувала основні моменти життя композитора та причини замовчування його творчості (2015), М. Михайлов видав невелику книгу «Композитор П. І. Сениця. Нарис про життя і творчість», де також виклав біографію та стислий аналіз основних творів (1965). Праць і досліджень про композитора досі не так і багато, а творчість залишається маловідомою навіть професійних колах.

Доля та доробок Г. Хоткевича є більш дослідженими і систематизованими. Н. Супрун написала монографію «Гнат Хоткевич – музикант», де розглянула біографічні дані та проаналізувала творчість (1997). Галина Хоткевич (донька Гната Мартиновича) й А. Болабольченко видали книгу «Гнат Хоткевич. Спогади. Статті. Світлини» (1994). Багато інформації залишилось і від самого митця (автобіографії, епістолярна спадщина тощо). Сениця та Хоткевич були знайомі, обидва постраждали від жорстокої політики, стали забутими на деякий час, а потім їх творчість «відродилися», але про перетин життєвих шляхів майже немає досліджень, за винятком побіжних згадок у різноманітних джерелах. Наразі важливим завданням є пошук та поширення інформації про митців, які стали навмисно забутими.

Про Павла Івановича неодноразово писав М. Грінченко: «Ми можемо вважати Сеницю за найбільш серйозного зо всієї групи композиторів після лисенківського періоду. Йому знайомі найсміливіші комбінації модернової музики, а <...> консерваторське студіювання її форм, природний композиторський хист дають можливість Сениці вживати всіх сучасних засобів музичних; виразні мотиви національності зберігають нам індивідуальність Сениці <...> ставлять його осторонь еклектизму, що, наприклад, помічаємо ми в його сучасників – Стеценка і почасти

Степового» [2, с. 255-256]. Композитор написав значну кількість творів у різних жанрах (понад 250 композицій). Серед них декілька опер (одна незавершена), дві симфонії, вісім інструментальних квартетів, ряд симфонічних та вокально-інструментальних творів, обробки народних мелодій тощо [3, с. 4]. Окрім музичної сфери митець неодноразово звертався і до літературної творчості: писав лібрето до власних опер, а також поезії (близько 400), які досі зберігаються та чекають в архівах на дослідження. Він першим в українській музиці створив програмну симфонію (Симфонія №2 D-dur «Де-не-де тополі»), став автором першого друкованого клавіру симфонічного твору в Україні, писав для різних інструментальних складів, зокрема валторни, контрабаса, віолончелі, балалайки, кларнета тощо, що значно збагатило українську музику [3, с. 7].

Композитор щиро любив Батьківщину (народився 23 вересня 1879 р. в слободі Максимівка Андрушівської волості Переяславського повіту Полтавської губернії. За іншими даними – у с. Дем'янівці тієї ж губернії), не зважаючи на те, що більшу частину життя провів за її межами: «Чимало українців, що обвинувачують <...> навіть думають, що я втік з України до Москви <...>, в якій я живу нікуди не рипаючись оце вже 47-й рік. Правда, інколи пробував рипатись, та нічого з того не виходило» [3, с. 4]. Починаючи з юнацьких років, Сениця чітко демонструє власну проукраїнську позицію за що періодично має проблеми: відрахування з артілі Хрестовоздвиженського трудового братства у с. Ямпіль (за «крамольні висловлювання»), незадоволення поліції поведінкою композитора через популяризацію творчості Т. Шевченка та ідеї рівності між людьми. Починаючи з 1900 р. Павло Іванович виїздить з України та поглиблено вивчає музичне мистецтво у різних напрямках (починав з вокальних основ, опанував контрабас, а згодом – композицію). 1903-1907 рр. – час навчання та ідейно-художнього зростання Сениці. Саме в цей період починається активна композиторська діяльність, жанровий та стильовий пошук. Така діяльність поступово привертає на себе увагу критиків і вже з 1908 р. в українських та російських виданнях з'являються відгуки та рецензії на твори Павла Івановича (переважно позитивні). «Найпродуктивнішим з українських композиторів є Сениця <...> намагається йти власним, ніким ще не торованим шляхом. Він ворог шаблону і шукає краси у нових сполученнях звуків, нерідко створює нові ефекти, досить часто переймаючи при цьому з рідної йому музики і голоси кобзарських дум, акомпанементу бандури, ліри, сопілки тощо. Ім'я його стоїть поруч з іменами К. Стеценка та Я. Степового», – відгук українського критика (за підписом М. П....ський) у газеті «Рада» [3, с. 21]. 1920-ті рр. – період творчого розквіту та визнання П. Сениці. Його музика із успіхом виконувалась у Харкові, Одесі, Москві. Твори композитора включали до репертуару відомі співаки, інструменталісти, хорові капели, колективи музичної самодіяльності. Про концерти з творів Сениці писали в різноманітних журналах та газетах, було надруковано чимало рецензій, відгуків, повідомлень [6, с. 142]. Цей період характеризується і активною науково-дослідницькою роботою, оскільки композитор працює у Державному інституті музичної науки у Москві, в етнографічному підвідділі музичного відділу Наркомосвіти (переважно у галузі фольклористики) [6, с. 141]. 20-ті рр. – також і найбільш активний період прагнення повернутись в Україну і для цього були всі умови, але перший симфонічний концерт української музики (Харків, 1925 р.) та ім'я Пилипа Омеляновича Козицького відіграли фатальне значення у долі митця.

Під час регулярних візитів у Харків Павло Сениця особисто знайомиться та співпрацює із митцем, доля якого типово трагічна для періоду «розстріляного відродження», – Гнатом Хоткевичем. Він народився 12 січня 1878 р. (м. Харків) у сім'ї простих трудівників (батьки кухарі). Ще з дитинства увібрав любов до народних пісень, казок, музики та художнього слова. У шкільні роки (1887-1894, Харківське реальне училище) Хоткевич вчиться гри на скрипці та бандурі, записує народні оповідання,

кобзарські і лірницькі пісні. Вже тоді починає цікавитись театром і літературою. У 6-7 років «писав драму з розбійничого життя», а в 10 років перекладає на українську мову «Травневу ніч» М. Гоголя [5, с. 12]. Студентські роки проходять у творчому плані ще більш активно: літературна і видавнича справа, збирання та виконання народних пісень і дум на бандурі, організація театральної трупи в Дергачах і пересувного студентського театру, де сам бере участь як актор і режисер-постановник. Роки після закінчення навчання (1900-1905) характеризуються розвитком в багатьох різноманітних галузях: робота в громадській бібліотеці, концертні виступи в Україні і Росії, організація Робітничого театру у Харкові, написання ряду літературних творів [5, с. 15]. Так само як і П. Сениця він був щирим патріотом і намагався це транслявати через творчу сферу. «Скільки мені довелося витримати боротьби з Комітетом Народного Дому, аби там були українські вистави. А потім, коли я добився – таки свого, – як тяжко доводилося щоб нам дали хоч 2 вистави у місяць, бо вони хотіли дати лише одну (при 7-8 російських)» [4]. Проблеми із владою у Хоткевича сталися дещо раніше, ніж у Сениці, через участь у революційних подіях у Харкові та Москві (1905 р.). Реакція на участь – арешт, якого вдалося уникнути, і за допомогою Лесі Українки емігрувати в Галичину (поч. 1906 р.) [6, с. 20]. Вимушена еміграція тривала шість років, але і цей період характеризується активною громадянською позицією і творчими пошуками в різних сферах. Повернувшись з еміграції (1912), Хоткевич все ж таки потрапляє до в'язниці, а у 1915 р. – висланий у Воронежську губернію [5, с. 22]. У Хоткевича точкою неповернення стала участь у революції, оскільки після того влада весь час переслідувала митця, перекривала йому «кисень», докучала постійними обшуками, заборонами та арештами. Не зважаючи на такі жорсткі умови, Гнат Мартинович продовжував свою діяльність у багатьох сферах: як музикант, викладач, письменник, театрал, науковець, фольклорист тощо.

Достеменно не відомо коли саме познайомились Г. Хоткевич та П. Сениця, Але, починаючи з 1920-го рр. митці починають активно спілкуватись та взаємодіяти. Г. Хоткевич проявив ініціативу у співробітництві і він же спонукав до переїзду в Україну на що Павло Іванович відповідав: «Хоча я живу у Москві, але життя, молодість, творчу насагу віддано Україні» (лист Сениці до Хоткевича, 1922 р) [3, с. 39]. У 1923 р. Хоткевич влаштував у залі громадської книгозбірні концерт під назвою «ТРИ ЕС» (Стеценко, Степовий, Сениця) [7, с. 32]. Листування продовжується і в ньому Хоткевич рекомендує Сениці не лише надсилати вже створені вокальні твори, а й писати нові. Також обговорює питання про переїзд Павла Івановича на роботу в Харків. У 1924 р. Гнат Мартинович займається підготовкою до першого українського симфонічного концерту і намагається бути посередником у конфлікті П. Сениці та П. Козицького (початком протистояння можна вважати показове повернення квитка члена Товариства ім. Леонтовича Сеницею і вихід з нього через невдоволення висловами Козицького). Після цього випадку Хоткевич писав до Сениці: «Якщо се було – стискаю Вам щиро руку» [7, с. 33].

Про підготовку до концерту Гнат Мартинович звітує у листах до Сениці, але, окрім програми, вони обговорюють суперечки на культурному фронті. Все частіше починає фігурувати ім'я Пилипа Козицького, який вже став головним інспектором відділу мистецтв Головополітосвіти. Гнату Мартиновичу майже одразу довелося зіткнутися особисто з Пилипом Омеляновичем, оскільки той закрив створене Хоткевичем товариство «Митуса».

Попри конфлікт, Хоткевич спонукає Козицького офіційно запросити Сеницю переїхати до Харкова та поцікавитись його матеріальним становищем. Павло Іванович дає згоду на переїзд і пише: «Добре було б, коли Ви подали б мені хоч якісь відомості про те, що зроблено і що на думці зробити в сфері української оперової та видавничої

справи і в якій ролі була б бажаною моя участь у роботі», проте переїзду так і не відбулося [3, с. 43].

«І от у нас є думка поставити концерт з симфонічним оркестром. Ваша симфонія, потім симфонія Калачевського (у нас вона вже є), та і я дав Штейнбергові матеріал для сюїти і ще вокальне щось – і вечір», – зазначав Хоткевич у листі до Сениці [7, с. 33]. Ідея концерту та план реалізації обговорюються вже давно і, здавалось, справа йде до фіналу, але і тут доклав свої руки Козицький. «<...> вне філій т-ва ім. Леонтовича ніхто і ніщо не сміє робити. Души й дави все, гони силком у філію» (фрагмент із листа Хоткевича) [там само]. У результаті Гната Мартиновича було усунено від організації та проведення концерту, а ідею заходу перехопило товариство ім. М. Леонтовича. Концерт відбувся 3 травня 1925 р. під керівництвом Л. Штейнберга зі вступним словом П. Козицького та з іншою програмою. Подія мала великий успіх та була відзначена пресою, але симфонія П. Сениці «Де-не-де тополі» виконувалась без першої частини *Adagio*. Після концерту Павло Іванович отримав декілька листів від Козицького і надав досить різку відповідь «На мою думку, коли б Ви провчилися у консерваторії років з 9 (сидячи на гнилій ковбасі), просиділи коло симфонії – роки, а потім її десь заграли, одкинувши першу частину (це ж приблизно те, що показувати "статую", одрубавши в неї голову!) та ще й не сповістили Вас про концерт, то Ви б обурились, мабуть, ще більше ніж я» (лист від 29.08.1925 р.) [7, с. 34]. Після цього стосунки між Сеницею та Козицьким були остаточно зіпсовані. Шляхи Г. Хоткевича та П. Сениці після рокового концерту більше не перетинались, але їхня подальша доля в багатьох аспектах схожа між собою.

Заплановані Павлом Івановичем концерти не відбулись, рукописи перестали видавати, Козицький заборонив привселюдне виконання його творів, здійснив спробу вивести Сеницю зі складу Спілки композиторів. Почалася епоха ігнорування та замовчування творчості митця не лише в Україні, а й частково в Росії, оскільки чутки про конфлікт дійшли і туди. Не зважаючи на «заколот мовчання» композитор відносно спокійно продовжує жити та писати, хоч його твори і не публікують. Помер він 3 липня 1960 р., залишаючись на десятки років стертим із музичного життя П. Козицьким.

Г. Хоткевича спіткала більш трагічна доля. Після розходження шляхів із Сеницею він та родина потерпали від переслідувань влади. Митця виключили із різних організацій. У 30-ті рр. зняли з роботи як націоналіста, праці знищувались або навмисно «губились». Сім'я жила дуже скрутно, у 1933 р. всю родину позбавили пайка, а в 1934 р. Гнат Мартинович потрапив під потяг, отримавши серйозні травми. Допомоги не було ні від кого [1, с. 64-65]. У 1938 р. Хоткевича заарештували. Усі його літературні і музичні праці були конфісковані, заборонені до використання і розповсюдження. «Прийшли, як завжди, вночі. Було троє. Обшук робили ретельно. Один з них лише наглядав. Татусь поцілував нас та й пішов <...> над нами вже нависло страшне тавро – "діти ворога народу" (спогади доньки – Галини Хоткевич) [1, с. 97]. У тому ж році Гната Мартиновича розстріляли.

Отже, долі митців «розстріляного відродження» часто переплітались. Гнат Хоткевич та Павло Сениця були особисто знайомі, не один рік листувались та зустрічались, мали спільні проекти і постраждали від рук однієї людини, яка, у їх випадку, запустила нищівний процес, – Пилипа Козицького. Ці дві особистості стали забутими на десятки років, їх праці – знищеними або глибоко захованими, тому тема потребує подальшого дослідження та пошуку забутої творчої спадщини.

Список використаних джерел:

1. Гнат Хоткевич. Спогади. Статті. Світлина / упоряд. А. Болаболенько, Г. Хоткевич. Київ : УКСП «Кобза», 1994. 166 с.
2. Грінченко М. Історія української музики. Київ : Спілка, 1922. 278 с.
3. Каневська Г., Виткалов В. Павло Іванович Сениця. Життєвий і творчий шлях музиканта : монографія. Рівне : Волинські обереги, 1999. 381

с. **4. Лист** Г. Хоткевича до В. Гнатюка. 16 грудня 1905 р. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Спр. 590, п. 25. **5. Супрун Н. Гнат Хоткевич** – музикант : монографія. Рівне : Ліста, 1997. 280 с. **6. Чепіль О.** «Persona incognita» Павло Іванович Сениця (1879-1960). *Збірник наукових праць «Естетика і етика педагогічної дії»*. Київ-Полтава, 2015. Вип. 12. С. 137-147. **7. Юферова З.** Як Козицький переміг Сеницю і Хоткевича. *Музика*. 2014. №2. С. 32-35.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МУЗЕЮ

Лобур Олена Олексіївна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 027 Музеєзнавство. Пам'яткознавство
Рівненський державний гуманітарний університет,
м.Рівне, Україна

olenalobur2004@gmail.com

Науковий керівник – Дзюбишина Наталія Богданівна

кандидат педагогічних наук, доцент

Рівненський державний гуманітарний університет,
м.Рівне, Україна

dzubisinaanatalia@gmail.com

У сучасному світі, де технологічний прогрес охоплює всі сфери людської діяльності, музеї також переживають етап значних трансформацій. Новітні технології не лише змінюють спосіб подачі інформації, але й відкривають нові можливості для взаємодії з відвідувачами, розширюють функціональність музейних закладів та роблять їх доступнішими для широкої аудиторії.

На сьогоднішній день музеї займають унікальне місце в суспільстві, на їх розвиток значною мірою впливає культурна політика країни. Під культурною політикою ми розуміємо визначення та просування набору цінностей і дій у сфері культури, які в певний момент прагнуть відповісти на потреби та проблеми суспільства, до якого вони включені, з урахуванням наявних ресурсів. Таким чином, розвиток музею є мінливим відповідно до політичних, економічних, соціальних і культурних змін, які відбуваються в суспільстві, відображаючи в кожному мить вибір і аспекти, які більше цінуються [1].

У трансформаційних умовах культурна політика зазнає змін, тому на сьогоднішній день традиційний музей, безперечно, змушений модернізувати свою діяльність, здійснювати пошук нових форм і методів, використовуючи великий освітній і комунікаційний потенціал. Діяльність музеїв передбачає широкі контакти з громадськістю, тому з метою залучення до музейного поля якомога більше відвідувачів їх комунікативна функція набуває особливо важливого значення.

Безперечно, сучасний український музей балансує між традиційними функціями музейного закладу та новітніми технологіями, а отже, повинен критично переглянути свою роль як соціокультурного закладу, основним завданням якого є зберігання матеріальних пам'яток культурної спадщини. Актуальними та перспективними для діяльності та розвитку музеїв є вдало продумані стратегії, новітні технології, завдяки яким збільшиться потік відвідувачів.

Розглянемо окремі важливі, на наш погляд, тенденції розвитку сучасного музею на прикладі Рівненського обласного краєзнавчого музею (РОКМ).

На сьогоднішній день Рівненський обласний краєзнавчий музей є провідним науковим, методичним та культурно-освітнім центром міста та області, який, окрім цікавих експозицій, приваблює своїми монументальними колонами та мальовничою територією навколо них, адже знаходиться неподалік від Алеї ковальських скульптур та Лебединого озера. Заклад характеризується різносторонньою діяльністю та, на думку, наукового співробітника О.Юрчука, намагається відповідати сучасним вимогам та викликам часу. «Життя в ньому не припиняється ні на один день, і воно дуже різноманітне. З одного боку тут тихо йдуть наукові дослідження, які потім дивують своїм результатами, а з іншого боку – презентації, зустрічі, виставки, круглі столи, конференції, багато інших заходів, які відбуваються майже кожен день» [2, с.39].

Необхідно врахувати той вагомий чинник, що музеї, які отримують найбільшу цінність від проривів, – це ті, які є готовими керувати потоками змін і запроваджувати сміливі ідеї. Музеї, які ризикують, орієнтовані на відвідувачів, мають спільний досвід, інтелектуальні технології, нове покоління лідерів, а також є релевантними та інклюзивними. Несучись у потоках змін, вони все ще зберігають свою легітимність як сховища культури [3], прагнучи стати більш інтерактивними, орієнтованими на аудиторію, гнучкими, адаптованими та мобільними.

Взаємодія інформаційних технологій і музейного простору носить творчий характер. З метою пошуку нових форм музейного спілкування та заохочення ширшої аудиторії відвідувачів у Рівненському обласному краєзнавчому музеї варто створити мультиплатформенну мережу, яка матиме спільні галузеві ресурси, такі як сховища вмісту, розумні технології, і зможе швидко розробляти нові виставки та програми. Завдяки доцільно продуманій стратегії музей може стати гіперзв'язковим, використовуючи нові технології для взаємодії з аудиторією, яка стає все більш віртуальною, зокрема молоддю. Відповідно це буде віртуальне місце для консультацій щодо інновацій, позитивних змін, проблемних питань, обміну інформацією та дискусій між професіоналами та місцевими громадами. Це буде платформа для обміну та дебатів щодо викликів, які постійно змінюються. У цьому напрямі важливим, на нашу думку, є створення віртуальних виставок, цифрових турів та онлайн-освітніх ресурсів з метою залучення існуючих та нових аудиторій через веб-сайт і платформи соціальних мереж.

Варто наголосити на тому, що у минулому музеї традиційно були зосереджені на вивченні, збереженні та демонстрації своїх колекцій. Без сумніву, ці ролі й надалі залишаються фундаментальними. Закріпившись як культурний хаб області, Рівненський обласний краєзнавчий музей повинен спрямовувати зусилля на розширення співпраці із зацікавленими сторонами для спільного представлення або спільного фінансування програм, залучення більшої кількості людей [4], на створення умов, аби відвідувачі також могли ділитися, взаємодіяти та бути співтворцями.

Сьогодні музеї шукають інноваційних шляхів розв'язання соціальних проблем і конфліктів мають потенціал виступати агентами соціальних змін, об'єднуючи людей, сприяючи розвитку місцевих громад і змінюючи життя людей.

На думку музеєзнавців, враховуючи наш поточний момент політичної поляризації, гострих соціальних дебатів, воєнних дій і широких глобальних зусиль протистояти гнобленню, зараз настав час кинути виклик укорініним традиційним уявленням про музей та активно формувати нове майбутнє, настав час змінити ролі, які музеї виконують у нашому суспільстві, уявляючи їх як живі інституції та активні простори для спілкування та об'єднання, діалогу, обміну думками, дискусій [5].

Майбутнє Рівненського обласного краєзнавчого музею полягає у перегляді його ролі в суспільстві ХХІ століття. Щиро сподіваємося, що в найближчому майбутньому соціальна цінність музею зросте не тому, що він матиме більший престиж, а радше тому, що він осмислено та реально включатиме, інтегруватиме та об'єднуватиме спільноти, які знайдуть своє відображення, ідентифікацію як важливу частину самого досвіду. Намагаючись реагувати на виклики сучасного суспільства, музеї як інституції в центрі суспільства мають можливість і ресурс встановлювати діалог між культурами, будувати мости для мирного світу і визначати стале майбутнє [5]. Отож, перспективним, на нашу думку, для Рівненського обласного краєзнавчого музею є розвиток сучасних соціальних програм, котрі будуть спрямовані на вирішення відповідних завдань громади, а також можливість стати одним із ключових соціальних акторів у формуванні та реалізації державної політики [6].

Важливою є роль музею як посередника між місцевими громадами, державою та міжнародним співтовариством. Завдяки взаємодії з міжнародними організаціями в

майбутньому Рівненський обласний краєзнавчий музей подолає прірву між місцевим і міжнародним і стане майданчиком для обговорення соціальних проблем. Він сприятиме прозорості, примиренню та довірі між місцевими та міжнародними спільнотами.

Набагато легше дивитися в минуле і бачити зміни, ніж уявляти зміни в майбутньому. Сьогодні ми бачимо проблески майбутнього у штучному інтелекті та машинному навчанні, використанні даних, доповненій та віртуальній реальності тощо. Саме тому людиноорієнтовані процеси, такі як дизайн-мислення та сервіс-дизайн, стануть критично важливими, базовими навичками для музейних професіоналів, а музейний персонал повинен буде вільно володіти орієнтованими на людину якісними методами та практиками, щоб зрозуміти значення нових технологій та краще обслуговувати свою аудиторію.

Таким чином, тенденції розвитку музеїв у сучасному світі пов'язані зі зміною їх іміджу, їх ролі та завдань у суспільстві, а також з новими методами та формами роботи.

Список використаної літератури

1. **Виноградова О.** Коли українські музеї справлятимуть «вау-ефект»/ – Текст. і граф. дані. – URL: <https://tsn.ua/-blogi/themes/zhittya/chek-list-ukrayinskim-muzeyam-zvichayniy-raydernevibaglivogo-turista-1307427.html>.
2. **Юрчук О.** Музей в соціокультурному просторі регіону : рік 2015. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*: зб. наук. праць. Рівне, 2016. Вип. XIV. С. 39-49.
3. **Любіцева О. О.** Розвиток музейної справи і музейного туризму в Україні // *Музейний туризм* : навч. посіб. / О. О. Любіцева, Т. І. Шпарага. Київ, 2021. С. 106–146.
4. **Музейні центри світу**: наук.-допом. бібліогр. покажч. / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. Луцьк, 2021.
5. **«Музеї як культурні хаби: майбутнє традиції»**: Міжнародний день музеїв 2019 URL: <http://www.cedra.kiev.ua/2019/03/13/international-museum-day-2019/>
6. **Розвиток цифрової культури та діджиталізації музеїв.** URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematik_ogliadi/2019/muzei.pdf

ІВАН ФРАНКО ЯК ОДИН ІЗ ІДЕОЛОГІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Миронов Юрій Богданович,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
туризму та готельно-ресторанної справи,
Львівський торговельно-економічний університет,
м. Львів, Україна
yuriy@myronov.com,
<https://orcid.org/0000-0002-9015-506X>

Михальський Юрій Володимирович,

кандидат історичних наук, доцент, завідувач
кафедри історії та філософії,
Львівський торговельно-економічний університет,
м. Львів, Україна
myhalski@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-1504-2604>

Іван Франко, визначна постать української культури та літератури, відомий не лише як письменник, публіцист і політичний діяч, але й як один із перших ідеологів національної туристичної діяльності в Україні. Його глибокі роздуми про значення природи, культури та історичної спадщини для формування національної свідомості стали основою для розвитку ідей, які згодом перетворилися на сучасний український туризм.

Іван Франко постає як один із фундаторів національної туристичної діяльності в Україні, що підтверджується науковими дослідженнями. Так, В. Великочий акцентує увагу на його ролі в розвитку туристичного руху, зокрема в організації подорожей, що сприяли формуванню національної самосвідомості [1]. Ю. Земський підкреслює значення Франка у становленні краєзнавчого туризму XIX століття, завдяки якому українці могли краще пізнати свою історію та культуру [2]. Н. Розінкевич аналізує літературні подорожі Франка, що відображають його інтерес до туристичного руху та популяризації мандрів як засобу національного самоусвідомлення [4]. Відтак, метою цього дослідження є висвітлення ролі Івана Франка як одного із перших ідеологів національної туристичної діяльності в Україні, розкриття його внеску в розвиток краєзнавчого та культурного туризму, а також аналіз його ідей щодо значення подорожей для формування національної самосвідомості.

Ще будучи учнем Дрогобицької гімназії та студентом Львівського університету, Іван Франко здійснював мандрівки Прикарпаттям і в Карпати й усвідомив велике науково-пізнавальне й національно-патріотично значення подорожей [1; 5]. Франко розумів важливість збереження та популяризації природних багатств і культурних пам'яток України. Він бачив у цьому не лише шлях до зміцнення національної ідентичності, але й спосіб об'єднати українців, розділених географічними, соціальними та політичними бар'єрами. У своїх численних творах він закликав до пізнання рідного краю, дослідження його краси та багатства. Він писав про гори, ліси, річки, мальовничі села та історичні місця, які надихали його як митця і громадянина.

Особливо важливим аспектом туристичної активності Франка була його увага до Карпат. Саме цей регіон він вважав одним із найважливіших символів української природи та культури. Франко неодноразово подорожував Карпатами, досліджуючи місцеві звичаї, традиції та побут. У його творах збереглися детальні описи гірських ландшафтів, які не лише вражають красою, але й слугують засобом передачі глибокого

емоційного та духовного зв'язку з рідною землею [3]. Його заклик «йти в народ» можна розглядати як заклик до збереження національної культурної спадщини.

Іван Франко розумів, що туризм має великий потенціал для розвитку економіки та культури. Він бачив у ньому засіб для освіти, виховання любові до рідного краю і формування національної свідомості. У своїх публіцистичних статтях Франко неодноразово підкреслював, що українці мають пізнавати свій край, його історію та традиції, щоб усвідомити власну унікальність і роль у світі. Таке ставлення до туризму як до важливого інструмента національного відродження було революційним для його часу і залишається актуальним сьогодні.

У своїх листах і статтях Франко ділився досвідом подорожей, наголошуючи на необхідності організованого підходу до пізнання рідного краю. Він акцентував увагу на важливості створення нових туристичних маршрутів, доступності природних і культурних пам'яток для широкого загалу. Франко вважав, що подорожі сприяють не лише фізичному здоров'ю, а й духовному збагаченню людини. Його ідеї лягли в основу формування туристично-екскурсійної діяльності, яка стала популярною в Галичині наприкінці XIX – на початку XX століття.

Значення Івана Франка як ідеолога національної туристичної діяльності важко переоцінити. Його ідеї про необхідність вивчення та популяризації української природи й культури стали важливими орієнтирами для кількох поколінь українців. Франко не просто закликав до подорожей – він пропонував ідеологічне підґрунтя для цього процесу, яке базувалося на любові до рідної землі, усвідомленні її унікальності та прагненні до її збереження. Його літературна спадщина надихає сучасних українців на активне дослідження власного краю, на розвиток туризму як важливого елемента національної культури. Франко демонстрував, що туризм – це не лише подорожі, але й можливість переосмислення себе як частини нації, можливість створити міцний зв'язок із минулим і закласти основи для майбутнього. У цьому сенсі його ідеї залишаються актуальними й сьогодні, коли туризм в Україні стає важливим чинником культурного й економічного розвитку. Подальші наукові розвідки можуть не лише розширити наше розуміння внеску Івана Франка в українську культуру й туризм, але й сприяти застосуванню його ідей у сучасній теорії та практиці туристичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Великочий В. С. Іван Франко як один з фундаторів національної туристичної діяльності в Україні (до 160-річчя від дня народження). *Туристичний, готельний і ресторанний бізнес: інновації та тренди*: Тези Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7 квітня 2016 р.). Київ: КНТЕУ, 2016. 362 с. С. 135-138. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/velykochyj.htm. **2. Земський Ю.** Становлення краєзнавчого туризму в Україні XX ст. *Емінак*. 2018. № 1 (3). С. 53-58. URL: <http://jnas.nbuiv.gov.ua/article/ujrn-0001045847>. **3. Подорожі в українські Карпати:** Збірник / Упорядкування і вступна стаття М. А. Вальо. Львів: Каменяр, 1993. 279 с. **4. Розінкевич Н.** Іван Франко і мандрівна література. *Київські полоністичні студії*. 2017. Т. 29. С. 403-410. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kps_2017_29_48. **5. Франко П.** Прогульки і таборування. *Шлях виховання й навчання*. 1937. Кн. I. С. 21-24.

ХТО Ж ТАКА РОСІЯ НАСПРАВДІ ?

Оганян Армаїс Татульович,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

м.Ніжин, Україна

Armaisoganan@gmail.com

Київська Русь – колиска східнослов'янських народів, зокрема сучасних українського, білоруського та російського народів. Хоча, останній із цих народів вважає, що перший та другий народ є похідними від нього, називаючи їх «малоросами» та «західноросами», а себе «великоросами», згодом росіяни, а свою державу РФ [1].

Але тоді постає питання хто ж такі росіяни? Якщо розглядати виключно спираючись по самоназві, то це люди, які належать до відповідного етносу росіян. Але, якщо вивчати це питання з позиції етимології, тобто походження слова, то це питання сягає ще середніх віків.

Варто зауважити, що назва Росія (ср.-грец. Ρωσία), перекладається із середньогрецької мови, як Русь, але в первісному варіанті використовувалася для позначення Київської Русі, перша згадка, якої датується 911 роком під час підписання угоди Віщого Олега з греками [2]. Та навіть назва сучасної столиці міста Москва є гідронімом, яка за однією із теорій в походить від позначення болотної місцевості з притаманними їй характеристиками, як багnistість та в'язкість словом «Mask-(u)va» або ж «Mazgava», яке в свою чергу дало балтомовне плем'я голядь або ж назва походить від фінської мови «Musta va», що у перекладі означає «брудна вода» (musta - чорний, брудний; va – вода).[3]

Де назва «Україна» вперше згадується у Іпатіївському Літописі 1147 року під час опису жалоби за Володимиром Глібовичем князем переяславським «...і мужністю кріпкою відзначався, і всякими доброчесностями [був] сповнений. За ним же Україна багато потужила» [4].

До входження Гетьманщини до складу Московського царства, для позначення українців використовувався термін «русин», який означає жителя Русі, тобто жителі сучасної України та Білорусі. Хоча і термін Україна вже тоді побутував [4]. Сам термін «малорос» закріпився лише за прийняття Московського протекторату від 18 березня 1654 року, тобто після Переяславської Ради з підписанням Березневих статей Богданом Хмельницьким з Олексієм Романовим, де регламентувались основні засади, права та обов'язки при прийнятті підданства над Гетьманщиною та її жителями і водночас з підписанням береться за точку відліку столітнім процесам зросійщення та деукраїнізації українського народу [5].

Згодом, у 1721 р. українець за походженням письменник та богослов Феофан (Єлеазар) Прокопович запропонував московському цареві Петру I ввести нову сфальсифіковану назву для Московського царства цією новою назвою стала Російська імперія, яка мімікувала під реінкарнацію Київської Русі. Це було обумовлене бажанням зміцнити імперію єдиним минулим для всіх та створити міф про великоросійський народ, та створити уявлення про багатолітню історію, яка в тільки посилить позиції країни, як на міжнародній арені так і всередині країни на підставі. Але до видання цілої [6].

У X ст. був затверджений герб Київської Русі, ним став родинний герб Рюриковичів – тризуб. Тим часом, до середини XV ст. Московія не мала офіційного герба. Але після приходу до влади царя Івана III, який одружився з Софією Палеологіною племінницею останнього імператора Східної Римської імперії Костянтина XI, який

загинув у 1453 р. при падінні Константинополя, але герб їхньої династії у вигляді двоголового орла був затверджений у 1462 році, як герб Московського царства відразу ж після одруження Івана III, тим самим закріпивши свій статус правонаступника Візантійської імперії [7].

У 1693 р. Петро Перший наказав побудувати для нього кілька кораблів у Голландії. Коли голландські кораблі причалили до Санкт-Петербурга, вони зняли голландський прапор і попросили у Петра московським прапор, щоб підняти фал. У Московії не було прапора, тому Петро просто сказав їм відрізати червону смужку голландського прапора зверху та пришити її знизу. У тому ж році, під час плавання Петра I на 12-гарматній яхті «Святий Петро» у Білому вперше було піднято прапор, як штандарт «прапор царя московського» - полотнище, що складається з трьох горизонтальних смуг білого, синього і червоного кольорів, із золотим двоголовим орлом посередині. [8]

У 1944 р. в СРСР було проведено конкурс для нового гімну, де було 2 переможці, за текст – Сергій Міхалков, за музика – Олександр Александров, де мелодія була вкраденою композицією Миколи Лисенка під назвою «Епічний фрагмент», який і донині можна почути у сучасному гімні РФ [9]

Резюмуючи, можна прийти до висновку, що в етимологічному та історичному плані, сучасна Україна є більше Росією чим сучасна Російська Федерація. Та по своїй сутті вона завжди паразитувала на спадку інших держав до яких ніякого відношення не мала, але шляхом привласнення державних символів (візантійського герба, нідерландського прапору, української мелодії гімну) та головне назви (грецького найменування Київської Русі) і нині це клептоманічне утворення існує, яке не є ані Росією, ані федерацією, а являє собою авторитарну диктатуру в'язницю поневолених і поступово асимільованих народів, які найменуються московськими етнофолізмами, які не мають нічого спільного із самонайменуваннями корінних народів.

Список використаних джерел

1. Трусав А. Русифікація білоруської мови в Білорусі у XX столітті. Портал мовної політики. URL: <https://language-policy.info/2015/07/aljeh-trusav-rusyifikatsiya-biloruskoji-movu-v-bilorusi-u-hh-stolitti> **2. Борщак І.** Ідея Соборної України в Європі в минулому: по невиданих документах і стародавніх працях. «Наша Парафія» Парафія святого Архистратига Михаїла. URL: <https://parafia.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Ілько-Борщак.-Ідея-соборної-України-в-Європі-в-минулому-по-невиданих-документах-і-стародавніх-працях.pdf> **3. ЛІТОПИС РУСЬКИЙ.** Роки 1185 — 1195.. Ізборник. URL: <http://litopys.org.ua/litop/lit21.htm> **4. Берендій Ю.** Що насправді означає слово "Москва". Главред. URL: <https://glavred.net/life/chto-na-samom-dele-oznachaet-slovo-moskva-istorik-ukazal-na-interesnyy-nyuans-10647323.html> **5. Моця О.** «РУСЬКА» ТЕРМІНОЛОГІЯ В КИЇВСЬКОМУ ТА ГАЛИЦЬКОВОЛИНСЬКОМУ ЛІТОПИСНИХ ЗВОДАХ. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/5284/02-Motsya.pdf?sequence=1> **6. Костенко І.** Як Московія стала Росією? До 300-ліття «викрадення» назви українського народу. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-rus-i-moskoviya/31521000.html> **7. Stepanenko V.** Appropriated by Russia. Ukraïner. URL: <https://www.ukrainer.net/en/appropriated-by-russia/> **8. Greenway Н.** Foreign Correspondent: A Memoir. Google books. URL: <https://books.google.com.ua/books> **9. Музика гімну Росії - крадена.** РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/stylar/muzyka-gimna-rossii-kradenaya-eto-maloizvestnaya-1629135690.html>

ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПОРТРЕТНОГО ЖАНРУ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ

Ольга Бойко,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м.Полтава, Україна

Науковий керівник – Тетяна Яківна Руденко,
кандидат архітектури, доцент кафедри образотворчого та
декоративно-прикладного мистецтва
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м.Полтава, Україна

Найперші зображення первісних людей мали їх загальні риси та ознаки. До них можна віднести наскальні малюнки людей і палеолітичних Венер. Ці малюнки зазвичай відображали повсякденне життя і оточуючий світ та слугували як засоби комунікації між людьми.

Віллендорфська Венера є однією з найвідоміших скульптурних знахідок палеолітичних фігур, створення яких датується 24-22 тисячоліттями до н.е. [1]. Статуетка має невеликий розмір. Це може бути зумовлено тим, що народи того часу вели кочовий спосіб життя, та такий розмір та форма статуетки дозволяли легко переносити її з собою. Відомо, що вона використовувалась в обрядових культах. В цій роботі переважає акцент на репродуктивних органах жінки та повністю відсутні риси обличчя. Це може означати, що люди того часу поважали жіноче тіло та надавали йому велике значення, оскільки головна роль жінки в первісному суспільстві була продовження роду. Саме тому зображення індивідуальних рис обличчя не було, вони не мали ніякого значення. На голові жінки ми можемо побачити зачіску або прикрасу у формі намиста яке має сім рядів. Венера Віллендорфська є прикладом того, яке значення відігравала жінка в первісному суспільстві та яку роль вона мала.

Портретний жанр розвивався. В Єгипті археологи знаходять багато портретів із зображенням молодих людей, які слугували першочергово як складові поховальних ритуалів. Датуються ці знахідки 1-4 ст. н.е. Портрети створювались на дощечках з восковою або темперною фарбою, деякі прикрашались сусальним золотом. Ці портрети мали виміренні пропорції обличчя, гармонійно передавали кольорову гамму. Портрети мали «відкриті великі очі, які не бояться смерті» [1]. Фаюмські портрети в поховальних обрядах єгиптян відігравали важливу роль. Такі зображення створювали не заради статусу, а першочергово для богів.

У розвитку портретного жанру велику роль також відігравала критська культура. Приблизно з 2300 — 2200 років до н. е. Крит став центром раннього етапу античності. При розкопках палацу на острові були знайдені фрески зі зображеними на них «протопортретами» молодих жінок [1]. Ці портрети намагались передати індивідуальні риси, а головними ознаками критського портрету є плавність ліній. Також зображувались пишні зачіски, голова та очі в фас, як у єгиптян.

В період ранньої грецької культури, портретне мистецтво зображувало узагальнений характер людини, а не індивідуальний. Це було пов'язане з тим, що портрети встановлювались в громадських місцях, тобто були частиною масової культури. Характерною рисою таких портретів була так звана "архаїчна посмішка" [1] та зображення красивих і молодих людей. Античні портрети передавали ідеали, тому не рідко на них зображувались філософи та мудреці.

Завдяки школам елліністичної скульптури в Родосі, Олександрії, Пергамі та інших містах Стародавньої Греції, на світ вийшли такі роботи як "Афродіта Мілосська" (II ст. до н. е.) Агесандра, «Дискобол» Мирона, портрет Гомера (II ст. до н. е.) та інші. Нажаль багато робіт тієї доби зараз є втраченими, але серед тих що збереглися в портретах осіб можна побачити статичність, виразність емоцій, мужність та драматизм. Часто зображували в скульптурі античних богів або сцени з ними. Митці зображували портрети з анатомічною точністю, втілюючи ідеали краси та гармонії. Міміка обличчя на статуях є спокійною та природною. В елліністичні часи митці передавали також індивідуальні риси та емоції обличчя.

В період грецької класики портрет набуває найбільшого розквіту. Пропорція та гармонія, які втілювали грецькі митці, стали фундаментом для портретного жанру в сучасному образотворчому мистецтві.

Зображення недосконалої краси випадає на Еллінський період. Портретні бюсти в цей період зображують втому і смуток людини, що зумовлено підкоренням Філіпом II Греції та піднесенням Македонії. Прикладом є портрет Демосфена Поліевктоса (280 до н.е.) який не дотримується ідеалів в зображенні афінського діяча [1]. В статуї прописані характерні риси чоловіка: тяжкі брови, сутулі плечі, стара шкіра.

Найбільшим досягненням та вершиною портретного жанру став римський реалістичний скульптурний портрет. На противагу грецьким портретам богів, римляни зображували громадських діячів, імператорів, державних особистостей [1]. Такі портрети встановлювались на площі міст, прикрашали собою громадські будівлі. Митці створювали невеликі бюсти, постаті зазвичай були прикрашені широкими плащами, перекинутими через плече, та довгими сорочками з короткими рукавами. В таких бюстах видатних діячів зображували не тільки її індивідуальні риси, а й узагальнено-ідеалізовані риси.

У висновку, можна зазначити, що портретний жанр пройшов складний шлях в своєму розвитку. Як будуть зображувати людину залежало від багатьох чинників – релігійних вірувань, історичних подій, та культурних тенденцій.

Список використаних джерел:

1. **Венера Віллендорфська.** *Libretexts.org*. 22.10.2022. URL: <https://surl.li/ulrysv> (дата звернення: 18.02.2025).
2. **Елліністичний період.** *Ukrayinska libretexts*. 27.10.2022. URL: <https://surl.li/vdtiwx> (дата звернення: 04.03.2025).
3. **Збаражська А.** Фаюмські портрети як синтез культур та епох. *Plomin.club*. 03.08.2019. URL: <https://surl.li/svfavo> (дата звернення: 18.02.2025).
4. **Критське мистецтво.** *Studfile.net*. 09.11.2018. URL: <https://surl.li/qvaxxu> (дата звернення: 04.03.2025).
5. **Радчук А. Р.** Робота по темі «ПОРТРЕТ». *Naurok*. 19.03.2019. URL: <https://surl.li/jnhsmk> (дата звернення: 04.03.2025).
6. **Римський скульптурний портрет.** *Моя освіта*. 24.12.2015. URL: <https://surl.li/thylfl> (дата звернення: 04.03.2025).
7. **Скульптура Давньої Греції у різні періоди.** Реферат. *Osvita.ua*. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/arhitektura/22522/> (дата звернення: 19.02.2025).

ІНТЕГРАЦІЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Гончаренко Олександр Васильович,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»,
м. Полтава, Україна
Науковий керівник – Блоха Ярослав Євгенійович,
кандидат філософських наук, доцент
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»,
м. Полтава, Україна

У сучасних умовах стрімкого розвитку технологій та зростання конкуренції цифрова трансформація виступає обов'язковою умовою функціонування та розвитку підприємств незалежно від їхнього розміру. Цифрова трансформація управління означає системний перехід від традиційних методів адміністрування до впровадження сучасних цифрових технологій та інноваційних рішень з метою оптимізації бізнес-процесів і підвищення загальної ефективності господарської діяльності.

Персонал є визначальним чинником забезпечення конкурентоспроможності підприємства, а також основним носієм цифрових компетентностей, що відіграють важливу роль у процесах розвитку та адаптації підприємства до умов цифрової економіки. Формування ефективної системи кадрового менеджменту в умовах цифровізації сприяє підвищенню результативності управлінських рішень, оптимізації витрат та поліпшенню умов праці. У цьому контексті особливого значення набуває здатність підприємства адаптуватися до змін шляхом інтеграції цифрових інструментів і технологій, що забезпечують збереження та посилення його конкурентних позицій на ринку [3, с. 271–272].

До ключових напрямів цифровізації управління персоналом належать: процеси підбору кадрів, кадрового адміністрування, нарахування заробітної плати та інших видів матеріального стимулювання, професійного розвитку працівників, організації комунікативних процесів, взаємодії з позаштатними співробітниками, а також розроблення та реалізація соціально орієнтованих ініціатив. Ці напрями передбачають впровадження передових технологій HR-процесів, автоматизацію основних HR-процесів та використання комплексного аналізу даних для підвищення ефективності управлінських рішень [4, с. 405].

Цифровий HR передбачає застосування інноваційних технологій з метою автоматизації, оптимізації та трансформації процесів управління персоналом в організаціях. Це поняття охоплює використання соціальних мереж, мобільних застосунків, хмарних рішень, доповненої реальності та інших інноваційних інструментів, що забезпечують якісне покращення взаємодії як із внутрішнім персоналом, так і з потенційними працівниками на етапі рекрутингу.

Технічну реалізацію цифрового HR забезпечують розробники цифрових рішень, тоді як стратегічний складник, зокрема формування інтегрованих підходів до цифрового менеджменту персоналом, є сферою відповідальності керівництва організацій та HR-департаментів. Перехід до цифрової трансформації має ґрунтуватися на всебічному аналізі як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, оцінці переваг і недоліків наявних цифрових технологій, урахуванні галузевих особливостей і обмежень, а також можливостей співпраці з потенційними партнерами [2, с. 95].

Серед основних проблем, що стримують процес цифровізації управління персоналом, варто виокремити дефіцит кваліфікованих фахівців, які володіють необхідними цифровими компетентностями, а також недостатній рівень автоматизації HR-процесів на підприємствах. Ці чинники ускладнюють впровадження сучасних технологій та знижують ефективність управлінських рішень у сфері кадрового менеджменту [1, с. 8].

Подолання наявних проблем, зокрема нестачі фахівців із цифровими навичками та низького рівня автоматизації HR-процесів, є необхідною умовою для формування сучасної системи управління персоналом, здатної забезпечити ефективні виробничі відносини, захист прав працівників та сприяти реформуванню ринку праці в Україні.

Електронна система управління персоналом (HR-система) – це інтегрована інформаційна система, яка призначена для автоматизації та підвищення ефективності процесів керівництва людськими ресурсами в організації. Застосування HR-системи забезпечує ведення кадрової інформації в електронному форматі, сприяє оптимізації виконання функцій з управління кадровими ресурсами, підвищує швидкість оброблення даних та обґрунтованість управлінських рішень у сфері персоналу [6].

Комплексна HR-система має такі основні компоненти:

1. Програмне забезпечення, яке ґрунтується на прикладних програмах та базах даних і забезпечує виконання всіх необхідних функцій та процедур з опрацювання інформації про персонал.

2. Інформаційне забезпечення представлене базами та банками даних, які містять відомості про працівників організації, їхній кваліфікаційний рівень, посади, результати діяльності та іншу релевантну інформацію.

3. До технічного забезпечення належать сервери, персональні комп'ютери, мережеве обладнання, засоби зв'язку та передачі даних, що забезпечують функціонування системи.

4. Організаційно-методичне забезпечення включає нормативно-правову документацію, що регламентує HR-процеси, а також правила та інструкції щодо експлуатації та супроводу HR-системи.

У сучасному бізнес-середовищі системи управління персоналом характеризуються рядом ключових властивостей: здатність зберігати великі обсяги інформації, зокрема у форматі розподілених баз даних; можливість оперативної обробки даних за складними алгоритмами; гнучкість у налаштуванні та зміні алгоритмів відповідно до оновлень законодавчої бази; відповідність нормативним вимогам до формування та оформлення вихідної документації; легкість адаптації форм документів у разі змін регуляторних вимог; підтримка різних типів організаційних структур, що дозволяє адаптувати систему до специфіки конкретного підприємства.

Переваги використання HR-систем забезпечують підвищення ефективності функціонування підприємства шляхом урахування як зовнішніх, так і внутрішніх факторів впливу. Завдяки цим системам створюються сприятливі умови для професійного розвитку персоналу відповідно до вимог чинного законодавства, що сприяє підвищенню адаптивності організації до змін середовища та зміцненню її конкурентних позицій [5, с. 54].

Слід наголосити, що впровадження HR-системи дає змогу сформувати сучасну, збалансовану та ефективну систему виробничих відносин, забезпечити дотримання трудових прав працівників, своєчасно виявляти та попереджувати потенційні проблеми, а також сприяти вирішенню ключових завдань, пов'язаних із реформуванням ринку праці в Україні.

Отже, сучасні умови господарювання зумовлюють необхідність інтеграції передових цифрових інструментів у систему управління персоналом. Технологічний

прогрес ставить перед підприємствами завдання підвищення ефективності, гнучкості та здатності до адаптації в умовах динамічних змін [4, с. 408]. Аналіз основних напрямів цифрової трансформації у сфері HR підкреслює ключову роль впровадження інноваційних технологій, автоматизації кадрових процесів та використання аналітики великих даних. Автоматизація та аналітична обробка великих обсягів інформації виступають важливими елементами цифрової трансформації, що сприяють зростанню продуктивності праці та підвищенню обґрунтованості управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. **Артюмова А. Ю.,** Малихін М. О. Оцінка процесів цифрової трансформації системи управління персоналом. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2024. № 4 (47). С. 4–12.
2. **Бей Г. В.,** Серeda Г. В. Трансформація HR-технологій під впливом цифровізації бізнес-процесів. *Економіка і організація управління*. 2019. Вип. 2. С. 93–101.
3. **Власенко Т. А.** Управління персоналом підприємства в умовах цифрової економіки: чинники ефективності та особливості забезпечення. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Т. 9. № 3. С. 270–274.
4. **Руденко В. О.** Розробка системи показників оцінки рівня цифровізації управління персоналом. *Наукові перспективи*. 2023. С. 401–411.
5. **Седікова І. О.,** Козак К. Б., Седіков Д. В. Управління персоналом в умовах глобальних інформаційних процесів. *Економіка харчової промисловості*. 2022. Т. 14. Вип. 2. С. 51–57.
6. **Система HRM (HRMS).** Peopleforce. URL: <https://peopleforce.io/uk/hr-glossary/human-resources-management-system> (дата звернення: 05.04.2025).

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА: РОЛЬ ФЕМІНІЗМУ В ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ

Токар Кіра Олександрівна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
ОПП «Менеджмент в юридичній діяльності»,
ВСП «Фаховий коледж управління, економіки і права
Полтавського державного аграрного університету»,
м. Полтава, Україна,
kira.stb7@gmail.com

Науковий керівник – Логвиненко Валентина Іванівна,
канд філософ. наук, викладач,
ВСП «Фаховий коледж управління, економіки і права
Полтавського державного аграрного університету»,
м. Полтава, Україна,
valenyina_4u@ukr.net

Століття тому революційні ідеї фемінізму викликали лише насмішку та обурення зі сторони оточуючих. Жінки не мали права розпоряджатись власним життям: вони могли бути матерями і дружинами, не акцентуючи увагу на власних бажаннях та амбіціях. Важко уявити сьогодні без тих переваг, які привніс фемінізм у наше життя: це можливість офіційно працевлаштовуватись, голосувати, розпоряджатись своїм майном і життям. Нарешті жінок стали вважати повноцінними суб'єктами, для яких було знайдено місце в чоловічому світі. Та чи все так ідеально?

Ще в 1894 році на зборах "Товариства руських жінок на Буковині" Ольга Кобилянська окреслила, як суспільство сприймає жіночу емансипацію. Мовляв, ця ідея репрезентує бажання жінок з обстриженим волоссям ніколи не виходити заміж, курити папіросу та їздити на конях. Звучить як повний абсурд, але вкрай легко помітити, що зараз, у нашому прогресивному світі, не так багато чого змінилось. Насмішки про їзду на конях перетворились на зневагу до жінок за рулем автівки, несприйняття короткого волосся на голові, перейшло в протести проти небритих пахв і ніг, а чоловіки, продовжують вважати, що боротьба жінок за свої права підриває їх авторитет. Більшість стверджує, що сенсу у фемінізмі не залишилось, жінки отримали все, чого колись прагнули. Та чи це дійсно так? Чи вичерпали свою актуальність ідеї Ольги Кобилянської, чи завершилась її боротьба?

Коріння ідей письменниці проростало з самого дитинства, адже хоч родина і налічувала семеро дітей, якісну освіту батьки надали лише хлопцям, в той час як Ольга закінчила лише чотири класи німецької школи. Ще тоді в дитячій свідомості загорілось яскраве відчуття несправедливості.

Ольга Кобилянська у своїй творчості доводила, що жінка не потребує чоловіка, вона повноцінна особистість, яку природа створила для чогось значно більшого, ніж просте служіння патріархальному способу життя. Вона перша, хто описала заборонену тему сексуальних стосунків між чоловіком та жінкою у новелі «Природа». Письменниця показує, як фізичний потяг переплітається з емоційною боротьбою, а героїня – не просто об'єкт бажання чоловіка, а повноцінна особистість, яка бореться зі своїми внутрішніми переживаннями. Хоч описано це делікатно – суспільство спалахнуло. Консервативна публіка була шокована, а прогресивні кола, зокрема жіночі організації, навпаки, підтримали письменницю.

Проповідницями у феміністичних ідеях для Ольги виступали Кобринська Наталія та Окуневська Софія, які разом з Іваном Франком створили власне угруповання «Товариство руських жінок». На жаль, у Кобилянська не доєдналася до нього через

велику відстань та неможливість оплачувати фінансові внески, але вона завжди цікавилась внутрішніми справами «Товариства». Наталія Кобринська була першою феміністкою в Україні і схвально говорила про нову приятельку. «Незважаючи на різницю віку і на добрі знання Кобринської жіночого питання, вона знайшла спільну мову з 25-літньою дівчиною, вихованою в малому німецько-волоському містечку в глибоких горах» [1]. Ольга теж позитивно відгукувалась про нову знайому, поділяючи феміністичні переконання старшої приятельки, вона також висловлювала власне бачення жіночої емансипації, наголошуючи на важливості її осмислення крізь призму європейського досвіду, «правильно і глибоко розуміти «жіноче питання» теоретично, так розуміти, як це розуміють англійські, американські та німецькі жінки» (лист Кобилянської до Михайла Павлика від 11 жовтня 1891 року) [2].

Стереотипно можна подумати, що Кобилянська не любила чоловіків, оскільки виступала проти обов'язкового заміжжя. Та це зовсім не так, більше того, письменниця сама зробила пропозицію своєму коханому Осипу Маковею, який, по сумісництву, був редактором її творів. На жаль, можна помітити, що якщо Осип і захоплювався Ольгою, то лише як видатною письменницею. Від початку він ігнорував спроби Ольги перейти до близьких стосунків. Можливо, чоловік боявся тієї самодостатньої, сильної і старшої на чотири роки жінки, яка запропонувала йому одружитись через фінансову скруту молодика.

Труднощі у стосунках із чоловіками, проблеми жіночої дружби, самореалізації письменниця розкриває у новелі «Меланхолійний вальс». Головні героїні – три подруги: Марта, Софія та Ганнуса – представляють різні погляди на життя. Попри спільну мету – емансипацію жінки – між ними виникає непорозуміння. Особливо напруженими є стосунки між Софією та Ганнусею, оскільки остання не розділяє прагнення духовного й інтелектуального розвитку. Це породжує емоційну ізольованість, самотність і внутрішній конфлікт. Головна героїня прагне реалізувати себе як композиторка, проте зустрічає лише байдужість і осуд. Суспільні стереотипи та обмеження стають бар'єром для глибоких і щирих взаємин. Кульмінацією твору стає смерть Софії – символу сили і надії, що остаточно руйнує духовну опору героїнь. Таким чином, Кобилянська показує, що справжні стосунки потребують розуміння, підтримки й духовної близькості, а їх відсутність призводить до трагічних наслідків.

Ніким не забута, жінка, яка все життя притримувалась власних ідеалів, продовжує надихати молодих дівчат на боротьбу за своє майбутнє. Захоплюючись Ольгою як письменницею та жінкою, Михайло Коцюбинський випустив альманах «За красою!», залишаючи пам'ять про неї ще більшій кількості людей. Ольга Кобилянська руйнувала, руйнує і буде руйнувати стереотипне сприйняття феміністок у світі, безповоротно змінюючи свідомості читачів.

Список використаних джерел

1. **Кобилянська О.** Природа / Ольга Кобилянська. - Львів: Каменяр, 2020. - 35 с.
2. **Кобилянська О.** Меланхолійний вальс (Valse mélancolique) / Ольга Кобилянська. - Львів: Каменяр, 2020. - 42 с.
3. **Ольга Кобилянська** у взаєминах з Наталею Кобринською. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://genderindetail.org.ua/library/istoriya-i-pamyat/olha-kobylianska-u-vzaemynah-z-nataleyu-kobrynskoyu.html>
4. **Творча співпраця** Михайла Коцюбинського з Ольгою Кобилянською до 155-річчя з дня народження письменниці (27.11.1863 – 21.03.1942). [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://kotsubinsky.org/news/tvorcha_spivpracija_mikhajla_kocjubinskogo_z_olgoju_kobiljan_skoju_do_155_richchja_z_dnja_narodzennja_pismennici_27_11_1863_21_03_1942/2018-11-23-1319
5. **Кобринська Наталія Іванівна** — Вікіпедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кобринська_Наталія_Іванівна

РОЗВИТОК ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТИЧНОГО КІНО В ФІЛЬМІ СЕРГІЯ ПАРАДЖАНОВА «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ»

Шелупахіна Тетяна Володимирівна,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри аудіовізуального мистецтва

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна

tatyana.shelupakhina@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9286-6439>

Історія світового кіно нетривала. Офіційною датою народження мистецтва кіно вважається 1895 рік; цього року в Парижі брати Огюст і Луї Люм'єри здійснили перший кіносеанс, на якому презентували публіці невеликі екранні твори. У подальшому, впродовж кількох десятиліть кіно перетворилось на масове мистецтво, що користувалось і користується величезним попитом.

На тлі стрімкого розвитку історії світового кіномистецтва історія українського кіно виглядає по-особливому. Хоча б з огляду на те, що за часів СРСР, попри існування в Україні потужної кіноіндустрії українські режисери знімали дуже мало українських фільмів. Йдеться про такі роботи, які можна було б кваліфікувати як фільми-носії традицій української національної культури. У зв'язку із цим слід згадати лише роботи режисера Олександра Довженка, чий творчі пошуки сприяли розвитку національної української кінематографії, заклали естетичні основи українського поетичного кіно.

60-ті роки XX століття увійшли в історію України як роки духовного піднесення; демократичні зміни на тлі нетривалої «відлиги» позначились на розвитку національного кіно; рух щодо розвитку естетики поетичного кіно в той час найбільш яскраво втілювався у кінематографії Грузії (фільм Т. Абуладзе «Древо бажань»); в українському кіно в творчості С. Параджанова, М. Мащенка, Ю. Іллєнка.

Обсяг наукової літератури, присвяченої вивченню питань теорії та історії українського кіно доволі значний: це кінознавчі роботи С. Безклубенка, Л. Брюховецької, А. Вайди, Г. Десятника, С. Тримбача; творчість С. Параджанова проаналізована в роботах О. Мусієнко, А. Пашенка; біографія митця вивчена Н. Капельгородською; спогади про С. Параджанова, рецензії на його екранні роботи містяться в статтях, замітках та інтерв'ю Т. Гуєро, І. Драча, Ж.-Л. Годара, Л. Кадочникової, І. Миколайчука, Т. Турчина.

Актуальність порушеної проблематики в умовах фундаментальних суспільних змін обумовлена наявністю протиріччя між:

- наявністю попиту на інноваційні концепції та рішення стосовно подальшого розвитку українського національного кінематографу і відсутністю цілісної теорії українського поетичного кіно.

Мета роботи полягає в аналізі питань розвитку традицій українського поетичного кіно в фільмі Сергія Параджанова «Тіні забутих предків».

Для досягнення мети були використані наступні методи: теоретичні, зокрема метод пошуку, аналізу та узагальнення філософської, естетичної та кінознавчої літератури, статей і матеріалів конференцій для вивчення наукової інформації з теми дослідження; метод наукової селекції відбору або уточнення змісту наукових понять, необхідних для здійснення дослідження; метод аналізу-інтерпретації аудіовізуального твору для визначення естетичних ознак поетичного кіно та їх розвитку в фільмі Сергія Параджанова «Тіні забутих предків»; біографічний метод вивчення життєвого і творчого шляху Сергія Параджанова.

Естетичні витoki українського поетичного кіно пов'язані з фільмами «української трилогії» Олександра Довженка «Звенигора», «Арсенал», «Земля» (1928-1930pp.). Характерними рисами українського поетичного кіно є наступні: метафоричність та алегоричність як засоби художнього осмислення дійсності; поєднання засобів документального та ігрового кіно в єдиному відео-ряді; використання елементів національної символіки та міфології на екрані. В основу українського поетичного кіно покладені суто національні сюжети, в яких порушені теми любові й ненависті, кохання і зрадництва, життя і смерті [1].

Маніфестом українського поетичного кіно 60-х років ХХ століття став фільм Сергія Параджанова «Тіні забутих предків» (1964р.). Сюжет фільму заснований на повісті М. Коцюбинського про драматичну історію кохання Івана і Марічки, мешканців гуцульського села. Трагізм і велич їх почуттів, перетворили постаті Івана і Марічки на гуцульських Ромео і Джульєтту. У роботі над фільмом брали участь оператор Ю. Ілленко, художник Г. Якутович, композитор М. Скорик; виконавцями головних ролей стали актриса Л. Кадочникова та актор І. Миколайчук.

Єдиного визначення жанру даного фільму на склалось; у науковій літературі можна зустріти позначення «драма», «поетична повість», «епічна розповідь». Далеко не повний перелік нагород фільму наступний::

1965р. – Гран-прі міжнародного кінофестивалю у м. Салоніки (режисер С. Параджанов);

1965р. – Спеціальний приз журі 2-го Всесоюзного кінофестивалю у м. Київ (режисер С. Параджанов);

1966р. – Премія Британської кіно академії (режисер С. Параджанов);

1988р. – Державна премія Української ССР ім. Шевченко (актор І. Миколайчук, посмертно);

1991р. - Державна премія Української ССР ім. Шевченко (актриса Л. Кадочникова);

1991р. - Державна премія Української ССР ім. Шевченко (режисер С. Параджанов, посмертно).

Однією з провідних естетичних ознак фільму С. Параджанова «Тіні забутих предків» є насиченість екранного видовища символами. Фільм починається з кадрів, які зображують зимовий ліс. Через ліс іде маленький хлопчик. У лісі панує тиша, дерева стоять застигли від морозу. Ми чуємо тільки рипіння снігу під ногами хлопчика. Хлопчик – це герой фільму, Іван. Він кличе брата. Раптом, ніби у відповідь, оживає застиглий від морозу ліс. Велика сосна починає повільно нахилатись і, набираючи рух, стрімко несеться на Івана. Здавалося б, загибель хлопця неминуча. Але брат встигає відштовхнути хлопця і приймає на себе удар.

Дерево, що падає на екрані слугує символом, що визначає межу життя і смерті героя та містить натяк на його трагічну долю в майбутньому: мотив жертвопринесення у фільмі виконує подвійну функцію: слугує зав'язкою драматичних подій; приєє цілісності композиції фільму, оскільки даний мотив у символічному поданні буде присутнім у смисловому підтексті фільму до останнього кадру [2].

Наступний епізод. У чистому полі відбувається бойовий поєдинок між представниками двох ворожих родів. Це батьки Івана та Марічки. Бій короткий, нещадний. Перед очима пораненого батька Івана цівки крові перетворюються на образне видіння: вогняні коні, що летять на небо й несуть його за собою, до інших світів, до забутих предків. Кадр із зображенням вогняних коней своєю виразністю та оригінальністю вразив глядачів. Цей кадр став візитівкою фільму, і завдяки цьому кадру в західних країнах фільм отримав назву «Вогняні коні».

Отже, які «маркери» культурного та національного спрямування зазвичай представлені в українському поетичному кіно? Це, як правило, засадничі принципи національної психології; переконання, що життя людей є невід'ємною складовою природних обертів буття; цей принцип всесвітньої гармонії опосередковує етичні й естетичні чинники людської поведінки, зокрема: любов до рідної землі, вірність традиціям, дотримання звичаїв та обрядів, творення матеріальної культури, музично-пісенний фольклор [2].

Захоплення давніми народними традиціями, фольклором кінокритики вважають принциповою рисою українського поетичного кіно. При цьому наголошується, що режисери поетичного кіно не обмежуються цитуванням фольклорних елементів; у фільмі Сергія Параджанова «Тіні забутих предків» елементи фольклору й народних легенд піднесені до рівня узагальнюючих образних елементів мови екрану. Тим самим фольклорні образи на екрані, сприяють документалізму екранного видовища; у той же час фольклорні елементи у фільмі «Тіні забутих предків» набувають значення символу, за яким «криються людські і народні драми [2].

Світоглядною основою українського поетичного кіно є осмислення української культури в цілому, висвітлення певних характеристик українського національного характеру. У цьому сенсі варто звернути увагу на «знакове обличчя» українського поетичного кіно 60-х років ХХ століття, образ актора І. Миколайчука. Слід наголосити, що його акторський образ сприяв візуалізації цілого стильового напрямку, а саме українського поетичного кіно. Визначальним для українського поетичного кіно став не тільки образ Івана з фільму «Тіні забутих предків»; визначальною є сукупність образів, що їх створив актор І. Миколайчук у фільмах «Камінний хрест», «Криниця для спраглих», «Вавилон – ХХ. Завдяки І. Миколайчуку в українському мистецтві склався типаж, що ототожнювався з напрямком українського поетичного кіно в цілому. У наш час у вітчизняній традиції актор І. Миколайчук характеризується як «втілення національного духу України» або як «обличчя України» [3, с. 59].

У підсумку слід наголосити на такому. В історію української національної культури другої половини ХХ століття фільм С. Параджанова «Тіні забутих предків» увійшов як мистецький символ українського поетичного кіно. Одночасно фільм «Тіні забутих предків» можна розглянути і як символ національно-визвольних змагань в Україні другої половини ХХ століття. Йдеться про дисидентський рух, що розгорнувся у 60-ті роки минулого століття й охопив частку української творчої інтелігенції. З метою припинення руху партійне керівництво України у 1965 році заарештувало й засудило 25 осіб із числа найбільш активних учасників. На знак протесту проти політичних переслідувань дисидентів 5 вересня 1965 р. на прем'єрі фільму «Тіні забутих предків» у кінотеатрі «Україна» в Києві виступили І. Дзюба, В. Чорновіл, В. Стус. У виступах засуджувалась репресивна політика влади, лунав заклик на захист засуджених. Тогочасна влада в Україні жорстко припинила протести та доклала максимум зусиль для замовчування цієї події.

Фільм Сергія Параджанова «Тіні забутих предків» розвиває традиції українського поетичного кіно, закладені у 20-ті роки ХХ століття; ми показали спадковість творчості режисера Сергія Параджанова стосовно творчості засновника течії українського поетичного кіно О. Довженка; ми також підкреслили значення фільму «Тіні забутих предків» як мистецького символу руху творчої інтелігенції в Україні 60-х років ХХ століття.

Список використаних джерел

1. Турчин Т. М. Українське поетичне кіно: триумф і трагедія. URL: http://pidruchniki.com/86805/kulturologiya/ukrayinske_poetichne_kino_triumf_tragediya. 2. Пащенко А. Українське поетичне кіно як зразок національного кінематографу. URL :

http://www.ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=1337. 3. **Білий птах** з чорною ознакою.
Іван Миколайчук: спогади, інтерв'ю, сценарії. Київ : Мистецтво, 1991. 400 с.

ДИТЯЧІ ТА ЮНАЦЬКІ РОКИ ЛЮБОВІ ЯКУБОВСЬКОЇ

Яртим Оксана Іванівна,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка,
м.Дрогобич, Україна
kseniayartym@gmail.com

Теми з історії є доволі цікавими та різноманітними. Навіть схожі за змістом можуть кардинально відрізнятися одна від одної. Особливе значення в сучасну епоху займають біографічні дослідження історичних постатей, котрі були учасниками визвольних змагань у різні періоди.

Метою мого дослідження є вивчення дитячих та юнацьких років Любові Якубовської як підґрунтя до формування її національно-патріотичної свідомості.

Актуальність обраною мною теми полягає в тому, що в умовах важкої війни, ми – історики-повинні вивчати і досліджувати персоналії, які відстоювали і боролися за незалежність рідної для нас усіх України, нашого дому.

Джерельною базою дослідження на даному етапі вивчення проблеми є мемуарні спогади Оксани Лукомської – донька діячки „Люба Якубовська - дитинство”[5], спогади Лева Луціва у багатотомному виданні „Дрогобиччина – земля Івана Франка”[1], некрологи Петра Сов’яка, метричні дані про Любов Якубовську.

Такою постаттю виступає у моїй роботі уродженка Дрогобича – Любов Якубовська.

Любов Якубовська народилася 11 липня 1921 року у місті Дрогобич тоді ще Дрогобицького повіту[4]. У відповідності до архівної довідки, отриманої від ЦДІА у м. Львові, батьками Любові Якубовської були Михайло Якубовський, син Миколи та Угрин Ангелини та Катерина з дому Кушнір, донька Івана та Лемех Юстини[2]. Дані історичні відомості знаходяться у фонді номер 201 „Греко-католицька консисторія у м. Львові” ЦДІА у Львові. Дрогобич став не лише містом, де народилася пані Люба, а й центром її активної діяльності.

Хрещення пані Люби відбулося 17 липня 1921 року. Л. Якубовська – не пересічна для Дрогобича постать, яка залишила вагомий відбиток в його історії. Варто відзначити, що дитинство жінки припало на невизначені міжвоєнні роки, однак як часто казала сама Любов своїм дітям: „Мені так шкода, що я не можу дати вам усе те, що мала я” [6].

Батьки Любові Михайло та Катерина з дому Кушнір познайомилися, коли батько Любові приїхав в Дрогобич на роботу і заквартирував у домі кушнірів. Зараз це вулиця Зварицька 14 у місті Дрогобич. По одруженню з катериною Михайло Якубовський орендував кузню (майстерню) і працював на себе ремісником, у відомої в місті родини Коссаків. Мати була домашньою господинею, виховувала доньку, готувала їжу чоловікові та його працівникам на роботу. Дитячі роки для Любові минули швидко, але цікаво. Спочатку з нею вдома навчанням займалася мати Катерина, потім дівчина почала відвідувати захоронку- прототип підготовчого навчання перед вступом до молодших класів. Після цього була „Рідна школа”, де здобула основи знань перед вступом у Дрогобицьку приватну гімназію імені Івана Франка. Там минули найяскравіші роки її життя. Матуру – випускний екзаме́н при випуску з гімназії- склала у 1938 році[3]. Тоді ситуація в місті ще була стабільна.

Найкращою подругою Любові в ці роки була Люба Модрицька – Чайківська. Теж дрогобичанка, мала схожі з Якубовською інтереси та погляди. У домі Якубовських часто збиралася дрогобицька молодь – друзі їх єдиної доньки. Цікавий факт про Любов

Якубовську: батьки ніколи не залучали її до домашніх справ, вони хотіли, щоб донька здобула гарну освіту тому робили акцент на навчанні. На жаль, батько Любові помер у 1949 році в таборі на Уралі. Востаннє Михайло бачився з донькою 1944 року, ще до її відбуття до Відня.

Хочу відмітити, що Любов Якубовська любила школу більше за навчання в ній. До першого причастя клас, в якому навчалася Люба вів катехит отець Северин Сапрун. Досить відома у місті постать на той час. З цієї важливої для Л. Якубовської події збереглася низка світлих.

„Люба була дуже жвавою дитиною. Нам казала, що в дитинстві її називали – «живе срібло»(ртуть). Як тепер кажуть – гіперактивна дитина”[5]– зі слів Оксани Лукомської про маму. Тут також зазначені слова самої Любові про її дитинство.

З дитинства і протягом усього життя Любов була дуже активною і бралася всюди керувати. Вона очолювала Маріїнську дружину в місті та одне з спортивних товариств, хоча особливих здібностей до спорту в неї не було.

Таким чином, у підсумку зазначимо, що п. Люба хоч і народилася і виросла у важкі часи все ж отримала достойне релігійно-патріотичне виховання як від батьків, так і в школі, що і повпливало на її подальший вибір на користь вступу до Організації Українських Націоналістів.

Список використаних джерел

1. **Дрогобиччина – земля Івана Франка/** Ред: Лука Луців, В. М. Вереган, О. Терлецька, О. Купранець, А. Гладилевич, А. Сольчаник, І. Витвицький та ін.//Український архів Т.ХХV/ „Бескид” – Дрогобич, 1993. 856 с. 2. **Архівна довідка № Я-11.** 23.03.2023 3. **М. Вальо,** Л. Дутко-Слонська, Й. Захарія, Б. Жаплинський, Я. Татомир, А.-Т. Кобрин, Е. Фрайт-Бачинська „Дрогобицька українська гімназія 1918-1944”/ І. Невмержицька, Дрогобич „Посвіт“, 2018, 416с. – С.75-99. 4. **Метрична** книга греко-католицької парафії м. Дрогобич Дрогобицького повіту за 1921-1925 рр. (копія). Отримано 23.03.2023 р. 5. **О. Лукомська** „Люба Якубовська – дитинство”, Львів, 2023, 63 с. – С.13 6. **Слова Любові** Якубовської про її дитинство

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ЕСТРАДНИХ ВОКАЛІСТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Шершова Тетяна Вікторівна,

доктор філософії, завкафедри естрадного вокалу
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

м. Полтава, Україна

t.shershova@gsuite.pnpu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-1993-4236>

Сучасна музична індустрія висуває високі вимоги до виконавців, зокрема до естрадних вокалістів. Вони повинні мати не лише якісний вокал, а й сценічну майстерність, харизму, вміння працювати з аудиторією, а також орієнтуватися у трендах музичної сфери.

На відміну від академічного вокалу, де методологія навчання усталена, у підготовці естрадних виконавців немає єдиної системи. Викладачі використовують різні підходи, часто спираючись на власний досвід, що може призводити до розбіжностей у підготовці студентів.

Часто студенти, навчаючись на мистецьких спеціальностях, не мають достатньо можливостей для практичного застосування отриманих знань. Виступи в реальних концертних умовах, участь у фестивалях, конкурсах є надзвичайно важливими для формування професійних навичок. Проте, спочатку карантинні умови, а потім військовий стан призвели до того, що дисципліни, що розвивають сценічну пластику, акторську майстерність та комунікацію, постановку голосу викладаються або дистанційно, або в недостатньому обсязі. Що стосується практичного досвіду, він відсутній, оскільки в навчальних закладах не завжди створюються відповідні умови для практичної реалізації вокалістів.

Дослідження питань професійної підготовки виконавців та організації навчально-виховного процесу в закладах вищої освіти знайшли своє відображення в науково-теоретичних працях М. Бахтіна, Л. Виготського, Н. Дрожжиної, Я. Коменського. Проблематика навчання вокального мистецтва, зокрема естрадного співу, як специфічного виду музичної діяльності, є предметом наукового інтересу ряду теоретиків і практиків у галузі музики, серед яких Д. Аспелунд, В. Бокоч, Л. Дмитрієв, Н. Овсяннікова, Т. Ткаченко, Н. Фоломєєва, Т. Шершова, О. Шпортько, Л. Ярославцева та інші.

У вітчизняних навчальних закладах спостерігається тенденція до негативного сприйняття вокальних ефектів, що розглядаються як такі, що дискредитують традиційне вокальне мистецтво. Ця позиція зумовлена консервативністю педагогічного складу та застосуванням застарілих методик викладання вокалу. Обмеження використання вокальних ефектів є наслідком традиційного підходу, який зосереджується переважно на двох типах атаки звуку – твердій та м'якій. Придихова різка та придихова поступова атаки часто ігноруються, незважаючи на його активне використання в сучасній естрадній музиці для формування унікального музичного образу твору або виконавського стилю.

Процес професійної підготовки естрадних виконавців передбачає систематичне формування у них чіткого розуміння різноманітності існуючих вокальних манер. Визначення конкретних напрямків роботи, методів і прийомів дозволяє кожному вокалісту з високою точністю визначитися з вибором певної вокальної манери та зосередитися на освоєнні відповідних вокальних навичок. Важливо підкреслити, що найбільш повне відображення художнього стилю, музичного напрямку та жанру певної

естрадної культури досягається за допомогою характерної манери звуковидобування, яка забезпечує необхідний тембральний колорит.

Вокальна манера визначається нами як комплекс вокально-виконавських технік і прийомів, що характеризують унікальний стиль виконавця. В естрадному вокалі існують специфічні техніки видобування, так звані вокальності – специфічне положення структур голосового апарату, при злагодженій роботі яких утворюється той чи інший звук. Серед найпоширеніших вокальностей – субтон, фальцет, спіч, тванг, край, белт, мікст. Субтон і фальцет – вокальності, в яких переважає звук із повітрям, у субтоні це повітря у товстій масі, тобто у грудному регістрі, а у фальцеті – це звук на жорсткій масі, де повітря переважає над звуком. Спіч або спів у мовленнєвій позиції – це грудний (модальний) голос без повітря. Ця техніка співу з'явилася завдяки американському педагогу С. Ріггсу, але така техніка властива лише для виконання низьких нот діапазону. при переході на більше високу теситуру, потрібно змінювати цю вокальність, додаючи до звучання тванг або край, інакше виникатимуть зриви.

Тванг характеризується пронизливим, яскравим звуком, який утворюється внаслідок звуження черпало-надгортанного сфінктера. Механізм його утворення вдало ілюструє Д. Естіл, яка науково обґрунтувала всі згадані раніше вокальні позиції. На нашу думку, тванг є фундаментальною вокальністю, без якої важко опанувати такі прийоми, як мікст і белт.

Аналіз сучасних вокальних запитів показує, що більшість вокалістів шукає різні методи видобування високих нот, здебільшого мікст. Таку вокальність можна почути майже у всіх західних виконавців: К. Агілери, А. Гранде, М. Кері, А. Ламберта, Д. Лето, С. Сміта, Л. Фабіан та інших. Мікст вирізняється яскравим, дзвінким, об'ємним звуком. На відміну від міксту, белт характеризується об'ємним, потужним, крикливим звуком.

Для того, щоб опанувати ті чи інші техніки, доцільно освоїти вокальні структури голосового апарату. Згідно методу EVT, існує 13 вокальних фігур: атаки звуку, сирена, боді кавер, хибні голосові складки, м'яке піднебіння, язик, губи, щелепа, черпало-надгортанний сфінктер, щитоподібний та перснеподібний хрящі, гортань та анкетування голови, шиї, торсу, так звана опора звуку. У вищих навчальних закладах, зазвичай, увага приділяється диханню, опорі звуку, дикції та артикуляції, що нагадує постановку голосу в академічній манері. Але сучасний вокал дещо відходить від канонів класичного і часто те, що вважається еталоном в академізмі іноді лише шкодить сучасному вокалісту (надмірне відкривання рота, лишні рухи щелепою, надмірне опускання гортані).

І. Грищенко доречно зауважує, що сучасна парадигма професійної підготовки майбутніх вокалістів у закладах вищої освіти вимагає впровадження методологічного підходу, що забезпечить інтеграцію мистецтвознавчих знань у систему вокально-виконавської підготовки студентів. Цей підхід повинен бути спрямований на оптимізацію їхніх виконавських навичок [1, с. 268-269]. Вважаємо, що формування та розвиток естрадної манери співу повинно відбуватися через індивідуальний підхід. аналіз особливостей голосу, фіксації недоліків та їх виправлення, підборі відповідного матеріалу для роботи з вокалістами, формуванні стійкої мотивації до занять вокалом.

Таким чином, комплексний підхід, який поєднує теоретичні знання з практичними навичками є важливим аспектом навчання естрадному вокалу. Варто збільшити кількість дисциплін, спрямованих на вивчення сучасних вокальних технік, імпровізації та інтерпретації музичного матеріалу. Не менш важливим є розширення можливостей для практичного досвіду майбутніх естрадних співаків. У закладах вищої освіти варто облаштувати спеціалізовані майданчики для концертної діяльності, проводити майстер-класи від провідних виконавців та музичних продюсерів. К зв'язку з цифровізацією музичної індустрії доцільно впроваджувати мультимедійні платформи та

програмне забезпечення для вокального аналізу, студійного звукозапису, віртуальних репетицій.

Професійні вокалісти повинні вміти долати сценічне хвилювання, підтримувати психологічну стійкість і зберігати стабільність голосового апарату навіть у стресових умовах, досягати так званого оптимального концертного стану. Запровадження тренінгів із психологічної підготовки до концертного виступу та розвиток технік дихання й релаксації допоможуть студентам краще адаптуватися до професійної діяльності.

Отже, підготовка естрадних вокалістів у закладах вищої освіти потребує системного реформування, що включає оновлення навчальних програм, впровадження інноваційних методик, розширення практичних можливостей студентів та їхню психологічну підтримку. Лише комплексний підхід до формування виконавських навичок забезпечить високий рівень професійної компетентності випускників, їхню конкурентоспроможність на сучасному музичному ринку.

Список використаної літератури

1. Грищенко І. Розвиток вокально-виконавської майстерності студентів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 60. Т. 1. 2023. С. 264-269.

Тематичний напрям 7 МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ



МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ З ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Половян Наталія Сергіївна

кандидат економічних наук, доцент,
Донецький національний медичний університет,
м. Кропивницький, Україна,
N.S.Polovyan@dnmu.edu.ua,
<https://orcid.org/0009-0006-6130-8932>

Останнім часом все більшу цікавість викликають проблеми організації та менеджменту в охороні здоров'я. Однією з причин є закономірні інтеграційні процеси, що відбуваються в системах охорони здоров'я. Відбувається помітна консолідація структур: посилення лікарень, поліклінік, страхових і фармацевтичних компаній, органів управління, установ соціального захисту і тому подібне. Ці процеси відбуваються як на національному рівні так і в міжнародних системах охорони здоров'я сфері. В умовах пріоритетності економічних складових розвитку держав, особливість охорони здоров'я, як частини соціальної структури суспільства, виявляється і в тому, що вони, в якійсь мірі, впливають і на зайнятість населення, сприяють забезпеченню економічної стабільності населення.

Сучасні системи охорони здоров'я, функціонують і розвиваються в умовах ринкових відносин і повинні глибоко та швидко реагувати на змінні умови як в країні так і в світі. Шлях до підвищення ефективності системи охорони здоров'я йде через покращання якості менеджменту. Таким чином, обрана тема є актуальною. Сьогодні жодна країна в світі не може управляти системою охорони здоров'я без врахування впливу наслідків діяльності держави, як на внутрішній, так і на світові ринки, як на внутрішній, так і на світовий статус здоров'я населення.

Питання функціонування системи охорони здоров'я в Україні досліджували сучасні вітчизняні вчені. Такі як Б. Логвиненко, який приділяв увагу моделям управління у сфері охорони здоров'я [1]; Л. Руснак досліджувала зарубіжний досвід забезпечення права на охорону здоров'я в країнах ЄС [2]; В.І. Теремецький, С.І. Книш, В.М. Стратонов вивчали сучасні системи охорони здоров'я у світі з точки зору їх організації та фінансування [3,4].

Водночас, незважаючи на широке висвітлення проблем регулювання організації охорони здоров'я України з урахуванням пріоритетності та рівня значущості для українців реформи сфери охорони здоров'я, існує потреба подальшої розробки та проведення комплексного дослідження адаптації системи охорони здоров'я та забезпечення реалізації права на охорону здоров'я в Україні.

Метою роботи є дослідження теоретичних основ та розробка практичних рекомендацій щодо визначення особливостей адаптації системи охорони здоров'я України до закордонного досвіду публічного управління.

Механізми державного управління – це практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей. Основні механізмами державного управління, які мають найбільший вплив на діяльність галузі охорони здоров'я є наступними: фінансування галузі, організація системи охорони здоров'я на макро- та мікро рівнях, розміщення фінансових ресурсів, методи оплати виробників медичних послуг, регулювання діяльності з метою оптимального поєднання державного впливу та ринкових механізмів та соціальний маркетинг. Такий набір

механізмів державного управління може бути корисним способом класифікації причин поганого функціонування системи охорони здоров'я.

Очевидно, що механізми державного управління спрямовані на різні етапи та різні підсистеми охорони здоров'я. Фінансування, оплата і організація системи охорони здоров'я в значній мірі стосуються таких аспектів, як структура і процеси. Регулювання може впливати на різних стадіях – від ресурсів до продукту та на всіх етапах між ними. Соціальний маркетинг, перш за все, зосереджений на поведінці споживачів, а також їх взаємодії з продуктами сектору охорони здоров'я.

Обґрунтовуючи механізми державного управління потрібно зрозуміти поведінку ключових фігур системи охорони здоров'я по відношенню до стимулів з якими вони стикаються й окреслити преференції, яких вони дотримуються. З боку стимулів потрібно розуміти процедуру фінансування, згідно з яким принципом вони розміщуються і передаються надавачам послуг охорони здоров'я. При цьому не можна стверджувати, що оточення, в якому оперують виробники медичних послуг є конкурентним. Важливо також розглянути неринкові стимули, створені багатьма зусиллями регулювання сектору охорони здоров'я. Для того, щоб зрозуміти як різні фігури реагують на їх стимули, потрібно концентруватися на внутрішній організації надавачів і поведінці як надавачів так і пацієнтів. Механізми державної політики з охорони здоров'я характеризують окремі рівні структури системи і її функції, які є визначальними для функціонування системи та є об'єктами її перетворення.

Даний підхід є корисним як для розуміння системи охорони здоров'я так і для її аналізу. Він опирається на систему, що розвивається і удосконалюється, базуючись на доказах, щоб покращити своє функціонування з допомогою інструментів виявлення можливих причин проблем діяльності та дослідження доступних параметрів в знаходженні рішень цих проблем. Для оцінки результатів діяльності система охорони здоров'я можна використовувати в якості проміжних критеріїв доступ до послуг з охорони здоров'я, їх ефективність та якість, а кінцевих – стан громадського здоров'я, задоволеність громадян послугами з охорони здоров'я і ступінь їх захисту від фінансового ризику в зв'язку з хворобою.

Особливістю перебудови системи охорони здоров'я є те, що уряд, діючи різними шляхами та впливаючи на встановлення механізмів управління може використовувати стимули й регулювання, які торкаються багатьох закладів у системі охорони здоров'я, але окрім того він сам по собі є прямим учасником діяльності системи. Ця його роль особливо очевидна в використанні таких механізмів управління як фінансування чи організація системи. Держава може збільшувати дохід системи охорони здоров'я через податки і вона володіє і управляє державними закладами охорони здоров'я.

З допомогою організаційного механізму державного управління можна здійснювати регулювання у двох основних напрямках макроорганізації. Схематично механізм впровадження державної політики з охорони здоров'я наведено на рис.1.

Перебудова галузі охорони здоров'я на основі організаційного механізму державного управління базується на чотирьох характеристиках системи, а саме:

- визначення організацій, які надають послуги з охорони здоров'я;
- розподіл діяльності між організаціями;
- взаємодія між організаціями і їх взаємостосунки з іншими суспільними секторами, включаючи політичні структури, органи державної влади та суспільство загалом;
- внутрішнє управління організаціями.

На відміну від фінансування, організаційний механізм управління в найбільшій мірі відноситься до виробників медичних послуг, а також до фізичних ресурсів, які необхідні для створення даних послуг. Не дивлячись на те, що існують складні системи

фінансування й регулювання охорони здоров'я, проста взаємодія між тими, хто потребує медичної допомоги і тими, хто її надає, є найважливішим стрижнем, на який опирається результативність всієї системи. Спосіб організації цього обміну по-своєму значимий і може піддаватися цілеспрямованим змінам.



Рисунок 1- Взаємодія механізмів державного управління системою охорони здоров'я в умовах її перебудови

Соціальний маркетинг не намагається лобіювати певну практику і ідеї, а скоріше направлений на пошук гармонії між бажаними концепціями та існуючими цінностями споживача.

Таким чином, соціальний маркетинг зосереджує свою увагу на особистісній поведінці і прагне до формування свідомих індивідуальних рішень з метою їх орієнтації на здоровий спосіб життя. Вказаний маркетинговий підхід має своє ідейне коріння в теорії соціального обміну. Відповідно з цією концепцією, успішне досягнення підприємницьких цілей (включаючи основну – отримання прибутку) неможливе без збереження і зміцнення добробуту споживачів і суспільства, загалом.

Підхід соціального маркетингу до індивідуальної поведінки стосовно здоров'я підкреслює значення розуміння цінностей і побажань споживача, які базуються на прагматичних причинах, а саме зберегти та покращити здоров'я. Соціальний маркетинг не намагається “проштовхнути” певну практику і ідеї, а скоріше направлений на знаходження шляхів адаптації нових рекомендацій та заходів до існуючих цінностей споживача. Таким чином, соціальний маркетинг зосереджує свою увагу на особистісній поведінці і прагне до просування свідомих рішень індивідуумів з метою зміни їх поведінки в бажаному напрямку.

Список використаних джерел

1. Логвиненко Б.О. Публічне адміністрування сферою охорони здоров'я в Україні: теорія і практика: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 43с.

2. Руснак Л.М. Адміністративно-правове забезпечення права на охорону здоров'я в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2016. 22 с. **3. Teremetskyi V.I., Knysh S.V., Stratonov V.M. et al.** Organizational and Legal Determinants of Implementing International Experience in the Health Care Sector of Ukraine. *Wiadomości Lekarskie*. 2019, T. 72. № 4. P. 711–715. **4. Книш С.В.** Адміністративно-правові відносини у сфері охорони здоров'я в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Тернопіль, 2019. 36 с.

ВЛАДА І БІЗНЕС: ВЗАЄМВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Бутирський Олександр Анатолійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Житомирський державний університет ім.Івана Франка,
м.Житомир, Україна
aleks.butyrsky@gmail.com

Науковий керівник – Карлова Валентина Володимирівна,
доктор наук з державного управління, професор кафедри
права та публічного управління
Житомирський державний університет ім.Івана Франка,
м.Житомир, Україна

В процесі реформування та ринкових трансформацій економіки України, особливо з урахуванням викликів воєнного часу, неможливо уникнути низки соціальних проблем, пов'язаних із зростанням безробіття, бідністю, погіршенням психологічного здоров'я населення, критичним станом соціальної сфери, забрудненням навколишнього середовища тощо. Очевидним є той факт, що держава, а ще більшою мірою - місцеві органи влади, не в змозі вирішити усі суспільні негаразди самотужки.

Соціальна відповідальність бізнесу (СВБ) є важливою складовою сталого розвитку – сучасної парадигми світового розвитку, включаючи в себе всі 3 її складові: екологічну, економічну та соціальну. Саме тому важливим є постійне дослідження цих практик та визначення чинників, які впливають на неї. Дійти висновків щодо основних тенденцій та напрямків соціально-відповідальних практик в українському бізнес-середовищі - одне з тих завдань, яким слід приділити особливу увагу.

Безумовно, соціальна відповідальність бізнесу – багатоаспектне поняття, що включає в себе розуміння бізнесу про визначення добровільних зобов'язань, які компанія бере на себе для підвищення якості роботи та життя не тільки своїх співробітників, а також суспільства та оточуючого середовища. За нормальних умов роботи бізнесу соціально відповідальна позиція допомагає підприємствам поліпшити свою ділову репутацію, сформувати позитивний імідж, встановити збалансовані та гармонійні відносини з державою та суспільством, отримувати прибутки від своєї діяльності. Але воєнні дії суттєвим чином змінили розуміння соціальної відповідальності бізнесу, доповнюючи це поняття новими аспектами та змінюючи підхід до вже сформованих.

У мирний час соціальна відповідальність бізнесу сприймалася як комплекс певних заходів, серед яких можна виділити:

- благодійні справи (привернення уваги громадськості до певних соціальних потреби або нагальних потреб суспільства, допомога у зборі коштів, залучення учасників та волонтерів);
- благодійний маркетинг (обов'язок робити внески або відраховувати відсотки від продажів на благодійність);
- корпоративний соціальний маркетинг (підтримка громадських кампаній та акцій з охорони здоров'я та безпеки, сприяння захисту довкілля);
- волонтерська робота в інтересах суспільства (підтримка та заохочення працівників допомагати місцевим громадам, громадським організаціям та соціальним ініціативам різного напрямку);
- корпоративна філантропія (пожертвування безпосередньо на благодійні цілі, як правило у вигляді грошових грантів, подарунків та / або товарів і послуг);
- соціально-етичні підходи до ведення бізнесу (запровадження ділової практики та інвестицій, що сприяють зростанню соціального добробуту та збереженню довкілля).

Але події, що відбуваються, змінили уяву бізнесу про соціальну відповідальність, викликали переосмислення як громадської позиції громадян країни, так і бізнесових структур. Це вплинуло на розуміння сферою підприємництва соціальної відповідальності бізнесу та розширення його участі у вирішенні нагальних проблем країни, суспільства, власних працівників.

Незважаючи на політичну ситуацію і критичний стан економіки країни, соціально-відповідальні практики українського бізнесу відповідають загальним світовим тенденціям СББ – орієнтації на сьогодення та виклики, які постають перед суспільством. У нашому випадку, в умовах повномасштабної війни, такими викликами є забезпечення фізичної, економічної та продовольчої безпеки. Це відбивається в тому, що напрямки української СББ змінили свій фокус та орієнтовані на допомогу ЗСУ, ВПО, населенню в цілому. Слід зазначити, що український бізнес не відійшов від практики реалізації СББ, не дивлячись на очевидні чинники для цього, а, навпаки, став більше орієнтованим на врахування потреб місцевих громад і держави в цілому. Це є позитивним свідченням того, що бізнес нашої країни отримує риси бізнес-середовища розвинених держав світу і, не зважаючи на перешкоди, поступово стає важливою частиною світового ринку.

Ось цифра, яка говорить сама за себе, — 58,5 млрд грн. Саме таку суму упродовж трьох років повномасштабного вторгнення російської армії в Україну великі вітчизняні компанії спрямували на підтримку ЗСУ та гуманітарні місії. Це вже не лише від палкого серця, а й від холодного розрахунку. Розрахунку на виживання.

Наведемо лише стислий перелік великих приватних компаній, бізнес-груп та фондів, які надали найбільше допомоги ЗСУ та на гуманітарні потреби.

СКМ - 8,0 млрд грн., Фонд Порошенка (+ Roshen та ін.) - 5,77 млрд, Nova(Нова пошта) - 2,9 млрд, Shell - 2,9 млрд, Kernel - 2,3 млрд, Смарт-Холдінг - 2,19 млрд [6, с.1-5].

58,5 млрд грн — це лише верхівка цього жертовного айсберга, адже Індекс найбільших донаторів України, наведений порталом [biz.nv.ua/ ukr](http://biz.nv.ua/ukr), презентує лише 57 представників приватного сектору країни. Очевидно, що цим список не вичерпано.

Умови воєнного стану, військові дії, окупація частини території країни суттєвим чином скоригували розуміння соціально відповідальної позиції підприємств у бік орієнтації перш за все допомоги в організації оборони країни: грошовими коштами, транспортом, пріоритетом у забезпеченні продукцією тощо. Але, як було зазначено вище, вся ця підтримка не лише від палкого серця, а й від холодного розрахунку. Розрахунку на виживання.

Разом з цим соціально відповідальний бізнес потребує допомоги, стимулювання та сприяння з боку держави, визначення пріоритетних напрямів взаємодії в рамках спільної реалізації завдань, які належать до сфери соціальної політики.

Не слід забувати, що система вищої освіти відіграє важливу роль для інноваційної економіки, оскільки саме освіта формує так званий «кадровий каркас» економіки. У силу цього, створення інноваційного середовища зумовлює значні зміни в системі професійної освіти, спрямовані на підвищення якості надаваних освітніх послуг, формування різних форм перепідготовки та підвищення кваліфікації, вироблення як практичних, так і дослідницьких компетенцій випускників, здатних створювати інноваційні продукти. В Україні закладена тільки основа для формування інноваційного середовища. Гостро стоїть необхідність розвивати взаємну інтеграцію освіти з наукою та бізнесом, оскільки саме через співпрацю можливий ефективний обмін знаннями, технологіями та інноваційними розробками, а також втілення ідей в реальні продукти. І саме СББ може відіграти в цьому важливу роль.

Розпорядженням КМУ від 24 січня 2020 р. № 66-р схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в

донатить на перемогу і інвестує у виживання країни / НВ Бізнес.URL:<https://biz.nv.ua/ukr/ukraine/events/yaki-kompaniji-ukrajini-donatyat-na-zsu-ta-yakiy-vklad-roblyat-u-oboronu-ta-vidnovlennya-50412008.html>. (дата звернення:02.03.2025)

7. Червінська Л., Червінська Т., Каліна І., Коваль М., Шуляр Н., Чернишов О. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2023. Том 6 (53). С. 405–416. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4187w/4187>

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА АВСТРІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Литвинчук Оксана Валеріївна,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин і
політичного менеджменту

Державний університет «Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна
kgn_lov@ztu.edu.ua

Ваховський Нікіта Анатолійович,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин,
Державний університет «Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна
p13_vna@student.ztu.edu.ua

Проблематика міграційної політики залишається однією з найбільш актуальних у сучасному світі, адже її вплив охоплює економічні, соціальні та культурні аспекти не лише окремих країн, але й всього світового співтовариства. Глобалізаційні процеси, які призводять до інтенсифікації руху людей, демографічні зміни, такі як старіння населення в розвинутих країнах, а також зростання військових конфліктів та економічна нестабільність, є основними чинниками, які сприяють зростанню міграційних потоків.

Ці фактори ставлять перед урядами країн складні завдання, зокрема щодо забезпечення безпеки, захисту прав громадян та ефективної інтеграції мігрантів у суспільство. Країни Європи змушені шукати оптимальні рішення для регулювання цих процесів, оскільки вони мають справу не лише з притоком біженців, але й з потребою залучення трудових мігрантів для заповнення вакантних робочих місць, що виникають через дефіцит робочої сили в окремих секторах економіки.

Австрія, маючи значний досвід у сфері міграційного регулювання, може стати важливим орієнтиром для України, яка стикається з подібними викликами, особливо в умовах євроінтеграційних процесів та значних внутрішніх переміщень через війну.

Актуальність цієї проблематики знайшла своє відображення в широкому колі наукових праць. Особливості австрійської міграційної політики, її сильні та слабкі сторони, стали предметом дослідження таких авторів, як Л. Костюк [1], Р. Кухаренко та ін. У їхніх роботах розкриваються соціальні, економічні та етичні виміри перебування мігрантів на території Австрії.

Таким чином метою нашого наукового дослідження є вивчення особливостей міграційних процесів Австрії, а також визначення можливостей адаптації австрійського досвіду в контексті формування ефективної міграційної політики України з урахуванням євроінтеграційних викликів, демографічної кризи та наслідків війни.

Проблема міграції в Австрії загострилася після кризи 2015 року, коли країна стала однією з основних точок призначення для біженців із Сирії, Афганістану, Іраку та інших країн, охоплених військовими конфліктами. Цей період став поворотним моментом для міграційної політики країни, оскільки уряд був змушений переглянути свою політику, зміцнити механізми контролю над кордонами та удосконалити систему інтеграції і адаптації іноземців. Це включало запровадження більш жорстких вимог щодо надання притулку, посилення перевірки мігрантів на етапі в'їзду, а також впровадження нових вимог до знання німецької мови для отримання громадянства та інтеграції в австрійське суспільство [4].

Зокрема, було введено обмеження на надання притулку та вдосконалено систему розподілу біженців, що дозволяє скоротити навантаження на певні регіони, одночасно зберігаючи рівень гуманітарної допомоги для найбільш вразливих категорій осіб. Водночас, для трудових мігрантів створено систему, яка дозволяє спрощувати процес працевлаштування для висококваліфікованих спеціалістів, водночас посилюючи вимоги для некваліфікованих робітників, щоб зменшити ризик соціальної напруги на ринку праці [4].

Дослідження міграційної політики Австрії активно проводяться як європейськими, так і українськими науковцями. Наприклад, Л. Костюк зосереджується на аналізі правових аспектів міграційного регулювання та їхньому історичному розвитку, зокрема механізми залучення трудових мігрантів у другій половині ХХ століття, коли Австрія почала активно залучати робочу силу з країн Балкан та Туреччини [1].

Це дозволило країні заповнити вакансії у таких галузях, як будівництво, сільське господарство та обслуговування, забезпечуючи економічне зростання у важливі періоди після Другої світової війни. Австрійська міграційна політика не зводиться лише до притулку для біженців. Вона охоплює також аспекти, пов'язані з трудовою імміграцією, бізнес-імміграцією та сімейним возз'єднанням.

Одним із ключових елементів цієї політики є запровадження різноманітних категорій віз та дозволів на проживання, серед яких виділяються дозволи для роботи, навчання, возз'єднання сім'ї та бізнес-імміграції [2]. Зокрема, існує система «Червоно-Біло-Червона карта», яка дозволяє залучати висококваліфікованих фахівців, визначаючи пріоритетні галузі для працевлаштування іноземців, такі як ІТ-технології, медична сфера, інженерія, наука та дослідження [3].

Ця програма має на меті залучити кваліфіковану робочу силу для заповнення дефіциту кадрів у специфічних секторах економіки Австрії, сприяючи таким чином економічному зростанню і конкурентоспроможності на міжнародному ринку праці. Однак цей механізм також стикається з критикою, оскільки більшість робітників, які прибувають до Австрії, повинні відповідати строгим вимогам до рівня освіти та професійної кваліфікації. З одного боку, це забезпечує підвищення рівня працевлаштування, а з іншого – може призводити до дискримінації осіб без достатнього рівня освіти або професійної підготовки.

Австрія активно співпрацює з європейськими організаціями для ефективного регулювання міграційних потоків та вирішення питань, пов'язаних з нелегальною міграцією. Країна бере участь у спільних ініціативах ЄС щодо контролю над міграцією, інтеграційних програмах та спільних стратегіях, спрямованих на вирішення питань нелегальної міграції. Наприклад, Європейська система обміну даними (Eurodac) допомагає відстежувати міграційні потоки та виявляти осіб, які подають прохання про надання притулку в кількох країнах ЄС одночасно.

Соціальна політика Австрії спрямована на підтримку адаптаційних курсів, мовного навчання та професійної перепідготовки мігрантів. Зокрема, іммігрантам пропонуються програми інтеграції, що включають мовні курси, правову та соціальну підтримку, а також програми працевлаштування для різних категорій мігрантів. Мовна адаптація є одним з найважливіших компонентів процесу інтеграції, оскільки знання мови є ключем до успішної комунікації в суспільстві та на ринку праці [2].

Окрему увагу приділяється жінкам-мігранткам, для яких були розроблені спеціальні програми, що сприяють їхній інтеграції в австрійське суспільство та забезпечують можливість отримати роботу в соціально важливих галузях, таких як охорона здоров'я, освіта та допомога дітям. Це дозволяє не тільки покращити їхній соціальний статус, але й знизити рівень соціальної напруги серед населення, забезпечуючи рівність та доступ до соціальних благ для всіх верств суспільства.

Особливо важливим аспектом міграційної політики Австрії є підтримка працевлаштування мігрантів. Австрія створила державні програми зайнятості, спрямовані на адаптацію новоприбулих, що дозволяє їм швидше інтегруватися в робочу силу. Програми працевлаштування мають на меті не лише допомогти мігрантам знайти роботу, але й забезпечити кваліфікацію, необхідну для ефективної роботи на австрійському ринку праці.

Для українських біженців, які отримали спеціальний статус після початку війни, було спрощено доступ до ринку праці, що дозволяє їм швидше знайти роботу та інтегруватися в економіку країни [5]. Для України австрійський досвід може бути корисним у кількох аспектах. Перше, що варто розглянути – це запровадження програм для залучення висококваліфікованих працівників, які могли б сприяти розвитку ключових секторів економіки, таких як ІТ, медицина, наука і техніка.

По-друге, важливо розвивати інтеграційні курси для мігрантів, зокрема через мовну підготовку, професійну адаптацію та ознайомлення з національним законодавством. Враховуючи досвід Австрії, Україні також слід зосередитися на ефективному контролі за нелегальною міграцією та зміцненні співпраці з європейськими партнерами, що дозволить залучити фінансування та підтримку для реалізації цих ініціатив.

З урахуванням глибоко проробленої системи регулювання міграційних процесів в Австрії, її досвід становить особливий інтерес для України, що перебуває в умовах трансформаційної кризи, викликаної як війною, так і інтеграційними процесами в межах європейського співтовариства. Актуальність запозичення елементів австрійської моделі полягає в її комплексному підході до міграції: поєднанні механізмів контролю за в'їздом із системами підтримки, інтеграції та соціального супроводу.

Однією з ключових перспектив є імплементація механізмів залучення висококваліфікованих мігрантів, зокрема через створення аналогів австрійської «Червоно-Біло-Червоної карти», що дозволяє обґрунтовано керувати припливом фахівців у критично важливі сектори національної економіки (ІТ, медицина, інженерія). Для України така система може стати не лише запорукою оновлення трудових ресурсів, а й важливим інструментом інтелектуального імпорту.

Іншим перспективним напрямом є розбудова національної інфраструктури інтеграційної підтримки мігрантів, що включає державне фінансування мовних курсів, адаптаційних програм, фахової підготовки та ознайомлення з правовими нормами. Така модель дозволить Україні не лише забезпечити ефективне включення мігрантів у суспільне життя, а й знизити соціальну напругу, особливо у прикордонних і центральних регіонах з високою концентрацією внутрішньо переміщених осіб.

У межах інституційного реформування доречно також впровадити ефективну систему розподілу мігрантів за регіонами, подібну до австрійської моделі, що дозволяє уникати перевантаження окремих територій та забезпечити збалансоване використання інфраструктури.

Особливу увагу має бути приділено створенню правових умов для жінок-мігранток, адже позитивні австрійські практики в сфері їх професійної інтеграції та соціальної підтримки можуть бути адаптовані в українських умовах для забезпечення гендерного балансу і включення жінок у сферу освіти, охорони здоров'я, соціальної роботи.

Не менш важливо зміцнити національні системи контролю за нелегальною міграцією, застосовуючи досвід Австрії у використанні баз даних, міжвідомчої координації та співпраці з європейськими структурами (зокрема Eurodac, Frontex). У цьому контексті інтеграція України до європейських інформаційно-аналітичних

платформ дозволить ефективно відстежувати міграційні потоки та зменшити ризики нелегальної міграції.

Також перспективним є впровадження міжурядових програм професійної мобільності українців, орієнтованих на тимчасову зайнятість за кордоном із подальшим поверненням і використанням набутого досвіду в Україні. У цьому сенсі варто розвивати інструменти репатріації, що базуються на партнерстві з країнами ЄС.

Отже, австрійський досвід регулювання міграції демонструє ефективну модель балансування між безпековими вимогами та гуманітарною політикою. Для України важливо здійснити поетапну адаптацію цієї моделі з урахуванням власних викликів, передусім демографічних змін, внутрішньої мобільності, наслідків війни та стратегічної мети євроінтеграції. Успішна імплементація відповідних практик має потенціал суттєво посилити як економічну, так і соціальну стійкість держави.

Застосування австрійських практик допоможе не лише покращити умови для трудових мігрантів, а й підвищити ефективність контролю за міграційними потоками.

Подальші дослідження повинні зосередитися на оцінці довгострокових наслідків міграції для економіки та суспільства, розробці механізмів запобігання нелегальній міграції та формуванні державних програм підтримки інтеграції мігрантів.

Список використаних джерел

1. **Костюк Л.** Динаміка міграційної політики Австрії упродовж другої половини ХХ – початку ХХІ століття. *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини.* 2017. Вип. 19. С. 231-236. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2017_19_26 (дата звернення: 02.04.2025)
2. **Імміграція до Австрії.** Адвокатське об'єднання «Бачинський та Партнери». URL: <https://migrate.com.ua/immigraciya-do-avstrii/> (дата звернення: 02.04.2025)
3. **Громадянство для українців в Австрії:** що слід знати. URL: <https://migrant.biz.ua/avstriia/emigraciya-avstriia/hromadianstvo-dlia-ukraintsiv-v-avstrii-pro-shcho-slid-znaty.html> (дата звернення: 02.04.2025)
4. **Австрія посилює міграційну політику:** тимчасово призупиняє возз'єднання сімей для біженців. *Czechia-Online.* URL: <https://czechia-online.cz/avstriya-posylyuye-migracijnu-polityku-tymchasovo-pryzupynyaye-vozzyednannya-simej-dlya-bizhenciv/> (дата звернення: 02.04.2025)
5. **Австрія для українців 2024:** правила в'їзду, де шукати житло і роботу та як отримати фінансову допомогу. *Visit Ukraine.* URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/1044/entry-and-residence-of-ukrainians-in-austria-during-the-war-where-to-look-for-housing-and-work-how-to-get-financial-assistance> (дата звернення: 02.04.2025)

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Ладиченко Катерина Іллівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри світової економіки

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна,

k.ladychenko@knute.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-6598-8473>

Морозова Юлія Вікторівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації

та регіональні студії»

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна,

morozova_fmtp_14_23_b_d@knute.edu.ua

Сучасна публічна дипломатія проходить через низьку глобальних трансформацій та міжнародних конфліктів, на фоні стрімкої зміни глобального порядку. Публічна дипломатія стала сьогодні головним механізмом реалізації «м'якої» сили за допомогою якої здійснюється взаємодія держав, міжнародних організацій, дипломатів та недержавних акторів. Окрім цього, вона втілює «обличчя» держави, її зовнішні інтереси та цінності. З розвитком цифрових технологій, публічна дипломатія оптимізувала форми та методи її проведення. Наприклад, з появою соціальних мереж, дипломати та політичні діячі, можуть висловлювати свої думки та позицію на своїх сторінках [2].

Тема публічної дипломатії розкрита в чисельних працях вітчизняних науковців, зокрема Н. Кравчук [1], О. Юрченко [2], Л. Мазука [3] та Л. Хорішко [4]. Їхні праці висвітлюють актуальні зміни публічної дипломатії під час глобальних трансформацій та розглядають її, як невід'ємну частину новітніх міжнародних відносин, в контексті формування іміджу держави та налагодження її зовнішньополітичних зв'язків.

Не зважаючи на вагомі досягнення українських політичних діячів та науковців у дослідженні зазначеної теми, залишаються актуальні питання, які потребують більшої уваги та вивчення, як от потреба в трансформації та оновленні інституцій, створення цілісного та чіткого плану дій з удосконалення публічної дипломатії та комунікації між урядовими та недержавними акторами, задля координації своїх дій.

Метою нашого дослідження є виявлення сучасних тенденцій української публічної дипломатії, аналіз слабких сторін та формування подальших напрямів на шляху до вдосконалення роботи дипломатичних органів. Дослідження проводилось методами контент-аналізу публікацій та порівняльний аналіз вебсайтів за основними показниками трафіку та поведінки користувачів. Окрім цього, був застосований порівняльний аналіз українських та закордонних кейсів, на основі даних зі статистичних джерел.

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, українці організували масовану публічну дипломатію, яка вразила світ. З усіх цифрофих майданчиків, українці повстали за відстоювання своїх прав та незалежності. Від початку війни було проведено значну кількість зустрічей, візитів, самітів та переговорів з партнерами, що призвели до створення коаліції з підтримки України на глобальній арені. Прикладом може слугувати формування «Групи Рамшайн», Міжнародної робочої групи з гарантій безпеки, та платформи United 24, державною платформи - вікна для зборів грошових внесків з усього

світу. Вище зазначені заходи, здійсненні Україною, дали змогу організувати довготривалу військову та фінансову підтримку, а також спричинили зріст індексу «м'якої сили» України на десять балів, що було найвищим показником серед інших країн в рейтингу [3, с. 62-63].

Аналіз даних трафіку платформи United 24 за допомогою алгоритмів сайту SimilarWeb в період з січня по березень 2025 року показав, що третина трафіку припадає на США (29,45%), десята частина на Великобританія (11,72%) [5]. До п'ятірці лідерів також входять Німеччина (7,76%), Канада (5,84%) та Україна (5,47%). Якщо взяти до уваги динаміку відвідуваності платформи U24.gov.ua та United24media.com загальний трафік становить 1,681 млн осіб та 3.554 млн. осіб. Це величезна увага, яка засобами публічної дипломатії була трансформована у підтримку України. Аналізуючи канали надходження трафіку, можна сказати, що лідером є соціальні мережі (34,8%), на другому місці є прямі заходження на сайти (31,08%) та органічний пошук (19,87%). Зазначенні вище показники, насамперед свідчать про високу ефективність залучення потенційних міжнародних відвідувачів, які цікавляться Україною та Російсько-Українською війною. Україна має потужну цифрову дипломатію, хоча є багато векторів для покращення та оптимізації соціальних мереж. Потрібно продовжити та збільшити розробку якісного контенту на глобальну світову арену.

Попри цей величезний показник, з кожним роком індекс загальної впливовості країни знижується, що говорить про важливість працювати не тільки над зовнішньополітичною діяльністю країни, а й над внутрішніми питаннями. Варто взяти до уваги те що, українська публічна дипломатія робить акцент на емоційно-психологічному впливі на суспільство. Тобто на світовій арені висвітлюється героїзм, спротив та страждання наших громадян. Такий метод публічної дипломатії, викликає значну підтримку, солідарність та співчуття українцям, але він не є довготривалим та перспективним. Оскільки міжнародні партнери також мають певні очікування від України та наголошують на інституційних змінах. По-перше, уряд має запровадити проведення антикорупційних, судових та економічних реформ, щоб витрати з бюджету були прозорими. По-друге, створити стратегії економічного розвитку під час війни та після її завершення, щоб мати чіткий план дій та конкретні цілі [1, с. 11-13].

Говорячі про глобальні виклики публічної дипломатії в умовах глобальних трансформацій, ще одним викликом постають конфлікти на Близькому Сході, боротьба за ресурси Африки та криза в Європі, які можуть спричинити зменшення уваги до війни в Україні. З огляду на вищезазначене, на порядку денному української дипломатії стоїть питання надання Україні гарантій безпеки, військової та фінансової допомоги, які є життєво необхідними для подальшого ведення оборонної операції. Мазука Л. зазначає, що основними напрямками діяльності українських дипломатів також залишається утримання уваги та інтересу до України у світовому інформаційному просторі, постійне інформування світової спільноти, щодо нагальних проблем та ситуації в країні, та зауважує на важливості створення та розбудови коаліцій на підтримку українських інтересів. Розгалуження українська діаспора за кордоном має велику перспективу виступити головним актором реалізації публічної дипломатії за умов консолідації та координації своєї діяльності з українськими дипломатами [4].

Підсумовуючи можна зазначити, що українська публічна дипломатія має досить значні здобутки на міжнародному рівні та продовжує вдосконалюватися. Переговори щодо миру та гарантій безпеки тривають не припинно, та приносять результати, як от грошова та військова допомога від різних країн, що говорить про високий рівень публічної дипломатії. Важливим є негайне запровадження трансформаційних змін в український урядових, економічних і державних інститутах, щоб адаптувати державні

концепції та потреби під нагальні проблеми і підсилити довіру та просувати національні інтереси України на міжнародній арені.

Список використаних джерел

1. **Кравчук Н. Я.** Роль публічної дипломатії в умовах сучасної геополітичної та гео економічної фрагментації світу. *Інноваційна економіка*. 2023. С. 7–15. Url: <https://inneco.org/index.php/inneco.ua/article/view/1102> (дата звернення: 18.04.2025).
2. **Юрченко О.** Публічна дипломатія як форма міжнародних комунікацій, її роль у формуванні іміджу України. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. Url: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-124> (дата звернення: 18.04.2025).
3. **Mazuka L.** Ukrainians abroad in the system of ukraine's public diplomacy. *Political studies*. 2024. No. 2 (8). P. 184–202. Url: <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-2-9> (дата звернення: 18.04.2025).
4. **Khorishko L. S.** Public diplomacy of Ukrainian in the context of modern political reality. *Politicus*. 2022. No. 3. P. 60–64. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-3.9> (дата звернення: 18.04.2025).
5. **SimilarWeb.** *SimilarWeb Identity*. URL: <https://pro.similarweb.com/#/digitalsuite/home> (дата звернення: 19.04.2025).

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Костенко Віталій Олександрович

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту,
Національний університет цивільного захисту України
полковник служби цивільного захисту,
м. Черкаси, Україна,
kostenkovo@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-6604-272X>

Гладченко Віталій Сергійович,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 263 “Цивільна безпека”
Національний університет цивільного захисту України
м. Черкаси, Україна,
vitalii.hladchenko_vzn2023m@chipb.org.in

Забезпечення надійного захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій (НС) є важливим напрямом діяльності кожної держави. НС не мають кордонів, саме тому в Україні та світі таке важливе місце відводиться питанням міжнародного співробітництва у сфері цивільного захисту (ЦЗ).

ДСНС України у рамках Угоди виконує в межах повноважень завдання, визначені Главою 6 «Навколишнє природне середовище» Розділу V «Економічне та галузеве співробітництво Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, відповідно до постанови КМУ від 25 жовтня 2017 року № 1106 [1].

Попри повномасштабну війну, Україна продовжує активний процес адаптації українського законодавства у сфері ЦЗ до права ЄС. Зокрема, значний прогрес досягнутий у сфері безпеки, у т.ч. у сфері ЦЗ. У Розділі II Угоди «Політичний діалог і реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері закордонних справ та політики безпеки» визначено цілі політичного діалогу та співробітництва у сфері безпеки і оборони. Важливим для подальшого практичного використання є аналіз стану співробітництва України у сфері ЦЗ як з міжнародними організаціями, так і на двосторонньому рівні в контексті європейської інтеграції та поглиблення особливого партнерства з Організацією Північноатлантичного Договору (НАТО), розгляд шляхів подальшого поглиблення цього співробітництва.

Зазначимо, що в Главі 31 «Міжнародне співробітництво у сфері ЦЗ» Кодексу ЦЗ України визначено основні напрями міжнародного співробітництва у сфері ЦЗ, зокрема порядок надання допомоги іноземним державам у ліквідації наслідків НС, отримання Україною міжнародної допомоги для ліквідації наслідків НС, повноваження ДСНС України на представництво в міжнародних організаціях з питань ЦЗ [2].

Серед пріоритетів ДСНС у сфері міжнародного співробітництва є: створення договірно-правової бази з питань спільного попередження і ліквідації наслідків НС на двосторонній і багатосторонній основах; налагодження механізмів взаємодії зі структурами інших держав, що відповідають за попередження і ліквідацію наслідків НС, відпрацювання спільних планів і механізмів реалізації домовленості про дії у випадку природних та техногенних катастроф; налагодження обміну інформацією і досвідом з

відповідних проблем; вирішення інших завдань, спрямованих на реалізацію зовнішньополітичного курсу у сфері компетенції ДСНС [3].

До практичних напрямків співробітництва віднесено: спільна взаємодія у сфері попередження та ліквідації НС; участь у міжнародних пошуково-рятувальних операціях; проведення міжнародних навчань та тренувань з ліквідації різних катастроф з метою взаємодіючого обміну досвідом із зарубіжними партнерами і координації оперативних та великомасштабних дій рятувальних і протипожежних підрозділів із різних країн; доставка гуманітарної допомоги зарубіжним країнам. ДСНС здійснює двостороннє співробітництво у сфері ЦЗ відповідно до положень 21 міжурядової угоди, активно розвиває транскордонне співробітництво з відповідними установами та територіальними органами країн - членів ЄС, які межують з Україною. Реалізуються міжурядові угоди з Республікою Польща, Словацькою Республікою та Угорщиною. Триває опрацювання проєкту міжурядової угоди з Румунією [3].

Важливим на всіх етапах розвитку міжнародного співробітництва, як на двосторонньому так і багатосторонньому рівнях, є внесення відповідних коректив під час формування та реалізації державної політики у сфері ЦЗ та організації державного управління на цьому напрямку, з урахуванням кращого світового та європейського досвіду. Важливим напрямом міжнародного співробітництва у сфері ЦЗ є співпраця України в рамках ООН. ВР України прийняла також зміни до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та в Організації Північноатлантичного договору) [4]. Указом Президента України від 20.04.2019 № 155 схвалено План заходів з реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та в Організації Північноатлантичного договору. Важливим є внесення змін до Регламенту КМУ шляхом його доповнення параграфом 31 «Засади формування та реалізації державної політики».

У рамках Річної національної програми під егідою Комісії Україна–НАТО на 2021 рік тривало інформування НАТО, країн-членів та держав-партнерів Альянсу щодо реалізації ключових завдань та заходів у системі ДСНС, а саме: продовження реформування ДСНС, здійснення заходів у сфері гуманітарного розмінування та протимінної діяльності, підвищення взаємосумісності підрозділів ДСНС з підрозділами відповідних органів держав – членів НАТО та ЄС, розвиток єдиної авіаційної системи безпеки та ЦЗ в державі, оцінка ризиків виникнення НС, дотримання принципів гендерної рівності в діяльності ДСНС, забезпечення міжнародного співробітництва в системі ДСНС та інші заходи.

Пріоритетною складовою співробітництва з ООН є спільна діяльність з Міжнародною дорадчою консультативною групою ООН з проведення пошуково-рятувальних робіт в умовах міста (ІНСАРАГ), основною метою якої є сприяння в питаннях координації дій між різноманітними пошуково-рятувальними командами, які реагують на міжнародному рівні на НС, пов'язані з обваленням будівель і споруд, в основному, в результаті землетрусів. В 2019 році пошуково-рятувальна команда важкого класу державного підприємства «Мобільний рятувальний центр ДСНС України» успішно пройшла міжнародну атестацію в системі ІНСАРАГ, що дозволило значно розширити співпрацю з ООН та залучати український пошуково-рятувальний підрозділ до міжнародних рятувальних операцій. Наразі даний підрозділ ДСНС сертифіковано в МЦЗ ЄС.

Міжнародна допомога підрозділам ДСНС надходить через: МЦЗ ЄС через ініціювання запиту про допомогу до Центру координації реагування на НС (ERC); безпосередню комунікацію та підтримку урядів інших держав, міжурядових та міжнародних неурядових організацій або окремих міжнародних донорів.

Із 24 лютого 2022 року ДСНС має безпрецедентну підтримку та відгук від міжнародних донорів в отриманні вантажів гуманітарної допомоги, зокрема від таких країн, як: Французька Республіка, Республіка Польща, Грецька Республіка.

У вересні 2022 року країни-члени офіційно підтримали Україну щодо вступу до МЦЗ ЄС. 20 квітня 2023 року, підписавши Угоду, наша країна вже офіційно стала 36-ою повноправною його учасницею [5]. 8 листопада 2023 року ВР України офіційно ратифікувала Угоду щодо участі України в МЦЗ ЄС, ухваливши відповідний закон [6]. **28 листопада 2023 року** Президент України підписав Закон «Про ратифікацію Угоди між Україною, з однієї сторони, та ЄС, з іншої сторони, щодо участі України в МЦЗ ЄС» [7]. **10 травня 2024 року** КМУ прийняв постанову щодо уповноваження ДСНС на здійснення функцій національного координатора участі України в МЦЗ ЄС. Загалом усі міждержавні процедури щодо набрання чинності Угоди закінчено 14 грудня 2023 року.

Проведений аналіз стану міжнародного співробітництва у сфері ЦЗ дає змогу дійти висновку, що подальша розбудова сучасної та потужної системи ЦЗ населення і територій України потребує ще більш тісної співпраці з відповідними європейськими та євроатлантичними структурами, в рамках МЦЗ ЄС, розширення двостороннього, зокрема транскордонного співробітництва. Повноцінна участь України у МЦЗ ЄС сприятиме зміцненню спроможності України у сфері попередження та ліквідації наслідків НС на національному та міжнародному рівнях. Проте, це і взаємовигідний процес, адже приєднавшись до МЦЗ ЄС, Україна зможе повноцінно ділитись власним професійним досвідом, набутим за часи війни, що дозволить в майбутньому реалізувати його для ефективного реагування на різного роду виклики, зокрема щодо розмінування територій, та посилити систему ЦЗ ЄС в цілому.

Список використаних джерел:

1. Постанова КМУ від 25 жовтня 2017 р. № 1106 “Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони”. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text>. **2. Кодекс цивільного захисту України:** Закон України від 2 жовтня 2012 р. № 5403 – VI. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>. **3. Інформаційні матеріали щодо міжнародного співробітництва ДСНС.** – URL: <http://www.dsns.gov.ua/ua/Mizhnarona-diyalnist.html>. **4. Про внесення змін до Конституції України** (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 7 лютого 2019 р. № 2680 – VIII. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19>. **5. Угода між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, щодо участі України в Механізмі цивільного захисту Союзу.** URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-23#Text. **6. Закону України від 8 листопада 2023 року № 3434-IX** “Про ратифікацію Угоди між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, щодо участі України в Механізмі цивільного захисту Союзу”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3434-20#n2>. **7. 28 листопада 2023 року** Президент України підписав Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, щодо участі України в Механізмі цивільного захисту Союзу». URL: <https://dsns.gov.ua/mizhnarona-diyalnist/spivrobitnictvo-z-mexanizmom-civilnogo-zaxistu-jes/zagalna-informaciia-1>.

Тематичний напрям 8 ОСВІТА І ПЕДАГОГІКА



РЕАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЧЕРЕЗ ПРОЄКТНЕ НАВЧАННЯ

Брежнєва Надія Олегівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Початкова освіта»
навчально-наукового інституту педагогіки і психології
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Лубни, Україна,
nadiabrezneva5@gmail.com

Науковий керівник – Коваленко Катерина Миколаївна,
асистентка кафедри початкової освіти
навчально-наукового інституту педагогіки і психології
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Лубни, Україна,
ekovalenko2022@gmail.com

Сучасна освіта в Україні орієнтована на формування в здобувачів освіти не лише знань, а й умінь застосовувати їх у практичних ситуаціях. Тому важливим методологічним підходом в освітньому процесі є діяльнісний підхід, який передбачає активну залученість здобувачів освіти до освітньої діяльності через дослідження, експериментування, моделювання та розв'язання практично значущих завдань. Він сприяє не лише засвоєнню навчального матеріалу, а й формуванню ключових компетентностей, серед яких критичне мислення, комунікативні навички та вміння працювати в команді. Одним із ефективних засобів реалізації діяльнісного підходу є проєктне навчання, що інтегрує знання з різних освітніх галузей, стимулює пізнавальну активність здобувачів освіти та забезпечує їхню самостійну діяльність. Попри значну увагу дослідників до проблеми діяльнісного підходу та проєктного навчання, питання їх комплексного застосування в початковій школі ще не розглянуте в достатньому обсязі, що й зумовило вибір теми нашого дослідження, у межах якого обґрунтовано доцільність реалізації діяльнісного підходу засобом проєктного навчання.

Теоретичне обґрунтування проблеми діяльнісного підходу в навчанні здійснювали Г. Атанов, І. Бех, М. Гегель, Н. Гузій, Г. Іванюк, І. Кант, Г. Костюк, В. Лозова, Л. Лужецька, Т. Молнар, І. Мойсієнко, Б. Сусь, В. Шпак.

На думку дослідниці О. Роми, діяльнісний підхід – це переосмислення та зміна підходів педагогів від схеми «пояснив, закріпив, перевірив» до «відкритого завдання – запитання – роботи в команді – власного пошуку – обґрунтування власної думки – радості від процесу навчання і відповідальності за те, що я можу, хочу, буду, знаю і вмію [2]. Бовсунівська Г. та Трохименко Т. зазначають, що діяльнісний підхід – це метод навчання, завдяки якому дитина не отримує знання у готовому вигляді, а здобуває їх сама у процесі власної навчально-пізнавальної діяльності. Діти глибоко сприймають тонкощі навчального предмета, оволодівають методами його пізнання та різними способами розв'язування завдань. [3]. Авдєєва С. і Мінакова І., в свою чергу, зауважують «діяльнісний підхід – це спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей та наскрізних умінь особистості; застосування теоретичних знань на практиці; формування здібностей до самоосвіти й командної роботи; успішна інтеграція в соціумі та професійна самореалізація» [1, с. 7].

Нова українська школа працює на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти, яка максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, реалізуючи принцип дитиноцентризму. Як зазначає президент Національної академії педагогічних

наук Василь Кремінь, «є необхідність якомога більше наблизити навчання і виховання кожної дитини до її сутності, конкретних здібностей, майбутньої життєвої траєкторії людини» [5, с. 17], що й визначає основні вектори освітньої реформи. Дослідження підтверджують, що персоналізація навчального досвіду через роботу за індивідуальними планами, окремими навчальними траєкторіями та індивідуальні дослідницькі проекти суттєво покращує результати навчання. Саме тому реалізовувати діяльнісний підхід у початкових класах доцільно через проєктне навчання, адже воно ґрунтується на особистісно-зорієнтованому підході, сприяє інтеграції знань через досвід та дає змогу здобувачам освіти набувати навичок дослідницької діяльності в умовах практичного застосування знань.

Концептуальні ідеї щодо проєктного навчання висвітлені у працях Є. Вохменцевої, Л. Даниленко, І. Єрмакова, В. Ковальчука, О. Онопрієнко, С. Рубінштейна, О. Савченко та ін.

За визначенням Buck Institute for Education, під час проєктного навчання учні певний час досліджують і реагують на цікаві питання, отримуючи необхідні знання, а також розвиваючи вміння працювати в команді, планувати та презентувати результати [4]. Гуд Каттанео також зазначає, що проєктне навчання є одним з видів навчання на основі запитів дитини, де основний результат – проєкт – є центральною ідеєю, навколо якої планується та організовується навчальний процес [6, с. 44].

Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити висновок, що проєктна діяльність є ефективним способом організації освітнього процесу, який дозволяє інтегрувати знання з різних освітніх галузей, формувати навички співпраці, планування, аналізу та презентації результатів, а також мотивує здобувачів освіти до активного пізнання, забезпечує глибше засвоєння матеріалу та набуття практичного досвіду.

Спираючись на дослідження The LEGO Foundation [6, с. 44], проєктне навчання відповідає п'ятьом характеристикам діялісного підходу, що робить його особливо ефективним у розвитку ключових компетентностей молодших школярів. Зокрема, проєкти стають важливими і значущими для здобувачів освіти, коли вони вимагають стійкої залученості, співпраці, досліджень та планування амбіційних результатів роботи, що в свою чергу, підтримує розвиток критичного мислення та аналітичних здібностей. Наприклад, в рамках дослідницького проєкту «Зміни клімату в нашому регіоні» молодші школярі можуть зібрати дані, провести опитування серед однокласників, проаналізувати результати та зробити висновки, що дозволить їм не лише вивчити теоретичний матеріал з природничої освітньої галузі, але й поглибити розуміння глобальних екологічних проблем.

Проєкти, зазвичай, реалізуються у невеликих групах, що стимулює позитивну соціальну взаємодію та розвиток навичок співпраці, комунікації й організації спільної діяльності. У процесі групової роботи, здобувачі освіти навчаються взаємодіяти один з одним, обмінюватись ідеями та разом досягати поставлених цілей. Наприклад, у рамках соціального проєкту «Зелена школа», група молодших школярів може працювати над розробкою та реалізацією акції з озеленення шкільної території, що дозволить їм одночасно працювати над реалізацією ідеї та вчитися ефективно взаємодіяти в команді.

Проєктне навчання підвищує мотивацію здобувачів освіти до навчання, оскільки дає можливість побачити реальний результат своєї праці. Створення матеріального або інтелектуального продукту є значущим моментом для молодших школярів, бо дозволяє їм відчувати себе справжніми творцями. Наприклад, учні можуть розробити власні настільні ігри з елементами логічних завдань та вправ на письмові навички. Такий проєкт не лише захоплює дітей, але й допомагає виявити їхні сильні сторони у творчості та рішучості.

Ще однією важливою рисою проєктного навчання є наявність навчальних повторень, коли учні мають можливість оцінити свої попередні результати, внести корективи та покращити кінцевий продукт, що дозволяє поглибити розуміння процесу створення та вдосконалення своїх ідей. Наприклад, у рамках творчого проєкту «Ілюстрації до казок» молодші школярі можуть спочатку створити малюнки до обраної казки, потім отримати відгуки від однокласників і вчителя, щоб вдосконалити свої роботи, покращити техніки малювання чи вибір кольорів.

Успішна групова робота також приносить задоволення і радість від виконаного результату, адже спільні досягнення зміцнюють дух співпраці та взаємопідтримки. Наприклад, під час проведення виставки робіт у рамках інформаційного проєкту «Українські традиції», здобувачі освіти не тільки представляють свої дослідження та малюнки, але й отримують відчуття гордості за спільну роботу, що допомагає розвивати позитивну атмосферу у класі та заохочує до подальшої освітньої діяльності.

Отже, впровадження діяльнісного підходу через проєктне навчання в початковій школі сприяє не тільки засвоєнню знань, а й розвитку ключових компетентностей, таких як критичне мислення, комунікативні навички та вміння працювати в команді. Проєктне навчання дозволяє учням активно взаємодіяти, виконувати практичні завдання, розвивати творчість і самостійність, крім того, воно мотивує здобувачів освіти, адже вони можуть бачити реальні результати своєї праці, що забезпечує глибше засвоєння матеріалу та формування соціальних і організаційних навичок. Залучення здобувачів освіти до діяльності, де вони самостійно виконують завдання, оцінюють результати та вносять зміни, забезпечує позитивну атмосферу у класі і сприяє розвитку не лише освітньо-пізнавальної, а й емоційної складової навчання.

Список використаних джерел

1. Авдєєва С., Мінакова І. Діяльнісний підхід як шлях формування життєвих компетентностей у вихованців закладів загальної середньої освіти з інтернатами (пансіонами). *Педагогічні науки та освіта*. 2022. Випуск XXXVIII–XXXIX. С. 6-10.
2. Більше, ніж гра: діяльнісний підхід у Новій українській школі. *Освіта.ua*. 2021. URL : <https://osvita.ua/school/method/85081/> (звернення 18.03.2025 р.)
3. Бовсунівська Г., Трохименко Т. Діяльнісний підхід як основа організації освітнього процесу в початковій школі. *Житомирщина педагогічна*, № 2 (26). 2022. URL : <https://imso.zippo.net.ua/?p=3134> (дата звернення 18.03.2025 р.)
4. Дьоміна І. Проєктне навчання: коротко про головне. *Нова українська школа*. 2018. URL : <https://nus.org.ua/2018/02/21/proektne-navchannya-korotko-pro-golovne/> (дата звернення 19.03.2025 р.)
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи : метод. матеріали / за заг. ред. М. Грищенко. Київ : МОН Укр., 2016. 40 с.
6. Рейчел Паркер, Бо Ст'єрне Томсен Діяльнісний підхід у школі. Біла книга The LEGO Fondation. 2019. 39 с.

ЦІННІСНІ ВИМІРИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ: ОСВІТНІ СИСТЕМИ ВІТЧИЗНЯНИХ ПЕДАГОГІВ

Глебов Роман Сергійович,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна,
roman.hliebov@gmail.com

Науковий керівник — Юрків Ярослава Ігорівна,

доктор педагогічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи;
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна,
yurkiv.yara@gmail.com

Сьогодні ціннісними вимірами освіти опікується філософія педагогіки через необхідність окреслення цілей освітньо-виховної практики, оскільки саме аксіологічний підхід забезпечує прищеплення молоді сучасної системи життєвих цінностей під час формування громадянських компетентностей. Це пов'язано із тими трансформаціями світогляду, які розпочинаються з часу проголошення незалежності України та прагненням нашої держави вступити до Європейського Союзу, і найголовніший чинник, який спричиняє до зміни парадигми сьогодні, — це війна в нашій країні.

Громадянська компетентність усвідомлюється як здатність розуміти, поважати та захищати права, інтереси й обов'язки людини. Тому сьогодні першочерговим завданням є створення універсальної системи освіти, яка ґрунтується на аксіологічному підході та формує ціннісні орієнтації.

Дослідженню аксіологічних засад в освітньому процесі приділяють увагу Х. Вегас, Е. Дюрінг, М. Каган, Н. Ткачова [14], Л. Топчій, розвиток особистості на основі аксіологічного підходу та соціальних інститутів представлено в роботах В. Анрущенка, І. Беха, Н. Бровко, Н. Бондаренко, С. Косянчука [3], Г. Грабовської, С. Франкла. Власні освітні системи із прищеплення громадянських компетентностей описують вітчизняні педагоги Г. Ващенко [5], А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Шацький. Педагогічні умови формування громадянського виховання здобувачів середньої освіти аналізують праці Н. Олексєєва, Г. Давидова, А. Долгової, Н. Захарченко, А. Кожевнікової, А. Нікітіна, А. Пастухова, Я. Соколова, А. Сухарева, В. Костіва тощо. Питання соціалізації в закладах освіти, сім'ї й соціумі розглядаються в дослідженнях В. Бабія, Н. Бровко, Г. Давидова, А. Гершенєва, А. Дементьєва, Г. Васяновича, А. Кобець, В. Кудрявцева, Л. Ляхової, М. Фіцули тощо.

Формування громадянської компетентності здобувачів середньої освіти, у тому числі ВПО, стає предметом досліджень Н. Бровко, О. Ємця, В. Єременко, Н. Касярум, Г. Кашкарьова, Н. Квітковської, Г. Мінковського, О. Нестеренко, В. Оржеховської, Є. Петухова, Е. Федика, О. Пилипенка тощо, які доводять, що спеціально організована робота педагогічних колективів закладів середньої освіти, провідна роль учителя в освітньому процесі — найважливіші чинники розвитку особистості.

Тому метою розробки є ознайомлення із вітчизняними системами освіти та ідеями М. Грушевського [6], Г. Ващенка [5], В. Лутая [9], які ґрунтуються на ціннісних засадах формування громадянських компетентностей у здобувачів середньої освіти. Для досягнення мети використано методи: аналіз джерел для дослідження стану розробки проблеми, описовий, аналізу, синтезу, порівняння для характеристики освітніх систем,

які ґрунтуються на ціннісних засадах, абстрактно-логічний метод для формування висновків.

Аксіологічний підхід у будь-якій науці пов'язаний із категорією «цінність», яку можна трактувати з позиції психології, філософії, педагогіки, соціології, культурології, історії тощо.

В академічному тлумачному словнику української мови цінність характеризується як те, що має певну матеріальну або духовну вартість [1, с. 332]. І. Семків вважає, що цінність — це реагент суспільних відносин, до яких належить людське життя, час, свобода особистості, рівність між людьми [13, с. 701].

Українські психологи та педагоги всебічно досліджують категорію «цінність». Так, С. Максименко вважає, що навчальний процес впливає на розвиток ціннісної особистості й навпаки [10]. О. Музика пропонує розглядати цінності в сукупності всіх компонентів суб'єктно-особистісної сфери особистості, виділяючи такі допоміжні категорії, як ціннісні конструкти та суб'єктні цінності. Дослідниця стверджує, що суб'єктні цінності є результатом засвоєння життєвого досвіду та перспективою подальшої спрямованості особистості [11].

На сьогодні педагоги обстоюють значущість таких європейських цінностей, як людиноцентризм, демократія, миролюбство і екологічна безпека, толерантність і права людини.

Під людиноцентризмом розуміється повага до особистості як частини соціуму зі своєю системою цінностей і з усвідомленням системи цінностей іншої людини. Демократія базується на принципі людиноцентризму, толерантності та комунікативній компетентності. На думку психологині О. Сергієнкової, толерантність — це «характеристика особистості, що проявляється в терпимості до різних поглядів, чужих думок, зовнішніх впливів, у витривалості по відношенню до несприятливих емоційних факторів, у психічній стійкості за наявності фрустраторів і стресорів» [15, с. 277], «повага до чужої позиції в поєднанні з настановою на взаємну зміну позицій (і навіть у деяких випадках зміну індивідуальної і культурної ідентичності) внаслідок критичного діалогу» [15, с. 277].

Систему освіти, яка ґрунтується на ціннісних засадах, розробляють українські просвітники М. Драгоманов, Б. Грінченко, І. Франко, С. Русова, Г. Ващенко [4], К. Ушинський, їхні доробки актуальні й нині як приклади дієвих моделей для вітчизняної педагогіки.

У роботі М. Грушевського «Початки громадянства: генетична соціологія» [5] досліджуються та виокремлюються передумови, обставини й перспективи розвитку українського суспільства й обстоюється юридичне право нашого народу на власну державу.

У праці Г. Ващенка «Проект системи освіти в самостійній Україні» [4] педагог не лише об'єктивно оцінює стан сучасної йому теорії та практики шкільництва, але й надає рекомендації для створення національної моделі системи освіти. На думку експериментатора, християнська мораль має стати основою в родині та суспільстві, а шкільні підручники та літератури для молоді потребують постійного вдосконалення. Г. Ващенко наполягає на тому, що будь-яка освітня система має проходити апробацію через організацію наукових досліджень у педагогічних станціях і лабораторіях.

Сучасний дослідник В. Лутай у «Філософії сучасної освіти» [9] наполягає на тому, що освіта має йти «на випередження» часу, стверджуючи, що саме такий підхід сьогодні є панівним у світі. Для подолання головних суперечностей педагогічного процесу й сучасної філософії освіти науковець пропонує робити акцент на «людиномірність» освітньої діяльності, яка ґрунтується гуманні цінності [9, с. 22].

Такі підходи простежуються й у Законах України та нормативно-правовій базі впровадження освітньої діяльності. Так, аксіологічними засадами Конституції України є триада «цінність-право-освіта», у статті № 23 написано: «Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості», а стаття № 53 Конституції України декларує право кожного на освіту, тобто на розвиток своїх цінностей [6].

2005 року, приєднуючись до Болонського процесу й інтегруючись у європейський освітній простір [7], вітчизняна освіта розпочинає розбудовувати освітню систему, яка відповідає європейським стандартам і цінностям.

З 2017 року стартує кардинальна реформа повної загальної середньої освіти — Нова українська школа, яка має на меті «різнобічний розвиток, виховання і соціалізацію особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності» [12] й ґрунтується на ціннісних вимірах.

Нова українська школа потребує осучаснення підходів до формування громадянських компетентностей через діяльнісне навчання та новітні технології [8].

Отже, освітній процес у сучасній Новій українській школі [12] базується на аксіологічних засадах у формуванні та розвитку громадянських компетентностей через пріоритетні складові ціннісної сфери особистості, серед яких людиноцентризм, демократія, свобода слова; миролюбство, толерантність, повага до прав людини. Для удосконалення освітньої системи та розбудови освіти майбутнього системами необхідно апробувати моделі, які ґрунтуються на ціннісних засадах і використовують новітні компетентісно-діяльнісні технології.

Список використаних джерел

1. **Академічний тлумачний словник української мови.** За ред. Білодід І. та ін. У 11 т. Т. 10. Київ: наукова думка. 1980. 918 с.
2. **Андрущенко В.,** Передборська І. Філософія освіти: навч. посібн. Київ: Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманов. 2009. 329 с.
3. **Бондаренко Н.,** Косянчук С. Аксіологічний концепт національно-патріотичного виховання. Київ: Фенікс. 2023. 52 с.
4. **Ващенко Г.** Проект системи освіти в самостійній Україні. Мюнхен: Накладом Центрального Комітету Спілки Української Молоді (СУМ), 1957. 48 с.
5. **Грушевський М.** Початки громадянства: генетична соціологія. Відень 1921. 328 с.
6. **Конституція України від 28 червня 1996 року.** URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 22.03.2025).
7. **Кравченко А.** Правове виховання — як складник формування громадянина України. *Педагогічні науки*. 2016. Вип. 65. С. 52-56.
8. **Кривобок А.** Сучасні технології виховання в ЗПО: електронний навчальний курс. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України. 2024. 43 с.
9. **Лугай В.** Сучасні філософські засади реформування системи «освіта — наука — виробництво». *Філософія освіти*. 2008. № 7. С. 22-33.
10. **Максименко С.** Загальна психологія: навч. посібн. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 272 с.
11. **Музика О.** Здібність, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. Житомир: ЖДУ. 2006. 320 с.
12. **Нова українська школа.** Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html> (дата звернення: 22.03.2025).
13. **Семків І.** Індивідуальні цінності як психологічні механізми формування соціального капіталу. *Проблеми сучасної психології*. 2010. Вип. 10. С. 699-705.
14. **Ткачова Н.** Аксіологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі : монографія. Луганськ : ЛНПУ імені Т. Г. Шевченка; Х. : Вид-во «Каравела» 2006. 300 с.
15. **Українська психологічна**

термінологія: словник-довідник. За ред. А. Чепи. К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство». 2010. 302 с.

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ MATLAB ТА SCILAB У ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІН ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ

Дяденчук Альона Федорівна,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри вищої математики і фізики,
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного,
м. Запоріжжя, Україна
alena.dyadenchuk@tsatu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6625-9985>

У сучасній освіті, що активно трансформується під впливом цифровізації, особливої актуальності набуває вміння майбутніх фахівців застосування цифрові технології. Крім цього, враховуючи абстрактність значної частини навчального матеріалу дисциплін фізико-математичного циклу, надзвичайно важливо ознайомити здобувачів освіти з інструментами, які дозволяють моделювати фізичні явища, візуалізувати математичні залежності та проводити інтерактивні експерименти [1-2]. У цьому контексті цифрові платформи Matlab та Scilab відіграють важливу роль. Незважаючи на популярність у науковому середовищі, ці інструменти ще мають значний невикористаний потенціал в освітній сфері.

Метою даної роботи є дослідження можливостей інтеграції Matlab та Scilab в освітній процес з фізики та математики, а також аналіз їхнього потенціалу як дидактичних засобів.

Цифрові інструменти Matlab і Scilab стали революційними для розв'язання задач у фізиці та математиці. Matlab – це комерційний продукт, відомий своєю широкою функціональністю, надійністю та підтримкою користувачів [3], що робить його надзвичайно корисним у вищій школі та професійній підготовці. Scilab, натомість, є безкоштовною альтернативою, яка пропонує відкритий доступ до своїх можливостей, що робить її привабливою для освітніх та дослідницьких цілей [2]. Обидві платформи сприяють переходу від пасивного сприйняття матеріалу до активного навчання шляхом створення моделей, проведення віртуальних експериментів і дослідження результатів за допомогою графіків і тривимірних візуалізацій.

Цифрові інструменти дозволяють моделювати типові задачі, наприклад, гармонічні та затухаючі коливання, теплопередачу, рух у полі сил тощо (рис. 1). За допомогою Simulink (у Matlab) або Xcos (у Scilab) викладачі можуть створювати інтерактивні візуальні моделі систем, які допомагають здобувачам освіти краще зрозуміти закономірності та залежності, що описуються диференціальними рівняннями. Такий підхід активізує пізнавальну діяльність здобувачів освіти, підвищує їхню мотивацію та формує навички міждисциплінарного аналізу. Застосування Matlab і Scilab у педагогіці відкриває нові можливості для індивідуалізації навчання. Студенти можуть змінювати параметри моделей, працювати з власними даними, аналізувати помилки та будувати гіпотези щодо поведінки систем, що сприяє розвитку дослідницьких компетентностей та кращому розумінню матеріалу. Більше того, їх використання в освітньому процесі сприяє формуванню професійних компетентностей студентів та ефективно готує майбутніх інженерів до практичної діяльності за фахом, орієнтованої на сучасні технології, аналітичне мислення та вміння працювати з цифровими середовищами.

Сучасна тенденція до відкритого доступу до наукових інструментів підвищує популярність Scilab не тільки в освітніх, але й соціальних проектах, де важливою є

доступність безкоштовного програмного забезпечення. Одночасно Matlab залишається стандартом для промислових та академічних завдань завдяки своїй гнучкості, регулярним оновленням і підтримці.

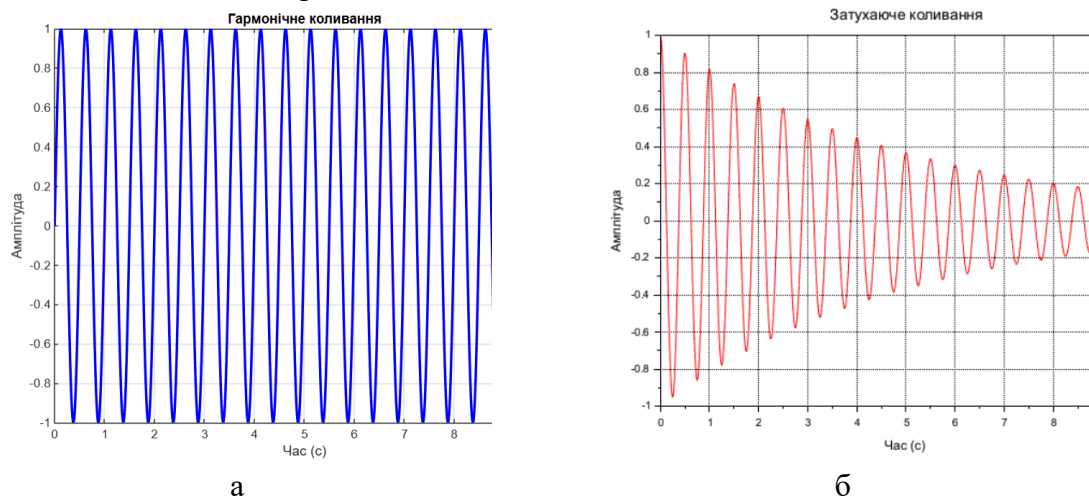


Рисунок 1 – Графіки гармонічних чи затухаючих коливань отримані здобувачами вищої освіти в Matlab (а) і Scilab (б)

У додаток до основних можливостей, Matlab та Scilab все частіше застосовуються у сфері обчислювальної фізики та машинного навчання для аналізу великих даних і моделювання нестандартних процесів. Важливу роль відіграє інтеграція цих платформ із хмарними технологіями, що відкриває нові перспективи для спільної роботи дослідників та доступу до великих обчислювальних ресурсів. А розвиток числових методів і нових бібліотек для Matlab та Scilab сприяє розширенню їхньої функціональності в таких галузях, як квантова механіка, астрономія та біофізика.

Інтеграція цифрових платформ Matlab та Scilab в освітній процес з фізики та математики сприяє підвищенню ефективності засвоєння матеріалу, розвитку критичного мислення та формуванню навичок роботи з сучасними технологіями. Вони забезпечують наочність, інтерактивність і гнучкість у подачі складних наукових понять, відкриваючи нові можливості як для викладачів, так і для здобувачів освіти. Таким чином, використання цифрових інструментів у педагогічній практиці є важливим кроком на шляху до формування нової якості освіти, що відповідає викликам ХХІ століття.

Список використаних джерел

1. Лобатюк Ю. А. Застосування пакету прикладних програм Scilab для автоматизації розрахунків у навчальному процесі. *Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, 22–24 березня 2017 р.* Вінниця, 2017. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-feeem/all-feeem-2017/paper/view/3079> (дата звернення 18.04.2025) **2. Дяденчук А.Ф.,** Халанчук Л.В. Формування професійної компетентності майбутніх інженерів при розв'язанні прикладних задач у пакеті Scilab. *Моделювання компетентнісної професійної освіти в контексті євроінтеграції*: монографія [Електронне видання] / кол. авт; за заг. ред. проф. Н.П. Волкової. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2021. С. 289-309. **3. Одновол Д. Г.** Практика використання прикладних математичних пакетів програм під час лабораторних робіт з фізики. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна.* 2009. Вип. 15. С. 155-157. <https://doi.org/10.32626/2307-4507.2009-15.155-157>

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Єсаулов Дмитро Володимирович,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Класичний приватний університет

м. Запоріжжя, Україна

Sapho-agency@meta.ua

Правове забезпечення в професійній діяльності фахівців фізичної культури може відбуватися на різних рівнях і за допомогою різноманітних засобів. Однак в основу цього процесу завжди закладена їх компетентність і готовність до участі в організації навчально-тренувального, виховного та управлінського процесів з урахуванням діючих правових норм.

Традиційно підготовка педагога до виконання різних функцій у педагогічному процесі розглядається через певні пізнавальні компоненти: знання, уявлення, вміння і навички, а також через створені педагогічні умови. У нашому дослідженні ми акцентуємо увагу саме на умовах розвитку правової культури фахівця фізичної галузі.

Розглядаючи правову культуру, як ключову характеристику, що впливає на ефективність підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури до правового забезпечення їхньої професійної діяльності, ми виходимо з її багатофункціональної природи.

У європейських країнах експерти в галузі вищої освіти давно дійшли висновку, що вчитель фізичної культури відіграє ключову роль, з'єднуючи здоров'я, фізичну форму, емоційно-вольові якості учня з суспільством і світовою культурою. Наприклад, дослідження Р. Мушкеті, яке розглядає підготовку вчителів фізичної культури в Польщі. І. Максимчук, слідуючи відомим польським педагогам Б. Ходану та Ж. Жуковській, акцентує увагу на тому, що вчитель фізичної культури повинен враховувати не лише сучасний рівень фізичної культури, а й загальний стан суспільства, правову культуру, щоб ефективно планувати свій внесок у його розвиток [2].

Дослідженням педагогічних умов розвитку правової культури фахівців фізичної галузі займалися такі науковці: М. Дорошук, Н. Дуркало, С. Мальона, О. Радкевич, М. Стасюк та інші [1, 2, 3, 4, 5].

Спираючись на аналіз та систематизацію наукового матеріалу охарактеризувати педагогічні умови розвитку правової культури фахівців фізичної галузі.

Мета дослідження. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови розвитку правової культури фахівців фізичної галузі.

У рамках цього дослідження було застосовано широкий спектр теоретичних підходів: аналіз, синтез, дедукція, індукція, класифікація та порівняння. Додатково використовувалися соціологічні, педагогічні та психологічні методи, які були організовані систематично відповідно до цілей і завдань дослідження.

Поняття культури як правової форми виникає з уточнення тієї області людської діяльності, де аналізується її культурна активність у взаємодії з довкіллям, іншими людьми та самою собою. Якщо право розглядати як сукупність загальнообов'язкових правил і норм поведінки, які визначають допустимі межі дій, беручи до уваги інтереси інших людей та встановлені й санкціоновані конкретним суспільством державою, тоді правова культура виступає системою правових цінностей і норм. Ці норми регулюють і обмежують певний простір свободи, охоплюючи всі різноманітні відносини в суспільстві [4].

Природу правової культури можна розглядати в кількох аспектах: оцінному або аксеологічному, змістовому і діяльнісному. Оцінний аспект характеризує якісний стан правового життя суспільства на певному етапі його розвитку. Це підхід дозволяє оцінити правове суспільне життя як особистості загалом, так і основних сфер його прояву. Змістовий аспект правової культури стосується конкретної природи відносин між людиною і суспільством, що відображені у вдосконаленні правових актів, правової діяльності та практики застосування права. Ці відносини впливають на правосвідомість і правовий розвиток індивіда, який виявляється у його власній життєдіяльності. Правова культура особистості проявляється у ступені свободи її поведінки та відповідальності за неї, а також у взаємодії з державою, що позитивно впливає на розвиток суспільства та підтримує умови його існування. У професійному контексті правова культура особистості виявляє себе не лише через знання права, але й через дії, які забезпечують усвідомлене виконання правових вимог у межах функцій, визначених професією [3].

Правова культура фахівця фізичної галузі – це глибоке і всебічне знання правових і нормативних систем, на які він повинен спиратися, правових джерел, на основі яких він повинен створювати певне середовище, способів виконання своїх функцій і правового регулювання своїх відносин, професійного ставлення до права і практики застосування права в процесі виховання, навчання і навчання відповідно до принципів правової або нормативної легітимності, тобто високого рівня законності. володіння правом в умовах конкретної професійної діяльності [3].

Ефективність розвитку правової культури фахівців фізичної галузі у закладах професійної освіти забезпечується через встановлення відповідних педагогічних умов. Спираючись на результати досліджень і експертний аналіз, ми визначили ключові чинники успіху. До них відносяться: активізація мотивації до правового саморозвитку і самовдосконалення; використання методів і форм, що імітують професійно-правові ситуації, для поглиблення професійних знань і навичок; впровадження інноваційних підходів до самовдосконалення під час курсів підвищення кваліфікації та міжкурсових навчань.

Першою педагогічною умовою є стимулювання позитивної мотивації до правового саморозвитку і самовдосконалення. Основою мотивів діяльності виступають потреби людини, які є джерелом її активності. Відомо, що мотиви є рушійною силою дій і вчинків людини, тоді як мета є свідомим передбаченням результату, якого прагне досягти особа, група чи суспільство в цілому. З виникненням мотиву пов'язане і становлення мети – те, чого людина бажає досягти у своїй професійній діяльності. Залежно від співвідношення мотиву і мети [5].

Усвідомлення стимулів трансформує їх у мотиви, що веде до здійснення дій. В цьому контексті мотивація виступає як система стимулів, що формує певну поведінку людини, таку як законослухняність. Крім стимулювання, також важливу роль відіграє спонукання до навчання, яке задовольняє природну потребу людини в активній діяльності та отриманні інформації. Нарешті, розвиток пізнавальних потреб і мотивів навчання важливо пов'язаний з розширенням пізнавальної діяльності на основі мотивів [5].

Другою умовою успішної педагогічної практики є поглиблення знань з Конституційного права, яке є основним правовим документом України. Увага приділяється таким аспектам, як положення Конституції України, структура державного та територіального устрою, особливості виборчої системи, повноваження законодавчих і виконавчих органів влади. Також вивчаються специфіка роботи місцевих органів влади та управління, механізми формування державних і місцевих бюджетів, діяльність судової системи, арбітражів та прокуратури, а також державна символіка, зокрема прапор, гімн і столиця України [5].

Використання методів і форм моделювання професійно-правових ситуацій для формування професійно-правових знань і вмінь є третьою педагогічною умовою розвитку правової культури фахівців фізичної галузі. Специфіка імітаційних форм навчання полягає в імітації реальних життєвих взаємодій та умов навчального процесу. Іншими словами, навчання проводиться в умовах, максимально наближених до реальної діяльності тих, хто навчається. Здатність вирішувати проблеми професійної, правової, наукової, культурної та інших сфер життя дозволяє їм стати реальними суб'єктами діяльності, свідомо розвиваючи свої інтелектуальні та професійні здібності [5].

Четвертою педагогічною умовою є впровадження інноваційних методів навчання самовдосконалення в навчальні програми та в усі навчальні програми підвищення кваліфікації фахівця фізичної галузі. Впровадження інноваційних освітніх технологій (ігри, інтерактивні засоби, тренінги тощо) у практику підвищення якості освітан передбачає досягнення мети якісного правового розвитку фахівців фізичної галузі, тим самим цілеспрямовано виховуючи їх правову компетентність, розвиваючи їх правовий світогляд, правосвідомість, дотримання норм законослухняної поведінки [5].

Основними інноваційними технологіями, що сприяють розвитку правової культури педагогів у закладах професійної освіти, є тренінгові методи, кейс-технології, проектне навчання, портфоліо, а також інформаційно-комунікаційні технології, такі як веб-квести, майндмеппінг та LearningApps. Використання цих технологій не лише формує правову культуру освітан, але й підвищує їх професійну компетентність, що в свою чергу підсилює успішність освітнього процесу в закладах професійної освіти.

Н. Дуркало, у своїх дослідженнях наголошує, що розвиток правової культури фахівця з фізичної галузі являє собою інтегровану якість особистості, що складається з набору професійно-правових знань, навичок та мотиваційно-ціннісного ставлення до правових аспектів професійної діяльності. Ця компетентність дає можливість спеціалісту планувати та здійснювати професійну діяльність, спрямовану на фізичний розвиток та вдосконалення індивіда, дотримуючись принципів гуманізму, свободи та демократії в межах правового простору [1].

Отже, правова культура у професійній діяльності фахівця з фізичної культури є сукупністю свобод, вимог і обмежень, яких він дотримується у відносинах з вихованцями та підлеглими. Вона слугує усвідомленою основою і певними межами його професійної діяльності, враховуючи права і свободи всіх учасників у цій сфері суспільного життя. Це відображається у свідомості, поведінці, методах діяльності і спілкування спеціаліста. Правова культура виступає моральним орієнтиром для фахівця з фізичної культури, забезпечуючи відповідність його дій правовим нормам і орієнтацію на гуманістичні та демократичні цінності.

Таким чином, у вирішенні сучасних завдань спорту провідну роль у здійсненні навчально-тренувальної та оздоровчої діяльності мають відігравати фахівці фізичної галузі, які є компетентними у правовій культурі. Викладачам і науковцям усіх рівнів відповідних вищих навчальних закладів необхідно шукати нові шляхи та створювати необхідні умови задля удосконалення змісту і методики правової освіти майбутніх фахівців у галузі фізичного виховання. Це особливо важливо сьогодні, коли держава прагне вдосконалювати правову систему в усіх сферах суспільного життя.

Подальші дослідження мають на меті віднайти нові способи підвищення якості розвитку правової культури, освіти та виховання студентів неюридичних спеціальностей, зокрема фахівців фізичного спрямування. Важливо визначити оптимальну систему правових знань, навичок, потреб і здібностей, яка є необхідною для формування професійних якостей та ставлення до своєї професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Дуркало Н., Мальона С. Формування професійно-правової компетентності у майбутніх вчителів фізичної культури. *Актуальні проблеми розвитку фізичної культури спорту і туризму в сучасному суспільстві* : збірник тез матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано – Франківськ, 27 листопада 2020 р.). Івано-Франківськ, 2020. С. 54–55. **2. Максимчук Б. А.** Аналіз нормативно-правової бази підготовки майбутніх учителів фізичної культури в контексті розвитку їхньої педагогічної майстерності. *Педагогічний альманах*. 2019. № 41. С. 106–112. **3. Мальона С. Б.** Підготовка майбутніх фахівців фізичної культури до правового забезпечення професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 24.00.02. Львів, 2009. 20 с. **4. Мальона С. Б.** Правова культура як чинник професійної діяльності фахівців фізичної культури. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2008. № 1. С. 207–211. **5. Радкевич О. П.** Розвиток правової культури педагогічних працівників закладів професійної освіти : методичні рекомендації. Житомир : Вид. «Полісся», 2020. 131 с.

ЗАЛУЧЕННЯ ТА МОТИВАЦІЯ ЯК КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ УСПІШНОСТІ МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ЛЕГКІЙ АТЛЕТИЦІ

Єфременко Андрій Миколайович,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент, доцент кафедри легкої атлетики,
Харківська державна академія фізичної культури,
Харків, Україна
literasearchukr@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0924-0281>

Шутєєв Ілля Вячеславович,

аспірант кафедри легкої атлетики,
Харківська державна академія фізичної культури,
Харків, Україна
ay3.09.2022@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0008-0594-6467>

Сучасні освітні технології стрімко розвиваються, що відкриває нові можливості для підвищення мотивації та залучення студентів до навчального процесу. Одним із перспективних напрямів є мобільне навчання, яке дозволяє інтегрувати цифрові технології у фізичне виховання, зокрема у легку атлетику. Використання мобільних додатків, фітнес-трекерів та перевернутого навчання сприяє формуванню стійкої мотивації та підвищенню рівня фізичної активності студентів. Однак, попри значну кількість досліджень щодо впливу цифрових технологій на фізичну активність, залишається відкритим питання ефективності мобільного навчання у розвитку мотивації саме в контексті легкої атлетики. Відсутність систематизованих даних про вплив мобільного навчання на успішність студентів у цій навчальній дисципліні створює необхідність проведення більш детального аналізу.

Залучення та мотивація студентів є ключовими чинниками успішності мобільного навчання в легкій атлетиці. Використання перевернутого навчання у фізичному вихованні може сприяти підвищенню мотивації та фізичної активності учнів. Simón-Chico та ін. (2023) дослідили вплив навчання, заснованого на викликах, на мотивацію та залученість студентів у фізичному вихованні, виявивши позитивні результати таких підходів [4]. Yip та ін. (2023) дослідили зв'язок між мотивацією дітей та рівнем їхньої фізичної активності при використанні перевернутого навчання під час уроків фізичного виховання, виявивши позитивну кореляцію між цими факторами [5]. Нарешті, роль вчителя у мобільному навчанні є визначальною для мотивації студентів. Al-Said (2023) дослідив вплив вчителя на мотивацію студентів та можливості підвищення мотиваційних факторів під час мобільного навчання, підкреслюючи важливість педагогічної підтримки у цьому процесі [1].

Дослідження показують, що використання цифрових технологій може значно підвищити зацікавленість та активність студентів у фізичному вихованні. Casey та Jones (2011) відзначають, що впровадження цифрових технологій у фізичне виховання сприяє підвищенню залученості студентів та покращенню їхньої мотивації [2]. Крім того, використання мобільних додатків, таких як фітнес-трекери, позитивно впливає на мотивацію та залученість студентів до занять фізичною культурою. Rusmitaningsih та ін. (2024) дослідили роль фітнес-трекерів у підвищенні мотивації та залученості студентів до фізичного виховання, виявивши позитивний вплив цих технологій на активність студентів [3].

Таким чином, сучасні дослідження підтверджують, що інтеграція цифрових технологій, мобільних додатків та інноваційних педагогічних підходів у процес навчання легкої атлетики сприяє підвищенню мотивації та залученості студентів, що є ключовими чинниками успішності мобільного навчання.

Хоча багато дослідників відзначають позитивний вплив цифрових технологій на мотивацію студентів у фізичному вихованні, існує брак даних щодо їхнього впливу в умовах мобільного навчання легкої атлетики. Зокрема, недостатньо вивчено проблему групової згуртованості студентів в умовах мобільного навчання, як одного з чинників підтримання мотивації та залученості.

Метою даного дослідження є групової згуртованості майбутніх тренерів з виду спорту в процесі навчання видам легкої атлетики в мобільному форматі.

Для досягнення поставленої мети використано комплексний підхід, що включає: аналіз літератури; кількісний та якісний аналіз групової згуртованості (індекс групової згуртованості Сішора); опитування з використанням інструменту Google Forms; статистика: описова; критерій порівняння (Kruskal-Wallis test); критерій нормальності (Shapiro-Wilk's test). Значущість відмінностей визначалась на рівні $p < 0,05$; експериментальний підхід передбачав використання квазіекспериментального дизайну за участю студентів першого курсу віком $17,90 \pm 0,75$ років, які навчаються за спеціальністю «Тренерська діяльність в обраному виді спорту» в загальній кількості 83 особи ($n = 83$), без урахування статі досліджуваних.

В таблиці 1 представлені результати оцінювання групової згуртованості досліджуваних студентів (табл. 1).

Таблиця 1 – Групова згуртованість майбутніх тренерів з виду спорту в умовах мобільного навчання

Група	Статистика	
	М	SD
Спортивні ігри ($n = 23$)	9,21	3,03
Циклічні види спорту ($n = 19$)	8,40	2,66
Єдиноборства ($n = 21$)	10,05	3,17
Танцювально-спортивні види та гімнастика ($n = 20$)	9,13	2,44

Встановлено, що в групах представників «спортивні ігри» та «танцювально-спортивні види та гімнастика» результати опитування мали нормальний розподіл нормальний. В інших групах гіпотеза про нормальність розподілу була відкинута. Таким чином, при вивченні групової згуртованості варто розглядати варіативність прояву цієї характеристики й на індивідуальному рівні. Встановлена віддаленість отриманих результатів від нормального розподілу додатково вказує на варіативність лідерства в досліджуваних групах як для індивідуальних видів спорту, так і командних, де фактор лідерства окремих амплуа має значення для групової результативності.

Порівняння результатів опитування між групами засвідчило відсутність значущих відмінностей ($H = 2,85$; $p = 0,42$). Відсутність значущих відмінностей при порівнянні вимірюваної характеристики між групами вказує на схожість сприйняття формату мобільного навчання представниками різних спортивних спеціалізацій. Дещо нижчими вони є у групі представників циклічних видів спорту (індивідуальні види) порівняно з представниками спортивних ігор (командні види). Це може пояснюватися вищими вимогами до прояву лідерських якостей в індивідуальних видів спорту, порівняно з командними видами. Отримані дані свідчать про схожий вплив мобільного навчання майбутніх тренерів з виду спорту на групову згуртованість.

На рисунку 1 візуалізовано співвідношення рівнів групової згуртованості досліджуваних вибірових сукупностей студентів (рис. 1)

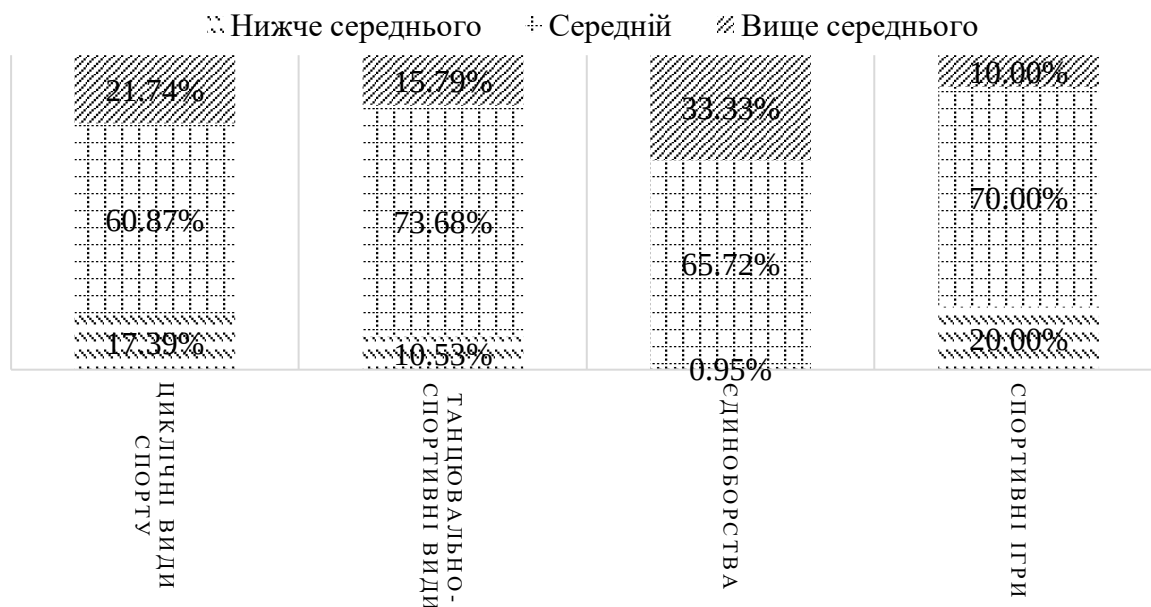


Рисунок 1 – Співвідношення рівнів групової згуртованості студентів

Всі досліджувані вибірові сукупності продемонстрували середній та нижче середнього рівні групової згуртованості. Виявлено, що рівень групової згуртованості не пов'язаний зі спортивною спеціалізацією. Це вказує на відсутність суттєвих відмінностей впливу формату дистанційного навчання для представників окремих спортивних спеціалізацій. В майбутньому їх можна розглядати як цілісну сукупність, оцінюючи сприйняття мобільного навчання та розробляючи заходи з покращення мотивації та залученості студентів у навчальний процес.

Таким чином, мобільне навчання у підготовці майбутніх тренерів асоціюється з невисоким рівнем групової згуртованості студентів, що потребує подальшого дослідження та адаптації навчальних методик для покращення мотивації та залученості. Аналіз отриманих даних не виявив значущих відмінностей між представниками різних спортивних спеціалізацій, що свідчить про подібне сприйняття мобільного навчання студентами як індивідуальних, так і командних видів спорту. Відсутність зв'язку між рівнем групової згуртованості та спортивною спеціалізацією підтверджує гіпотезу про те, що дистанційне навчання не чинить суттєвого впливу на колективну взаємодію студентів, незалежно від особливостей їхнього виду спорту.

Перспективи подальших розвідок полягають у розробці заходів з підвищення групової згуртованості студентів в умовах навчання з використанням мобільних технологій.

Список використаних джерел

1. **Al-Said K.** Influence of teacher on student motivation: Opportunities to increase motivational factors during mobile learning. *Education and Information Technologies*. 2023. Vol. 28, No. 10. P. 13439–13457. 2. **Casey A., Jones B.** Using digital technology to enhance student engagement in physical education. *Asia-Pacific Journal of Health, Sport and Physical Education*. 2011. Vol. 2, No. 2. P. 51–66. 3. **Rusmitaningsih F. N., Subarjah H., Yustiana Y. R., Saputra D. R.** Enhancing students' engagement and motivation in physical education: the role of fitness tracker apps. *Edu Sportivo: Indonesian Journal of Physical Education*. 2024. Vol. 5, No. 3. P. 274–288. 4. **Simón-Chico L., González-Peño A., Hernández-Cuadrado E., Franco E.** The impact of a challenge-based learning experience in physical education on

students' motivation and engagement. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education*. 2023. Vol. 13, No. 4. P. 684–700. 5. **Yip P. K.**, Cheng L., Cheung P. The association of children's motivation and physical activity levels with flipped learning during physical education lessons. *European Physical Education Review*. 2023. Vol. 29, No. 4. P. 601–618.

REGULATORY AND LEGAL SUPPORT FOR THE AI COMPETENCE DEVELOPMENT: FOREIGN EXPERIENCE

Ivanchuk Volodymyr,

Candidate of Philosophical Sciences
Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work
and Socio-Economic Development
SHEI «Donbas State Pedagogical University»
Sloviansk-Dnipro, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-5302-3511>
volodymyr.ivanchuk777@gmail.com

Zhezhera Viktoriia,

Head of the Ballistic Accounting Sector
Department of Forensic Research Types
Donetsk Scientific Research Expert Forensic Center
Ministry of Internal Affairs of Ukraine
Dnipro, Ukraine

Since the early 2020s, regulatory and conceptual reflections on the use of artificial intelligence (AI) technologies in education have emerged. A number of UNESCO framework and recommendation documents have been published, attempting to explore ways AI can support inclusive, equitable, and high-quality education, promote lifelong learning, and contribute to the achievement of sustainable development goals. Among these documents are: *Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities for Sustainable Development* (2019), *Artificial Intelligence Competency Framework: A Success Pipe from College to University and Later* (2021), *K-12 AI Curricula* (2022), *Guidance for Generative AI in Education and Research* (2023), *Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence* (2022), *Key Facts UNESCO's Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence* (2023), and *AI Competency Framework for Teachers* (2024), among others.

This paper examines the key provisions of international framework and recommendation documents from Europe and other parts of the world regarding the essence of artificial intelligence and the concept of "AI competency".

The regulatory and conceptual understanding of AI technologies in education in European and American countries is primarily shaped by UNESCO documents. UNESCO, as a specialized UN agency, coordinates the *Education 2030 Agenda*, which aims to ensure inclusive, equitable, and quality education, foster lifelong learning, and achieve sustainable development goals. The use of AI in education is identified as one of the key mechanisms for ensuring equitable and inclusive access to education, as emphasized in the UNESCO educational policy document *Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities for Sustainable Development* (2019) [1]. According to the document's authors, AI enables marginalized individuals and communities, people with disabilities, refugees, out-of-school children, and those living in isolated areas to access adequate learning opportunities. For example, AI-driven technologies allow students with special needs to study at home or in hospitals, ensuring continuity of education during emergencies or crises. Thus, AI can play a crucial role in supporting inclusive and equitable access to education.

At the same time, UNESCO's *Artificial Intelligence in Education* (2019) highlights several challenges associated with the integration of AI into education, including: implementing comprehensive public policies on AI for sustainable development, training teachers to use AI in education, preparing AI systems to understand educational processes, developing high-

quality and inclusive data systems, and ensuring ethical and transparent data usage and dissemination.

In the early 2020s, several framework documents were introduced to define key concepts such as “AI literacy” and “AI competency”. The *Artificial Intelligence Competency Framework: A Success Pipe from College to University and Later* (2021), developed by Dawson College (Canada), outlines essential AI-related knowledge, skills, and abilities required for professionals across business, technical, and human-centered domains, incorporating ethical competencies [2].

UNESCO’s *K-12 AI Curricula* (2022) provides a dual-faceted understanding of AI literacy. It defines AI literacy as both the ability to comprehend how AI systems collect, clean, manipulate, and analyze data (information literacy) and the ability to understand how AI algorithms detect patterns and relationships in data for human-machine interaction (algorithmic literacy). Furthermore, the K-12 AI curriculum outlines key AI techniques (e.g., Classical AI, Machine Learning, Supervised Learning, Neural Networks, Deep Learning) and AI technologies (e.g., Chatbots, Computer Vision, Natural Language Processing, Sensors) [3].

UNESCO’s *Guidance for Generative AI in Education and Research* (2023) provides a comprehensive definition of generative AI, describing it as an AI technology that autonomously generates content in response to prompts written in natural language conversational interfaces. GenAI creates new content in various formats, encompassing all symbolic representations of human cognition: natural language text, images (including photographs, digital paintings, and cartoons), video, music, and software code.

Additionally, regulations have been proposed for AI use in education, emphasizing a human-centered approach. These include ensuring inclusive access to educational programs, particularly for vulnerable groups such as students with disabilities; supporting personalized and open learning pathways; improving data-driven policies and governance to expand access and enhance learning quality; monitoring learning processes; alerting teachers to potential academic failures; and fostering ethical and responsible AI use.

The *Guidance for Generative AI in Education and Research* (2023) outlines key steps for regulating GenAI in education:

- Adoption of international or regional general data protection regulations;
- Development, revision, and funding of national AI strategies;
- Implementation of AI ethics regulations;
- Enforcement of existing copyright laws to govern AI-generated content;
- Establishment of legal frameworks for generative AI;
- Capacity-building for the responsible use of GenAI in education and research;
- Forecasting long-term implications of GenAI for education and research [4].

A particularly significant document is UNESCO’s *Key Facts on the Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence* (2023), which identifies four core values fundamental to AI systems for the benefit of humanity, individuals, society, and the environment: respect, protection, and application of human rights, fundamental freedoms, and human dignity; fostering peaceful, just, and interconnected societies; ensuring diversity and inclusivity; and preserving the environment and ecosystem sustainability [5].

Thus, the study allows us to conclude that artificial intelligence is understood as a phenomenon related to the simulation of human intelligence in machines or computers programmed to perform tasks that typically require human cognitive processes and decision-making abilities. AI is widely utilized in higher education, encompassing personalized learning, virtual assistants and chatbots, learning analytics, assessment, language translation, content and curriculum development, research, and admission processes.

The analysis of several key documents on the nature of artificial intelligence, its functioning across nearly all spheres of human life, AI ethics, and its potential applications in

education and research leads to the conclusion that these issues are of paramount importance today. They are driving significant transformations in numerous fields, from healthcare and transportation to industry and education. Knowledge and skills in working with AI are becoming fundamental requirements for professionals across various sectors.

References

1. **Artificial Intelligence in Education:** Challenges and Opportunities for Sustainable Development. UNESCO, 2019. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000366994>.
2. **Artificial Intelligence Competency Framework:** A success pipe from college to university and later. 2021. Dawsoncollege.qc.ca. URL: <https://www.dawsoncollege.qc.ca/ai/resources/ai-competency-framework>.
3. **K-12 AI curricula.** A Mapping of Government-Endorsed AI Curricula. UNESCO. Education 2030. Paris. 2022. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380602/PDF/380602eng.pdf>.
4. **Guidance** for generative AI in education and research. UNESCO. 2023. URL: <https://doi.org/10.54675/EWZM9535>.
5. **Key facts** UNESCO's Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. UNESCO. 2023. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000385082/>

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Ілійчук Любомира Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри початкової освіти та освітніх інновацій,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,

м.Івано-Франківськ, Україна

liubomyra.iliichuk@pnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-4274-6903>

Сучасний етап розвитку системи вищої педагогічної освіти характеризується глибокими трансформаціями, обумовленими як внутрішніми соціально-економічними факторами, так і зовнішніми чинниками, зокрема глобалізаційними процесами, інтеграцією у європейський простір вищої освіти, посиленням вимог до забезпечення якості освітніх послуг, цифровізацією суспільного життя, інституційною модернізацією та стандартизацією освітньої діяльності. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема забезпечення якості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів як суб'єктів професійної реалізації завдань шкільної освіти, розкриття потенціалу кожної особистості й формування людського капіталу.

Однією з ключових методологічних парадигм модернізації вищої педагогічної освіти виступає компетентнісний підхід, який трансформує освітню систему, переорієнтовуючи її з акценту на засвоєння знань до формування компетентностей. Такий підхід забезпечує системну підготовку педагогічних кадрів, здатних діяти ефективно в умовах динамічного освітнього середовища, здійснювати рефлексивну педагогічну діяльність, застосовувати інноваційні освітні технології та реалізовувати особистісно зорієнтоване навчання в початковій ланці загальної середньої освіти. Компетентнісно орієнтований підхід до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів розглядається як вагомий чинник забезпечення якості освіти, оскільки безпосередньо впливає на професійну готовність педагогів до виконання трудових функцій відповідно до сучасних соціальних запитів, державних стандартів і міжнародних рекомендацій у сфері педагогічної освіти.

Різні аспекти формування професійної компетентності майбутніх педагогів досліджувалися у працях як українських, так і зарубіжних учених. Зокрема, питання теоретико-методологічних основ компетентнісного підходу розглядалися у роботах Н. Бібік, І. Зязюна, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Пехоти, С. Сисоєвої та ін. Проблема професійної підготовки вчителя в контексті сучасних освітніх змін була проаналізована у працях І. Дичківської, Л. Кравчук, В. Лозової, О. Малахової, А. Сбруєвої, І. Хижняк, Л. Хомич та ін. Питання забезпечення якості освіти дослідили І. Булах, Л. Гриневич, В. Зінченко, М. Кісіль, С. Клепо, О. Коваленко, В. Кремень, О. Локшина, В. Луговий, О. Ляшенко, Т. Лукіна, О. Овчарук, О. Островерх, Л. Паращенко, Ю. Рашкевич, С. Щудло та ін. Незважаючи на вагомі наукові напрацювання, проблема інтеграції компетентнісного підходу в систему професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті забезпечення якості освіти потребує подальшого системного аналізу, що й зумовлює актуальність обраного напрямку дослідження.

Метою статті є теоретичне обґрунтування компетентнісного підходу як концептуальної основи модернізації системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті забезпечення якості освіти, а також виявлення його потенціалу для формування ключових і фахових компетентностей, необхідних для

ефективної педагогічної діяльності в умовах сучасного освітнього простору.

У процесі дослідження було використано комплекс взаємопов'язаних методів, що забезпечило досягнення поставленої мети. Зокрема, застосовано теоретичні методи, такі як аналіз, узагальнення, систематизація та інтерпретація наукових джерел з досліджуваної проблеми, а також моделювання, яке дозволило виокремити структурні компоненти компетентісно орієнтованої підготовки майбутніх учителів.

У сучасному науковому дискурсі триває активне обговорення щодо визначення інтегративного освітнього індикатора, який би дозволив комплексно оцінювати якість освіти в умовах трансформаційних змін. У результаті таких дискусій у якості концептуального орієнтира сучасної освітньої парадигми все частіше виокремлюється поняття компетентності, що виступає не лише як цільовий орієнтир, а й як критерій результативності освітньої діяльності. Відповідно, компетентісний підхід окреслюється як методологічна основа організації змісту освіти, визначення ефективних засобів, методів і технологій професійної підготовки майбутніх фахівців.

Слід зауважити, що ретроспективний аналіз еволюції компетентісного підходу свідчить про його тривалий і багатоаспектний розвиток, що охоплює кілька етапів становлення як у теоретичному, так і в практичному аспектах освітньої діяльності. Деякі дослідники зауважують, що ще з 1960-х рр. у науковий обіг увійшла категорія «компетенція», яка з часом зазнала сутнісного уточнення та диференціації зі спорідненим поняттям «компетентність». Цей перший етап характеризується філософсько-методологічним осмисленням нових термінів і спробами їх інтеграції в освітній дискурс. Упродовж 1970–1990-х рр. компетентісний підхід набув розвитку в галузі мовної освіти, комунікативної взаємодії, менеджменту та управління, де поняття компетенції почали трактуватися як ключові параметри професійної ефективності. Саме в цей період акцент змістився на прикладний аспект використання компетентностей, зокрема на вивчення поведінкових характеристик спеціалістів у контексті функціонального виконання професійних ролей. Сучасний етап (з 1990-х рр. і до сьогодні) позначений концептуальним осмисленням компетентності як фундаментальної педагогічної категорії, що визначає якість професійної підготовки, формує зміст освітніх стандартів і програм, а також детермінує оновлення педагогічної парадигми загалом. На цьому етапі компетентісний підхід трансформується з методологічної ідеї у цілісну концепцію освітнього проектування, що охоплює всі рівні системи вищої педагогічної освіти.

У сучасному науковому дискурсі переважна більшість дослідників інтерпретує категорію «компетентність» як системну оцінку характеристику особистості, що інтегрує знання, досвід, ціннісні орієнтири, мотиваційні установки та здатність до ефективного виконання трудових функцій у реальних умовах професійної діяльності. У сучасному українському науковому середовищі спостерігається поступове уточнення дефініцій понять «компетенція» і «компетентність». Перша зазвичай розглядається як потенціал, що базується на засвоєних знаннях і вміннях, тоді як друга – як здатність до їх практичного застосування в конкретних професійних ситуаціях [1, с. 178]. Відтак, поняття «компетентність» не зводиться виключно до певного обсягу знань чи навичок, а виявляється у синтезі когнітивного, операційного й особистісно-мотиваційного компонентів готовності фахівця до здійснення професійної діяльності.

Аналіз наукової літератури засвідчує відсутність єдиної, усталеної інтерпретації поняття «компетентність» у науковому дискурсі. Кожен дослідник намагається репрезентувати власне розуміння цієї категорії, виходячи з методологічних засад, галузі наукового пошуку та цільового контексту дослідження, у результаті чого формується багатовимірне уявлення про компетентність як інтегративну характеристику особистості. Так, на думку М. Голованя, термін «компетентність» охоплює сукупність

знань, умінь, навичок, досвіду та індивідуальних якостей, що зумовлюють здатність, готовність і прагнення особистості ефективно розв'язувати проблеми та виконувати завдання у складних життєвих ситуаціях з усвідомленням значущості результатів власної діяльності [2]. Г. Єльнікова наголошує на пов'язаності поняття з поведінковими проявами суб'єкта, які зумовлюють якісне виконання професійних функцій [3]. Окремі дослідники, зокрема Н. Сидорчук, визначають компетентність як складну інтегровану характеристику особистості, яка проявляється через здатність ефективно вирішувати проблеми та виконувати типові завдання, що виникають у реальних життєвих ситуаціях і в різних сферах діяльності. Ця здатність базується на використанні знань, навчального та життєвого досвіду, що відповідають засвоєній системі цінностей [4, с. 80]. Інший аспект компетентності розглядається Н. Бібік, яка зазначає, що компетентність є результатом освіти, що досягається не лише через зміст навчання, але й через соціальну взаємодію, як у міжособистісному, так і в інституційному культурному контекстах [5, с. 46]. Цю думку підтримує О. Пометун, яка визначає компетентність як систему спеціально організованих знань, умінь, навичок і ставлень, що набуваються у процесі навчання, або як результативно-діяльнісну характеристику освіти [6, с. 17]. Ці компоненти дозволяють особистості ефективно вирішувати проблеми, що виникають у конкретній сфері діяльності, адаптуватися до ситуацій та знаходити оптимальні рішення. Узагальнюючи погляди дослідників, доцільно зазначити, що компетентність не є простою сукупністю знань чи умінь, а являє собою функціональну здатність особистості застосовувати ці знання в нових, динамічних умовах професійної діяльності.

Таким чином, узагальнення наукових підходів до трактування поняття «компетентність» дає підстави розглядати її як інтегративну якість особистості, що включає систему знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, досвіду, а також готовність до ефективного вирішення завдань у різних контекстах професійної діяльності. У контексті сучасних освітніх трансформацій це поняття набуває форми цільового орієнтиру професійної підготовки фахівців, зокрема в галузі педагогічної освіти. З огляду на це, актуалізується потреба в окресленні відповідної методологічної парадигми, здатної забезпечити системне формування зазначених характеристик. Такою парадигмою і виступає компетентнісний підхід – концептуальна основа освітнього процесу, що орієнтує його на досягнення певного рівня сформованості компетентностей як інтегрованого результату навчання. Компетентнісний підхід передбачає не лише засвоєння знань як таких, а й акцентує увагу на їх практичному застосуванні, рефлексії, критичному осмисленні та адаптації до постійно змінюваного професійного середовища. У цьому контексті компетентнісний підхід виступає не лише інструментом модернізації змісту освіти, а й ключовим чинником забезпечення якості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Компетентнісний підхід у сучасній освіті розглядається як цілеспрямована організація освітнього процесу, спрямована на формування у здобувачів вищої освіти ключових (універсальних) та предметно-специфічних компетентностей. Йдеться про інтеграцію знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, особистісних якостей, що в сукупності забезпечують здатність випускника діяти автономно, відповідально та продуктивно в різних сферах діяльності [7]. На відміну від традиційної освітньої моделі, орієнтованої переважно на накопичення знань і формування репродуктивних умінь, компетентнісний підхід відстоює ідею перенесення акценту на результативність навчання, що виявляється у сформованій здатності до застосування знань у практичній діяльності. Така трансформація підходів до навчання створює необхідні умови для цілісного розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців як інтегративної характеристики особистості, що охоплює когнітивний, діяльнісний і ціннісно-світоглядний компоненти.

У межах компетентнісного підходу рівень освіченості інтерпретується не як суто обсяг засвоєних знань, а як здатність особистості ефективно застосовувати ці знання для вирішення широкого спектра завдань у повсякденному житті і професійній діяльності. Такий підхід не заперечує важливості знань як базового ресурсу освіти, проте акцент зміщується на їх функціональне використання в реальних життєвих і професійних ситуаціях. Компетентнісний підхід набуває визначального значення у системі професійної підготовки здобувачів вищої освіти, адже не лише розширює функціональні можливості освітнього процесу, а й забезпечує перехід від авторитарної моделі навчання до індивідуалізованої й особистісно орієнтованої, де викладач виступає не лише транслятором знань, а й фасилітатором формування професійних, комунікативних та інтелектуальних здібностей майбутнього фахівця. Відбувається також і трансформація поведінкової моделі здобувача освіти: від пасивного сприйняття та репродуктивного засвоєння знань – до активної, дослідницько орієнтованої, самостійної діяльності. Такий підхід не лише забезпечує якісну підготовку конкурентоспроможного фахівця, а й сприяє формуванню внутрішньої мотивації до безперервного професійного зростання, адаптації до змін у сфері освіти та здатності приймати відповідальні рішення в реальних умовах професійної діяльності.

Отже, сучасний етап трансформації системи вищої педагогічної освіти вимагає переосмислення методологічних засад професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті забезпечення якості освіти. Компетентнісний підхід постає як провідна концептуальна основа модернізації освітнього процесу, що забезпечує інтеграцію знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій та особистісних характеристик, необхідних для ефективного виконання професійних функцій в умовах динамічного освітнього середовища. Такий підхід є необхідною умовою формування висококваліфікованих педагогічних кадрів, здатних забезпечити ефективну реалізацію освітніх завдань в умовах сучасних соціокультурних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Хоружа Л. Л. Компетентнісний підхід в освіті : ретроспективний погляд на розвиток ідеї. *Педагогічна освіта : теорія і практика. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць*. Київ : КМПУ імені Б. Д.Грінченка, 2007. С. 178–183. **2. Головань М. С.** Компетенція та компетентність : порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8 (18). С. 224–234. **3. Єльнікова Г. В.** Компетентнісний підхід до моделювання професійної діяльності керівника вищого навчального закладу. *Теорія і методика управління освітою*. 2010. № 4. С. 18–27. **4. Сидорчук Н. Г.** Порівняльний аналіз понять «компетенція» та «компетентність» як складних психолого-педагогічних феноменів. *Проблеми освіти : збірник наукових праць*. 2015. С. 78–81. **5. Бібік Н. М.** Компетентнісний підхід : рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи* / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. С. 45–50. **6. Пометун О. І.** Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи* / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. С. 15–24. **7. Химинець В. В.** Інноваційна освітня діяльність : монографія. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 360 с.

ЕТИКА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Кібаленко Вадим Віталійович,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,

м. Умань, Україна

vadym.kibalenko@udpu.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0007-2386-7634>

Сучасна педагогічна освіта зазнає значних трансформацій, зокрема, у напрямі інтеграції підприємницької компетентності як ключового елемента підготовки майбутніх педагогів. В умовах глобалізації та цифровізації важливо не лише формувати у викладачів та здобувачів освіти здатність до підприємницької діяльності, а й забезпечувати дотримання етичних норм у цьому процесі. Етичні аспекти підприємництва в педагогічній сфері охоплюють питання відповідальності, доброчесності, соціальної справедливості та професійної культури.

Підприємницька діяльність у сфері освіти охоплює широкий спектр ініціатив: від створення авторських курсів та освітніх платформ до розробки навчальних матеріалів. Однак комерціалізація освітнього процесу несе певні ризики, зокрема щодо порушення етичних норм. Відповідальне підприємництво в педагогіці ґрунтується на таких ключових принципах:

1. Чесність та академічна доброчесність

Академічна доброчесність є основою якісної освіти та передбачає дотримання чесних методів навчання, оцінювання та створення контенту. В освітньому підприємстві чесність проявляється у:

- авторському праві та відсутності плагіату. Використання чужих матеріалів без належного цитування чи дозволу суперечить етичним нормам. Наприклад, викладач, який продає онлайн-курс, але використовує чужі відеолекції без зазначення авторства, порушує принципи академічної доброчесності.

- прозорості оцінювання. Репетитори та розробники онлайн-курсів не повинні продавати відповіді на іспити чи тестові завдання, оскільки це знецінює процес навчання та заохочує нечесність серед здобувачів освіти.

- справедливій рекламі освітніх послуг. Якщо викладач або навчальний центр обіцяє здобувачам освіти «100% успішне складання тесту» без належного навчання, це вводить в оману та суперечить етичним стандартам.

2. Соціальна відповідальність підприємництва в освіті

Підприємництво в освіті має бути орієнтоване не лише на прибуток, а й на соціальну користь. Важливими аспектами є:

- доступність освіти. Важливо, щоб освітні продукти та послуги були доступними для широкої аудиторії. Наприклад, Coursera та EdX пропонують моделі «Freemium», де користувачі можуть отримати базові знання безкоштовно, а платні послуги включають сертифікати та додаткові матеріали.

- освітні ініціативи для незахищених груп населення. Наприклад, соціальне підприємництво може передбачати створення безкоштовних курсів з ІТ-грамотності для людей з інвалідністю або осіб, що втратили роботу.

- етичні підходи до співпраці з корпоративним сектором. Освітні установи мають уникати конфлікту інтересів, коли, наприклад, зміст навчальних програм формується під впливом комерційних спонсорів та без врахування академічних стандартів.

3. Етичне використання технологій в освітньому підприємстві

Застосування новітніх технологій, таких як штучний інтелект (ШІ), доповнена реальність (AR) і віртуальна реальність (VR), відкриває нові можливості для освіти, але також створює етичні виклики:

- персоналізація навчання та конфіденційність даних. Наприклад, онлайн-платформи, що використовують штучний інтелект для аналізу успішності здобувачів освіти (наприклад, Coursera або Khan Academy), повинні забезпечувати безпеку персональних даних і не використовувати їх для комерційних цілей без дозволу користувачів.
- маніпулятивний контент. Деякі платформи можуть навмисно створювати алгоритми, що стимулюють здобувачів освіти купувати додаткові курси чи матеріали, навіть якщо вони не є необхідними для їхнього освітнього процесу.
- етичність впровадження гейміфікації. Наприклад, система нагород у курсах (бейджі, рейтинги) має мотивувати здобувачів освіти до навчання, але не створювати надмірний конкурентний тиск, що може призводити до стресу чи демотивації.

4. Дотримання етичних норм у монетизації знань

Монетизація освітніх послуг є поширеним явищем, але вона має бути прозорою та відповідати принципам доброчесності:

- прозорість ціноутворення. Освітні платформи та приватні викладачі мають чітко пояснювати, за що саме сплачують здобувачі освіти. Наприклад, деякі курси обіцяють «працевлаштування після завершення навчання», але не гарантують цього на практиці.
- чесне ставлення до ліцензування освітніх продуктів. Викладачі та підприємці, що розробляють авторські методики, повинні дотримуватися принципів відкритої науки, ліцензувати свої матеріали відповідно до законодавства та не використовувати чужі напрацювання без дозволу.
- відмова від агресивного маркетингу. Наприклад, деякі платформи продають сертифікати, які не визнаються роботодавцями, але рекламують їх як «офіційне підтвердження кваліфікації». Це може вводити користувачів в оману та завдавати шкоди їхньому кар'єрному зростанню.

Отже, етика підприємницької діяльності у педагогічній сфері є критично важливим аспектом розвитку освіти. Освітнє підприємництво має базуватися на чесності, соціальній відповідальності, прозорості та етичному використанні технологій. Викладачі та освітні підприємці повинні дотримуватися принципів академічної доброчесності, уникати конфліктів інтересів та забезпечувати рівний доступ до знань. Дотримання цих стандартів сприятиме не лише покращенню якості освіти, а й підвищенню довіри суспільства до новітніх освітніх ініціатив.

Список використаних джерел

1. Кібаленко В.В. Особливості формування підприємницької компетентності майбутніх педагогів. *Актуальні проблеми підготовки сучасного педагога: теорія, історія, практика* : XV Всеукр. наук.-практ. онл.-конф., м. Умань, 23 жовт. 2024 р. Умань. 2024. С.335–338. 2. Медведєва М.О., Жмурко О.І., Криворучко І.І., Ковтанюк М.С. Використання масових відкритих онлайн-курсів у підготовці майбутніх учителів інформатики. *Інноваційна педагогіка*. 2021. № 33, т. 2. С.159–164. http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/33/part_2/33.pdf

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Корінська Ольга Олегівна

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
викладач кафедри літературознавства, східної філології і перекладу,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м.Полтава, Україна
olgaburbonova@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4576-8462>

Цифрові технології у ХХІ ст. стрімко увійшли в повсякденне життя, змінили та продовжують змінювати його. Те, що ще кілька років тому вважалося інноваційним, сьогодні стає абсолютно звичним та буденним для нас. Цифрові технології успішно реалізуються в управлінні, бізнесі, економічній та соціальній сферах, а також в освіті, сприяючи її інноваційному розвитку.

Саме такі зміни можна трактувати як перетворення, трансформації традиційних форм, видів та істотних властивостей освітнього середовища у більш мобільне, екологічне, варіативне та ефективне. Цифрові трансформації у сфері освіти та науки є комплексною роботою над побудовою цифрових рішень із влаштуванням безпечної електронної освітньої території, інфраструктури закладів та установ освіти і науки, підвищення рівня цифрової компетентності та інформаційної культури майбутніх фахівців.

Варто також зазначити, що використання цифрових технологій у системі вищої освіти є ключем забезпечення широких можливостей вільного розвитку особистості, про що йдеться у Законі України «Про вищу освіту», «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022 – 2032 роки».

Трансформаціями у цифровій сфері, зазвичай, називають насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами, а також налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично робить можливим інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір. [1]

І. Струтинська під поняттям «цифрова трансформація» у широкому сенсі розуміє незворотний процес упровадження цифрових технологій в умовах розвитку ери цифрової економіки для вдосконалення життєдіяльності людини, бізнесу, суспільства та держави загалом. [1]

Д. Тищенко розглядає цифрову трансформацію як інтеграцію цифрових технологій на засадах цифрового лідерства та цифрової культури у всі сфери бізнесу, що призводить до фундаментальних змін у формуванні ефективних цифрових екосистем та є базисом цифрової ери майбутнього. [2]

О. Панасюк вважає, що цифрова трансформація – це процес впровадження інноваційних технологій в усі аспекти життя, від щоденних операцій до прийняття стратегічних рішень [3]

Спираючись на проведений термінологічний аналіз, цифрову трансформацію в освітній галузі ми визначаємо як важливий комплексний процес перебудови освітньої сфери під впливом цифрових технологій, що включає в себе застосування різноманітних комп'ютерних програм та інших цифрових ресурсів у навчальній діяльності.

Спираючись на проведений термінологічний аналіз, цифрову трансформацію в освітній галузі ми визначаємо як важливий комплексний процес перебудови освітньої сфери під впливом цифрових технологій, що включає в себе застосування різноманітних комп'ютерних програм та інших цифрових ресурсів у навчальній діяльності.

Цифрова трансформація значно впливає і на освітню сферу й, зокрема, на підготовку майбутніх перекладачів. Цифрові технології допомагають створити сучасний освітній простір, сприяють персоналізації навчання: дають змогу обрати та побудувати індивідуальну освітню траєкторію із врахуванням здібностей кожного студента та урізноманітнити навчальні матеріали. Вони також підвищують навчальну мотивацію за допомогою інтерактивних освітніх матеріалів та мультимедійних завдань, полегшують щоденну діяльність педагогів і управлінців через моніторинг, звітність та перевірку робіт. [4] Крім того, завдяки впровадженню штучного інтелекту у навчальну діяльність з'явилася можливість створювати інтелектуальні освітні системи, які здатні перевіряти та аналізувати знання студентів, а також складати індивідуальні навчальні плани.

Цифрова вища школа забезпечує рівний доступ учасників освітнього процесу до електронного освітнього контенту, що дозволяє ефективно організовувати і контролювати навчальну роботу кожного студента, включаючи самоконтроль. Це розширює можливості майбутніх фахівців та підвищує їх відповідальність за власні результати навчання.

Таким чином, цифрова трансформація сьогодні є рушійною силою, міцним фундаментом для створення успішного та високоінтелектуального суспільства. Сучасні цифрові технології є не просто двигуном розвитку економіки будь-якої держави, вони виконують важливі соціальні завдання, що дозволяє ефективно вирішувати такі суспільні проблеми, як підвищення якості життя населення, трансформація ринку праці, екологічні та освітні проблеми тощо. Цифровізація освітньої сфери на сьогодні є не лише трендом, але й справжньою необхідністю, адже саме завдяки інноваційним технологіям можна зробити процес навчання ефективним та дієвим. Сучасні цифрові технології забезпечують індивідуалізацію та диференціацію навчання майбутніх фахівців у галузі перекладу, орієнтуючись на рівень їх мовної підготовки та індивідуальні можливості.

Список використаних джерел

- 1. Струтинська І. В.** Дефініції поняття «цифрова трансформація». Економіка та управління підприємствами. Причорноморські економічні студії. 2019. Вип. 48 – 2. С. 91 – 96.
- 2. Тищенко Д. С.** Цифрова трансформація як драйвер розвитку економіки. Цифрова економіка та економічна безпека. 2023. Вип. 4(04). С. 38 – 45.
- 3. Панасюк О.О.** Цифрова трансформація бізнесу. 2022. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/144-1.pdf> (дата звернення: 14.03.2025).
- 4. Павлюк О. П., Болгар О. М.** Цифрова трансформація як резонанс у інноваційну траєкторію майбутнього. DIGITAL TRANSFORMATIONS IN EDUCATION SPHERE. 2022. С. 19 – 22.

КОМПОНЕНТИ В СТРУКТУРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Красільников Микола Іванович,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна
kni_2009@ukr.net

<https://orcid.org/0009-0001-1333-2245>

Науковий керівник – Починкова Марія Миколаївна,
докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри початкової освіти

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна
pochinkovam@gmail.com

Сучасне суспільство вимагає від системи освіти підготовки професійних менеджерів, що здатні до швидкої адаптації, вирішення складних завдань, ефективного використання інформаційно-комунікативних технологій, роботи з інформацією під час професійної діяльності. Такий підхід вимагає сформованої інформаційної компетентності як складової професійної.

У науковій літературі останніх років спостерігаємо одночасне використання близьких і дотичних понять: «інформаційна компетентність», «інформаційно-цифрова компетентність», «цифрова компетентність», «технологічна компетентність». Різні аспекти дослідження цих напрямків висвітлено в доробках вітчизняних і зарубіжних науковців, як-от: А. Барбінова, Г. Дегтярьова, Ю. Зубова, Н. Курих, Н. Насирова, В. Саєнко, І. Сілютіна, Н. Сороко, В. Фокєєва; E. Cela, K. Dunn, E. Jan, R. Renigere та ін.

У свою чергу, структура поняття «інформаційна компетентність», «інформаційно-цифрова компетентність», «технологічна компетентність» особистості й фахівців різного професійного спрямування були предметом дослідження А. Барбінової, В. Бикова, О. Білоус, Ю. Богачков, А. Добровольської, С. Калаур, О. Литвиненко, О. Матвієнко та ін.

До сьогодні немає однастайно визначеною позиції щодо структури інформаційної компетентності майбутніх фахівців, зокрема менеджерів. Однак, для того щоб визначити структуру інформаційної компетентності майбутніх менеджерів, перш за все, варто розглянути позиції дослідників щодо структури інформаційної компетентності майбутніх фахівців загалом.

Мета нашого дослідження – розглянути погляди дослідників на компоненти в структурі інформаційної компетентності майбутніх фахівців.

Під час дослідження нами була використана низка методів дослідження: аналіз і узагальнення наукової літератури для визначення позицій науковців щодо структури інформаційної компетентності майбутніх менеджерів, а також для визначення місця мотиваційного компонента в такій структурі.

А. Барбінова розглядає структуру інформаційно-цифрової компетентності як єдність наступних компонентів: «знання, уміння, навички, ставлення, інформаційна культура та цифрова грамотність» [1, с. 409].

Група авторів, В. Биков, О. Білоус, Ю. Богачков та інші, розглядають такі складові інформаційно-комунікативної компетентності:

– здатності і вміння (здобувати інформацію з різних джерел у зрозумілому вигляді; працювати з різними відомостями; критично оцінювати відомості; використовувати в професійній діяльності інформаційно-комунікаційної технології);

– знання (особливостей інформаційних потоків у своїй галузі; основ ергономіки та інформаційної безпеки; функціональних можливостей інформаційно-комунікаційних технологій; конкретних навичок з використання комп'ютерної техніки та інформаційно-комунікаційних технологій; ставлення особистості до застосування інформаційно-комунікаційних технологій для відповідальної соціальної взаємодії і поведінки) [2].

Н. Баловсяк серед компонентів інформаційно-технологічної компетентності визначає інформаційний, комп'ютерно-технологічний, процесуально-діяльнісний компоненти [3].

Т. Бондаренко серед складових інформаційно-комунікативної компетентності визначає здібності й уміння:

– здібності (використовувати інформаційно-комунікативні технології в професійній діяльності, освітньому процесі та повсякденному житті);

– уміння (раціонально використовувати інформаційно-комунікативні технології для вирішення завдань; критично оцінювати здобуті результати професійної діяльності; оперативно реагувати на можливі зміни, здатність до самого розвитку в питаннях застосування інформаційно-комунікативних технологій) [4].

С. Калаур, М. Наголюк, визначають структуру інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх прикордонників як сукупність таких компонентів:

– ціннісно-мотиваційний (наявність цінностей, мотивів, потреб, інтересів, прагнень щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій);

– теоретико-когнітивний (знання нормативно-правових документів щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності);

– інформаційно-технологічний (здатність використовувати інформаційно-комунікаційні технології та інформаційні ресурси, розробляти необхідний цифровий контент, розв'язувати технічні проблеми);

– операційно-діяльнісний (уміння працювати із даними в мережі Інтернет, володіти способами інформаційного пошуку і фільтрації даних відповідно до професійних інформаційних потреб певної категорії персоналу, уміння інтерпретувати й адаптувати інформацію до завдань професійної діяльності; здійснювати комунікацію та взаємодію за допомогою цифрових технологій, використовувати інформаційно-комунікаційні технології для створення контенту за напрямом діяльності, застосовувати сучасне обладнання й спеціальну техніку, задовольняти інформаційно-комунікаційні потреби для особистісного й професійного вдосконалення) [5, с. 66].

Отже, аналіз поглядів науковців на компоненти структури інформаційної компетентності майбутніх фахівців дозволяє дійти наступних узагальнень: по-перше, інформаційна компетентність розглядається як синонімічне поняття до інформаційно-комунікаційної або інформаційно-цифрової компетентності; по-друге, відсутній універсальний погляд на структуру такої компетентності; по-третє, дослідники роблять спроби розкрити структуру цієї компетентності або через знання, здібності й уміння, або через змістові компоненти, такі, як: ціннісно-мотиваційний, інформаційний, теоретико-когнітивний, інформаційно-технологічний / комп'ютерно-технологічний, операційно-діяльнісний / процесуально-діяльнісний. Уважаємо, що такі підходи до визначення компонентів не протирічають одне одному, а взаємодоповнюють чи поглиблюють структуру поняття, а значна кількість підходів свідчить про складність та багатоаспектність досліджуваного поняття.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в докладному розкритті змісту структурних компонентів інформаційної компетентності майбутніх менеджерів з урахуванням специфіки їхньої професійної діяльності.

Список використаної літератури

1. Барбінова А. Розвиток інформаційно-цифрової компетентності майбутніх менеджерів освіти в умовах інноваційної діяльності. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 51. С. 551–63. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/51-63>. **2. Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України : метод. рекомендації / В. Ю. Биков, О. В. Білоус, Ю. М. Богачков та ін. ; За заг. ред. В. Ю. Бикова, О. М. Спіріна, О. В. Овчарук. К. : Атіка, 2010. 88 с.** **3. Баловсяк Н. В.** Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. К. : Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 2006. 334 с. **4. Бондаренко Т.** Особливості формування інформаційно-комунікативної компетентності в учнів основної школи. *Педагогічні науки*. 2019. № 74. С. 8–14. **5. Калаур С.,** Наголюк М. Структура інформаційно-комунікаційної компетентності молодших інспекторів прикордонної служби. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. Випуск № 2. С. 61–68. <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-2-61-68>.

ПРИНЦИПИ, ЗМІСТ І РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Ланова Ірина Вікторівна,
викладач кафедри професійної
та соціально-гуманітарної освіти,
Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна,
lanovaya@ukr.net
<https://orcid.org/0009-0009-5672-6859>

Інноваційний розвиток вищої освіти передбачає впровадження моделі фахівця ХХІ століття, який володіє творчим, гуманістичним та інтелектуально-моральним підходом. Важливо забезпечити підготовку на світовому рівні в таких сферах, як фундаментальні, інформаційні, правові та гуманітарні науки.

Завдання сучасної вищої освіти полягає не лише в підготовці висококваліфікованих фахівців, а й у формуванні інтелігентних особистостей, здатних орієнтуватися в сучасних історичних, економічних і культурних реаліях. Нова парадигма вищої освіти передбачає трансформацію ролі викладача в процесі навчання, де він стає керівником самостійної навчальної, науково-дослідної та практичної діяльності студента. Саме тому важливо встановлювати високі вимоги до професійної підготовки педагогів.

Важливість ролі вчителя у цивілізованому світі неоціненна. Історично існувала пряма залежність між рівнем педагогічної діяльності та рівнем освіти загалом, а також між рівнем освіти й інтелектуальним і моральним потенціалом нації. Моральний та інтелектуальний потенціал людей прямо впливає на долю країни. Вчитель цінний не лише як передавач знань, а й завдяки його моральній позиції та здатності формувати особистість. Педагог є носієм культурного та духовного змісту, який стає важливою частиною освітнього процесу.

Система професійної підготовки педагогів має бути орієнтована на формування вчителя-дослідника, для якого пізнання є основним мотивом діяльності. Пізнавальна активність повинна бути основою і для студентів, і для викладачів, адже для студентів важливо усвідомити значення навчальної та наукової роботи для їх професійного розвитку. Формування пізнавального культу є складним та тривалим процесом, який включає створення атмосфери науки у вищому закладі освіти.

Професійна підготовка педагогів також повинна сприяти розвитку індивідуальності викладача. Чим яскравіша індивідуальність педагога, тим більше він впливає на учнів. Важливо, щоб педагог бачив і розвивав свою індивідуальність, оскільки тільки вона здатна формувати індивідуальність інших.

Система професійної підготовки повинна також забезпечувати всебічну гуманітарну освіту. Педагог повинен добре знати культуру як світову, так і національну, оскільки це є основою для формування духовного світу особистості. Гуманізація освіти полягає не просто в розширенні гуманітарних дисциплін, а в тому, щоб культура була представлена в усіх аспектах освіти, а її цінності засвоювала кожна особистість.

Освіта повинна бути орієнтована на культурутворення, що дозволить формувати не лише освічену, але й культурну особистість. Важливо змінити акценти з простого здобуття знань на розвиток здатності критично оцінювати навколишній світ, людей і самого себе з позиції суб'єкта культури.

Система підготовки педагогів має сприяти самореалізації кожного студента, надаючи йому можливість планувати своє професійне становлення. Це вимагає розвитку

мотивації до самонавчання й самостійного здобуття знань, що є основою для професійного розвитку. Педагогічна підготовка повинна сприяти розвитку професійного мислення, заснованого не на запам'ятовуванні фактів, а на реалізації творчих здібностей і розвитку активного мислення.

Отже, без оновлення системи професійної підготовки педагогів неможливо говорити про модернізацію освіти. Потенціал освітнього процесу залежить від того, як використовуються матеріали та як педагог виконує свою роль у цьому процесі.

РОЗРОБКА МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ ДЛЯ ПЛАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Литвиненко Микола Денисович

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Донбаська державна машинобудівна академія,

м. Краматорськ, Україна

george.byron.1822@gmail.com

Науковий керівник – Гітіс Веніамін Борисович

кандидат технічних наук, доцент

доцент кафедри інтелектуальних систем прийняття рішень

Донбаська державна машинобудівна академія,

м. Краматорськ, Україна

veniamin.gitis@gmail.com

Навчальний процес у закладах вищої освіти вимагає вмілого планування та управління своїм навантаженням від студентів. Різноманітні предмети, обширні розклади занять, та велика кількість індивідуальних завдань створює неабиякі труднощі з раціональним використанням часу для більшості. Автоматизація цих справ за допомогою інформаційних систем дозволяє покращити організацію навчального процесу, підвищити успішність, та поліпшити управління ресурсами навчання.

Планування дозволяє раціонально розподіляти ресурси, прогнозувати витрати часу та забезпечувати ефективне виконання завдань. Правильний підхід до планування сприяє досягненню стратегічних цілей та мінімізації ризиків. Планування може здійснюватися на різних рівнях – від особистого тайм-менеджменту до глобальних бізнес-стратегій. Основними факторами успішного планування є чітко визначені цілі, аналіз ресурсів та використання сучасних інструментів [1].

Існує багато різних методів і способів успішного планування і розподілу навантаження для вдалого виконання задач. На основі них існує багато онлайн-уроків, курсів (платних і безоплатних), навіть у деяких вишах в програму навчання вводиться предмет «Тайм-менеджмент». Однак це далеко не завжди допомагає вирішити проблему розподілу навантаження, і, як наслідок, успішності студентів і головної болі викладачів, коли доводиться перевіряти багато робіт за один раз в кінці семестру. Тому є актуальним створення засобів для планування роботи, залишаючи здобувачу освіти лише роботу над завданнями безпосередньо.

Метою роботи є побудова математичної моделі для планування навчального процесу здобувачів вищої освіти.

Для вирішення поставленої задачі було розроблено математичну модель у вигляді неklasичної СМО [2].

Модель базується на множині завдань

$$\tau = \{T_1, T_2, \dots, T_n\}.$$

Для кожного завдання T_i визначені такі параметри:

H_i – необхідні години на виконання;

P_i – пріоритет завдання, що являє собою унікальне ціле число від 1 до n , де менше число означає вищий пріоритет;

N_i – назва завдання;

Доступний денний час (у хвиликах) обчислюється як:

$$M = 60 \times H_{day} + E,$$

де H_{day} – кількість робочих годин за день;

E – додаткові хвилини.

Далі відбувається сортування задач за пріоритетом, а також вибір завдання T_i . Після чого, якщо $H_k > 0$, додається блок тривалістю 60 хвилин:

$$H_k = H_k - 1,$$

Далі оновлюється сумарний час розкладу:

$$A = A + 60,$$

де A – сумарний час у розкладі.

Лічильник блоків збільшується:

$$B = B + 1,$$

де B – лічильник робочих блоків.

Коли $B = 2$ (тобто виконано два робочих блока поспіль), до розкладу додається перерва з тривалістю 20 хвилин, і сумарний час оновлюється:

$$A = A + 20.$$

Після обробки завдання індекс k збільшується на 1. Якщо k перевищує поточну кількість завдань у черзі, k встановлюється рівним 1, а завдання впорядковуються повторно за P_i .

Розклад S формується як послідовність блоків b_j , де для кожного блоку тривалість визначається за формулою

$$d(b_j) = \begin{cases} 60, & \text{якщо це робочий блок,} \\ 20, & \text{якщо це перерва} \end{cases}$$

Далі відбувається процес симуляції подання завдань. Під час виконання завдання користувач може завершити його за розрахований час, або ж достроково. В залежності від цього формується сумарний час виконання завдань. Якщо завдання виконано за розрахованим часом, то відбувається розрахунок за такою формулою:

$$U = U + 60,$$

де U – це загальна кількість хвилин, фактично витрачених на виконання завдання.

Якщо завдання виконано швидше ніж на те розраховувала програма, тоді

$$U = U + (60 - t_b),$$

де t_b – це фактично витрачений час.

В кінці кожного дня проводиться розрахунок ефективності користувача. Вона розраховується як відношення сумарного часу, витраченого на виконання завдань, до загальної кількості доступних хвилин на день:

$$\varepsilon = \frac{U}{M},$$

де M – загальна доступна кількість хвилин за день.

Як видно з моделі, процес роботи відбувається за принципом системи масового обслуговування з одним виконуючим приладом, яким і є сам здобувач [3]. Модель дає можливість рівномірно впорядкувати задачі за пріоритетом (який вказаний користувачем для кожного завдання), для виконання за проміжок часу, який буде зручно приділяти користувачу на день. Це допоможе спланувати і розділити навантаження рівномірно між предметами на заданий проміжок часу.

Такий варіант рішення поставленої задачі дозволить підтримувати успішність з усіх предметів протягом всього періоду навчання, а також допоможе здобувачу розподіляти навантаження протягом заданого терміну рівномірно.

Список використаних джерел

1. Секрети успішного планування // URL: <https://roxolana.com.ua/sekrety-uspishnogo-planuvannya-ta-upravlinnya-chasom/>. 2. Система масового обслуговування // URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Система_масового_обслуговування. 3. Класифікація систем масового обслуговування // URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/

STEAM-ОСВІТА ЯК ФУНДАМЕНТ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО МИСЛЕННЯ СУЧАСНОГО ПОКОЛІННЯ

Медведєва Марія Олександрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри інформатики і інформаційно-комунікаційних технологій,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна

m.o.medvedeva@udpu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-9330-5185>

Сучасний світ характеризується стрімким розвитком технологій, що вимагає від молодого покоління не лише глибоких знань у різних галузях, а й здатності до креативного мислення, вирішення складних проблем і швидкої адаптації до змін. Відповіддю на ці виклики стала концепція STEAM-освіти (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics), яка інтегрує науку, технології, інженерію, мистецтво та математику в єдину систему навчання. STEAM-освіта спрямована на розвиток інноваційного мислення, що є ключовою компетентністю для успішного функціонування в сучасному суспільстві.

STEAM-освіта базується на конструктивістському підході, який передбачає активне залучення здобувачів освіти у процес навчання, орієнтацію на практичне засвоєння знань та міждисциплінарну інтеграцію. Ключовими принципами STEAM-освіти є:

- проблемно орієнтоване навчання, яке сприяє формуванню критичного мислення;
- проєктна діяльність, що дозволяє застосовувати набуті знання у практичних умовах;
- колаборативне навчання, яке розвиває навички командної роботи;
- інтеграція мистецтва, що сприяє розвитку креативності та естетичного мислення.

Інноваційне мислення є сукупністю когнітивних процесів, що сприяють генерації нових ідей, адаптації до змін і створенню технологічних рішень. STEAM-освіта сприяє розвитку таких компонентів інноваційного мислення, як:

- аналіз та синтез інформації, що необхідні для вирішення складних завдань;
- гнучкість мислення, яка допомагає швидко адаптуватися до нових умов;
- креативність, що забезпечує пошук нестандартних рішень;
- емпатія та соціальна відповідальність, які сприяють орієнтації на потреби суспільства.

Щодо практичного впровадження STEAM-освіти в освітній процес, то воно відбувається через різноманітні методи та форми навчання, зокрема лабораторні дослідження та експерименти, що дозволяють здобувачам освіти отримувати реальний досвід роботи з технологіями; мейкерспейси та хакатони, які розвивають навички інженерного проєктування та програмування; дизайн-мислення, що сприяє формуванню інноваційних підходів до розв'язання проблем; використання віртуальної та доповненої реальності, яка розширює можливості навчання тощо.

Не аби яку роль тут відіграє використання онлайн-сервісів, які підтримують STEAM-навчання, зокрема:

Tinkercad – платформа для 3D-моделювання та розробки електроніки;

Scratch – середовище для візуального програмування та створення інтерактивних проєктів;

GeoGebra – інструмент для динамічної математики, що допомагає візуалізувати математичні концепції;

PhET Interactive Simulations – інтерактивні симуляції для вивчення фізичних, хімічних та біологічних явищ;

Google Arts & Culture – ресурс, що дозволяє інтегрувати мистецтво та культуру в освітній процес.

Проте, попри численні переваги STEAM-освіти, її впровадження стикається з низкою викликів як-от:

- недостатня матеріально-технічна база в закладах освіти;
- брак кваліфікованих педагогів, які володіють міждисциплінарними знаннями;
- необхідність адаптації навчальних програм до нових технологічних реалій;
- стійкість традиційних підходів до навчання, що гальмують інтеграцію STEAM-методів.

Незважаючи на це перспективи розвитку STEAM-освіти є значними. Серед ключових напрямів її вдосконалення варто виділити наступні:

- збільшення державної та приватної підтримки у створенні STEAM-центрів;
- розвиток міжнародного співробітництва у сфері інноваційної освіти;
- використання адаптивних цифрових платформ для персоналізованого навчання;
- інтеграція штучного інтелекту в освітній процес.

Отже, STEAM-освіта є фундаментом формування інноваційного мислення сучасного покоління, адже вона не лише забезпечує здобувачів освіти необхідними знаннями, а й розвиває їхню здатність до творчості, критичного мислення та проєктної діяльності. Завдяки інтеграційному підходу, STEAM-освіта створює сприятливі умови для підготовки фахівців, здатних вирішувати складні проблеми майбутнього. Її подальший розвиток та впровадження є важливим завданням для освітньої сфери в умовах цифрової трансформації суспільства.

Список використаних джерел

1. Medvedieva M.O. The essence and features of STEAM education: analysis of research and practice. *From Ideas to Solutions: Innovations in Science and Technology* : International Scientific and Practical Conference, London, 17–19 February 2025. London, 2025. P. 77–79. **2. Tsekhmister Y. V.,** Kotyk T. M., Matviienko Y. S., Rudenko Y. A., Ilchuk V. V. La efectividad de la tecnología de realidad aumentada en la educación STEAM. *Apuntes Universitarios*, 2021. 12(1), P. 250–267. <https://doi.org/10.17162/au.v11i5.932>. **3. Криворучко І.І.,** Тітова Л.О. Хмарні та мобільні технології у підготовці майбутнього вчителя. *Педагогічна академія: наукові записки*. 2024. № 10. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924205>. **4. Медведєва М.О.** STEAM-технології у формуванні фахової компетентності майбутніх учителів інформатики. *Українські студії в європейському контексті*. 2024. № 8. С. 241–247. URL: http://obrii.org.ua/usec/storage/conference/zb_vol8_2024.pdf.

ПРОФЕСІЙНИЙ ІМІДЖ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ: САМОПІЗНАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Шехавцова Світлана Олександрівна,

доктор педагогічних наук, професор,

філософський факультет,

Університет Матея Бела,

м. Банска Бистрица, Словаччина

svitlana.shekhavtsova@umb.sk

<https://orcid.org/0000-0001-8196-8977>

Чжан Яоюй,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Лубни, Україна

ZhangYaoyu1997@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-2205-5426>

На теперішній час не існує єдиного підходу стосовно визначення структурних компонентів професійного іміджу майбутніх учителів. Різні науковці виділяють неоднакові компоненти в структурі професійного іміджу, зокрема майбутніх учителів. Спираючись на своє бачення досліджуваної проблеми, науковці пропонують єдність таких компонентів: ціннісно-мотиваційного (система цінностей, потреб, мотиви діяльності, здатність до рефлексії), гносеологічного (система знань, необхідних для успішної педагогічної діяльності), діяльнісного (сформованість умінь і навичок розв'язувати завдання професійної спрямованості), особистісного, який має зовнішній прояв (стиль поведінки, культура спілкування, манера триматися, одяг, зачіска, предмети оточуючого середовища), внутрішній (життєві установки, моральне кредо та особистісні якості).

Відзначимо, що різні науковці виокремлюють різні компоненти професійного іміджу, зокрема вони акцентують увагу на візуальному образі фахівця, який передбачає вибір певного стилю одягу, макіяжу, зачіски та аудіальні параметри, манери поведінки тощо; інші науковці акцентуються на професіоналізмі, компетентності, моральній надійності, гуманітарній освіченості; для третіх науковців важливими є особистісні якості фахівців та ціннісні орієнтації.

Досить цікавий погляд стосовно структури професійного іміджу має О. Апостол, яка запропоувала такі компоненти:

- інтелектуальна культура – це гнучкість мислення, рефлексія і самосвідомість, пов'язана з розвитком творчого початку і ростом професійної майстерності особистості педагога;

- габітарна (лат. *habitus* - зовнішність) культура – це культура особистості, що включає в себе індивідуальність, яка визначає колірну гаму, фізичні та психофізіологічні особливості; стиль (романтичний, спортивний, драматичний), що встановлює індивідуальну креативну характеристику відповідно до вимоги професії; моду, яка відображатиме тенденції розвитку та допомагає педагогу бути сучасним і визнаним в середовищі колег та учнів.

- кінетична (грец. *kinesis* - рух) культура, обумовлена мімікою і пантомімікою (жести, вираз очей, поза, рух тіла, хода і постава);

- мовна культура – особистісна культура, яка розвивається на основі принципу об'єктивно існуючих зв'язків між мовою і пізнавальними процесами, що припускає відчуття стилю, розвинений смак і ерудицію;

- культура середовища – матеріальна і соціальна (оточення та аксесуари);
- артистична культура – інтегрована якість особистості, що здійснює єдність загальної культури та артистизму, аксіологічного та естетико-етичного начала в різноманітних видах професійної діяльності та спілкування [1, с. 26].

Одним з ключових компонентів, на наш погляд, є самопізнавальний компонент майбутніх учителів, який характеризується вміннями та навичками самостійного пізнання особистісних якостей. Аналіз наукових робіт дозволяє стверджувати, що самопізнання не є завершеною формою пізнання, оскільки самопізнання виникає в перебігу ситуативних та випадкових необхідностей, що виникають в певних професійних ситуаціях. В подальшому самопізнання інтегрується у більш або менш цілісне й адекватне поняття про власне Я, що зумовлене постійними змінами у часі реальних професійних умов життєдіяльності фахівців. Переважно відбуваються розбіжності між реальними змінами фахівців та тим, що відображено в їхньому усвідомленні, тобто в образі самого себе, в той час, коли новоутворення у власному психічному розвитку ще не стало змістом їхнього власного знання. Недостатньо чітко усвідомлюючи появу нових якостей фахівцями, вони немов із запізненням розуміють появу нових новоутворень, а до того часу користується вони старими знаннями про себе, старими самооцінками, незважаючи на те, що вони дійсно відповідають змісту нового психологічного утворення, його прояву [3, с. 237]. Очевидно, що самопізнання супроводжується прагненням майбутніх фахівців хорового диригування до цілеспрямованих особистісних змін в професійній діяльності під впливом усвідомлення власних індивідуальних психологічних особливостей відповідно образу Я-концепції.

З психологічної точки зору, поняття «самопізнання» передбачає відкриття себе, при цьому відкриття полягає, передусім, у виявленні власних позитивних якостей, можливостей, потенціалу та задатків, які можна в потенційно завдяки самовихованню розвинути й перетворити в здібності, стійкі риси характеру і, навіть, в талант [2, с. 41]. В основі самопізнання полягає пошук власного в собі істинного «Я». Самопізнання реалізується у застосуванні загальнолюдського психологічного знання про людину по відношенню до самого себе. Самопізнання сприяє формуванню власного професійного іміджу майбутніх учителів, тому саме цей аспект викликає дискусію в наукових колах педагогів.

Таким чином, формування професійного іміджу майбутніх учителів відбувається на основі самопізнання завдяки адекватному самоаналізу професійної діяльності, відповідно до зовнішніх викликів та соціальних зразків в європейському просторі. Тобто в процесі самопізнання відбувається усвідомлення власних позитивних та негативних якостей майбутніми учителями в професійно-педагогічній діяльності, які в процесі самовдосконалення набувають необхідних особистісно-професійних якостей, яких не вистачило задля здійснення ефективної професійної діяльності або, навпаки, завдяки самоаналізу та саморефлексії, прагнуть позбавитися негативних якостей, які заважають здійсненню якісної професійної діяльності на підґрунті сформованого в них професійного іміджу. Таким чином, самопізнання виступає ключовим етапом в процесі формування професійного іміджу у майбутніх учителів.

Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці „Funded by the EU NextGenerationEU through the Recovery and Resilience Plan for Slovakia under the project No. 09I03-03-V01-00148.”

Список використаних джерел

1. Апостол О.В. Критеріальний аналіз формування позитивного іміджу майбутніх викладачів закладів вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 19. Т. 1. С. 25–30.
2. Вітебська П. В. Самопізнання як основа глибокого психологічного розвитку особистості і формування педагогічного оптимізму вихователя. *Наука і освіта*. 2010. №9.

С. 40-43. **3. Пінська О.** Самопізнання як детермінанта професійного самовдосконалення майбутнього вчителя. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Педагогічні науки.* 2017. № 1 (13). С. 236–240.

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Мороз Володимир Петрович

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м.Полтава, Україна,

moroz74@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1703-0372>

Соціальна підтримка є ключовою категорією в соціології та педагогіці, охоплюючи заходи для забезпечення гідного рівня життя та сприяння адаптації особистості в умовах криз. Вона здійснюється через допомогу тим, хто не може самостійно подолати труднощі, і тісно пов'язана з принципами соціальної справедливості та прав людини. Феномен соціальної підтримки має глибоке історичне коріння, яке відображає еволюцію людської солідарності, починаючи з родоплемінних структур до сучасних державних систем соціального захисту. На початкових етапах підтримка була колективною, зокрема у родових громадах, де взаємодопомога базувалася на моральних нормах і релігійних віруваннях. Згодом, з розвитком державних інституцій, соціальна підтримка стала більш організованою. У Стародавньому Римі та середньовічній Європі вона набувала форм централізованих систем, часто через релігійні інституції. У середньовіччі церква відігравала важливу роль у підтримці нужденних, створюючи системи допомоги через монастирі та меценатів. Зі зміною соціально-економічних умов у новий час виникають державні механізми допомоги, що закладають основи для сучасних систем соціального захисту. Проте, розвиток соціальної підтримки не був рівномірним. Так, соціолог П. О. Сорокін застерігав, що не варто виходити з передбачення однотипного розвитку різних народів [1]. У багатьох культурах тривалий час зберігалися практики виключення непрацездатних членів громади, включно з дітовбивством або вигнанням старих людей у періоди нестачі ресурсів. Однак зі зміною господарських структур, появою надлишкової продукції та ускладненням суспільних відносин соціальна допомога стала більш систематизованою. Від колективної підтримки в межах громади вона поступово трансформувалася в централізовані механізми, що регулювалися владою чи релігійними інституціями [1], [2]. Релігійні вчення, що пропагували допомогу нужденним як моральний обов'язок, стали наступною сходинкою у розвитку соціальної підтримки. Так, наприклад, у Стародавньому Римі виникла система «аннони» – державного забезпечення продовольством, що являло собою річний урожай та запас хліба, потрібного для забезпечення міста та малозабезпечених громадян [3]. Вже після Першої світової війни соціальна підтримка студентів починає набувати нового значення. Економічна нестабільність, соціальні потрясіння та демографічні зміни спричинили необхідність розширення доступу до освіти для ветеранів, дітей загиблих солдатів та переселенців. Багато країн запровадили державні стипендії та студентські позики, що сприяло поступовій демократизації вищої освіти. У цей період з'являється розуміння того, що освіта може стати механізмом соціальної мобільності, а університети починають розглядатися як осередки не лише знань, а й соціальної інтеграції.

Повоєнний період XX століття став часом глобальних реформ у сфері соціальної підтримки студентів. США запровадили «G.I. Bill» [4], що надав фінансову допомогу ветеранам для здобуття вищої освіти, що значно змінило соціальний склад університетів та зробило освіту доступнішою для різних груп населення. В Європі почали активно впроваджувати соціальні програми, спрямовані на підтримку студентів із

малозабезпечених родин. Водночас Радянський Союз реалізував концепцію безкоштовної освіти з обов'язковим державним розподілом випускників, що, хоч і мало ідеологічне підґрунтя, забезпечило багатьом представникам робітничого класу можливість здобути освіту [5].

Після Другої світової війни становлення комплексних систем соціального захисту набуло ще більшого розмаху. Країни Заходу почали впроваджувати політику соціальної держави (welfare state) [6], [7], що передбачала державне забезпечення основних соціальних прав громадян, включаючи освіту. Декларація прав людини ООН 1948 року [8] закріпила право кожного на соціальне забезпечення та освіту, що стало ключовим моментом у формуванні міжнародних стандартів соціальної підтримки. Важливим етапом став розквіт соціальних держав, де освіта стала основним інструментом соціальної мобільності. Сучасні тенденції орієнтовані на створення не лише матеріальних умов для навчання, але й на підтримку психологічного здоров'я студентів, розвиток інклюзивного навчання та міжнародних освітніх програм. Таким чином, соціальна підтримка студентів пройшла шлях від релігійної благодійності до сучасних державних та міжнародних систем, що забезпечують рівні можливості для навчання та розвитку. Соціальна підтримка студентів залишається актуальною проблемою, оскільки доступ до якісної освіти впливає на соціальну мобільність, професійну реалізацію та добробут. Низка факторів ускладнює залучення молоді з вразливих категорій — студентів з інвалідністю, сиріт, малозабезпечених, внутрішньо переміщених осіб, представників етнічних меншин — до повноцінного освітнього процесу. Для цих груп університет має бути не лише джерелом знань, а й середовищем соціальної інтеграції та особистісного розвитку. Науковий аналіз виокремлює кілька концепцій соціальної підтримки. Інституційний підхід розглядає її як багаторівневу систему: державний рівень забезпечує законодавчі гарантії, регіональний — адаптацію ініціатив до місцевих потреб, локальний — впровадження підтримки в університетах. Підтримка включає фінансові, психологічні, правові, освітні, медичні послуги та повинна бути не лише реактивною, а й превентивною — запобігати соціальній ізоляції та економічній вразливості. Сучасна соціальна підтримка трансформується під впливом цифрових технологій — онлайн-консультації, мобільні застосунки, дистанційні платформи стають звичними. Важливим залишається етичний аспект: підтримка не повинна формувати залежності, а навпаки — сприяти розвитку самостійності. Соціально-педагогічний підхід наголошує на комплексній роботі з особистістю студента, поєднуючи освітні, психологічні та соціальні компоненти. Соціально-економічний акцентує на фінансовому забезпеченні — стипендіях, грантах, матеріальній допомозі. Основні проблеми, що зумовлюють потребу в підтримці: економічні труднощі, нестача соціального капіталу, психологічна дезадаптація, дискримінація. Студенти вразливих категорій частіше стикаються з академічними труднощами, менш залучені в студентське самоврядування та соціальні ініціативи. Ефективна соціальна підтримка має ґрунтуватися на принципах рівності, доступності, індивідуального підходу. Особливу роль відіграють академічне наставництво, тьюторство, індивідуальне консультування, що дозволяє своєчасно виявляти проблеми. Одна з найбільш важливих концепцій у цьому контексті – теорія соціальної стратифікації, запропонована П. Бурдьє та М. Вебером. Теорія соціальної стратифікації є однією з важливих концепцій у соціології, що пояснює, як соціальні нерівності впливають на доступ індивідів до різних ресурсів, зокрема до освіти. В основі цієї теорії лежить ідея, що суспільства поділяються на різні шари або класи, які відрізняються між собою за різними ознаками, такими як економічні, соціальні, культурні та політичні фактори. Відтак, доступ до освіти не є рівним для всіх, а залежить від того, до якої соціальної групи належить індивід. Оскільки освіта є важливим

інструментом для соціальної мобільності, теорія соціальної стратифікації дозволяє зрозуміти, чому деякі студенти можуть бути більш вразливими в освітньому середовищі.

М. Вебер [9] був одним із перших соціологів, хто визначив соціальну стратифікацію як результат взаємодії різних форм влади та ресурсів. Він виділяв три основні критерії стратифікації: економічний, соціальний та політичний. За М. Вебером, стратифікація не зводиться лише до економічних аспектів, як це було в марксистській теорії. Разом з тим, П. Бурдьє [10] розвинув концепцію соціальної стратифікації, доповнивши її поняттям «капіталу». Він виокремив кілька типів капіталу, які можуть визначати соціальний статус індивіда: економічний, соціальний, культурний та символічний. В освіті особливо важливими є економічний та культурний капітали. Культурний капітал включає знання, уміння, навички, що передаються в сім'ї або в суспільстві та є важливими для успішного навчання. Він підтвердив, що деякі соціальні групи, зокрема вищі класи, мають більший доступ до культурного капіталу, оскільки їхні родини можуть забезпечити своїх дітей освітою, що базується на високих стандартах, розвинених соціальних мережах та високій культурній обізнаності. Це дозволяє дітям із цих сімей успішніше адаптуватися до академічних вимог, а також значно підвищує їхні шанси на соціальний успіх. Також, можна виділити концепції соціального капіталу, запропонована Дж. Коулманом [11], що є однією з центральних теоретичних конструкцій для розуміння соціальних факторів, які впливають на академічний успіх студентів. Дж. Коулман визначав соціальний капітал як сукупність соціальних відносин, зв'язків, норм та мереж, які сприяють доступу до ресурсів та можливостей для індивідів або груп. Дж. Коулман розглядав соціальний капітал як сукупність соціальних зв'язків, норм і мереж, що забезпечують доступ до ресурсів. Для студентів важливими є як сімейні, так і позасімейні зв'язки, які сприяють академічній успішності. Особливу роль відіграє сім'я, яка формує соціальний капітал, допомагає в навчанні, створює позитивне середовище. Паралельно з тим, теорія екологічних систем У. Бронфенбреннера [12] допомагає розглядати вплив навколишнього середовища на розвиток та поведінку індивіда. У. Бронфенбреннер запропонував модель, в якій людина розглядається як частина взаємодії декількох систем, що оточують її, і кожна з цих систем має свій вплив на індивіда. У. Бронфенбреннера дозволяє розглядати вплив різних середовищ — від мікросередовища (сім'я, університет, однолітки) до макросередовища (суспільні норми, політика). Вона підкреслює, що академічний успіх студента залежить від взаємодії цих рівнів, а обмеження в мікросистемі, зокрема в родині, можуть негативно впливати на навчання. Таким чином, результати проведеного аналізу підкреслюють необхідність удосконалення механізмів соціальної підтримки студентів, розширення її напрямів та підвищення ефективності реалізації.

Подальше дослідження соціальної підтримки вразливих категорій студентів у закладах вищої освіти потребує ще більш ґрунтовного розгляду її теоретико-методологічних засад. Важливим є визначення ключових методологічних підходів, що дозволяють розробити ефективні стратегії реалізації підтримки, зокрема через аналіз освітньої політики, соціальних практик та педагогічних моделей.

Список використаних джерел

1. **Історія соціальної роботи** : навч. посіб. / уклад. О. О. Кравченко, О. О. Матрос. – Умань : РВЦ «Візаві», 2017. – 117 с. – Режим доступу: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/7587/1/>.
2. **Глазунов С. В.** Нариси з історії соціальної роботи : навч. вид. – Дніпро : РВВ ДНУ, 2015. – 116 с.
3. **Тлумачний словник іншомовних слів.** Поняття терміну «Аннона» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.jnsn.com.ua/cgi-bin/m/s2.pl?Article=1483&action=show>.
4. **Stanley, M.** College education and the midcentury GI Bills // The Quarterly Journal of Economics. – 2003. – Vol. 118, No. 2. – P. 671-708.
5. **Мицик Ю. А.,** Бажан О. Г. Історія України : посіб. для

вступу до вищ. навч. закл. – К. : КМ Академія, 2003. – Ч. 3: З 1914 р. до наших днів.

6. Quadagno, J. Theories of the welfare state // *Annual Review of Sociology*. – 1987. – Vol. 13, No. 1. – P. 109-128. **7. Sinn, H. W.** A theory of the welfare state // *Annual Review of Sociology*. – 1994. – Vol. 13, No. 1. – P. 109-128. **8. Всеобщая декларация прав человека** [Електронний ресурс] // Прийнята на третій сесії Генеральної Асамблеї ООН резолюцією 217A(III) від 10 грудня 1948 р. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/MU48001D?an=112>. **9. Weber, M.** Class, Status, Party // In: H. H. Gerth & C. Wright Mills (Eds.), *From Max Weber: Essays in Sociology*. – New York: Oxford University Press, 1946. **10. Bourdieu, P.** The Forms of Capital // In: J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. – Greenwood Press, 1986. **11. Coleman, J. S.** Social Capital in the Creation of Human Capital // *American Journal of Sociology*. – 1988. – Vol. 94. – P. S95-S120. **12. Bronfenbrenner, U.** *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. – Harvard University Press, 1979

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Перова Світлана В'ячеславівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри літературознавства, східної філології і перекладу,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-1758-2284>

Актуальність дослідження інформаційної культури через призму віртуальних практик майбутніх перекладачів зумовлена комплексом соціально-глобальних трансформацій, які істотно вплинули на соціальне та професійне інформаційне сприйняття індивідів, ускладнивши вимоги до обсягу й характеру їхніх знань. Помилковим є твердження, що зміни в інформаційній діяльності особистості були викликані виключно процесами інформатизації сучасного суспільства. Стрімкий розвиток новітніх технологій, насамперед засобів передавання інформації, що став можливим завдяки виникненню та поширенню Всесвітньої інформаційної мережі – Інтернету, не стільки збільшив вагу інформації на соціальному рівні, скільки вкотре підкреслив її фундаментальну роль у суспільному житті. Віртуальна реальність, сконструйована за моделлю реального соціального середовища з метою оптимізації окремих соціальних практик, не лише спростила процес інформаційної взаємодії між людьми, а й спричинила девальвацію значущості особистісного соціального контакту. Фізичний, некібернетичний простір перетворився переважно на майданчик для доставки, споживання та обробки інформації [1].

Інтернет-простір, що проник у всі сфери життя нашого суспільства, вплинув також на приватну сферу життєдіяльності особистості, трансформувавши її соціальні та професійні інтереси й захоплення. Для української молоді Інтернет став основним засобом комунікації, істотно змінивши як способи побутового спілкування, так і характер соціальної взаємодії в освітньому та професійному середовищах.

Сучасне інформаційне суспільство висуває нові вимоги до фахівців різних галузей, вимагаючи від них здатності ефективно працювати з інформацією. Для майбутніх перекладачів інформаційна культура є важливим чинником їхньої професійної компетентності.

Інформаційна культура перекладача включає усвідомлення цінності інформації, навички критичного її аналізу, уміння систематизувати й інтерпретувати дані, а також застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в практиці. Спроби проаналізувати генезис інформаційної культури, виявити її історичну й соціальну зумовленість були зроблені в працях Н. Рубакіна, Н. Зінов'євої, Е. Семенюка, А. Ракітова, Ц. Антонова, Г. Кудряшова, Н. Лопатіна, С. Мінкіна, Н. Огурцова, С. Оленєва, Е. Шапіро, О. Щербініна, М. Кастельса, Л. Мінка, С. Нора, Т. Стоун'єра, О. Тоффлера та багатьох ін.

Сучасне розуміння поняття «інформаційна культура» тісно пов'язане з розвитком інформаційного суспільства, яке відзначається такими ознаками, як зростання потреби людей в інформації і перетворення її на масовий продукт. Інформація набуває статусу економічної категорії, формується інформаційний ринок, з'являється новий тип конкуренції, змінюються основні види використовуваних ресурсів – матеріальні та інформаційні. Водночас активно створюється і розвивається інформаційне середовище, а процеси і явища набувають глобального характеру. У такому суспільстві людина значною мірою взаємодітиме з інформацією, тому важливо мати знання, уміння та навички роботи з нею. Це включає долучення інформації до системи ціннісних

орієнтацій, адаптацію до змін у засобах і характері комунікації та вміння створювати інформаційні продукти.

Формування інформаційної культури є невід'ємним чинником професійної підготовки майбутніх перекладачів. Урахування наукових підходів до розвитку інформаційної компетентності сприяє підвищенню якості освітнього процесу та конкурентоспроможності випускників на сучасному ринку праці. На нашу думку, інформаційна культура майбутніх перекладачів має виконувати певні функції, зокрема: регулятивну: надавати вирішальну дію на всю діяльність, включаючи інформаційну; пізнавальну: готувати до здійснення дослідницької діяльності за перекладацьким фахом; комунікативну: слугувати невід'ємним елементом взаємозв'язку людей.

Інформаційна культура майбутніх перекладачів охоплює сукупність знань, умінь і цінностей, пов'язаних з ефективним пошуком, критичною оцінкою, використанням та інтерпретацією інформації у сфері міжкультурної комунікації. Вона включає вміння аналізувати інформаційні потоки, критично мислити, робити свідомий вибір джерел для перекладу, дотримуючись високих стандартів професійної етики [2].

Культура академічної доброчесності в контексті підготовки перекладачів визначається як здатність дотримуватися етичних норм і правил при виконанні навчальних і професійних завдань, уникати плагіату в перекладацькій діяльності, забезпечувати чесність і відкритість у використанні та поданні іншомовних матеріалів. Розвиток інформаційної культури сприяє усвідомленню важливості академічної доброчесності, тоді як дотримання принципів чесності й етики сприяє вдосконаленню навичок роботи з інформацією.

Формування інформаційної культури та культури академічної доброчесності у майбутніх перекладачів передбачає комплексний підхід, що включає навчання навичкам критичного мислення, впровадження етичної освіти у сфері перекладацької діяльності, розвиток умінь пошуку та оцінки інформаційних джерел різними мовами, а також підтримку відкритого діалогу у навчальному середовищі. Важливо також створювати і впроваджувати актуальні етичні стандарти й політики, орієнтовані на специфіку роботи перекладача.

Інтеграція сучасних цифрових технологій, зокрема онлайн-платформ, автоматизованих систем перекладу та наукових інформаційних ресурсів, є важливою складовою освітнього процесу. Проте акцент має бути зроблений на усвідомленому й етичному використанні цих технологій. Впровадження цифрової грамотності в навчальну програму майбутніх перекладачів забезпечить формування відповідального ставлення до використання інформаційно-комунікаційних технологій і сприятиме розвитку навичок етичного використання даних у професійній діяльності.

Список використаної літератури

1. Завадська Н., Ігнатюк М. Формування інформаційної компетентності як запорука дотримання академічної доброчесності: роль бібліотеки закладу вищої освіти. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2020. № 5. С. 44–65. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.5.2020.205729>. **2. Karshiyev A. A.** The structure of information competence of high school students. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*. 2020. Vol. 02, Iss. 11. P. 98–107. **3. Макаренко Л.Л.** Інформаційна культура особистості: історики-педагогічний аналіз. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Випуск 53. 2026. URL: <https://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/53-2016/24.pdf>.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ

Свіріденко Дар'я Олександрівна,

4 курс, фаховий молодший бакалавр, «Початкова освіта»,

Відокремлений структурний підрозділ

«Лисичанський педагогічний фаховий коледж

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Долина, Україна,

2021_1bpo_sviridenko@lispk.ukr.education

Науковий керівник – Жалдакова Юлія Володимирівна

викладач іноземної філології,

Відокремлений структурний підрозділ

«Лисичанський педагогічний фаховий коледж

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Долина, Україна,

jaldakova@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-7970-5624>

У сучасному суспільстві важливість розвитку емоційного інтелекту (ЕІ) набуває все більшого значення. Це пов'язано з тим, що світовий прогрес і зміни соціальних відносин вимагають від людини не тільки високого рівня когнітивного інтелекту, але й здатності до саморегуляції, емпатії, ефективної комунікації та командної роботи. Особливо важливим є питання розвитку емоційного інтелекту у молодшому шкільному віці, оскільки цей період є сенситивним для формування базових навичок соціальної взаємодії та самоконтролю учнів, що визначатиме їх успішність у подальшому навчанні та кар'єрі. Важливість розвитку емоційного інтелекту у молодших школярів сприяє формуванню здатності розпізнавати й управляти своїми емоціями, а також будувати позитивні стосунки з оточуючими. Крім того, допомагає дітям краще справлятися з різними стресовими ситуаціями та конфліктами, що є важливим для їх соціалізації. Враховуючи ці фактори, ефективне впровадження програм з розвитку ЕІ у школах може значно покращити загальний рівень психологічного комфорту та продуктивності школярів. [3].

Поняття «емоційний інтелект» було вперше впроваджено у 1990-х роках Пітером Саловей та Джоном Майером, а згодом розвинене Даніелем Голманом, який виокремив його ключові складові: самосвідомість, саморегуляцію, мотивацію, емпатію та соціальні навички [3]. У своїх роботах Даніель Голман запевнив, що рівень емоційного інтелекту може бути вищим та важливішим за рівень когнітивного інтелекту у визначенні життєвого успіху людини. Крім того, його дослідження у цій сфері свідчать про те, що діти з розвиненим емоційним інтелектом краще адаптуються до шкільного середовища та мають вищу академічну успішність, легше справляються з конфліктами, демонструють кращі результати у міжособистісному спілкуванні [2]. У своїх роботах з теорії множинного інтелекту американський психолог Говард Гарднер вказує на важливість міжособистісного та внутрішньо особистісного інтелекту у навчанні та розвитку особистості [1]. Українські дослідники, які переймалися проблемами емоційного інтелекту є О. Савченко, Л. Сохань, Т. Яценко. У своїх роботах вони наголошують на важливості інтеграції методик розвитку емоційного інтелекту в освітній процес початкової школи. Крім того, зазначають, що формування емоційного інтелекту сприяє підвищенню рівня соціальної компетентності, яке у свою чергу, позитивно впливає на загальний розвиток особистості малечі [2].

Беручи до уваги зазначене, розробка ефективних педагогічних стратегій для розвитку ЕІ у молодших школярів є актуальним завданням сучасної освіти. Освітні програми, які орієнтовані на розвиток емоційного інтелекту, можуть включати різноманітні вправи на саморегуляцію, тренування емпатії, а також розвиток соціальних навичок через інтерактивні заняття та групову роботу. Вони дозволяють учням не тільки краще розуміти себе, але й більш ефективно взаємодіяти з іншими, що є важливим компонентом успіху в сучасному світі. Варто зазначити, що попри значну кількість досліджень у цій сфері, існує низка питань, що залишаються відкритими, зокрема: Як визначити найбільш ефективні педагогічні методики для розвитку ЕІ у дітей молодшого шкільного віку? Як інтегрувати формування ЕІ у навчальні програми загальноосвітніх шкіл? Яким чином слід проводити оцінювання рівня емоційного інтелекту?

Формування емоційного інтелекту у молодших школярів здійснюється за допомогою застосування різноманітних педагогічних стратегій. Зокрема, розвиток емоційної самосвідомості включає використання щоденників емоцій, рефлексивних практик, вправ на усвідомлення власних почуттів. Формування навичок саморегуляції передбачає навчання дітей технік дихання, медитації, засобів контролю емоцій у стресових і кризових ситуаціях. Розвиток емпатії досягається обговоренням моральних труднощів, аналізу літературних творів з глибоким емоційним підтекстом та участь у рольових іграх. Сприяння груповій взаємодії допомагають організації спільних творчих проєктів та роботі в групі, ігри на кооперацію. Метод арт-терапії, зокрема малювання емоцій, музикотерапія, драматерапія, які допомагають молодшим школярам краще прожити та виразити свої емоції та почуття. Моделювання соціальних ситуацій, які відбуваються у формі вправи на вміння вирішувати конфлікти; навчальні дискусії, які сприяють розвитку навичок конструктивного спілкування з однокласниками.

Експериментальна реалізація цих стратегій та методик показала позитивні результати, а саме: у 75% школярів було помічено підвищення рівня емоційної саморегуляції; у 80% дітей виявлено покращення соціальних навичок і на 60% знижено конфліктність у шкільних колективах [4]. Все це вказує на ефективність застосування комплексного підходу та педагогічних стратегій розвитку емоційного інтелекту у молодших школярів. Крім того, інтеграція цих стратегій у загальноосвітню програму сприяє формуванню комфортної емоційної атмосфери в класі, покращенню взаємодії між учнями та вчителями, а також підвищенню рівня психологічного комфорту школярів.

Важливим елементом до впровадження стратегій розвитку емоційного інтелекту у закладах освіти є підготовка вчителів. Задля цього потрібно організовувати спеціалізовані зустрічі, які передбачають проведення тренінгів, семінарів, майстер-класів. Все це допоможе освітянам оволодіти сучасними методиками і стратегіями роботи з емоціями та емоційним інтелектом здобувачів освіти. Результати досліджень підтверджують, що педагоги, які володіють високим рівнем емоційного інтелекту, більш ефективно управляють класною атмосферою і мотивують школярів до навчання та сприяють розвитку їхніх соціальних навичок. Формування емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку є не лише важливою складовою особистісного розвитку, а і визначальним фактором для формування гармонійного освітнього середовища. Перспективні дослідження у цій сфері мають сприяти вдосконаленню педагогічних підходів та впровадженню нових інноваційних стратегій для розвитку емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку.

Отже, розвиток емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку є важливим напрямом сучасної педагогіки. Застосування ефективних педагогічних стратегій допомагає в досягненні позитивного емоційного стану дітей та покращення їхньої соціальної адаптації і підвищення навчальних досягнень. Участь освітян у цьому

процесі допомагає створити позитивну атмосферу у класній кімнаті та ефективно застосовувати та реалізовувати стратегії навчання. Впровадження розвитку емоційного інтелекту в освітні програми початкової школи може забезпечити гармонійний розвиток особистості молодшого школяра, що допомагає поліпшити академічну успішність та соціальні навички в умовах сучасного світу.

Список використаних джерел

1. Брославська Г., Дрига Т. Розвиток емоційного інтелекту учнів початкових класів. Наукові записки кафедри педагогіки. 2020. № 47. С. 7–13. **2. Дерев'янка С. П.** Феноменологія емоційного інтелекту: навч.-метод. посібник. Чернігів. Десна Поліграф. 2016. 312 с. **3. Зарицька В. В.** Ознаки наявності емоційного інтелекту у особистості. Вісник Дніпропетровського університету. Сер.: Педагогіка і психологія. 2013. Вип. 19. С. 74–79 **4. Носенко Е. Л., Коврига Н. В.** Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції : монографія. Київ : Вища школа, 2003. С. 67–23.

КОМПЛЕКСНА ІНТЕГРАЦІЯ ПЛАТФОРМ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ, ТРЕНІНГІВ ТА ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ В ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ ОСВІТІ: ДОСВІД ПТУ №44 М. МИРГОРОДА

Сидоренко Сергій Юрійович,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
sergeysydorenko26@gmail.com

Цифровізація освіти та інтеграція інноваційних технологій є визначальними чинниками сучасного розвитку освітніх установ. Застосування Learning Management Systems (LMS) дозволяє оптимізувати навчальний процес, покращити управлінські рішення і створити умови для ефективної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. У статті розглядається досвід впровадження інноваційних платформ, таких як SkillGate [4], а також аналізуються приклади використання систем типу «Моя школа» та Microsoft 365 [1, 3]. Додатково обговорюється потенціал інтеграції інструментів метавсесвіту, таких як Spatial, що відкриває нові можливості для створення іммерсивних освітніх середовищ.

Сучасні підходи до цифровізації навчальних процесів базуються на інтеграції інформаційних технологій у традиційні моделі управління [5]. Ефективне використання цифрових платформ сприяє:

- Оптимізації адміністративних процесів. Автоматизація обліку, формування звітів і планування знижує адміністративне навантаження.
- Підвищенню якості навчання. Інтерактивні та адаптивні технології дозволяють забезпечити персоналізоване навчання та оперативний зворотній зв'язок.
- Зміцненню комунікації. Інтегровані системи сприяють злагодженій взаємодії між адміністрацією, викладачами, студентами та батьками.

Практичний досвід інтеграції LMS розглянемо на приклад іплатформи SkillGate, що розроблена на базі ПТУ №44 м. Миргорода. Платформа є прикладом сучасного LMS, що підтримує інтерактивне навчання в умовах кризи (пандемія, військові події) [1]. Серед ключових функцій – інтеграція штучного інтелекту для аналізу помилок, автоматизоване тестування та підтримка персоналізованої взаємодії з користувачами. Використання конструктора EducateMe [6] дозволило створити модульну структуру курсів, що сприяє підвищенню мотивації та розвитку практичних навичок здобувачів освіти.

Досвід впровадження платформи SkillGate можна порівняти з іншими інформаційними системами:

- «Моя школа» [1] характеризується інтуїтивно зрозумілим інтерфейсом і оптимізованими формами звітності, що сприяє легкому впровадженню у навчальний процес.
- Microsoft 365 надає широкий набір інструментів (Teams, OneDrive, SharePoint), що дозволяє реалізувати комплексне управління документацією і організувати онлайн-співпрацю, проте іноді може бути надмірно складним для користувачів без спеціальної підготовки [2].

В останні роки значну увагу приділяють інструментам метавсесвіту, які дозволяють створювати іммерсивні освітні простори та сприяють підвищенню залученості учасників навчального процесу. Одним із прикладів є сервіс Spatial [7], що забезпечує можливість створення віртуальних класів, спільної роботи у 3D-середовищі та інтерактивних зустрічей.

Переваги інтеграції інструментів метавсесвіту:

- Іммерсивність навчання. Створення віртуальних класів та лабораторій дозволяє здобувачам освіти ефективніше засвоювати матеріал через практичний досвід.
- Покращення комунікації. Віртуальні простори сприяють більш інтерактивному спілкуванню між студентами, викладачами та адміністрацією, розширюючи можливості дистанційного навчання.

- Гнучкість та адаптивність. Метавсесвіт забезпечує інтеграцію з існуючими LMS, дозволяючи створити додатковий рівень візуалізації даних і підтримки співпраці.

Інтеграція сервісів типу Spatial може стати додатковим інструментом у цифровій трансформації професійно-технічних закладів освіти, забезпечуючи більш глибокий рівень взаємодії та творчого підходу до навчання.

Основні проблеми, що виникають при інтеграції LMS, включають:

- Складність адаптації користувачів. Використання нових систем вимагає проведення додаткових тренінгів для викладачів і студентів.
- Недостатня інтеграція з існуючими системами. Часто нові платформи не завжди ефективно взаємодіють з уже впровадженими компонентами управлінської інфраструктури.
- Технічні та організаційні бар'єри. Обмежені фінансові та кадрові ресурси можуть стримувати процес впровадження інновацій.

Для ефективного подолання зазначених проблем пропонуються наступні стратегії:

- Підвищення кваліфікації персоналу. Регулярне проведення семінарів і тренінгів дозволить зменшити бар'єри адаптації.
- Розробка інтегрованих рішень. Вибір LMS, що забезпечують безшовну інтеграцію з іншими системами управління, сприятиме автоматизації обміну даними.
- Інтеграція метавсесвітових технологій. Впровадження платформ типу Spatial дозволить створити іммерсивні навчальні середовища, що сприятимуть покращенню взаємодії та залученості учасників освітнього процесу.
- Формування мультидисциплінарних команд. Співпраця експертів з IT, педагогіки та управління дозволить розробити стратегії адаптації технологій до потреб закладу.
- Пілотне тестування. Апробація нових систем на окремих підрозділах дозволить виявити слабкі місця і скорегувати стратегію впровадження перед масштабуванням.

Інтеграція LMS у систему управління закладом професійно-технічної освіти має великий потенціал для підвищення ефективності навчального процесу і оптимізації управлінських рішень. Досвід впровадження платформи SkillGate, порівняльний аналіз із системами «Моя школа» та Microsoft 365, а також перспективи використання інструментів метавсесвіту, таких як Spatial, свідчать про важливість комплексного підходу до цифрової трансформації. Основними чинниками успішної інтеграції є адаптація користувачів, технічна інтеграція з існуючими системами, підвищення кваліфікації персоналу і використання інноваційних технологій для створення іммерсивних освітніх середовищ.

Список використаних джерел

1. Моя школа - Центр для вашої шкільної спільноти. *Моя школа*. URL: <https://moiashkola.ua/> (дата звернення: 19.03.2025). **2. Офіційний сайт microsoft 365 for education**. *Безкоштовна передплата на Office 365 для учнів, студентів і педагогів | Рішення Microsoft для освіти*. URL: <https://www.microsoft.com/uk-ua/education/products/office> (дата звернення: 19.03.2025). **3. Сидоренко С.** Ефективність системи управління закладом освіти «моя школа» (на прикладі професійно-технічного

училища №44 м. миргорода). *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. «Scientific Paradigm in the Context of Technologies and Society Development» (May16-18, 2023; Geneva. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/issue/view/16-18.05.2023/164> (дата звернення: 19.03.2025)). **4. Сидоренко С.** Платформа SkillGate як інструмент цифрової трансформації професійно-технічної освіти. «*InterConf+*». 2025. «Modern Knowledge: Research and Discoveries» (February 19-20, 2025; Vancouver, Canada). URL: <https://archive.interconf.center/index.php/2709-4685/issue/view/19-20.02.2025/246> (дата звернення: 19.03.2025). **5. Хриков Є.** Управління навчальним закладом. 2-ге вид. Харків : Компанія СМІТ, 2016. 338 с. **6. Innovative LMS Solution for your organization. EducateMe.** URL: <https://www.educate-me.co/> (date of access: 19.03.2025). **7. Spatial** - create immersive UGC, virtual classrooms, experiential marketing. *Spatial.io*. URL: <https://www.spatial.io/> (date of access: 19.03.2025).

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ДІТЬМИ ВПО МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Скітченко Таїсія Олександрівна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м.Полтава, Україна,
tayabond1980@gmail.com

Науковий керівник – Тунтуєва Світлана Володимирівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки.
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м.Полтава, Україна,
svitlana.tuntueva@gmail.com

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну спричинило масове вимушене переселення українців. І через ці події, на сьогодні, проблема соціально-педагогічного супроводу дітей ВПО є надзвичайно актуальною у зв'язку зі зростаючою кількістю таких учнів у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО).

Переміщення в інше середовище нерідко супроводжується стресом, тривожністю, соціальною ізоляцією та труднощами в навчанні. Тому роль соціально-педагогічної роботи у процесі адаптації цих дітей є ключовою. Соціально-педагогічна робота з дітьми внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є важливою складовою інтеграції дітей до нових соціальних умов, оскільки вони часто стикаються з емоційними та психологічними труднощами через пережиті травми та адаптацію до нового освітнього середовища.

Розглянувши проблеми соціально-педагогічної роботи з дітьми внутрішньо переміщеними особами (ВПО) молодшого шкільного віку та проаналізувавши особливості адаптації цієї категорії учнів до нових умов навчання, було визначено основні напрями діяльності соціально-педагогічної роботи у сприянні успішній інтеграції дітей ВПО в освітнє середовище закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО).

Діти ВПО часто стикаються з:

- психологічними труднощами, викликаними зміною місця проживання та втратами;
- порушенням соціальних зв'язків (розрив з друзями, зміна оточення);
- адаптаційними проблемами у новому навчальному закладі;
- зниженим рівнем навчальної мотивації через стресові фактори.

Діти ВПО можуть мати специфічні потреби, пов'язані з пережитими стресами, втратами, зміною соціального статусу та адаптацією до нової громади. Вони можуть мати труднощі в адаптації до нових навчальних та соціальних умов, а також у спілкуванні з однолітками.

Соціально-педагогічна робота з дітьми ВПО у ЗЗСО має бути спрямована на створення сприятливих умов для їхньої інтеграції, формування безпечного середовища та психологічної підтримки. Комплексний підхід, співпраця школи, батьків та громади сприяють успішній адаптації дітей ВПО та їхній соціалізації.

Роль соціально-педагогічної роботи з дітьми ВПО полягає у виконанні таких функцій:

- **діагностична робота** (оцінка емоційного стану, виявлення рівня адаптації дитини);
- **корекційно-розвивальна діяльність** (психологічна підтримка, проведення занять із розвитку комунікації);

- **консультативна допомога** (робота з батьками, вчителями, адміністрацією школи);
- **організація інтеграційних заходів** (залучення до шкільних активностей, формування дружнього середовища).

Педагоги, соціальні працівники, психологи закладу освіти мають об'єднати зусилля для створення безпечного і підтримуючого середовища для дітей ВПО, що дозволить їм швидше адаптуватися до нових умов та розкрити свій потенціал. Також для досягнення успіху в роботі з дітьми ВПО важливо налагодити співпрацю між соціальними службами, органами місцевого самоврядування та закладами освіти. Це дозволить забезпечити всебічну підтримку та комплексний підхід до проблем дітей.

Подальша соціально-педагогічна робота з дітьми ВПО має орієнтуватися на створення інклюзивного освітнього середовища, яке сприяє не лише академічному розвитку, але й емоційному, соціальному та культурному збагаченню дітей.

Основними методами соціально-педагогічного супроводу дітей ВПО є:

- арт-терапія (малювання, музична терапія, казкотерапія);
- групові тренінги на розвиток комунікативних навичок;
- індивідуальні бесіди для зниження рівня тривожності;
- проєктна діяльність, що сприяє соціальній інтеграції.

Також дуже важливою є співпраця з освітніми та громадськими організаціями. Для ефективної допомоги дітям ВПО важливо залучати зовнішніх фахівців, організовувати освітні програми та використовувати ресурси неурядових організацій, що спеціалізуються на підтримці ВПО.

Список використаних джерел

1. **Державний** стандарт базової і повної загальної середньої освіти згідно з Постановою КМ № 538 від 07.08.2013 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 143 від 26.02.2020. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>
2. **Силкіна С. А.** Соціальна адаптація дітей внутрішньо переміщених осіб в умовах нового поселення. Освіта та педагогічна наука. 2022. № 3 (181). С. 69–79. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-3\(181\)-69-79/](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-3(181)-69-79/)
3. **Бадер С.О.** (2016). Соціально-педагогічний супровід соціалізації молодшого школяра: змістовний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. – 2016. – Випуск 1 (38), 23-25.
4. **Алексєєнко Т. Ф.** Соціально-педагогічний супровід дітей вимушених переселенців. Кропивницький 2020.– 208

ОСВІТНІЙ КЛАСТЕР ЯК ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРУ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Таранець Альона Володимирівна,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Лубни, Україна

alenataranec2019@gmail.com

Науковий керівник – Караман Олена Леонідівна,

доктор педагогічних наук,

професор, ректор

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Лубни, Україна

karaman.olena.lnu@gmail.com

У сучасній державній освітній політиці визначені основні напрями покращення якості освіти – впровадження компетентнісного підходу, створення безпечного освітнього середовища, реформування системи управління освітою, реалізація яких можлива лише за умови об'єднання зусиль та співпраці зацікавлених інституцій / стейкхолдерів.

В умовах децентралізації все більшого значення в освіті набувають процеси взаємодії незалежних суб'єктів, кожен з яких частково, але цілеспрямовано налаштований на підтримку продуктивних взаємозв'язків і створення відповідних умов для активної співпраці та успішного професійного зростання педагогів, залучається до групової дії щодо встановлення, розвитку й успішної підтримки взаємозв'язків у контексті професійної діяльності педагогічних працівників [1, с. 65].

В основі діяльності Центру професійного розвитку педагогічних працівників є застосування освітнього кластеру як ефективного механізму, здатного забезпечити нові потреби педагогів, розширити поле діяльності їхнього потенціалу, що сприяє підвищенню кваліфікації як неперервного процесу. Адже розкриття особливостей кластерного підходу у діяльності Центру професійного розвитку педагогічних працівників між суб'єктами освітнього кластеру Лубенської громади в процесі розбудови регіонального освітнього простору полягає в тому, щоб схарактеризувати сутність кластеру в системі освіти регіону; визначити його потенціал та перспективи подальшого розвитку.

Перші спроби визначити поняття «кластер» зустрічаються в працях учених А. Берлі та Г. Мінза. Основоположником цього поняття вважають американського економіста Майкла Портера, який характеризував кластер як «концентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних із їх діяльністю організацій» [2]. Вітчизняні та зарубіжні науковці у своїх працях висвітлюють гносеологічні аспекти понятійних категорій «кластер», «кластерне управління», «кластерний підхід», «регіональний кластер».

Новою понятійною сферою є перенесення терміну «кластер» в освіту. У працях Р. Гуревича, О. Жука, О. Корчинської, Н. Любченко зазначено, що розвиток ринкових відносин у всіх сферах діяльності, особливо в освіті, концептами якого є взаємодія, взаємозалежність, тісне переплетення всіх елементів, стає причиною появи кластерного підходу до підготовки конкурентоспроможних фахівців [3, с.185]

Методологічні засади формування кластеру передбачають визначення ядра кластера, вертикальних і горизонтальних зв'язків, елементів інфраструктури,

нормативно-законодавчого забезпечення. Основними принципами, на яких функціонує такого роду кластер, є: пріоритетність ресурсного забезпечення, цілісність, законність розвитку, ефективність корпоративної культури, комплексність і сталість [4].

У вузькому значенні поняття «освітній кластер» науковці трактують як систему взаємопов'язаних суб'єктів освітньої сфери, що добровільно об'єдналися для досягнення конкурентних переваг за галузевою ознакою, досягають взаємовигідних цілей, територіальною близькістю розміщення і співпрацею, яка будується в контексті професійного становлення і розвитку педагогів.

У широкому значенні кластерний підхід в освіті можна розглядати як процес взаємодії й саморозвитку учасників кластеру, що ґрунтується на соціальному партнерстві й посилює індивідуальні переваги кожного з них. У цьому контексті кластер виступає засобом співпраці між освітніми установами. Він створює умови для безперервного професійного розвитку педагогів з урахуванням їхніх індивідуальних потреб. Важливу роль відіграє обмін ресурсами, ідеями, інформацією та налагодження ефективної комунікації. Учасники кластеру будують свою взаємодію на основі принципів співпраці. Зазначимо, що освітній кластер – це педагогічна реальність, яка виявляється там, де освіта є системоутворючим і ресурсозберігаючим чинником розвитку особистості [5, с. 94]

Така модель освітнього кластеру формує середовище, де питання підвищення професійної компетентності узгоджуються із запитом педагогів як основних замовників освітніх послуг. Його діяльність спрямована на створення єдиного соціокультурного та освітнього простору в регіоні, що сприяє розвитку освіти, враховуючи потенціал місцевого рівня.

Партнерами освітнього кластеру, особливо в питаннях підвищення кваліфікації на рівні формальної освіти можуть виступати заклади вищої освіти та їх профільні кафедри, регіональні академії неперервної освіти, центри професійного розвитку педагогічних працівників; на рівні неформальної та інформальної освіти кластер можуть формувати недержавні громадські організації. Співпраця учасників освітнього кластеру формується на договірних засадах, що створює кращі умови для доступності кожному педагогу до необхідних ресурсів (навчальних, наукових, інтелектуальних, матеріальних, інформаційних) і дає можливість для свободи вибору в професійному зростанні.

Для забезпечення ефективної взаємодії партнери освітнього кластеру дотримуються певних критеріїв, які впливають на успішну співпрацю, – відкритість і прозорість до нової взаємодії, якісна комунікація, наявність ресурсу і стратегічне бачення проекту, щирість у роботі з командою і партнерами, високий рівень моральності.

Саме застосовуючи потенціал освітнього кластеру у своїй діяльності, Центр професійного розвитку педагогічних працівників Лубенської міської ради, спираючись на зазначені вище принципи, об'єднуючи зусилля стейкхолдерів, а саме Управління освіти виконавчого комітету Лубенської міської ради, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Інклюзивно-ресурсного центру, закладів загальної середньої освіти, закладів дошкільної освіти, позашкільних закладів освіти та органів місцевого самоврядування Лубенської територіальної громади, у рамках співпраці сприяє, організовує і забезпечує постійний професійний розвиток педагогів, який передбачає:

- неперервність процесу підвищення кваліфікації педагогів;
- інтеграцію зусиль Центру професійного розвитку педагогічних працівників, закладів освіти з іншими соціальними партнерами для посилення практико-орієнтованої спрямованості потенціалу освітнього процесу;
- визначення пріоритетних форм розвитку освітнього кластеру;

- модернізацію освітніх проєктів професійного розвитку педагогів, реалізацію принципу адаптованості та індивідуалізації процесу навчання з використанням нових освітніх технологій [1, с. 68 – 69].

Отже, співпраця між учасниками освітнього кластеру в системі безперервного професійного розвитку педагогів потребує подальшого стратегічного оновлення. У перспективі Центр професійного розвитку педагогічних працівників може мати такі напрями діяльності:

- розширення кола учасників освітнього кластеру в системі підвищення професійної компетентності педагогів;
- оновлення структури, змісту, технологій і форматів багатовекторних освітніх заходів відповідно до професійних потреб, запитів і рівня підготовки фахівців з акцентом на їхню індивідуалізацію;
- створення атмосфери довіри та взаємопідтримки, що базується на спільних інтересах учасників освітнього кластеру, розташованих у межах одного територіального регіону.

Ураховуючи зазначене вище, можна стверджувати, що потенціал освітнього кластеру як основи діяльності Центру професійного розвитку педагогічних працівників відображає позитивний досвід співпраці з освітніми установами Лубенської громади, що сприяє утвердженню оновленої моделі вдосконалення професійної компетентності педагогів, формуванню активної громадянської позиції, оновленню змісту освіти і методик навчання в умовах сучасних трансформацій, забезпеченню якості освіти в регіоні.

Список використаних джерел

1. Покроєва Л. Д. Кластерний підхід як основа мережевого партнерства у системі професійного розвитку педагогів. Партнерство в освіті. Практика взаємодії у контексті освітньої діяльності на шляху розбудови Нової української школи: *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2022. 140 с. **2. Портер М.** Конкурентна перевага. Як досягти стабільно високих результатів. Київ: Наш формат, 2019. 624 с. **3. Стойчик Т. І.** Освітній кластер як форма соціального партнерства. *Вісник післядипломної освіти*. 2020. Випуск 11(40). Серія «Педагогічні науки».с.183-198. **4. Бебко С. В.** Кластеризація освітнього простору та створення міжнародних консорціумів. *Економіка та суспільство*. 2020. Випуск 22. **5. Червінська І. Б.** Кластерний підхід до розвитку інноваційних закладів освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2021. Випуск 31. с.94-104.

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК ІННОВАЦІЯ ТА ТРАДИЦІЯ В ОСВІТІ

Сергієнко Тетяна Григорівна,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
директор Першої гімназії імені Матвія Номиса Лубенської міської ради
Лубенського району Полтавської області,
м.Лубни, Україна,
serte7408@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-1659-073X>

Проблема педагогічної майстерності вчителя є однією з ключових у сучасній педагогічній науці та практиці. Її актуальність зумовлена постійними змінами в освітньому середовищі, зростаючими вимогами до якості освіти та необхідністю формування всебічно розвинутої особистості учня. Зв'язок цієї проблеми з важливими науковими завданнями полягає у необхідності глибокого розуміння сутності педагогічної майстерності, її компонентів, механізмів розвитку та впливу на результати освітнього процесу. У практичному плані дослідження педагогічної майстерності є важливим для розробки ефективних програм підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників, впровадження інноваційних методик навчання та створення оптимальних умов для професійного зростання вчителів.

Нова українська школа висуває нові вимоги до вчителя. Освітньою реформою передбачено низку стимулів для особистого і професійного зростання сучасних педагогів, щоб залучити до професії найкращих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що проблема педагогічної майстерності розглядається в різних аспектах. Так, С. Сисоєва наголошує на творчій активності педагога як обов'язковій умові досягнення майстерності, підкреслюючи важливість пошуково-перетворювальної діяльності в освітньому процесі [7]. Інші дослідники акцентують увагу на об'єктивних і суб'єктивних умовах розвитку педагогічної творчості [1], а також на особливостях педагогічної творчості, її обмеженнях та залежності від різних чинників [7]. Важливим аспектом є також уміння адаптувати методи навчання до індивідуальних особливостей учнів [6], налагоджувати ефективну комунікацію [8] та співпрацювати з колегами [8]. В контексті концепції Нової української школи, яка спрямована на розвиток особистості учня, з'являються й нові професійні завдання у сучасного вчителя.

Розглядається педагогічна майстерність і як процес, що включає емоційний та психологічний рівні взаємодії з учнями, здатність до гнучкості та саморефлексії [9]. Окремо вивчається зв'язок педагогічної майстерності з педагогічною творчістю та педагогічним мистецтвом [5]. Сучасна українська педагогічна наука виокремлює гуманістичну спрямованість, професійну компетентність, педагогічні здібності та педагогічну техніку як основні складники педагогічної майстерності [6, 8]. Дослідження Education Endowment Foundation [3] акцентують увагу на ефективних педагогічних навичках, а реформа Нової української школи [3] ставить нові вимоги до педагогічної майстерності вчителя.

Незважаючи на значну кількість досліджень, деякі важливі аспекти загальної проблеми залишаються недостатньо розкритими. Зокрема, потребують подальшого вивчення механізми взаємозв'язку між різними компонентами педагогічної майстерності вчителя в умовах сучасних освітніх трансформацій, включаючи інклюзивне та дистанційне навчання. Також недостатньо досліджено вплив особистісних якостей педагога на формування та прояв його професійної майстерності. Метою цього

дослідження є виявлення та обґрунтування ключових характеристик педагогічної майстерності вчителя в контексті сучасних освітніх реалій. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання, як проаналізувати теоретичні засади педагогічної майстерності; визначити основні компоненти педагогічної майстерності; дослідити вплив сучасних освітніх тенденцій (інклюзія, дистанційне навчання, компетентнісний підхід) на прояв педагогічної майстерності; виявити особистісні якості, що сприяють розвитку педагогічної майстерності.

Зокрема, Джон Хетті - новозеландський професор, науковець, досліджував ефективність процесу навчання, який відбувається в освітніх середовищах. В своєму дослідженні "Видиме навчання" він проранжував 138 елементів, які мають на навчальні результати найбільший позитивний вплив. Педагогічній майстерності вчений приділяє особливе значення. Хоча є і заперечення, що він просто перекладає мета-аналізи, що містять величезні упередження, у мета-мета-аналізи, які відображають ті самі упередження [9].

Методика дослідження включає комплекс теоретичних методів: аналіз наукової літератури, присвяченої різним аспектам проблеми, синтез, порівняння, узагальнення. Основним змістом аналізу наукової літератури є вивчення праць вітчизняних та зарубіжних науковців з проблеми педагогічної майстерності, її сутності, структури та розвитку. Характеристиками досліджуваних праць є їх наукова обґрунтованість, актуальність та практична спрямованість. Показниками, що фіксуються, є визначення педагогічної майстерності, її компоненти, умови та фактори розвитку.

Основний матеріал дослідження ґрунтується на аналізі широкого спектру наукових джерел, що дозволило систематизувати існуючі підходи до визначення сутності педагогічної майстерності та виокремити її ключові компоненти: гуманістичну спрямованість, професійну компетентність, педагогічні здібності та педагогічну техніку. Обґрунтовано, що в умовах упровадження Нової української школи та розвитку інклюзивної освіти особливого значення набувають такі аспекти педагогічної майстерності, як уміння працювати в партнерстві, застосовувати особистісно зорієнтований підхід, створювати сприятливе освітнє середовище для всіх учнів, а також використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології. За новим Державним стандартом освіти ключовою фігурою Нової української школи є вчитель, оскільки якість освіти не може бути вище якості вчителів, які у ній працюють [10].

Доведено, що особистісні якості вчителя, такі як емпатія, креативність, рефлексивність та здатність до саморозвитку є важливими чинниками формування високого рівня педагогічної майстерності. Сучасному вчителю необхідні гнучкість і нестандартність мислення, вміння адаптуватися до швидких змін умов життя. А це можливо лише за умови високого рівня професійної майстерності, наявності розвинених професійних здібностей. Один із головних шляхів реформування освіти полягає в необхідності, підвищення рівня педагогічної майстерності педагогічних кадрів, їхнього професійного та загальнокультурного рівня.

Отже, педагогічна майстерність є багатогранним і динамічним явищем, яке поєднує професійні знання, вміння, навички, творчий підхід та особистісні якості вчителя. Розвиток педагогічної майстерності є безперервним процесом, що вимагає від педагога постійного самовдосконалення, освоєння нових методик та адаптації до змін в освітньому середовищі.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку вбачаються у поглибленому вивченні впливу окремих компонентів педагогічної майстерності на якість освітнього процесу та результати навчання учнів, а також у розробці практично орієнтованих моделей і технологій розвитку педагогічної майстерності вчителів різних спеціальностей та рівнів освіти.

Список використаних джерел

- 1. Елементи педагогічної майстерності.** URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/13990/>
- 2. Закон** України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- 3. Мірошнікова А.** Що працює, а що ні: які педагогічні методики ефективні, а які — лише заважають учителю? URL: <https://osvitoria.media/experience/shho-pratsyuje-a-shho-ni-yaki-pedagogichni-metodyky-efektyvni-a-yaki-lyshe-zavazhayut-uchytelyu/>
- 4. Найкращий** вчитель України — про плюси та мінуси сучасної системи освіти. URL: <https://osvitoria.media/experience/paul-pshenichka-vchytel-perestav-buty-dzherelom-znan-i-teper-jogo-funktsiya-navchaty-vchytys/>
- 5. Нова** українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- 6. Основи педагогічної майстерності.** Опорні конспекти лекцій для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 014 «Середня освіта (фізична культура)», освітній ступінь «бакалавр» : навчальний посібник / укладач Хома Т.В. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2021. 112 с.
- 7. Сисоєва С.О.** Основи педагогічної творчості: Підручник. — К.: Міленіум, 2006. — 344 с.
- 8. Теслюк В.М.,** Лузан П.Г., Шовкун Л.М. Основи педагогічної майстерності : навчальний посібник. — К. : ДАККиМ, 2010. — 244 с (14,1 у.д.а.).
- 9. Хетті Д.** помиляється. Блог Роберта Славіна. URL: https://robertslavinsblog.wordpress.com/2018/06/21/john-hattie-is-wrong/?fbclid=IwY2xjawJyv9dleHRuA2FlbQIxMAABHvcVq1ou__u6Ak9Ied9n9sk9R5UrOQZCudlv4lQPsGtEqG6H5eNVugLr-ICn_aem_qOjlgj-53fFgTxTjgKmR8A
- 10. Як** Ви оцінюєте педагогічну майстерність сучасного українського вчителя? URL: <https://osvita.ua/school/method/teacher/5355/>

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК МОТИВАЦІЙНИЙ РЕСУРС У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Матюха Вікторія Анатоліївна,

викладач англійської мови

Заклад вищої освіти "Університет трансформації майбутнього"

м. Чернігів, Україна

vika.matjukha@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2617-2340>

У сучасному освітньому просторі дедалі більше актуалізується проблема зниження навчальної мотивації студентів, що підтверджується численними дослідженнями. Зокрема, згідно з результатами опитування Британської ради, понад 60% студентів українських ЗВО зазначають, що їм бракує внутрішньої мотивації до регулярного вивчення англійської мови, особливо при відсутності інтерактивних форм подачі матеріалу. Така тенденція вимагає активного пошуку ефективних педагогічних рішень, особливо в контексті вивчення іноземних мов. Враховуючи нові реалії цифрової епохи, досягнення результатів у викладанні англійської мови вимагає переосмислення традиційних підходів та залучення інноваційних освітніх практик. Однією з таких практик є гейміфікація – використання елементів гри у неігрових контекстах, зокрема в освітньому процесі. Актуальність теми зумовлена потребою створення мотивуючого освітнього середовища, яке поєднує інтерактивність, емоційне залучення та гнучке реагування на індивідуальні потреби здобувачів освіти.

У численних сучасних дослідженнях зазначається позитивний вплив гейміфікованих методик на ефективність навчання, зокрема у викладанні іноземних мов (К. Al-Dosakee, F. Ozdamli; О. Ярошенко, Л. Кокоріна; Talken Cloud, 2024) [1]. У статті С. Шелудченко та А. Корень гейміфікація розглядається як стратегія, що сприяє формуванню стійкої мотивації, активізації навчальної діяльності, розвитку комунікативних умінь та емоційної залученості студентів [2]. Водночас, низка аспектів, пов'язаних із впровадженням гейміфікації в українських ЗВО, потребує додаткового вивчення, зокрема – її адаптація до ІКТ-середовища та інтеграція з методикою навчання мови.

Метою цього дослідження є вивчення педагогічного потенціалу гейміфікації, зокрема її здатності впливати на рівень внутрішньої мотивації студентів, стимулювати активну участь у навчальному процесі, сприяти розвитку мовленнєвих компетентностей, знижувати рівень тривожності під час виконання мовних завдань, а також формувати сталі навички самостійного навчання як мотиваційного ресурсу у процесі вивчення англійської мови, з урахуванням цифрових можливостей, індивідуальних потреб студентів та особливостей вищої освіти в Україні.

Методика дослідження спирається на комплексний підхід: анкетування студентів, спостереження за динамікою їх активності під час впровадження гейміфікованих занять, контент-аналіз педагогічної літератури й авторських матеріалів. Основними показниками стали: рівень участі студентів у виконанні завдань, інтерес до платформи (Kahoot!, Wordwall, Classcraft), самостійна ініціатива повторення матеріалу, якість засвоєння лексичних одиниць та граматичних структур у комунікативному контексті.

Використання елементів гри в процесі навчання дозволяє перетворити вивчення англійської мови на захопливий досвід. Гейміфікація охоплює не лише лексику, а й граматику, читання, аудіювання, вимову, письмо, а також англійську для спеціальних цілей [3]. Елементи, як-от отримання значків, таблиці лідерів, прогрес-бари, сюжетні завдання, система рівнів і нагород, забезпечують видимі стимули та підвищують

автономію студентів. Важливим є й поєднання гейміфікації з концепцією «перевернутого уроку» — коли самостійна робота студентів відбувається у гейміфікованому онлайн-середовищі.

Результати підтверджують, що використання таких інструментів, як Kahoot!, Quizlet, Wordwall, LearningApps, Genially, сприяє не лише підвищенню інтересу до предмета, але й формуванню сталих мовленнєвих навичок. Ігри, як-от шаради, бігове диктування, Pictionary, а також офлайн-квести дозволяють створити автентичне середовище, що сприяє розвитку комунікативної компетентності. Студенти з низьким рівнем стартової впевненості демонстрували вищий рівень активності у гейміфікованому середовищі порівняно з традиційною аудиторною взаємодією. Крім того, виявлено зниження рівня мовної тривожності та збільшення готовності до спонтанного усного висловлення.

Однак гейміфікація не є універсальним методом. Дослідження показують, що її ефективність більш виражена у короткостроковій перспективі, а надмірна конкуренція або фіксовані ігрові елементи можуть викликати тривожність або втрату внутрішньої мотивації [4]. Тому педагогічна доцільність і баланс у використанні гейміфікації є обов'язковими умовами її ефективного впровадження. Таким чином, гейміфікація виступає як ефективний мотиваційний інструмент, який дозволяє переосмислити традиційні моделі викладання англійської мови, зробити освітній процес більш динамічним, гнучким і результативним.

Отже, у результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що гейміфікація є ефективним засобом підвищення мотивації студентів до вивчення англійської мови, сприяє розвитку комунікативних навичок, формуванню позитивного емоційного фону на заняттях та підтримці автономного навчання. Разом з тим, її успішне впровадження залежить від правильного педагогічного дизайну, балансу між навчальними цілями та ігровими елементами, а також методичної підготовки викладачів. Гейміфікація має стати не тимчасовим трендом, а інтегрованою складовою інноваційної мовної освіти, що забезпечує сталі результати та відповідає викликам сучасного навчального середовища.

Перспективами подальших досліджень є розробка адаптивних моделей гейміфікації для різних освітніх рівнів, вивчення впливу гейміфікації на формування мовної впевненості та комунікативної компетентності, а також оцінка довготривалого ефекту таких підходів. Окрему увагу доцільно приділити аналізу інституційної підтримки впровадження гейміфікації з боку адміністрацій ЗВО, розробці нормативних документів, що регламентують використання цифрових ігрових платформ, а також забезпеченню викладачів відповідними методичними рекомендаціями та навчальними ресурсами.

Список використаних джерел

1. Gamification: Using Game Elements in the Learning Process. Talken Cloud. URL: <https://talken.cloud/blog/gamification-using-game-elements-in-the-learning-process/> (дата звернення: 19.04.2025). **2. Шелудченко, С. Б., & Корень, А. М. (2024).** Інструменти гейміфікації як мотиватор при навчанні англійської мови. *Академічні студії. Серія «ПЕДАГОГІКА»*, (2), 44-50. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2024.2.7> **3. India S. P.** The Importance of Gamification in Education. Medium. Режим доступу: <https://squarepandaindia.medium.com/the-importance-of-gamification-in-education-cfa5f9a0c75e> **4. Yaroshenko, O., Kokorina, L., Shymanovych, I., Naumovska, N., Shchaslyva, N. & Serdiuk, N. (2022).** The Modern Principles of Gamification in the Teaching of English as a Foreign Language. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 14 (1Sup1), 437–452. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.1Sup1/560>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЛАБОРАТОРНИХ РОБІТ З ФІЗИКИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ ОСВІТИ

Омелян Олександр Миколайович,

кандидат фізико-математичних наук, старший вчитель,
викладач фізики і астрономії та інформатики,
Державний навчальний заклад «Полтавське вище
міжрегіональне професійне училище»,
м. Полтава, Україна,
aomelyan@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0002-0785-4055>

Дистанційна форма освіти стала невід'ємною частиною сучасного освітнього процесу, особливо в умовах глобальних викликів. Однак викладання такої природничої науки, як фізики, в згаданих умовах стикається з особливими складнощами, так як включає необхідність проведення лабораторних робіт, які є фундаментальною складовою навчання. Традиційно аудиторні лабораторні роботи з фізики передбачають безпосередню взаємодію студентів з обладнанням та приладами, що стає неможливим під час дистанційного навчання. В роботах [1-3] автори розглядають існуючі електронні засоби та онлайн сервіси, які можна залучити для виконання демонстрацій з фізики.

Перехід до дистанційного формату навчання створює ряд проблем для викладання лабораторних занять з фізики.

1. Відсутність доступу до лабораторного обладнання. Учні не мають можливості безпосередньо взаємодіяти з приладами, що ускладнює розвиток практичних навичок.

2. Обмежені можливості для демонстрації фізичних явищ. Викладачам складно наочно продемонструвати фізичні експерименти.

3. Ускладнена командна робота та взаємодія між студентами під час експериментів.

4. Різний рівень технічного забезпечення студентів, що може створювати нерівні умови навчання.

5. Оцінювання практичних навичок стає менш об'єктивним.

Сучасні технологічні досягнення пропонують інноваційні рішення у вигляді онлайн-сервісів симуляцій фізичних процесів, які дозволяють ефективно проводити практичні заняття навіть на відстані. В своїй роботі ми ставили метою проаналізувати особливості використання таких сервісів, їх переваги та обмеження, а також напрацювати методичні рекомендації щодо ефективної організації віртуальних лабораторних робіт з фізики.

Одним із шляхів виконання лабораторних робіт під час дистанційної форми вивчення курсу фізики може стати використання онлайн-симуляцій фізичних явищ та приладів, реалізоване провідними освітньо-науковими онлайн-платформами.

У використанні онлайн-симуляцій для проведення лабораторних робіт з фізики можна виділити ряд переваг, зокрема таких.

1. Доступність та безпека експериментів. Мається на увазі, що сервіси онлайн-симуляцій надають можливість проводити експерименти, які в реальних умовах були б небезпечними, дорогими або тривалими. Крім того доступ до симуляцій для учасників освітнього процесу існує у будь-який час і з будь-якого місця.

2. Гнучкість та різноманітність передбачає можливість змінювати параметри досліду, що недоступно у реальних умовах. А також візуалізацію невидимих фізичних процесів (наприклад, електромагнітні поля).

3. Індивідуалізація навчання означає, що за таких умов учні можуть працювати у

власному темпі, повторювати експеримент необмежену кількість разів. Існує можливість адаптації рівня складності дослідів до рівня підготовки учнів.

4. Інтеграція з іншими цифровими інструментами. Це означає можливість поєднання симуляцій з системами управління навчанням (LMS), а також можливість автоматичного збору даних та оцінювання результатів.

Серед сучасних онлайн сервісів-симуляцій для фізичних явищ, які можна використати для організації дистанційного виконання лабораторних робіт варто виділити наступні типи.

1. Інтерактивні веб-симулятори. До них відносяться:

1) PhET Interactive Simulations (Університет Колорадо) - пропонує понад 150 симуляцій з різних розділів фізики.

2) Virtual Labs - платформа з різноманітними віртуальними лабораторіями.

3) Physics Classroom - містить інтерактивні симуляції з механіки, оптики, електрики.

4) Apps on Physics – містить симуляції з усіх розділів фізики, в багатьох з них можна змінювати вихідні дані.

5) Academo – на сайті наявні фізичні та астрономічні моделі деяких тем, містить симуляції віртуального осцилографу та аналізатора спектра звуку.

2. Програмне забезпечення для моделювання.

1) Algodoo - фізичний 2D-симулятор для вивчення механіки.

2) Wolfram Demonstrations Project - колекція інтерактивних візуалізацій фізичних процесів.

3) SimPHY - спеціалізований симулятор для моделювання фізичних експериментів.

3. Віртуальні лабораторії з елементами доповненої реальності.

1) Labster - 3D-віртуальні лабораторії з елементами гейміфікації.

2) PASCO Scientific - пропонує віртуальні версії своїх реальних лабораторних установок. PASCO Scientific - ресурс включаючи лабораторні роботи, де учні переглядають коротке відео, що демонструє частину лабораторії, що займається збором даних, та аналізують дані за допомогою програмного забезпечення PASCO.

Онлайн сервіси для виконання лабораторних робіт з фізики відкривають нові можливості для викладачів та студентів. Вони дозволяють подолати обмеження традиційних лабораторій та зробити навчання більш доступним, безпечним та ефективним. Систематичне впровадження таких ресурсів у навчальний процес сприятиме формуванню у студентів не лише предметних компетентностей, але й навичок роботи з сучасними цифровими інструментами.

Список використаної літератури

1. Давидюк М., Галатюк Ю.М. Застосування комп'ютера під час виконання лабораторних робіт з фізики. Фізика. Технології. Навчання – Збірник наукових праць студентів і молодих науковців – Випуск 13. – Кіровоград: ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард»», 2015. – 236 с., с. 150. 2. Загребельна Н., Стецик С.П. Використання віртуальних лабораторій при вивченні фізики в школі. Фізика. Технології. Навчання – Збірник наукових праць студентів і молодих науковців – Випуск 13. – Кіровоград: ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард»», 2015. – 236с., с. 162. 3. Кух А.М., Кух О.М. Віртуальні цифрові середовища у постановці дистанційного навчального експерименту з фізики. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна. Випуск 28. Кам'янець-Подільський. – 2022, с.114-118.

СУЧАСНА ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В УМОВАХ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Шехавцова Світлана Олександрівна,

доктор педагогічних наук, професор,

філософський факультет,

Університет Матея Бела,

м. Банска Бистрица, Словаччина

svitlana.shekhavtsova@umb.sk

<https://orcid.org/0000-0001-8196-8977>

Ян Цзюньцзе,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м.Лубни, Україна

Junjie1@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-5631-7047>

На сьогодні перед системою вищої освіти постає складне завдання стосовно професійної підготовки майбутніх учителів, а саме: підготовки вчителя до ефективної професійно-педагогічної діяльності в умовах багатонаціонального та полікультурного середовища, а також формування комунікативної компетентності та компетентності співпрацювати з представниками різних мов та культур. Безперечно що потенціал полікультурної освіти полягає, поряд з розвитком особистої національної культури, у забезпеченні умов для сприйняття, розуміння та шанування майбутніми вчителями своєрідності інших культур, виховання їх на засадах емпатії, толерантності та поваги до інших представників культур, подолання існуючих міжкультурних стереотипів. Враховуючи глибокі та глобалізаційні зміни, що відбуваються у світі за останні десятиліття, світова педагогічна наука знаходиться в постійному пошуку стосовно знаходження відповідних шляхів розвитку полікультурної освіти.

Саме освіта в полікультурному просторі має сприяти тому, щоб кожна людина могла усвідомити національні коріння та можливість прищепити їй повагу до інших культур [1, с. 57]. Отже, проблема полікультурної освіти в міжкультурному науковому просторі сьогодні особливо актуальна, оскільки майже кожна країна в Європі і в світі, в цілому, є багатонаціональною державою, тому вищезазначене питання набуває актуальності.

В загальнонауковому розуміння поняття «полікультурне середовище» передбачає наявність певних обставин, що об'єктивно виникли і характеризуються культурною взаємодією й акцентом на порозумінні різних міжкультурних та етнічних груп, які проживають на спільній території, підтримують свою культурну ідентичність і створюють спільні національні цінності в межах однієї держави.

Як зазначає американський науковець Г. Ледсон-Біллінгс полікультурна модель навчання – це «навчання, що є культурно важливим, відтворює і використовує знання та культурний досвід учнів» [3, с. 337].

Останніми роками практика підготовки майбутніх вчителів проходить в умовах об'єктивно існуючого міжкультурного середовища. У культурі України дуже сильні традиції художньої освіти, високий рейтинг виконавських музичних шкіл (вокальної, фортепіанної, скрипкової), що привертає на навчання студентів із країн сходу. Виникає природне полікультурне середовище освітнього процесу. Можна назвати його ситуативним.

Найчисленнішим є корпус студентів із Китаю. Це створює унікальну можливість для діалогу культур у системі «Схід-Захід», який не враховується робочими планами, програмами, проектами. Таким чином, його вплив стає хаотичним, стохастичним, невикористаним для підвищення якості підготовки фахівців до роботи в сучасному мультикультурному просторі.

Робота вчителя музики в умовах полікультурного середовища передбачає здійснення професійної діяльності з урахуванням особливостей полікультурного регіону та зумовлена тими функціями, які покладаються на майбутніх вчителів музики відповідно до потреб полікультурної освіти.

Принциповим для музичної полікультурності є включення до навчальних планів музики різних епох, культур, традицій, сучасного мистецтва. Головною ланкою тут стає народне мистецтво, етнічні його форми та фольклор. При цьому, склад і зміст навчального матеріалу гнучко охоплює культуру народів, які проживають на спільній локальній території.

Сьогодні вчителі музики активно входять у світовий культурний простір, що, своєю чергою, вимагає від них полікультурної компетентності, яка передбачає знання, орієнтацію, практичні вміння, якості жити, виконувати професійні функції в умовах етнокультурної мозаїки держави [2, с. 38].

З урахуванням того, що майбутній учитель музики в університетах України об'єктивно опиняється в полікультурних реаліях, інтерес становить дуальність принципів «хуасі-сіхуа». Принцип китаїзації європейського «хуасі» і протилежний йому - «сіхуа» - європейізація китайського, висунуті китайськими вченими. Принцип «хуасі» стимулює освоєння спадщини європейської культури, так само як і для європейських студентів відкритим стає освоєння китайської спадщини - принцип «сіхуа». Так, наприклад, відкриття інститутів Конфуція в Україні – приклад принципу «сіхуа» в сучасному культурно-освітньому діалозі. У спеціальній музичній літературі ці принципи не розкривалися. Тим часом, вивчаючи європейську музику, згідно з цими принципами, китайські студенти не забувають своє національне мистецтво, не відходять від нього, а навпаки сприймають його по-новому, осмислюючи його унікальні особливості.

У дослідженні Чжан Яньфена було встановлено принципові відмінності в художньо-виконавській вокальній підготовці студентів у Китаї та в Україні. Пекінська опера є жанром національного мистецтва, де існують певні правила і канони: у музичному супроводі, амплуа акторів, костюмах, масках. Державна підтримка цього національного жанру призвела до того, що сьогодні в загальноосвітніх школах Китаю впроваджені заняття з Пекінської опери. Дослідження Чжана Яньфена стосувалися також феномена художньо-акторської ідентифікації вокалістів. Респондентам ставили запитання, з яким з оперних героїв вони себе ідентифікують, який герой їм близький за образом, характером, амплуа. Відповіді респондентів показали, що в більшості випадків вони називали тих оперних акторів, музичні номери яких вони проходили в освітніх програмах. Серед названих: Вольфрам, Отелло, Зібель, Кармен, Наталка Полтавка. Відзначимо, що китайські респонденти у виборі героя більше орієнтовані на італійську оперу, українські респонденти на українську. Більш того, китайські студенти не назвали амплуа Пекінської опери, оскільки освоєння європейської музики для них є пріоритетним, а пекінська опера спрямована на повсякденні культурні та національне традиції [2, с. 45].

Порівняння українського та китайського досвіду розв'язання проблем полікультурності у закладах вищої освіти дають змогу зробити висновки, що для перетворення освітнього процесу відбуваються необхідні фундаментальні та системні зміни в системі організації освітнього процесу. Такі зміни можуть бути пов'язані з такими чинниками, як: расова, етнічна різноманітність студентів і викладачів; наявність

в студентському та викладацькому колективах різних мовних, релігійних груп; необхідність відображення культурної різноманітності в навчальних планах, при контролі навчальних планів, в діях професорсько-викладацького складу, процедури оцінки знань; важливість створення в навчальних закладах клімату взаєморозуміння, підтримки всіх етнічних груп.

Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці „Funded by the EU NextGenerationEU through the Recovery and Resilience Plan for Slovakia under the project No. 09I03-03-V01-00148.”

Список використаних джерел

1. Максименко Г.А. Духовно-моральне формування особистості студента в контексті полікультурної освіти, *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2012. 4(51). 55-60. **2. Ч. Яньфен.** Методика формування вокальної художньо-виконавської підготовки майбутніх учителів музики в університетах України і Китаю. *Дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук спец. 13.00.02*. 2012. **3. Ladson-Billings G.** Like lightening in a Bottle: Attempting to Capture the Pedagogical Excellence of Successful Teachers of Black Students, *International Journal of Qualitative Studies in Education*. 2009. 3. 335-344.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Чжан Лі,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна.
a39901331@qq.com
<https://orcid.org/0009-0005-2351-1086>

Сучасна педагогічна практика потребує інтеграції інноваційних технологій у навчальний процес, що є важливою складовою формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх вчителів. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відкривають нові можливості для розвитку творчих здібностей студентів, підвищення їх цифрової компетентності та сприяють ефективному інтерактивному навчанні. У цьому контексті ми виділяємо такі основні педагогічні умови: інтеграція ІКТ у навчальний процес, розвиток цифрової компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва та організація творчої співпраці через інтерактивні методи навчання.

Інтеграція ІКТ у навчальний процес є ключовим фактором у підготовці майбутніх вчителів музичного мистецтва. Вона передбачає використання мультимедійних ресурсів, онлайн-платформ та спеціалізованих програм для створення та обробки музики. Це дозволяє не лише покращити якість навчання, а й сприяє розвитку у студентів навичок самостійної роботи, критичного мислення та творчого підходу до вирішення педагогічних завдань. Зокрема, вивчення теорії музики через мультимедійні засоби дає можливість глибше розуміти складні музичні концепти, а використання музичних програм для створення композицій розвиває практичні навички.

ІКТ також дають змогу активно залучати студентів до міжнародного освітнього простору, здійснювати взаємодію з фахівцями з різних куточків світу, а також брати участь у онлайн-конкурсах, майстер-класах, що стимулює інтерес до предмету.

Цифрова компетентність є важливою складовою професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва. В умовах цифровізації освітнього процесу, викладачі повинні володіти сучасними інформаційними технологіями для ефективного застосування їх у навчанні, а також для підготовки та проведення уроків. Вивчення цифрових інструментів для створення музичних творів, їх аранжування та аналізу є важливою складовою професійної підготовки.

Зокрема, використання таких програм як Finale, Sibelius, Ableton Live, Logic Pro та інших дозволяє студентам не лише ознайомитися з сучасними технологіями, а й активно використовувати їх у процесі навчання. Освоєння таких інструментів розвиває здатність студентів створювати, аналізувати та виконувати музику на високому рівні, що є важливою складовою педагогічної підготовки.

Творча співпраця є важливою умовою розвитку педагогічної компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва. Використання інтерактивних методів навчання, таких як групові проекти, дискусії, онлайн-колаборації, дає можливість студентам не лише глибше опанувати предмет, а й розвинути комунікативні та командні навички. Ці методи дозволяють інтегрувати творчий підхід до навчального процесу, де студенти можуть обмінюватися ідеями, разом створювати музичні проекти та здійснювати спільну діяльність.

Інтерактивне навчання активно використовує сучасні платформи для онлайн-курсів, відеоконференцій, а також спеціалізовані програми для проведення вебінарів та

майстер-класів. Це сприяє розвитку співпраці між студентами та викладачами, а також дозволяє ефективно здійснювати навчальний процес незалежно від географічного розташування.

Таким чином, інтеграція ІКТ у навчальний процес, розвиток цифрової компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва та організація творчої співпраці через інтерактивні методи навчання є важливими педагогічними умовами формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва. Вони сприяють підвищенню якості освіти, розвитку творчих здібностей студентів та ефективному впровадженню інноваційних технологій у процес навчання.

Список використаної літератури

1. Аристова, Л. (2013). Формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва засобами діалогової педагогічної технології. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 1(33), 14–21. **2. Дубасенюк, О.,** Мороз, М. (2021). Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх учителів у закладах вищої освіти. *Нові технології навчання*, (95), 48–56. **3. Дубровіна, І. В.,** Москаленко, Т. О., Зінченко, О. М. (2020). Професійний розвиток майбутнього вчителя: компетентнісний підхід. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: Педагогічні науки, (2). **4. Кривонос, О. Б.** (2018). Умови формування професійних компетентностей майбутніх педагогів. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: Педагогічні науки, (9). **5. Курланд, О. В.** (2015). Психолого-педагогічні умови формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 1(35), 6–13.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ «ЛЮДИНА – СВІТ»

Тіхова Єлизавета Володимирівна,

кандидат біологічних наук, викладачка природничих дисциплін,

ВСП «Кадіївський педагогічний фаховий коледж

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Долина, Україна

chernishevskaja.alisa@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0005-7662-7488>

Однією з найважливіших і актуальних проблем сьогодення, в умовах воєнного стану та загострення економічних, екологічних і соціальних проблем в Україні, є формування у молоді здорового способу життя, розвиток їх гармонійного балансу між зовнішнім і внутрішнім світом: почуттями, думками, переконаннями, цінностями та діями. Враховуючи процеси, які відбуваються в сучасному суспільстві, а саме: поступова європейська інтеграція України, орієнтація українського соціуму на європейські цінності, проблема формування здорового способу життя та гармонізації особистості в контексті «людина – світ» потребує всебічного аналізу. Загально визнано, що ставлення до здорового способу життя, поведінки, культури взаємовідношень в соціумі закладаються з дитинства батьками, закладами дошкільної, загальної середньої освіти та продовжують формуватися протягом життя і є найбільш пріоритетними цінностями української молоді. Але існують конкретні причини, які характеризують незадовільний рівень здоров'я молоді та проблеми щодо гармонізації в суспільстві, серед яких можна назвати такі як: стресові життєві (соціальні, побутові) ситуації, життя в умовах військових подій та тимчасового вимушеного переміщення, недостатній матеріальний рівень, ранній початок статевого життя, зловживання алкогольними напоями та наркотичними речовинами, низький рівень рухової активності та культури спілкування й поведінки, не збалансованість організації режиму дня та харчування.

Тема здорового способу життя та гармонізації особистості сучасними науковими дослідниками висвітлена достатньо активно, але проблема все одно існує. Це значною мірою пов'язано з погіршенням демографічної ситуації в країні, агресивною повномасштабною війною, яку веде РФ проти українського народу, психологічними проблемами та адаптацією, зростанням захворюваності населення та збільшенням тяжких хворіб, поранень, лікування яких вимагає значних матеріальних витрат і часу.

Міністерство молоді та спорту України питанню формування здорової нації приділяє особливе значення. На офіційному веб-порталі розміщено актуальну та змістовну інформацію щодо здорового та безпечного способу життя за посиланням: <https://mms.gov.ua/>. Діючи нормативні документи щодо збереження здоров'я населення опубліковано на офіційному сайті Центру громадського здоров'я МОЗ України за даним посиланням: <https://phc.org.ua/>.

Більшість сучасних українських та світових дослідників, педагогів розглядають здоровий спосіб життя таким, що має бути спрямований на профілактику хворіб і зміцнення здоров'я, покращення умов життя в суспільстві. Слід відмітити дослідження І. Бега, Г. Ващенко, Т. Глазко, Д. Давиденка, Р. Купчинова, С. Лапаєнка, С. Омельченка, Н. Паніної, які займаються питаннями формування ціннісних орієнтацій молоді на здоровий спосіб життя [1]. Теоретичне обґрунтування проблеми здорового способу життя розкрито в працях В. Бобрицької, Т. Бойченко, Є. Вайнера, Ю. Лісіцина, Л. Сущенко та інших. Медичні аспекти висвітлено в дослідженнях М. Амосова, Г. Апанасенка, А. Леонтєва, Ю. Лісіцина, О. Чабана та інших.

Таким чином, мета тези – охарактеризувати чинники, які формують у молоді в закладі педагогічної фахової передвищої освіти здоровий спосіб життя в контексті гармонізації особистості «людина – світ».

Аналіз останніх досліджень вчених показує, що здоров'я людини, її гармонійний баланс в контексті «людина – світ» залежить від способу, рівня, стилю життя. Так, спосіб життя розглядається дослідниками як біосоціальна категорія, яка інтегрує уявлення про певний тип діяльності та поведінки людини й в значній мірі обумовлений політичними, соціально-економічними умовами, але також залежить від особистісних цінностей, мотивів діяльності, особливостей психіки, стану здоров'я конкретної людини [2]. Рівень життя трактується як економічна категорія, що включає рівні освіти, охорони здоров'я, зарплати, житлових умов. Якість життя в контексті «людина – світ» представлена ступенем задоволення потреби особистості в праці, відпочинку, спілкуванні, знаннях, творчості, суспільно-політичній та соціальній активності, станом навколишнього середовища, житла, харчування, одягу. Стиль життя характеризується ціннісними орієнтаціями особистості, її морально-етичними якостями, професійними компетентностями щодо діяльності на виробництві, поведінкою в побуті, індивідуальними рисами життя, участю в суспільно-політичному житті та ставленням до родинних стосунків [3]. (Цибулько, 2019, с. 59).

Кожен етап розвитку людського суспільства характеризується певними уявленнями про людину та довколишній світ, як людина повинна жити, діяти, до чого прагнути. Таке явище має назву світогляд. У філософському розумінні «світогляд – це система найзагальніших знань, цінностей, переконань, практичних настанов, які регулюють ставлення людини до світу» [4, с. 10]. У світогляді акумулюються найрізноманітніші знання про світ і здорову, свідому, мотивовану людину. Специфіка світогляду в тому, що у ньому створюється не якась узагальнена модель дійсності та буття в ній людини, а головним чином осмислюється сукупність відношень «людина – світ», характер цих відношень розкривається з погляду історично визначених соціально-культурних потреб, інтересів, ідеалів і цінностей. Саме тому, важливого значення в закладах освіти набуває формування здорового способу життя в контексті реалізації молоддю своєї світоглядної позиції, яка ґрунтується на пізнанні сутності явищ, законів буття світу та людини, здатної організовувати своє життя в соціумі.

В освітніх програмах і навчальних планах природничого змісту закладів педагогічної фахової передвищої освіти окреслено та визначено загальні та професійні компетентності, які мають формуватися в період навчання та розвивати в молоді потребу до здорового способу життя, успішного планування й реалізації своїх дій, свідомого досягнення визначених цілей і цінностей, організації власного життя відповідно до своїх уявлень про сенс життя, визначення своєї ролі в розвитку суспільства. В кожній темі навчальних дисциплін природничого змісту передбачено вивчення здоров'язбережувальних компонентів, що розкривають ознаки та критерії здоров'я, визначають роль ендогенних та екзогенних чинників, забезпечують набуття навичок безпечної поведінки, спрямованих на збереження власного здоров'я та здоров'я інших людей, формують компетентності молоді як духовно, емоційно, соціально та фізично повноцінних членів суспільства, які здатні дотримуватися здорового способу життя й безпечно формувати життєве середовище. Це такі змістовні лінії як: «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Здоров'я і безпека» «Екологічна безпека і сталий розвиток».

Питання гармонізації особистості в контексті «людина – світ», формування діяльного члена громади й суспільства, який визнає загальнолюдські й національні цінності та керується морально-етичними критеріями й почуттям громадянської відповідальності у власній поведінці, розкриваються та засвоюються молоддю у

змістовних ліній «Громадянська відповідальність», «Підприємливість та фінансова грамотність».

Моніторинг щодо вирішування педагогічної стратегії розвитку здорової та гармонійної нації показав доцільність впровадження наступних напрямів роботи:

- ✓ інтеграція змісту навчальних програм щодо вирішування проблеми формування здорового способу життя молоді;
- ✓ організація соціально-гуманітарної роботи в контексті гармонізації особистості «людина – світ» та охорони здоров'я;
- ✓ впровадження науково-дослідної діяльності з формування самосвідомості та розробка технологій з оцінювання здорового способу життя (власного та оточуючих);
- ✓ проведення спортивно-оздоровчих заходів і розробка програм валеологічної спрямованості;
- ✓ організація умов щодо збереження власного здоров'я та вихованців на базі педагогічної практики;
- ✓ здійснення самоосвіти з формування свого (інших людей) стилю здорового життя та проведення профілактичної роботи (заходів) щодо подолання негативних проявів;
- ✓ вивчення передового педагогічно-психологічного, медичного досвіду з впровадження здоров'язбережувальних технологій, методів, проєктів;
- ✓ організація самоконтролю, саморозвитку з питань охорони здоров'я та гармонізації особистості;
- ✓ дотримання всіх чинників щодо здоров'я особистості протягом усього життя.

В період воєнного стану та збільшення навантаження на дистанційну форму навчання особливого ефекту й позитивної мотивації до навчання та розвитку набуває самостійно-творча діяльність молоді щодо питань здорового способу життя та реалізації своїх навичок в соціальній, суспільній діяльності. Засоби та технології, які частіше використовує молодь, це – електронні освітні ресурси, інформаційно-комунікаційні технології, мультимедійні презентації, міні-доповіді, моделі, колекції, буклети, наукові реферати, тематичні проєкти.

Таким чином, реалізація стратегії щодо формування здорового способу життя та гармонізації в контексті «людина – світ» має ефективно вирішуватися в умовах інтеграції освітніх процесів: навчання-опанування знань, теоретично-практичної соціалізації, саморозвитку-самоосвіти, виховання-самовдосконалення протягом життя.

Перспективи подальших досліджень розглядаємо у пошуку оптимальних шляхів і розповсюдження перспективних профілактичних здоров'язбережувальних технологій щодо вирішування проблеми здорового способу життя молоді та її гармонізації в контексті «людина – світ».

Список використаних джерел

1. Литвиненко О. М. Формування здорового способу життя в студентської молоді. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2012/199-187-7.pdf>
2. Осіпцов А. В., Вертель О. В. Соціальний характер особистості як умова формування здорового способу життя. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 3(102)-2021. URL: <https://oaji.net/articles/2022/690-1642860548.pdf>
3. Цибулько О. С. Виміри формування духовності особистості: міждисциплінарний підхід. Інноваційна педагогіка. 2019. Вип. 19. Т. 3. С. 57-60. URL: <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-19-3-11>.
4. Причепій Є. М., Черній А. М., Чекаль Л. А. Філософія: Підручник. К.: Академвидав, 2008. 592 с.

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСВІТНІХ ПРАКТИК У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В УКРАЇНІ

Федюніна Олена Ігорівна

Викладач-стажист кафедри української філології
та зарубіжної літератури

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
м.Запоріжжя, Україна

elena.fedyunina31@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-7975-0733>

Сучасний контекст трансформації системи освіти в Україні вимагає перегляду традиційних підходів до професійної підготовки педагогів, зокрема вчителів мови та літератури. В умовах інтеграції до європейського освітнього простору особливого значення набуває адаптація європейських освітніх практик, що ґрунтуються на таких цінностях, як академічна доброчесність, міжкультурний діалог, автономія здобувача освіти, критичне мислення та цифрова компетентність. Формування нового типу вчителя – компетентного, проактивного, демократичного – є ключовим завданням як вітчизняної освітньої політики, так і наукової спільноти [2, с. 73].

Сьогодні, коли Україна впевнено крокує шляхом європейської інтеграції, особливої актуальності набуває переосмислення освітніх підходів, методик і стратегій у професійній підготовці майбутніх педагогів. З-поміж ключових фігур у формуванні цінностей молодого покоління – вчитель мови та літератури. Саме він є носієм національної культури, посередником між словом і сенсом, між традицією й оновленням. Тож звернення до європейського досвіду в контексті вдосконалення його професійної підготовки є надзвичайно важливим.

Питання реформування педагогічної освіти у світлі європейської інтеграції досліджували І. Бех, В. Андрущенко, Т. Сущенко, Н. Прокопенко, М. Бойко, О. Овчарук, А. Фурман. У працях С. Redecker та в документах Ради Європи обґрунтовано концепції цифрової та громадянської компетентності педагогів, значення міжкультурного виховання, демократії в освіті. Проте попри значну кількість напрацювань, недостатньо уваги приділено особливостям практичної імплементації цих підходів у підготовці саме вчителів української мови та літератури, з урахуванням специфіки предмета як чинника ідентичнісного формування.

Європейський простір вищої освіти базується на таких принципах, як академічна доброчесність, студентоцентризм, міжкультурна компетентність, інклюзивність та сталий розвиток [4, с. 89]. Освіта розглядається не лише як інструмент передачі знань, а як дієвий засіб формування громадянського суспільства, розвитку критичного мислення, толерантності та відповідальності.

Науковою прогалиною залишається недостатній рівень аналізу ефективності впровадження європейських освітніх практик у конкретні дисциплінарні галузі, зокрема — у формування мовно-комунікативної, інфомедійної, громадянської та міжкультурної компетентностей майбутніх учителів-філологів [3, с. 47]. Актуальною є також потреба у виокремленні найбільш релевантних європейських підходів, які можуть бути адаптовані до умов післявоєнної відбудови України, що супроводжується новими викликами до системи освіти.

Метою є визначення сутності та дидактичного потенціалу європейських освітніх практик у контексті професійної підготовки вчителів мови та літератури в Україні, а

також розробка практичних рекомендацій щодо їх інтеграції в освітній процес закладів вищої педагогічної освіти.

У цьому контексті особливої ваги набуває ціннісна парадигма професійної підготовки вчителя-філолога. Він повинен не лише володіти ґрунтовними знаннями з мовознавства й літературознавства, а й бути готовим інтегрувати базові цінності ЄС у свою педагогічну практику – зокрема, повагу до людської гідності, свободи слова, плюралізму, верховенства права, недискримінації та солідарності.

1. Компетентнісний підхід

Європейська рамка кваліфікацій (EQF) визначає ключові компетентності, яких має досягати випускник, зокрема:

- комунікативна компетентність;
- цифрова грамотність;
- здатність до навчання впродовж життя;
- міжкультурна комунікація;
- громадянська активність.

Цей підхід поступово впроваджується і в українській освіті, проте в підготовці вчителів мови та літератури його реалізація ще потребує поглиблення – через переосмислення змісту фахових дисциплін, зміну акцентів на практичність, міждисциплінарність та рефлексію.

2. Методика CLIL (Content and Language Integrated Learning)

Це практика інтегрованого навчання предмета і мови, що успішно використовується в багатьох європейських країнах. Для вчителів української мови та літератури методика CLIL може стати ефективним інструментом в умовах багатомовності, сприяти розвитку комунікативної компетентності, формуванню мовної політики закладу освіти.

3. Портфоліо вчителя

У країнах ЄС поширеною практикою є ведення цифрового чи паперового портфоліо, яке фіксує професійне зростання, самооцінку, участь у курсах підвищення кваліфікації, дослідницькі чи громадянські ініціативи. В українських педагогічних університетах ця практика потребує систематизації та інтеграції в навчальні плани.

4. Проєктно-орієнтоване навчання та мобільність

Європейські програми на кшталт Erasmus+, eTwinning, Jean Monnet, DAAD сприяють міжнародній академічній мобільності, командній роботі, міжкультурному діалогу. Для студентів-філологів участь у таких програмах не лише поглиблює професійну підготовку, а й формує відчуття себе як частини єдиного європейського простору.

Викладач в умовах євроінтеграції не може залишатися лише транслятором знань. Його місія полягає у створенні умов для формування автономної, критично мислячої особистості [1, с. 194]. Тому професійна підготовка майбутнього вчителя мови і літератури має включати:

- курси з педагогіки партнерства;
- інноваційні методи викладання (діалогічні, інтерактивні, ігрові технології);
- тренінги з медіаграмотності та протидії дезінформації;
- елементи формальної й неформальної освіти;
- досвід волонтерської та соціальної активності.

Попри наявність позитивних змін, впровадження європейських освітніх практик в Україні стикається з низкою викликів:

- нестача матеріально-технічної бази;
- недостатній рівень володіння іноземними мовами серед студентів і викладачів;

- формалізм у проходженні курсів підвищення кваліфікації;
- опір до змін серед частини академічного середовища.

Однак перспективи є вагомими. Завдяки синергії між педагогічною спільнотою, державними інституціями та міжнародними партнерами можливо створити цілісну модель підготовки вчителя-філолога, здатного якісно працювати в європейському контексті й водночас бути зберігачем національної ідентичності.

Європейські освітні практики не слід сприймати як щось зовнішнє чи нав'язане. Навпаки – вони можуть стати органічною частиною української педагогічної культури, якщо будуть адаптовані з урахуванням національного контексту. Професійна підготовка вчителя мови та літератури має ґрунтуватися на поєднанні глибоких фахових знань, європейських цінностей і практичних компетентностей. Лише так ми зможемо сформувати нову генерацію освічених, відповідальних, креативних педагогів – творців майбутнього України.

Інтеграція європейських освітніх практик у професійну підготовку вчителів української мови та літератури є дієвим чинником підвищення якості педагогічної освіти. Найбільш ефективними виявилися CLIL, рефлексивні стратегії навчання, компетентісно орієнтовані підходи та навчання на засадах партнерства. Перспективними напрямками подальших досліджень є розробка адаптованих методичних моделей, орієнтованих на постконфліктний розвиток освіти, розширення практики академічної мобільності та зміцнення співпраці між українськими і європейськими ЗВО в галузі філологічної педагогіки.

Список використаних джерел

- 1. Андрущенко В. П.** *Європейський вибір України і гуманітарна наука* / В. П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2021. – 312 с.
- 2. Бех І. Д.** *Ціннісні орієнтири освіти XXI століття: монографія* / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2020. – 224 с.
- 3. Бойко М. О.** *Європейський вимір професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога* / М. О. Бойко // *Теорія і методика навчання*. – 2022. – № 29. – С. 45–51.
- 4. Європейський простір вищої освіти: ключові документи Болонського процесу (1999–2020 рр.)** / упоряд. Н. Прокопенко. – К. : ВЦ «Академія», 2021. – 208 с.
- 5. Національна рамка кваліфікацій України: методичні рекомендації** / Міністерство освіти і науки України. – К., 2021. – 40 с.
- 6. Освітня політика ЄС у сфері вищої освіти: аналітичний огляд** / за ред. О. Л. Бойко. – К. : Інститут вищої освіти НАПН України, 2020. – 156 с.

SCIENTIFIC UNDERSTANDING OF THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN SCIENTIFIC RESEARCH

Chunikhin Denys

PhD student, 1 course,
specialty 011 – Educational, pedagogical sciences
SHEI «Donbas State Pedagogical University»
Sloviansk-Dnipro, Ukraine
chunikhin.denis@gmail.com

Korkishko Olena

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of Higher School Pedagogy
SHEI «Donbas State Pedagogical University»
Sloviansk-Dnipro, Ukraine
korkishko.l.g@gmail.com

One of the most rapidly evolving technologies that increasingly influences nearly all areas of social, professional, and personal life is artificial intelligence (AI), which is also becoming a transformative force in the development of education and scientific activity. Although there is currently no universally accepted definition of artificial intelligence, the scientific community broadly agrees that AI-based systems possess the potential to simulate or even surpass human cognitive abilities, including perception, natural language interaction, reasoning, analytical thinking, problem-solving, and even creativity [1].

In parallel, there has been growing recognition of the need to conceptualize and define the theoretical frameworks surrounding terms such as “AI competence”, “AI literacy”, and “artificial intelligence technologies”, as well as to clarify their content and structure.

In the Ukrainian scientific discourse, the concepts of AI literacy and AI competence are being actively explored, particularly by scholars of the Institute for Digitalization of Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. Significant theoretical contributions and practical recommendations for the integration of artificial intelligence into educational and scientific practices, as well as for the development of AI literacy and AI competence, have been proposed in the works of M. Mariyenko, V. Oleksiuk, V. Osadchyi, S. Semerikov, O. Spirin, and other researchers from the Institute for Digitalisation of Education. Additionally, these issues are being addressed in the research conducted by Ukrainian scientists such as R. Hurevych, I. Drach, O. Klochko, A. Kolomiyets, N. Morze, O. Nalyvaiko, O. Ovcharuk, O. Pinchuk, O. Spivakovskiy, L. Shevchenko, among others.

The purpose of this scientific investigation is to analyze the key directions in the use of artificial intelligence in education and scientific research. The study employed a comprehensive set of theoretical research methods, including systematic searches for scholarly sources on theoretical and practical aspects of AI technologies within the databases of Google Scholar, ResearchGate, and Scopus, followed by content analysis, classification, and synthesis of the identified studies.

The issues of applying artificial intelligence in education and scientific research are gradually becoming an integral part of academic discourse among Ukrainian scholars. As V. Kremen rightly notes, artificial intelligence holds significant potential for transforming education and research, contributing to more personalized and effective learning, while making scientific inquiry more productive and innovative. AI expands human potential, and its synergy with human intelligence opens new prospects for the development of society [2, p. 39].

We fully agree with the scholarly position of I. Drach, O. Petroie, I. Reheilo, and others [3], who emphasize that the cross-cutting theme in the use of artificial intelligence is the

question of ethics, trust, and reliability. These fundamental principles of AI deployment are articulated in key policy documents of the European Union and the OECD, notably in the *Recommendation of the Council on Artificial Intelligence* [4]:

- inclusiveness, sustainable development, reduction of economic, social, and gender inequalities, and environmental protection;
- human-centeredness, fairness, respect for human rights, and democratic values;
- transparency and intelligibility of AI systems;
- reliability, safety, and proper functionality of AI systems without unwarranted risks;
- accountability and responsibility of AI users in adhering to these principles [4].

The ethical dimension of AI application is comprehensively analyzed in the works of R. Berdo, N. Rasiun, and V. Velychko [5], who examine the impact of artificial intelligence on the ethical frameworks of scientific research. These scholars highlight several critical challenges:

- privacy and data protection, ensuring confidentiality in accordance with legal requirements and ethical standards, making informed choices of technologies and encryption systems, and conducting regular security audits;
- transparency and accountability for outcomes, requiring clarity and explainability of AI systems that allow for critical evaluation and compliance with ethical norms and standards, expert assessments of AI's societal impact, identification of potential risks, avoidance of unintended consequences, and safeguarding public safety;
- non-discrimination and social inclusion, ensuring that the use of AI in education enhances learning quality, fosters creative thinking, and contributes to the development of both students and educators while upholding principles of equality, fairness, and accessibility.

Specific pathways for the use of artificial intelligence technologies in scientific activities, including chatbot applications such as *Microsoft Copilot Chat*, are presented in the instructional manual by V. Osadchyi and K. Osadcha [6]. Of particular value in this publication are numerous prompt examples tailored to various professional functions performed by educators: assessment, communication, lesson planning, professional development, research activities, and more. Examples of changing citation styles, conducting scholarly literature searches, and formulating research questions are especially useful for higher education instructors.

Thus, at present, Ukraine has established a foundational regulatory and strategic framework for the development of artificial intelligence. Active scholarly reflection has also begun on key concepts such as artificial intelligence, generative artificial intelligence, AI technologies, AI literacy, and AI competence. Furthermore, the potential applications of AI technologies in education and scientific research are increasingly being explored.

It is worth emphasizing that both the advantages and risks of AI integration in education and research are already well recognized. The majority of domestic academic studies stress the necessity of continuous learning and professional development for teachers and educators to keep pace with rapidly evolving AI technologies; the protection of the privacy of all participants in the educational process; strict adherence to the principles of academic integrity; and respect for intellectual property rights.

In the near term, the priority direction for scientific research on the application of AI in educational and scientific contexts will be the development of methodological guidelines and concrete algorithms for the practical implementation of artificial intelligence technologies.

Список використаних джерел

1. UNESCO, World Commission on the Ethics of Scientific Knowledge and Technology. Preliminary study on the ethics of artificial intelligence. 2019. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000367823>
2. Кремень В. Діяльність

Національної академії педагогічних наук України з цифрової трансформації освіти і науки. *Освіта для цифрової трансформації суспільства* / за наук. ред. В. Кременя, Н. Ничкало, Л. Лук'янової, Н. Лазаренко. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2024. Т. 1. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/download/521/591/> 3. **Драч І.**, Петрос О., Бородієнко О., Регейло І., Базелюк О., Базелюк Н., Слободянюк О. Використання штучного інтелекту у вищій освіті. *Університети і лідерство*. 2023. № 15. С. 66–82. DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2023-15-66-82>. 4. **OECD**. Recommendation of the council on artificial intelligence (OECD/LEGAL/0449). 2019. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449> 5. **Бердо Р. С.**, Расюн В. Л., Величко В. А. Штучний інтелект та його вплив на етичні аспекти наукових досліджень в українських закладах освіти. *Академічні візії*. 2023. Вип. 22. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/469/445> 6. **Осадчий В. В.**, Осадча К. П. Використання Microsoft Copilot у вищій освіті та наукових дослідженнях: навчально-методичний посібник. Київ : ІЦО НАПН України, 2024. 90 с. <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/743248>.

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА: СПІВПРАЦЯ З БАТЬКАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ

Шершньова Олена Володимирівна,
викладач-стажист кафедри початкової і спеціальної освіти
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Запоріжжя, Україна
elena.sher2013@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0007-4809-6792>

У контексті реформування освіти в Україні, зокрема реалізації концепції «Нова українська школа», педагогіка партнерства проголошується одним із ключових принципів організації освітнього процесу. Особливої значущості вона набуває в умовах інклюзивного навчання, де ефективна взаємодія між педагогом, дитиною з особливими освітніми потребами (ООП) та її батьками визначає не лише якість освітнього процесу, а й психологічний комфорт усіх його учасників.

Проте на практиці реалізація принципу партнерства в інклюзивному середовищі часто зіштовхується з низкою викликів: нерозумінням батьками своєї ролі, низькою педагогічною обізнаністю, відсутністю стратегії комунікації з боку вчителя, а іноді й упередженим ставленням до інклюзії з обох сторін. Отже, виникає необхідність у глибшому аналізі механізмів і форм взаємодії в межах педагогіки партнерства з метою ефективної підтримки дітей з ООП у загальноосвітньому середовищі.

Наукове підґрунтя педагогіки партнерства розроблялося вітчизняними науковцями: Іван Бех підкреслює значення особистісного підходу та морального партнерства як основи гуманної педагогіки; Наталя Софій, Оксана Таранченко, Марія Шеремет вивчали методичні аспекти організації інклюзивного навчання; Олена Кононко зосереджується на психологічних особливостях родинного виховання дитини з ООП.

Серед зарубіжних дослідників варто відзначити моделі участі батьків у навчанні за Дж. Епштейн, підходи до командної взаємодії у роботах Алана Тернбулла та моделі комунікації за Альбертом Сідні Горнбі. Ці джерела демонструють теоретичну цінність підходів, однак при перенесенні у практичну площину в українських реаліях виникають труднощі з адаптацією механізмів співпраці до місцевих культурних, соціальних та освітніх умов.

У сучасному освітньому дискурсі все ще бракує:

- алгоритмів ефективної комунікації між педагогами й батьками дітей з ООП;
- інструментів діагностики рівня партнерства;
- прикладних моделей співпраці, адаптованих до українського контексту;
- методичних рекомендацій для підготовки вчителя до комунікації з родинами.

Метою є проаналізувати особливості та запропонувати ефективні стратегії реалізації педагогіки партнерства у взаємодії педагогів із батьками дітей з ООП в умовах інклюзивного класу.

Методи дослідження:

Теоретичні: аналіз психолого-педагогічної літератури, узагальнення досвіду впровадження інклюзії в українських школах.

Емпіричні: анкетування 32 педагогів і 28 батьків дітей з ООП, глибинні інтерв'ю з класними керівниками інклюзивних класів, спостереження за спільними зустрічами педагогів із батьками.

Статистичні: кількісна обробка даних, визначення середніх показників залученості батьків та ефективності взаємодії.

Батьки, які залучаються до розробки ІПР і беруть участь у щотижневих зустрічах з педагогом, демонструють вищий рівень готовності до підтримки дитини (4,3/5 на шкалі Лайкерта).

Педагоги, які систематично використовують зворотний зв'язок та планують навчання разом із батьками, зазначають зменшення поведінкових труднощів учнів з ООП на 27%.

Основними бар'єрами співпраці виявилися: нестача часу в батьків, емоційне вигорання педагогів та недостатній рівень інформованості обох сторін про права й можливості в межах інклюзивної освіти.

Людина від народження є частиною суспільства, а її гармонійний розвиток тісно пов'язаний із дотриманням основоположних прав і свобод. Саме тому важливо забезпечити ефективну взаємодію між основними інститутами соціалізації – родиною та школою. У шкільному середовищі ця взаємодія проявляється через партнерське співробітництво між батьками та педагогами. Така співпраця дозволяє краще розуміти індивідуальні потреби, інтереси та можливості кожної дитини, що, у свою чергу, сприяє вибору найбільш ефективної моделі її розвитку та підготовки до самостійного життя у сучасному світі.

Педагоги можуть відігравати роль провідників для батьків у відкритті потенціалу дитини: виявляти приховані таланти, стимулювати пізнавальну активність, підтримувати мотивацію до навчання. Водночас батьки, які є першими наставниками у житті дитини, можуть допомагати педагогам встановити емоційний контакт зі своїм сином чи донькою, ділитися спостереженнями та життєвим досвідом.

У рамках концепції *педагогіки партнерства*, взаємодія між учителем і батьками повинна ґрунтуватися на таких ключових елементах:

Постійна й змістовна комунікація, яка забезпечує вчасне реагування на виклики й труднощі. Доцільним є використання сучасних каналів зв'язку – чати, групи в соціальних мережах, відеозустрічі, платформи для обміну інформацією (наприклад, Google Classroom або Viber, Telegram).

Неформальне спілкування, що створює довірливу атмосферу: проведення спільних свят, шкільних ярмарків, спортивних змагань, тематичних майстер-класів, залучення до добровільних акцій.

Участь батьків у шкільному житті: не лише як глядачів, а й активних учасників – помічників у підготовці заходів, волонтерів, спікерів, експертів із власної професійної сфери.

Спільне освітнє середовище, у якому батьки можуть ділитися своїм баченням, ініціювати зміни, підтримувати індивідуальну траєкторію навчання своєї дитини.

У ХХІ столітті авторитарна модель, у якій дорослі нав'язують дитині свою волю, більше не відповідає реаліям демократичного суспільства. Такий підхід породжує конфлікти, тиск та психологічне напруження, що негативно впливає на освітній процес. Натомість педагогіка партнерства, як складова Нової української школи, пропонує нову формулу успішної співпраці між усіма учасниками освітнього процесу – вчителями, учнями та їхніми батьками.

Основні принципи педагогіки партнерства:

- добровільність участі у спільних діях;
- рівність сторін у прийнятті рішень;
- відкритий діалог і взаємна повага;
- позитивна налаштованість та підтримка;

– розподілене лідерство (вчитель не контролер, а наставник і друг; учень – активний учасник, а не пасивний виконавець; батьки – партнери, а не сторонні спостерігачі);

– відповідальність усіх сторін за спільні домовленості;

– збереження інтересів і прав дитини як пріоритетної цінності.

Створення партнерського освітнього середовища – це не складно, але потребує системності. Формування освітнього простору, побудованого на засадах педагогіки партнерства, хоча й не є надто складним завданням, все ж вимагає цілеспрямованої та злагодженої співпраці між усіма учасниками навчального процесу: педагогами, батьками та учнями. Головна умова успіху – це щире усвідомлення всіма сторонами важливості спільної мети: розвитку кожної дитини як особистості, здатної навчатися, мислити критично, приймати рішення та бути відповідальною за свої вчинки.

Щоб ця взаємодія була справді ефективною, важливо впроваджувати різноманітні форми співпраці, які допомагають учителям і батькам краще пізнати одне одного, встановити довіру та працювати як команда. Нижче наведено кілька ефективних і перевірених форм організації такої взаємодії:

Навчальний тренінг

Це активна форма спільної діяльності, яка дозволяє батькам не лише отримувати нові знання, а й розвивати навички вирішення повсякденних виховних і навчальних проблем. Тренінг має практичну спрямованість: учасники не просто слухають, а взаємодіють, обговорюють реальні ситуації, моделюють можливі сценарії. Головна особливість тренінгу – рівноправна участь усіх сторін, що сприяє зростанню педагогічної компетентності батьків і зміцнює партнерську культуру.

Педагогічний практикум

Це форма, орієнтована на розвиток педагогічного мислення батьків через практичні завдання. Учасники отримують змогу ознайомитися з ефективними стратегіями вирішення навчально-виховних проблем, а також тренують навички аналізу складних ситуацій.

Круглий стіл

Форма відкритого діалогу між педагогами та батьками, яка передбачає обговорення актуальних проблем або ідей. Основна мета – створити простір для вільного обміну думками, з метою досягнення порозуміння та спільного ухвалення рішень.

Ділова гра

Це імітаційна форма взаємодії, у якій батьки та педагоги виконують певні ролі, моделюючи складні ситуації, з якими може зіштовхнутись дитина, вчитель або родина. Гра може бути змагальною, але головне – створити атмосферу співпраці, а не протистояння.

Дискусія

Це класичний, але надзвичайно продуктивний формат, що дозволяє кожному висловити власну позицію з важливої теми, обґрунтувати її, конструктивно прокоментувати думки інших та дійти до спільного рішення. Важливо, щоб дискусія була не полемікою, а пошуком істини.

Індивідуальні консультації

Не менш важливий формат, що дозволяє зосередитись на особистих потребах і труднощах конкретної дитини. Це – найглибший рівень співпраці між педагогом і родиною, коли разом аналізуються результати навчання, психологічний комфорт учня, емоційний стан, цілі розвитку тощо.

Ініціативність і відкритість усіх учасників освітнього процесу – запорука створення справжнього партнерства в школі. Чим більше форм спілкування, тим більше

довіри та взаєморозуміння між учителями і родинами. А це – основа для зростання щасливої, освіченої та впевненої в собі дитини.

Педагогіка партнерства у контексті інклюзивної освіти вимагає зміни підходів до взаємодії між педагогами й батьками. Ключем до ефективного партнерства є створення довірливого середовища, спільне планування освітньої траєкторії дитини, розвиток комунікаційних навичок обох сторін. Необхідно розробляти освітні тренінги для педагогів з фокусом на практичні навички комунікації та адаптацію міжнародних моделей до українського контексту.

У подальших розвідках доцільно:

- дослідити динаміку партнерства впродовж навчального року;
- вивчити досвід шкіл із позитивними практиками співпраці;
- створити методичні посібники та онлайн-платформи для взаємної підтримки педагогів і батьків у контексті інклюзії.

Ефективна взаємодія між учителями та батьками формує стійкий фундамент для гармонійного розвитку особистості дитини. Лише спільними зусиллями, на основі відкритості, взаємної довіри й підтримки, можна створити таке освітнє середовище, яке сприятиме не тільки академічному успіху, а й формуванню моральних, соціальних і громадянських якостей майбутнього покоління.

У сучасних умовах розвитку інклюзивної освіти особливої актуальності набуває впровадження педагогіки партнерства як ефективної моделі взаємодії між учителем, учнями та батьками. Співпраця з родинами дітей з ООП має ґрунтуватися на принципах довіри, взаємоповаги, відкритого діалогу та спільної відповідальності за освітній і соціальний розвиток дитини. В умовах інклюзивного класу партнерські відносини з батьками дозволяють створити підтримувальне середовище, в якому кожен учень відчуває себе прийнятим, зрозумілим і важливим.

Важливо, щоб педагоги не лише інформували батьків, а й залучали їх до освітнього процесу як рівноправних учасників. Ефективні форми такої співпраці – це індивідуальні консультації, спільне планування інклюзивного супроводу, участь у тренінгах, тематичних зустрічах і командних обговореннях. Така взаємодія сприяє узгодженості дій, що, у свою чергу, позитивно впливає на динаміку розвитку дитини.

Таким чином, педагогіка партнерства в інклюзивному класі не лише зміцнює довіру між школою і родиною, а й стає запорукою успішної реалізації права кожної дитини на якісну освіту, повагу до її особливостей та підтримку в повсякденному навчальному середовищі.

Список використаних джерел

1. Бондаренко І. М. Партнерська взаємодія в умовах інклюзивного класу як основа ефективного навчання / І. М. Бондаренко // Соціально-гуманітарний вісник. – 2021. – № 4. – С. 58-63. **2. Гончаренко С.** Участь батьків у освітньому процесі дітей з ООП: партнерство чи патронаж? / С. Гончаренко // Інклюзивна освіта: досвід і перспективи. – 2021. – № 2. – С. 27-33. **3. Левченко К.** Партнерська взаємодія у форматі «учитель – учень – батьки» в умовах Нової української школи / К. Левченко // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2019. – № 5(72). – С. 39-42. **4. Пінчук І. А.** Педагогіка партнерства як основа взаємодії вчителя й батьків у Новій українській школі / І. А. Пінчук // Педагогічний альманах. – 2020. – № 45. – С. 34-38.

THE USE OF ADVANCED INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE PROFESSION-ORIENTED TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN LIBRARY, INFORMATION, AND ARCHIVAL STUDIES

Shlenova Maryna

PhD (in Philology), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Document Studies
and Ukrainian Language,
National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute",
Kharkiv, Ukraine
m.shleneva@khai.edu
<https://orcid.org/0000-0003-4297-6872>

The integration of advanced information technologies into the training of future specialists in library, information, and archival sciences constitutes an essential component of the development of contemporary education. In light of the continuous evolution of information flows, the exponential growth of data volumes, and the increasing demand for their rapid processing and secure storage, digital technologies are emerging as fundamental tools for developing the competencies required for effective professional engagement in the information society.

V. Chaika [1] highlights the extensive potential of computer-based learning. This encompasses not only the efficient delivery of educational content but also the management of the learning process, the monitoring and correction of learning outcomes, the organisation of training exercises, and the accumulation of learning data. Particular emphasis is placed on cultivating students' abilities to engage with information critically, conduct effective searches, and make informed decisions – all of which contribute to a more coherent and holistic educational experience.

The contemporary educational landscape is marked by the increasing complexity and multifactorial nature of didactic technologies. These developments are influenced both by external socio-cultural transformations and the internal demands of the educational system itself. Within this context, the classification of educational technologies proposed by O. Alekseeva [2] acquires particular significance, as it facilitates a nuanced understanding of the multidimensional approaches to organising the educational process. This framework considers various factors, including levels of application, pedagogical orientation, learner-centredness, types of modernisation of traditional systems, and underlying philosophical foundations. Such a perspective provides a robust methodological foundation for the development of effective educational strategies. The integration of informational, operational, heuristic, and applied technologies not only enhances the acquisition of knowledge and the formation of practical skills but also fosters students' cognitive potential, creativity, capacity for self-development, and ability to make autonomous decisions in a dynamic information environment.

Given the axiological foundations of the humanisation of education, the role of technologies in democratising the educational environment has gained increasing significance. This aligns with the principles of subject–subject interaction and underpins the establishment of a genuine partnership between teacher and student. From a philosophical standpoint, a humanistic approach is prioritised – one that conceptualises pedagogy as a space for personal self-realisation. Within this framework, educational technologies are viewed not merely as instruments of control, but as tools for inspiration, the cultivation of inner potential, and the development of critical thinking. In the context of the digital transformation of the educational environment, these principles become particularly salient, as the convergence of technocratic

efficiency and humanistic values gives rise to a new learning paradigm – flexible, learner-centred, and reflective.

Contemporary educational discourse reflects a growing tendency to broaden the interpretation of the term *information technology*. This is evident in the position articulated by O. Kravchenko [3], who asserts that any form of educational activity inherently involves communicative interaction between teacher and student and thus is, by its very nature, informational. Such a perspective significantly expands the conceptualisation of educational technology as a phenomenon that synthesises digital tools and infrastructure into a cohesive didactic system. In this context, emerging technologies are not merely auxiliary learning aids, but become an integral part of the educational process, ensuring intellectual mobility, adaptability, and overall efficiency.

Kravchenko's view is further supported by the work of M. Fitsula [4], who identifies a range of educational technologies that are particularly effective in the context of higher education. These include problem-based learning, differentiated instruction, simulation and modelling methods, collaborative learning, multi-level instructional systems, and the project method. These pedagogical models employ various channels of information – audio, visual, and digital – which not only enhance knowledge acquisition but also foster students' capacity to process large volumes of information, engage in critical reflection, and make informed decisions under conditions of informational overload.

The relevance of these principles is further heightened by the realities of the ongoing digital transformation of the educational landscape, wherein each technology acquires new significance within the context of artificial intelligence, hybrid learning models, as well as virtual and augmented reality. Traditional pedagogical methods are no longer capable of fulfilling their functions effectively without the support of digital resources; thus, their modernisation through integration with information technologies becomes an objective necessity. In this regard, the emergence of a new didactic paradigm is evident – one in which knowledge is not merely transmitted from teacher to student but co-constructed through interaction mediated by digital tools.

Information technologies empower educators to personalise the learning experience, design adaptive environments that take into account learners' cognitive styles, and offer flexibility in the formats and methods of delivering educational content. However, this also necessitates the development of new pedagogical competencies. Teachers must now be able to model educational scenarios, manage complex information flows, and integrate tools such as data visualisation, gamification, and learning analytics into their instructional practice. A key aspect of incorporating information technologies into the training of future professionals in library, information, and archival sciences is the implementation of e-learning [5]. Contemporary digital platforms, including distance learning systems, provide students with the opportunity to acquire knowledge and practical skills irrespective of their geographical location. This ensures broader access to the resources of universities, libraries, and archives, while also promoting integration with international educational networks. One of the key advantages of integrating information technologies into the educational process is the capacity to create flexible and adaptive learning environments that address the individual needs of each student. The incorporation of electronic textbooks, online course materials, and interactive platforms enables a high degree of personalisation in learning, which is particularly significant in the preparation of specialists in library, information, and archival sciences.

The use of Knowledge Management Systems (KMS) and big data technologies in education allows future librarians, archivists, and information professionals not only to access up-to-date information but also to acquire essential skills in the organisation, storage, and dissemination of information. Tools for metadata management, indexing, and document retrieval support students in understanding how to automate processes related to information

and documentation workflows. Equally important is the integration of technologies for managing digital archives and digital libraries. The use of specialised software for digitising materials, storing digital assets, and ensuring user access opens new avenues for professional development. Modern archives and libraries, built on content management systems (CMS), enable interoperability across platforms, thereby enhancing students' digital literacy and technical competencies. Technologies that support the automation of workflows in libraries and archives – such as Integrated Library Systems (ILS) – also play a crucial role in the professional training of future library, information, and archival specialists. These systems automate key functions such as cataloguing, record-keeping, and document retrieval, thereby significantly improving the operational efficiency of information institutions and preparing students to work effectively in technologically advanced environments. Ensuring effective communication and knowledge exchange across diverse information environments constitutes a critical component of professional training. Through the use of web technologies and cloud-based services, collaborative work on projects, as well as the storage and exchange of electronic resources, becomes possible – facilitating the development of essential competencies in the domain of information exchange.

Thus, the integration of advanced information technologies into the training of future professionals in library, information, and archival sciences enables the creation of a dynamic educational environment. This environment supports the development of key professional competencies, ranging from the cultivation of information literacy to the effective management of information and documentation resources across various sectors.

Reference

1. Чайка В. М. Основи дидактики: тексти лекцій та завдання для самоконтролю: навч. посіб. Тернопіль: Астон, 2002. 244 с. **2. Алексеева С.,** Арістова Н., Малихін О., Попов Р. Дидактичні форми організації освітнього процесу сучасного закладу освіти. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія «Педагогіка».* 2022. 1(1), С. 339-348. **3. Кравченко О.,** Міщенко М. Соціально-психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах дистанційного навчання. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки.* 2021. 8, С.90–99. **4. Фицула М. М.** Педагогіка вищої школи. К.: Академвидав, 2010. 456 с. **5. Shlenova M.,** Konoplenko N., Yuryeva K., Korneiko Yu. & Hlukhovska M. Comparative analysis of the distance learning implementation in Ukrainian system of higher education during the COVID-19 pandemic and martial law. *Interactive Learning Environments.* 2024. 32(9), 4968-4977. DOI 10.1080/10494820.2023.2207196

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Гуданич Наталія Миколаївна,
викладач кафедри дошкільної педагогіки,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна,
hudanych.NM@pdpu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-2421-8955>

Сучасний освітній процес неможливо уявити без інформаційно-комунікаційних технологій, особливо в умовах дистанційного навчання. Для підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти використання інформаційно-комунікаційних технологій є необхідністю, адже вони забезпечують доступ до якісних освітніх ресурсів, сприяють розвитку професійних компетентностей і створюють умови для ефективної організації освітнього процесу. Як свідчать результати досліджень [1; 3; 5] інформаційно-комунікаційні технології дозволяють майбутнім вихователям отримувати доступ до сучасних освітніх матеріалів, відеолекцій, онлайн-курсів, електронних підручників та інших ресурсів, що розширюють їх знання та навички.

Інформаційно-комунікаційні технології дозволяють оптимізувати освітній процес, використовуючи інтерактивні методи, віртуальні лабораторії, симуляції та інші інструменти, що роблять освітній процес більш цікавим і продуктивним (О. В. Андрощук, О. Г. Брежнева, Т. В. Бунєєв, О. А. Бурбело, Н. А. Ваганова, Ю. О. Волинець, В. М. Горленко, О. М. Гудирева, Н. П. Дементієвська, М. І. Жалдак, Л. С. Іванова, В. О. Клак, А. І. Клеба, Л. Л. Коношевський, В. М. Косік, М. В. Коченгіна, В. В. Лапінський, О. В. Матвієнко, О. М. Мельник, Г. А. Назаренко, С. І. Семчук та ін.). Автори переконливо доводять, що використання інформаційно-комунікаційних технологій сприяє формуванню вміння працювати з інноваційними методами навчання, розвиває цифрову грамотність та формує вміння ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології у роботі з дітьми.

Можна з упевненістю сказати, що сучасні заклади дошкільної освіти все частіше використовують інформаційно-комунікаційні технології для організації освітнього процесу та розвитку дітей. Згідно з поглядами (К. Ю. Віттенберг, С. В. Дяченко, О. А. Листопад, О. В. Майборода, І. К. Мардарова О. І. Чекан та ін.) майбутні вихователі повинні вміти інтегрувати інформаційно-комунікаційні технології у свою професійну діяльність у закладі дошкільної освіти. Отже, інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у підготовку майбутніх вихователів є не лише необхідністю, але й важливим кроком у створенні сучасного, інноваційного та ефективного освітнього середовища для майбутніх поколінь.

Метою дослідження є аналіз особливостей використання інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного навчання в підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Інформаційно-комунікаційні технології забезпечують гнучкість в освітньому процесі, дозволяючи майбутнім фахівцям дошкільної освіти здобувати знання в зручний для них час і місце, а також постійно вдосконалювати свої уміння і навички через онлайн-курси та вебіари. Уважного ставлення дослідників (В. Ю. Биков, Г. В. Брянцева, Л. Г. Гаврилова, А. М. Гуржій, Ю. М. Красюк, В. В. Лапінський, Н. М. Могильна та ін.) останнім часом вимагає питання використання технологій організації освітнього процесу,

що дозволяють створювати нові форми роботи з дітьми, наприклад, використання мультимедійних презентацій, інтерактивних ігор тощо. Вдалося з'ясувати, що інформаційно-комунікаційні технології можуть бути корисними для роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, забезпечуючи їм доступ до адаптованих освітніх матеріалів та цифрових інструментів.

В ході дослідження з'ясовано, що інформаційно-комунікаційні технології створюють можливості для доступу до освітніх матеріалів, онлайн-курсів програм і інтерактивних платформ, що значно розширює можливості для здобуття освіти студентами з різних регіонів, зокрема для тих, хто не може особисто відвідувати заклади освіти. Використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє проводити освітній процес з урахуванням індивідуальних потреб кожного студента, що дає можливість організовувати гнучке навчання, враховуючи темп, інтереси та рівень підготовки студентів.

Здійснене дослідження дає можливість стверджувати, що використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в організації освітнього процесу сприяє розвитку у студентів необхідних цифрових компетентностей, що є важливим елементом у підготовці майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти. Інформаційно-комунікаційні технології дозволяють організовувати різноманітні форми взаємодії, такі як онлайн-дискусії, вебінари, форуми, чати та інші інструменти для комунікації, що сприяє розвитку професійних навичок майбутніх вихователів.

Проведене дослідження підтверджує, що інформаційно-комунікаційні технології відкривають нові можливості для застосування інноваційних методик та інтерактивних підходів у викладанні, що сприяє розвитку творчих та критичних здібностей студентів. Дистанційне навчання за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє ефективно організовувати зворотний зв'язок між викладачами та студентами, що є важливим для коригування освітнього процесу та забезпечення підтримки студентів на всіх етапах організації освітнього процесу. Використання відео, аудіо, анімацій та інших мультимедійних ресурсів дозволяє зробити навчання більш наочним та цікавим, що особливо важливо для підготовки вихователів, які працюватимуть з дітьми.

Сучасна система підготовки вихователів закладів дошкільної освіти активно впроваджує дистанційні освітні платформи, що забезпечують ефективне навчання та розвиток професійних компетентностей. Використання таких платформ сприяє гнучкості освітнього процесу, адаптації до індивідуальних потреб студентів та інтеграції педагогічних технологій: Moodle – потужна система управління навчанням, що використовується багатьма закладами вищої освіти, вона дозволяє створювати інтерактивні курси, тестування, форуми та інші навчальні ресурси; Google Classroom – безкоштовний інструмент для організації освітнього процесу, що дозволяє викладачам ефективно комунікувати зі студентами, надавати завдання та отримувати зворотний зв'язок; Coursera, Udemy, Prometheus – відкриті освітні платформи, які пропонують курси з педагогіки, психології та методики навчання дітей; Zoom, Microsoft Teams – платформи для відеоконференцій, що сприяють проведенню інтерактивних занять, вебінарів та консультацій.

Використання освітніх платформ дистанційного навчання сприяє підготовці компетентних та кваліфікованих вихователів закладів дошкільної освіти. Завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям студенти отримують доступ до якісної освіти, що відповідає вимогам сучасного освітнього процесу. Результати здійсненого аналізу дозволяють визначити основні проблеми використання інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного навчання в підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти:

- недостатній рівень цифрової компетентності викладачів і студентів – викладачі можуть не мати достатнього досвіду роботи з онлайн-платформами, що ускладнює проведення ефективних занять, майбутні вихователі часто не володіють достатніми навичками роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями дистанційного навчання, що обмежує їх можливості під час організації освітнього процесу;

- обмежений доступ до технічних ресурсів – не всі студенти мають сучасні пристрої та стабільний доступ до інтернету, відсутність належної матеріально-технічної бази у закладах освіти ускладнює використання інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного навчання;

- низька мотивація студентів до самостійної організації освітнього процесу – відсутність прямої взаємодії з викладачем може знижувати мотивацію студентів, недостатній контроль за освітнім процесом ускладнює його ефективну організацію;

- недостатня адаптація освітньо-професійних програм до дистанційного формату – деякі освітні компоненти (навчальні дисципліни) не адаптовані до онлайн-формату, також відсутність інтерактивних методів організації освітнього процесу ускладнює засвоєння матеріалу здобувачами освіти;

- проблеми з оцінюванням та контролем знань – використання традиційних методів оцінювання в дистанційному навчанні не завжди є ефективним, виникають труднощі з перевіркою самостійних і практичних завдань.

Узагальнення та аналіз наукових досліджень [2; 4] показав, що існують шляхи подолання проблем використання інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного навчання в підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти: підвищення рівня цифрової грамотності викладачів і студентів через спеціальні курси та тренінги; забезпечення доступу до сучасних цифрових ресурсів і розширення матеріально-технічної бази; використання інноваційних методів навчання, таких як інтерактивні платформи, вебінари, віртуальні практикуми; адаптація освітніх компонентів (навчальних дисциплін) до онлайн-формату; удосконалення системи оцінювання знань за допомогою тестування, проєктних завдань і портфоліо.

Отже, використання інформаційно-комунікаційних технологій у дистанційному навчанні майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти має значний потенціал, але супроводжується низкою проблем, їх вирішення потребує комплексного підходу, включаючи підвищення цифрової грамотності, покращення технічного забезпечення та адаптацію освітніх компонентів (навчальних дисциплін) до онлайн-формату. Лише системна робота дозволить підготувати висококваліфікованих спеціалістів, здатних ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології у своїй професійній діяльності.

Проведене дослідження особливостей використання інформаційно-комунікаційних технологій у дистанційному навчанні під час підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти дозволило сформулювати такі висновки:

- використання інформаційно-комунікаційних технологій сприяє підвищенню ефективності професійної підготовки майбутніх вихователів, розширює їхні можливості для самоосвіти та професійного розвитку;

- дистанційне навчання на основі інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє гнучко адаптувати освітні матеріали, забезпечуючи індивідуалізацію освітнього процесу відповідно до потреб студентів;

- застосування інформаційно-комунікаційних технологій сприяє розвитку цифрової грамотності майбутніх вихователів, що є необхідною складовою їхньої професійної діяльності в умовах сучасного освітнього середовища закладу дошкільної освіти;

- використання інтерактивних методів (онлайн-платформи, мультимедійні матеріали, віртуальні тренажери) підвищує мотивацію студентів до навчання та сприяє кращому засвоєнню освітнього матеріалу;

- незважаючи на переваги, використання інформаційно-комунікаційних технологій у дистанційному навчанні має певні труднощі, зокрема технічні обмеження, недостатній рівень цифрової компетентності окремих студентів та викладачів, а також потребу в удосконаленні методичних підходів.

Отже, використання інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх вихователів дошкільної освіти є перспективним напрямом розвитку педагогічної освіти. Подальші дослідження мають бути спрямовані на вдосконалення методик дистанційного навчання, інтеграцію інтерактивних технологій в освітній процес та розвиток цифрових компетентностей майбутніх педагогів.

Список використаної літератури

1. Бацуровська І. В. Освітньо-наукова підготовка магістрів в умовах масових відкритих дистанційних курсів: монографія; Житомир. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Херсон : Грінь Д. С. [вид.], 2016. 513 с. **2. Ємчик О. Г.** Інформаційні технології у дошкільній освіті : навчально-методичний посібник. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 200 с. **3. Листопад О. А.,** Мардарова І. К., Гуданич Н. М. Використання wіki-технологій у професійній підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*, 2023, Вип. 1 (51) С. 55–65. DOI: <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2023-1-51-55-65>. **4. Листопад О. А.,** Мардарова І. К., Гуданич Н. М. Інформаційно-комунікаційні технології в дошкільній освіті: навчальний посібник для студентів зі спеціальності А2 Дошкільна освіта (0112 Training for pre-school teachers). Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2025. 304 с. **5. Панченко О.** Потенційні можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у фаховій підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2022. Вип. 1(50), С. 215–218. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.215-218>

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Листопад Наталя Леонідівна,

кандидат педагогічних наук, викладач дошкільних дисциплін,
Комунальний заклад «Одеський педагогічний фаховий коледж»

м. Одеса, Україна,

natasha.listopad@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3550-9985>

Цифрова трансформація вимагає від майбутніх фахівців здатності працювати з великими масивами інформації, використовувати сучасні цифрові інструменти для обробки даних, аналізу та прийняття рішень. Роботодавці очікують від випускників не лише професійних знань, а й умінь працювати з цифровими технологіями, використовувати хмарні сервіси, аналітичні платформи, програмне забезпечення для комунікації та управління проєктами. Використання цифрових інструментів в організації освітнього процесу сприяє розвитку критичного мислення, самостійності, творчого підходу до вирішення завдань, що відповідає сучасним вимогам освітніх стандартів. Цифрові технології допомагають усунути бар'єри в доступі до освітніх ресурсів, сприяючи інклюзивності та персоналізації освітнього процесу. Опанування інформаційно-цифрової компетентності включає навички критичного оцінювання інформації, кібербезпеки, етичного використання цифрових технологій, що є важливим в умовах зростаючих кіберзагроз [1; 2; 5].

Отже, використання цифрових інструментів у процесі формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів фахової передвищої освіти є не лише вимогою часу, а й необхідністю для підготовки конкурентоспроможних фахівців, здатних ефективно працювати в умовах цифрового суспільства. Актуальність проблеми формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів фахової передвищої освіти засобами цифрових інструментів зумовлена глобальною цифровізацією всіх сфер суспільного життя, включаючи освіту. У сучасному світі ефективне використання цифрових технологій є необхідною умовою професійного зростання, конкурентоспроможності та соціальної адаптації [6; 7].

Згідно з поглядами (В. Ю. Биков, Р. С. Гуревич, В. О. Калінін, Л. Є. Петухова, С. М. Прохорова, О. В. Співаковський, В. О. Царенко та ін.) основні підходи до формування інформаційно-цифрової компетентності включають: компетентнісний підхід – акцентується увага на розвитку ключових компетенцій, зокрема цифрової грамотності, критичного мислення та здатності до самостійності; проєктний підхід – передбачає використання цифрових технологій у рамках виконання освітніх проєктів, що дозволяє студентам розвивати практичні навички; інтерактивний підхід – базується на застосуванні інтерактивних цифрових платформ, які сприяють активній взаємодії та співпраці між студентами; модульний підхід – спрямований на інтеграцію цифрових технологій у навчальні модулі з різних дисциплін.

Метою дослідження – встановити особливості формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів фахової передвищої педагогічної освіти засобами цифрових інструментів.

Формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів фахової передвищої педагогічної освіти є однією з ключових задач сучасної освіти, що пояснюється зростанням ролі цифрових технологій у професійній діяльності педагогів. У даному аналізі розглянуто основні наукові дослідження, присвячені цій проблемі,

визначено основні підходи, методи та цифрові інструменти, що сприяють розвитку відповідної компетентності.

На основі аналізу наукової літератури [4; 5] встановлено, що інформаційно-цифрова компетентність є однією з ключових складових професійної підготовки майбутніх педагогів, оскільки забезпечує ефективне використання цифрових технологій в освітньому процесі, вона охоплює вміння працювати з інформацією, цифровими ресурсами та комунікаційними технологіями. Інформаційно-цифрова компетентність здобувачів фахової передвищої педагогічної освіти – це сукупність знань, умінь і навичок, які забезпечують ефективне використання цифрових технологій, інформаційних ресурсів та онлайн-інструментів у професійній діяльності та освітньому процесі.

Доведено, що інформаційно-цифрова компетентність здобувачів фахової передвищої педагогічної освіти включає кілька ключових компонентів:

- цифрова грамотність – здатність використовувати комп'ютери, мобільні пристрої, програмне забезпечення та Інтернет для навчання й професійного розвитку (робота з комп'ютерними пристроями та програмним забезпеченням, використання операційних систем і базових програм, володіння клавіатурним введенням та навичками роботи з файлами);
- інформаційна грамотність – вміння знаходити, аналізувати, оцінювати достовірність та критично осмислювати інформацію з різних джерел (пошук, аналіз та оцінка інформації в цифровому середовищі, критичне мислення щодо достовірності та джерел інформації, використання електронних бібліотек, баз даних та освітніх ресурсів);
- комунікація та співпраця в цифровому середовищі – використання онлайн-платформ для організації освітнього процесу, роботи в командах, обміну інформацією та дистанційного викладання (використання електронної пошти, месенджерів, форумів, спільна робота над документами в хмарних сервісах (Google Docs, OneDrive), участь у вебінарах, онлайн-курсах, професійних спільнотах);
- цифрова безпека та етика – знання правил кібербезпеки, захисту персональних даних, авторського права, а також дотримання етичних норм у цифровому просторі (захист персональних даних та конфіденційність, безпечне використання інтернет-ресурсів, дотримання авторського права та академічної доброчесності);
- розвиток педагогічних цифрових навичок – інтеграція сучасних цифрових технологій в освітній процес, використання інтерактивних методик, онлайн-ресурсів, дистанційного навчання (використання інтерактивних технологій в освітньому процесі, створення мультимедійного контенту для освітніх цілей, використання електронних журналів, тестувальних платформ та LMS-систем (Moodle, Google Classroom));
- медіаграмотність – розуміння принципів функціонування медіа, вміння розрізняти фейкову інформацію, маніпуляції та пропаганду (використання цифрових інструментів для творчої діяльності, аналіз цифрових даних та візуалізація інформації, програмування та алгоритмічне мислення (для поглибленого рівня)).

Означені компоненти формують основу цифрової компетентності майбутніх педагогів, забезпечуючи ефективну інтеграцію цифрових технологій у професійну діяльність. Отже, інформаційно-цифрова компетентність є необхідною складовою професійного становлення майбутніх педагогів, сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу та розвитку інноваційного освітнього середовища.

Зібраний і проаналізований фактичний матеріал дозволяє встановити цифрові інструменти для формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів фахової передвищої педагогічної освіти: хмарні технології (Google Workspace, Microsoft 365) – сприяють спільній роботі над освітніми матеріалами; платформи для дистанційного навчання (Moodle, Google Classroom, Edmodo) – забезпечують

організацію освітнього процесу та інтерактивну взаємодію; інструменти для візуалізації даних (Canva, Piktochart, MindMeister) – допомагають розвивати креативність і цифрову грамотність; програмне забезпечення для створення інтерактивного контенту (H5P, Kahoot, Mentimeter) – стимулює активне залучення студентів до освітнього процесу; відеоконференц-зв'язок (Zoom, Microsoft Teams, Google Meet) – сприяє реалізації синхронної організації освітнього процесу.

Формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів фахової передвищої педагогічної освіти є важливим завданням сучасного освітнього процесу. Використання цифрових інструментів дає змогу здобувачам фахової передвищої педагогічної освіти не лише ефективніше працювати з інформацією, а й формувати критичне мислення, навички безпечної роботи в цифровому середовищі та розвивати професійну комунікацію, щоб максимально ефективно розвивати ці компетентності, майбутнім педагогам варто активно застосовувати такі цифрові інструменти: Google Scholar, ResearchGate – для академічного пошуку та аналізу інформації; Mendeley, Zotero – для збереження та систематизації наукових джерел; Google Docs, OneDrive – для спільної роботи над освітніми проектами; Padlet, Trello – для візуалізації та організації освітнього процесу; Canva, Prezi, Genially – для створення якісних освітніх матеріалів; Kahoot, Quizizz, Mentimeter – для інтерактивного оцінювання знань.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх педагогів є складним та багатограним процесом, що потребує системного підходу. Використання цифрових інструментів в освітньому процесі сприяє підвищенню ефективності освітньої діяльності, розвитку критичного мислення та готовності студентів до роботи в цифровому середовищі. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку методичних рекомендацій та вдосконалення цифрових платформ для навчання.

Список використаної літератури

1. **Дроговоз Н. А., Матяш В. В.** Формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх вчителів в умовах дистанційного навчання *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Педагогічні науки.* 2021. № 198. С. 231–234. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-198-231-234>.
2. **Листопад Н. Л.** Інформаційно-методичне забезпечення формування цифрової культури студентів засобами дистанційної освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки.* Глухів: ГНПУ імені Олександра Довженка, 2022. № 3 (50), Частина 1. С. 160–170. DOI: <https://doi.org/0.31376/2410-0897-2022-3-50-160-170>.
3. **Листопад Н. Л.** Освітній медіапростір як засіб формування цифрової культури студентів педагогічних коледжів. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки.* Глухів: ГНПУ імені Олександра Довженка, 2022. № 48. С. 173–179. DOI: <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2022-1-48-173-179>.
4. **Листопад О. А., Мардарова І. К.** Модульний курс «Комп'ютерні технології в роботі з дітьми»: навчальний посібник для студентів зі спеціальності 012 «Дошкільна освіта». Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. 192 с.
5. **Листопад О. А., Мардарова І. К., Листопад Н. Л.** Особливості застосування мультимедійних технологій в процесі формування цифрової культури здобувачів вищої і фахової передвищої освіти *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*, 2024, Вип. 4 (56). С. 24–33. DOI: <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2024-3-56-24-33>.
6. **Собченко Т. М., Ткачова Н. О., Ткачов А. С.** Формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів в освітньому середовищі педагогічного університету. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота».* 2022. 2

(51). С. 145–148. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.51.145-148> 7. **Ткачук Г.**,
Медведева М. ІКТ як засіб формування інформаційно-цифрової компетентності
студентів педагогічних університетів. *Молодь і ринок*. 2023. № 1 (209). С. 74–80. DOI:
<https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.272479>

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Листопад Олексій Анатолійович,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної педагогіки,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна,
lystopad.oa@pdpdpu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-3121-324X>

У сучасному світі цифровізація освіти відкриває нові можливості для формування дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти. Водночас цей процес супроводжується низкою викликів, що зумовлені швидкими змінами в технологіях, зростаючими вимогами до самостійної наукової діяльності студентів та необхідністю адаптації традиційних методів навчання до цифрового освітнього середовища. Формування дослідницької компетентності передбачає розвиток умінь критично аналізувати інформацію, використовувати цифрові ресурси для наукового пошуку, проводити експериментальні дослідження та ефективно презентувати результати. Проте, у сучасному освітньому просторі спостерігається недостатній рівень інтеграції цифрових інструментів у науково-дослідницьку діяльність студентів, що може знижувати ефективність їхньої підготовки як майбутніх фахівців.

Наукове значення проблеми формування дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти полягає у вивченні механізмів та методів інтеграції цифрових технологій у процес розвитку дослідницької компетентності студентів, що сприяє створенню нових підходів до організації наукової діяльності, зокрема через застосування штучного інтелекту, великих даних, віртуальних лабораторій тощо. Практичне значення проблеми формування дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти в умовах цифрового освітнього середовища полягає у розробці методичних рекомендацій щодо використання цифрових платформ, онлайн-бібліотек, наукометричних баз даних та інших інструментів для формування дослідницької компетентності студентів. У результаті реалізації відповідних стратегій можливе підвищення рівня підготовки майбутніх науковців та професіоналів, здатних до ефективної роботи в умовах цифрового суспільства.

Формування дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти в умовах цифрового освітнього середовища є актуальною темою сучасних наукових досліджень. Останні публікації (В. П. Андрущенко, В. Ю. Биков, Р. С. Гуревич, А. М. Гуржій, В. Г. Кремень, В. І. Луговий, О. І. Ляшенко, С. М. Ніколаєнко, П. Ю. Саух, С. О. Сисоєва, О. М. Топузов та ін.) висвітлюють різні аспекти цієї проблеми, зокрема інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес, розвиток цифрової грамотності та використання проектної діяльності. Загалом, сучасні дослідження (О. Ю. Буров, Т. А. Вакалюк, М. П. Лещенко, С. Г. Литвинова, О. В. Овчарук, В. П. Олексюк, О. М. Спирін та ін.) підкреслюють необхідність інтеграції цифрових технологій у освітній процес для розвитку дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти. Використання проектної діяльності, підвищення цифрової грамотності та адаптація освітніх програм до сучасних вимог є ключовими напрямками у вирішенні цієї проблеми.

Метою дослідження є аналіз особливостей формування дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти в умовах цифрового освітнього середовища.

Формування дослідницької компетентності здобувачів вищої педагогічної освіти є важливим аспектом підготовки сучасних педагогів, які повинні володіти не лише теоретичними знаннями, але й уміннями проводити наукові дослідження, аналізувати та інтерпретувати їх результати. Дослідницька компетентність формується через поєднання теоретичних знань з педагогіки, психології, методології наукових досліджень та практичних навичок їх застосування. Важливим є включення до освітніх програм освітніх компонентів (навчальних дисциплін), спрямованих на розвиток дослідницьких умінь, таких як методологія наукових досліджень, статистична обробка даних, академічне письмо тощо. Потрібно зауважити, що використання активних методів навчання, таких як проблемне навчання, проєктна діяльність, кейс-стаді, дослідницькі семінари, участь у наукових конференціях, круглих столах, наукових проєктах сприяє розвитку вмінь визначати проблему дослідження, формулювати гіпотези, обирати методи та інструменти дослідження, проводити експерименти, аналізувати та інтерпретувати отримані дані.

Крім того, слід звернути увагу на те, що дослідницька компетентність формується через інтеграцію знань з різних дисциплін: педагогіки, психології, соціології, філософії освіти тощо. Використання міждисциплінарних підходів дозволяє розглядати педагогічні проблеми з різних точок зору. Важливим елементом формування дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти є виконання студентами самостійних дослідницьких робіт, таких як курсові, магістерські проєкти, наукові статті, яке передбачає наставництво з боку викладачів, що включає консультування, рецензування робіт, допомогу у виборі методів дослідження.

На основі аналізу наукової літератури [1; 2] можемо стверджувати, що формування дослідницької компетентності здобувачів вищої педагогічної освіти є багатоаспектним процесом, який вимагає системного підходу, інтеграції теоретичних та практичних знань, а також активного залучення студентів до наукової діяльності, що дозволяє підготувати фахівців, здатних ефективно вирішувати складні педагогічні завдання та впроваджувати інновації в освітній процес. Сучасна педагогічна освіта зазнає значних трансформацій під впливом цифрових технологій, що зумовлює необхідність формування дослідницької компетентності у майбутніх педагогів. В умовах цифрового освітнього середовища здобувачі освіти отримують нові можливості для проведення досліджень, аналізу інформації, обробки даних та апробації результатів.

Дослідницька компетентність здобувачів вищої освіти – це сукупність знань, умінь, навичок та особистісних якостей, які забезпечують здатність студентів самостійно здійснювати науково-дослідну діяльність, критично оцінювати інформацію, застосовувати наукові методи для вирішення проблем та генерувати нові знання. Дослідницька компетентність передбачає: володіння методологією наукових досліджень; сформованість вмінь формулювати проблеми, гіпотези, завдання дослідження; сформованість навичок збору, аналізу та інтерпретації даних; здатність до наукової комунікації (публікації, презентації результатів); етичну відповідальність у проведенні досліджень. Формування дослідницької компетентності є важливим для підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних до інноваційної діяльності та вирішення актуальних проблем у своїй галузі.

Встановлено, що дослідницька компетентність включає такі складові: методологічна обізнаність – знання основних підходів та методів наукового дослідження; аналітичне мислення – здатність обробляти, узагальнювати та інтерпретувати інформацію; практичні навички – уміння застосовувати дослідницькі методи та інструменти; цифрова грамотність – здатність працювати з електронними базами даних, програмами для аналізу інформації та іншими цифровими інструментами; комунікаційні

навички – вміння представляти результати досліджень, аргументувати висновки та співпрацювати з іншими дослідниками.

Аналіз наукової літератури [3; 4; 5] показав, що цифрове освітнє середовище сприяє формуванню дослідницької компетентності завдяки: доступу до великих масивів інформації (електронні бібліотеки, наукометричні бази, відкриті освітні ресурси); використанню цифрових інструментів для обробки даних (SPSS, NVivo, Python, Excel); застосуванню інтерактивних платформ (Moodle, Google Classroom, Coursera); можливості дистанційної співпраці (спільні дослідження через Zoom, Google Docs, Miro); автоматизації процесів обробки та аналізу інформації (штучний інтелект, машинне навчання, нейромережі).

Вдалося зафіксувати, що для ефективного формування дослідницької компетентності здобувачів вищої педагогічної освіти використовуються такі методи: проєктна діяльність – розробка власних наукових проєктів із застосуванням цифрових технологій; проблемне навчання – вирішення реальних педагогічних задач через дослідницький підхід; моделювання та симуляції – використання віртуальних лабораторій та навчальних симуляторів; колаборативні технології – робота в команді над дослідницькими завданнями з використанням цифрових комунікаційних платформ; автоматизований аналіз даних – використання програмного забезпечення для збору, обробки та аналізу інформації.

Здійснене дослідження дає можливість стверджувати, що використання цифрових технологій в освітньому процесі сприяє розширенню можливостей здобувачів вищої педагогічної освіти у проведенні досліджень, доступі до сучасних наукових ресурсів та інструментів аналізу даних. В умовах цифрового освітнього середовища формуються ключові дослідницькі навички, зокрема робота з науковими джерелами, аналіз інформації, оцінка її достовірності та застосування отриманих результатів на практиці. Цифрові платформи та сервіси дозволяють здобувачам освіти взаємодіяти з викладачами, експертами та колегами, що сприяє обміну знаннями та підвищенню ефективності дослідницької діяльності.

В ході дослідження з'ясовано, що використання цифрових технологій дає змогу адаптувати освітній процес до індивідуальних потреб та темпу організації освітнього процесу здобувачів, що підвищує їхню мотивацію та зацікавленість у дослідницькій діяльності. У цифровому освітньому середовищі активне впровадження методів проблемного навчання, проєктної діяльності та кейс-методів сприяє розвитку дослідницької компетентності. Попри численні переваги, існують і труднощі, зокрема недостатня цифрова грамотність окремих здобувачів освіти, потреба в якісному технічному забезпеченні та необхідність розробки ефективних методик оцінювання рівня сформованості дослідницької компетентності.

Отже, цифрове освітнє середовище виступає потужним інструментом для формування дослідницької компетентності майбутніх педагогів, створюючи умови для інтеграції наукових досліджень у професійну діяльність та сприяючи формуванню висококваліфікованих фахівців. Проведене дослідження доводить, що формування дослідницької компетентності здобувачів вищої педагогічної освіти в умовах цифрового освітнього середовища є важливим напрямом підготовки сучасних педагогів. Використання цифрових технологій сприяє розширенню можливостей для досліджень, підвищенню їхньої якості та ефективності, а також забезпечує інтеграцію в глобальний науково-освітній простір. Необхідною умовою успішного формування дослідницької компетентності є поєднання традиційних методів навчання з інноваційними цифровими підходами, що дозволяє підготувати конкурентоспроможних фахівців у галузі освіти.

Список використаної літератури

1. Бойчук Ю., Боярська-Хоменко А., Рибалко Л. Формування науково-

дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії в умовах упровадження технологій дистанційного навчання. *Новий Колегіум*. 2023. № 3 (111). С. 74–81. DOI: <https://doi.org/10.30837/nc.2023.3.74>. 2. Гагарін М., Кошлаба А. Особливості формування дослідницької компетентності студентської молоді у педагогічних закладах вищої освіти. *Перспективи та інновації науки (Серія «Психологія», Серія «Педагогіка», Серія «Медицина»)*. 2023. №12 (30). С. 159–167. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12\(30\)-159-167](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12(30)-159-167). 3. Листопад О. А., Мардарова І. К., Гуданич Н. М. Інформаційно-комунікаційні технології в дошкільній освіті: навчальний посібник для студентів зі спеціальності А2 Дошкільна освіта (0112 Training for pre-school teachers). Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2025. 304 с. 4. Листопад О. А., Мардарова І. К. Теоретико-методичні засади формування готовності майбутніх вихователів до використання інформаційно-комунікаційних технологій в організації пізнавальної діяльності дошкільників: моногр. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. 206 с. 5. Листопад О. А. Теоретико-методичні засади формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : [монографія] Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2015. 328 с.

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мардарова Ірина Костянтинівна,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри дошкільної педагогіки,

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

м. Одеса, Україна,

mardarova.ik@pdpu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-8899-2830>

Актуальність проблеми організації комп'ютерно-розвивального середовища в закладах дошкільної освіти з використання комп'ютерних ігор обумовлена стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, необхідністю підготовки дітей до життя в цифровому суспільстві та впровадженням інноваційних підходів у освітній процес. Відповідно до Концепції Нової української школи та Державного стандарту дошкільної освіти, важливим завданням є розвиток у дітей цифрової компетентності та навичок, необхідних для ефективного використання інформаційних технологій. Комп'ютерно-розвивальне середовище з використання комп'ютерних ігор сприяє розвитку логічного мислення, пам'яті, уваги та творчості у дітей через інтерактивні ігри, освітні програми та електронні книги. Раннє ознайомлення з інформаційно-комунікаційними технологіями сприяє формуванню цифрової грамотності та відповідального ставлення до використання цифрових ресурсів [4]. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у дошкільному віці полегшує адаптацію дитини до шкільного навчання, оскільки сучасна освіта все більше інтегрує цифрові засоби організації освітнього процесу [1]

Інформаційно-комунікаційні технології можуть забезпечити індивідуальний підхід до навчання, допомагати дітям із особливими освітніми потребами завдяки спеціальним програмам і пристроям (К. Ю. Віттенберг, В. М. Горленко, В. В. Нестеренко, І. Б. Тимофєєва, О. І. Чекан та ін.). Використання комп'ютерних ігор та інтерактивних завдань сприяє підвищенню зацікавленості дітей в освітньому процесі, роблячи його більш захопливим і доступним (С. В. Дяченко., Л. П. Загородня, О. А. Листопад, Н. В. Морзе, О. Б. Полєвікова, С. І. Семчук, І. Б. Таран та ін.). Організація комп'ютерно-розвивального середовища в закладі дошкільної освіти з використання комп'ютерних ігор є актуальною потребою сучасної освіти, оскільки сприяє розвитку дітей, їхній адаптації до цифрового середовища, підготовці до подальшої інтеграції в цифрове суспільство. Важливо забезпечити педагогічно доцільне та безпечне використання інформаційно-комунікаційних технологій, дотримуючись принципу гармонійного розвитку дитини [3].

Метою дослідження є аналіз особливостей використання комп'ютерних ігор в процесі соціалізації дітей дошкільного віку.

Соціалізація дітей дошкільного віку – це процес засвоєння дитиною соціального досвіду, норм, цінностей, правил поведінки та культурних традицій суспільства, у якому вона живе. Соціалізація дітей дошкільного віку формування у дитини вмінь і навичок взаємодії з іншими людьми, зокрема з однолітками та дорослими, що сприяє її адаптації в соціальному середовищі. Соціалізація в дошкільному віці відбувається через гру, спілкування, навчання та наслідування дорослих, а також під впливом сім'ї, закладу дошкільної освіти та інших соціальних інститутів. Вона є основою для подальшого

розвитку особистості дитини, її емоційного інтелекту, комунікативних навичок і здатності до співпраці [6].

Комп'ютерні ігри можуть відігравати важливу роль у процесі соціалізації дітей дошкільного віку, якщо вони використовуються правильно та дозовано. Встановлено, що багатокористувацькі та кооперативні ігри сприяють взаємодії між дітьми, навчають їх домовлятися, працювати в команді та обмінюватися інформацією. Онлайн-ігри або локальні багатокористувацькі ігри допомагають дітям практикувати навички спілкування в цифровому середовищі. Сюжетні та рольові ігри знайомлять дітей із соціальними ролями (наприклад, лікар, вчитель, будівельник) та етикою взаємодії. Дитина вчиться слідувати правилам, розвиває терпіння, вміння чекати своєї черги та поважати інших. Деякі ігри пропонують сценарії, у яких дитина повинна розпізнавати емоції персонажів, вирішувати конфлікти або проявляти емпатію. Ігрові ситуації допомагають малюкам усвідомлювати свої емоції та реакції на різні події.

Багато сучасних ігор передбачають колективну взаємодію, що сприяє формуванню навичок спілкування, вміння працювати в команді та вирішувати конфлікти. Ігри з елементами соціальної взаємодії (наприклад, симулятори життя або рольові ігри) можуть допомогти дітям краще розуміти соціальні ролі та правила поведінки. Ігри часто вимагають розв'язання задач, планування та стратегічного мислення, що сприяє розвитку інтелекту. Навчальні ігри можуть допомогти дітям освоїти базові поняття, такі як кольори, форми, літери та числа. Через ігри діти вчаться розпізнавати емоції, співпереживати іншим і керувати власними емоціями. Ігри з елементами творчості (наприклад, конструктори або симулятори) дозволяють дітям виражати себе. Раннє знайомство з комп'ютерними іграми може допомогти дітям краще адаптуватися до сучасного технологічного середовища.

У дослідженнях [2; 7] зазначається, що освітні та розвивальні ігри моделюють реальні життєві ситуації, допомагаючи дітям вчитися вирішувати проблеми та взаємодіяти з оточенням. Вони можуть навчати базових правил безпеки, етикету та соціальної взаємодії. Граючи разом із батьками чи друзями, діти отримують позитивний досвід спільної діяльності, що зміцнює їхні соціальні зв'язки. Батьки можуть використовувати ігри як засіб навчання та контролювати зміст ігор.

Організація комп'ютерно-розвивального середовища в закладі дошкільної освіти з використанням комп'ютерних ігор потребує ретельного планування, врахування вікових особливостей дітей та дотримання педагогічних принципів. Основна мета такого середовища – забезпечити гармонійний розвиток дитини, поєднуючи навчання, гру та соціалізацію. Для організації комп'ютерно-розвивального середовища в закладі дошкільної освіти з використанням комп'ютерних ігор потрібно забезпечити заклад сучасними комп'ютерами, планшетами або інтерактивними дошками, які відповідають віковим потребам дітей. Потрібно використовувати якісні периферійні пристрої (мишки, клавіатури, навушники), адаптовані для дітей дошкільного віку, встановити ліцензійні навчальні та розвиваючі ігри, які відповідають віковим особливостям дітей, забезпечити наявність програм для розвитку логічного мислення, пам'яті, уваги, творчості та соціальних навичок. Дуже важливо, створити окрему зону для комп'ютерних ігор, яка буде комфортною та безпечною для дітей, забезпечити достатнє освітлення та ергономічне розташування обладнання, організувати робоче місце для індивідуальних занять, передбачити можливість групових ігор, де діти можуть взаємодіяти між собою.

Педагог повинен бути організатором та наставником, який допомагає дітям освоювати ігри та виконувати завдання. Важливо пояснювати правила гри, мотивувати дітей до виконання завдань та аналізувати результати. Варто враховувати індивідуальні особливості кожної дитини (рівень розвитку, інтереси, темпи навчання), пропонувати ігри різного рівня складності, щоб кожна дитина могла досягти успіху. Обов'язково

необхідно пояснювати батькам значення комп'ютерних ігор для розвитку дитини, давати рекомендації щодо вибору ігор для домашнього використання, залучати батьків до участі у заходах, пов'язаних з використанням комп'ютерних ігор (наприклад, відкриті заняття чи майстер-класи). Потрібно, спостерігати за тим, як комп'ютерні ігри впливають на розвиток дитини (поліпшення навичок, зміна поведінки, інтерес до навчання), проводити регулярний аналіз результатів та корегувати підходи до використання ігор, запитувати думку дітей та батьків про те, які ігри їм найбільше подобаються та які навички вони розвивають.

Загальновідомо, що надмірне захоплення комп'ютерними іграми в дошкільному віці може мати негативні наслідки, такі як:

- зниження соціальних навичок – надмірне захоплення іграми може призводити до ізоляції дитини та зменшення часу, проведеного з родиною або однолітками, діти можуть менше взаємодіяти з однолітками та дорослими в реальному житті, віртуальна взаємодія не завжди може замінити реальний соціальний досвід;
- емоційне перенапруження – через постійне збудження нервової системи та можливу агресивність ігор;
- залежність – формування звички до цифрового світу на шкоду фізичній активності та реальним іграм, діти дошкільного віку особливо схильні до формування залежності від ігор, що може негативно вплинути на їхній розвиток, залежність від ігор може призводити до порушень сну, апетиту та емоційного стану;
- негативний вплив на здоров'я – тривале перебування перед екраном може викликати проблеми зі зором, порушення постави та інші фізіологічні проблеми, недостатня фізична активність через захоплення іграми може сприяти розвитку ожиріння;
- недоречний контент – деякі ігри можуть містити агресивний або невідповідний віку контент, що може негативно вплинути на психічний стан дитини, важливо контролювати, в які ігри грає дитина, і обирати лише ті, що відповідають її віку та рівню розвитку.

Щоб уникнути цих ризиків, варто дотримуватися балансу: обирати ігри, які відповідають віку дитини, обмежувати час за екраном та заохочувати активні ігри на свіжому повітрі.

Відтак, можна впевнено стверджувати, що комп'ютерні ігри можуть бути ефективним інструментом соціалізації дітей дошкільного віку за умови їх правильного вибору, дозування та активної участі дорослих у процесі гри. Баланс між цифровими технологіями та реальним життям – ключ до гармонійного розвитку дитини. Головне – розумне дозування часу перед екраном та активна участь дорослих у виборі контенту. Організація комп'ютерно-розвивального середовища в закладі дошкільної освіти з використанням комп'ютерних ігор – це важливий крок до модернізації освітнього процесу. При правильному підході таке середовище може стати ефективним інструментом для розвитку когнітивних, емоційних та соціальних навичок дітей. Головне – дотримуватися балансу між віртуальним і реальним світом, забезпечувати педагогічний супровід і враховувати індивідуальні потреби кожної дитини. Отже, комп'ютерні ігри можуть бути корисним інструментом у процесі соціалізації дітей дошкільного віку, якщо їх використання є збалансованим і контрольованим. Важливо, щоб батьки та педагоги брали активну участь у виборі ігор та контролювали час, проведений дитиною перед екраном. Тільки в такому випадку комп'ютерні ігри можуть стати ефективним засобом для розвитку соціальних, когнітивних та емоційних навичок дитини.

Список використаної літератури

1. Ємчик О. Г. Комп'ютерно-орієнтовані технології в закладі дошкільної освіти:

методичні вказівки до лабораторних робіт Луцьк: Друк-Формат, 2019. 33 с.

2. Листопад О. А., Мардарова І. К. Теоретико-методичні засади формування готовності майбутніх вихователів до використання інформаційно-комунікаційних технологій в організації пізнавальної діяльності дошкільників: моногр. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. 206 с.

3. Листопад О. А., Мардарова І. К., Гуданич Н. М. Інформаційно-комунікаційні технології в дошкільній освіті: навчальний посібник для студентів зі спеціальності А2 Дошкільна освіта (0112 Training for pre-school teachers). Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2025. 304 с.

4. Мардарова І. К. Підготовка майбутніх вихователів до використання комп'ютерних технологій в організації пізнавальної діяльності старших дошкільників: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08; Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса, 2012. 21 с.

5. Назаренко Г. А., Андрющенко Т. К. Інформаційно-комунікаційні технології як інструмент підвищення якості дошкільної освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 69, № 1. С. 21–36.

6. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід : монографія. Київ : Міленіум, 2008. 400 с.

7. Яцик Л. О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі як чинник підвищення якості дошкільної освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2022 № 2(203), С. 41–44. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-2\(203\)-41-44](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-2(203)-41-44)

ВІРТУАЛЬНІ ЕКСКУРСІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Панченко Оксана Олександрівна,

доктор філософії, старший викладач кафедри дошкільної освіти
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

м. Черкаси, Україна

oksana-shpundra@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8911-7544>

Грабар Наталія Миколаївна,

завідувач дошкільного навчального закладу (ясла-садок)
комбінованого типу № 54 "Метелик" Черкаської міської ради

м. Черкаси, Україна

dnz_54@ukr.net

Впровадження віртуальних екскурсій в освітній процес закладу дошкільної освіти є перспективним напрямом навчання дітей, що дозволяє розширити освітній простір дітей дошкільного віку в умовах, де є обмеження для здійснення реальних подорожей. Особливо це набуває неабиякої актуальності в умовах дії правового режиму воєнного стану, коли безпекові фактори не дозволяють проведення традиційних екскурсій з дітьми дошкільного віку.

Окрім цього, сучасні інформаційно-комунікаційні технології відкривають нові можливості для організації освітнього процесу, дозволяючи використовувати цифрові засоби навчання. Саме тому, впровадження віртуальних екскурсій у роботу з дітьми сприяє не лише ознайомленню їх із новими об'єктами та явищами, а й формуванню у дітей навичок взаємодії з цифровими ресурсами. Крім того, завдяки зануренню у віртуальний світ діти дошкільного віку можуть отримати уявлення про географічно віддалені регіони, екосистеми та культурні пам'ятки (наприклад біому тропічних лісів, морських екосистем або екзосфери планет тощо), що сприяє розвитку пізнавальної активності дітей, формуванню в них наукового світогляду та стимулює до здійснення дослідницької діяльності.

Віртуальні екскурсії є цінним педагогічним засобом навчання, що дозволяє збагатити освітній процес, розширити світогляд дітей та стимулювати їхню пізнавальну активність. Вони сприяють візуалізації абстрактних понять, розвитку критичного мислення, а також забезпечують безпечний та доступний спосіб ознайомлення дітей дошкільного віку з навколишнім світом. Зокрема, завдяки інтерактивним елементам, таким як 3D-моделі, веб-камери, панорамні зображення та відео, віртуальні екскурсії забезпечують активне залучення дітей до освітнього процесу з метою ознайомлення їх із природними, культурними та соціальними об'єктами навколишнього світу.

Проте, варто відмітити, що на відміну від традиційних екскурсій, віртуальні екскурсії мінімізують залежність від зовнішніх факторів, таких як погодні умови, географічна віддаленість об'єкта чи необхідність фізичного супроводу [1, С. 27] та забезпечують імітацію реальної екскурсії в умовах обмеженого фізичного простору. Зокрема, для ефективного використання віртуальних екскурсій під час формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку необхідно дотримуватися чіткої структури, що включає в себе три основні етапи: *вступний*, *основний* та *заклучний* [2]. Розглянемо детальніше та наведемо практичний приклад їх реалізації.

Вступний етап організації віртуальних екскурсій з дітьми передбачає визначення мети екскурсії та спрямований на те, щоб мотивувати та зацікавити дітей до пізнання.

Наприклад, перед проведенням віртуальної екскурсії на тему “Екосистема місцевого парку” можна використати інтерактивну гру “Впізнай рослину”, де діти за фотографіями визначатимуть види рослин, що ростуть у парку, тим самим актуалізуючи їхні знання та формуючи інтерес до пропонованої для вивчення теми.

Основний етап віртуальної екскурсії передбачає активне залучення дітей до процесу пізнання за допомогою візуальних матеріалів та інтерактивних елементів. Використання 3D-моделей, панорамних зображень та відеороликів дозволять створити ефект присутності та сприятимуть глибшому розумінню теми. Наприклад, під час екскурсії “Екосистема місцевого парку” діти можуть віртуально відвідати парк, спостерігаючи за різноманітними видами рослин та тварин, їх взаємодією та роллю в екосистемі. Інтерактивні елементи, такі як вікторини та ігри, дозволять закріпити отримані знання та зробити процес навчання більш захоплюючим. Поряд з цим, варто передбачити використання фізкультхвилинки (наприклад у формі імітації рухів тварин, що мешкають у парку), що допоможе зняти напругу та підтримати активність дітей.

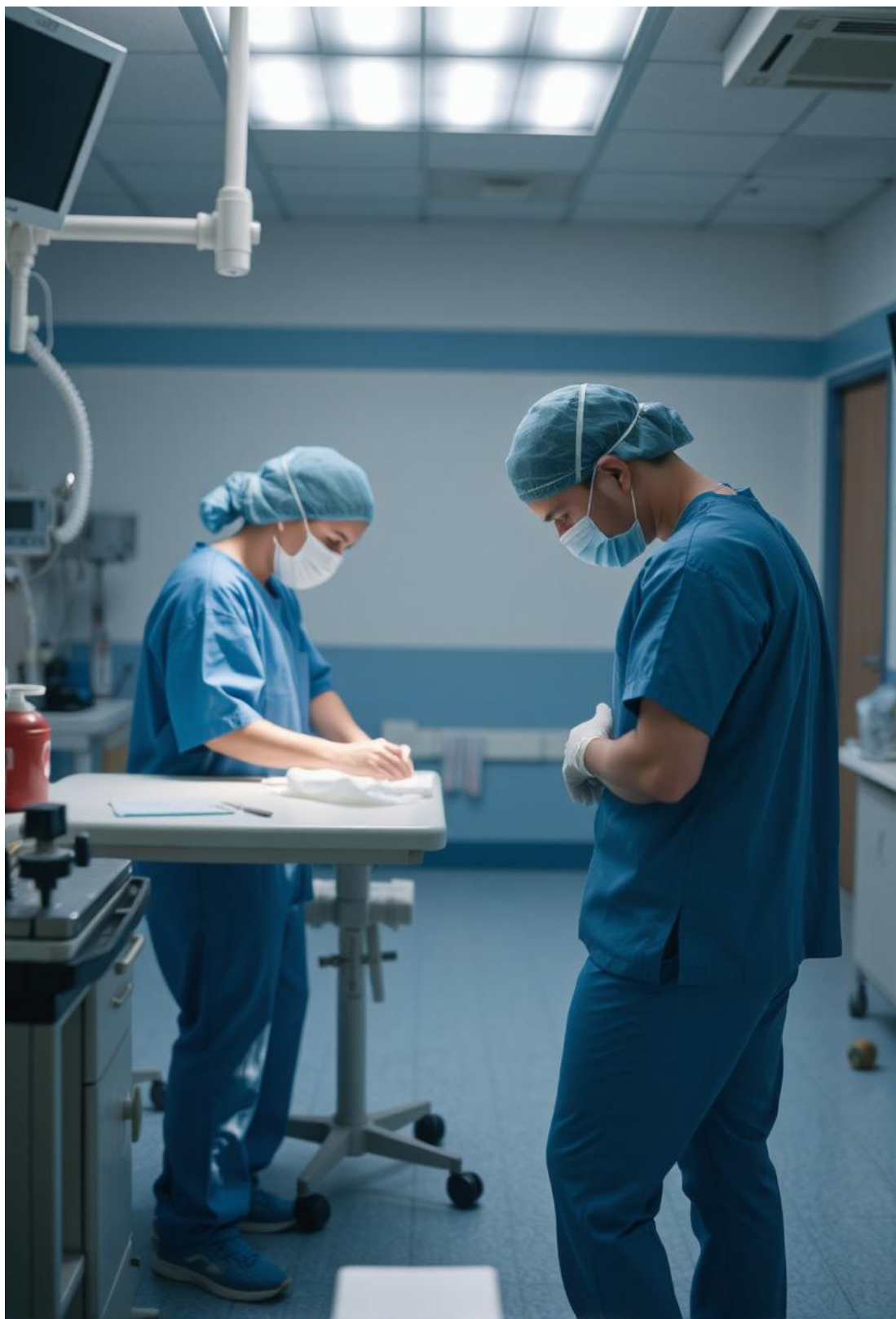
На заключному етапі організації віртуальної екскурсії має бути передбачена форма роботи на узагальнення отриманих знань та стимулювання творчої діяльності дітей дошкільного віку. Наприклад, це може бути обговорення побаченого, виконання творчих завдань та підбиття підсумків у вигляді колективного створення ілюстрацій чи апікацій за мотивами екскурсії, складання розповідей або казок за отриманими враженнями. Яскравим прикладом завершення екскурсії “Екосистема місцевого парку” буде створення екологічного проєкту “Збережемо наш парк”, де діти матимуть змогу запропонувати та представити різні способи збереження екосистеми парку.

Отже, впровадження віртуальних екскурсій у освітній процес закладів дошкільної освіти є ефективним засобом формування природничо-екологічної компетентності дітей. Завдяки використанню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, діти отримують можливість досліджувати природні екосистеми, ознайомлюватися з біорізноманіттям та усвідомлювати взаємозв’язки в природі у доступній та інтерактивній формі. Такий підхід до роботи з дітьми сприяє розвитку у дітей дошкільного віку екологічного мислення, формуванню відповідального ставлення до навколишнього середовища та стимулює інтерес до наукового пізнання. Крім того, інтеграція віртуальних екскурсій у освітній процес дозволяє поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю, що підвищує рівень засвоєння матеріалу та сприяє всебічному розвитку особистості дитини дошкільного віку.

Список використаної літератури

- 1. Літіченко О.** Вирушаємо на Марс, або Віртуальна екскурсія в дитячому садку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2023. №11. С. 27-31.
- 2. Трутень А. В.** Використання STEM-технології та віртуальної реальності для формування екологічної компетентності здобувачів освіти. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2024. Вип. 28. Кн. 2. С. 199–212.

Тематичний напрям 9 ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я ТА СПОРТ



МОБІЛЬНІ ДОДАТКИ ЯК НОВИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Десятнюк Лілія Борисівна

викладач кафедри медичної і біологічної фізики та інформатики
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця,

м. Київ, Україна

lilia_31@nmu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-5170-7378>

Довгодько Єлизавета Володимирівна

2 курс, медичний факультет № 2

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця,

м. Київ, Україна

lizadovgodko2@gmail.com

XXI століття – це час, коли науково-технічний прогрес знайшов своє місце не тільки в науково-дослідницьких лабораторіях чи високоспеціалізованих виробництвах, а й в повсякденному житті звичайних людей. Діджиталізація охорони здоров'я є одним із ключових напрямків розвитку сучасної медицини, проявом якої є впровадження мобільних додатків, що своєю широкою орієнтованістю та універсальністю закривають питання логістики, пошуку актуальної інформації, збереження та подальшої обробки даних, контролю поточного та прогнозування подальшого стану пацієнтів, моніторинг лікарських призначень та ін. Основною перевагою даних нововведень є забезпечення зручності, швидкості, якості та прозорості у наданні медичних послуг.

У 2019 році світ охопила пандемія COVID-19, яка поширювалася з непередбачуваними темпами. До цього виклику тодішня система охорони здоров'я була неготова. Повітряно-крапельний шлях передачі та інкубаційний період у 14 днів несли загрозу не тільки для медичних працівників, а й для звичайних пацієнтів, що очікували під кабінетами своєї черги. Постало гостро питання можливості обмеження скупчення людей у громадських місцях, в тому числі у лікарнях та амбулаторіях. Стандартний режим роботи медичних закладів не міг цього забезпечити, необхідні були зміни і до того ж швидко. Одним з рішенням даної проблеми стали медичні консультації онлайн, вони одночасно змогли забезпечити зменшення кількості пацієнтів у лікарнях та закрили питання логістики, зокрема для людей з маленьких населених пунктів [1].

Пандемія стала рушійною силою для впровадження докорінних у змін систему охорони здоров'я на державному рівні. Таким чином цифровізація медицини стала вагомою частиною програми «Держава в смартфоні», над якою Україна почала працювати однією з перших. Медичні мобільні додатки, що активно розробляються з впровадженням передових технологій на сьогоднішній день займають важливе місце в процесах діагностики, лікування і моніторингу здоров'я.

Основними перевагами використання медичних мобільних додатків пацієнтами є:

- свобода вибору – пацієнт має можливість незалежно від місця проживання звернутися за кваліфікованою медичною допомогою, враховуючи свої матеріальні можливості, обрати державний чи приватний заклад.
- розмаїття функцій – можливість запису онлайн, редагування його часу, зміна лікаря, відміна запису, тощо.
- зручність використання – немає необхідності навчання для використання додатку, оскільки в інтерфейсі передбачені покрокові підказки.
- сумісність з усіма пристроями – додатки доступні для різних операційних систем, наприклад, Android або IOS в незалежності від того, який це пристрій: телефон, планшет чи ноутбук.

Для лікарів зручність використання полягає у:

- зменшенні паперової роботи – ведення електронної історії хвороби, виписування електронних рецептів та направлень;
- впорядкованості даних – історії хвороби усіх пацієнтів в одному місці з можливістю швидкого пошуку необхідної інформації (результатів лабораторних досліджень, описів рентгенівських знімків, КТ, МРТ);
- онлайн лікуванні – можливість призначати та корегувати лікування, проведення консультацій, виписувати електронні рецепти чи направлення дистанційно [2].

Також лікарі рекомендують користуватися додатками для контролю приймання ліків та вітамінів, які надсилають сповіщення про необхідність вживання препаратів. Окрім додатків, що є корисними для лікувального процесу, на ринку велнес-додатків є багато варіантів мобільних помічників для самостійного моніторингу стану як фізичного, так і ментального здоров'я. Прикладом даних програм може слугувати крокомір, у який часто інтегровані нагадування про підтримку гідробалансу, програми моніторингу рівня показників фізичного здоров'я: пульсу, рівня глюкози, тиску, температури тіла, а саме додатки: Calm (додаток для ментального здоров'я), BetterMe (коучинг для здоров'я), RocketRx (додаток для нагадування про прийом таблеток) [3].

У зв'язку з реаліями нашого теперішнього життя, наповненого стресом, болем та невизначеністю завтра, люди все частіше використовують додатки для медитацій або ж чат-боти, розроблені психологами та психотерапевтами, щоб покращити психоемоційний стан. Наприклад, чат-бот першої психологічної допомоги «Друг», який розроблений за науково доведеними протоколами клініки Charite (Берлін, Німеччина) та GIZ в рамках гуманітарного проекту «Соломія». У боті потрібно дати відповіді на поставлені запитання, після чого він пропонує короткі вправи для швидкого заспокоєння [4].

Отже, розвиток мобільних додатків є одним з ключових напрямків сучасної медицини. За останні п'ять років вони стали невід'ємною частиною системи охорони здоров'я для забезпечення доступності, зручності та вищої якості у наданні медичних послуг. В той же час додатки для особистого використання формують відповідальне ставлення до власного здоров'я та загалом мають вплив на покращення якості життя населення. Технічний прогрес не стоїть на місці, а ринок мобільних додатків розвивається швидкими темпами, тому в найближчому майбутньому можна очікувати на розробки не тільки для лікування та підтримки здоров'я, а й для попередження хвороб, індивідуальну профілактику, штучний інтелект у діагностиці та персоналізовану медицину, і саме це сприятиме ще більшій інтеграції цифрових рішень у повсякденну медичну практику та самостійний контроль пацієнтів за станом здоров'я.

Список використаних джерел

- 1. Медичний застосунок:** фінансові та репутаційні перспективи для сфери охорони здоров'я. URL: <https://edgelab.com.ua/blog/medychnyj-zastosunok-finansovi-ta-reputacijni-perspektyvy-dlya-sfery-ohorony-zdorovya/>
- 2. Як мобільні додатки трансформують галузь охорони здоров'я?** URL: <https://stfalcon.com/uk/blog/post/How-Mobile-Apps-Are-Transforming-the-Healthcare-Industry>
- 3. Розробка mHealth додатків у 2025:** тренди та виклики. URL: <https://stfalcon.com/uk/blog/post/mhealth-app-development-challenges-trends-and-essential-features>
- 4. Безкоштовна психологічна допомога в Україні:** список додатків та чат-ботів. URL: <https://informer.ua/uk/bezkoshtovna-psihologichna-dopomoga-v-ukrajini-spisok-dodatkov-ta-chat-botiv>

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ ТА ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ РЯТУВАЛЬНИКІВ

Жогло Володимир Миколайович,
старший викладач кафедри фізичної підготовки
навчально-наукового інституту цивільного захисту
Національний університет цивільного захисту України,
м. Черкаси, Україна
zhohlovolodymyr@nuczu.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0005-4984-193X>

Професійна діяльність працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій є надзвичайно складною, багатовимірною та емоційно напруженою. Вона включає систематичне перебування в умовах підвищеного ризику, фізичне й психологічне навантаження, відповідальність за життя та безпеку інших людей. У зв'язку з цим питання забезпечення високого рівня професійної витривалості, функціональної готовності та психофізіологічної стійкості набуває стратегічного значення. Одним з ключових чинників, що сприяє досягненню цієї мети, є фізичне виховання.

Фізична підготовленість рятувальників — це не лише показник фізичної форми, а й важлива складова їхньої професійної компетентності. Завдяки систематичним заняттям фізичними вправами формується здатність до витривалих дій у тривалих або екстремальних умовах, зміцнюється імунітет, покращується загальний стан здоров'я, що особливо важливо з огляду на напружений ритм служби. Крім того, регулярна фізична активність підвищує толерантність до стресу, сприяє збереженню когнітивних функцій та ефективній роботі в умовах дефіциту часу чи інформації [1].

Значну роль у зміцненні психофізіологічної стійкості відіграють спеціально підібрані комплекси вправ, зокрема вправи на витривалість, динамічну координацію, швидкісно-силові навантаження, а також елементи дихальної гімнастики, бойового самбо, функціонального тренінгу та вправи з подолання смуги перешкод. Такі заняття не тільки тренують тіло, а й виховують волю, рішучість, навички самоконтролю та здатність зберігати спокій у критичних ситуаціях.

Особливо важливою є інтеграція фізичного виховання в загальну систему професійної підготовки рятувальників. Це дозволяє забезпечити цілеспрямований розвиток не лише окремих фізичних якостей, а й формування психологічної готовності до ризикованої діяльності. Під час занять створюються умови, наближені до реальних службових ситуацій — це моделювання евакуації потерпілих, подолання бар'єрів, робота в умовах обмеженого часу, вогню чи диму. Такий підхід не лише підвищує ефективність навчання, а й формує в курсантів впевненість у власних силах, гнучкість мислення та адаптивність.

Не менш важливим є і виховний потенціал фізичного виховання. Колективні заняття сприяють згуртуванню особового складу, розвитку командної взаємодії, підтримці морального духу. Фізична активність виконує також роль емоційного розрядника, сприяючи зниженню психоемоційної напруги та профілактиці професійного вигорання. Враховуючи психологічно насичене службове середовище, заняття спортом є ефективним способом збереження психічного здоров'я та забезпечення довготривалої працездатності [4, с. 109].

У результаті дослідження та спостережень за курсантами ДСНС було встановлено, що ті, хто регулярно беруть участь у фізичній активності — як на заняттях,

так і поза ними, — демонструють вищий рівень саморегуляції, адаптивності, готовності до непередбачуваних ситуацій, а також краще орієнтуються в завданнях підвищеної складності. Ці риси є надзвичайно важливими в умовах надзвичайних ситуацій, де миттєвість реакції, фізична готовність і стійкість до стресу можуть бути вирішальними.

Отже, фізичне виховання має розглядатися не як факультативна складова підготовки, а як один із ключових чинників збереження професійної ефективності, здоров'я та боєздатності фахівців ДСНС. Його розвиток потребує комплексного підходу: науково обґрунтованих методик, високого рівня професіоналізму викладачів, сучасної матеріально-технічної бази та підтримки з боку адміністрації. Результати дослідження можуть бути використані для удосконалення програм фізичної підготовки, профілактичної та психореабілітаційної роботи, а також при розробці стратегій кадрового розвитку в системі ДСНС України.

Список використаної літератури

1. Бабенко Ю.В., Ішичкіна Л.М., Лобов І.В. Методика оцінки фізичного стану співробітників пожеженої охорони. Луцьк: «Віхола», 2000. 32 с. **2. Михайлов В.В.** Навчання фізичним вправам та розвиток фізичних якостей військовослужбовців: Навчально–методичний посібник. Л: «Видавництво Львівської політехніки», 2002. 82 с. **3. Овчарук І.С.** Фізична підготовка майбутніх фахівців з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій: Методичні рекомендації. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О.А., 2006. 112 с. **4. Ратушний Р.Т.** Фізичне виховання – основа оперативно-рятувальних дій в надзвичайних ситуаціях : Навчальний посібник. Львів : ЛДУ БЖД, 2014. 188 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СУЧАСНИХ ХАРЧОВИХ ЗВИЧОК НА ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ

Котвицька Анастасія Андріївна,

учениця 11-К класу

Наукового ліцею №3 Полтавської міської ради

м.Полтава, Україна

Педагогічний керівник –Лічова Любов Миколаївна

вчитель географії,

Наукового ліцею №3 Полтавської міської ради

м.Полтава, Україна

Здорове харчування є важливою складовою здоров'я людини, адже воно не лише підтримує нормальний фізіологічний розвиток, а й сприяє зміцненню імунної системи та відіграє визначну роль у профілактиці різноманітних захворювань. Згідно з рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) та Центру громадського здоров'я України, оптимальним є збільшення кількості овочів, фруктів, ягід, морепродуктів, цільнозернових продуктів, круп і горіхів у раціоні, а також обмеження споживання обробленого м'яса, цукру, солі, алкоголю та снекової їжі.

Проте, незважаючи на широке поширення інформації про здорове харчування та численні програми для контролю ваги, кількість захворювань, що виникають через неправильне харчування, продовжує зростати. Це стосується серцево-судинних захворювань, які залишаються основною причиною передчасної смерті в Україні, а також раку, діабету та інших хвороб, що є наслідками ожиріння.

Таким чином, важливо не тільки мати доступ до інформації про здорове харчування, а й активно впроваджувати ці принципи в повсякденне життя для збереження здоров'я та профілактики хвороб людства.

Актуальність цього дослідження зумовлена зростанням рівня неінфекційних захворювань, що тісно пов'язані з режимом харчування та якісним складом їжі, особливо через зловживання шкідливою швидкою їжею. У шкільному та підлітковому віці певні харчові звички закріплюються та в подальшому впливають на здоров'я як дітей, так і дорослих. Тому важливою задачею є розширення освітніх програм з харчування та визначення впливу різних факторів на формування харчових звичок у школярів, аби використати всі можливі ресурси для профілактики захворювань, пов'язаних із харчуванням.

Снекова їжа – їжа для швидкого вгамування голоду або втіхи смаку. До такого виду їжі відносяться шоколадні батончики, горіхи, насіння, чіпси та багато ін. Картопляні чіпси є одним із найрозповсюдженіших видів швидкого перекусу. Їх люблять вживати як дорослі, так і діти. Крім смакового задоволення, їх вживання несе з собою велику кількість проблем. На сьогоднішній день, на жаль, картопляні чіпси містять лише 40-50% картоплі, решта – це картопляний крохмаль, пшенична або рисова мука, підсилювачі смаку та аромату, спеції та інші додаткові речовини. Такі речовини, як акриламід, глутамат натрію, трансізомери жирних кислот є факторами ризику розвитку онкологічних захворювань, цукрового діабету, ожиріння та можуть викликати психологічну залежність від вживання даного типу їжі. Все це робить небезпечним вживання чіпсів в будь-якому віці, а особливо, в дитячому та підлітковому.

Склад чіпсів:

Мальтодекстрин (патока, декстрінмальтоза) – швидкий вуглевод, який складається з молекул глюкози, мальтози (2 молекули глюкози), мальтотріози (3 молекули глюкози) і декстрину (кілька молекул глюкози).

Мальтодекстрином називають продукт неповного гідролізу кукурудзяного або картопляного крохмалю. Можна сказати, що це напівпродукт, який виходить в процесі виготовлення цукру з крохмалю. Як і будь-який інший продукт, в деяких випадках і він може бути небезпечний, зокрема, для хворих на цукровий діабет, оскільки має високий глікемічний індекс. Тому діабетикам слід вкрай обережно ставитися до продуктів, до складу яких входить ця добавка. [<http://sportwiki.to>]

Харчова добавка E621 відома як глутамат натрію і являє собою сіль натрію, зустрічається в природі в неосновних амінокислотах глутамінової кислоти. У харчовій промисловості глутамат натрію використовується в якості підсилювача смаку. Хімічна формула речовини: $C_5H_8NNaO_4$. У чистому вигляді харчова добавка E621 виглядає як твердий білий кристалічний порошок, який при контакті з водою розпадається на катіони натрію і аніони глутамату. Вперше глутамат натрію був виявлений і описаний в 1866 році німецьким хіміком Карлом Генріхом Леопольдом Рітхаузенем.

В ході численних суперечок і досліджень було встановлено, що в невеликих кількостях глутамат натрію можна вважати безпечною добавкою. Але при систематичному його вживанні у великих кількостях у людини може спостерігатися ряд побічних ефектів у вигляді головного болю, підвищеного потовиділення, почервоніння обличчя і шиї, посиленого серцебиття, болі у грудях, загальної слабкості та ін. Прояв цих ознак внаслідок вживання великої кількості глутамату називають «синдромом китайського ресторану» в зв'язку з тим, що в східній кухні ця добавка використовується в багатьох продуктах у великих кількостях. [<https://dobavkam.net>]

Гуанілат натрію – харчова добавка E627 являє собою донатрієву сіль гуанозіномонофосфату (ГМФ). Молекулярна формула – $C_{10}H_{12}N_5Na_2O_8P$. Джерелом для отримання донатрієва гуанілат є сушені водорості і сушена риба. Найбільш часто він використовується у виробництві ковбасних і м'ясних виробів, супів і локшини швидкого приготування, консервованих овочів, чіпсів та іншої подібної закуски. Донатрієва гуанілат категорично не рекомендований дітям у віці до дванадцяти тижнів, астматикам і людям, що страждають на подагру.

Інозінат натрію (харчова добавка E631) являє собою натрієву сіль інозинової кислоти. Молекулярна формула речовини: $C_{10}H_{11}N_4Na_2O_8P$.

Інозінат натрію не рекомендований для вживання гіпертонікам, він може викликати різкі стрибки артеріального тиску. Існує думка про причетність інозінат натрію до «синдрому китайського ресторану» - гіпотетичний набір симптомів, що включають в себе головний біль, почервоніння обличчя, потовиділення, відчуття тяжкості в області ротової порожнини.

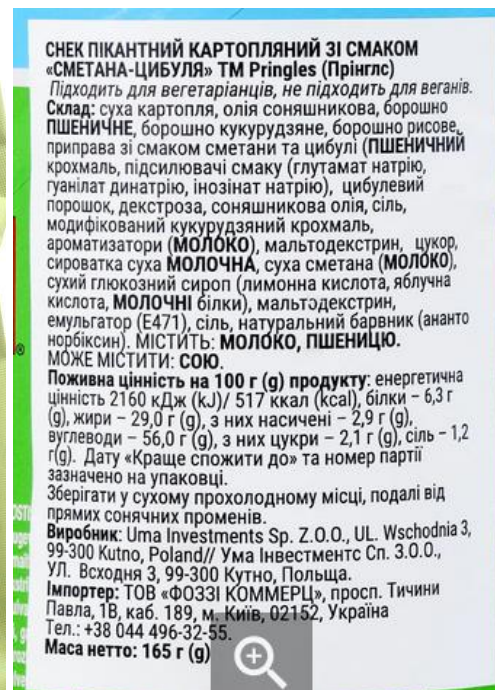
Харчова добавка E330 являє собою лимонну кислоту, яка відноситься до органічних кислот і є природним консервантом. Це слабка триосновна кислота, що представляє собою речовину білого кольору кристалічної структури. Молекулярна формула лимонної кислоти $C_6H_8O_7$. Лимонна кислота досить широко поширена в природі, вона міститься у всіх плодах цитрусових, в ягодах, стеблах тютюнових культур, хвої. Особливо великий вміст цієї кислоти у недостиглих лимонах і китайському лимоннику. Всі відомі організації з контролю за харчовими продуктами відносять харчову добавку E330 до класу безпечних для здоров'я, і її застосування не має серйозних побічних ефектів при помірному споживанні. Утім, у великих кількостях лимонна кислота може викликати подразнення слизових оболонок або алергічні реакції у деяких людей, тому важливо контролювати її споживання. Вона широко використовується в харчовій промисловості як консервант, регулятор кислотності та антиоксидант.

Харчова добавка E471 – це моно- та дигліцерида жирних кислот, які використовуються в харчовій промисловості як емульгатори. Вони допомагають

змішувати воду і олії або жири, що зазвичай не змішуються між собою, що надає продуктам однорідності. E471 додають до різних продуктів, таких як маргарин, кондитерські вироби, заморожені десерти, хлібобулочні вироби, майонези, соуси, чіпси а також деякі напої.

Ця добавка вважається безпечною для здоров'я, оскільки не має токсичних властивостей і схвалена для використання багатьма міжнародними організаціями, такими як ВООЗ і Європейським агентством з безпеки харчових продуктів (EFSA). Однак у деяких випадках може виникати індивідуальна непереносимість або алергічні реакції, тому людям із певними харчовими обмеженнями, наприклад, веганам, варто звертати увагу на склад продуктів, оскільки деякі джерела E471 можуть бути тваринного походження.

Аннато (E160b) – це натуральний харчовий барвник, який отримують з насіння рослини *Bixa orellana*, також відомої як «аннато». Цей барвник надає продуктам жовтого або оранжевого забарвлення, що робить його популярним у харчовій промисловості. **Норбіксин (або біксин)** – це один з основних компонентів аннато, який і надає йому кольору. Норбіксин використовується як барвник для ряду продуктів, таких як сири, маргарини, чіпси, кондитерські вироби, а також для фарбування косметичних засобів. Це жиророзчинний барвник, що добре зберігається у жирах і оліях, тому його часто додають до продуктів з високим вмістом жиру.



Харчові добавки, такі як мальтодекстрин, глутамат натрію, гуанілат натрію, інозінат натрію, лимонна кислота, E471 та аннато, широко використовуються в харчовій промисловості для покращення смаку, текстури, кольору та тривалості зберігання продуктів. Більшість із них вважаються безпечними для здоров'я при помірному споживанні і схвалені міжнародними організаціями, такими як ВООЗ та Європейським агентством з безпеки харчових продуктів (EFSA).

Негативний вплив добавок, що містяться в чіпсах, таких як підсилювачі смаку, ароматизатори та консерванти, може призвести до порушень в організмі підлітків, зокрема до розвитку алергічних реакцій, порушень обміну речовин, проблем з травною системою та ожирінням. Постійне споживання таких продуктів у молодому віці може сприяти виникненню серйозних захворювань у майбутньому, таких як серцево-судинні хвороби, діабет та проблеми з нирками.

Отже, при виборі продуктів харчування варто звертати увагу на склад та можливі реакції організму, особливо у разі наявності хронічних захворювань. Збалансоване і помірковане споживання таких добавок дозволяє мінімізувати потенційні ризики для здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Сміянов В.А., Ясенюк В.О., Сміянов Є.В., Руденко А.В. Сучасні тенденції харчування студентської молоді та методи заохочення до здорового харчування, № 2 (2024): Україна. Здоров'я нації. **2. Клубей, С.,** Погорелова, К., Салтикова, Г., Гнилокурченко, Г. В., & Король, О. (2021). Сучасні тенденції шкільного харчування та фактори формування харчових звичок у дітей різного віку. **3. Даниленко, Г.,** Летяго, М., Водолажський, М., Авдієвська, Л., & Савельєва, Л. (2018). ОСОБЛИВОСТІ ХАРЧУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ВАЖЛИВОГО КОМПОНЕНТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ. *Молодий вчений*, (8 (60)), 293-297. **4. Іванова, Д. Д., & Судак, О. П.** (2019). Чіпси—смачна їжа чи отрута?. **5. Дмитренко, Н. І. (2013).** Зміни поведінки та патолого-анатомічний розтин мишей-піщанок при введенні в їх раціон картопляних чіпсів. *Аграрний вісник Причорномор'я. Біологічні науки*, (70), 44-49. **6. Gataulina Mr. Chips.** Production and damage to the chips. Composition chips. How to make potato chips. Chips - harmful and dangerous! **7. Табуненко, В. О.** (2020). ВПЛИВ ХАРЧОВИХ ДОБАВОК НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ. *ББК 68.69 П78*, 150.

МІЖНАРОДНЕ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ФІЗИЧНУ КУЛЬТУРУ І СПОРТ

Мельник Софія Русланівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна
msofa033@gmail.com

Сірий Олександр Михайлович,
старший викладач кафедри філософії, соціально-гуманітарних
наук та фізичного виховання
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

Фізична культура і спорт є важливими елементами соціального життя, які сприяють зміцненню здоров'я, формуванню особистості та інтеграції у суспільство. Регулювання цієї сфери здійснюється як на міжнародному, так і на національному рівнях через відповідні правові акти та політичні рішення. На глобальному рівні значна роль належить документам, прийнятим під егідою Організації Об'єднаних Націй (ООН) та її спеціалізованими установами. Зокрема, Загальна декларація прав людини 1948 року визначає право кожного на відпочинок і дозвілля, зокрема через обмеження робочого часу та оплачувані відпустки[1].

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року закріплює можливість участі у культурному житті та використання досягнень наукового прогресу (стаття 15). ЮНЕСКО, одна із ключових установ ООН, прийняла Міжнародну хартію фізичного виховання та спорту у 1978 році[2].

Цей документ акцентує увагу на тому, що фізичне виховання і спорт є основним правом кожної людини, а держави-члени повинні забезпечувати доступність цих практик для всіх прошарків суспільства. Також важливою є Європейська хартія спорту для всіх, ухвалена Радою Європи у 1980 році, яка наголошує на користі спорту для здоров'я та добробуту населення[3].

На рівні України також створено потужний правовий фундамент для розвитку фізичної культури і спорту. Відповідно до Конституції України, кожен громадянин має право на охорону здоров'я, медичну допомогу і страхування. Ця норма підтримує розвиток фізичної культури й спорту як інструментів зміцнення здоров'я усієї нації. Основним документом у цій сфері є Закон України "Про фізичну культуру і спорт", ухвалений 24 грудня 1993 року. Закон визначає правові, соціальні, економічні і організаційні засади цієї галузі, а також права і обов'язки громадян, установ і державних органів[4].

Державна політика у сфері фізичної культури і спорту орієнтована на створення умов для спортивних занять громадян всіх вікових категорій, розбудову матеріально-технічної бази, підготовку кадрів і підтримку талановитих спортсменів. Для забезпечення цієї політики запроваджуються державні програми, серед яких Державна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на 2017–2020 роки. Крім того, Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями у сфері спорту, бере участь у глобальних спортивних заходах і сприяє популяризації здорового способу життя[5].

Таким чином, взаємодія міжнародного і національного законодавства в галузі фізичної культури й спорту створює міцну базу для розвитку цієї сфери. Такий підхід

допомагає зміцнювати здоров'я населення й інтегрувати Україну у світовий спортивний простір.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини 1948 року URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (дата звернення 02.04.2025) **2. Міжнародна хартія фізичного виховання та спорту 1978 року** (ЮНЕСКО) URL : <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000133011> (дата звернення 02.04.2025) **3. Конституція України**, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL //Відомості Верховної Ради України. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 02.04.2025) **4. Закон України** «Про фізичну культуру і спорт» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12> (дата звернення 02.04.2025) **5. Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2025 року КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПОСТАНОВА** від 1 березня 2017 р. № 115 Київ URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/115-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення 02.04.2025)

ВПЛИВ ШКІЛЬНОГО СПОРТУ, ЗОКРЕМА ПОЗАУРОЧНИХ СПОРТИВНИХ ЗАХОДІВ, НА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СЕРЕД УЧНІВ

Охомуш Анастасія Олександрівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 014.11 Середня освіта. Фізична культура
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна
ohomushanastasiia@gmail.com

Науковий керівник – Масевський Микола Іванович,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри теорії та методики спорту
Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини
м. Харків, Україна
q3579qqq@meta.ua

У сучасному суспільстві проблема формування здорового способу життя серед підростаючого покоління набуває особливої актуальності. Зниження рівня фізичної активності учнів, поширення малорухливого способу життя, збільшення випадків хронічних захворювань у дітей шкільного віку викликають занепокоєння як серед науковців, так і серед освітян. У зв'язку з цим одним із ключових завдань сучасної школи є не лише забезпечення освітнього процесу, але й створення умов для фізичного розвитку учнів, формування у них стійкої мотивації до здорового способу життя [1; 2].

Шкільний спорт розглядається як ефективний засіб вирішення цих проблем. Проте, незважаючи на очевидну користь фізичної активності, рівень залученості учнів до спортивних занять у багатьох школах залишається недостатнім [2]. Це зумовлює необхідність ґрунтовного аналізу сучасного стану шкільного спорту, виявлення чинників, які впливають на мотивацію учнів до занять, та розроблення ефективних педагогічних стратегій, спрямованих на формування позитивного ставлення до спорту як складової здорового способу життя [3].

З наукової точки зору, проблема впливу шкільного спорту на формування здорового способу життя досліджується у працях фахівців із педагогіки, психології, фізичної культури та медицини. Зокрема, Гаврилюх А. [1] та Кіндзера А. [2] підкреслюють важливість фізичної активності школярів після уроків як засобу оздоровлення та виховання. Фролова О. та Ярхо І. [3] акцентують увагу на мотивації молодших школярів до занять спортом, що є ключовим чинником формування стійкого інтересу до фізичної активності. Цюкало Л. [4] підтверджує ефективність позакласних занять через позитивну динаміку фізичного розвитку учнів, а Хома Т.В. і Товт В.А. [5] наголошують на їхній ролі у соціалізації та формуванні особистості школярів.

У практичному контексті це вимагає від освітньої системи не просто формального підходу до фізичного виховання, а інтеграції фізичної культури в повсякденне життя школярів як важливого чинника їх гармонійного розвитку [1].

У зв'язку з широким спектром проблем, що стосуються шкільного спорту та формування здорового способу життя серед учнів, існує ряд невирішених аспектів, які потребують додаткового наукового дослідження. По-перше, хоча значна увага приділяється фізичному розвитку учнів, залишаються недостатньо вивченими питання, пов'язані з інтеграцією фізичної активності в повсякденне життя школярів після уроків [2]. Потрібно дослідити, як ефективно організувати позакласні спортивні заходи для максимального залучення учнів, зокрема тих, хто має низький рівень мотивації [3]. По-

друге, питання психологічного впливу спорту на емоційний розвиток учнів, їх самооцінку та взаємодію в колективі залишаються відкритими [4].

Актуальним є також вивчення впливу соціокультурних факторів, таких як родинне середовище та доступність спортивних ресурсів, на участь учнів у шкільних спортивних програмах.

Метою цього дослідження є аналіз впливу шкільного спорту на формування здорового способу життя серед учнів та вивчення факторів, що сприяють або перешкоджають залученню школярів до фізичних занять. Завдання дослідження включають оцінку сучасного стану шкільного спорту та його впливу на фізичний розвиток учнів, визначення мотиваційних факторів участі у позакласних спортивних заходах, аналіз ролі шкільного спорту у соціалізації та розвитку особистості школярів, вивчення методичних підходів до інтеграції фізичної активності у повсякденне життя учнів, а також розробку рекомендацій щодо підвищення ефективності шкільних спортивних програм.

Методика дослідження включає використання комплексних методів для оцінки впливу шкільного спорту на здоровий спосіб життя учнів. Основними методами є опитування та анкетування школярів для визначення рівня фізичної активності, мотивації до спорту та участі в позакласних заходах. Зібрані дані дозволяють оцінити частоту занять спортом, переваги у виборі активностей і психологічні фактори мотивації. Також застосовується метод спостереження, який фіксує рівень активності під час уроків фізкультури та після уроків, включаючи типи фізичних вправ, інтенсивність навантажень і характер взаємодії між учнями.

Результати дослідження свідчать, що рухова активність учнів після уроків є не лише ключовим елементом здорового способу життя, а й важливим чинником соціалізації, підвищення психофізіологічної готовності до навчання та всебічного розвитку дитини [1; 3].

Дослідження Гаврилюх А. вказує на те, що регулярне залучення учнів до спортивних занять після уроків має широкий спектр позитивних наслідків. По-перше, це дозволяє знижувати рівень стресу у дітей, що виникає через навчальне навантаження, оскільки рухова активність допомагає зняти напругу і покращує настрій. По-друге, дослідження демонструє, що учні, які залучені до позаурочної спортивної активності, відзначають підвищення рівня енергії та загальної фізичної підготовленості. Вони мають більшу здатність концентруватися під час навчання, а також краще справляються зі складними навчальними завданнями, оскільки рухова активність сприяє кращому кровообігу та стимулює роботу мозку [1].

У роботі Кіндзери А. акцентується увага на необхідності оптимізації фізичної активності школярів у позаурочний час, зокрема, шляхом створення програм, що відповідають інтересам учнів. Вона зазначає, що важливо пропонувати дітям різноманітні види фізичних активностей, щоб забезпечити їхній інтерес до спорту. Так, якщо учням пропонуються ті види спорту, які їм цікаві та близькі, вони будуть більш зацікавлені і мотивовані брати участь у позакласних спортивних заходах. Кіндзери А. наголошує на тому, що для залучення школярів важливо розвивати не тільки фізичні, а й соціальні аспекти спортивної діяльності, як от командна робота та співпраця між учасниками спортивних заходів, що сприяє розвитку соціальних навичок [2].

Дослідження Фролової та Ярхо зосереджено на мотивації дітей молодшого шкільного віку до фізичної активності, підкреслюючи, що саме в цьому віці формується інтерес до спорту. На думку авторів, для дітей молодшого шкільного віку необхідно створювати такі умови, за яких фізичні вправи будуть сприйматися як цікава й корисна діяльність. Вони відзначають важливість включення ігрових елементів до спортивних занять, що робить їх більш привабливими для дітей. Крім того, дослідження показує, що,

коли діти мають можливість обирати види спорту, вони значно більше зацікавлені у спортивних заняттях [3].

Цюкало Л. розглядає вплив фізичної активності після уроків на фізичний розвиток школярів. Вона зазначає, що регулярні заняття фізичними вправами підвищують рівень фізичної підготовленості дітей, зокрема їх витривалість, гнучкість, силу та координацію рухів. Це, в свою чергу, покращує їх загальне самопочуття і дозволяє краще адаптуватися до фізичних та психічних навантажень. Цюкало Л. також вказує на важливість індивідуалізації фізичних тренувань після уроків для досягнення найкращих результатів, оскільки кожен учень має свої фізичні особливості, які потрібно враховувати під час занять [4].

У дослідженні Хоми Т.В. та Товта В.А. підкреслюється, що позакласні спортивні заходи сприяють формуванню особистості школярів, зокрема таких важливих якостей, як відповідальність, дисципліна та вміння працювати в команді. Заняття спортом поза уроками дозволяють дітям виховати в собі навички лідерства, а також підвищити рівень їх самооцінки. Вони також акцентують увагу на тому, що важливою частиною позакласної фізичної активності є різноманітні спортивні змагання та турніри, які сприяють розвитку конкурентної мотивації серед учнів [5].

Загалом, дослідження підтверджують, що фізична активність школярів у позаурочний час має суттєвий позитивний вплив на їх фізичний розвиток, здоров'я, емоційний стан та соціалізацію [1; 3; 4; 5]. Регулярні заняття спортом сприяють покращенню витривалості, координації, сили, розвитку соціальних навичок, зниженню рівня стресу та підвищенню мотивації до навчання.

Для досягнення максимальної ефективності фізичної активності важливо враховувати інтереси й індивідуальні можливості учнів, що підвищує їхню зацікавленість та активність [3]. Інтеграція ігрових елементів, індивідуалізованих програм та добровільності участі у заходах робить спорт доступнішим і привабливішим.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні нових підходів до організації фізичної активності, зокрема через використання мобільних додатків для моніторингу рухової активності, впровадження гейміфікації, інтеграцію здорового способу життя в навчальний процес, а також глибше вивчення впливу фізичних навантажень на психічне здоров'я школярів.

Список використаних джерел

1. Гаврилюх А. *Фізична активність школярів у позаурочний час*. Молода спортивна наука України : зб. тез доповідей. - Львів, 2018. - Вип. 22, т. 2. С. 32-33.
2. Кіндзера А. *Оптимізація фізичної активності школярів у позаурочний час*. Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання і спорту. Львів, 2016. Вип. 20, т. 1/2. С. 222 - 226.
3. Фролова О., Ярхо І. *Мотивація дітей молодшого шкільного віку до занять спортом у позаурочний час*. Витоки педагогічної майстерності, № 24. 2019. С. 214-218.
4. Цюкало Л. *Зміна показників фізичного розвитку та фізичної підготовленості школярів в процесі занять з фізичного виховання у позаурочний час*. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, Серія 15, Вип. 6 (62). 2015. С. 80-83.
5. Хома Т.В., Товт В.А. *Вплив позакласних спортивних заходів на формування особистості школярів*. Матеріали 75-ї підсумкової наукової конференції професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету. Факультет здоров'я та фізичного виховання. м. Ужгород. 2021. С.79-81.

РОЛЬ ГНУЧКОСТІ ТА КООРДИНАЦІЇ РУХІВ У БАДМІНТОНІ

Мельник Софія Русланівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна
msofa033@gmail.com

Сірий Олександр Михайлович,
старший викладач кафедри філософії,
соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

Гнучкість і координація рухів відіграють важливу роль у досягненні успіхів у бадмінтоні, адже ці фізичні якості забезпечують спортсмену точність, маневреність і швидкість на корті[1]. Бадмінтон вимагає від гравця високого рівня контролю над тілом і можливості швидко реагувати на непередбачувані удари суперника. Завдяки гнучкості та координації, гравці здатні виконувати технічно складні удари та переміщатися по корті, що дозволяє їм ефективно захищатися та атакувати.

Гнучкість є невід'ємною частиною підготовки бадмінтоніста, оскільки вона сприяє збільшенню діапазону рухів у суглобах, що дає змогу виконувати широкі махові рухи і точно спрямовувати волан. Це особливо важливо в бадмінтоні, де зміни напрямку траєкторії волана відбуваються дуже швидко, і лише достатня гнучкість у поєднанні зі швидкістю дозволяють спортсменам реагувати на ці зміни[2].

Дослідження, наведені в звітах Міжнародної федерації бадмінтону (BWF), свідчать, що гнучкість рук і ніг значно впливає на продуктивність гравців, особливо на етапі виконання складних ударів (Badminton World Federation, 2021).

Координація рухів також є ключовою складовою бадмінтону, адже вміння ефективно керувати своїм тілом і швидко змінювати його положення є основою для виконання технічних прийомів. Однією з ключових переваг хорошої розвиненої координації є можливість швидко змінювати положення тіла, миттєво реагуючи на дії суперника. Наприклад, під час гри гравець повинен не лише передбачити траєкторію польоту волана, а й точно підійти до точки удару, здійснити удар і одночасно підготуватися до наступного руху. Це вимагає від спортсмена злагодженої роботи всіх частин тіла, здатності контролювати силу та напрямок удару, а також підтримувати баланс під час активного пересування по майданчику.

У бадмінтоні координація дозволяє узгоджено працювати рукам і ногам, що допомагає максимально точно влучати по волану і, водночас, залишатися у рівновазі під час швидкого пересування по корті. Завдяки високій координації, гравець може виконувати точні удари, зберігаючи швидкість і контролюючи ситуацію на корті. Офіційні посібники тренувань BWF підкреслюють важливість розвитку координаційних навичок, зокрема через спеціальні вправи, які забезпечують плавність і контроль у рухах (Badminton World Federation, 2019)[2].

Таким чином, гнучкість і координація рухів є критичними елементами успіху у бадмінтоні[3]. Вони допомагають гравцю адаптуватися до швидких змін у грі, підтримувати високу точність ударів і забезпечують фізичну готовність для динамічних переміщень. Розвиток цих якостей, підкріплений офіційними методиками тренувань

BWF, дозволяє гравцям досягати високих результатів і розкривати свої можливості у бадмінтоні на професійному рівні.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>. **2. Badminton World Federation (BWF).** Official Coaching Manual. BWF, 2019. **3. Badminton World Federation (BWF).** *BWF Development Programs and Reports*. BWF, 2021.

МОБІЛЬНІ ДОДАТКИ У СПОРТИВНОМУ ТРЕНУВАННІ ТА ЇХ ЕФЕКТИВНІСТЬ СЕРЕД СТУДЕНТІВ

Ставрулов Едуард Миколайович

старший викладач кафедри освітніх технологій та охорони праці,
Бахмутський навчально-науковий професійно-педагогічний інститут
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
м. Харків, Україна

eduardstavrulov@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0005-9726-5965>

У сучасному світі цифрові технології проникають у всі сфери життя, і фізична активність не є винятком. Мобільні додатки для фітнесу стали популярними інструментами, що дозволяють користувачам контролювати фізичну активність, планувати тренування, відстежувати прогрес і досягати особистих цілей [1]. Завдяки персоналізованим функціям, ці додатки враховують індивідуальні потреби, рівень підготовки та стан здоров'я користувача [2].

Особливо актуальними вони є для студентів вищих навчальних закладів, які часто мають обмежений час і потребують зручних способів підтримання фізичної форми. Смартфон із фітнес-додатком стає для них ефективним помічником у плануванні фізичних навантажень, гнучкому виборі часу для занять і збереженні мотивації [3].

З огляду на широку доступність таких технологій, постає важливе завдання – дослідити їхній вплив на фізичну активність студентської молоді. Розуміння ефективності мобільних додатків у тренувальному процесі дозволить не лише покращити фізичне здоров'я студентів, а й сформувати сталі звички здорового способу життя [4].

В умовах постійного стресу, високого навчального навантаження та обмежених можливостей для спорту, інтеграція цифрових рішень у тренувальний процес може стати ключем до підвищення рівня активності серед молоді. Саме тому проблема використання мобільних фітнес-додатків у студентському середовищі потребує подальшого вивчення як науковцями, так і фахівцями у сфері фізичної культури [1].

З наукової точки зору, дослідження цієї проблеми має велике значення для розширення знань про взаємодію технологій та фізичної активності в контексті освіти [2]. Університети, зокрема, повинні враховувати нові технологічні інструменти як невід'ємну частину сучасного навчального процесу, що дозволить студентам отримати більш персоналізовані та ефективні методи для досягнення своїх фізичних цілей [3]. Наукові дослідження в цьому напрямку можуть сприяти вдосконаленню методичних підходів до фізичного виховання, розробці нових програм та інтеграції мобільних додатків у навчальні курси, що дозволяє оптимізувати тренувальний процес і покращити фізичну підготовленість студентів [4].

З практичної точки зору, це дослідження може стати основою для створення нових інструментів і технологій у галузі фізичного виховання та спорту [1]. Мобільні додатки, які дозволяють вести персоналізовані тренування, не лише допомагають студентам організувати свій час, але й можуть бути використані для моніторингу їхнього фізичного стану і коригування тренувальних програм відповідно до їхніх індивідуальних потреб [2]. Крім того, ці додатки можуть слугувати потужним інструментом для викладачів фізичного виховання, допомагаючи їм контролювати прогрес студентів, оцінювати ефективність тренувань та надавати рекомендації для покращення результатів [3].

Дослідження використання мобільних додатків у фізичному вихованні та спорті активно проводяться як за кордоном, так і в Україні. Зокрема, роботи Юрія та Юлії Петренко підкреслюють важливість мобільних додатків для формування мотивації студентів до занять фізичною культурою [2]. Олена Лісчишин, Сергій Дмитренко та Наталія Сорокіна зазначають, що такі додатки сприяють розвитку здорових звичок серед молоді, надаючи можливість контролювати рівень фізичної активності та отримувати персоналізовані рекомендації [3]. А.А. Лачугін акцентує увагу на важливості персоналізованих підходів у тренувальному процесі та можливості мобільних додатків для оптимізації тренувань [4].

Проте, в існуючих дослідженнях недостатньо уваги приділено ефективності використання мобільних додатків серед студентів для досягнення конкретних цілей, таких як збільшення фізичної витривалості або досягнення індивідуальних спортивних результатів.

Попри велику кількість досліджень, присвячених використанню мобільних додатків у фізичному вихованні, деякі аспекти все ще потребують подальшого вивчення. Одним із таких аспектів є недостатня увага до персоналізації тренувальних програм у мобільних додатках. Більшість із них надають загальні рекомендації без врахування індивідуальних потреб користувачів, зокрема їхнього рівня фізичної підготовки, цілей, стану здоров'я та інших особливостей. Це може ускладнити ефективність тренувань, оскільки студенти часто не отримують програму, яка б максимально відповідала їхнім фізичним характеристикам та потребам. Як наслідок, ефективність тренувань може бути знижена, а досягнення конкретних фізичних цілей, таких як покращення витривалості чи спортивних результатів, може бути утрудненим. Це створює необхідність подальших досліджень щодо інтеграції більш персоналізованих підходів у мобільні додатки, що дозволяють забезпечити більш індивідуалізовану підтримку студентів у процесі фізичного виховання.

Метою цього дослідження є вивчення ефективності мобільних додатків у фізичному вихованні студентів, зокрема їхнього впливу на рівень фізичної активності та досягнення спортивних цілей. Задачею є оцінка функціональних можливостей популярних додатків, таких як MyFitnessPal, Strava та Nike Training Club, а також аналіз їхньої здатності адаптувати тренувальні програми до індивідуальних потреб студентів із різним рівнем фізичної підготовки. Важливо також визначити виклики, з якими стикаються студенти під час використання мобільних додатків, та можливості їхнього вдосконалення для більш ефективного застосування у процесі фізичного виховання в умовах сучасних технологій [1].

Результати дослідження показали, що мобільні додатки мають значний вплив на фізичну активність студентів і можуть ефективно підтримувати їх у досягненні спортивних цілей. Одним із основних аспектів, на які акцентують увагу науковці, є здатність мобільних додатків контролювати інтенсивність тренувань, відстежувати прогрес та допомагати студентам ставити і досягати конкретні цілі. Вони дозволяють користувачам моніторити свої тренування та отримувати дані, які допомагають адаптувати плани в реальному часі [2]. Зокрема, додатки Strava, Nike Training Club, MyFitnessPal та інші надають студентам можливість оцінювати свій прогрес у спорті і отримувати зворотний зв'язок, що підвищує їх мотивацію до регулярних занять фізичними вправами [3][4].

Дослідження Петренка Ю. підкреслює важливість використання мобільних додатків у формуванні мотивації студентів до занять фізичною культурою та спортом. У своєму дослідженні Петренко акцентує увагу на тому, що додатки, такі як Strava та Nike Training Club, не лише відстежують фізичну активність, але й надають студентам

можливість порівнювати свої досягнення з іншими, що створює додатковий стимул для покращення спортивних результатів [2].

У роботі Хуртенко О. В., Дмитренка С. М., Сорокіної Н. О. та Лісчишина Г. В. акцентується увага на використанні мобільних додатків для ведення здорового способу життя. Вони досліджують такі мобільні додатки, як MyFitnessPal, що дозволяє користувачам контролювати своє харчування та фізичну активність, а також надає персоналізовані рекомендації для досягнення фізичних цілей. Додатки цього типу дозволяють студентам не тільки моніторити їхні фізичні вправи, але й допомагають їм управляти своїм харчуванням для досягнення максимальних результатів [3].

Додаток Strava, як зазначає Лачугін А. А., є одним із найбільш популярних серед студентів для моніторингу фізичної активності, оскільки він дозволяє не лише відслідковувати тренування, але й порівнювати свої досягнення з іншими користувачами. Це забезпечує елемент соціальної мотивації, що є важливим фактором для підтримки активності серед студентів, котрі прагнуть покращити свої спортивні результати. Він акцентує увагу на важливості персоналізації тренувальних програм, що дає змогу адаптувати плани тренувань відповідно до фізичних можливостей кожного студента. Таким чином, додатки, такі як Strava та Nike Training Club, забезпечують необхідні інструменти для більш ефективного планування та виконання тренувань [4].

Крім того, додаток Nike Training Club, як зазначає Хуртенко О. В., дозволяє студентам обирати тренування за рівнем складності, що важливо для початківців та для тих, хто вже має досвід у спорті. Згідно з дослідженнями, використання цього додатку допомагає студентам покращувати свої результати як в силових тренуваннях, так і в кардіонавантаженнях, що підтверджує позитивний вплив мобільних додатків на фізичну підготовленість [3].

Дослідження підтверджують, що студенти, які користуються мобільними додатками для відстеження фізичної активності, зазвичай демонструють підвищення рівня рухової активності та покращення результатів у тренуваннях. Це пояснюється тим, що додатки забезпечують миттєвий зворотний зв'язок, який мотивує користувачів і дозволяє їм бачити власний прогрес. Такі платформи, як MyFitnessPal і Fitbit, дають змогу не лише фіксувати фізичні навантаження, а й контролювати харчування, що сприяє досягненню цілісних спортивних результатів [1].

Крім очевидних переваг, науковці звертають увагу на потенціал подальшого вдосконалення цих застосунків. Зокрема, рекомендується посилити рівень персоналізації тренувальних програм відповідно до віку, цілей і фізичного стану користувачів [2]. Додатковим стимулом до занять може стати впровадження елементів гейміфікації – челенджів, балів, нагород – а також функцій соціальної взаємодії, які посилюють мотивацію через змагання та підтримку однолітків.

Важливим напрямом розвитку також вважається розширення можливостей зворотного зв'язку в реальному часі. Йдеться про додавання порад, інструкцій і корекції помилок на основі результатів тренувань, що дозволить зробити процес занять безпечнішим і ефективнішим [3].

Додатковим кроком може стати поєднання функцій моніторингу харчування та фізичних вправ з освітніми компонентами, як-от інтерактивні відеоуроки з фізичної культури. Ефективною стратегією також вважається інтеграція додатків з навчальним процесом у закладах освіти як доповнення до занять з фізичного виховання. Окремо підкреслюється необхідність забезпечення доступності додатків для користувачів із обмеженими можливостями шляхом адаптивного дизайну інтерфейсу та інклюзивних функцій [4].

Виходячи з результатів досліджень сучасних науковців, можна дійти висновку, що мобільні додатки, зокрема фітнес-орієнтовані, справляють суттєвий вплив на рівень

фізичної активності студентів [5]. Вони надають зручні інструменти для контролю тренувального процесу, сприяють відстеженню особистих досягнень і підтримують мотивацію завдяки персоналізованим програмам і системі зворотного зв'язку. Водночас для підвищення їхньої ефективності доцільно подальше вдосконалення таких сервісів з урахуванням індивідуальних потреб користувачів і можливості їх інтеграції в освітні процеси фізичного виховання.

Перспективами подальших досліджень є вивчення впливу різних типів мобільних додатків на фізичну активність і мотивацію студентів, аналіз довготривалих ефектів їх використання в освітньому процесі, а також розробка рекомендацій щодо інтеграції цифрових інструментів у систему фізичного виховання у закладах вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Мошенська Т., Долгополова Н., Сорочинська М. Застосування онлайн-платформ та фітнес-додатків для формування здорового способу життя. Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури і спорту. № 7. 2023. С. 75-82. **2. Петренко Ю.,** Петренко Ю. Використання мобільних додатків у формуванні мотивації здобувачів ЗВО до занять фізичною культурою і спортом. Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури і спорту. № 6. 2022. С. 62-67. **3. Хуртенко, О. В.,** Дмитренко, С. М., Сорокіна, Н. О., Лісчишин, Г. В. Використання мобільних додатків як один із засобів ведення здорового способу життя. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Вип. 3 (133) 2021. С. 135-138. **4. Лачугін А. А.** Використання мобільних додатків у фізичному вихованні студентів. Фізична культура в університетській освіті: світова практика та сучасні тренди: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 13 квіт. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 240-242. **5. Чухланцева Н. В.,** Шуба Л. В., Шуба В. В. (2020). "Мобільно орієнтовані фітнес-технології як засіб впливу на фізичну активність студентів". Інформаційні технології і засоби навчання. № 75(1). 2020. С. 253-268.

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ЗДОБУВАЧІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Черневич Віта Віталіївна,

старша викладачка кафедри біології,

здоров'я людини та фізичної реабілітації,

Бердянський державний педагогічний університет,

Запоріжжя, Україна.

vita.biolog17@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-5937-8152>

У сучасному світі, де високий рівень техногенного навантаження, гіподинамія, нераціональне харчування та психоемоційне виснаження стали характерними рисами способу життя молоді, питання формування мотивації до здорового способу життя набуває особливої актуальності. Це стосується передусім майбутніх педагогів, які у своїй професійній діяльності покликані не лише транслювати знання, а й бути носіями здоров'язбережувальних цінностей та поведінкових моделей. Професійна підготовка таких фахівців має передбачати цілеспрямовану роботу з формування стійкої внутрішньої мотивації до збереження і зміцнення власного здоров'я, а також до формування в учнів навичок здорового способу життя.

Недостатньо вивченою залишається проблема формування внутрішньої мотивації як глибинного особистісного утворення, що спонукає до свідомого вибору на користь здорового способу життя, а не до ситуативної або зовнішньо зумовленої поведінки. Зважаючи на це, метою дослідження стало виявлення ефективних шляхів формування мотивації до здорового способу життя у здобувачів педагогічних спеціальностей шляхом поєднання освітніх, виховних та рефлексивних практик.

Формування мотивації до здорового способу життя у здобувачів є важливим завданням сучасної вищої освіти. Майбутній педагог повинен не лише володіти фаховими знаннями й методиками викладання, але й бути носієм позитивних ціннісних орієнтацій, зокрема — щодо здоров'я, фізичної активності та психоемоційної стійкості. У контексті реформування освітньої системи та орієнтації на компетентнісний підхід зростає значення здоров'язбережувальної компетентності, яка має формуватись уже під час здобуття професійної освіти.

Мотивація до здорового способу життя формується не автоматично, а в результаті цілеспрямованої освітньо-виховної роботи. Одним із важливих чинників цього процесу є усвідомлення здобувачами значущості здоров'я як базової життєвої цінності. У студентському віці особистість активно розвивається, формуються стійкі установки й поведінкові моделі. Саме тому заклади вищої освіти мають створювати умови для того, щоб здоровий спосіб життя сприймався не як тимчасова мода, а як необхідний елемент професійної самореалізації [1].

Рефлексивна складова відіграє не менш важливу роль, оскільки саме через осмислення власного досвіду, аналіз особистісних цінностей і прийняття відповідальності за власне життя відбувається глибинне внутрішнє переосмислення важливості здоров'я. Використання методів самоспостереження, ведення щоденників здоров'я, обговорення на тренінгах і заняттях з елементами фасилітації сприяє підвищенню рівня усвідомленості у здобувачів та розвитку внутрішньої мотивації до підтримки здорового способу життя як невід'ємної частини їхньої професійної ідентичності.

Важливу роль у цьому процесі відіграє зміст освітніх програм. Інтеграція елементів здоров'язбереження в навчальні дисципліни, зокрема такі як педагогіка,

психологія, основи медичних знань та безпеки життєдіяльності, дозволяє створити цілісне уявлення про взаємозв'язок між здоров'ям і професійною ефективністю. Крім того, значну увагу варто приділяти позааудиторній діяльності: спортивним змаганням, тренінгам, профілактичним акціям, волонтерським ініціативам, спрямованим на підтримку здоров'я як фізичного, так і ментального. Важливо, щоб ці заходи мали чітку педагогічну мету та були системними, а не епізодичними, що дозволяє закріпити мотиваційні установки на поведінковому рівні [2].

Викладач у цьому контексті виступає не лише як джерело знань, а як наставник і приклад. Його особистісна позиція, спосіб життя та ставлення до здоров'я впливають на формування мотивації у здобувачів набагато сильніше, ніж формальні настанови. Саме завдяки діалогу, спільній діяльності та залученню до практичних ініціатив створюється простір, у якому здобувачі можуть відчутти цінність здорового способу життя на особистісному рівні.

Таким чином, мотивація до здорового способу життя у здобувачів педагогічних спеціальностей формується через поєднання особистого прикладу, змістовного освітнього середовища та активної участі в оздоровчих практиках. Це забезпечує не лише гармонійний розвиток особистості студента, а й сприяє підготовці педагогів, здатних надихати майбутні покоління на свідомий вибір здоров'я як життєвої цінності [3].

У підсумку можна стверджувати, що ефективне формування мотивації до здорового способу життя у здобувачів педагогічних спеціальностей можливе за умови впровадження інтегрованої моделі підготовки, яка включає елементи саморефлексії, навчання через досвід, проєктну діяльність та особистісно-орієнтовані технології.

Перспективним напрямком подальших досліджень вважаємо вивчення впливу цифрових освітніх ресурсів і медіаосвіти на формування здоров'язбережувальної культури студентської молоді.

Список використаних джерел

1. Міхеєнко, О., Жамардій, В., & Башавець, Н. (2024). Формування мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до здоров'я та здорового способу життя. *Витоки педагогічної майстерності*, (33), 167–173. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2024.33.310066>
2. Поліщук, Н. М. (2022). Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності студентської молоді у процесі волонтерської діяльності. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (207), 260–266. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-207-260-266>
3. Потужний, О., & Поліщук, В. (2022). Здоров'язбережувальна освіта та формування її компетентностей у студентів в освітньому середовищі. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки*, (1), 124–129. DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2022-1-124-129>

СТРУКТУРА АНСАМБЛЮ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

Босін Марк Євгенович,

доктор фізико-математичних наук, професор;
професор кафедри математики та фізики

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради,

м.Харків, Україна,

markbosin40@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3840-6439>

Рикова Лариса Леонідівна,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри інформатики

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради,

місто Харків, Україна,

<https://orcid.org/0000-0003-4578-2192>

У зв'язку з безперервним зростанням обсягу наукових знань окремі розділи науки досягли статусу наукових дисциплін. Кожна з них має свій понятійний апарат, свою експериментальну техніку та характерний математичний опис. В даній роботі мова йде про природничі науки, тобто про природознавство. Природознавство є комплексом наук про природу, що включає сотні дисциплін, кожна з яких має на меті пізнання світу. З цих дисциплін найбільш об'ємними і такими, що мають багато застосувань, є фізика, хімія, біологія, екологія, астрономія, географія і, звичайно, медицина. Усі ці дисципліни попри різні об'єкти дослідження мають схожу структуру. Питання структурування змісту природничих дисциплін досліджуються в роботах О. Шляхова, Т. Гільберг, О. Сафоновой, І. Андрущенко, N. G. Lederman, J. S. Lederman та інших. Але залишаються невирішеними питання, пов'язані зі структуризацією природознавства в цілому. Метою нашого дослідження є побудова єдиного принципу структурування як окремих природничих дисциплін, так і природознавства в цілому з урахуванням тих змін, які відбулися за останні десятиріччя, перш за все пов'язаних з виходом у різноманітні застосування.

Історія розвитку природознавства склалася в такий спосіб, що першим розділом як усього комплексу природничих наук, так і кожної науки окремо, є результати спостережень досліджуваних явищ. Починаючи з Коперника, основним способом наукового дослідження стало спостереження за природою і проведення експериментів, тобто емпіричний метод. Емпірика протягом тривалого часу задовольняла дослідників, відповідаючи на всі запитання «як?». Як рухаються та взаємодіють один з одним тіла, молекули, атоми, електричні заряди, нуклони, мезони тощо? При цьому природні на сьогоднішній день питання «чому?» (чому так, а чи не інакше?) тривалий час не задавалися. У Механіці, наприклад, таким емпіричним розділом є Кінематика, в якій навіть величини, що вводяться (шлях, переміщення, швидкість, прискорення тощо) жодним чином не характеризують причин різних рухів тіл, для опису яких вже потрібні такі величини, як маса, сила, момент сили, момент інерції та інші.

Перехід від окремих емпіричних фактів до загальних, тобто до закономірності (закону) є теоретичним обґрунтуванням отриманих результатів. Саме тут розкриваються причини явищ, де даються відповіді на всі «чому?». У Механіці цей розділ називається Динамікою. Саме у Динаміці причинні величини математично пов'язуються з кінематичними, тобто причинні характеристики руху (сила, маса, момент сили, момент

інерції) однозначно визначають сам рух (шлях, швидкість, прискорення, кутовий шлях, кутову швидкість, кутове прискорення). Величезну роль у динамічних розділах фізики та інших природничих наук відіграє математика, яку не включають до природних наук, а включають в комплекс так званих формальних наук. Водночас багато розділів математики створювалися спеціально для вирішення завдань природознавства, наприклад, фізики; та й авторами цих розділів є вчені-фізики. Математичний аналіз, наприклад, завдячує своїм народженням, здебільшого, Ньютону та Лейбніцу, які за допомогою цього розділу математики фактично створили Класичну механіку [1, 2].

Отже, емпіричний та теоретичний розділи природознавства, що йдуть один за одним, по суті становлять основу всіх природничих наук. Проте залишається третє і, можливо, найголовніше питання у всіх природничих науках після питань «як?» і «чому?». Сотні талановитих людей, фахівців-природників віддають весь свій час, сили та життя заради отримання нових фактів та нових ідей. Навіщо це роблять найталановитіші люди нашої планети? Для того, щоб людям було легше жити, працювати, відпочивати, лікуватися... Тому кожна природнича наука включає, окрім емпіричного і динамічного (причинного) розділів, ще й розділ, пов'язаний з використанням отриманих знань для поліпшення життя людей у всіх сферах. Надбання природничих наук (і математики, як інструменту природничих наук) використовуються всюди – на транспорті, в архітектурі та будівництві, в різних виробництвах, сільському господарстві, в побуті, в оборонній галузі, тощо. Без надбань природничих наук неможливо уявити сучасні методи діагностики та лікування, створення сучасних лікарських препаратів. Саме при вирішенні всіх цих питань інженерні, біологічні та медичні науки спираються на фізику. Безпосередньо у фізиці цей третій розділ часто називають «Енергія, робота, потужність». Це справді енергетичний розділ, у якому обговорюються методи отримання та реалізації всіх видів енергії (механічної, теплової, електричної, електромагнітної, атомної, ядерної тощо). У динамічному та енергетичному розділах фізики фахівці просунулися далі та глибше, ніж в інших природничих науках. Тому фізико-математичні методи дослідження стали просуватися вглиб хімії (фізична хімія), біології (біофізика), астрономії (астрофізика) тощо. Таким чином, причини багатьох хімічних, біологічних та астрономічних явищ розкриваються за допомогою фізики. У багатьох університетах світу з'явилися кафедри фізичної біології та медицини, оскільки розвиток сучасної медицини спирається на фізичну науку [3, 4].

Таким чином, кожна природнича дисципліна, а у фізиці - кожен її розділ є «третомником»: перший том - емпіричний (як?), другий - теоретичний (чому?) і третій том - прикладний (навіщо це потрібно?). Такою є структура як усього комплексу («ансамблю») природничих дисциплін, так і кожної дисципліни окремо.

Автори впевнені, що розуміння такої структури природознавства при викладанні природничих дисциплін може значно покращити підготовку фахівців різних галузей. Перспективи подальших досліджень автори бачать в поглибленні аналізу застосувань природничих наук.

Список використаної літератури

1. Ільїн В. А. Історія та методологія фізики : навч. посіб. - Київ : Ліра-К, 2017. – 296 с.
2. Класична механіка [Текст] : підруч. для фіз. ф-тів ун-тів / С. М. Єжов, М. В. Макарець, О. В. Романенко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - К. : Київський університет, 2008. - 479 с.
3. Пикетт, Я. Л. ЯМР-інтроскопія в медицині // Світ науки. - 1983. - №2, - С. 18-30.
4. Воронов, В. К. Ядерний магнітний резонанс // МОР. - 1996. - № 10. - С. 70-75.

ПОРУШЕННЯ АКТИВНОСТІ ДЕЯКИХ ФЕРМЕНТІВ В ОРГАНІЗМІ НОВОНАРОДЖЕНИХ ТЕЛЯТ З ОЗНАКАМИ ДИСПЕПСІЇ

Грищук Андрій Вікторович

кандидат ветеринарних наук, доцент кафедри анатомії,
фізіології людини та тварин

ЛЗ «Луганський Національного університету ім. Тараса Шевченка»,
м. Миргород, Україна,
vet-lubny@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-4608-337X>

В останні десятиріччя важливість поглибленого вивчення хвороб печінки та нирок розглядається не тільки в гуманній медицині, а й знаходиться постійно в полі зору ветеринарної науки. В ветеринарну гепатологію внесли значний внесок ряд відомих науковців [1].

Як свідчать дані доступних нам літературних джерел, діагностику ушкоджень паренхіматозних органів у тварин відносять до недостатньо вивчених питань. Хвороби печінки та нирок у тварин на практиці спостерігаються часто, але клінічно діагностуються рідко. Це пов'язано з використанням практикуючими лікарями ветеринарної медицини та працівниками лабораторій застарілих методичних рекомендацій які потребують оновлення, суттєвого уточнення у відповідності до сучасних вимог. Особливої уваги потребують методики з контролю стану організму тварин та можливих індивідуальних коливань динамічних характеристик діяльності органів [5].

Визначення активності АсАТ, АлАТ і ЛФ широко застосовується в клінічній практиці для діагностики хвороб печінки. Прийнято вважати, що зміни активності цих ферментів являються чутливими індикаторами цілісності клітин печінки [2, 3].

Досліди проведені на телятах в ТОВ „Хлібодар” Лубенського району Полтавської області. Було відібрано дві групи тварин.

Перша група телят – 5 голів (контрольна) – клінічно здорові; друга група – 15 голів (дослідна) – хворі на диспепсію.

Проби крові відбирали в перший, четвертий та восьмий дні хвороби вранці до годівлі; у телят контрольної групи відповідні проби відбирали в той же день і в той же час, що і у тварин дослідної групи.

Біоптат печінки та нирок отримували від телят, хворих на диспепсію, до годівлі на 5 день хвороби.

В отриманих пробах крові та гомогенатах печінки і нирок визначали активність аспартат-амінотрансферази та аланін-амінотрансферази – за методом Рейтмана-Френкеля; активність лужної фосфатази – методом розщеплення фенілфосфата з утворенням фенолу і фосфату, де фенол в присутності періодата натрія вказує на активність ферменту.

Як видно з таблиці 1. і рисунка 1., активність АсАТ в сироватці крові хворих на диспепсію телят достовірно зростала в 12 %, в той час як в гомогенатах печінки та нирок – вона була нижчою на 60 та 45% порівняно з клінічно здоровими тваринами. Активність АлАТ у крові хворих телят достовірно збільшилась на 56 %, в той час як в гомогенатах печінки та нирок вона знижувалась достовірно відповідно на 40 і 33 %.

На наш погляд, підвищення активності трансаміназ в крові з одночасним зниженням її в гомогенатах печінки і нирок є, очевидно, наслідком ураження клітин цих органів з виходом названих ферментів у кров. Ушкодження паренхіми названих органів підтверджено нами в патогістологічних дослідженнях біоптату. Як відомо, при ураженні

печінки за цитолітичним типом спостерігається вихід цитоплазматичного ферменту АЛАТ і ферментів різних органел (лізосом, мітохондрій) в простір Діссе.

Ряд вчених [4, 7] пов'язують зростання активності АЛАТ в сироватці крові у хворих на диспепсію тварин також із елімінацією цього ензиму із жовчю, де знаходили підвищення її активності.

Таблиця 1. Показники активності ферментів АсАТ, АЛАТ в крові та гомогенатах телят

Досліджуване середовище	АсАТ, мккат/л				АЛАТ, мккат/л			
	Контрольна група тварин (n=5)		Дослідна група тварин (n=15)		Контрольна група тварин (n=5)		Дослідна група тварин (n=15)	
	М	±m	М	±m	М	±m	М	±m
Сироватка крові	0,53	0,01	0,60	0,01***	0,32	0,009	0,72	0,01***
Гомогенати печінки	0,55	0,01	0,22	0,01***	0,48	0,02	0,29	0,01***
Гомогенати нирок	0,44	0,01	0,20	0,01***	0,37	0,02	0,25	0,01***

Примітка *** P<0,001

Таким чином, динаміка активності АЛАТ та АсАТ в сироватці крові є достатньо ефективним діагностичним тестом, що також підтверджено нашими гістологічними дослідженнями щодо цілісності клітин печінки й нирки.

Відомо, що лужна фосфатаза являє собою фермент, який знаходиться майже в усіх тканинах організму. Найбільше його в тканинах печінки, кісток, кишечника, плаценті. В печінці лужна фосфатаза переважно знаходиться в синусоїдних мембранах.

Як видно з таблиці 2. та рисунку 1., рівень лужної фосфатази в сироватці крові хворих телят достовірно більший в 2,1 рази.

Відомо, що ЛФ є ферментом, який локалізується в позапечінкових та печінкових мембранах клітин, тому при пошкодженні цих мембран ЛФ елімінується в кров.

Таблиця 2. – Показники активності лужної фосфатази в крові та гомогенатах телят

Досліджуване середовище	ЛФ, мккат/л			
	Контрольна група тварин (n=5)		Дослідна група тварин (n=15)	
	М	±m	М	±m
Сироватка крові	0,25	0,009	0,57	0,01***
Гомогенати печінки	Не визнач.	-	Не визнач.	-
Гомогенати нирок	Не визнач.	-	Не визнач.	-

Примітка *** P<0,001

В деяких випадках окремі автори пов'язують збільшення активності лужної фосфатази посиленням процесів її синтезу через мобілізацію резервних джерел

неорганічного фосфату, що підсилює енергетичні можливості організму [6, 8]. Таке явище можна розглядати, як захисно-компенсаторну реакцію організму на розвиток патологічних процесів за диспепсії.

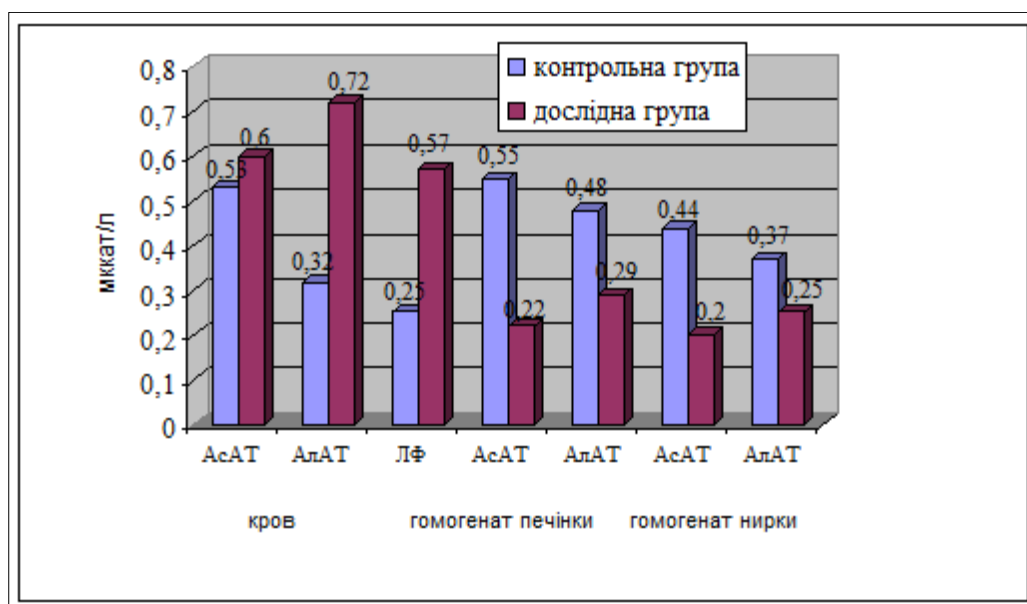


Рис. 1. Показники активності ферментів в різних біологічних середовищах організму телят.

Таким чином, характер зміни активності трансаміназ та лужної фосфатази в крові і гомогенатах тканин підтверджує наші припущення щодо порушення структури та функції тканин печінки і нирок телят, хворих на диспепсію.

Таким чином, достовірне підвищення активності АсАТ, АлАТ та ЛФ в крові телят, хворих на диспепсію, з одночасним зниженням рівня цих ферментів в гомогенатах печінки і нирки вказують на ураження органел і структури клітинної мембрани клітин печінки, які, можливо, виникають в процесі розвитку хвороби.

Список використаних джерел

- Влизло В.В.** Информативность биохимических исследований для диагностики гепатоза у молодняка. : Сборник науч. трудов НЭКВМ – Вып. 65. – 1990. – С. 40 – 43.
- Івасенко Б.П.** Вплив умов пренатального розвитку і хвороб новонароджених телят на репродуктивну функцію телиць: Автореф. дис. ... канд. вет. наук. – Харків, 1998. – 17 с.
- Криштофорова Б.В., Хрусталева І.В., Демидчик Л.Г.** Морфофункціональні особливості новонароджених телят: Учебное пособие. – М., 1990. – 88 с.
- Павлов В.А.** Физиология воспроизводства крупного рогатого скота. – М.: Россельхозиздат, 1984. – 208 с.
- Нефрологія** / Л.А. Пиріг, О.І. Дядик, Ж.Д. Семідоцька та ін.. – К.: Здоров'я, 1995. – 276 с.
- Сорокіна Н.Г.** Дезбактеріоз шлунково-кишкового тракту новонароджених телят методи його корекції та профілактики: Автореф. дис. ... канд. вет. наук. – Київ, 2002. – 28 с.
- Титов В.Н.** Биохимические методы диагностики патологии печени // Терапевтический архив, 1993. – Т. 65. – № 2. – С. 85 – 95.
- Спотников В.Г., Шишко Г.П.** Функциональные и морфологические исследования печени у крупного рогатого скота и лошадей при различных заболеваниях // Сбор. науч. трудов МВА, – Т. 51, – Москва, 1967. – С. 137 – 149.

ПОРІВНЯННЯ CuCl_2 , $\text{Cu}(\text{NO}_3)_2$ ТА CuSO_4 В ЯКОСТІ ПРЕКУРСОРІВ ДЛЯ СИНТЕЗУ КУПРУМ(I) МАЛЕЇНАТУ

Лучинський Назар Вікторович.

учень 8-го класу

ТОВ «Дніпровський ліцей "ПРІМУС ІНТЕР ПАРЕС СКУЛ»,

м.Дніпро, Україна

Осокін Євген Сергійович,

PhD, вчитель хімії

ТОВ «Дніпровський ліцей "ПРІМУС ІНТЕР ПАРЕС СКУЛ»,

м.Дніпро, Україна,

osokin@cf.dnu.dp.ua,

<https://orcid.org/0000-0001-8894-0723>

Іванченко Марія Валеріївна,

вчитель біології

ТОВ «Дніпровський ліцей "ПРІМУС ІНТЕР ПАРЕС СКУЛ»,

м.Дніпро, Україна,

revama86@gmail.com

Одним із перспективних напрямів в координаційній хімії є синтез π -комплексів перехідних металів таких як Купрум з функціонально заміщеними алкенами, які, з одного боку, за рахунок $d\pi$ - $rp\pi$ -зв'язування з $\text{C}=\text{C}$ -фрагментами можуть стабілізувати нестійкі ступені окислення (Cu^+). А з іншого боку за рахунок електродонорної карбоксильної групи можуть поєднуватися з сусідніми атомами Купруму. Цей факт підтверджується за допомогою РСА в роботі [1] (рис. 1).

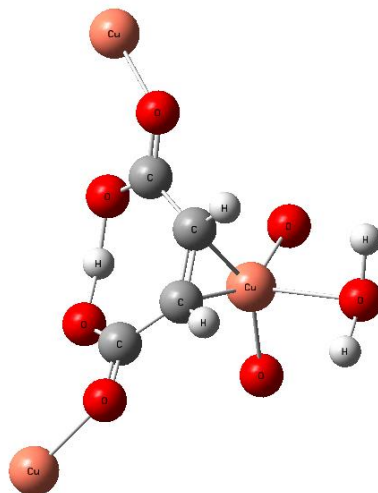


Рисунок 1 – Модель π -комплексу купрум(I) малеїнату за даними РСА роботи [1]

В літературі є відомості, про різні способи синтезу малеїнатних π -комплексів Cu^+ , з використанням різних прекурсорів, таких як купрум(I) хлорид [1] або купрум(II) сульфат [2]. Використовуючи двовалентні розчинні солі купруму постає необхідність у їх відновленні до Cu^+ , оскільки навіть Cu^{2+} не утворюють стабільних комплексів. До таких відновлюючих реагентів можна віднести – цинковий пил [3], електроліз з розділеним катодним та анодним простором [4]. Але ці методи мають ряд недоліків. Таких як підвищена токсичність вихідної речовини (CuCl), утворення дисперсії у вигляді суміші різних речовин, а також складність отримання комплексів у твердому

кристалічному вигляді (електроліз постійним струмом). Тому одним із перспективних шляхів вирішення цих проблем, є використання більш м'яких та екологічно чистого відновлюючого реагенту – аскорбінової кислоти [5]. Таким чином, метою даної роботи стало порівняння CuCl_2 , $\text{Cu}(\text{NO}_3)_2$ та CuSO_4 в якості прекурсорів для синтезу купрум(I) малеїнату.

В якості прекурсорів були обрані такі кристалогідрати як $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$, $\text{CuCl}_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ та $\text{Cu}(\text{NO}_3)_2 \cdot 3\text{H}_2\text{O}$. В рамках дослідження брались однакові кількості вихідних компонентів для можливості порівняння між собою. Малеїнова та аскорбінова кислоти брались в подвійному надлишку по відношенню до іонів Cu^{2+} , тобто мольне співвідношення становило $\text{Cu} : \text{MA} : \text{Asc} = 1 : 2 : 2$. Розчини готувались в об'ємі 25 мл з концентраціями солей по 0,1 моль/л, а концентрації та аскорбінової кислот становили по 0,2 моль/л.

Синтез проводили в декілька етапів. На першому готувались розчини вихідної солі купрум(II) та малеїнової кислоти в об'ємі 20 мл, потім готувались розчини аскорбінової кислоти в об'ємі 5 мл. Далі обидва розчини поєднували. У всіх випадках розчини ставали салатого кольору, (а на наступний день жовто-зеленого), окрім розчину приготованого з CuCl_2 . Після утворення прозорого зеленого розчину за лічені хвилини спостерігалось помутніння розчину з випаданням білого осаду. Потім розчин ставав жовтим, що свідчило про стабілізацію іонів Cu^+ у розчині. Тобто, спостерігалось протікання побічного конкуруючого процесу зумовленого присутністю іонів Cl^- , який перешкоджав утворенню π -комплексів Cu^+ у кристалічному вигляді. З метою перевірки даного відхилення від серії був проведений повторний синтез, який показав аналогічний результат.

На другий день після проведеного синтезу (з CuSO_4 та $\text{Cu}(\text{NO}_3)_2$) спостерігалось утворення яскраво жовтих кристалів π -комплексів купрум(I) малеїнату. У розчині отриманого відновленням купрум(II) нітрату утворювались кристали більшого розміру ніж у розчині отриманого відновленням купрум(II) сульфату.

У розчинах отриманих з купрум(II) хлориду одразу після додавання розчину аскорбінової кислоти розчин ставав світло-зеленим (як і у випадку з $\text{Cu}(\text{NO}_3)_2$ та CuSO_4). Що свідчило про відновлення іонів Cu^{2+} до Cu^+ . Але протягом хвилини розчин мутнів, із нього випадав білий дрібнодисперсний осад (невідомого складу), який протягом тижня знаходячись в закритому розчині ставав чорний.

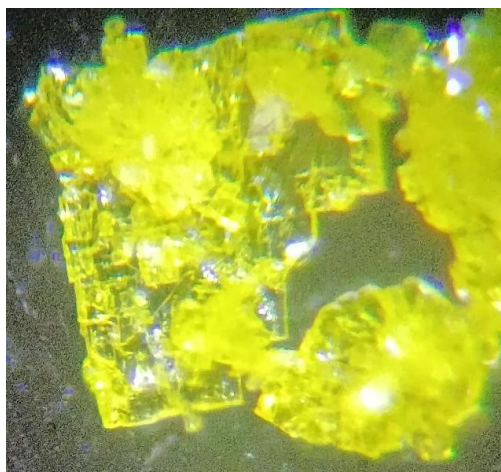


Рисунок 2 – Фото кристалів π -комплексу купрум(I) малеїнату отриманих з розчину $\text{Cu}(\text{NO}_3)_2$

Таким чином, було встановлено, що в залежності від вибору вихідної солі двохвалентного купрум утворюються комплекси з різною морфологією.

Встановлено, що використання CuSO_4 та $\text{Cu}(\text{NO}_3)_2$ призводило до утворення π -комплексів купрум(I) малеїнату у вигляді жовтих кристалів, а використання CuCl_2 призводило до утворення білого осаду, невідомого складу, що свідчить про побічні процеси або утворення інших сполук. У подальших дослідженнях планується провести рентгеноструктурний та елементний аналіз отриманих композитів.

Список використаних джерел

1. **Завалий Ю. П.** Кристаллическая структура моногидрата кислого малеата меди(I) / Ю. П. Завалий, М. Г. Мыськив, Е. И. Гладышевський // Кристаллография. – 1985. – Т. 30, № 4. – С. 688–691.
2. **Synthesis of copper composites containing maleic acid / V. F. Vargalyuk, V. A. Polonsky, Y. S. Osokin, O. V. Lahuta** // Journal of Chemistry and Technologies. – 2021. – Vol. 29, No 3. – P. 400–409.
3. **Influence of maleic acid on the composition and structure of organocopper dispersions obtained by chemical and electrochemical reduction of Cu^{2+} -ions / V. F. Vargalyuk, V. A. Polonsky, Y. S. Osokin, A. Y. Skok** // Journal of Chemistry and Technologies. – 2020. – Vol. 28, No 3. – P. 231–241.
4. **Осокін Є.С.** Електрохімічний синтез комплексів Cu^+ з малеїновою кислотою / Є. С. Осокін, В. Ф. Варгальок, В. А. Полонський // Електрохімія сьогодення: Здобутки, проблеми та перспективи, колективна монографія. – 2021. – С. 120–121.
5. **Ünaleroğlu C.** Synthesis and characterization of copper ascorbate / C. Ünaleroğlu, Y. Mert, B. Zümreoğlu-Karan // Synthesis and Reactivity in Inorganic and Metal-Organic Chemistry. – 2001. – Vol 31, No 9. – P. 1531–1543.

ОСОБЛИВОСТІ НАКОПИЧЕННЯ БІОЛОГІЧНО АКТИВНИХ РЕЧОВИН ПЛОДАМИ ДЕЯКИХ ВИДІВ КУЩІВ В УМОВАХ ПОЛЕЗАХИСНИХ ЛІСОНАСАДЖЕНЬ

Сусь Петро Володимирович,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності «Лісове господарство»,

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Миргород, Україна

Глущенко Людмила Анатоліївна,

кандидат біологічних наук, с.н.с., с.н.с. відділу екології і фармакогнозії

Дослідної станції лікарських рослин ІАП НААН,

с. Березоточа Лубенського району Полтавської області, Україна;

доцент кафедри садово-паркового господарства і екології,

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Миргород, Україна,

L256@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-2329-5537>

Захисні лісонасадження дуже рідко складаються виключно з деревних видів, як правило, до складу захисних лісонасаджень входять і кущі, кущики та трав'янисті рослини. Одні види кущів, мають невеликі розміри, а інші можуть досягати значної висоти і розмірів та конкурувати з деревними видами за життєво-важливі чинники. Кущовий ярус у захисних насаджень може бути вираженим по-різному і може бути представленим, як поодинокими особинами, так і зрідженими і щільними насадженнями чи природного походження заростями. Ступінь розвитку кущового ярусу залежить від віку та щільності розміщення панівної деревної породи. Так, за нещільного розміщення дерев у насадженні, коли крони дерев не зникаються, створюються сприятливі умови для росту і розвитку кущів. Різноманіття кущів, які використовуються у формуванні захисних лісонасаджень та на самозаліснених ділянках вирізняється значним різноманіттям, проте серед них переважна більшість використовується для збору різноманітної лікарської сировини, а в деяких випадках і декількох видів сировини [1, 2].

Привертає увагу і те, що серед кущів, які використовують, як донори лікарської рослинної сировини, велика кількість тих видів, які утворюють соковиті і яскраво забарвлені плоди. Такі види як *Frangula alnus*, *Rhamnus cathartica*, *Lonicera xylosteum*, *Euonymus europaeus*, тощо, мають неїстівні плоди, проте тварини і особливо птахи їх охоче поїдають і поширюють їх насіння. Є і цілком їстівні і навіть смачні і корисні плоди кущів, які є лікарською і харчовою сировиною та знаходять широке застосування в господарській діяльності: *Viburnum opulus*, *Hippophae rhamnoides*, *Corylus avellana*, *Rosa canina*, *Sambucus nigri*, *Crataegus monogina*, *Prunus spinosa*, *Photinia melanocarpa*, *Berberis vulgaris*, *Peraphyllum ramosissimum* та інші. До них належать, як місцеві, так і інтродуковані види, які добре адаптовані до місцевих умов та мають обширний сортовий ресурс різноманітного напрямку продуктивності [1, 3].

Чагарниковий ярус захисних лісових насаджень на відміну від панівного деревного, зростає в умовах пригнічення, яке викликане головним чином затіненням та кореневою конкуренцією за вологу та елементи живлення. Не зважаючи на очевидний пресинг з боку деревного ярусу всі кущові види, які використовують для формування захисних лісонасаджень регулярно цвітуть і плодоносять. Всі вони достатньою мірою тіневитривалі та адаптовані до зростання під деревами, проте найвищої сировинної

продуктивності ці види досягають на добре освітлених ділянках, де добре ростуть, розвиваються, щорічно рясно цвітуть і плодоносять [2, 4].

Метою проведеного дослідження було встановлення впливу освітлення місця зростання рослин-донорів на якість отримуваної лікарської рослинної сировини. Були досліджені особливості накопичення аскорбінової кислоти плодами *Rosa canina* та *Hippophae rhamnoides* за різних умов освітлення.

Дослідження проводили впродовж 2024 року на території Дослідної станції лікарських рослин Інституту агроекології і природокористування НААН. Із загальної кількості рослин відібрано п'ять одновікових модельних особин, які почали інтенсивно плодоносити за різних умов освітлення. Аналітичний відбір модельних рослин проводили біометричним методом. При проведенні польових досліджень використовували вимірювання освітленості люксометром LX-1010 BS. Відбір проб та аналіз плодів проводили за загально прийнятими методиками [5, 6].

Так, цінний у лікарському відношенні вид кущового ярусу *Rosa canina* в умовах затемнення формує кущ з декількох пагонів, цвіте і плодоносить рідко, за зміни освітлення, сильно розростається маючи до 100 пагонів і більше, з кожним роком цвітіння і плодоношення стає ряснішим, а генеративні органи – квіти та плоди крупнішими.

Дослідження показали, що зібрані водночас плоди *Rosa canina*, що зростали за різних умов освітлення, мали суттєві відмінності, як за забарвленням плодів, так і за вмістом аскорбінової кислоти, вміст якої визначає якість цього виду лікарської рослинної сировини. Результати проведених досліджень наведені у табл. 1.

Таблиця 1. – Особливості накопичення аскорбінової кислоти плодами *Rosa canina* від ступеню освітлення

Освітлення, люкс	Забарвлення плодів	Вміст аскорбінової кислоти, % на суху масу
90,000-130,000	червоне	6,68±0,5
	оранжево-червоне	6,48±0,7
50,000-90,000	оранжево-жовте	5,12±0,9
	жовте	4,56±0,5
40,000-90,000	блідо-жовте	4,05±0,5
	зелене	2,35±0,3

Як видно з даних, наведених у таблиці, освітлення рослин *Rosa canina*, які є джерелом отримання лікарської рослинної сировини, впливає на швидкість дозрівання плодів та накопичення в них аскорбінової кислоти. Найвищими показниками вмісту аскорбінової кислоти в перерахунку на суху масу вирізнялися червоні плоди – 6,0-7,2%. У флорі України налічується понад 88 видів, які входять до роду *Rosa*, всі вони вирізняються морфологічними і екологічними особливостями та хімічним складом плодів.

Про важливість вмісту саме цього компоненту в сировині та запити суспільства на даний вид сировини свідчить той факт, що селекціонери кафедри садівництва Національного університету біоресурсів і природокористування (НУБіП) м. Київ створили новий сорт *Rosa* 'Спалах'. Сорт *Rosa* 'Спалах' є міжвидовим гібридом, що поєднує цінні властивості батьківських видів. Нижні частини стебел вкриті численними шипами, проте в зоні плодоношення шипи повністю відсутні, що полегшує ручне

збирання сировини – *Fructus Rosae*. Плоди вітамінного сорту вирізняються надвисоким вмістом вітаміну С (аскорбінової кислоти) та провітаміну А (каротину), що надає їм потужних лікувальних властивостей. Проте вирощування на промислових плантаціях передбачає механізоване збирання плодів для потреб фармацевтичної промисловості. Нині науковці НУБіП України працюють над питання розмноження цього сорту [7].

Разом з тим, не для всіх видів кущів, які використовуються для збирання лікарської рослинної сировини, за характерну ознаку можна взяти залежність вмісту аскорбінової кислоти в плодах від інтенсивності їх забарвлення. Результати проведених досліджень наведені в табл. 2.

Таблиця 2. – Деякі особливості свіжозібраних плодів *Hippophae rhamnoides* за різних умов освітлення

Освітлення, люкс	Забарвлення плодів	Вміст			
		аскорбінової кислоти, мг %		каротину, %	
		розмах	сер.	розмах	сер.
90,000-130,000	жовте	16,9-203,0	90,0	2,7-8,3	3,5
	жовте з рум'янцем	29,9-197,1	40,0	2,3-5,3	3,8
	оранжеве	19,4-210,0	90,2	2,3-7,2	5,0
	оранжеве з рум'янцем	3,7-3-176,5	100,0	3,1-7,5	3,9
	червоне	8,6-118,2	57,0	3,6-10,9	8,5
50,000-90,000	жовте	24,3-272,5	107,0	1,3-2,6	1,8
	жовте з рум'янцем	38,1-97,1	67,6	1,1-3,8	2,3
	оранжеве	36,9-240,7	95,1	0,9-2,5	2,0
	оранжеве з рум'янцем	24,9-189,6	60,9	1,2-4,1	2,4
	червоне	41,1-83,4	62,2	3,0-3,5	3,3

Аналіз вмісту основних компонентів, які визначають якість плодів *Hippophae rhamnoides* (*Hippophaë rhamnoides*), показав, що він не залежав від інтенсивності освітлення місцезростання та незначною мірою залежав від забарвлення плодів, які були зібрані водночас. Як видно з даних наведених у таблиці найвищим вмістом аскорбінової кислоти вирізнялися плоди жовтого забарвлення, які зростали за помірного освітлення – 107 мг% від маси свіжозібраної сировини. Найвищі показники вмісту каротину виявили у плодах червоного забарвлення, які зростали за інтенсивного освітлення – 8,5%, тоді як плоди такого ж забарвлення, які зростали в умовах помірного освітлення містили лише 3,3 % каротину.

Отже результати проведених досліджень свідчать, що при формуванні захисних лісонасаджень, які планується використовувати для збирання лікарської рослинної сировини, реакція рослин на умови зростання повинна обов'язково враховуватися. Так, як затінення спричинене деревним ярусом не лише значною мірою впливає на продуктивність рослин, а й уповільнює процеси розвитку рослин. Зокрема, відчутно уповільнює досягання плодів, які часто є лікарською сировиною та суттєво впливає на її якість – вміст біологічно-активних речовин.

Разом з тим, нагальним завданням сьогодення є вирішення проблем ефективного використання та підтримки оптимального стану системи захисних лісових насаджень агроландшафтів України. В сучасних умовах практика потребує проведення поглиблених наукових досліджень штучних деревних насаджень, проведення

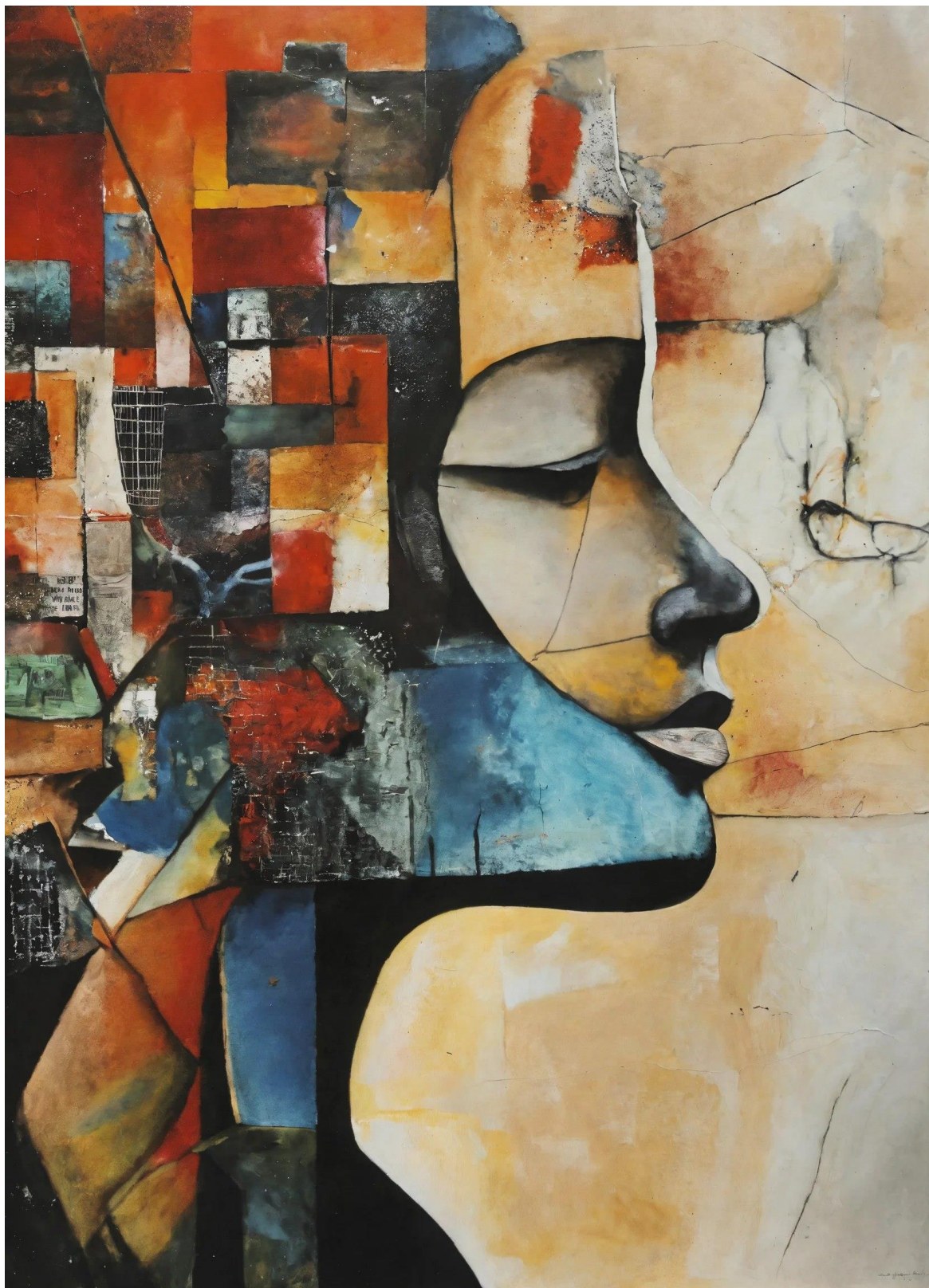
реконструкції існуючих лісовкритих площ, істотного поліпшення нормативно-правового, фінансового, наукового та організаційного забезпечення.

Тому розроблення детальних науково-методичних підходів та встановлення закономірностей функціонування системи захисних лісів і захисних лісових насаджень в агроландшафтах України з максимальним урахуванням багаторічного досвіду лісорозведення є надзвичайно актуальним науковим та виробничим завданням, від успішного вирішення якого значною мірою залежить рівень екологічної та продовольчої безпеки України [8, 9].

Список використаних джерел

1. Штофель М.О. Лісова меліорація. Основи агролісомеліоративного районування та принципи добору деревних та кущових порід для лісомеліоративних насаджень (методичні поради). К.: НАУ, 2004. 40 с. **2. Юхновський В.Ю.,** Дударець С.М., Малюга В.М. Агролісомеліорація. К.: Кондор, 2012. 372 с. **3. Практичне керівництво для впровадження моделей ефективного управління полезахисними лісовими смугами.** Київ. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН, 2020. 85 с. **4. Коптєв В.І.,** Ліщенко А.А. Полезахисне лісорозведення. К.: Урожай, 1989. 168 с. **5. Сердюк М.Є.,** Прісс О.П., Гапріндашвілі Н.А., Здоровцева Л.М., Сухаренко О.І., Іванова І.Є. Дослідницький практикум. Частина 1. Методи дослідження плодоовочевої та ягідної продукції : підручник. Мелітополь: Видавничополіграфічний центр «Люкс», 2020. 370 с. **6. Солдатенков О.Т.,** Колядина М.М., Фендрік І. В. Основи органічної хімії лікарських рослин. М.: Хімія, 2001. 432 с. **7.** <https://inshe.tv/economics/2023-02-11/739723/> **8. Якуба М.С.,** Горбань В.А. Історичні аспекти створення та особливості функціонування полезахисних насаджень степової зони України. *Питання степового лісознавства та лісової рекультивациі земель.* 2021. Том 50, С.33-43. **9. Стадник А. П.** Оптимізація структури захисних лісових насаджень та їх систем в агроландшафтах України. *Наукові праці Лісівничої академії наук України,* 2018, вип. 16, С. 70-80.

Тематичний напрям 11 ПСИХОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА



ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Кішук Леся Андріївна,

доктор філософії, начальник науково-дослідної лабораторії
проблем внутрішніх комунікацій науково-дослідного відділу проблем розвитку
та впровадження стратегічних комунікацій інституту стратегічних комунікацій
Національний університет оборони України,
м.Київ, Україна,
kishukl81@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2353-6986>

Новіков Олександр Андрійович,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Національний університет "Острозька академія",
м.Острог, Україна,
oleksandr.a.novikov@oa.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0008-0269-1710>

Науковий керівник – Балашов Едуард Михайлович,

доктор психологічних наук, професор,
ректор Національного університету "Острозька академія",
м.Острог, Україна,
eduard.balashov@oa.edu.ua

Широкомасштабна збройна агресія російської федерації проти України, яка розпочалася в 2022 році, спричинила гуманітарну катастрофу та безпрецедентний рівень психологічних травм серед військовослужбовців, цивільного населення та військовополонених. Високий рівень стресу, втрати, насильство та масове руйнування створюють серйозні виклики для психічного здоров'я населення і військових. В умовах війни проблеми саморегуляції особистості, психічного здоров'я, адаптації до стресу та лікування посттравматичних стресових розладів (ПТСР) стали критичними для стабільності, як окремих індивідів, так і соціуму зокрема. Існуюча система реабілітації, яка охоплює військових, ветеранів та цивільних осіб, потребує реформування та інтеграції нових підходів до психологічної допомоги, орієнтованих на ефективну саморегуляцію та відновлення психологічної стійкості. Провідні країни-члени НАТО відіграють важливу роль у підтримці України щодо цього напрямку, зокрема діляться досвідом та надають ресурси для реабілітації військових, адаптації їх до мирного життя. Програми НАТО, які спрямовані на зміцнення психічного здоров'я та відновлення після бойових дій, активно впроваджуються в Україні, зокрема через спільні навчання психологів, надання медичної допомоги та створення центрів для психологічної реабілітації. Особливу увагу варто приділити питанням саморегуляції в умовах війни та їх впливу на психологічну стійкість військовослужбовців та ветеранів. Розуміння механізмів саморегуляції, зокрема психічної регуляції, когнітивного контролю та вольової діяльності, є платформою для розробки ефективних методів психологічної допомоги та підтримки в екстремальних умовах. У цьому контексті розробка та впровадження інноваційних психологічних практик є актуальним завданням для забезпечення психоемоційної стабільності в умовах війни. Метою дослідження є вивчення теоретичних підходів до саморегуляції діяльності особистості в умовах війни, зокрема в контексті розуміння її впливу на адаптацію та здатність до самоконтролю в екстремальних ситуаціях.

Отже, ми зосередимо увагу на механізмах психологічної стійкості та саморегуляції у військовослужбовців та цивільних осіб, які пережили бойові дії, з акцентом на ПТСР та соціальну адаптацію в умовах війни. Поєднання порушень фізичного, психічного та особистісного рівнів саморегуляції діяльності психіки людини, активно впливає на посилення перверсивних тенденцій в соціально-політичному житті, що провокує високий рівень психотизації всього суспільства та зростання дефіцитних характерологічних проявів кожної особистості [1]. У сучасних умовах, важливу роль у саморегуляції дійсно має психологічна стійкість. Як наведено у дослідженні [2], психологічна стійкість особового складу ЗСУ є критичним фактором ефективної діяльності в ситуаціях бойового стресу. Стресові чинники, зокрема загроза життєдіяльності, поранення та втрати товаришів, суттєво впливають на психіку особистості. Зі свого боку це вимагає високого рівня емоційної, волевої та когнітивної саморегуляції. Військовослужбовці, які здатні адекватно реагувати на стресори, демонструють високий рівень адаптації та здатності до самоконтролю. Психологічна стійкість формується за допомогою спеціальної підготовки, що включає тренування з саморегуляції емоційних і когнітивних процесів, а також розвиток волевих зусиль для ефективного виконання бойового завдання. Тому, розуміння механізмів психологічної стійкості та саморегуляції є предметом для подальших досліджень, що сприяють оптимальному розвитку методів підготовки та підтримки психологічного здоров'я особистості в екстремальних умовах. Згідно з дослідженням [3], адаптаційні ресурси особистості, такі як життєздатність, адаптаційний потенціал та резильєнтність, є критичними для ефективного самоконтролю в екстремальних умовах. Адаптація до змінених соціально-економічних умов та психологічний захист від поточної загрози для життя вимагають активного використання цих ресурсів. Крім того, важливу роль відіграють культурний інтелект та етнічна ідентичність, що допомагають особистості зберегти стабільність у нових культурних та соціальних контекстах. Таким чином, теоретичний підхід до саморегуляції в умовах війни має включати вивчення механізмів адаптації, які дозволяють особистості ефективно регулювати емоції, поведінку та когнітивні процеси для подолання стресових ситуацій. У контексті дослідження психологічної стійкості важливо акцентувати увагу на інтеграції теоретичних підходів до вивчення саморегуляції, зокрема в умовах стресових ситуацій, таких як війна. Результати дослідження студентів, які пережили військові конфлікти, демонструють, що життєстійкість (резильєнтність) особистості є кількісним ресурсом для адаптації до стресогенних факторів, таких як психологічна травма, душевна бадьорість та депресія. Складові життєстійкості, такі як залученість, контроль над ситуацією та готовність прийняти ризики, прямо пов'язані з механізмами саморегуляції, які дозволяють особистості ефективно керувати своїми емоціями, зберігати соціальну активність та підтримувати психоемоційну рівновагу в умовах постійного стресу. Використання інноваційних форм психологічної підтримки, зокрема онлайн-табір у соціальних мережах, продемонструвало високу ефективність у розвитку ключових компонентів психологічної стійкості. Ці методи сприяють зміцненню емоційної та когнітивної адаптації, що є ключовими для формування стійкості в умовах криз. Онлайн-формати не забезпечують підтримку доступності, гнучкості у програмній техніці та зручності у взаємодії, що робить їх надзвичайно корисними інструментами для подолання стресових ситуацій. Такий підхід дозволив студентам не лише підтримувати психологічне здоров'я, а й розвивати адаптивні стратегії, забезпечені для подолання труднощів, що виникають в умовах війни [4]. Дослідження психологічного добробуту та соціальної адаптації студентів і курсантів в умовах війни дозволило глибше зрозуміти вплив екстремальних стресорів на процеси саморегуляції особистості. В умовах високої психологічної напруги, спричиненої тривогою, депресією та соціальною дисфункцією, деякі індивіди коригують

стратегії саморегуляції, намагаючись зберегти емоційну рівновагу та психологічну стабільність. Виявлені гендерні відмінності в рівнях психосоматичних симптомів і тривожності дозволяють припустити, що жінки в умовах війни можуть мати особливі стратегії саморегуляції, орієнтуючись на емоційний контроль та адаптацію до стресу. Крім того, результати підкреслюють цінність соціальної підтримки як ключового чинника, що сприяє ефективній саморегуляції в умовах кризових ситуацій.

Високий рівень соціальної підтримки серед студентів, які перебувають у безпечних регіонах, сприяє збереженню психологічної стабільності. Натомість підтримка в зонах бойових дій має негативний вплив на процеси емоційної регуляції та адаптації. Ці результати забезпечують повний комплексний підхід до розвитку стратегій саморегуляції, що враховують не лише індивідуальні ресурси, а й соціальні фактори, які суттєвою мірою впливають на ефективність адаптаційних процесів [5]. В умовах війни психологічна стійкість студентської молоді стає фактором збереження критичного та психічного здоров'я. Емпіричні дослідження, проведені серед студентів українських університетів, показали, що війна спричинює підвищений рівень стресу, тривоги та порушення сну, що є здатністю до ефективної саморегуляції [6]. Так у результатах опитувань студентів виявлено, що 63% респондентів переживають порушення сну, а 67% відзначають підвищення рівня тривожності. Відсутність стабільності в соціальному середовищі, постійна небезпека та невизначеність щодо майбутнього посилення ці психологічні труднощі, знижуючи здатність студентів до концентрації та навчальної діяльності. Однак у дослідженнях також наведено, що певні методи психологічної підтримки, такі як стрес-менеджмент і психологічне тренування, здатні покращити стресостійкість і підтримувати психологічну стабільність студентів. Регулярні вправи на зниження тривоги, такі як «ритмічне дихання» та «метод заземлення», показали зниження рівня тривожності на 4-8% після двотижневого виконання. Це підкреслює важливість розробки програм, спрямованих на формування стійкості та адаптивних стратегій саморегуляції в умовах війни. У сучасних умовах інформаційних маніпуляцій, які впливають на психоемоційний стан особистості, одним із головних аспектів є розвиток стресостійкості та саморегуляції. Важливим компонентом цього процесу є довіра до себе, яка виступає як внутрішній ресурс для ефективного зниження стресу та забезпечення емоційної стабільності в умовах екстремальних стресорів, таких як війна [7]. Як зазначається у дослідженні, саме довіра до себе є основою стресостійкості, після чого вона дозволяє індивіду ефективно керувати своїми емоціями, ставленням до ситуацій і прийняттям рішень у кризових ситуаціях, забезпечуючи внутрішню стабільність навіть у періоди найбільших випробувань. Цей аспект тісно пов'язаний з теорією контролю локусу, зокрема з внутрішнім його контролем, який дозволяє особистості регулювати свої емоції та поведінку, навіть в умовах непередбачуваності та маніпулятивного впливу з боку медіа. Враховуючи взаємозв'язок між стійкістю до стресу, самооцінкою та внутрішнім локусом контролю, це дослідження може сприяти розширенню теоретичних підходів до вивчення саморегуляції, зокрема в умовах інформаційної війни. У цьому контексті важливо відзначити, що саморегуляція може бути посилена через розвиток критичного мислення та самосвідомості, що дозволяє особистості не тільки ефективно регулювати свої емоції, а й критично оцінювати отриману інформацію. Психологічні методи, спрямовані на розвиток самосвідомості, емоційної регуляції та ресурсної самодопомоги, можуть стати основою для програми психологічної підтримки в умовах війни та інформаційних загроз, забезпечуючи індивідуумам додаткові інструменти для подолання стресових впливів і збереження психоемоційної рівноваги.

Проведений теоретичний аналіз психологічних особливостей саморегуляції діяльності особистості в умовах війни дозволяє зробити висновок про комплексний і

багаторівневий характер цього феномену. Проаналізовані наукові дослідження демонструють, що ефективна саморегуляція в екстремальних умовах збройного конфлікту здійснюється на взаємодії психологічної стійкості, адаптаційних ресурсів особистості та внутрішніх механізмів емоційного й когнітивного контролю. Емпіричні дані підтверджують, що психологічна стійкість військовослужбовців та цивільного населення значною мірою залежить від здатності до управління власними емоційними реакціями на стресові чинники, довіри до себе як внутрішнього ресурсу та соціальної підтримки. Особливої уваги заслуговує гендерний аспект саморегуляції та чіткий зв'язок між психологічними благополуччям і здатністю до ефективної адаптації в умовах невизначеності й загрози. Таким чином, інтеграція різних теоретичних підходів до вивчення саморегуляції створює основу для розробки ефективних стратегій психологічної допомоги та підтримки особистості в умовах війни, спрямованих на подолання наслідків травматичного досвіду та забезпечення психоемоційної стабільності.

Список використаних джерел

1. **Макарчук Н. .**, Кулиненко Л. ., Васильєва О. ., Журкова О. ., Макарчук Л. ., Мозолук Є. . (2021). Психологія саморегуляційної діяльності суб'єкта в умовах гібридної війни. *Journal of Intellectual Disability - Diagnosis and Treatment*, 9 (1), 97–106. <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2021.09.01.12> (дата звернення: 07.03.2025)
2. **Кравченко, К.** (2022). Теоретико-методологічні засади проблематики психологічної стійкості особового складу Збройних сил України в умовах збройної агресії російської федерації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 1(49), 38–47. <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2022.49.38-47> (дата звернення: 07.03.2025)
3. **Kolohryvova, N.** (2022). Features of personal adaptation resources in conditions of the Russian-Ukrainian war. *Psychology and Social Work*, 1-2(55-56), 59-71. <https://doi.org/10.18524/2707-0409.2022.1-2.286668> (дата звернення: 07.03.2025)
4. **Kot, N., & Lytvychenko, D.** (2022). Psychological support for higher education students during the war: innovative online camp. *European Humanities Studies: State and Society*, 4(2022), 104–118. <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2022.4.08> (дата звернення: 07.03.2025).
5. **Stadnik, A. V., Melnyk, Yu. B., Mykhaylyshyn, U. B., & de Matos, M. G.** (2023). Peculiarities of the psychological well-being and social adaptation of young students and cadets in wartime conditions. *International Journal of Science Annals*, 6(1), 22–30. <https://doi.org/10.26697/ijsa.2023.1.7> (дата звернення: 07.03.2025).
6. **Zhihaylo, N., Sheviakov, O., Burlakova, I., Lozynskyy, N., Karpinska, R., Slavskaya, Y., & Ostapenko, I.** (2022). Pedagogical methods of supporting psychological stability of students during the war. *Pedagogy and Education Management Review (PEMR)*, 4(10), 51-65. <https://doi.org/10.35940/pemr-2022-4-10-51-654> (дата звернення: 07.03.2025).
7. **Гурлієва Т. С., Журавлова Н. Ю.** (2022). Самодовіра як значимий атрибут стресостійкості особистості в умовах інформаційної війни: Співвідношення понять. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Психологія*, 33(72), 76-82. <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2022.4/14> (дата звернення: 07.03.2025).

ОБРАЗ «БАТЬКА» В ПСИХОЛОГІЇ

Андрєєв Сергій Сергійович,
вчитель географії Комунального закладу
«Кам'яноярський ліцей»
Чугуївської міської ради Харківської області
Чугуїв, Україна
andreevgarage@gmail.com
Андрєєва Валентина Григорівна,
вчитель історії Комунального закладу
«Кам'яноярський ліцей»
Чугуївської міської ради Харківської області
Чугуїв, Україна
vandreeva813@gmail.com

Образ батька є найважливішим елементом психологічної структури особистості і значно впливає на розвиток дитини. У ході формування ідентичності та соціальних навичок діти часто орієнтуються на постать батька, сприймаючи його не тільки як біологічного батька, а й як символ соціальної ролі, авторитету, захисту та підтримки. У той же час сприйняття батька, його участь у вихованні та взаємовідносинах з дітьми різноманітна та мінлива, що зумовлює складність вивчення цього феномена у психології.

З моменту виникнення психоаналізу й до сьогодні образ батька залишається об'єктом численних досліджень у галузі психології розвитку, клінічної психології, психотерапії та соціальної психології.

Зігмунд Фрейд у своїй теорії акцентував увагу на важливості батька для формування психічної структури особистості, особливо через концепцію едіпового комплексу, де батько виступає як постать, з якою необхідно конкурувати для утвердження самовідчуття [1]. Сучасні дослідження підкреслюють не лише роль батька як авторитетної особистості, але й його здатність бути емпатичним, залученим та підтримуючим, що також значно впливає на розвиток дітей.

Інтерес до образу батька зріс останні десятиліття, коли змінилися соціальні норми та роль батька у сім'ї. У сучасних сім'ях батьки найчастіше беруть участь у вихованні дітей нарівні з матерями, що призвело до більш широкого та багатогранного розуміння ролі батьків у психоемоційному розвитку дітей. Сучасні підходи до вивчення образу батька враховують не тільки традиційні ролі, а й зміни в соціальній динаміці, пов'язані з гендерними та культурними трансформаціями.

Мета даного дослідження полягає в аналізі теоретичних підходів та емпіричних даних, присвячених образу батька у психології. Тому необхідний розгляд впливу батьківської фігури на розвиток особистості, вплив культурних відмінностей на сприйняття образу батька, а також аналіз сучасних напрямків у вивченні ролі батька у вихованні дітей.

Таким чином, вивчення образу батька в психології є важливою областю, яка дозволяє глибше зрозуміти механізми особистісного та соціального розвитку дітей, а також формування здорових сімейних відносин.

Вивчення образу батька в психології передбачає використання різних теоретичних підходів, кожен з яких акцентує увагу на різних аспектах впливу батька на розвиток дитини [2]. Протягом десятиліть дослідники виділяють кілька ключових теорій, які допомагають зрозуміти роль батька в формуванні особистості та психоемоційному розвитку дитини [3].

1. Психоаналітичний підхід: відповідно до Зигмунда Фрейда, батько відіграє ключову роль у формуванні суперего та подоланні едіпового комплексу. Сучасні психоаналітики розширили цю концепцію, підкреслюючи значущість емоційного зв'язку між батьком та дитиною.

2. Когнітивно-поведінковий підхід: розглядає образ батька як набір когнітивних схем, які дитина формує на основі спостереження за поведінкою батька. Ці схеми впливають на наступну поведінку та сприйняття соціальних ролей.

3. Гуманістичний підхід: батько сприймається як джерело підтримки, натхнення та самоактуалізації дитини. Карл Роджерс підкреслював важливість безумовного кохання та прийняття з боку батьків.

Емпіричні дослідження образу батька в психології спрямовані на аналіз реальних даних та виявлення взаємозв'язків між стосунками з батьком та різними аспектами психоемоційного розвитку дитини [4]. Ці дослідження дозволяють зрозуміти, як сприйняття та участь батька в житті дитини впливають на її особистісний розвиток, поведінку та соціальну адаптацію. Виокремимо декілька аспектів:

1. Вплив батьківського залучення на розвиток дитини: дослідження показують, що батьки, які беруть активну участь у житті дітей, сприяють їх когнітивному та емоційному розвитку. Такі діти частіше виявляють впевненість у собі та соціальні навички.

2. Роль батька у підлітковому віці: взаємини з батьком мають значний вплив на формування самооцінки підлітків, їх здатність будувати стосунки та справлятися зі стресом.

3. Культурні аспекти образу батька: культурні особливості впливають на очікування та сприйняття батьківської ролі. У традиційних суспільствах батько частіше асоціюється з авторитетом та захистом, тоді як у сучасних суспільствах акцент зміщується на емоційну підтримку та партнерські відносини.

Вивчення образу батька важливо для розуміння сімейних механізмів виховання та психологічного розвитку. Воно також сприяє розробці програм психологічної допомоги сім'ям та профілактики проблем у сімейних відносинах.

Отже, вивчення образу батька в психології є важливою та багатогранною областю, яка має значне значення для розуміння психічного та емоційного розвитку особистості. Образ батька впливає на формування ідентичності, соціалізацію та психоемоційне благополуччя дитини. Психоаналіз, психологія розвитку та сучасні теорії акцентують увагу на ключовій ролі батька як фігури авторитету, підтримки та захисту, що сприяє успішній адаптації дитини до соціального середовища.

Вплив батька на психічне здоров'я дитини не обмежується його фізичною присутністю, але й залежить від якості емоційного зв'язку, взаємодії та залучення до виховання. Активна участь батька у житті дитини сприяє формуванню почуття безпеки та впевненості, що, у свою чергу, позитивно позначається на її самооцінці та соціальних навичках. Навпаки, відсутність або дистанційність батька може бути пов'язана з підвищеним ризиком психоемоційних проблем, таких як низька самооцінка, проблеми з прихильністю та соціальна ізоляція.

Таким чином, вивчення ролі батька у психології має важливі практичні та теоретичні наслідки. Це знання сприяє більш глибокому розумінню дитячо-батьківських відносин, дозволяє розробити ефективні підходи в галузі психотерапії та консультування, а також допомагає виробити стратегії підтримки дітей та сімей, які зіткнулися з проблемами у стосунках з батьком.

Список використаних джерел:

1. **З. Фрейд, Его та Ід.** (сбірка). Львів: Експо, 2015. - 240 с. 2. **М. Лемб.** Роль батька у розвитку дитини / Серія «Психологія» / Київ: Книжковий світ, 2010. - 226 с.

3. Д. Роджерс. Про становлення особистості / Серія «Психологія» / Київ: Книжковий світ, 2012. - 270 с. **4. Дж. Плек.** Батьківська участь: рівні, джерела та наслідки. Луцьк: Мрія, 2012. - 257 с.

ПОДОЛАННЯ ПРОЯВІВ ТРИВОЖНОСТІ В УЧНІВ 5-Х КЛАСІВ ЗАСОБАМИ АРТТЕРАПІЇ

Аршинова Лілія Віталіївна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Хмельницький інституту соціальних
технологій Університету «Україна»
м.Хмельницький, Україна

У сучасному суспільстві проблема тривожності серед учнів набуває особливої актуальності. Високі навчальні навантаження, соціальний тиск, очікування батьків та вчителів можуть викликати у дітей емоційний дискомфорт, що проявляється у вигляді підвищеного рівня тривожності. Наслідком цього можуть стати труднощі у навчанні, зниження самооцінки та проблеми у спілкуванні.

Тривожність – це «індивідуальна психологічна особливість, що проявляється в схильності людини часто переживати сильну тривогу стосовно незначних приводів. Її розглядають або як особистісне утворення, або як пов'язану зі слабкістю нервових процесів особливість темпераменту, або те й інше одночасно» [4, с. 37].

Основні прояви тривожності в учнів 5-х класів можуть включати: емоційну нестабільність, страх перед невдачами, труднощі у спілкуванні, соматичні реакції (головний біль, порушення сну), знижену мотивацію до навчання та уникнення соціальних ситуацій.

Поняття тривожності, тривожних станів та причини їх виникнення, а також особливості їх розвитку та подолання досліджували Г. Адлер, А. Бандура, Н. Буравцова, Н. Дмитрієва, О. Захаров, А. Орлов та ін.

В умовах війни в Україні діти та підлітки зазнають сильного психологічного навантаження через вимушене переселення, втрату близьких, страх за власне майбутнє та нестабільність оточуючого світу. Емоційний стан учнів, які живуть у постійному стресі, потребує особливих методів корекції та підтримки. Одним із ефективних підходів до подолання тривожності є використання арттерапії.

Метою цієї публікації є огляд технік арттерапії, які можна застосувати для подолання тривожності в учнів 5-х класів.

Арттерапія – це «динамічна система взаємодії між учасником (дитиною, дорослим), продуктом його образотворчої творчої діяльності і арттерапевтом (психологом, педагогом) в арттерапевтичному просторі» [3, с. 6]. Вона сприяє самовираженню, зниженню стресу та розвитку емоційної стабільності.

Арттерапію досліджували багато відомих учених та практиків, які зробили значний внесок у становлення і розвиток цього напрямку. Одним із перших, хто ввів термін «арттерапія» в 1938 році, був Адріан Хілл. Піонери арттерапії спиралися на психоаналітичні ідеї Зигмунда Фрейда, який вважав, що внутрішнє «Я» людини проявляється у візуальній формі, та на концепції Карла Густава Юнга щодо символіки та персональності. У XX столітті, з розвитком екзистенційно-гуманістичного підходу, арттерапія була значно збагачена ідеями про самоактуалізацію особистості, розвиток людського потенціалу та інтеграцію психіки. Також велике значення мали сучасні підходи: психологія ігрової діяльності, концепції онтогенетичного розвитку, теорії змінених станів свідомості, а також системна теорія, яка стверджує, що психіка може адаптуватися через процеси самотрансформації. Значимий внесок зробила трансперсональна методологія, яка розглядає арттерапію як шлях до інтеграції різних рівнів досвіду – біографічного, перинатального і трансперсонального [1; 6, с.7-13].

Основні напрями та технології арттерапії розглядалися в працях таких дослідників, як М. Кисельова та О. Копитін. Особливості їх практичного застосування були висвітлені в наукових роботах А. Гельбак, Е. Беляєвої, С. Богачова, О. Васильченко, О. Федія, Т. Зінкевич-Євстігнєвої, І. Маниченко, Л. Магур, Т. Пасеки, Н. Саковича, Г. Соколової, В. Синиці, Р. Ткача та М. Валента.

Дослідження підтверджують, що творчі методики допомагають знизити рівень тривожності, покращити емоційний фон та розвинути адаптаційні навички.

Методика подолання проявів тривожності в учнів засобами арттерапії передбачає використання різних творчих підходів.

У роботі з тривожними станами ефективно використовуються різні види арттерапії, кожен з яких має свої унікальні інструменти впливу. Найстарішим методом є образотворча терапія, що передбачає використання образотворчого мистецтва, зокрема малювання, як засобу психологічної корекції. Вона допомагає клієнтам, незалежно від віку, проявити свої емоції, переживання, страхи і мрії. Значну роль у цьому процесі відіграють вибір художніх матеріалів, кольори, форми, а також розміщення зображень на аркуші.

Образотворча терапія дозволяє вивільнити негативні емоції через мазання, штрихування, малювання пальцями, на склі, листям тощо. Малювання тривожних образів упродовж кількох зустрічей з психологом дозволяє дослідити зміни у внутрішньому світі клієнта, зокрема динаміку зменшення страху й тривоги. Найкращі результати дає малювання фарбами з подальшим аналізом і вербалізацією переживань [4, с. 36].

Образотворча терапія має значну перевагу завдяки своїй широкій варіативності й відсутності суворих обмежень у застосуванні. Вона дозволяє використовувати різноманітні вільні способи зображення, такі як створення плям, крапель, ліній, доповнення вже існуючих малюнків, малювання у встановлений термін, супроводжене коментарями, малювання іншою (неробочою) рукою. До методів, що виходять за рамки класичного малювання, належать друкування природними об'єктами, штампування картоплею, використання техніки монотипії, плямографії, каракулів, створення зображень нитками, гумками, жорсткими пензлями, ватними паличками, зім'ятим папером, а також застосування таких технік, як малювання на воді, воскова графіка (граттаж), набризк тощо. Сучасні технології також активно інтегруються в образотворчу терапію: клієнти можуть створювати малюнки за допомогою спеціалізованих пристроїв і мобільних застосунків, а також використовувати можливості віртуальної та доповненої реальності, створювати цифрові колажі та інші форми візуального мистецтва [2, с. 38].

Іншим ефективним методом є казкотерапія – терапія за допомогою казки. Вона дозволяє як дітям, так і дорослим звернутися до свого внутрішнього світу через проєкцію, символи та емоційні спогади дитинства. Казка створює безпечний простір, у якому тривога, страхи й внутрішні конфлікти можуть бути перетворені у вигадані історії з позитивним фіналом. Клієнт може самостійно вигадати казку або прослухати терапевтичну, після чого важливо проаналізувати її, іноді навіть намалювати чи інсценізувати епізод. Казкотерапія дозволяє поглянути на себе та свої проблеми збоку, у символічній формі [4, с. 38].

Пісочна терапія, що є різновидом ігротерапії, також активно використовується в роботі з тривожними станами. Вона ґрунтується на контакті з піском, водою та мініатюрними фігурками у спеціальній пісочниці. Цей метод створює атмосферу безпеки і свободи, дозволяючи вільно висловлювати внутрішні конфлікти. Пісок має властивість знімати напругу та викликати позитивні асоціації. У процесі клієнт може проєктувати свої тривоги та страхи у вигляді фігур і сцен, які згодом трансформуються у позитивні, ресурсні образи. Якщо контакт із піском неприємний, його можна замінити іншими

сипучими матеріалами. У груповій роботі пісочна терапія дає змогу віднайти рішення проблем через взаємодію і спостереження за змінами, зокрема у сімейному контексті [4, с. 39].

Сучасні методи подолання тривожності засобами арттерапії постійно вдосконалюються. Сучасні технології, включаючи iPad, планшети Android, смартфони та ігрові консолі, все частіше можуть використовуватися в арттерапії. Одним із популярних напрямів є використання цифрового мистецтва, зокрема створення цифрових малюнків або анімацій для вираження емоцій. Віртуальна реальність відкриває нові можливості для арттерапії, дозволяючи занурюватися у творчі середовища без фізичних обмежень. Використання інтерактивних артдодатків дозволяє учням експериментувати з візуальними та звуковими ефектами для емоційного розвантаження [2, с. 38].

Серед новітніх методів, які ще не отримали широкого розповсюдження, можна запропонувати голографічну терапію, де учні можуть взаємодіяти з тривимірними зображеннями своїх емоцій, створюючи та змінюючи їх у реальному часі [7].

Кінетична арттерапія може включати створення інтерактивних артінсталяцій, які реагують на рухи людини, дозволяючи їй вивільнити емоційну напругу через фізичну взаємодію з мистецтвом. Технологічна музикоарттерапія комбінує створення музичних композицій з візуальними ефектами, що допомагає досягти синергії між слуховим та візуальним сприйняттям, сприяючи глибшому емоційному зануренню [5, с. 591].

Розвиток арттерапії в сучасних умовах дозволяє розширювати можливості емоційної підтримки учнів, адаптуючи методи до їхніх потреб та використовуючи новітні технології для підвищення ефективності подолання тривожності.

Таким чином, в арттерапії є досить різноманітні методи і техніки, які можна застосовувати для зниження рівня тривожності, емоційного розвантаження і покращення психічного стану дітей.

Запровадження творчих методів у навчальний процес є дієвим засобом для формування гармонійної особистості та розвитку емоційної стійкості учнів.

Список використаних джерел

1. Арттерапія в роботі психолога: інноваційні підходи : зб. матер. V Всеукр. наук.-практ. конференції, 23–27.10.2023 / уклад. О.Е. Жосан. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2023. 140 с. **2. Гончар І.** Традиційні та інноваційні технології арт-терапії в реабілітації дітей з інвалідністю. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. Вип. 2 (11). С. 33–39. **3. Ільченко І.С.** Арт-терапія: навчальний посібник для студентів. Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2013. 150 с. **4. Карапетрова О.** Використання методів арт-терапії у роботі психолога з корекції тривожних станів особистості. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2020. № 2 (20). С. 34–39. **5. Куцин Е. К.** Значення тонічно-кінетичної рухової функції у танцювальній терапії. *Scientific achievements of modern society : abstracts of VII International scientific and practical conference (4-6 March 2020)*. Liverpool, United Kingdom, 2020. С. 589-592. **6. Теорія і практика арт-терапії :** навчально-методичний комплекс / уклад. І. В. Бабій. Умань, Алмі 2014. 150 с. **7. V. Andrunyk, N. Kalka, and T. Shestakevych, “Virtual Reality in Art Therapy for Children with Autism” 5th International Workshop on Modern Machine Learning Technologies and Data Science**, vol. 3426, pp. 514–525, 2023.

ВПЛИВ ТРИВАЛОСТІ СНУ НА КОНЦЕНТРАЦІЮ УВАГИ У ПІДЛІТКІВ

Бучковська Наталія Андріївна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Національний університет «Львівська Політехніка»,

м. Львів, Україна,

buchkovskan@gmail.com

Науковий керівник – Войцеховська Оксана Володимирівна,

кандидат психологічних наук, доцент,

практичний психолог в закладах освіти,

Національний університет «Львівська Політехніка»,

м. Львів, Україна,

voitsekhovskaloksana@gmail.com

У сучасному суспільстві питання психофізіологічного добробуту підлітків набуває все більшої актуальності. Підлітковий вік є критичним періодом розвитку, коли формуються основні когнітивні функції, зокрема увага, пам'ять, логічне мислення та здатність до саморегуляції. Ці процеси безпосередньо залежать від фізіологічного стану організму, одним із ключових компонентів якого є сон [1].

Світові дослідження свідчать, що підлітки часто не дотримуються рекомендованої тривалості сну (8–9 годин), що пов'язано із навантаженням у школі, активним використанням електронних пристроїв та соціальних мереж, а також нестабільним режимом дня. Результатом стає хронічне недосипання, яке може мати негативні наслідки для психічного і фізичного здоров'я, а також значно знижувати рівень уваги та здатність до концентрації [2; 4].

Проблема зниження уваги у підлітків на тлі дефіциту сну є особливо актуальною в умовах освітнього процесу, де від учнів вимагається висока швидкість обробки інформації та здатність до тривалого зосередження. Увага є базовою функцією навчання, тому її якість безпосередньо впливає на академічні результати. Концентрація уваги є ключовою когнітивною функцією, необхідною для успішного навчання, виконання завдань та загального функціонування підлітків. Зростаюча кількість досліджень вказує на важливу роль сну у підтримці оптимального рівня уваги [3].

Сон — це складний фізіологічний процес, який регулюється низкою нейрохімічних систем і підпорядковується добовим (циркадним) ритмам. У підлітковому віці через гормональну перебудову часто відбувається зміщення біологічного годинника, внаслідок чого юнаки та дівчата починають засинати пізніше, але потреба у сні залишається високою. При цьому навчання в школах часто розпочинається рано вранці, що сприяє хронічному дефіциту сну [1; 2].

Вчені відзначають, що хронічне недосипання може призводити до змін у функціонуванні префронтальної кори головного мозку, яка відповідає за регулювання уваги, імпульсного контролю та прийняття рішень. У підлітків ці зони ще перебувають у процесі формування, тому вплив сну на їхню роботу є особливо вираженим. Дослідження показують, що сон тривалістю менше 6 годин значно знижує когнітивну продуктивність, призводить до частих помилок у завданнях на вибір, порушує здатність до послідовного планування дій та зменшує здатність до фокусування уваги [3; 4].

Окрім фізіологічних порушень, нестача сну має суттєві психологічні наслідки. Підлітки, які систематично недосипають, частіше стикаються з проблемами дратівливості, підвищеної тривожності, емоційної лабільності, що також ускладнює процес зосередження. Результати низки досліджень (Owens et al., 2017; Becker et al., 2018) свідчать про те, що дефіцит сну впливає на мобільність уваги, тобто здатність

перемикатися між завданнями або утримувати фокус на одному стимулі протягом тривалого часу.

Проте, попри значну кількість досліджень, присвячених загальному впливу тривалості сну на психоемоційний стан та когнітивні функції підлітків, залишається низка аспектів, що досі недостатньо вивчені. Зокрема, потребує глибшого аналізу взаємозв'язок між кількістю годин сну та стабільністю концентрації уваги протягом навчального дня. Недостатньо також розкритим є питання, як саме різні режими сну (нерегулярний, фрагментований, компенсаторний) впливають на якість виконання завдань, що потребують довготривалого зосередження.

Крім того, більшість наявних емпіричних робіт зосереджені на дорослому контингенті або на короткочасних наслідках недосипання, залишаючи поза увагою довготривалі ефекти порушення сну у підлітковому віці. Актуальним також є уточнення, наскільки компенсаторне “досипання” у вихідні дні здатне повністю відновити знижену когнітивну ефективність. Саме тому дослідження, яке б системно проаналізувало вплив різної тривалості сну на рівень концентрації уваги у підлітків, є як науково обґрунтованим, так і практично значущим.

З метою виявлення особливостей впливу тривалості сну на рівень концентрації уваги у підлітків було проведено експериментальне дослідження із залученням 50 респондентів віком від 13 до 17 років. Аналіз отриманих результатів дозволив окреслити низку ключових тенденцій, що відображають зв'язок між сном і здатністю підлітків зосереджуватись на навчальних завданнях. Для дослідження було використано метод кореляційного аналізу, який дав змогу визначити характер і силу взаємозв'язків між тривалістю сну, кількістю помилок у тестах на увагу та загальним часом виконання завдань.

Отримані результати дозволили виявити стійкі закономірності, що свідчать про суттєвий вплив тривалості нічного відпочинку на когнітивну ефективність підлітків. Зокрема, чим меншою була кількість годин сну, тим гіршими виявлялися показники уважності, що має практичне значення для планування режиму дня школярів та організації навчального процесу.

Результати кореляційного аналізу представлені в Таблиця 1.

Таблиця 1 – Аналіз кореляційних зв'язків «Вплив соціальних мереж на мотивацію у молоді»

	Як Ви оцінюєте свою здатність концентруватися на навчанні після 6-7 годин сну?	Наскільки Вам важко зосередитися на складних завданнях після менш ніж 5 годин сну?	Як часто Ви помічаєте зниження концентрації під час уроків, якщо спите недостатньо?	Чи відчуваєте Ви поліпшення концентрації після тривалого сну (більше 8 годин)?	Наскільки ефективно Ви можете зосередитися на навчальних завданнях після 8 годин сну?	Скільки годин на добу Ви зазвичай спите в навчальні дні?	Скільки годин сну Ви вважаєте достатнім і для хорошої концентрації?
Як Ви оцінюєте свою здатність концентруватися на навчанні	<u>1</u>						

після 6-7 годин сну?							
Наскільки Вам важко зосередитися на складних завданнях після менш ніж 5 годин сну?	<u>0,308374</u>	<u>1</u>					
Як часто Ви помічаєте зниження концентрації під час уроків, якщо спите недостатньо?	<u>0,377007</u>	<u>0,322877</u>	<u>1</u>				
Чи відчуваєте Ви поліпшення концентрації після тривалого сну (більше 8 годин)?	<u>-0,05832</u>	<u>-0,15254</u>	<u>-0,26859</u>	<u>1</u>			
Наскільки ефективно Ви можете зосередитися на навчальних завданнях після 8 годин сну?	<u>-0,01233</u>	<u>0,080536</u>	<u>-0,25286</u>	<u>0,652195</u>	<u>1</u>		
Скільки годин на добу Ви зазвичай спите в навчальні дні?	<u>-0,27867</u>	<u>-0,04744</u>	<u>-0,13974</u>	<u>0,162319</u>	<u>0,101201</u>	<u>1</u>	
Скільки годин сну Ви вважаєте достатніми для хорошої концентрації?	<u>-0,07706</u>	<u>-0,28035</u>	<u>-0,26407</u>	<u>0,451624</u>	<u>0,379368</u>	<u>0,2926</u> <u>34</u>	<u>1</u>

Джерело: розроблено автором.

Результати проведеного дослідження підтверджують гіпотезу про наявність взаємозв'язку між тривалістю сну та рівнем концентрації уваги у підлітків. Було виявлено, що підлітки, які систематично сплять менше 6 годин на добу, демонструють нижчі показники уважності, збільшену кількість помилок та знижену швидкість

виконання завдань у порівнянні з тими, хто дотримується рекомендованого сну тривалістю 8–9 годин.

Кореляційний аналіз підтвердив наявність помірного негативного зв'язку між тривалістю нічного сну та кількістю помилок у тестах на увагу, що свідчить про зниження когнітивної ефективності в умовах сну меншої тривалості. Отже, сон виступає ключовим чинником, що визначає рівень когнітивної працездатності у підлітковому віці.

Отримані дані мають важливе значення для освітньої практики, зокрема для формування здорового розпорядку дня учнів, профілактики хронічної втоми та зниження ризику зниження навчальної мотивації. Подальші дослідження можуть бути зосереджені на вивченні якісних характеристик сну, його фазової структури та тривалих наслідків порушень сну для академічної успішності.

Список використаних джерел

1. Бекер С. П., Сідані Дж. Е., Примак Б. А. Сон і саморегуляція у підлітковому віці: огляд емпіричних доказів // *Journal of Adolescence*. 2018. № 68. С. 180–190. URL: <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2018.07.003>
2. Гоян І., Данилова Т. Вплив сну та цифрового середовища на пізнавальні процеси в підлітків: до постановки проблеми // *Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія*. 2021. Т. 12, № 4. С. 118–124. DOI: <https://doi.org/10.31548/hspedagog2021.04.117>
3. Ло Дж. К., Онг Дж. Л., Леонг Р. Л. та ін. Наслідки хронічного недосипання у підлітків: порівняння когнітивної ефективності після компенсаційного сну // *Sleep*. 2016. № 39(3). С. 687–698. URL: <https://doi.org/10.5665/sleep.5552>
4. Українець І. І. Вплив режиму сну на емоційний та когнітивний стан студентської молоді // *Психологічний часопис*. 2021. Т. 7, № 2. С. 33–41. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1449-2021-7-2-33-41>
5. Чепурко І. І. Біологічні ритми й розумова працездатність підлітків: психофізіологічний аспект // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія*. 2020. № 69. С. 87–92. URL: <https://periodicals.karazin.ua/psychology/article/view/16745>

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ

Волощук Сніжана В'ячеславівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Державний університет економіки і технологій

м.Кривий ріг, Україна

snizanavolosuk803@gmail.com

Науковий керівник – Шулюк Надія Іванівна

асистент кафедри психології

Державний університет економіки і технологій

м.Кривий ріг, Україна

shuliuk@kneu.dp.ua

Психологічна служба в освітній системі виконує важливу роль у забезпеченні психічного здоров'я, емоційного благополуччя та гармонійного розвитку всіх учасників навчального процесу – учнів, педагогів і батьків. Її діяльність стає особливо важливою в умовах соціальних змін, таких як цифровізація освіти, військові конфлікти, зростання психологічного навантаження на молодь та поширення психоемоційних розладів.

Зростання кількості запитів на психологічну допомогу від учнів, вчителів і батьків свідчить про зростаючу потребу в якісній, доступній та професійній психологічній підтримці. Однак існує ряд бар'єрів, які ускладнюють ефективну роботу психологічної служби. Серед них – нестача кадрів, відсутність єдиних стандартів професійної діяльності, недостатнє фінансування та низький рівень психологічної культури в освітньому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що проблема розвитку психологічної служби активно досліджується українськими вченими. Зокрема, В. В. Павленко [1], С. Д. Максименко [2], Н. Г. Чепелева та інші підкреслюють необхідність реформування психологічної допомоги відповідно до сучасних викликів. Вони акцентують увагу на впровадженні інноваційних практик, міждисциплінарному підході та оновленні функціональних ролей шкільного психолога в контексті нової української школи.

Метою цієї роботи є виявлення ключових викликів, з якими стикається психологічна служба в системі освіти України, а також обґрунтування напрямів її інноваційного розвитку в контексті сучасних соціальних трансформацій. Зокрема, дослідження зосереджується на визначенні ефективних підходів до надання психологічної допомоги в умовах цифровізації, зростання психоемоційного навантаження, недостатнього кадрового забезпечення та низького рівня психологічної культури.

У дослідженні застосовано аналітичний метод для опрацювання сучасної наукової літератури (роботи В.В. Павленка, С.Д. Максименка, Т.В. Гречаник та ін.), порівняльний аналіз досвіду країн Європейського Союзу, а також узагальнення практик, що були впроваджені в українських освітніх закладах. Використано елементи системного підходу для визначення взаємозв'язків між кадровими, фінансовими, організаційними та культурними факторами, що впливають на ефективність психологічної служби.

Психологічна служба в освітній системі України сьогодні виконує ключову роль у забезпеченні психологічної підтримки учнів, педагогів та батьків. Її діяльність особливо актуальна в умовах війни, цифровізації та загального зростання тривожності серед молоді. У таблиці 1 систематизовано основні виклики та інноваційні підходи до їх

подолання.

Серед основних проблем, які заважають ефективному функціонуванню психологічної служби, можна виділити (табл.1).

Таблиця 1

Основні виклики та напрями інноваційного розвитку психологічної служби

Основні виклики	Опис проблеми	Інноваційні підходи у відповідь	Очікуваний результат
Психоемоційне навантаження на учнів	Стрес, тривожність, ПТСР серед школярів	Соціально-емоційне навчання (SEL)	Зменшення рівня стресу, розвиток емоційного інтелекту
Недостатня кількість кадрів	Перевантаження психологів, нестача фахівців у сільських регіонах	Мультидисциплінарні команди	Підвищення ефективності підтримки учнів
Низький рівень психологічної культури	Невизнання важливості психологічної допомоги серед педагогів та батьків	Коучинговий підхід, просвітницька робота	Підвищення психологічної грамотності
Обмежені ресурси	Недостатнє фінансування, застаріле обладнання	Цифровізація: онлайн-сервіси, мобільні додатки	Доступність допомоги, оперативне реагування

У зв'язку з цим виникає потреба в оновленні підходів до організації психологічної служби. Пропонуються такі інноваційні напрямки розвитку:

1. Цифровізація психологічної допомоги. Онлайн-консультації, тестування за допомогою мобільних застосунків, використання платформ для моніторингу емоційного стану учнів дозволяють забезпечити більшу доступність допомоги та оперативність реагування на запити [3]. Наприклад, мобільні додатки, які щоденно оцінюють настрій учня, можуть стати основою для подальшого психолого-педагогічного супроводу.

1. Впровадження програм соціально-емоційного навчання (SEL). Такі програми дозволяють дітям навчитися розуміти власні емоції, розвивати емпатію, конструктивно вирішувати конфлікти. SEL інтегрується в освітній процес і є ефективним інструментом профілактики девіантної поведінки.

2. Коучинговий підхід. Спрямований на розвиток психологічної грамотності педагогів і батьків. Психолог у ролі коуча сприяє самоусвідомленню, формує навички емоційної стійкості, комунікації та підтримки в освітньому середовищі.

3. Мультидисциплінарні команди. Співпраця між шкільним психологом, соціальним педагогом, медичним працівником та класним керівником сприяє формуванню комплексної підтримки для учнів. Такий підхід дозволяє розглядати проблеми в широкому соціокультурному контексті, а не ізольовано [3].

Окрему увагу варто звернути на досвід Європейського Союзу в підготовці психологів. У статті «Інноваційні технології професійної підготовки психологів у країнах ЄС» [5] зазначається, що сучасні освітні програми акцентують увагу на розвитку практичних навичок, цифрової компетентності та міжкультурної чутливості. Особливе значення надається soft skills, які дозволяють психологам ефективно спілкуватися, працювати в команді та адаптуватися до змін.

В українських умовах досвід Європейського Союзу може бути адаптований через впровадження змішаних форм навчання, стажування в реальних умовах та створення центрів супервізії для підтримки молодих спеціалістів. Водночас важливо розробити державну політику, яка забезпечить зміцнення кадрового потенціалу психологічної служби, встановлення стандартів якості та підвищення престижу професії.

Наукові джерела також підкреслюють історичні аспекти розвитку психологічної служби в Україні. Як зазначено у виданні «Становлення та розвиток психологічної служби в системі освіти України» (2023), інституціоналізація цієї сфери пройшла шлях від добровільної ініціативи до системної політики. Проте сьогодні необхідна подальша модернізація стандартів, механізмів оцінювання ефективності роботи психологів та створення умов для сталого професійного розвитку.

Психологічна служба в закладах освіти має значний потенціал для подальшого розвитку. Проте реалізація цього потенціалу можлива лише за умови поєднання інноваційних технологій, системного підходу, фахової підтримки психологів та зміни ставлення суспільства до їхньої ролі. Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка адаптивних моделей діяльності фахівців в умовах змін та викликів сучасного світу.

Список використаних джерел

1. Павленко В. В. Проблемне навчання: теорія і практика. – Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2020. – 156 с. **2. Максименко С. Д.** Психологія розвитку особистості. – Київ: Центр учбової літератури, 2019. – 480 с. **3. Гречаник Т. В.** *Інноваційні методи роботи психолога в умовах цифровізації освіти // Психологія і сучасність.* – 2023. – №1. – С. 45–52. **4. Становлення та розвиток психологічної служби в системі освіти України // Вісник Дніпропетровського університету.** – 2023. – № 1(2). – С. 14-20. **5. Інноваційні технології професійної підготовки психологів у країнах ЄС // Академічні візії.** – 2023. – Вип. 18. – С.1-8.

ФОРМУВАННЯ МЕДІАЦІЙНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Гальчич Ірина Петрівна,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності 231 «Соціальна робота»

Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

orcid.org/0009-0005-6896-5209

Сучасні соціальні працівники працюють у складному середовищі, де конфлікти є невід'ємною частиною професійної діяльності. Способи вирішення конфліктів та їхній вплив на соціальну ситуацію потребують особливої уваги, оскільки неналежне врегулювання конфліктів може призвести до поглиблення соціальної напруги та ескалації суперечностей. Медіація, як сучасний метод мирного вирішення конфліктів, сприяє досягненню консенсусу між сторонами конфлікту без втручання судових органів. Тому важливим є забезпечення ефективної практичної підготовки майбутніх фахівців для набуття відповідних медіаційних навичок, що дозволить успішно вирішувати соціальні суперечності в професійній діяльності.

У ряді наукових публікацій медіація розглядається як важливий інструмент у соціальній роботі, зокрема в контексті вирішення конфліктів між окремими особами чи групами. В Україні існує багато досліджень, які висвітлюють проблеми впровадження медіації в соціальній сфері, зокрема в галузі соціальної роботи, що дозволяє ефективно знижувати рівень конфліктності в суспільстві [1,2].

Аналіз останніх публікацій показує, що теоретичне навчання медіації є важливим, але недостатньо розвиненим напрямом у підготовці майбутніх соціальних працівників. Практичне застосування медіаційних методів вимагає більш глибокої інтеграції в освітній процес, а також доступу до реальних практичних ситуацій.

Серед основних невирішених проблем у процесі підготовки соціальних працівників можна виділити відсутність єдиного підходу до методики навчання медіації в рамках університетських програм. Також відсутня достатня кількість ефективних тренінгів та практичних занять, що б дозволяли студентам отримувати реальний досвід медіації та працювати з реальними клієнтами в рамках їхньої професійної діяльності.

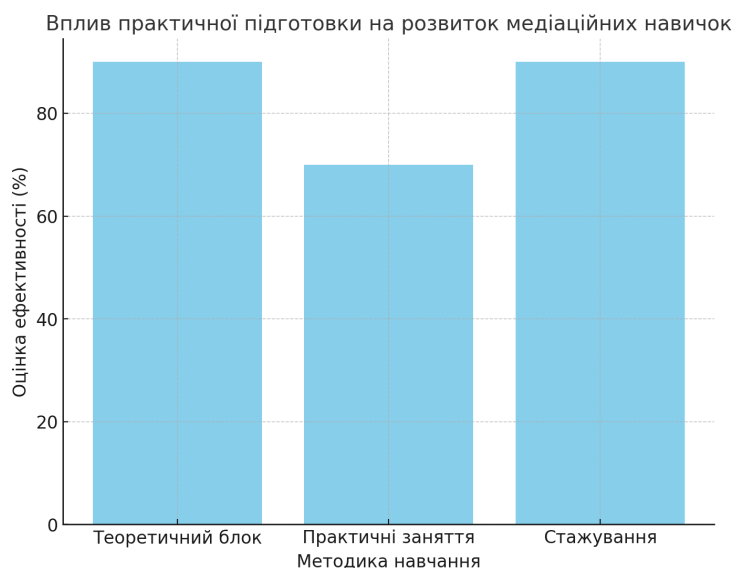


Рис.1, що показує ефективність різних методик навчання медіації для майбутніх соціальних працівників, де теоретичний блок має найвищу ефективність на рівні 90%; практичні заняття оцінені на 70% та стажування також має ефективність 90%, що підкреслює важливість безпосереднього застосування знань на практиці.

Згідно з отриманими результатами, можна зробити висновок, що найбільшу ефективність у процесі формування медіаційних навичок у майбутніх соціальних працівників мають практичні заняття та стажування, оскільки вони дозволяють студентам застосовувати отримані знання в реальних умовах. Теоретичний блок, хоча й має високий рівень ефективності, слугує основою для подальшої практичної роботи. Стажування дозволяє студентам отримати досвід взаємодії з клієнтами, що є невід'ємною частиною медіаційного процесу. Тому для забезпечення ефективної підготовки майбутніх соціальних працівників слід зосередитися не лише на теоретичному навчанні, а й активно використовувати практичні методи, такі як рольові ігри та кейс-методи, щоб сформувати в студентів необхідні навички для вирішення конфліктів у реальному житті.

Медіація є основним методом вирішення конфліктів у соціальній роботі. Вона включає в себе добровільний процес, в якому медіатор допомагає сторонам досягнути компромісу. Такий підхід є ефективним засобом у вирішенні складних соціальних проблем, таких як сімейні суперечки, конфлікти на робочому місці або в громадах.

Процес формування медіаційних навичок у соціальних працівників є багатоступеневим:

1. Теоретичний блок: ознайомлення з основами медіації, її етапами, правовими аспектами та етичними принципами.
2. Практичні заняття: включають моделювання конфліктних ситуацій, рольові ігри, використання кейс-методів для відпрацювання навичок медіації.
3. Стажування та практика: студенти мають можливість застосовувати медіаційні навички в реальних умовах під керівництвом досвідчених фахівців.

Застосування сучасних технологій, таких як симулятори та VR/AR, дозволяє створювати віртуальні конфліктні ситуації, що значно покращує навички медіації. Інтеграція STEAM-методики у навчання дозволяє розвивати критичне мислення та комунікаційні здібності, необхідні для успішного вирішення конфліктів.

Практична підготовка сприяє не тільки розвитку професійних навичок, але й особистісних якостей, таких як емпатія, активне слухання та здатність до конструктивного вирішення конфліктів.

Таблиця 1 ілюструє основні методики, що використовуються для формування медіаційних навичок у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників. Як видно з таблиці, кожен з етапів навчання має свою специфіку та важливість. Теоретичні заняття забезпечують знання основ медіації, етичних принципів та правових аспектів, в той час як практичні методи, такі як рольові ігри та моделювання конфліктних ситуацій, дозволяють студентам закріпити отримані знання на практиці. Стажування та практика в реальних умовах є важливою складовою, яка забезпечує необхідний досвід і дозволяє студентам адаптуватися до реальних соціальних ситуацій. Інтеграція цих методик дозволяє підготувати майбутніх фахівців до ефективного вирішення конфліктів у професійній діяльності.

Таблиця 1. - Методики формування медіаційних навичок у майбутніх соціальних працівників

Метод	Опис	Оцінка ефективності
Теоретичний блок	Ознайомлення з основами медіації та її принципами	Висока
Практичні заняття	Моделювання конфліктів, рольові ігри, кейс-методи	Середня
Стажування	Робота з реальними клієнтами під наглядом наставників	Висока

Отже, формування медіаційних навичок є важливою складовою професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Інтеграція теоретичних знань із практичними заняттями сприяє глибшому розумінню медіації і підвищенню ефективності роботи соціальних працівників. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку нових методик навчання медіації, а також на оцінку їхньої ефективності у професійній діяльності.

Список використаної літератури

1. **Барановська В. В.** Медіація як інструмент соціальної роботи: сучасні виклики та перспективи // Вісник соціальних наук. – 2022. – № 4(15). – С. 25–32.
2. **Коломоєць Т. О.** Розвиток медіаційних технологій в Україні: проблеми та перспективи // Український журнал соціальної роботи. – 2021. – № 2(8). – С. 87–96.
3. **Черниш О. М.** Практична підготовка соціальних працівників у контексті європейських стандартів освіти // Освіта і суспільство. – 2023. – № 1(10). – С. 54–61.

МОТИВАЦІЙНА НЕЗРІЛІСТЬ ЯК ОСНОВА СХИЛЬНОСТІ ДО ПРОКРАСТИНАЦІЇ

Долгоносенко Владислав Віталійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності 053 Психологія,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна
vladislavdolgonosenko@gmail.com
Науковий керівник – Кононенко Оксана Іванівна,
доктор психологічних наук, професор,
академік НАН Вищої освіти України,
завідувач кафедри соціальної психології,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна
social_psychology@onu.edu.ua

Мотиваційна незрілість є важливим психологічним чинником, що визначає поведінкові реакції особистості, зокрема схильність до прокрастинації. У широкому розумінні вона відображає несформованість внутрішньої мотиваційної системи, домінування зовнішніх спонук та відсутність сталих особистісних орієнтирів, які здатні забезпечити цілеспрямовану активність.

Особи з мотиваційною незрілістю зазвичай характеризуються низькою здатністю до саморегуляції, труднощами в постановці пріоритетів та довготривалому утриманні уваги на цілі. У контексті трансформації ринку праці України, зокрема в умовах воєнного стану, особливої уваги потребує аналіз особистісних характеристик працівників, які визначають їхню здатність адаптуватися до змін. Як зазначають, науковці, мотиваційна сфера персоналу зазнає суттєвих трансформацій, що впливає на продуктивність і стійкість до стресових чинників. У цьому зв'язку важливо розглядати феномен мотиваційної незрілості, що є однією з перешкод ефективного функціонування особистості в умовах нестабільності. Особи з мотиваційною незрілістю зазвичай демонструють знижену здатність до саморегуляції поведінки, мають труднощі у визначенні життєвих та професійних пріоритетів, а також у довготривалому зосередженні на досягненні поставлених цілей [1]. У таких умовах прокрастинація стає механізмом психологічного захисту — способом відкладання виконання завдань, які викликають внутрішній дискомфорт або асоціюються з можливим неуспіхом.

Прокрастинація як психологічне явище в особистості може бути аналізована через призму системного підходу, який демонструє свою унікальну здатність до інтеграції та моделювання складних явищ. Високий інтерес до цього підходу пояснюється його властивістю не зводити ціле до простої суми частин, а виокремлювати цілісні образи, що сприяє більш глибокому розумінню складності як такої. Використання системного підходу допомагає ідентифікувати ключові психологічні чинники, які сприяють прокрастинації, та розробляти комплексні стратегії її подолання, враховуючи всі аспекти особистісної динаміки. Цей підхід забезпечує більш цілісне розуміння прокрастинації як багатогранного явища, що впливає на різні сторони життя особистості та її здатність до виконання завдань та досягнення цілей.

В контексті дослідження психологічних складових прокрастинації, системна спрямованість наукового аналізу вимагає застосування загальнонаукових методологічних принципів, що гарантують цілісне і структурне розуміння феномена. Ці принципи включають цілісність, що трактує прокрастинацію як сукупність

взаємопов'язаних компонентів — емоційних, мотиваційних, вольових та когнітивних — інтегрованих у єдине ціле. Принцип ієрархічності підкреслює взаємозалежність цих аспектів і їх вплив на загальну психологічну структуру особистості. Принцип самоорганізації висвітлює здатність особистості адаптуватися і покращувати своє управління прокрастинацією навіть за умов змін у внутрішніх чи зовнішніх обставинах. Нарешті, принцип взаємодії з зовнішнім середовищем підкреслює, що розвиток стратегій протидії прокрастинації має враховувати не лише особистісні, але й професійні контексти, у яких особистість функціонує.

На рівні внутрішніх механізмів мотиваційна незрілість проявляється в переважанні гедоністичних і особистісних мотивів, дефіциті самоусвідомлення, слабкій вольовій регуляції та низькому рівні мотиваційної автономії. Така особа часто не відчуває внутрішнього зв'язку між дією та її результатом, не усвідомлює довготривалих наслідків бездіяльності, тому уникання завдання стає звичною реакцією.

У сучасному психологічному дискурсі прокрастинація розглядається як багатокомпонентне особистісне утворення, що ґрунтується не лише на поведінкових проявах відкладання діяльності, але й на глибинних мотиваційно-рефлексивних процесах. Особливу роль у її виникненні відіграє мотиваційна незрілість — стан несформованості внутрішніх спонукань, що призводить до труднощів у визначенні цілей, підтриманні зусиль та збереженні внутрішньої активності [2]. Саме тому важливо детально досліджувати прокрастинацію у осіб ранньої дорослості з різними рівнями тривожності.

Прокрастинація в цьому контексті не є банальним виявом лінощів чи слабкої волі, а скоріше — проявом складної динаміки незавершеного формування ідентичності, конфліктних мотивацій та труднощів із самоствердженням і це особливо помітно у підлітковому та юнацькому віці, коли відбувається активне структурування особистісної мотивації, і будь-які порушення цього процесу сприяють схильності до відтермінування діяльності [2]. Важливим є те, що домінанти мотивації є складними та непередбачуваними виходячи з різних позицій чи з різних напрямків і все це в комплексі може формувати наявність мотиваційної незрілості [1].

Рефлексивно-інтроспективний компонент прокрастинації тісно пов'язаний з когнітивною активністю особистості, що включає здатність до самоаналізу, осмислення життєвих ситуацій і формування уявлень про власне "Я". У таких випадках зростає емоційна напруга, а поведінкова відповідь часто набуває пасивного характеру. Виявлений феномен полягає у зниженні зовнішньо спрямованої активності, що зазвичай не супроводжується конкретними діями, спрямованими на досягнення цілі, попри наявність усвідомленої потреби в них [2].

Наявність мотиваційної незрілості часто поєднується з неефективними стратегіями саморегуляції, що веде до заміни потенційної активності пасивним розмірковуванням або униканням дії. В умовах стресових ситуацій та емоційного дискомфорту особистість схильна переосмислювати життєві події як загрозливі, що лише посилює прокрастинаційну поведінку. У цьому контексті важливою ланкою стають копінг-стратегії, які забезпечують адаптацію до внутрішніх і зовнішніх подразників [3].

Як показують дослідження, наявність сформованих копінг-ресурсів дозволяє зменшити інтенсивність внутрішніх конфліктів, ефективніше долати емоційне напруження й здійснювати вольову мобілізацію. Проте при недостатній зрілості цих ресурсів особистість обирає уникнення або відкладання як первинну реакцію на труднощі [3].

У контексті сучасних викликів, зумовлених війною, змінами у трудовому середовищі та психологічним навантаженням, проблема прокрастинації набула нового значення. Вона дедалі частіше розглядається не лише як індивідуальна особливість

особистості, але й як наслідок адаптаційної кризи та функціональної нестабільності мотиваційної сфери. Особливо актуальним є аналіз причин прокрастинаційної поведінки у викладачів і здобувачів освіти, де вона тісно пов'язана з особистісною дезорганізацією та мотиваційною незрілістю [5].

Як підкреслює Л. В. Філоненко [5], особливої виразності прокрастинація набуває в умовах війни, коли у представників освітньої сфери загострюються тривожність, втома, внутрішній конфлікт між потребою діяти і неможливістю реалізувати звичні моделі поведінки. У таких обставинах мотиваційна структура зазнає деформацій: знижується рівень внутрішньої мотивації, послаблюється вольовий компонент, а поведінкові реакції частіше мають відтермінувальний характер. Мотиваційна незрілість у цьому контексті постає як неспроможність особистості мобілізуватись перед викликами, сформувати стійкі цілі й реалізувати їх через активну діяльність.

У свою чергу, дослідження В. К. Ферлій [4] підтверджує, що прокрастинація напряму пов'язана зі зниженням працездатності, а отже, зниженням продуктивності та професійної ефективності. В умовах хронічного стресу, нестачі енергії та зниження емоційного тону особистість поступово втрачає здатність до своєчасного прийняття рішень і початку дій. Прокрастинація в такому випадку не є свідомим вибором, а радше — результатом внутрішнього виснаження та втрати мотиваційного ресурсу.

Об'єднуючи ці підходи, можна дійти висновку, що мотиваційна незрілість є ключовим фактором, що лежить в основі схильності до прокрастинації. Вона виявляється у домінуванні зовнішньої мотивації, дефіциті цілеспрямованості, недостатній внутрішній організованості та невмінні регулювати власні зусилля. Ці риси особливо загострюються в умовах нестабільності, коли звичні соціальні й професійні орієнтири втрачають свою силу. Таким чином, мотиваційна незрілість виступає не лише внутрішнім психологічним чинником, а й соціальним симптомом часу, що вимагає комплексного психопрофілактичного та корекційного підходу.

Таким чином, мотиваційна незрілість виступає не лише фоном, але й безпосередньою основою схильності до прокрастинації. Вона охоплює низький рівень внутрішньої організованості, недостатність самоусвідомлення та вольової регуляції, що формує замкнене коло емоційної напруги та бездіяльності. Подолання таких проявів можливе лише за умови системного впливу, який включає розвиток вольових якостей, посилення внутрішньої мотивації, впровадження ефективних стратегій планування часу та формування здатності до саморефлексії.

Список використаних джерел

1. **Герасименко О.,** Потапенко А. (2023) Домінанти мотивації персоналу в контексті трансформації ринку праці України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. № 49. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-46>
2. **Данілова Д. Е.,** Куцева Ю. О. (2024) Прокрастинація у осіб ранньої дорослості з різними рівнями тривожності. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). No 2 (36). С. 651–661
3. **Лазорко, О.** (2016). Копінг-ресурси забезпечення професійної безпеки медичного працівника. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологія, 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadrn_2016_3_9
4. **Ферлій В. К.** (2022) Прокрастинація як питання зниження працездатності. В. К. Ферлій, С. М. Коц, В. П. Коц. Природнича наука й освіта: сучасний стан і перспективи розвитку: тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 22-23 верес. 2022 р. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди [та ін.]; [редкол.: Ю. Д. Бойчук та ін.]. Харків: [б. в.], С. 78–80.
5. **Філоненко Л. В.** (2023) Особливості прокрастинації у викладачів та здобувачів в умовах війни. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина») N 11 (29) 2023.

КОГНІТИВНІ ПАСТКИ ТА ФОРМУВАННЯ СУДЖЕНЬ ПІД ВПЛИВОМ ЕФЕКТУ БАРНУМА

Дроздова Софія Євгеніївна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний університет економіки і технологій
Кривий Ріг, Україна
@drozdova_si_24152@kneu.dp.ua
Науковий керівник – Тюганова Марія Сергіївна,
асистент кафедри психології
Державний університет економіки і технологій
Кривий Ріг, Україна
tiuhanova@duet.edu.ua

Наш мозок являє собою надзвичайно складну мережу, у якій кожен елемент має здатність виконувати дві функції одночасно – виступати як приймач і як передавач інформації. Ця виняткова властивість дозволяє формувати практично безмежну кількість взаємозв'язків і циклічних шляхів, що становлять основу нашої здатності до складного мислення [1]. Однак, у цьому процесі він може здійснювати систематичні помилки, які впливають на наші судження та прийняття рішень. Ці помилки, відомі як когнітивні пастки або когнітивні спотворення, можуть призвести до неправильних висновків і упереджених переконань, часто без нашої свідомої участі.

Дослідники розглядають когнітивне викривлення як систематичну помилку в людському мисленні, що виникає внаслідок когнітивних обмежень. В сучасній науковій літературі для позначення поняття "помилка мислення" використовуються такі синоніми, як "когнітивна ілюзія", "когнітивне викривлення", "когнітивне спотворення", "когнітивна помилка", "когнітивне упередження", "когнітивна девіація" та "когнітивний фільтр" [2]. Когнітивні спотворення, або систематичні відхилення від раціонального мислення, є важливою частиною людської психіки. Ці феномени можуть значно впливати на наше сприйняття інформації, прийняття рішень і взаємодію з навколишнім світом. Експерти та автори, які ініціювали дослідження такого явища, як когнітивне спотворення (пастка), виявляють різні поняття, зміст та інтерпретацію цих спотворень (пасток). Ми можемо розглянути декілька когнітивних пасток з прикладами негативних наслідків:

1. Ефект надмірної впевненості, окреслений Данієлом Канеманом, що визначає спрямованість людей перебільшено сприймати власні знання та тенденцію людей помилково вважати, що вони мають більший вплив на ситуацію, ніж це є насправді. Може спричиняти надмірну впевненість у власних судженнях і діях, що може призводити до ігнорування важливої інформації або альтернативних точок зору, а також до надмірної опори на власні, потенційно хибні переконання. Ефект якоря - це також відоме когнітивне спотворення, визначене Канеманом у його книзі «Мислення швидко і повільно» [4]. Він визначає цей ефект тим, що люди наділяють надмірною важливістю первинну або початкову інформацію, отриману про певну ситуацію чи проблему, та недостатньо коригують свої оцінки в разі отримання додаткових відомостей. Це може призвести до спотвореного сприйняття та оцінки нової інформації, що, у свою чергу, може спричинити прийняття хибних рішень [3; 4].

2. Ілюзія контролю Елени Лангер фіксує закономірність людей переоцінювати рівень контролю, який вони мають над ситуаціями та подіями. Це може спричинити прийняття необережних та необґрунтованих рішень, що можуть нашкодити [5].

3. Л. С. Виготський окреслив таку когнітивну пастку, як егоцентричне спотворення, що виявляє схильність людей інтерпретувати ситуації через призму власних переконань, цінностей і досвіду, при цьому нехтуючи точкою зору інших осіб. Це може спричинити непорозуміння в сприйнятті інформації/повідомлень або призвести до очікувань, що інші поділяють їхні погляди [6].

4. Ілюзія експертності, встановлена Девідом Даннінгом та Джастіном Крюгером [7], характеризується схильністю людей до переоцінки своїх навичок і досвіду в певній сфері, що призводить до вважання себе експертами, навіть у випадку, коли їхні реальні знання та кваліфікація є обмеженими, що може позначитися на формуванні хибних суджень та прийнятті помилкових рішень в межах передбачуваної сфери експертизи, що супроводжується ігноруванням важливої інформації або альтернативних точок зору.

5. Джон Дьюї окреслив таку когнітивну пастку, як некритичне мислення, та з'ясував, що люди часто покладаються на спрощені евристики або швидкі рішення замість ґрунтового критичного аналізу. Стадний менталітет виявляється у схильності підкорятися груповим нормам і діям без критичного осмислення їхньої доцільності. Ефект обманливих підказок спричиняє використання нерелевантних або зайвих орієнтирів, що спотворюють судження. Ігнорування ймовірностей призводить до труднощів у їх оцінці, особливо у складних багатофакторних ситуаціях. Як наслідок, схильність до спрощених евристик і некритичного мислення може призвести до помилкових суджень, неефективних рішень і непередбачуваних наслідків. Стадний менталітет здатний спричинити небезпечні ситуації, зокрема паніку в натовпі чи масові порушення законів. А відсутність критичного аналізу сприяє поширенню дезінформації та теорій змови, оскільки люди схильні сприймати будь-яку запропоновану інформацію без перевірки її достовірності та відповідності фактам [6].

Якщо наш мозок – це складна мережа, що постійно шукає закономірності, то когнітивні спотворення можна порівняти з оптичною ілюзією: вони змушують нас бачити чіткість там, де її немає. Деякі з них впливають на наші судження непомітно, переконуючи нас у правильності того, що лише здається істинним. Одним із таких феноменів є ефект Барнума – пастка, яка спрацьовує тоді, коли ми впізнаємо себе в описах, що насправді могли б підійти будь-кому.

Ефект Барнума або ефект Форера окреслює особливості сприймання докорінно істинних описів своєї персони, спосіб походження яких подається як науковий, ритуальний або магічний. Люди схильні специфічно сприймати узагальнені описи своєї особистості. Читаючи астрологічні портрети або психологічні тести, вони часто вірять, що ці характеристики точно відповідають їхнім особливостям. Проте такі описи зазвичай є загальними й невизначеними, що робить їх універсально придатними для будь-кого, без реального відображення індивідуальних рис [8].

Ефект Барнума отримав свою назву завдяки відомому антрепренеру, шоумену, наймасштабнішій фігурі американського шоу-бізнесу XIX ст. Фінеасу Тейлору Барнуму, який зробив великий вклад у мистецтво, бізнес, писемництво та політику Америки. Барнум майстерно використовував методи, що сьогодні активно застосовуються в рекламі та маркетингу. Він маніпулював чутками, використовував містифікації, експлуатував людську цікавість і здатність до сприйняття загальних тверджень, що дозволяло йому отримувати значні прибутки.

Термін «ефект Барнума» запропонував Пол Е. Міл, творець багатофакторної методики дослідження особистості (MMPI), хоча, за іншими даними, його авторство приписують американському психологу А. Фарну [8].

До з'ясування виникнення та впливу ефекту Барнума доклав чимало зусиль психолог-науковець Бертрам Форер. У 1948 році Бертрам Форер провів експеримент, що

демонструє ефект Барнума. Він запропонував студентам пройти психологічний тест, пообіцявши надати їм індивідуальні описи особистості. Насправді ж кожен отримав однаковий узагальнений текст, взятий із гороскопу. Після цього учасники мали оцінити, наскільки отриманий опис відповідає їхньому уявленню про себе. Середній бал склав 4,26 із 5, що свідчить про схильність людей сприймати загальні твердження як унікальні для себе [9].

Отже, Форер визначає: універсально правильне твердження – це таке твердження, яке однаково добре застосовується до більшості або до всієї сукупності людей. Універсально валідне твердження справедливе для окремої людини, але йому бракує кількісної специфікації та належної уваги, які необхідні для диференціальної діагностики. У певному сенсі універсальне твердження є описом культурної групи, а не особистих психологічних даних. Універсально валідний опис особистості є типом, який, найімовірніше, буде прийнятий клієнтом як правда про себе, яку він вважає унікальною. Багато хто, якщо не більшість, людей здатні розпізнати ці характеристики в собі, коли це не завдає їм шкоди, проте не помічають їхньої присутності в інших. Прикладом може бути схильність учнів сприймати свої власні проблеми в підручниках з аномальної психології. У таких випадках людині бракує кількісної системи відліку, необхідної для критичного порівняння друкованого опису та власної самооцінки [10].

Це визначення Форера відкриває важливу дилему: чому ми так схильні сприймати такі універсальні твердження як правду про себе? Як пояснити, що навіть найзагальніші і, здавалося б, неперсоніфіковані характеристики ми інтерпретуємо як щось унікальне і точне? Відповідь криється у психологічних механізмах, які не тільки впливають на наше сприйняття власної особистості, а й формують наші судження. Ефект Барнума є відображенням нашої здатності створювати переконання, що ці загальні описи точно відображають нас, хоча вони можуть підходити практично кожному.

Враховуючи те, що деякі дослідники вивчають астрологію, таро та містичні практики як способи до самопізнання, дослідження своєї особистості та духовного розвитку [11], ми можемо зазначити, що ці методи, насправді, можуть створювати когнітивні пастки, під впливом яких людина схильна формувати судження, що ґрунтуються на ефекті Барнума. Вірячи, що загальні та розпливчасті характеристики відображають їхні індивідуальні особливості, люди можуть почати сприймати ці описи як істину, що призводить до помилкових переконань і хибних висновків про себе. Такі практики, замість того, щоб сприяти справжньому саморозвитку, можуть замикати людину в межах стереотипів і упереджень, що підсилюються через ефект Барнума. Вони створюють ілюзію глибокого пізнання себе, хоча насправді не допомагають розкрити реальні індивідуальні риси особистості, а лише підсилюють загальні й універсальні твердження, які можуть стосуватися будь-кого.

Отже, когнітивні спотворення (пастки) є невід'ємною частиною людського мислення, що впливає на спосіб сприйняття реальності, ухвалення рішень та формування переконань. Вони можуть як допомагати адаптуватися до складних ситуацій, так і спричиняти значні помилки у судженнях. Усвідомлення цих ефектів та їхніх механізмів дозволяє нам критично оцінювати власні думки та дії, знижуючи ризик необґрунтованих рішень. Для того, щоб знизити ймовірність формування хибних суджень, ми можемо застосовувати критичне мислення в процесі самодіагностики та розуміти ризики когнітивних пасток. Так ми зможемо оцінювати інформацію більш обґрунтовано і зменшувати вплив на наші судження, думки та переконання. Це, у свою чергу, сприяє розвитку реалістичних і об'єктивних уявлень про себе, а також ефективному саморозвитку.

Список використаних джерел

1. **Кузьменко О. В.,** Чорна В. Г., Зима В. М. Розмежування штучного інтелекту і людського мислення. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. Вип. 2. № 30. С. 100-110.
2. **Шулдик А. В.** Становлення особистості студента: психологічний аспект: навчальний посібник. Умань: ФОП Жовтий, 2015. 219 с.
3. **Казміренко В. П.,** Сіверс З. Ф., Духневич В. М. та ін. Активізація когнітивних процесів у спілкуванні: методичний посібник. Київ : Міленіум, 2011. 268 с.
4. **Канеман Д.** Мислення швидке і повільне. Київ : Наш Формат, 2021. 480 с.
5. **Томпсон С. С.** Ілюзії контролю: як ми переоцінюємо наш особистий вплив. *Current Directions in Psychological Science*. Вип. 8. № 6. С. 187–190.
6. **Бенеш Г.** Психологія. Київ : Знання-Прес, 2007. 510 с.
7. **Даннінг Д.,** Крюгер Дж. Невміння та незнання про це: як труднощі в розпізнаванні власної некомпетентності призводять до завищених самооцінок. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1999. Вип. 77. № 6. С. 1121-1134.
8. **Копець Л.** Класичні експерименти в психології. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2010. 283 с.
9. **Коматх М.** Тестування астрології. *Current science*. 2009. Вип. 96. № 12. С. 1568-1572.
10. **Форер Б. Р.** Помилка особистої валідації: класна демонстрація довірливості. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*. 1949. Вип. 44. № 1. С. 118-123.
11. **Железняк Д. С.** Ціннісно-світоглядний аспект карт таро в контексті сучасної культури. *V Академічні Читання пам'яті професора Г. І. Волинки: філософія, наука та освіта : науково-практична конференція*. Львів – Торунь : Liha-Press, 2024. 180 с.

СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ У ГАЛУЗІ СУДОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Єгорова Тетяна Михайлівна,

провідний судовий експерт Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С.Бокаріуса»,

Харків, Україна,

expertegor@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3588-2475>

Проведення судової психологічної експертизи ґрунтується на методології судової експертології, наукової психології та на власній методології. Методологія судової психологічної експертизи (далі – СПЕ) як вчення про наукові методи дослідження, про систему принципів, понять і категорій, на основі яких проводиться експертне дослідження, забезпечує вибір засобів, прийомів, методів та методик експертного пізнання психічних явищ та соціально-психологічних феноменів, що виявилися у діяльності підекспертної особи за обставин юридично релевантної ситуації і мають певні правові наслідки.

Система спеціальних психологічних знань базується на філософському принципі всезагального універсального взаємозв'язку, на основоположних загальнонаукових принципах, принципах судово-експертної діяльності, на принципах психологічного дослідження та принципах судової психологічної експертизи [1–3]. У теорії вітчизняної СПЕ спеціальні знання психолога визначають як сукупність відомостей та навичок, які не є загальновідомими і належать вузькому колу фахівців, професіоналів у певних галузях практичної діяльності [4].

Психологічне експертне дослідження як процес спеціалізованого пізнання полягає у реконструюванні специфіки психічної діяльності людини в ситуації, що відбулася у минулому. Такий ретроспективний аналіз потребує застосування комплексу знань і навичок – володіння емпіричними і теоретичними знаннями у галузі психології, способами перевірки та обґрунтування отриманих результатів, уміння поєднувати конкретні властивості психологічних феноменів із абстракціями (наприклад, з ідеальними моделями структури особистості, структури діяльності), опису та експертної оцінки досліджених психічних явищ у категоріях і поняттях наукової психології та у спеціальних поняттях судової психологічної експертизи тощо.

Виходячи із загальних особливостей спеціальних знань та специфіки СПЕ, пропонуємо розглядати спеціальні психологічні знання у такій парадигмі:

а) спеціальні психологічні знання – це система знань і навичок експерта, отриманих у процесах вищої професійної та спеціальної підготовки з метою їхньої реалізації у сфері практичної експертної діяльності за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження» [5].

б) спеціальні психологічні знання стосуються сутності предмета психологічного дослідження; вони базуються на теорії судової експертизи, на загальновизнаних, науково-обґрунтованих та сучасних теоретичних і методологічних положеннях материнської науки, але не є суто теоретичними.

Наприклад, завданням СПЕ є встановлення емоційного стану особи у ситуації та в період часу, що належать до інкримінованого їй кримінального правопорушення. Для вирішення цього завдання експерт-психолог вивчає індивідуально-психологічні особливості підекспертної особи, що сформувалися в процесі онтогенезу, її когнітивну, емоційну та мотиваційну сфери, систему відносин тощо. Як показує аналіз експертної практики, подеколи експерти, поглинаючись до надмірно деталізованого або

захоплюючись надмірно узагальненим описом зазначених особливостей, гублять головний предмет дослідження. Як наслідок, замість встановлення специфіки емоційного стану (наприклад, фізіологічного афекту), який суттєво вплинув на діяльність підекспертної особи в юридично релевантній ситуації, експерт вдається до узагальнених відповідей стосовно психологічного профілю дослідженої особи або загального профілю її емоційної сфери. Безсумнівно, це є важливим для юристів в аспекті урахування індивідуалізації правозастосування, але жодним чином не містить психологічних підстав для встановлення судом стану сильного душевного хвилювання;

в) у сучасній психології існує велика кількість теорій і концепцій особистості, діяльності, функціонування окремих психічних явищ, періодизацій психічного розвитку, класифікацій методів дослідження тощо, що розглядають і досліджують психічні та соціально-психологічні феномени в аспектах, які подеколи не узгоджуються і можуть призвести до суперечливих поглядів на досліджувану особистість та на її діяльність.

У практиці СПЕ існує чітке правило: застосування науково недоведених, алогічних або неузгоджених між собою окремих теорій і концепцій, необґрунтованих та неапробованих методів дослідження є факторами високого ризику допущення експертних помилок та зниження об'єктивності результатів дослідження. Застосовувані теоретичні положення та методи експертного психологічного дослідження мають бути науково обґрунтованими, впровадженими в практику СПЕ і опанованими в індивідуальному професійному досвіді експерта-психолога;

г) спеціальні психологічні знання застосовують у процесах досудового розслідування, судового розгляду справ з метою отримання необхідної доказової інформації та в порядку, передбаченому процесуальним законодавством. Тож обов'язковим структурним елементом системи спеціальних психологічних знань є обізнаність (знання) у сферах чинного законодавства, зокрема, нормативно-правових актів, що регулюють судово-експертну діяльність, але ці знання не є професійними у галузі права.

Наприклад, у розділі V Кримінального кодексу України суб'єктивний бік складу злочину визначено як сукупність обов'язкових і факультативних ознак, що характеризують психічне ставлення особи, яка вчинила злочин, до вчиненого нею діяння та до його наслідків. Обов'язковою ознакою всіх злочинів є вина (у формі умислу чи необережності); окремих злочинів – мотив і мета [6]. З наведеного прикладу можна побачити, що правові поняття «психічне ставлення», «мотив», «мета» певною мірою збігаються з психологічними поняттями «ставлення», «мотив», «мета». Судовий експерт-психолог, який має спеціальну професійну підготовку, повинний диференціювати правове та психологічне значення застосовуваних понять, оскільки такі знання і уміння є запобіжником виходу за межі компетенції експерта.

Потреба органів досудового розслідування, суду, учасників судового процесу у залученні спеціальних психологічних знань невинно зростає. Усе частіше замовники психологічної експертизи очікують готовність СПЕ реагувати на нові виклики сьогодення, розв'язувати нестандартні завдання або вирішувати завдання, що не належать до традиційного предмету психологічної експертизи. Практика СПЕ свідчить про постійний розвиток її можливостей, що зумовлено розширенням діапазону предмета дослідження, удосконаленням та появою нових методичних технологій, появою нових видів СПЕ та активною інтеграцією спеціальних знань експерта-психолога зі спеціальними знаннями в інших галузях судової експертизи [7]. Сьогодення також висуває особливі вимоги щодо професійно-психологічної компетентності судового експерта як обов'язкового елемента структури його спеціальних знань [8–10].

Логічну організацію процесу пізнання експерта-психолога спрямовано на отримання та обґрунтування здобутих знань про об'єкт дослідження, на перетворення

своїї діяльності в предметно орієнтований, усвідомлений науково-практичний пошук, оформлений в експертних поняттях та категоріях. Цей шлях досягається за допомогою методів та методик експертного психологічного дослідження. Уміння диференціювати поняття «метод» і «методика» є вагомим складником спеціальних знань експерта-психолога, оскільки нечітке, неправильне розуміння їхньої сутності нерідко призводить до порушень логіки та об'єктивності дослідження. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне навести такі визначення:

— методи експертного психологічного дослідження – це свідомо обрані на основі спеціальних психологічних знань правила, прийоми, способи, норми пізнання і дії, що орієнтують експерта у процесі досягнення певного результату визначеного експертними завданнями. Метод включає стандартні та однозначні правила (процедури), що забезпечують достовірність знання, яке формується в процесі дослідження. Метод завжди знаходиться в єдності з базовою галузевою теорією, тому виступає як методологічний підхід;

— методика у її загально-методологічному значенні – це фіксована сукупність прийомів практичної діяльності, що призводить до заздалегідь визначеного результату [11]. Експертна методика СПЕ, виконує функції опису технічного боку та регламентації дій експерта – тобто опис системи методів дослідження, які застосовують у процесі послідовних дій експерта з метою виконання певного експертного завдання. До завдань методики належить технічний (методичний) опис проведення дослідження з метою регламентації дій дослідника, тому вона не акцентує на теоретичному обґрунтуванні отриманих результатів.

У працях багатьох науковців сьогодення зазначено на кризу методології психології та теорії вітчизняної судової експертизи (М. Костицький, В. Коновалова, В. Шепітько, В. Бедь, О. Загурський, В. Кошинець, Р. Лемик, М. Луцький, В. Марчак, О. Туриніна та ін.). Науковці наголошують, що подолання цієї кризи потребує невпинної науково-практичної роботи задля належного методологічного забезпечення об'єктивності й надійності експертного дослідження. У науково-дослідних установах судових експертиз Міністерства юстиції України процес розроблення методик проведення СПЕ є постійним, орієнтованим на сучасне вітчизняне законодавство та запити судово-слідчих органів і учасників судового процесу.

Список використаних джерел

1. Костицький М. В. Судебно-психологическая экспертиза. Львов : Вища шк., 1987. 142 с. **2. Землянська О. В.** Судово-психологічна експертиза : навч. посіб. / МВС України, ХНУВС. Харків : ХНУВС, 2012. 300 с. **3. Туриніна О. Л.** Методологія та методи психологічного дослідження: навч.- метод. посіб.: монографія. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 206 с. С. 199–205. **4. Крюкова М. А.,** Єлховський І. В. Судово-психологічна експертиза (в допомогу до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра факультету психології, політології та соціології). Одеса : Фенікс, 2021. 61 с. **5. Перелік** видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України : дод. 6 до Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів, затв. наказом Мін'юсту України від 03.03.2015 року № 301/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення: 02.08.2024). **6. Кримінальний кодекс України** : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 09.09.2024). **7. Сімакова-Єфремян Е. Б.** Інтеграційні процеси в судовій експертизі: сутність та проблемні питання комплексних досліджень. *Теорія та практика судової*

експертизи і криміналістики. Харків : Право, 2016. Вип. 16. С. 172–183. **8. Ткаченко Н. М.** Удосконалення професійної підготовки судового експерта – важливий фактор розвитку експертної дидактики. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків : право, 2018. Випуск 18. С. 203-214. **9. Клименко Н. І.** Щодо питань про компетенцію судового експерта. *Криміналістичний вісник*. 2010. № 2 (14). С. 19–23. **10. Щербаковский М. Г., Щербаковская Л. П.** Компетенция и компетентность судебного эксперта. *Криминалистика и судебная экспертиза: межвед. научн.-метод. сборник*. Киев : Министерство юстиции Украины, 2013. Вип. 58. Ч.2. С. 95-104. **11. Основи методології та організації наукових досліджень:** навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

ГРУПИ ВЗАЄМОДОПОМОГИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ

Ковтун Аліна Юріївна

викладач кафедри соціальної роботи

Національний університет «Чернігівська політехніка»

м. Чернігів, Україна

alinakovtun@stu.cn.ua

<https://orcid.org/0009-0000-4169-1459>

В сучасних умовах, коли військовослужбовці стикаються з чисельними психологічними, емоційними та соціальними викликами зростає потреба в дієвих формах підтримки. Соціально-психологічна реабілітація військових, які повертаються з зони бойових дій, є важливою складовою їхнього відновлення та інтеграції в мирне життя. Однією з ефективних форм підтримки в цьому процесі є групи взаємодопомоги. Тож, вивчення даного питання хвилювало багатьох науковців і досягло різносторонніх поглядів, проте питання на даний момент недостатньо вивчене. Однак більшість вчених схиляється до думки що психологічна адаптація після пережитих стресів, травм та бойових дій є надзвичайно складним процесом, який вимагає комплексного підходу. В даній роботі обґрунтовано сутність та актуальність використання даного методу роботи.

Дослідження показують, що групи взаємодопомоги створюють безпечний простір для військовослужбовців, де вони можуть обмінюватися досвідом, висловлювати свої переживання та отримувати емоційну підтримку. Така взаємодія важлива для тих, хто пережив бойові дії, адже вона дозволяє відчувати, що вони не одні у своїй боротьбі з психологічними травмами.

Учасники таких груп мають спільний досвід, що дозволяє їм краще розуміти один одного і надавати емоційну підтримку в складних ситуаціях. Групи взаємодопомоги відіграють ключову роль у полегшенні процесу реабілітації та адаптації, оскільки вони сприяють зниженню почуття ізоляції, зменшенню симптомів посттравматичного стресового розладу (ПТСР) і допомагають військовим знову знайти сенс у своїх відносинах із суспільством, проте даний метод роботи є недооціненим та мало використовувється в практичній роботі [1].

Метою даного дослідження є обґрунтувати актуальність та доцільність обов'язкового використання методу груп взаємодопомоги у реабілітації, адаптації та підтримці військовослужбовців, корекції їх психосоціального становища. Методи дослідження які використовувались при вивченні даного питання – метод аналізу теоретичних даних, метод обробки кейс-ситуацій.

За даними досліджень та наукових публікацій, поняття «групи взаємодопомоги» визначається як, добровільні об'єднання людей, які мають спільний досвід, проблему, або життєву ситуацію та об'єднуються з метою взаємної підтримки, обміну досвідом, емоційної допомоги та пошуку рішень. Саме за ідеєю «рівний рівному» даний метод допомагає учасникам групи надати один одному психологічну, емоційну, практичну підтримку. Дані групи функціонують на засадах конфіденційності, рівності, взаємоповаги та довіри [1].

Цей процес, безумовно, вимагає уважного і чутливого підходу, оскільки кожен учасник має свій унікальний досвід і власний шлях до одужання. Важливість застосування в реабілітації та підтримці військовослужбовців груп взаємодопомоги полягає не лише в тому, щоб подолати відчуття ізоляції, а й у можливості підтримати один одного в таких групах, поділитися переживаннями, знайти шляхи вирішення проблем і навчитися адаптуватися до змін у соціальному середовищі. Такі групи

сприяють створенню безпечного простору для відкритих розмов і емоційного розвантаження, що є важливою частиною психотерапевтичного процесу.

Прикладами успішного використання методу груп взаємодопомоги є безліч різноманітних організацій, наприклад, «Ветеран Хаб», «Повернись живим», «Сила громад», «Ветеранський простір», «Групи підтримки ветеранів війни» і так далі, в яких функціонують різноманітні види груп самодопомоги.

Згідно даного дослідження, роль груп взаємодопомоги у роботі з військовослужбовцям має декілька аспектів:

1. Психологічна підтримка, за якої учасники груп мають змогу ділитися пережитим досвідом у безпечному середовищі з людьми які мали подібний досвід, що сприяє зниженню рівня тривоги, стресу та депресії.

2. Адаптація до цивільного життя

У групах обговорюються питання соціальної інтеграції, працевлаштування, відновлення сімейних зв'язків, що сприяє більш плавному переходу від військової служби до мирного життя, надає можливість вирішувати соціальні, правові та будь-які інші проблеми [2].

3. Подолання ПТСР

Хоча групи самодопомоги не замінюють професійної психотерапії, вони можуть стати дієвим елементом в системі підтримки, допомагаючи учасникам краще розуміти власний стан та знаходити сили для його подолання.

4. Формування активної громадянської позиції

Участь у групі сприяє розвитку ініціативності, бажання допомагати іншим, що може призвести до створення ветеранських організацій, волонтерських проєктів тощо.

5. Підвищення самовпевненості та самоповаги за рахунок спільного вирішення проблем разом з колективом, що дозволяє зберігати позитивний настрій на майбутнє у вирішенні різноманітних питань.

6. Навчання корисним навичкам, таким як управління стресом, психологічне відновлення, соціальні комунікації і т.д.

7. Розвиток емоційної стійкості та навичок саморегуляції.

Важливим аспектом є залучення фахівців, таких як психологи та соціальні працівники в роботу груп самодопомоги, які можуть допомогти учасникам груп на різних етапах їхнього відновлення. Саме спільна робота в групах, що поєднує підтримку товаришів по службі з професійною допомогою, дозволяє значно ефективніше справлятися з психологічними наслідками перебування в зоні бойових дій.

Соціальний працівник відіграє важливу роль на етапі організації групи та в процесі роботи. Його завдання включають: ідентифікацію потенційних учасників; фасилітацію зустрічей; створення безпечного простору для спілкування; консультування та залучення фахівців при потребі; надання організаційної та ресурсної підтримки.

Для повноцінного психічного та емоційного благополуччя військовослужбовців в даних групах та для доцільного використання даних груп в роботі мають бути дотримані наступні рекомендації [3].

1. Професійне навчання та підвищення кваліфікації соціальних працівників та лідерів груп. Лідери груп самодопомоги повинні бути належно підготовлені, зокрема мати навички психологічної підтримки, управління конфліктами та допомоги в стресових ситуаціях. Це дозволить їм ефективніше вести групу та надавати підтримку її учасникам в складних ситуаціях.

2. Створення довірливої атмосфери, щоб учасники групи насправді відчували підтримку та не боялися ділитися тим що їх хвилює. Тому дотримання правил конфіденційності, відкритого спілкування та взаємоповаги є обов'язковим елементом.

3. Організація постійних, регулярних зустрічей дозволяє учасникам підтримувати стабільну психологічну підтримку. Важливо, щоб ці зустрічі були плановані і структурувалися, з можливістю обговорення як індивідуальних, так і групових питань.

4. Використання різноманітних методик та технік для зниження стресу, таких як медитація, дихальні практики, арт-терапія та когнітивно-поведінкова терапія, може значно покращити ефективність груп самодопомоги.

5. Застосування індивідуального підходу до кожного з учасників групи. Хоча групи самодопомоги передбачають колективну роботу, важливо також враховувати індивідуальні потреби кожного учасника. Наприклад, деякі можуть потребувати більш інтенсивної допомоги чи консультацій на індивідуальному рівні.

6. Залучення родин та близьких, створення підтримуючих зв'язків між учасниками групи та їх родинами, все це може позитивно вплинути на процес відновлення. Інформування близьких про принципи групи та включення їх у деякі етапи роботи також може сприяти поліпшенню загального емоційного стану.

7. Використання цифрових технологій: В умовах обмеженого доступу до традиційних форматів зустрічей (особливо під час бойових дій або перебування у віддалених районах) варто впроваджувати онлайн-платформи для дистанційної підтримки, чати, форуми або відеоконференції, щоб учасники могли отримувати підтримку в будь-який час.

8. Оцінка ефективності та зворотній зв'язок: Регулярна оцінка роботи груп самодопомоги через анкетування або інтерв'ю допоможе зрозуміти, які аспекти роботи потребують вдосконалення та які методи є найбільш ефективними для військовослужбовців [4].

При використанні даних рекомендацій групи взаємодопомоги будуть насправді сприяти значному покращенню загального психологічного стану військовослужбовців. Тому групи взаємодопомоги є важливим інструментом психологічної та емоційної підтримки для військовослужбовців, особливо після повернення з бойових дій. Вони створюють безпечне середовище для відкритого спілкування, де учасники можуть ділитися своїми переживаннями та отримувати підтримку від однодумців, що сприяє зниженню рівня стресу та тривожності.

Одним із головних результатів роботи таких груп є допомога військовослужбовцям у процесі соціальної та психологічної адаптації до цивільного життя. Групи взаємодопомоги сприяють розвитку важливих навичок, таких як емоційна стійкість, саморегуляція, комунікація, що допомагає адаптуватися до нових обставин та змін у житті після служби.

Хоча групи взаємодопомоги є важливим ресурсом, вони повинні бути частиною більш широкої системи підтримки, яка включає доступ до професійної допомоги — психологів, психіатрів та соціальних працівників. Така інтеграція дозволяє своєчасно вирішувати складні проблеми та надавати додаткову допомогу у разі необхідності. Створення груп взаємодопомоги для військовослужбовців сприяє зміцненню соціальних зв'язків і побудові підтримуючої спільноти, яка може бути важливою для подолання ізоляції та стресу. Взаємна підтримка в таких групах стимулює позитивну динаміку та підвищує рівень психоемоційної стійкості. Таким чином, групи взаємодопомоги можуть стати важливим інструментом у підтримці військовослужбовців, забезпечуючи не тільки психологічну підтримку, але й допомогу в адаптації до цивільного життя, підвищуючи якість їхнього життя та благополуччя.

Список використаних джерел

1. **Логвінова О. Г.** Соціально-педагогічна адаптація військовослужбовців, які повернулися з зони АТО, засобами соціально-психологічного тренінгу. SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний зб. наук. праць із соціології та

соціальної роботи. 2018. № 7. С. 74–78. **2. Семигіна Т. В.** Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин та туризму, 2020. 275 с. **3. Таран Ю. Я.** Соціальна адаптація колишніх військовослужбовців та членів їх сімей. Досвід роботи недержавних некомерційних організацій. Праця і соціальні відносини. 2010. № 1. С. 211–217. **4. Шолудько Ю. О.** Соціальний захист військовослужбовців за законодавством України. Актуальні проблеми сучасного права. 2018. С. 55–68.

КОНФЛІКТИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Куніцька Тетяна Сергіївна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
м.Хмельницький, Україна
kunytskat@univer.km.ua

Науковий керівник – Гуменюк Оксана Григорівна,

доцент кафедри філософії,
соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
м.Хмельницький, Україна
ogumenyuk@univer.km.ua

В сучасних реаліях українського суспільства проблема конфліктів має міждисциплінарний характер і зачіпає не одну галузь наукового знання. Питання конфлікту перебуває в центрі уваги таких наук, як соціологія, історія, педагогіка, військова справа, філософія, психологія, політологія та, без сумніву, публічне управління. Кожна з цих дисциплін розглядає конфлікт через призму власних методологічних підходів, що зумовлює розмаїття напрямів його дослідження: міжнародний, регіональний, етнічний, військовий, педагогічний, внутрішньо колективний, соціальний, трудовий, сімейний та інші.

Сучасні перетворення у сфері публічного управління супроводжуються загостренням соціальних, політичних, міжособистісних, екологічних та інших конфліктів. Особливу увагу до цієї проблематики приділяють представники органів державної влади, адже саме вони відповідальні за налагодження ефективної взаємодії з громадянами та вирішення суспільних суперечностей.

На нинішньому етапі розвитку української державності конфлікти виникають між гілками влади (виконавчою і законодавчою), політичними партіями, лідерами, парламентськими фракціями, а також між центральними і місцевими органами влади, і, що особливо важливо, — між державою та різними соціальними групами населення. Здатність вчасно виявляти джерела напруги, передбачати розвиток конфліктів, запобігати ескалації, а також вибудовувати ефективну комунікацію з громадськістю є ключовою компетенцією для посадовців. Це надзвичайно важливо, оскільки конфлікти у сфері публічного управління часто-густо стають каталізаторами системних криз.

Конфлікт виникає лише тоді, коли два або більше суб'єкта не тільки не усвідомлюють розбіжності інтересів, але й активно протистоять один одному. З цієї точки зору конфлікт розглядається конфліктологами як фактор динамічної стійкості організації.

Конфліктна взаємодія як компонент професійної діяльності працівників публічної влади ґрунтується на працях дослідників: О. Бандурки, І. Ващенко, Н. Довгань, Г. Ложкіна, В. Радченко, Н. Федчун, С. Хаджирадєва та багатьох інших авторів [1].

Державні установи, де працюють тисячі людей, щодня стикаються з різними проблемними ситуаціями, пов'язаними з «людським фактором». До них відносяться як окремі, випадкові неприємності, так і заплановані негативні тенденції. Завдання, а також різноманіття особистісних якостей, цінностей, переконань, інтересів, поглядів на робочі проблеми. В результаті цих відмінностей збільшується ймовірність виникнення конфліктних ситуацій і самих конфліктів сфері державного управління безпосередньо впливають не лише на співробітників та якість їхньої роботи, а й побічно на суспільство та громадян [2]. Саме тому конфлікти у сфері публічного управління безпосередньо

впливають не тільки на службовців та якість їхньої роботи, але й опосередковано на суспільство, громадян.

Термін «конфлікт» походить від «лат. conflictus, conflictio», що дослівно перекладається як «зіткнення», боротьба протилежних поглядів [3]. Зазвичай суть поняття «конфлікт» розкривають через такі значення: 1) стан відкритої, нерідко тривалої боротьби; битва чи війна; 2) стан незгоди у взаєминах між людьми, ідеями або інтересами; зіткнення протилежностей; 3) внутрішня боротьба, що виникає як наслідок одночасного існування взаємовиключних імпульсів, бажань або тенденцій; 4) протиставлення характерів чи сил у літературному творі [4].

Значення конфлікту в публічному управлінні полягає в тому, щоб сповіщати владу та громаду про існуючі протиріччя та розбіжності, а також сприяти пошуку нових шансів, які оновлюють саму систему державного управління, відокремлюючи застаріле і віджите і, таким чином, забезпечуючи механізм розвитку й адаптації до нових обставин, що змінилися. Як правило, кожен керівник намагається будь-яким чином уникнути конфліктної ситуації у своєму колективі. І це зрозуміло, тому що у свідомості людей конфлікт веде до погіршення взаємин, втрати взаєморозуміння та довіри, зниження працездатності тощо[5].

Передумови виникнення конфліктів містять загальний контекст ситуації, наявність у цьому контексті факторів, які ускладнюють чи полегшують гостроту протиставлення сторін, що конфліктують[6].

З вищесказаного випливає, що передумовами конфлікту є: 1) існування ситуації, котра сприймається учасниками як неприйнятна для них, тобто конфліктна; 2) поділ об'єкта конфлікту є неможливим, через що розв'язання однією зі сторін власних проблем стає реальним виключно за рахунок іншої сторони.

Найбільш поширеною передумовою виникнення конфлікту є фактор відносин, що виникають між працівниками органу влади чи установи, у щоденному спілкуванні. Характер же відносин під час виконання професійних обов'язків формується під впливом особливостей самої діяльності.

Поведінка державного службовця в певній конфліктній ситуації здатна проявлятися як мінімум у трьох вимірах [7]: як відповідь на перешкоду в досягненні головних цілей трудової діяльності; як реакція на перепону в досягненні особистих цілей у спільній діяльності; як реакція на поведінку, що не відповідає прийнятим нормам відносин службовців у професійній діяльності.

Аналізуючи конфлікти на державній службі, можливо виділити конфлікти на макро-, мезо- і мікрорівнях: на макрорівні це конфлікти між державними установами, на мезорівні – конфлікти між структурними підрозділами одного органу. На мікрорівні конфлікти постають між працівниками структурного підрозділу, а також зараховуємо внутрішньо- і особистісний конфлікт [8; 9]. Загалом, можна зазначити, що конфлікти у сфері публічного управління представлені конфліктами між різними ланками управлінського апарату, зумовлені великою функціональною роздробленістю системи державного управління, та конфліктами між органами державного управління і населенням.

Конфлікти у сфері публічного управління – важка система, що включає низку розбіжностей, проте саме це надає їй здатність пристосовуватися до змінних умов та розвиватися. Тому конфлікти – фундамент механізму адаптації державно-адміністративної сфери, адже, з одного боку, вони дають змогу виявити та відслідковувати наявні суперечності, з іншого ж – досягти збільшення ефективності всієї системи за умови вмілого керування конфліктами.

Система публічного управління є складною динамічною структурою, де взаємодіють різні суб'єкти: органи державної влади, місцевого самоврядування,

громадські організації, приватний сектор, громадяни. У процесі цієї взаємодії часто виникають конфлікти, які здатні як сповільнювати ефективне функціонування публічного управління, так і виступати каталізатором для реформ та вдосконалення управлінських процесів.

Конфлікт у публічному управлінні визначається як зіткнення інтересів між учасниками управлінського процесу, що виникає через різницю в цілях, підходах, ресурсах, повноваженнях чи очікуваннях. Основними різновидами конфліктів у сфері публічного управління є: конфлікти між органами влади різних рівнів, між держслужбовцями, між владою та громадянами, між громадськими організаціями та інституціями публічного управління.

Конфлікти можуть набувати різних форм: від прихованих до відкритих (демонстрацій протесту, судових процесів, інформаційних кампаній). Особливо небезпечними є інституційні конфлікти, коли йдеться про боротьбу за повноваження між державними органами, або конфлікти на місцях, які можуть призвести до втрати довіри громадян до влади.

Конфлікти в системі публічного управління є неминучими, проте при належному підході вони можуть стати джерелом інституційного розвитку. Запорукою ефективного управління є не відсутність конфліктів, а наявність інструментів для їх конструктивного розв'язання. У цьому контексті важливо розвивати як нормативну базу, так і управлінські компетентності, які дозволяють ефективно діяти в умовах конфліктних ситуацій.

Список використаних джерел.

1. Карлов Т. В. Теоретичні засади конфліктної взаємодії в публічному управлінні. Теорія та практика державного управління. 2015. Вип. 2. С. 104–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2015_2_18 **2. Новікова Н.** Управління конфліктами в організації: підходи до вирішення та профілактики. Галицький економічний вісник. 2013. № 2. С. 79–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gev_2013_2_14 **3. Сучасний словник іншомовних слів:** близько 20 тисяч слів і словосполучень; уклад. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк; за ред. Г. П. Півторак; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ: Довіра, 2006. 790 с. **4. Долинська Л. В.,** Матяш-Заяц Л. П. Психологія конфлікту: навч. посіб. Київ: Каравела, 2010. С. 7–14. **5. Криворучко О.** Аналіз конфлікту в колективі. Персонал. 2003. № 4-5. С. 101–103. **6. Тимофієв В. Г.** Управління конфліктами в діяльності державних службовців: дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпропетровськ, 2006. 205 с. **7. Пірен М. І.** Конфлікти в системі політико-управлінської діяльності: навч. посіб. Київ: Видавництво НАДУ, 2003. 240 с. **8. Олешко О.** Особливості управління конфліктом інтересів у сфері державної служби. Державне управління та місцеве самоврядування. 2015. Вип. 1. С. 254–265. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2015_1_28 **9. Тертишна О. А.** Використання конструктивного ресурсу конфлікту в системі державної служби України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпропетровськ, 2010. 20 с.

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ*

Курило Віталій Семенович,

доктор педагогічних наук, професор, перший проректор
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна.
donluga@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2471-3358>

Караман Олена Леонідівна,

доктор педагогічних наук, професор, ректор
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна.
karaman.olena.lnu@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8541-9972>

**Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Національного фонду досліджень України за проектом 2021.01/0021 «Формування критичного мислення громадян як чинник безпеки в умовах збройного насилля та інформаційної агресії на Сході України».*

Сучасна російсько-українська війна, яка триває вже понад 11 років, має два виміри – збройне насилля та інформаційна агресія. Збройне насилля РФ проти України спричинила тимчасову втрату окремих територій, руйнування міст, селищ, масову загибель цивільного і військового населення. Інформаційна агресія завдала і продовжує завдавати удари по масовій та індивідуальній свідомості громадян з метою трансформації ціннісно-сміслової сфери особистості, що містить цінності, смисли, мотиви, потреби і визначає поведінку і вектор життєдіяльності людини. Окремою інформаційною мішенню для ворога стали Сили безпеки й оборони України, що на полі бою відстоюють незалежність і суверенітет нашої держави. Масовані інформаційні атаки на військовослужбовців мають на меті посіяти паніку, підірвати бойовий дух, віру в Перемогу, спотворити уявлення про загальнолюдські, європейські і національні цінності. Саме тому актуалізувалася проблема формування критичного мислення військовослужбовців як чинника безпеки в умовах війни РФ проти України.

Метою нашої наукової розвідки стало обґрунтування аксіологічних засад формування критичного мислення військовослужбовців в умовах війни РФ проти України.

На виконання мети наукової розвідки було використано комплекс методів теоретичного дослідження – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та ін.

В основу виконання мети дослідження було покладено вчення про аксіологічний науковий підхід, який ретельно розроблено в працях сучасних учених (С. Бадер, І. Бех, В. Вакуленко, І. Зязюн, В. Кремень, М. Починкова, Н. Ткачова та ін.).

Формування критичного мислення особистості, зокрема військовослужбовців, розкрито в роботах таких дослідників, як Д. Кисленко, М. Починкова, О. Хміляр та ін.

Спираючись на аксіологію (від грец. *αξία* – цінність) як галузь філософської науки про цінності, їхню сутність, типи і функції, науковці наводять різні класифікації цінностей відповідно до мети і предмету дослідження. В умовах війни РФ проти України, коли порушена безпека громадян на глобальному, національному й особистісному (індивідуальному) рівнях, актуалізується питання формування у них багаторівневого

конструкту загальнолюдських, європейських, національних і особистісних (індивідуальних) цінностей [4; 6].

У межах нашого дослідження до загальнолюдських ми відносимо такі цінності, як людина, життя, здоров'я, мир, безпека, гармонія, любов, правда, справедливість, гідність, свобода, чесність та ін.; до європейських – повага до людської гідності, свобода, демократія, верховенство права, толерантність, плюралізм, рівність і недискримінація, солідарність та ін.; до національних – незалежність, суверенітет, патріотизм, національна гідність, історична пам'ять, політична єдність, мова, традиції та ін.; до особистісних (індивідуальних) – сім'я, можливість реалізації потреб різного рівня (фізіологічних, безпеки, приналежності, любові, самореалізації), освіта, професійна діяльність, індивідуально-психологічні якості, поведінка та ін.

За нашими переконаннями, цінності – це фундамент, вектор, основоположні принципи і мотиватори життя, діяльності і поведінки людини.

Однією з провідних особистісних цінностей в умовах збройного насилля та інформаційної агресії стає володіння такою індивідуально-психологічною якістю, як критичне мислення, що є потужним засобом протистояння інформаційній агресії ворога і забезпечення безпеки на національному й особистісному рівнях [3; 8].

У попередніх публікаціях нами було визначено поняття «критичне мислення» як такий вид мислення, що «дозволяє особистості критично ставитись до інформації з різних джерел, виокремлювати правдиві факти від фейків, аналізувати, узагальнювати інформацію, робити аргументовані висновки, ефективно прогнозувати й моделювати майбутнє, що в сучасних умовах є своєрідним гарантом безпеки людини» [2, с. 25; 5].

Формування критичного мислення – це педагогічний процес, а тому ми розділяємо думку Н. Ткачової, Т. Варенко про те, що аксіологічний підхід – це своєрідна філософсько-педагогічна стратегія, яка ґрунтується на ідеї пріоритету різного рівня цінностей і самоцінності кожної особистості [7].

Використання аксіологічного підходу до формування критичного мислення військовослужбовців в умовах війни РФ проти України дозволить будувати цей процес на засадах сучасної ціннісно-сислової освітньої парадигми [1], що уявляє собою сукупність сучасних поглядів на світ і цінності – загальнолюдські, європейські, національні, особистісні – через призму сучасної війни і відстоювання України як держави і нації.

У межах такої парадигми формування критичного мислення військовослужбовців буде відбуватися з опорою на активізацію постійного прагнення особистості до розвитку і саморозвитку, самоактуалізації, самовдосконалення, самореалізації в роботі з інформацією з метою прийняття ефективних рішень в умовах постійних військових загроз, інформаційних атак, маніпуляцій, невизначеності і нестабільності.

Отже, виконуючи мету нашої наукової розвідки, що полягала в обґрунтуванні аксіологічних засад формування критичного мислення військовослужбовців в умовах війни РФ проти України, було встановлено, що використання аксіологічного підходу дозволяє формувати у військовослужбовців багаторівневий конструкт загальнолюдських, європейських, національних і особистісних (індивідуальних) цінностей, що в сукупності складають фундамент і спрямованість їхньої особистості.

Формування критичного мислення – це педагогічний процес, а тому аксіологічний підхід є своєрідною філософсько-педагогічною стратегією, яка ґрунтується на ідеї пріоритету різного рівня цінностей і самоцінності кожної особистості.

Подальшому дослідженню будуть підлягати інші наукові підходи до формування критичного мислення військовослужбовців в умовах війни РФ проти України.

Список використаних джерел

- 1. Бадер С. О.** Система формування ціннісно-сислових орієнтацій майбутніх

вихователів закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці : дис. на здобуття наук. ступ. доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2020. 576 с.

2. Збройне насилля, національна безпека і критичне мислення: теоретико-методологічний вимір : колективна монографія / за заг. ред. В. С. Курила ; Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2024. 384 с.

3. Кисленко Д. Критичне мислення в діяльності військового керівника оперативного рівня. *Військова освіта*. 2024. №1 (49). С. 91–101. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1775/2024-01/91-101>

4. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці*. Соціологія. 2013. Т. 225, Вип. 213. С. 27–30. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2020/08/Npchdusoc_2013_225_213_7.pdf

5. Починкова М. М. Формування критичного мислення майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки : дис. на здобуття наук. ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Старобільськ. 2021. 572 с.

6. Тичина В. Правові цінності Європейського Союзу : навч. посіб. / вікторія Тичина ; МОН України, Держ. ун-т «Житомир. політехніка». Харків : Право, 2023. 116 с. URL: https://pravoizdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4810&download_id=1639&srsId=AfmBOortocGtwTc_DGa90YVszMyPA38vcLyQkfl8SxeyS0HkUZOSww-6

7. Ткачова Н. О., Варенко Т. К. Аксиологічний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/7_2009/58.pdf.pdf

8. Хміляр О. Ф. Критичне та позитивне мислення офіцера. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія» : збірник наукових праць. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. № 7. С. 72–76. DOI: <https://doi.org/10.25264/2415-7384-2018-7-72-76>

РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Музика Анастасія,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю Публічне управління та адміністрування
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна
muzyka_aa@univer.km.ua

Науковий керівник – Школьник Олена Ігорівна,

старша викладачка кафедри філософії,
соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна
o_shkolnyk@univer.km.ua

У сучасному інформаційному суспільстві засоби масової інформації відіграють ключову роль як ефективний інструмент формування громадської думки. В умовах воєнного стану їхнє значення зростає, адже саме ЗМІ виступають як потужний комунікативний ресурс, здатний впливати на стійкість держави, підтримку Збройних Сил України, міжнародну солідарність та адаптацію населення до викликів війни тощо. Саме ЗМІ – телебачення, онлайн-ресурси, соціальні мережі, радіо та друковані видання – стали основними каналами донесення правдивої інформації, протидії фейкам, формування патріотичних настроїв та консолідації нації.

Актуальність теми обумовлюється також активним застосуванням інформаційних технологій з боку ворога для дестабілізації ситуації всередині країни, поширення панічних настроїв, знецінення українських інституцій та розколу суспільства. У такому контексті вивчення механізмів впливу ЗМІ на громадську думку набуває стратегічного значення – як у сфері комунікацій, так і в питаннях державної інформаційної політики.

Крім того, дослідження є важливим і з точки зору подальшого формування розвитку медіаграмотності населення, оскільки дозволяє визначити ефективні способи комунікації, оцінити рівень довіри до різних джерел інформації та окреслити шляхи зміцнення інформаційної стійкості українців.

Потреба аналізу впливу ЗМІ на формування суспільної думки в період воєнного стану є науково обґрунтованою, суспільно значущою та практично затребуваною задля розуміння нових реалій інформаційного протистояння і для розробки дієвих стратегій у сфері комунікаційної безпеки.

В умовах воєнного стану вплив засобів масової інформації проявляється у здатності формувати громадську думку шляхом трансляції контекстуально значущого контенту, що змінює поведінкові реакції, світоглядні орієнтири та інформаційні пріоритети української аудиторії. Даний вплив може бути як явним, так і прихованим.

Деякі наковці дію на свідомість особи та населення з метою внесення змін у їх поведінку та світогляд визначають як інформаційно-психологічний вплив, який здійснюють засоби масової інформації. До психологічних засобів впливу відносяться вербальні та паралінгвістичні. Вербальні налічують слова, вислови, правильність або неправильність мови. Паралінгвістичні – це особливості вимови, пози, жестів, міміки, зовнішності. До інформаційно-психологічних засобів впливу відносяться, передусім, переконання, зараження, навіювання, наслідування, маніпуляція, мода, чутки [3].

Маніпулювання громадською думкою із застосуванням різноманітних технологій інформаційно-психологічного впливу – є достатньо масовим явищем у світі. У тому

числі й з метою політичного впливу та здійснення політичних цілей... Політичне маніпулювання громадською думкою – серйозна загроза як основним засадам демократичного суспільства, так і особистій інформаційно-психологічній безпеці громадян [4, с. 3].

Викладені вище тези дозволяють окреслити важливий напрямок аналізу: роль ЗМІ в умовах воєнного стану не обмежується інформуванням населення про поточні події, а значно ширше – вона містить формування наративів, які визначають ставлення громадян до війни, ворога, Збройних Сил України, внутрішньої політики держави, міжнародних партнерів та ін. У цьому контексті ЗМІ стають не просто ретрансляторами подій, а активними учасниками процесу соціального конструювання реальності.

У період війни інформація втрачає нейтральність – вона набуває властивостей зброї, здатної як мобілізувати населення, так і сіяти паніку. Вплив телебачення, інтернет-медіа, радіо і соціальних мереж відбувається не лише на рівні передачі фактів, а через психологічні механізми, такі як емоційне зараження, повторення певних меседжів, візуальні та мовні прийоми, що викликають співпереживання, страх або гнів. У цьому сенсі важливо розуміти, що мас-медіа виконують функцію не лише джерела інформації, а й вихователя, координатора поведінки, формувача національної єдності або ж — при недобросовісному підході – інструмента маніпуляцій.

Одним із ключових каналів комунікації в структурі засобів масової інформації є новини, які виконують функцію передачі актуальної інформації, формування громадської думки та впливу на соціально-політичну свідомість аудиторії.

Зернецька О. в одній із своїх наукових праць вказує, що «Новини – це життєво важливий елемент у бутті індивідуумів, соціальному житті груп, спільнот і держав. Вони щодня, кілька разів на добу демонструють світ у його реальностях, і для того, щоб потік новин не переривався, працює безліч людей. Тому новини – це процес, навіть поєднання багатьох процесів, завдяки яким «необроблена інформація» перетворюється в новий продукт. Під час цього перетворення відбуваються процеси відбору тієї інформації, яка стане новинами, її редагування, посилення, деформування і викривлення, інколи й маніпулювання нею» [1, с. 54].

«Новини є однією з ключових інституцій інформаційного суспільства. Довіра до них витікає з низки цінностей, котрі є структурними складниками медійної індустрії так само, як жанр, стиль і форма» [2]. Чи достатньо приділяють увагу цим цінностям виробники новин – питання досить двозначне. Довіра до теленовин як до медійного продукту є результатом ставлення глядача до іміджу каналу, до контенту та до самого ведучого. Та чи знає сам глядач про психологічні методи впливу на нього й маніпуляцію, яку вчиняють без його згоди?

Відтак гостро постає питання довіри до ЗМІ. У воєнний період вона стає надзвичайно важливою, адже в той час як фейки, ворожа пропаганда та інформаційне насичення викликають втому й апатію, довіра до національних інформаційних джерел сприяє збереженню орієнтирів. Саме тому потрібно оцінювати, чи дотримуються ЗМІ цінностей, які покладено в основу журналістської етики, чи наявна правдивість, точність, відповідальність, незалежність в тій інформації, яку вони транслюють суспільству. Недотримання цих стандартів, зокрема в умовах війни, може спричинити інформаційний хаос та посилення внутрішньої нестабільності.

Водночас, українські ЗМІ вимушені пристосовуватися до нової реальності. Вони мають швидко реагувати на виклики, фільтрувати інформацію, не розголошувати стратегічно важливі дані, не допустити поширення ворожих наративів. Це потребує як високої професійної майстерності, так і оновлення нормативно-правової бази у сфері інформаційної політики.

Отже, роль ЗМІ у творенні громадської думки під час воєнного стану в Україні — це не тільки предмет теоретичних дискусій, а й питання загальнодержавного значення, яке потребує глибокого розуміння, формування нових підходів до інформаційної політики та активного долучення суспільства до формування культури медіаспоживання.

Список використаних джерел.

1. Зернецька О. Новини vs. Новини. Виборча кампанія в новинних телепрограмах. О. Зернецька, Н. Костенко, В. Іванов. Київ: ЦВП, 2005. 212 с. **2. Гол. Дж.** Онлайнова журналістика / Дж. Гол., пер. з англ. Київ : К.І.С., 2005. 344 с. **3. Філоненко М. М.** Психологія спілкування: підручник М. М. Філоненко. Київ: Центр навчальної літератури, 2008. 82 с. **4. Лігачова Н.** Телебачення спецоперацій. Н. Лігачова, С. Черненко, В. Іванов, С. Дацюк. Київ: Інтерньюз-Україна, 2003. 230 с.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ВРАЗЛИВИМИ КАТЕГОРІЯМИ НАСЕЛЕННЯ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Пирог Анатолій Анатолійович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 Соціальна робота,
ДЗ «Луганський національний університет Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна
anatoliipyroh@gmail.com

Науковий Керівник – Караман Олена Леонідівна,

доктор педагогічних наук, професор,
ректор ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна
karaman.olena.lnu@gmail.com

У сучасній Україні виникає ситуація, при якій здобувачі вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота (далі – СР) мають набувати більш актуальних навичок, які у подальшому допоможуть з викликами роботи. Оскільки останні роки країна перебуває у стані повномасштабної війни, збільшилась кількість людей, яким потрібна кваліфікована допомога.

Війна росії проти України, яка розпочалася у 2014 році, призвела до загибелі великої кількості людей, руйнування міст і сіл, тимчасової окупації частини території, появи нових категорій вразливих категорій населення – внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців-учасників бойових дій, ветеранів війни та членів їх сімей та ін. Проблеми вразливих категорій населення є комплексними, серед яких провідне місце посідають соціальні й психологічні проблеми, спричинені травмою війни і соціальними втратами. Люди, які стали жертвою війни, не спроможні самотійно вирішити проблеми, їм потрібна професійна допомога і підтримка. А тому актуалізувалася проблема якісної підготовки соціальних працівників, зокрема формування в них готовності до соціально-психологічної роботи з вразливими категоріями населення.

Одним з ключових моментів є кількість заяв абітурієнтів на спеціальність СР у м. Київ за 2018 і 2024 роки. Згідно з порталом ЄДЕБО [3] у 2018 році абітурієнти подали 2 222 заяви, у той час у 2024 [4] році лише 860. Маючи статистику абітурієнтів, ми бачимо, що все менше людей зацікавлено у цій діяльності.

Аналіз наукових досліджень свідчить про наявність напрацювань у сфері професійної підготовки соціальних працівників. Зокрема, Я. Юрків [1] та Л. Басюк [2] розглядають різні аспекти формування готовності до роботи з вразливими категоріями населення. Проте, залишається малодослідженою проблема комплексного підходу до формування такої готовності в умовах сучасних викликів.

Зокрема, Я. Юрків зазначає, що *«...готовність до професійної діяльності майбутнього соціального педагога та соціального працівника – це інтегративне особистісне утворення, психологічний стан та очікуваний результат професійної підготовки, що поєднує мотиваційно-ціннісний, науково-теоретичний, операційно-практичний, індивідуально-психологічний складники та дозволяє успішно виконувати професійні завдання в галузі соціальної педагогіки / соціальної роботи»* [2, с. 59]. Тобто, соціальний працівник – це не лише людина зі знаннями своєї сфери, це також особистість із сильним психологічним станом, адже під час виконання обов'язків можна зіштовхнутися із складними обставинами, які так чи інакше перешкоджають виконанню завдань допомоги клієнтові, що можна передбачити ще під час навчання.

На підставі зазначеного вище, можна сформулювати завдання щодо вирішення проблеми формування готовності майбутніх соціальних працівників до соціально-психологічної роботи з вразливими категоріями населення:

1. Здійснити аналіз проблеми формування готовності майбутніх соціальних працівників до соціально-психологічної роботи з вразливими категоріями населення в науковому просторі.

2. Розкрити сутність і структуру готовності майбутніх соціальних працівників до соціально-психологічної роботи з вразливими категоріями населення.

3. Схарактеризувати вразливі категорії населення в Україні.

4. Дослідити стан сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до соціально-психологічної роботи з вразливими категоріями населення.

5. Теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність системи формування готовності майбутніх соціальних працівників до соціально-психологічної роботи з вразливими категоріями населення в освітньому процесі закладу вищої освіти.

У процесі дослідження обраної проблеми доцільним буде використання комплексу методів наукового пошуку: теоретичних – міждисциплінарний аналіз наукової літератури (філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної) для з'ясування стану розробленості проблеми і формулювання термінологічного апарату; аналіз, синтез, узагальнення теоретичних положень, класифікація задля визначення теоретичних засад дослідження; моделювання при розробці моделі системи формування готовності майбутніх соціальних працівників до соціально-психологічної роботи з вразливими категоріями населення; емпіричні – анкетування, тестування, бесіда, спостереження, експертна оцінка для з'ясування рівнів сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до соціально-психологічної роботи з вразливими категоріями населення на різних етапах дослідження; експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) для перевірки ефективності системи формування готовності майбутніх соціальних працівників до соціально-психологічної роботи з вразливими категоріями населення; методи математичної статистики для визначення статистичної значущості отриманих у ході експерименту результатів.

Результатами дослідження є підвищення рівня сформованості готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до соціально-психологічної роботи з вразливими категоріями населення.

Перспективним є вивчення досвіду інших країн, зокрема тих, що пройшли через військові конфлікти або масштабні соціальні кризи, для адаптації ефективних моделей професійної підготовки. Доцільним є також розроблення системи постійного професійного супроводу й емоційної підтримки молодих фахівців у перші роки їхньої практичної діяльності, вивчення впливу цифрових технологій і онлайн-інструментів на підготовку і самостійну роботу студентів соціальної сфери, що може стати новим вектором підвищення їхньої готовності до реальних викликів.

Список використаних джерел

1. **Юрків Я. І.** Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення : дис. докт. пед. наук : 13.00.05. Старобільськ, 2021. 606 с.
2. **Басюк Л. В.** Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально вразливими категоріями населення. 2021. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2021/04/IX-Conference-Integration-of-scientific-bases-into-practice.pdf#page=52>.
3. **Єдина державна електронна база з питань освіти.** Вступна кампанія 2018. URL: <https://vstup2018.edbo.gov.ua/statistics/requests-by-university/>.
4. **Єдина державна**

електронна база з питань освіти. Вступна кампанія 2024.
URL: <https://vstup2024.edbo.gov.ua/statistics/requests-by-university/>

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Плоткін Даніїл Олександрович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 Соціальна робота
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Миргород, Україна
stahanov8778@gmail.com

Науковий керівник – Караман Олена Леонідівна,
докторка педагогічних наук, професорка, ректор
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
karaman.olena.lnu@gmail.com

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) в Україні залишаються однією з найбільш вразливих верств населення через війну, що триває. За даними офіційного веб-сайту Інформаційно-обчислювального центру Міністерства соціальної політики України, станом на 7 квітня 2025 року в Україні зареєстровано 4598384 внутрішньо переміщені особи (дані – ВПО) [1], які зіштовхнулися з проблемами доступу до житла, працевлаштування, освіти, медичних послуг та інтеграції в нові громади й потребують соціально-правового захисту.

Водночас у контексті реформи децентралізації 2014 р., метою якої було формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, узгодження інтересів держави та територіальних громад, значні повноваження було передано органам місцевого самоврядування, об'єднані територіальні громади (далі – ОТГ) отримали нові можливості для підтримки ВПО, але у той же час зіткнулися з викликами, пов'язаними з обмеженими фінансами, браком координації та недостатньою інституційною спроможністю [2].

Зокрема, ОТГ отримали повноваження розробляти та впроваджувати місцеві програми підтримки, що охоплюють житлове забезпечення, працевлаштування, освіти, охорону здоров'я та соціальну інтеграцію. Завдяки фінансовій автономії та доступу до місцевих ресурсів громади можуть адаптувати свої ініціативи до специфічних потреб ВПО, що проживають на їхній території. Водночас ефективність цих заходів залежить від інституційної спроможності, фінансових можливостей і рівня співпраці з державними органами та неурядовими організаціями.

Децентралізація надала громадам можливість створювати власні програми підтримки ВПО. У 2024 році було реалізовано низку ініціатив, зокрема щодо питань житла, надання соціальних послуг та працевлаштування.

За даними Мінсоцполітики, у 2024 році 614 квартир у багатоквартирних будинках та 113 садибних будинків використовувалися для тимчасового розміщення 1413 ВПО. Цього ж року у рамках програми «Оселя» ВПО отримали можливість купувати житло на вторинному ринку за пільговими іпотечними кредитами, що розширило доступ до власного житла, а в рамках програми «Прихисток» Агентство ООН у справах біженців додатково виділило 265 млн грн на компенсацію витрат за безоплатне розміщення ВПО, що підтримало тисячі сімей [3].

Постанова Кабінету Міністрів України № 1555 від 31 грудня 2024 року «Деякі питання реалізації експериментального проекту з тимчасового розміщення та підтримки

деяких категорій осіб з числа внутрішньо переміщених осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах» запровадила експериментальний проєкт із надання притулку, підтриманого проживання та соціальної адаптації для ВПО у складних життєвих обставинах [4].

У 2024 році Державний центр зайнятості активно співпрацював із громадами для працевлаштування ВПО, зокрема через програми перекваліфікації. Проте лише 40% працездатних ВПО були працевлаштовані станом на грудень 2023 року, що вказує на потребу в додаткових зусиллях [5].

Якщо розглядати питання соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах децентралізації на Полтавщині, варто зазначити, що за даними офіційного веб-сайту Полтавської обласної військової адміністрації, станом на лютий 2025 року в області було зареєстровано 174 685 ВПО. Водночас, за інформацією зі Стратегії розвитку Полтавщини, станом на квітень 2025 року кількість ВПО становила понад 168 000 осіб, що є дещо нижчим показником порівняно з піковим значенням у листопаді 2022 року (202 777 осіб) [6].

Реєстрація ВПО в області здійснюється через структурні підрозділи соціального захисту населення районних адміністрацій та виконавчих органів міських рад. Для отримання статусу ВПО особа має звернутися до відповідного органу за місцем фактичного проживання, після чого видається довідка переселенця. При цьому варто зазначити, що останнім часом в Україні зменшується кількість внутрішньо переміщених осіб, які отримують допомогу на проживання (так звані «переселенські виплати»). Якщо у 2023 році їх було понад 2,5 млн, то станом на кінець лютого 2025 року – близько 1,2 млн. [7]. У регіоні у 2022-2024 рр. було створено модульне містечко на 520 осіб і проведено ремонти п'яти закладів соціального призначення для розміщення ВПО з особливими потребами

Департамент соціального захисту населення Полтавської обласної військової адміністрації координує виплати, які включають щомісячну допомогу на проживання (2000 грн для дорослих і 3000 грн для дітей та осіб з інвалідністю). У 2023 році було внесено зміни до Комплексної програми підтримки ВПО, що передбачило додаткове фінансування на соціальні виплати та гуманітарну допомогу [8].

Полтавська область стала логістичним центром для надання гуманітарної допомоги та прихистку ВПО. У регіоні існує єдина цілодобова гаряча лінія Обласного контактного центру 0-800-502-230. Додаткові номери: +380668464759, +380666735303, +380506927431.

Внутрішньо переміщені особи, які проживають у Полтавській об'єднаній територіальній громаді, мають спільний телеграм-канал t.me/POLTAVA_dopomoga, де щоденно оновлюється інформація про події, послуги та гуманітарну допомогу. Також з даних даного телеграм-каналу можна отримати відповіді на всі запитання, пов'язані із проживанням і перебуванням у Полтаві, знайти однодумців та друзів [9].

Важливим аспектом інтеграції ВПО є працевлаштування. Полтавський обласний центр зайнятості створив «гарячу лінію» для консультацій щодо вакансій (тел. 0800-509-509). Також у регіоні діє Telegram-канал «Робота | Полтава | Работа» (@WorkPoltava), де публікуються перевірені вакансії. У 2023 році ПОВА повідомляла про створення інформаційної бази для соціальної адаптації ВПО, що включає психологічну підтримку та консультації [8].

Характеризуючи питання гуманітарної допомоги, варто зазначити, що у п'яти містах Полтавської області діють центри видачі продуктових наборів для ВПО. Наприклад, у Полтаві такі центри розташовані за адресами: вул. Соборності, 67 (Київський район) та пл. Слави, 4/2 (Подільський район). Гуманітарну допомогу надають

також благодійні фонди, як-от «Карітас Полтава» (вул. П.Орлика, 20/1), що забезпечує одяг, продукти та засоби гігієни [10].

Таким чином, можемо стверджувати, що внутрішньо переміщені особи в Україні залишаються вразливою групою, яка потребує комплексної підтримки в умовах війни. Децентралізація, започаткована в 2014 році, надала об'єднаним територіальним громадам (ОТГ) нові повноваження та ресурси для вирішення проблем ВПО, зокрема в питаннях житла, працевлаштування, освіти, медичних послуг та соціальної інтеграції. Проте обмежені фінансові можливості, недостатня координація та інституційна спроможність громад створюють виклики для ефективної реалізації цих заходів.

У 2024 році в Україні було досягнуто певних успіхів у підтримці ВПО, зокрема завдяки програмам тимчасового розміщення, пільговим іпотечним кредитам («ЄОселя»), компенсаціям за програмою «Прихисток» та ініціативам із перекваліфікації. Однак низький рівень працевлаштування ВПО (лише 40% працездатних осіб станом на грудень 2023 року) свідчить про необхідність посилення зусиль у цьому напрямі.

На прикладі Полтавської області бачимо, що регіон активно працює над підтримкою ВПО: створено модульні містечка, відремонтовано заклади для осіб з особливими потребами, організовано гуманітарну допомогу та інформаційні ресурси (гарячі лінії, Telegram-канали). Водночас зменшення кількості отримувачів «переселенських виплат» (з 2,5 млн у 2023 році до 1,2 млн у 2025 році) вказує на потребу вдосконалення механізмів соціальної підтримки.

У той же час для підвищення ефективності підтримки ВПО в умовах децентралізації необхідно посилити фінансову та інституційну спроможність ОТГ; покращити координацію між державними органами, громадами та неурядовими організаціями; розширити програми працевлаштування та перекваліфікації, адаптовані до місцевих ринків праці та забезпечити стабільне фінансування житлових і соціальних програм для ВПО.

Децентралізація створює можливості для адаптації підтримки до локальних потреб, але її успіх залежить від системного підходу, достатнього ресурсного забезпечення та активної співпраці всіх зацікавлених сторін.

Список використаної літератури

1. Внутрішньо переміщені особи. Інформаційно-обчислювальний центр Мінсоцполітики України. URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo> (дата звернення: 12.02.2025). **2. Реформа децентралізації.** Урядовий портал. <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi> (дата звернення: 15.02.2025). **3. Міністерство соціальної політики України.** Офіційний веб-сайт. URL: <https://msp.gov.ua/> (дата звернення: 10.02.2025). **4. Деякі питання реалізації експериментального проекту з тимчасового розміщення та підтримки деяких категорій осіб з числа внутрішньо переміщених осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах:** Постанова Кабінету Міністрів України № 1555 від 31 грудня 2024 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-realizatsii-eksperymentalnoho-proektu-1555-311224> (дата звернення: 14.02.2025). **5. Державний центр зайнятості.** Офіційний веб-сайт. URL: <https://old.dcz.gov.ua/> (дата звернення: 14.02.2025). **6. Полтавська обласна військова адміністрація.** Офіційний веб-сайт. URL: <https://poda.gov.ua> (дата звернення: 14.02.2025). **7. Допомога на проживання ВПО у 2025 році: позитивні зміни.** *ОстроВ*. URL: <https://www.ostro.org/articles/dopomoga-na-prozhyvannya-vpo-u-2025-rotsi-rozpytyvni-zminy-i515794> (дата звернення: 14.02.2025). **8. Про внесення змін до Комплексної програми підтримки внутрішньо переміщених осіб на період 2023-2024 років:** розпорядження начальника Полтавської обласної військової адміністрації №44 від 20.03.2023 р. URL: <https://poda.gov.ua/documents/138545> (дата звернення: 11.02.2025). **9. Підтримка ВПО Полтави.** URL: <https://vpo.rada-poltava.gov.ua/dovidnyk/> (дата

звернення: 16.02.2025). **10. Волонтерська та гуманітарна допомога в Полтавській області.** *Українське місто.* URL: <https://ukrainian.city/dopomoga/poltava-oblast> (дата звернення: 14.02.2025).

ВПЛИВ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ НА ПСИХОСОМАТИЧНЕ ЗДОРОВ'Я ДОРΟΣЛИХ

Собокар Марія Денисівна,
студентка кафедри психологія
Львівський національний університет «Львівська політехніка»
м.Львів, Україна
maria297@ukr.net

Хронічний стрес є одним із ключових чинників, що негативно впливають на психосоматичне здоров'я дорослого населення. У соціальному середовищі, позначеному нестабільністю, швидким темпом життя та постійним інформаційним навантаженням, люди дедалі частіше стикаються з тривалими стресовими ситуаціями, які виснажують адаптаційні ресурси організму.

Проблема набуває міждисциплінарного значення, адже тривалий стрес провокує широкий спектр порушень – від серцево-судинних до гастроентерологічних і шкірних захворювань. Водночас психоемоційні порушення, зокрема тривога, депресія, порушення сну, можуть не лише бути наслідками стресу, а й чинниками, що поглиблюють психосоматичні прояви.

Теоретичну основу дослідження становлять праці Г. Сельє [1], який описав стадії загального адаптаційного синдрому, та Р. Лазаруса [2], що підкреслив важливість когнітивної оцінки у формуванні стресової відповіді. Проте недостатньо дослідженим залишається механізм впливу хронічного стресу на психосоматичне функціонування дорослих у реаліях українського соціуму.

Метою дослідження є аналіз впливу хронічного стресу на психосоматичне здоров'я дорослих та виявлення факторів ризику і захисних чинників.

Завдання – оцінити рівень стресу, виявити психосоматичні симптоми та проаналізувати їхню взаємозалежність.

Методика: у дослідженні взяли участь 120 осіб віком 25–50 років. Застосовано: – шкалу сприйманого стресу (PSS-10); – опитувальник SCL-90-R для виявлення психосоматичних симптомів; – анкету соціальної підтримки (MSPSS); – біометричні вимірювання (ЧСС, АТ). Обробку даних проведено із застосуванням методів кореляційного та регресійного аналізу.

Результати: більшість учасників з високим рівнем стресу мали підвищені показники за шкалами тривожності, депресії, соматизації. Типові симптоми – головний біль, шлункові розлади, підвищений тиск, серцебиття. Встановлено, що соціальна підтримка має модуляційний вплив: за її наявності інтенсивність симптомів значно нижча.

Висновки: хронічний стрес виступає детермінантом порушення психосоматичного здоров'я. Його вплив посилюється за наявності певних особистісних рис (тривожність, змагальність) та за відсутності соціальної підтримки. Необхідне впровадження психологічної просвіти, тренінгів зі стрес-менеджменту та індивідуальних психокорекційних програм.

Список використаних джерел

1. Сельє Г. Стресс без дистресса. – М.: Наука, 1993. – 124 с. 2. Лазарус Р. Психологический стресс и методы преодоления. – М.: Прогресс, 1984. – 325 с. 3. Derogatis L.R. SCL-90-R: Administration, Scoring, and Procedures Manual. – Minneapolis: NCS Pearson, 1994. 4. Скороходова Т. І. Психосоматичні порушення в контексті стресових ситуацій. – Київ: Інтерпсихологія, 2018. – 214 с. 5. Ткачук О. В. Психосоматична медицина. – Київ: Медицина, 2020. – 304 с.

КОМПРОМІС, ЯК СТРАТЕГІЯ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ

Марусик Юлія Олександрівна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

Школьник Олена Ігорівна,

старша викладачка кафедри філософії,
соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна
marusyk_y@univer.km.ua

У сучасному суспільстві, яке дедалі частіше стикається з конфліктами різного рівня - міжособистісними, соціальними, політичними - особливої уваги набувають ефективні методи їх врегулювання. Одним із найпоширеніших та водночас суперечливих способів є компроміс. Компроміс, як стратегія до вирішення конфліктів, передбачає взаємні поступки сторін задля досягнення спільного рішення. Проте, його застосування викликає численні дискусії серед науковців, адже компроміс не завжди гарантує стійкий мир чи задоволення сторін.

Актуальність теми полягає у зростаючій потребі суспільств у ефективних і мирних формах врегулювання суперечностей. У ситуаціях, коли сторони конфлікту не можуть досягти згоди шляхом односторонніх поступок або домінування, компроміс виступає як прийнятна альтернатива. Це особливо актуально для політичних перемовин, сімейних суперечок, корпоративних спорів та міжнародних відносин [1].

Науковці, такі як Мортон Дойч (Morton Deutsch), Реймонд Коулман та український дослідник Валентин Бурега, вказують на потенціал компромісу як механізму, що може знижувати ескалацію конфлікту та забезпечити стабільний результат, хоча й тимчасовий [2]. У працях українських конфліктологів акцент робиться також на культурному контексті - у деяких культурах компроміс вважається слабкістю, тоді як в інших - проявом зрілості та мудрості.

Методологія дослідження базується на аналізі теоретичних моделей конфліктів, а також вивченні практичних кейсів застосування компромісу в різних сферах. Використано інструменти порівняльного аналізу, якісного інтерв'ювання та вивчення конфліктних ситуацій у політичному, корпоративному й міжособистісному середовищі.

Основні результати дослідження свідчать про те, що компромісна стратегія врегулювання конфліктів, хоча й вважається ефективною у багатьох ситуаціях, має складну природу і не може розглядатися як універсальне рішення [3]. Компроміс дозволяє досягнути оперативного зниження напруги між сторонами конфлікту, створюючи умови для діалогу і подальшого врегулювання. Він відіграє важливу роль у збереженні соціальних відносин, знижуючи ймовірність подальшої ескалації, особливо у міжособистісних чи колективних конфліктах. Водночас, компроміс часто передбачає відмову від частини важливих інтересів або принципів, що може породжувати приховане незадоволення. Наявність відкладених емоцій, внутрішнього конфлікту чи незбалансованих поступок здатна з часом трансформувати конфлікт у нову форму, особливо за відсутності належного постконфліктного супроводу. Дослідження також показало, що компроміс ефективніший у конфліктах із невисоким рівнем емоційного напруження та у ситуаціях, де сторони володіють приблизно рівними позиціями [3]. У контексті глибоко асиметричних конфліктів компроміс може лише закріплювати нерівність. Таким чином, ключовим чинником успішності компромісу є усвідомленість

і добровільність поступок, а також наявність спільної мети, яка перевищує окремі інтереси учасників.

Пропонується модель "динамічного компромісу", оскільки традиційні підходи до врегулювання конфліктів не завжди враховують змінність умов і настроїв сторін. Модель передбачає поетапне узгодження інтересів із можливістю гнучкого коригування домовленостей. У ній акцентується важливість прозорої комунікації, психологічної готовності до співпраці та постконфліктного моніторингу. Такий підхід сприяє запобіганню повторній ескалації конфлікту та формуванню стабільної взаємодії [4].

З огляду на результати дослідження, спрямованого на аналіз компромісу як стратегії врегулювання конфліктів, пропонуються такі рекомендації з метою підвищення ефективності його застосування в практиці соціальних, політичних та міжособистісних взаємодій:

1. Уникати шаблонного підходу до компромісу - важливо враховувати глибину конфлікту, контекст і мотивацію сторін.

2. Впроваджувати в навчальні програми з конфліктології та соціальної роботи модулі з практик ведення переговорів та аналізу компромісу.

3. Розробляти освітні проєкти з розвитку емоційного інтелекту, емпатії та навичок комунікації, що є передумовою досягнення ефективного компромісу.

4. Залучати нейтральних посередників або фасилітаторів у складних конфліктах для оцінки справедливості поступок і підтримки балансу інтересів.

5. Створювати механізми постконфліктного аналізу рішень, що були прийняті на основі компромісу, з метою подальшого вдосконалення стратегій мирного врегулювання.

Таким чином, компроміс виступає не лише як технічний інструмент зниження напруги в конфліктній ситуації, а як цілісний процес, що вимагає високого рівня усвідомленості, комунікативної компетентності та культурної чутливості від усіх учасників. Він може бути ефективним лише за умови, якщо сторони здатні об'єктивно оцінити свої інтереси, виявити спільні цілі та готові до рівноцінного обміну поступками. Прийняття компромісу не має супроводжуватися відчуттям втрати або поразки, а навпаки - має закладати основу для конструктивної взаємодії у майбутньому. Розроблена в межах цього дослідження модель "динамічного компромісу" доводить необхідність адаптивного підходу до переговорного процесу, а також важливість подальшого аналізу наслідків досягнутих домовленостей. Врахування цих аспектів дозволяє не лише ефективно вирішувати конфлікти, а й формувати культуру миру в соціумі загалом.

Список використаних джерел

1. Соціальний конфлікт: інноваційні комунікативні технології врегулювання : практич. посіб. / [Г. М. Бевз, І. В. Петренко, А. І. Гусєв та ін.] ; за наук. ред. Г. М. Бевз, І. В. Петренко ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соціальної та політичної психології. – Київ : ІСПП, 2020. – 144 с. **2. Українське суспільство в умовах війни.** Рік 2024 : колект. монографія / [Є. І. Головаха, С. В. Дембіцький, О. С. Злобіна та ін.] ; за ред. Є. І. Головахи, С. В. Дембіцького. – Київ : Ін-т соціології НАН України, 2024. – 450 с. **3. Власюк Лія.** Конфлікт як можливість: шлях до кращого спілкування та співпраці. [Електронний ресурс] / Лія Власюк // Kyiv Post. – 2024. – 14 липня. – Режим доступу: <https://www.kyivpost.com/uk/post/35806> **4. Прибутько П. С.** Конфліктологія: навч. посіб. / П. С. Прибутько. – Київ: Центр учбової літератури, 2015. – 320 с.

КОНФЛІКТИ В ТРУДОВИХ КОЛЕКТИВАХ: ЯК ЗНАЙТИ БАЛАНС МІЖ КОНКУРЕНЦІЄЮ ТА СПІВПРАЦЕЮ

Михайловський Олександр Миколайович

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

м. Хмельницький, Україна

mykhailovskyi_o@univer.km.ua

Гуменюк Оксана Григорівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри
філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

м. Хмельницький, Україна,

o_gumenyuk@univer.km.ua

Конфлікти є невід'ємною частиною будь-якої взаємодії між людьми, адже там, де є колектив, завжди будуть відмінності у поглядах, інтересах та цілях. Незалежно від того, йдеться про робочий колектив, навчальну групу чи навіть родину, конфлікти виникатимуть, оскільки кожна людина має власний характер, амбіції та переконання.

Проте, особливо актуальним це питання стає саме в трудових колективах, де конкуренція за посади, кар'єрне зростання та ресурси може як стимулювати розвиток, так і призводити до напруженості та непорозумінь. Знайти баланс між здоровою конкуренцією та ефективною співпрацею – ключове завдання, адже саме від цього залежить не лише продуктивність роботи, а й психологічний комфорт усіх співробітників.

Оскільки конфлікти завжди були і будуть частиною будь-якої спільноти, ця тема залишається актуальною в усі часи. Важливо не просто уникати конфліктів, а навчитися правильно ними керувати, щоб перетворювати суперечки на точки зростання, а не на причини розколу в колективі.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена мета дослідження: проаналізувати особливості прояву конфліктів у трудових колективах з урахуванням віднайдення балансу між конкуренцією і співпрацею.

Трудовий конфлікт – це вид соціального конфлікту, об'єктом якого є трудові відносини й умови їхнього забезпечення [1]. Це зіткнення інтересів, цінностей або позицій між учасниками трудового колективу, яке виникає в процесі професійної діяльності. Він може проявлятися на різних рівнях: між окремими працівниками, між групами всередині колективу або між працівниками та роботодавцем. Основними причинами таких конфліктів є розбіжності у поглядах на організацію праці, розподіл обов'язків, систему винагород і кар'єрні перспективи. Незалежно від причин, трудові конфлікти є природною частиною взаємодії в робочому середовищі та вимагають ефективного управління для збереження продуктивності та здорової атмосфери в колективі.

Конфлікти у трудових колективах можуть виникати з різних причин, їх можна поділити на 3 групи: організаційні, психологічні та конкурентні [2]. До організаційних факторів належать несправедливий розподіл обов'язків чи ресурсів, нечітко визначені посадові функції та відсутність чітких правил у роботі. Особистісні та психологічні аспекти пов'язані з відмінностями у характерах, цінностях, цілях та стилі спілкування, що може ускладнювати взаємодію. Крім того, важливу роль відіграє конкуренція – прагнення до кар'єрного зростання, боротьба за матеріальні стимули чи визнання з боку керівництва можуть як мотивувати працівників, так і провокувати конфлікти.

Конкуренція в трудовому колективі – це неоднозначне явище, яке може мати як позитивні, так і негативні наслідки [3]. Адже вона є сильним мотиваційним рушієм, що спонукає працівників до професійного розвитку, самовдосконалення та підвищення продуктивності. Завдяки змаганням між колегами з'являються нові ідеї, підвищується якість роботи, а також формується культура інновацій. Крім того, здорова конкуренція сприяє справедливому розподілу можливостей для кар'єрного зростання, адже кожен прагне проявити свої найкращі якості.

Однак, якщо конкуренція виходить за рамки здорового суперництва, вона може стати причиною стресу, напруженості та конфліктів у колективі. У випадках, коли головним стає не якість роботи, а прагнення обійти суперників будь-якою ціною, виникає ризик недобросовісної поведінки, маніпуляцій або навіть порушення етичних норм. Тому важливо знайти баланс, щоб конкуренція залишалася стимулом для розвитку, а не руйнівним фактором.

Щоб уникнути негативних наслідків нездорової конкуренції, необхідно створювати умови для ефективної співпраці в колективі. Це допоможе зменшити рівень напруги, підвищити довіру між працівниками та зробити робоче середовище більш комфортним і продуктивним.

Баланс між конкуренцією та співпрацею є ключовим чинником для створення здорової та продуктивної атмосфери в трудовому колективі. Якщо конкуренція будується на чесних принципах, вона стимулює професійний розвиток працівників, мотивує їх до досягнення кращих результатів і сприяє зростанню компанії. Водночас надмірне суперництво без правил може призвести до конфліктів, інтриг і зниження ефективності роботи. Саме тому важливо впроваджувати принципи чесної конкуренції, де кожен має рівні можливості, а досягнення оцінюються прозоро та об'єктивно [4].

Не менш важливу роль у досягненні цього балансу відіграє ефективне лідерство. Керівник має бути не лише менеджером, а й лідером, який розуміє потреби команди, підтримує співробітників та вчасно вирішує потенційні конфлікти. Справедливий розподіл обов'язків, заохочення командної роботи та створення комфортного робочого середовища допомагають працівникам не зосереджуватися на внутрішніх суперечках, а працювати на спільний результат.

Окрім управлінських рішень, важливу роль у формуванні згуртованого колективу відіграють тренінги та заходи з розвитку командного духу. Вони допомагають працівникам краще розуміти один одного, налагоджувати ефективну комунікацію та спільно вирішувати робочі завдання. Корпоративні тренінги, тимбілдинги та неформальні заходи не лише покращують атмосферу в колективі, а й зменшують рівень конфліктності.

Отже, поєднання чесної конкуренції, грамотного управління та розвитку командної взаємодії є запорукою ефективної роботи колективу. Створення справедливих умов, надання можливостей для професійного зростання та формування дружньої атмосфери допомагає працівникам працювати продуктивніше, знижує рівень стресу і мінімізує конфлікти. Такий підхід дозволяє уникнути негативних наслідків нездорової конкуренції, перетворюючи суперництво на стимул для розвитку, а не причину непорозумінь чи розколу в колективі.

Список використаних джерел

1. **Примуш М.**, Дубель М. Конфліктологія : навч. посіб. Вінниця : Дон. ім. Василя Стуса, 2023. 47 с. 2. **Миронова О. М.**, Мазоренко О. Конфліктологія : навч. посіб. Харків : ХНЕУ, 2011. 168 с. 3. **Боротьба з конфліктами в колективі в операційному менеджменті** / Н. Шматько та ін. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2021. С. 52–57. 4. **Конкуренція та співпраця в команді:** навіщо вам потрібно і те, і інше. URL: <https://experience.dropbox.com/uk-ua/resources/competitive-vs-collaborative-teams>

ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ЧЛЕНАМИ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Назмієв Антон Олександрович,

доктор філософії,

асистент кафедри психології навчально-наукового

інституту педагогіки і психології,

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м.Лубни, Україна

nazmiev.anton.0603@gmail.com

Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми родинами набуває особливого значення в умовах повномасштабної війни в Україні, що триває з 2022 року. Захисники, які щоденно ризикують життям, потребують комплексної підтримки, що охоплює психологічну, правову, медичну та соціальну допомогу. Водночас їхні родини стикаються з серйозними труднощами, зокрема фінансовою нестабільністю, соціальною дезадаптацією та відсутністю чіткої державної стратегії підтримки. Бойові дії змушують багатьох військових після повернення до цивільного життя проходити складний процес адаптації, який без належного соціального супроводу може ускладнитися посттравматичним стресовим розладом, проблемами у працевлаштуванні та загостренням сімейних відносин.

Попри існування державних програм допомоги, наразі в Україні бракує єдиної системи підтримки військовослужбовців, яка б ефективно функціонувала в реальних умовах війни. Тому питання вдосконалення соціальної роботи з цією категорією громадян стає одним із ключових напрямів державної політики та діяльності громадських організацій.

У науковому середовищі проблема соціальної роботи з військовослужбовцями розглядається досить активно, що підтверджується дослідженнями як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Зокрема, українські дослідники аналізують механізми соціальної адаптації ветеранів, їхні потреби у психологічній реабілітації, правовому захисті та професійній реінтеграції. Однак досі залишається нерозв'язаною проблема практичної реалізації цих напрацювань, оскільки державні програми не завжди відповідають реальним запитам військовослужбовців.

Наразі соціальна робота з військовими в Україні передбачає кілька основних напрямів. Одним із найбільш актуальних є психологічна реабілітація, адже чимало військових повертаються з передової з ознаками ПТСР, що ускладнює їхнє подальше життя в мирному середовищі. Надання психологічної підтримки необхідне не лише самим військовослужбовцям, а й членам їхніх сімей, які часто стикаються з проблемами комунікації та адаптації до нових реалій [1, с. 28]. Важливим є також правовий супровід, адже військові потребують консультацій щодо отримання статусу учасника бойових дій, соціальних гарантій та правового захисту.

Не менш значущим є питання професійної реінтеграції, оскільки багато ветеранів стикаються з труднощами у пошуку роботи або ж потребують перекваліфікації. В Україні вже діють програми, які сприяють навчанню та перекваліфікації військових, однак їхня ефективність потребує суттєвого покращення. Додатково варто приділяти увагу медичному забезпеченню та реабілітації, оскільки чимало військовослужбовців зазнали поранень і потребують тривалого лікування та фізичного відновлення.

Важливою складовою соціальної роботи є і соціально-культурна адаптація, яка передбачає інтеграцію військовослужбовців у цивільне суспільство через освітні, культурні та громадські ініціативи [3, с. 62]. У цьому контексті ефективним

інструментом стають менторські програми та ініціативи підтримки за принципом «рівний-рівному», що дозволяють ветеранам ділитися власним досвідом і допомагати один одному в подоланні труднощів адаптації.

Після 2022 року в Україні значно активізувалася діяльність державних і громадських структур, які займаються соціальною роботою з військовими. Міністерство у справах ветеранів, новостворені центри психологічної реабілітації, а також численні волонтерські організації взяли на себе важливу місію допомоги військовослужбовцям та їхнім сім'ям. Попри це, в країні все ще існують значні виклики, серед яких нестача професійних соціальних працівників, недостатня координація між державними структурами та громадськими організаціями, а також обмежений доступ до якісних соціальних послуг у регіонах.

Перспективи розвитку соціальної роботи в Україні мають бути спрямовані на створення єдиної державної програми підтримки військових та їхніх сімей. Важливим кроком стане розширення навчальних програм для соціальних працівників, які будуть спеціалізуватися на роботі з військовослужбовцями [2]. Також необхідно впроваджувати цифрові рішення, які дозволять військовим та їхнім родинам швидко отримувати необхідну інформацію та консультації. Враховуючи міжнародний досвід, варто запозичувати найкращі практики соціальної адаптації ветеранів, які успішно функціонують у таких країнах, як США, Канада та Велика Британія.

Таким чином, соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в Україні потребує подальшого вдосконалення та комплексного підходу. Війна принесла нові виклики, але також дала поштовх до створення більш ефективних механізмів підтримки. Щоб соціальна допомога відповідала реальним потребам військових, необхідно розширювати доступ до медичних, психологічних та соціальних послуг, сприяти їхній інтеграції у цивільне життя та забезпечити можливості для професійного розвитку. Подальший розвиток соціальної роботи має ґрунтуватися на зміцненні співпраці між державними структурами, волонтерськими ініціативами та громадськими організаціями. Створення єдиної державної системи підтримки, підготовка спеціалізованих кадрів та впровадження сучасних методів реабілітації допоможуть забезпечити належний рівень соціального захисту військових та їхніх родин у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Герасименко О. В., Горбенко І. М., Деточка О. Д. Соціальний супровід військовослужбовців та членів їх сімей: практичні аспекти діяльності посадових осіб військових частин, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки: методичний посібник. Київ, 2023. 132 с. **2. Семигіна Т. В.** Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин та туризму, 2020. 275 с. **3. Шолудько Ю. О.** Соціальний захист військовослужбовців за законодавством України. *Актуальні проблеми сучасного права*. 2018. С. 55–68.

ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ГРУПИ РИЗИКУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ В УМОВАХ ВІЙНИ

Данилевська Олександра Олегівна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна
aleks.korol.97@gmail.com
Науковий керівник – Дуванська Катерина Олександрівна,
асистентка кафедри соціальної педагогіки
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна

Діти групи ризику в освітніх закладах України стикаються з численними труднощами, які суттєво впливають на їхній навчальний процес, соціальну адаптацію та емоційний стан. Як правило, здобувачі освіти цієї категорії перебувають у складних життєвих умовах, включаючи проблеми в сімейному середовищі, фізичні чи психологічні труднощі, а також обмежені можливості для розвитку через соціальні та економічні фактори. Серед них можна виділити дітей з неблагополучних сімей, здобувачів освіти із особливими потребами, сиріт, осіб, які пережили травму чи насильство, а також тих, хто має низьку академічну успішність або демонструє поведінкові порушення.

Фактори, які впливають на цих здобувачів освіти, значно ускладнюють процес навчання та створюють труднощі у розвитку соціальних навичок і емоційної стійкості, необхідних для успішної інтеграції в суспільство. У зв'язку з цим, підтримка дітей групи ризику є важливим завданням для освітньої системи України.

В умовах війни та кризових ситуацій, з якими стикається країна, проблема підтримки дітей групи ризику стає ще більш актуальною. Психологічні травми, які переживають діти, вимагають особливої уваги з боку педагогічних і психологічних служб. Успішна соціалізація таких здобувачів освіти залежить від комплексного підходу до їхнього навчання та психологічної підтримки, а також від створення безпечного та підтримуючого середовища в освітніх закладах.

Отже, для ефективного вирішення цієї проблеми необхідно розробити і впровадити спеціалізовані програми підтримки, орієнтовані на індивідуальні потреби здобувачів освіти, що дозволить створити умови для розвитку їхніх сильних сторін та забезпечить соціально-психологічний супровід в умовах сучасних викликів.

Дослідження проблеми дітей групи ризику в Україні охоплюють різні аспекти соціально-педагогічної роботи. Вчені, зокрема І. Ковчина, Н. Максимова, В. Оржеховська, І. Парфанович, Т. Федорченко, О. Бартош, Є. Матюха, Н. Холодецька, С. Шпенік та інші, визначають категорію "діти групи ризику", досліджують механізми їх соціалізації, адаптації та взаємодії з суспільством. Важливими аспектами їх досліджень є розробка методів соціально-педагогічної та психологічної допомоги такій категорії дітей, зокрема використання ігротерапії, профілактика адиктивної поведінки, корекція девіантних проявів та правове виховання. Вчені також звертають увагу на розвиток індивідуальних програм підтримки для дітей, що сприяє зниженню рівня соціальних відхилень і забезпечує більш ефективну інтеграцію в суспільство.

Успішне функціонування програм підтримки дітей групи ризику передбачає не лише їх розробку та впровадження, а й систематичний моніторинг, оцінювання ефективності та адаптацію до мінливих умов. Для цього необхідно створити єдину міжвідомчу систему взаємодії освітніх, соціальних і медичних установ, що забезпечить

комплексний підхід до супроводу дітей, які мають підвищений ризик соціального відхилення, дезадаптації або емоційних порушень.

Одним із ефективних підходів є реалізація менторських і психосоціальних програм. Наприклад, ініціатива «Покоління Перемоги» від GoGlobal сприяє соціалізації, емоційній стабілізації та профорієнтації старшокласників із прифронтових громад. А проєкт ГО «Українська посмішка» надає тисячам дітей з постраждалих регіонів доступ до цифрових інструментів для навчання та моніторингу психоемоційного стану. Подібні програми поєднують освітню та психосоціальну підтримку, сприяючи повноцінній інтеграції дітей у шкільне середовище.

Цифровізація освітнього процесу відкриває нові можливості для раннього виявлення потреб дитини завдяки інтерактивним тестуванням, електронним щоденникам психоемоційного стану та платформам для індивідуалізованого навчання, що дозволяє не лише підвищити академічну успішність, а й своєчасно виявляти ознаки дезадаптації, тривожності чи депресії. Наприклад, платформи «ПОВІР», «ПОРУЧ» поєднують цифрові рішення з психосоціальним супроводом дітей.

Ефективність програм залежить також від рівня підготовки педагогів. У Києві вже впроваджено програму підтримки вчителів, які працюють із травмованими дітьми, а МОН започаткувало курси першої психологічної допомоги для педагогів і батьків. Ключову роль відіграє впровадження індивідуальних програм психолого-педагогічного супроводу, які враховують специфіку труднощів адаптації, навчання чи поведінки дитини.

Перспективним напрямом є залучення дітей до соціальних, культурних та волонтерських ініціатив, що сприяє формуванню відчуття значущості, причетності до позитивних змін у громаді, розвитку відповідальності та лідерських якостей. Програми менторства, учнівського самоврядування чи локальні соціальні проєкти стають майданчиками для особистісного зростання та переосмислення життєвих перспектив у конструктивному напрямі [1].

Нарешті, важливою умовою сталості програм підтримки є профілактика професійного вигорання освітян, які працюють у складних емоційних умовах. Регулярні тренінги, супервізії, створення емоційно безпечного освітнього середовища, участь у методичних об'єднаннях і професійних спільнотах підвищують якість освітньої взаємодії.

Таким чином, розбудова ефективної системи підтримки дітей групи ризику у закладах загальної середньої освіти має ґрунтуватися на принципах міждисциплінарної взаємодії, інклюзії, інноваційності, сталого розвитку та гуманізму. Такий підхід дозволяє не лише реалізовувати базові права дитини на освіту, розвиток і захист, а й формувати умови для її повноцінної інтеграції в суспільство як активного, відповідального громадянина.

Важливим аспектом розбудови системи підтримки дітей групи ризику є активне залучення батьків до освітнього процесу та створення партнерських відносин між школою, родиною й громадою. Досвід показує, що ефективна співпраця з батьками підвищує рівень довіри до школи, сприяє узгодженості дій у подоланні труднощів дитини та забезпечує сталість позитивних змін у її поведінці й навчанні. Зокрема, залучення батьків до розробки індивідуальних планів супроводу, участь у тренінгах, батьківських клубах або тематичних зустрічах дозволяє не лише підвищити їхню обізнаність, а й зменшити рівень тривоги, що часто супроводжує виховання дитини в складних життєвих обставинах.

Не менш вагомою є й роль громади як простору соціальної підтримки та активної взаємодії. Інтеграція ресурсів місцевих органів влади, неурядових організацій, закладів культури, спорту, охорони здоров'я дає змогу створити розгалужену систему послуг,

орієнтованих на потреби конкретної дитини. Успішні приклади локального партнерства демонструють, що лише спільними зусиллями можна сформувати безпечне, підтримувальне середовище, в якому дитина зможе подолати наслідки травматичного досвіду, соціальної ізоляції чи навчальних бар'єрів [2].

У сучасних умовах війни та соціальних потрясінь особливої актуальності набуває створення кризових центрів при школах, де діти можуть отримати першу психологічну допомогу, пройти короткотермінові відновлювальні програми або бути перенаправленими до відповідних служб. Такі центри мають працювати у тісній координації з центрами соціальних служб, мобільними бригадами психосоціальної підтримки та громадськими організаціями, що спеціалізуються на роботі з дітьми у кризі.

Крім того, важливою умовою сталого розвитку системи підтримки є наукове супроводження програм: аналіз ефективності, збір зворотного зв'язку від учасників, апробація нових підходів і методик. Співпраця з вищими навчальними закладами, залучення експертів з дитячої психології, соціальної педагогіки, інклюзивної освіти сприятиме підвищенню професійного рівня освітян та оновленню змісту освітніх практик.

Таким чином, підтримка дітей групи ризику не може обмежуватись разовими інтервенціями. Вона має стати частиною цілісної стратегії освітньої політики, що поєднує інституційну сталість, професійну компетентність фахівців, інноваційні цифрові рішення та гуманістичну орієнтацію на потреби кожної дитини. Лише за таких умов можливо створити заклад освіти як простір безпеки, розвитку й надії для всіх дітей — незалежно від їхніх життєвих обставин.

Список використаних джерел

1. Ніколенко І. О. Профілактична робота з дітьми та підлітками "групи ризику" / І. О. Ніколенко // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2012. – № 2. – С. 27-30. **2. Харченко С.Я.,** Кальченко Л.В., Золотова Г.Д., Горенко С.В. Соціально-педагогічна робота з дітьми групи ризику: Монографія. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2009. 145 с. **3. Алексєєнко Т. Ф.** Ризикова поведінка : посіб. / Т. Ф. Алексєєнко, С. В. Кушнар'єв. – Вінниця : Фірма Планер, 2013. – 172 с. **4. Христук О. Л.** Психологія девіантної поведінки: навчально- методичний посібник / О. Л. Христук. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ В ГРОМАДІ

Пирог Данило Анатолійович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 Соціальна робота,
ДЗ «Луганський національний університет Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна
d.pyroh@ukr.net

Науковий Керівник – Караман Олена Леонідівна,
доктор педагогічних наук, професор, ректор

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна
karaman.olena.lnu@gmail.com

Відповідно до сучасних реалій 2025 року Україна зіштовхнулась з потенційно значущою кризовою ситуацією, яка загрожує як соціальній так і економічній сферам діяльності. В чому полягає ризик виниклої ситуації? В першу чергу значний вплив на соціальну та економічну сфери на мою думку призвела міграція представників середнього рівня професійної зайнятості до інших країн. Такий значний відтік кадрів призвів до «кадрового голоду» в багатьох критично важливих сферах через що було завдано впливу функціонуванню більшості підрозділів в особливості комерційного сектору діяльності. Так, підприємства, які займались в тому числі виробництвом продукції, а на мій погляд саме виробництво продукції є один із ключових форматів створення додаткової вартості продукції та наповнення економіки країни, стали на грані закриття через відсутність фахівців, які спеціалізувались на організації та координації діяльності та контролю бізнес процесів.

Другим вагомим фактором стала залученість робочого класу до безпосередньої діяльності пов'язаної з орієнтацією територіальних ліній оборони та підтримки Збройних Сил України у належному стані для виконання своїх обов'язків. Даний фактор також призвів до того, що робітничі спеціальності найбільшої критичної необхідності в оборонній сфері фактично були залучені до Збройних Сил України і понад мільйон фахівців різного спрямування були вилучені з економічного сектору та переформатовані з фактичних «джерел створення додаткової цінності для економіки країни» в «фонди утримання з центрального апарату державного сектору». Таким чином ми отримали відтік не тільки керівного, а й функціонального складу робітничих груп.

Ми бачимо, що наразі найкрупніші бізнес групи проводять активну кампанію по залученню молодих фахівців. Так, такі гіганти як поштова служба «Нова Пошта», мережа закладів швидкого харчування «Макдональдс», та інші компанію активно проводять рекламну кампанію по залученню молодих фахівців в середньому 18-21 рік до себе для закриття «кадрового голоду».

Одночасно ситуація, що склалась в країні призводить до критичного дефіциту фінансового балансу держави, однак найбільша критичність ситуації полягає в тому, що робочі місця у обласних центрах були переоснащені і для їх закриття були залучені фактично молоді фахівці з регіональних населених пунктів, що призвело до додаткового росту урбаністичного процесу, що призводить до часткового занепаду мілких сел та громад через відтоки молоді.

Враховуючи вищезазначену інформацію наразі як ніколи важлива підготовка кадрів у Зкладах Вищої Освіти для того, аби надавати всебічну підтримку молоді в громадах задля того, щоб вони мали можливість виконувати свою діяльність на місцях

вкладаючи свої сили у розвиток локальної економіки перерозподіляючи таким чином потенційний людський ресурс зберігаючи його потенціал на місцях. Багато локальних містечок які раніше формувались довкола певної фабрики чи виробничих підприємств наразі залишаються вимираючими через закриття таких підприємств. Та завдяки підтримці держави працівники соціальної сфери мають можливість ознайомлюватись та спілкуватись через сучасні джерела передачі інформації з колегами в Європі для обміну досвідом та залученню потенційних донорів які інвестують в розвиток різних сфер та галузей України для відродження економічного сектору.

Одним з прикладів такої взаємодії є гранти на відкриття підприємств орієнтованих на виробництво зеленої енергетики. Також наразі Європейські партнери активно зацікавлені інвестувати в Україну для підтримки та розвитку її економічного стану з метою стимулювання повернення людей, що виїхали за межі України через ситуацію пов'язану з військовими подіями які негативно сказались на безпеці та забезпеченості населення. Статистичні дані свідчать про те, що все більше молоді бажає вкладатись в розвиток своїх вмінь та навичок і йдуть в робочий сектор паралельно отримуючи освітні рівні бакалаврів та магістрів, що в перспективі підвищує рівень освіченості населення, а це в свою чергу призводить до вищої конверсії та результативності діяльності персоналу пов'язаної з розумовою діяльністю, що зменшує ризики летальних та травматичних ситуацій покращуючи загальну динаміку в країні.

Таким чином моє дослідження направлене на вивчення, аналіз та формування шляхів залученості сучасної молоді в економічні сфери громад. Прагнучи залучитись підтримкою громад для отримання реальних статистичних даних та з підтримкою навчальних закладів по підготовці молодих фахівців експериментальним моделюванням можна буде спробувати спрогнозувати вплив на розвиток економіки локальних громад та місцевих фондів. Якщо молодь перестане масово покидати регіональні підрозділи це призведе в тому числі до екстенсивного розвитку економіки, оскільки кадровий голод змусить роботодавців зменшувати % свого чистого прибутку на користь інвесторів перерозподіляючи активи на фонди заробітних плат для підвищення конкурентної привабливості власних вакансій, що за своїм підсумком призведе до середнього збільшення рівня окладів праці працівників, а відповідно, люди які матимуть більші доходи зможуть зберегти принцип відкладання на чорний день певного % своїх доходів і в той же час за рахунок приросту абсолютно значення окладу це дозволить виділяти більші обсяги коштів для забезпечення власних потреб, що буде активніше стимулювати економіку країни та позитивно відображатись на надходженнях до центральних бюджетів країни, які в свою чергу наразі мають надмірні навантаження для утримання центрального апарату керування та в цілому фінансування Збройних Сил України. Отже при правильному розподілі акцентів у підготовці майбутніх фахівців до захисту молоді в громадах в сферах соціально-економічного характеру робітники соціальної сфери можуть потенційно вплинути на розвиток економіки країни в цілому.

Список використаних джерел

1. **Державна служба статистики України.** URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. **Офіційна Facebook сторінка ресурсу пошуку роботи rabota.ua** URL: <https://www.facebook.com/robotauaofficial>.
3. **Міністерство економіки України** URL: www.me.gov.ua
4. **Єдина державна електронна база з питань освіти.** Вступна кампанія 2024. URL: <https://vstup2024.edbo.gov.ua/statistics/requests-by-university/>
5. **Сторінка з переліком вакансій від компанії Нова Пошта на якій вказується інформація про готовність наймати та навчати студентів без досвіду роботи** URL : <https://novaposhta.ua/career>
6. **Розділ зі спеціалізованими статтями по ринку праці від онлайн ресурсу з пошуку роботи work.ua** URL: <https://www.work.ua/articles/>

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ НА ХАРАКТЕРОЛОГІЧНІ РИСИ ОСОБИСТОСТІ

Акоськіна Тетяна Вікторівна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна
akoskina.tetyana@vu.cdu.edu.ua
Науковий керівник – Миськів Максим Ігорович,
викладач кафедри психології,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна
myskiv.maksym1017@vu.cdu.edu.ua

Вивчення даної теми є досить важливим у сфері психології та соціології. Дослідження впливу військової служби на характерологічні риси особистості є необхідним, оскільки в період військового стану для значної кількості людей проходження військової служби стало новим етапом життя, впродовж якого відбуваються постійні навантаження. Наприклад, такі як високий рівень стресу, надмірні фізичні навантаження, постійний ризик смерті, спостереження смертей та поранень побратимів, необхідність швидко адаптуватись до нових умов середовища, швидко орієнтуватись в ситуації та виробляти оптимальну стратегію поведінки для збереження життя та здоров'я також вагомий вплив має сувора дисципліна та всебічні обмеження. Вплив вище перелічених факторів може мати значний вплив на характерологічні риси особистості, як загартовуючи їх та підсилюючи сильні сторони так і навпаки, вплив може мати негативні наслідки для психіки.

Детальне вивчення теми має значний вплив на розуміння механізмів виникнення змін, їх наслідків та методів терапії. У сучасному світі популяризується звернення уваги на ментальне здоров'я, а особливої уваги набирає питання норми та відхилення і визначення межі між ними. В зв'язку зі змінами в поведінці деяких військовослужбовців прийнято вважати, що будь які зміни після несення служби мають виключно негативних характер і потребують обов'язкової корекції[1]. Така стигматизація створює бар'єри, як для сприйняття військовослужбовцями самих себе серед суспільства так і навпаки. Виникають труднощі з самореалізацією та загалом позицією в цивільному середовищі, що створює значний соціальний і психологічний виклик. Щоб розуміти даний феномен потрібно знати особливості характерологічних змін, механізми їх виникнення та методи впливу та корекції.

Проблемою дослідження характерологічних здібностей займається багато вчених. Найпоширенішими концепціями в розрізі даної теми є роботи таких психотерапевтів та психіатрів, як Реймен Бернард Кеттел, Ян Стреляу, Шмішек та інші.

Вперше термін «характер» було введено давньогрецьким філософом Теофастом, що означає «риса», «ознака», «відбиток». Це те, що визначає значимі вчинки людини, а не випадкові реакції та ті чи інші стимули, обставини[5].

Розуміння особистісних характеристик дозволяє розробити індивідуалізовані психокорекційні програми, які спрямовані на подолання наслідків впливу військової служби на особистість[4]. Це особливо актуально у зв'язку з великою кількістю військовослужбовців.

Для дослідження впливу військової служби на особистість використовувалися методи психологічного тестування, опитування військовослужбовців, а також спостереження за їх поведінкою у різних умовах військової служби. Основними

інструментами були: класичні психологічні опитувальники для оцінки основних характеристик особистості, а саме «Опитувальник акцентуцій характеру Леонгарда-Шмішека», 16-ти факторний опитувальник Кеттела та методика «Вивчення структури темпераменту» Яна Стреляу[6].

Вплив військової служби на характерологічні риси особистості постійно вивчають науковці, оскільки в стані війни перебуває не одна країна і в різні часові періоди, це питання є актуальним та водночас складним для вивчення. Наприклад, у наукових статтях найчастіше вивчаються такі наслідки, як тривожність, депресивність та посттравматичний стресовий розлад. Крім цих ознак важливим викликом є розуміння впливу на характерологічні риси особистості і чи можуть вони взагалі змінюватись під тиском даних обставин. Людина після переживання таких травмуючих подій може змінювати патерни поведінки, особливості реагування в окремих ситуаціях, емоційні прояви також можуть зазнавати змін. Якщо розглядати основоположну концепцію характерологічних рис, то на їх формування впливають фактори, що успадковуються, наприклад, тип нервової системи, тобто для зміни характерологічних рис потрібно впливати на зміни і у вроджених особливостях. Розгляд проблематики під даним кутом спонукає замислитись чи можливий взагалі такий істотний вплив. Характерологічні риси є складовою частиною особистості.

Дане дослідження буде проведено відслідковуючи характерологічні риси особистості на початку проходження військової служби та через рік після проведення первинного тестування. Такий часовий діапазон дозволить розкрити питання наявності впливу військової служби на характерологічні риси особистості.

Отже, вивчення змін характерологічних ознак особистості є складною але важливою темою. Соціум та оточення людини як ніщо інше може стати надійним помічником у подоланні наслідків війни. Особливо це стосується людей, які залежать від думки оточення [1]. Розуміючи вплив військової служби на характерологічні ознаки особистості, можна створити якісні методи психотерапії та реабілітації індивіда, також проводити психоедукацію для розвитку обізнаності в можливих змінах.

Список використаних джерел

1. Станчишин В. Емоційні гойдалки війни. Роздуми психотерапевта про війну. – 2-ге вид., доп – К. : Віхола, 2024. – 312 с. **2. Приходько І. І.,** Кучеренко Н. С., Кучеренко С. М. Засади психологічного забезпечення службово-бойової підготовки майбутніх офіцерів технічного профілю Національної гвардії України : монографія. Харків : НА НГУ, 2021. 165 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://go.microsoft.com/fwlink/p/?LinkId=255141> **3. Медвідь М. М.,** Медвідь Ю. І., Ктігоров М. О. Роль і місце соціально-гуманітарних та правових дисциплін в системі підготовки військовослужбовців Національної гвардії України: матеріали круглого столу (м. Київ, 30 жовтня 2023 р.). Київ: Київський інститут Національної гвардії України, 2023. 158 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://go.microsoft.com/fwlink/p/?LinkId=255141> **4. Кокун О.М.,** Пішко І.О., Лозінська Н.С., Олійник В.О., Хоружий С.М., Ларіонов С.О., Сириця М.В. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами : метод. посіб. К. : 7БЦ, 2023. 175 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://go.microsoft.com/fwlink/p/?LinkId=255141> **5. Підбуцька Н. В.** Індивідуально-характерологічні особливості студентів технічних та гуманітарних спеціальностей / Н. В. Підбуцька // Теоретичні і прикладні проблеми психології. - 2013. - № 3. - С. 191-196. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipp_2013_3_34 **6. Кокун О.М.,** Пішко І.О., Лозінська Н.С., Копаниця О.В., Малхазов О.Р. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі

миротворчих підрозділів: Методичний посібник. – К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2011. – 281 с.
[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309843.pdf>

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА МОТИВАЦІЮ У МОЛОДІ

Фарима Ірина Василівна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 053 «Психологія»,

Національний університет «Львівська Політехніка»,

м. Львів, Україна,

irinafarima5@gmail.com.

Науковий керівник – Войцеховська Оксана Володимирівна,

кандидат психологічних наук, доцент,

практичний психолог в закладах освіти,

Національний університет «Львівська Політехніка»,

м. Львів, Україна,

voitsekhovskaloksana@gmail.com

Останні десятиліття розвиток технологій дає унікальні можливості для встановлення соціальних зв'язків, комунікації та загалом розширює перспективи. Соціальні мережі стали невідемним аспектом людської взаємодії впливаючи на їхнє спілкування, поведінку, стереотипи та мотивацію [1; 2]. Втім такий всеохоплюючий розвиток платформ включає в себе як тозитивні, так і негативні ефекти для формування рівня продуктивності, мотивації та загалом психічного здоров'я. Досить значущим є питання, який вплив мають соціальні мережі на рівень мотивації у молоді, та чи можна їх використати для формування продуктивності та виконання практичних завдань.

Останні дослідження в психології й соціології дають зрозуміти, що соціальні мережі мають досить різний вплив на мотивацію молоді [1–4]. З одного боку, вони здатні бути джерелом натхнення та позитивного імпульсу, завдяки доступу до історій успіху, самовираження та можливості засновувати особистий бренд. З іншого боку, соцмережі часто стають причиною прокрастинації, зниження самооцінки у зв'язку із порівнянням себе з іншими та створення ідеалізованих образів. Такі дослідження, які були проведені Березовською Л.І., Гречановською О.В., Мегем О.М., Потапюком Л.М., показали взаємозв'язок між тривалістю перебування у соціальних мережах та психологічним благополуччям, задоволеністю життям, ставлення до себе, комунікативними здібностями, а також були зроблені висновки, що вплив соцмереж має і негативний, і позитивний ефект і якщо збалансувати спосіб використання соцмереж то можна зменшити негативний вплив [1, с. 26–30; 2, с. 46–48].

Попри значну кількість досліджень, що вивчають вплив соціальних мереж на поведінку, самооцінку та благополуччя молоді є декілька аспектів, які залишаються не до кінця вивченими [3–6]. Зокрема, необхідно дослідити різницю у вмотивованості залежно від частоти проведеного часу та частоти перевірки соцмереж. Крім того дослідження взаємозв'язку між проведеним часом у соцмережах та мотивацією до виконання робочих чи навчальних завдань є недостатньо чітко розвинутих.

Метою цього дослідження є вивчення впливу соціальних мереж на мотивацію молоді та до виконання навчальних чи робочих завдань. Завданням є:

1. Оцінити вплив соціальних мереж на продуктивність та мотивацію до виконання завдань.
2. Визначити, які фактори в соціальних мережах найбільше впливають на рівень мотивації.
3. Виявити, як тривалість перебування в соціальних мережах корелює з продуктивністю та мотивацією у молоді.

З метою виявлення особливостей впливу соціальних мереж на рівень мотивації та продуктивності молоді було проведено онлайн-опитування, у якому взяли участь 60 респондентів. Аналіз отриманих результатів дозволив окреслити кілька ключових тенденцій, що характеризують поведінку молоді у соціальних мережах. Дослідження впливу соціальних мереж на мотивацію молоді проводилось за допомогою кореляційного аналізу, що дозволяє виявити взаємозв'язки між різними змінними, які описують поведінку респондентів в соціальних мережах та їх мотивацію до виконання завдань. Кореляційний аналіз дозволив виявити певні закономірності, що мають значення для розуміння впливу соціальних мереж на рівень мотивації та продуктивності.

Результати кореляційного аналізу представлені в Таблиця 1.

Таблиця 1 – Аналіз кореляційних зв'язків «Вплив соціальних мереж на мотивацію у молоді»

	Як часто ви берете участь в онлайн-спільнотах, пов'язаних з вашими професійними інтересами?	Як часто ви перевіряєте свої соціальні мережі?	Як часто ви довго проводите час в соціальних мережах?	Як би ви оцінили свою продуктивність на роботі/навчанні після використання соціальних мереж?	На скільки використання соціальних мереж підвищує вашу мотивацію до виконання робочих або навчальних завдань?	Як часто ви відчуваєте стрес або тривогу через соціальні мережі?	Як часто ви можете зосередитися на завданні після того, як перевірите соціальні мережі?	Чи відчуваєте ви стрес після тривалого часу, проведеного в соціальних мережах?
Як часто ви берете участь в онлайн-спільнотах, пов'язаних з вашими професійними інтересами?	1,000							
Як часто ви перевіряєте свої соціальні мережі?	-0,004	1,000						
Як часто ви довго проводите час в соціальних мережах?	0,117	-0,044	1,000					
Як би ви оцінили свою продуктивність на роботі/навчанні після використання соціальних мереж?	0,227	0,036	0,128	1,000				
Соціальних мереж підвищує вашу мотивацію до виконання робочих або навчальних завдань?	0,363	0,062	0,278	0,197	1,000			
Як часто ви відчуваєте стрес або тривогу через соціальні мережі?	0,014	0,093	0,222	-0,214	-0,029	1,000		
на завданні після того, як перевірите соціальні мережі?	0,117	0,071	-0,020	0,193	0,199	-0,066	1,000	
Чи відчуваєте ви стрес після тривалого часу, проведеного в соціальних мережах?	-0,018	-0,123	0,131	-0,186	-0,115	0,606	0,066	1,000

Джерело: розроблено автором.

Результати кореляційного аналізу свідчать про наявність переважно слабких та помірних кореляційних зв'язків між частотою користування соціальними мережами та рівнем мотивації й продуктивності молоді. Зокрема, виявлено позитивний зв'язок між оцінкою власної продуктивності та частотою використання соціальних мереж із навчальною метою ($r=0,252$). Спостерігається також помірний взаємозв'язок між частотою перевіряння соцмереж і впливом соцмереж на продуктивність ($r=0,229$). Водночас, зв'язок між мотивацією до виконання завдань після використання соціальних мереж та оцінкою власної продуктивності виявився слабким, проте позитивним ($r=0,214$). Це може свідчити про те, що соціальні мережі, за умови цілеспрямованого використання, можуть бути чинником, який підтримує мотивацію та сприяє ефективному виконанню завдань.

Результати дослідження свідчать, що соціальні мережі можуть як позитивно, так і негативно впливати на мотивацію молоді. Переважно виявлені слабкі та помірні позитивні кореляції між навчальним використанням соцмереж і рівнем продуктивності, що вказує на потенціал платформ як джерела підтримки мотивації за умови усвідомленого користування. Доцільним є подальший аналіз впливу конкретних платформ (Instagram, TikTok тощо), типів контенту та індивідуальних особливостей

користувачів на рівень мотивації, а також глибше дослідження зв'язку між частотою використання соцмереж і виконанням навчальних чи робочих завдань.

Список використаних джерел

1. Березовська Л. І., Гречановська О. В., Мегем О. М., Потапюк Л. М. Вплив соціальних мереж на психологічне благополуччя молоді. *Психологічні перспективи*. 2022. № 39. С. 25–34.
2. **Березовська Л. І.** Вплив соціальних мереж на психологічне благополуччя особистості. *Наукові записки НаУКМА. Психологія і педагогіка*. 2021. Т. 4. С. 45–50.
3. **Кучаковська Г.** Соціальні мережі як засіб інформаційної підтримки навчального процесу. *Філологічний часопис*. 2021. №1. С. 47–52.
4. **Шаварин О.** Вплив соціальних мереж на формування ідентичності молоді. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2024. №1. С. 120–128.
5. **Нагнібіда В. О.** Вплив інтернет-спілкування на процес соціалізації підлітків. *Наукові записки Запорізького національного університету*. 2023. №2. С. 85–90.
6. **Холоїмова І. В.** Використання соціальних мереж у навчальному процесі: перспективи та виклики. *Збірник наукових праць Національного гірничого університету*. 2022. №5. С. 37–42.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ СТУДЕНТІВ ПЕРЕМІЩЕНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Лисенко Михайло Миколайович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна

Дослідження психолого-педагогічного портрета студентів переміщеного закладу вищої освіти зумовлена безпрецедентними викликами, спричиненими повномасштабною війною в Україні, що призвела до вимушеної релокації тисяч студентів та десятків університетів. У цій надзвичайній ситуації молоді люди стикаються не лише з академічними труднощами, а й з психологічними наслідками травми, адаптацією до нового середовища, невизначеністю майбутнього та розривом соціальних зв'язків. Розуміння унікальних психолого-педагогічних особливостей цих студентів, їхніх потреб, проблем та ресурсів є критично важливим для розробки ефективних програм психологічної підтримки, адаптації освітнього процесу та створення сприятливих умов для їхнього навчання та особистісного розвитку, що є запорукою збереження людського капіталу країни та її майбутнього відновлення.

Внутрішньо переміщена особа – це людина, яка була змушена залишити своє постійне місце проживання через обставини, що загрожують її життю, здоров'ю чи безпеці, але при цьому залишилася в межах своєї країни. На відміну від біженців, які перетинають міжнародні кордони в пошуках захисту, внутрішньо переміщені особи залишаються під юрисдикцією свого власного уряду [1].

Внутрішньо переміщені студенти є частиною внутрішньо переміщених осіб, які через вимушені обставини залишили свої домівки, але продовжують здобувати вищу освіту. Соціальний портрет цієї групи студентів включає низку характеристик, які визначають їхнє соціальне становище, потреби, виклики та адаптаційні можливості в новому середовищі.

Надамо основні характеристики соціального портрета внутрішньо переміщених студентів:

1. Соціально-демографічні особливості: Здебільшого це молоді люди віком від 17 до 25 років, які продовжують здобувати освіту в університетах, інститутах чи коледжах. Гендерний розподіл серед них зазвичай рівномірний, хоча можуть бути незначні відхилення залежно від спеціалізації або регіону.

2. Освітній рівень та академічна адаптація: Ці студенти, як правило, були змушені перервати навчання в попередніх закладах. Вони можуть мати різний рівень початкової підготовки, що впливає на їхню академічну успішність у новому ЗВО. Часто вони стикаються з труднощами через відмінності в навчальних програмах, втрату матеріалів, перерву в навчанні або значні емоційні переживання, пов'язані з переміщенням.

3. Соціально-економічний стан: Багато переміщених студентів переживають **фінансові труднощі**, зумовлені втратою сімейних доходів та додатковими витратами на новому місці (оренда житла, транспорт). Хоча деякі отримують державну чи міжнародну допомогу, її обсяг часто є недостатнім для покриття всіх потреб.

4. Соціальні зв'язки та адаптація: Залишивши звичне соціальне середовище, ці студенти нерідко відчувають соціальну ізоляцію. Їм потрібен час для формування нових зв'язків. Часто саме заклади вищої освіти стають ключовим місцем соціалізації, де вони можуть знайти підтримку серед одногрупників, викладачів та соціальних служб.

5. Психосоціальні виклики: Серед цих студентів поширені такі емоційні стани, як стрес, тривога та депресія, що є наслідком травматичного досвіду, невизначеності майбутнього та необхідності адаптуватися до нових умов. Багато з них потребують психологічної допомоги для подолання наслідків переміщення та успішної інтеграції.

6. Мотивація та перспективи: Попри значні труднощі, переміщені студенти часто демонструють високу мотивацію до навчання, розглядаючи освіту як важливий інструмент для побудови кращого майбутнього та виходу зі складних обставин. Їхня успішна інтеграція значною мірою залежить від **системної підтримки з боку університету**, доступу до необхідних ресурсів та їхніх власних адаптаційних можливостей.

Психолого-педагогічний портрет внутрішньо переміщених студентів включає особливості їхньої соціальної адаптації та інтеграції в нове середовище:

1. Втрата соціальних зв'язків: Багато хто втратив свої звичні соціальні мережі, що ускладнює адаптацію до нового середовища та вимагає допомоги у налагодженні нових стосунків та входженні до нових соціальних груп.

2. Труднощі інтеграції: Відмінності в культурних традиціях, менталітеті та відчуття ізоляції створюють перешкоди для інтеграції у нові студентські колективи. Університети мають докладати цілеспрямованих зусиль для полегшення цього процесу.

3. Потреба у комплексній підтримці: Переміщені студенти потребують посиленої соціальної підтримки, включаючи матеріальну допомогу (житло, харчування), а також психологічний супровід для успішної адаптації.

Отже, психолого-педагогічний портрет внутрішньо переміщених студентів демонструє складний комплекс соціальних, економічних та психосоціальних викликів, з якими вони стикаються у нових умовах життя і навчання. Їхня ситуація вимагає спеціальної уваги та підтримки з боку освітніх закладів, держави та громадських організацій для забезпечення рівних можливостей в освіті та успішної соціальної інтеграції.

Список використаних джерел

1. Бльок Н. В. Термінологія та понятійна характеристика внутрішньо переміщених осіб. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 142-147. **2. Карпенко О.** Соціально-педагогічна підтримка студентів в умовах війни. *Перспективи та інновації науки. Педагогіка. Психологія. Медицина*. 2023. № 12 (30). С. 267-276. **3. Малиха М. І.** До проблеми сутності поняття «внутрішньо переміщені особи»: державна політика та регіональна практика. *Грані*. 2015. № 8. С. 6-11.

Тематичний напрям 12

ТОЧНІ НАУКИ



ТЕНЗОРНИЙ АНАЛІЗ ДЛЯ ЗАДАЧ КІБЕРБЕЗПЕКИ ТА ПОШУКУ АНОМАЛІЙ В КРИТИЧНІЙ ІНФРАСТРУКТУРІ НА БАЗІ ТЕХНОЛОГІЙ ШІ

Дорогий Ярослав Юрійович,

доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри прикладної математики та інформатики,
Донецький національний технічний університет,
м. Дрогобич, Україна
yaroslav.dorohyi@donntu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-3848-9852>

Цуркан Василь Васильович,

кандидат технічних наук, доцент, доцент спеціальної кафедри №5,
Інститут спеціального зв'язку та захисту інформації
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
м. Київ, Україна
v.v.tsurkan@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1352-042X>

Зростання складності кіберзагроз для критичної інфраструктури вимагає нових підходів до забезпечення кібербезпеки. Традиційні методи виявлення аномалій не здатні ефективно обробляти великі обсяги багатовимірних даних. Тензорний аналіз є перспективним методом для моделювання та аналізу таких даних, що дозволяє виявляти аномалії та прогнозувати загрози. Однак його впровадження стикається з проблемами адаптації до реальних систем, високою обчислювальною складністю та необхідністю інтеграції з існуючими інструментами захисту. Таким чином, розробка ефективних методів застосування тензорного аналізу для задач кібербезпеки є актуальним завданням для забезпечення захисту критичної інфраструктури.

У статті [1] розглядається архітектура систем управління інформаційною безпекою, яка базується на моделюванні. Автори акцентують увагу на важливості інтеграції моделей для створення більш ефективних і надійних систем безпеки. Зокрема, описано підходи до моделювання інформаційних систем, які забезпечують гнучкість і масштабованість у розробці засобів захисту даних і реагування на загрози. Цей підхід є важливим для систем, що вимагають високої адаптивності до змінних умов кіберзагроз. Тензорний аналіз може бути використаний для виявлення пошкоджень у структурі, таких як мости, шляхом об'єднання даних з різних сенсорів і виділення характеристик. Наприклад, алгоритм, що використовує тензорний аналіз, показав високу ефективність у виявленні пошкоджень, перевершуючи традиційні методи, такі як аналіз хвильової енергії [2]. Цей підхід дозволяє виявляти аномалії, які можуть свідчити про структурні пошкодження, з високою точністю. Тензорний аналіз також ефективний для відновлення відсутніх даних у мережевих системах. Локалізована модель завершення тензорів (LTC) використовує сильні локальні кореляції даних для формування та відновлення підтензорів з нижчим рангом, що підвищує точність відновлення даних [3]. Це особливо важливо для мережевих систем, де часткові вимірювання можуть бути критичними для різних інженерних завдань. Дослідження [4] розглядає застосування тензорних моделей для представлення та аналізу критичної інфраструктури. Тензорний підхід дозволяє моделювати складні взаємозв'язки між компонентами інфраструктури, що необхідно для виявлення потенційних загроз і забезпечення безпеки. Описано, як тензорні методи можуть бути застосовані для покращення аналізу та моніторингу таких інфраструктур, особливо в умовах високої складності та взаємозалежності елементів.

Далі розглянемо застосування тензорного аналізу для моделювання енергетичної системи як критичної інфраструктури. Тензорні методи дозволяють обробляти дані з різних компонентів системи, що забезпечує ефективне виявлення аномалій та прогнозування загроз. Далі буде представлена математична модель для аналізу цих даних.

Нехай енергетична система складається з m елементів (генератори, трансформатори, лінії передачі електроенергії тощо), і для кожного елементу i на кожен момент часу t збираються n вимірів, що характеризують його стан (наприклад, рівень напруги, потужність, температура тощо).

Тензор $\mathcal{X}$, який описує стан енергетичної системи впродовж часу, можна записати як тривимірний масив (1):

$$\mathcal{X} \in R^{T \times m \times n}, \quad (1)$$

де:

T – кількість точок часу (наприклад, кількість годин або хвилин),

m – кількість елементів енергетичної системи,

n – кількість вимірів для кожного елемента.

Кожен елемент тензора $\mathcal{X}_{t,i,j}$ можна описати наступним чином:

$\mathcal{X}_{t,i,j}$ = значення вимірювання для елемента i в момент часу t для параметра j

Опис елементів тензора наступний:

t – індексує момент часу, для якого проводиться вимірювання (наприклад, кожна хвилина або година),

i – індексує елемент енергетичної системи (наприклад, трансформатор, генератор, лінія передачі тощо),

j – індексує конкретний тип вимірювання для елемента (наприклад, напруга, потужність, температура).

Формування тензора для енергетичної системи включає кілька основних етапів. Спочатку визначаються ключові компоненти системи, такі як генератори, трансформатори, лінії передачі та розподільчі вузли. Для кожного з цих елементів вибираються параметри, які необхідно відстежувати, зокрема напруга, потужність, температура та вібрація.

Наступним етапом є збір даних, що здійснюється через сенсори, SCADA-системи або інтелектуальні пристрої, які забезпечують безперервний моніторинг параметрів. Зібрані дані організовуються у тензорну структуру, яка має розмірність $T \times m \times n$, де T – кількість точок часу, m – кількість компонентів енергетичної системи, n – кількість параметрів для кожного компонента.

Зібрані дані зберігаються у відповідних форматах, таких як CSV, JSON або HDF5, що дозволяє забезпечити їх доступність для подальшого аналізу. Розглянемо далі випадок з неповними даними тензора.

Далі, для пошуку аномалій у тензорі з неповними даними можна застосовувати метод паралельного факторизаційного тензорного завершення (ПФТ), який дозволяє ефективно відновлювати відсутні значення на основі структурних кореляцій між вимірами тензора та одночасно виявляти аномалії. ПФТ спрямований на факторизацію тензора на кілька матриць (факторних компонентів), що дозволяє виявляти відсутні дані, зберігаючи локальні й глобальні залежності.

Кроки методу пошуку аномалій з використанням ПФТ наступні:

1. *Попереднє заповнення неповних даних за допомогою ПФТ.* Формулювання задачі для ПФТ виглядає наступним чином (2):

$$\mathcal{T} \approx \sum_{k=1}^R A_k^{(1)} \circ A_k^{(2)} \circ \dots \circ A_k^{(N)}, \quad (2)$$

де:

$\mathcal{T}$ – неповний тензор,

$A_k^{(i)}$ – матриці, що представляють фактори для кожного виміру i ,

R – кількість факторів для кожного виміру,

◦ – позначення для елементного добутку.

Метою цього кроку є мінімізація різниці між відновленими значеннями та фактичними даними, при цьому збереження взаємозв'язків між різними вимірами тензора.

2. *Визначення аномалій.* Після завершення процесу відновлення тензора, аномалії можна визначити як відхилення між фактичними значеннями і тими, що були відновлені за допомогою ПФТ. Точки, де різниця перевищує заданий поріг, вважаються аномальними.

Для кожного елемента $T_{i,j,k}$ в тензорі різницю між фактичним значенням $T_{i,j,k}$ та відновленим значенням $T'_{i,j,k}$ можна обчислити через (3):

$$\Delta T_{i,j,k} = |T_{i,j,k} - T'_{i,j,k}|. \quad (3)$$

Якщо $\Delta T_{i,j,k} > \delta$, де δ – поріг аномалії, то $T_{i,j,k}$ вважається аномальним.

3. *Ідентифікація аномалій з використанням методів машинного навчання.* Після відновлення тензора за допомогою ПФТ та порівняння фактичних та відновлених значень, наступним етапом є застосування методів машинного навчання для класифікації точок як аномальних чи нормальних. Пропонується використати для цього кроку GAN. Для виявлення аномалій після навчання моделі GAN, порівнюються згенеровані та реальні відновлені значення тензора. Аномалії визначаються на основі різниці між згенерованими та реальними значеннями. Якщо ця різниця перевищує заданий поріг, елемент вважається аномальним.

4. *Адаптація алгоритму до нових даних.* Оскільки тензори можуть змінюватися з часом через динамічні зміни в критичних інфраструктурах, алгоритм має можливість адаптуватися до нових даних. Інкрементне навчання на основі GAN дозволяє адаптувати модель до нових даних без необхідності перепідготовки на всьому наборі. Процес включає збереження параметрів генератора та дискримінатора після початкового навчання, що дає можливість поступово оновлювати модель з використанням нових спостережень. Оновлення моделі здійснюється через малі пакети даних (mini-batches), що дозволяє ефективно адаптуватися до змін у критичних інфраструктурах. Для уникнення катастрофічного забування застосовуються методи регуляризації, а також постійно оцінюються порогові значення для виявлення аномалій. Такий підхід забезпечує швидку адаптацію моделі, зменшуючи витрати ресурсів і покращуючи точність виявлення аномалій.

У дослідженні розглянуто використання технологій ПФТ та GAN для виявлення аномалій у критичних інфраструктурах. ПФТ дозволяє відновлювати відсутні дані, а GAN – генерувати відновлені значення та виявляти аномалії через порівняння з реальними даними. Інкрементне навчання забезпечує адаптацію моделі до нових даних. Комбінація цих методів підвищує точність і надійність виявлення аномалій, що важливо для забезпечення безпеки критичних систем.

Список використаних джерел

1. **Dorohyi I., Mokhor V., Tsurkan V., & Bakalinskyi O.** (2023). Model-Based Information Security Management Systems Architecture. CEUR Workshop Proceedings (Selected Papers of the XXIII International Scientific and Practical Conference “Information Technologies and Security” (ITS 2023), Kyiv, Ukraine, November 30, 2023), Vol. 3887, pp. 83-97. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14570186>. 2 **Anaissi, A.,** Alamdari, M., Rakotoarivelo, T., & Khoa, N. (2018). A tensor-based structural damage identification and severity assessment. Sensors (Basel, Switzerland), 18. <https://doi.org/10.3390/s18010111>. 3. **Xie, K.,** Wang, X.,

Wang, X., Chen, Y., Xie, G., Ouyang, Y., Wen, J., Cao, J., & Zhang, D. (2019). Accurate recovery of missing network measurement data with localized tensor completion. *IEEE/ACM Transactions on Networking*, 27, 2222-2235. <https://doi.org/10.1109/TNET.2019.2940147>.

4. Дорогий Я.Ю., Цуркан В.В., Кравчук В.С. (2024). Тензорна модель представлення критичної інфраструктури. *Інформаційні технології та безпека. Матеріали XXIV Міжнародної науково-практичної конференції ІТБ-2024*, Київ: Інжиніринг, с. 97-100. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14592839>.

МАТЕМАТИЧНИЙ ОПИС ТА КОМП'ЮТЕРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПОВЕДІНКИ ФОРМОЗМІНЕННЯ КАНТИЛЕВЕРУ З ПАЛАДІО ПРИ ВЗАЄМОДІЇ З ВОДНЕМ

Любименко Олена Миколаївна,

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
Донецький національний технічний університет,

м.Дрогобич, Україна,

olena.liubymenko@donntu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-5935-6891>

Фельдман Едуард Петрович,

доктор фізико-математичних наук, професор,
завідувач відділу, Відділ фізики вугілля та гірничих порід ,

Відділення фізики гірничих процесів

Інституту геотехнічної механіки ім. М.С.Полякова

Національної академії наук України,

м.Дніпро, Україна

edward.feldman.40@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7648-1849>

Комплексна візуалізація фізичної та математичної моделі регулювання водневої проникності металів та сенсорів, яка враховує внутрішні напруження, дозволяє точно обґрунтувати рівняння дифузійної кінетики, які важко вирішити явно [1]. Параметри переносу водню залежать від технологічних особливостей виготовлення конкретної партії металу та методів обробки його поверхні, що обмежує використання загальних "табличних даних". Хоча грубі оцінки параметрів з похибкою в кілька порядків зазвичай відомі, необхідний алгоритм для уточнення цих значень на основі експериментальних даних для конкретних матеріалів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Методи моделювання сенсорів [2], засновані на хімічних реакціях і фізичних процесах, а також підходи до обробки даних із сенсорів, сприяють кращому розумінню цих взаємодій. Завдяки використанню сучасних методів моделювання, таких як нейронні мережі та статистичні методи [3], сенсори можуть забезпечувати високу точність і надійність вимірювань, що є критично важливим для точного моніторингу та контролю.

Дослідження технології на основі п'єзоелектричних матеріалів [5-6] відкриває нові можливості для створення автономних сенсорних систем. Особливу увагу приділено інтерфейсам для збору та обробки даних із сенсорів, що є критично важливим для забезпечення комунікації між сенсорами та іншими компонентами системи, які сприяють підвищенню безпеки та ефективності транспортних засобів.

Використання наноструктурованих матеріалів та гнучких електронних матеріалів дозволяє створювати сенсори з покращеними характеристиками, такими як чутливість і гнучкість [9]. Моделювання сенсорів, особливо при обробці великої кількості даних, може вимагати значних обчислювальних ресурсів, що може бути проблематичним для деяких користувачів або застосувань. Програми для моделювання можуть демонструвати некоректну поведінку при обробці екстремально малих або великих значень, що може обмежувати їх застосування в певних умовах. Інтеграція нових матеріалів і технологій у існуючі системи може бути складною і вимагати значних витрат часу та ресурсів. Ефективність сенсорів може залежати від зовнішніх умов, таких як температура, вологість та інші фактори, що можуть впливати на точність вимірювань і стабільність роботи сенсорних систем [7].

Отже, для дослідження впливу водню на сенсор у датчику пропонується метод, що базується на чисельному підході для аналізу зміни концентрації, властивостей пружних тіл та їх реакції на зовнішні сили. В якості модельного матеріалу розглянемо паладій, оскільки в промисловості для підвищення чутливості сенсорів наносять наночастиці паладію на основу для сенсору.

Мета: розробити математичну модель, яка описує зміну форми пластини сенсору та концентрацію водню в пластині паладію під час контакту з газоподібним воднем.

Для дослідження використовували математичну модель процесу дифузії водню в металевому кантилеверу. Модель базується на рівнянні дифузії Фіка, яке описує розподіл концентрації водню в пластині як функцію часу та просторових координат [8]:

$$\frac{\partial^2 c}{\partial x^2} - \frac{1}{D} \frac{\partial c}{\partial t} - \frac{(3\lambda + 2\mu)}{D} w B_c c \left(\frac{\partial}{\partial x} \frac{\partial u}{\partial t} \right) = 0, \quad (1)$$

де u_x – проекція вектору переміщення на вісь x ;

λ, μ – модуль пружності Ламе;

w – коефіцієнт лінійного розширення матеріалу під дією водню;

D – коефіцієнт дифузії водню.

Під час одностороннього насичення кантилеверу з паладію зі стороною $l(0)$ в ньому виникають водневі напруження, та він піддається з одного боку стисканню зі сторони $l(h)$, а з іншого розтягненню $l(0)$ (рис.1.)

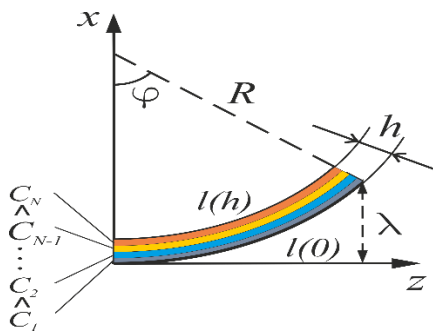


Рисунок 1 – Кантилевер з паладію, який насичується воднем

Результати експериментів показують [9], що справедлива емпірична формула для зв'язку видовження вільного (незакріпленого) паладієвого кантилеверу з концентрацією водню в ній:

Для моделювання процесу розподілу водню в металевій пластині з часом було створено скрипт на мові Python. Модель враховує комбінований вплив дифузії та механічного напруження. Через графічний інтерфейс на основі Tkinter задаються основні змінні, такі як:

коефіцієнт дифузії (D); швидкість (v); модуль пружності (E); критична концентрація для водневого крихіття (B_c); початкова концентрація водню (c_0); кінетичний параметр для поверхневого поглинання (a); кількість вузлів у просторі (M); кількість кроків часу (T); розмір просторового кроку (Δh); розмір кроку часу (Δt).

Після введення параметрів та їх валідації, скрипт запускає процес моделювання з покроковими розрахунками концентрації водню, зміщення та напруження в кожному вузлі вздовж кантилеверу (рис.2).

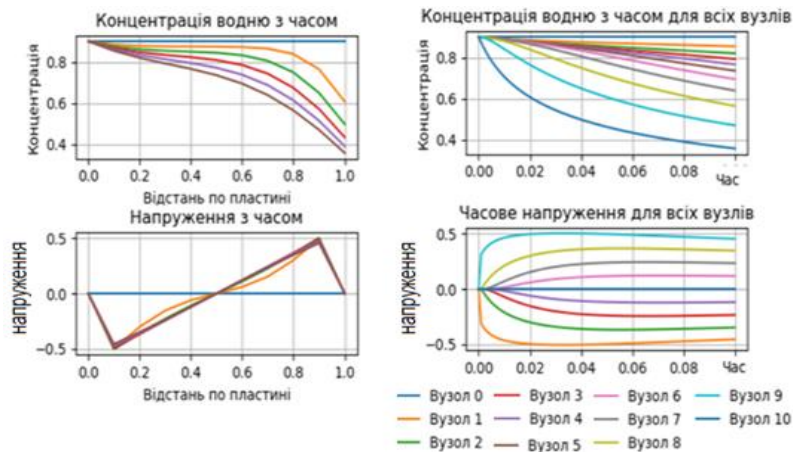


Рисунок 2 – Відображення графіків математичного моделювання для розподілу концентрації та напружень по вузлам кантилеверу

Після завершення процесу моделювання скрипт генерує набір з восьми графіків, розташованих у сітці 4x2, що відображають зміну концентрації водню, напруження, зміщення і деформації в кантилевері з часом (рис. 2). Ці графіки важливі для аналізу динаміки процесу взаємодії металу з воднем.

Отримані результати використовуються для обчислення деформацій та напружень, які коригуються з урахуванням моменту згину на краях пластини, що залежить від концентрації водню (рис.3).

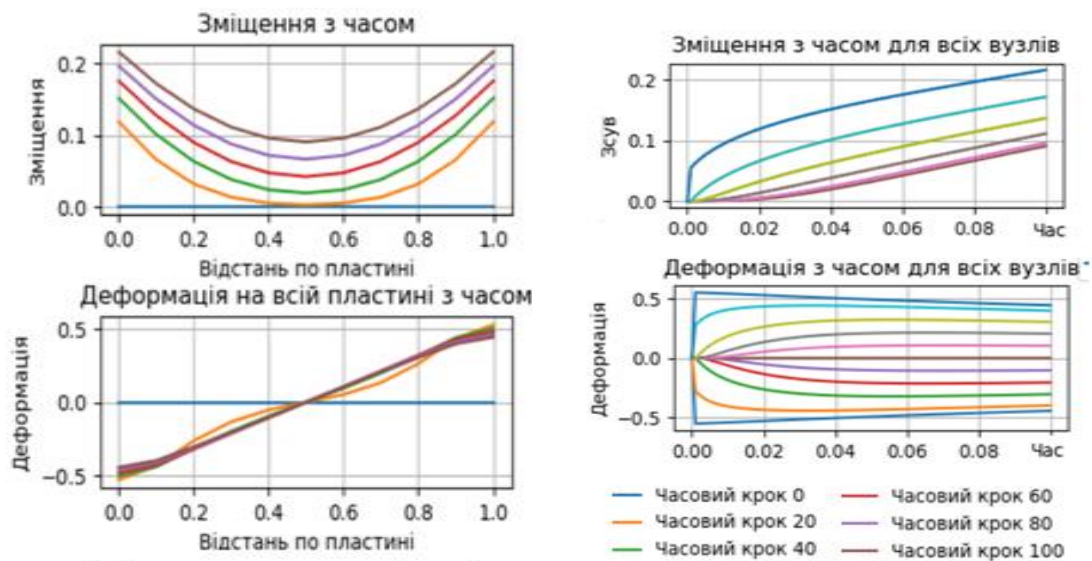


Рисунок 3 – Відображення графіків математичного моделювання моніторингу деформацій та зсуву по вузлам пластини зі зміною часу

В рамках цього дослідження реалізовано математичну модель та розроблено програмні модулі, що дозволяють моделювати роботу сенсору по витoku водню.

Зосереджено увагу на адаптивності інтерфейсу для різних типів користувачів та різних умов витoku водню, враховуючи при цьому різні формати екранів і пристроїв. Даний підхід сприяє зручності та забезпечує більшу доступність нашої програми. Під час розробки було використано такі методики як структуроване та об'єктно-орієнтоване програмування, а для перевірки роботи модулів застосовувались методи ручного тестування.

Ретельне тестування проведено з метою виявлення та усунення можливих проблем, а також для забезпечення високої продуктивності та ефективності програми.

Зусилля були спрямовані на забезпечення того, що програма працює беззбійно та надійно, незалежно від того, який об'єм даних необхідно обробити. Під час процесу тестування були виявлені два значні випадки. По-перше, програма демонструє некоректну поведінку при обробці екстремально малих (менше 0.0001) та екстремально великих (більше 10000) значень. По-друге, програма може вийти з ладу, коли кількість оброблюваних даних перевищує певний розмір (результат множення двох змінних T і M перевищує 100000).

Виходячи з цих висновків, буде розроблено стратегію виправлення виявлених проблем. Можливо, варто розглянути введення діапазону допустимих вхідних значень, оптимізацію обробки великих обсягів даних, або застосування спеціалізованих методів обробки великих масивів даних, у тому числі паралельних та розподілених алгоритмів.

Подальші дослідження в цій області можуть бути направлені на уточнення математичної моделі, включаючи врахування додаткових фізичних процесів, таких як термічні впливи, механічні напруження або хімічні реакції.

Вивчення фізико-хімічних процесів, які відбуваються при взаємодії паладію з воднем, не тільки допоможе зрозуміти основні механізми цих взаємодій, але і сприятиме розробці нових технологій та матеріалів, які будуть володіти покращеними властивостями

Список використаних джерел

1. **Wilson, A.**, Baietto, M. Applications and Advances in Electronic-Nose Technologies // Sensors. – 2009. – Vol. 9. – DOI: 10.3390/s90705099.
2. **Potyralo, R. A.**, Surman, C. Optical sensors for detection of chemicals and biomolecules // Analytical Chemistry. – 2012. – Vol. 84, № 2. – P. 200–220.
3. **Gómez, J. M.** Advances in MEMS-Based Inertial Sensors: Design, Modeling, and Applications // Sensors. – 2016. – Vol. 16, № 8. – P. 46–72.
4. **Karkkainen, A.**, Kostamovaara, J. Modeling and Simulation of Position-Sensitive Detector Arrays for Time-of-Flight Rangefinding // IEEE Sensors Journal. – 2012. – Vol. 12, № 1. – P. 78–98.
5. **Liu, X.** A Comprehensive Review on Piezoelectric Energy Harvesting Technology: Materials, Mechanisms, and Applications // Applied Energy. – 2017. – Vol. 197. – P. 60–84.
6. **Soleymani, L.** Biosensors and Bioelectronics: Nanostructured Materials and Devices for the Detection of Biomolecules // Biosensors and Bioelectronics. – 2017. – Vol. 89, № 1. – P. 34–56.
7. **Cui, H.** Flexible Electronics: Materials and Applications // Advanced Materials. – 2017. – Vol. 29, № 20. – Article 1703237.
8. **Alefeld, G.**, Völkl, S. Hydrogen in Metals 1. – Berlin : Springer Verlag, 1978. – 321 p.
9. **Gol'tsova, M. V.**, Tolmacheva, G. N., Zhironov, G. I., Lyubimenko, E. N. // Metallofizika i noveishiye tekhnologii. – 2015. – Vol. 37, № 8. – P. 1135.

Тематичний напрям 13

ТУРИЗМ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА



ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ СФЕРИ HoReCa В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Адамова Анастасія Іванівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
НТУ «Дніпровська політехніка»,
м. Дніпро, Україна,
anastasiaadamova18@gmail.com

Науковий керівник – Бессонова Анна Володимирівна,
Ph.D., доцент кафедри туризму та економіки підприємств,
НТУ «Дніпровська політехніка»,
м. Дніпро, Україна,
Bessonova.a.v@ntnu.one.

У сучасних умовах військового стану заклади сфери HoReCa стикаються з численними викликами, що впливають на їх функціонування, стійкість та адаптивність. Зміни в економічному середовищі, скорочення платоспроможного попиту, логістичні ускладнення та кадрові втрати стають визначальними чинниками, що зумовлюють необхідність трансформації бізнес-моделей цих підприємств. Важливість дослідження функціонування закладів HoReCa в умовах військового стану обумовлена їхньою роллю в забезпеченні продовольчої безпеки, підтримці зайнятості населення та збереженні економічної активності в регіонах.

Попри численні дослідження у сфері ресторанного та готельного бізнесу, питання адаптації HoReCa до умов військового стану залишаються недостатньо розкритими. Зокрема, актуальними залишаються аспекти антикризового управління, використання цифрових технологій для підтримки операційної діяльності, а також новітніх стратегій маркетингової комунікації в умовах зниженого попиту та нестабільності. Дослідження саме цих аспектів становить предмет даної роботи.

Метою дослідження є виявлення особливостей функціонування закладів сфери HoReCa в умовах військового стану, аналіз основних викликів, що стоять перед ними, а також розробка рекомендацій щодо підвищення їхньої адаптивності та ефективності діяльності. Задля досягнення цієї мети необхідно визначити основні фактори впливу, дослідити механізми управління ризиками та проаналізувати успішні стратегії адаптації закладів HoReCa в кризових умовах.

Сфера HoReCa (Hotels, Restaurants, Cafes) відіграє важливу роль у забезпеченні економічної стабільності та соціальної взаємодії в суспільстві. Однак у періоди воєнних конфліктів і військового стану її функціонування зазнає суттєвих змін, зумовлених безпековими, економічними та соціальними викликами. Основні аспекти функціонування закладів HoReCa в умовах військового стану можна розглядати з точки зору адаптації до змінених умов, забезпечення стійкості бізнесу та підтримки суспільства. Запровадження військового стану призводить до низки змін у нормативно-правовому регулюванні, що безпосередньо впливають на функціонування закладів HoReCa [1]. Серед основних обмежень можна виділити комендантську годину, обмеження пересування населення, обмеження доступу до певних територій, а також ризик руйнування інфраструктури внаслідок бойових дій. Крім того, зниження платоспроможності населення, порушення логістичних ланцюгів та нестача персоналу ускладнюють роботу підприємств.

З метою виживання та збереження бізнесу багато закладів HoReCa змушені адаптувати свою діяльність до нових реалій. До основних стратегій адаптації можна віднести:

- Перехід до формату доставки та самовивозу, що дозволяє зменшити витрати та забезпечити безперебійне надання послуг.
- Оптимізацію меню та використання альтернативних постачальників для мінімізації витрат та зменшення залежності від імпорتنих продуктів.
- Використання цифрових технологій, зокрема мобільних додатків, онлайн-замовлень та систем безготівкової оплати для мінімізації контактів між персоналом та клієнтами [2].

Під час військового стану заклади HoReCa нерідко беруть на себе важливу соціальну функцію. Багато ресторанів і кафе організовують безкоштовне харчування для військовослужбовців, медичних працівників, переселенців та осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах. Також активно впроваджується практика співпраці з волонтерськими організаціями та місцевими органами влади для забезпечення гуманітарної допомоги. Ефективне функціонування закладів HoReCa в умовах військового стану потребує ретельного управління ризиками та фінансовими ресурсами [3]. Основними заходами для підвищення фінансової стійкості є:

1. Диверсифікація джерел доходу, зокрема за рахунок впровадження додаткових послуг (кейтеринг, організація заходів у безпечних регіонах, партнерські програми з місцевим бізнесом).
2. Скорочення витрат шляхом оптимізації персоналу, перерозподілу ресурсів та зменшення витрат на енергоспоживання.
3. Використання державних програм підтримки бізнесу, зокрема грантів та податкових пільг для малого та середнього підприємництва [4].

Функціонування закладів сфери HoReCa в умовах військового стану супроводжується значними викликами, які впливають на всі аспекти їхньої діяльності, включаючи безпеку, економічну стійкість, кадровий потенціал, логістичні процеси та психологічний стан працівників і споживачів. Одним із ключових викликів є забезпечення безпеки персоналу та клієнтів, оскільки ризики, пов'язані з воєнними діями, вимагають оперативного реагування та змін у організаційній структурі підприємств. Доступність продуктів харчування та сировини також стає критичною проблемою, оскільки порушення логістичних ланцюгів, блокада транспортних шляхів та зростання вартості сировини призводять до дефіциту необхідних ресурсів [5]. Це змушує підприємства шукати альтернативні шляхи постачання, змінювати постачальників або коригувати меню відповідно до наявних продуктів.

Фінансова нестабільність є ще одним значним викликом, оскільки скорочення купівельної спроможності населення та зміна споживчих пріоритетів зменшують потік клієнтів і знижують дохідність закладів. Багато підприємств стикаються з необхідністю оптимізації витрат, що може включати скорочення персоналу, зменшення витрат на маркетинг та пошук державних або міжнародних програм підтримки бізнесу. У той же час, певні сегменти HoReCa, такі як соціально орієнтовані ресторани та кафе, що забезпечують харчування для військових і волонтерів, можуть отримувати додаткову підтримку від уряду та благодійних організацій, що частково компенсує фінансові ризики. Кадровий дефіцит є ще одним серйозним викликом, оскільки багато працівників HoReCa мобілізуються або змушені евакуюватися, що призводить до нестачі кваліфікованого персоналу [6]. Це змушує підприємства шукати нові підходи до набору працівників, включаючи залучення переселенців або організацію прискорених програм навчання для нових співробітників. Крім того, важливим аспектом є психологічний стан персоналу, оскільки робота в умовах невизначеності та постійного стресу негативно впливає на продуктивність і рівень мотивації працівників.

Важливою проблемою є також адаптація до змін у споживчій поведінці. Під час військового стану змінюються пріоритети клієнтів, і попит на розважальні заходи та

розкішне харчування суттєво скорочується. Натомість зростає популярність доступного та функціонального харчування, що вимагає від закладів гнучкості у зміні бізнес-моделі. Використання технологічних рішень, зокрема онлайн-замовлень, безконтактних способів оплати та автоматизації обслуговування, стає необхідним для підтримки конкурентоспроможності бізнесу. Отже, виклики функціонування закладів HoReCa в умовах військового стану охоплюють широкий спектр проблем – від фізичної безпеки та логістики до фінансової стабільності, кадрових труднощів і змін у поведінці споживачів. Виживання підприємств у цій сфері залежить від їхньої здатності швидко адаптуватися до нових реалій, застосовувати антикризові стратегії та знаходити ефективні способи управління ресурсами [7]. Гнучкість, інноваційність та соціальна відповідальність стають ключовими факторами, що визначатимуть подальшу життєздатність галузі в умовах воєнного конфлікту.

Попри складні умови функціонування, заклади HoReCa мають перспективи для відновлення та подальшого розвитку. Очікується, що після завершення воєнних дій попит на послуги HoReCa зростатиме, оскільки населення прагнучим повернутися до нормального способу життя. Водночас, необхідним буде впровадження інноваційних рішень, орієнтованих на підвищення якості обслуговування, розширення асортименту послуг та покращення рівня безпеки відвідувачів [8]. Таким чином, функціонування закладів HoReCa в умовах військового стану вимагає швидкої адаптації, впровадження антикризових заходів та посилення соціальної відповідальності. Гнучкість у прийнятті рішень, використання сучасних технологій та ефективне управління ресурсами стануть ключовими чинниками успішного подолання кризових явищ і забезпечення стабільного розвитку галузі в майбутньому.

Список використаної літератури

1. **Полотай Б.Я.,** Жмур-Клименко Б.В. Ресторанний бізнес під час війни. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2022. Вип. 7. С. 37-42. DOI: <https://doi.org/10.32782/tourismhospceee-7-5>
2. **Бойко В.,** Бойко, Л. Український ринок HoReCa в умовах воєнного стану та його ревіталізація. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. Вип. 16. С. 93-99. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.12>
3. **Білас М.** Ринок HoReCa під час війни: поточний стан та ключові тенденції. *Вокс Україна*: веб-сайт. URL: <https://voxukraine.org/rynok-horeca-pid-chas-vijny-potochnyj-stand-ta-klyuchovi-tendentsiyi> (дата звернення 03.04.2025)
4. **Ставська Ю.В.** Ринок HoReCa під час війни в Україні: поточний стан та ключові тенденції. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2023. Вип. 1 (63). С. 48-60. DOI: <https://doi.org/10.37128/2411-4413-2023-1-4>
5. **Сайт «Pro Capital Group».** Стаття «Споживання продуктів харчування HoReCa в Україні: від карантинних обмежень до реалій війни». URL: <https://proconsulting.ua/ua/pressroom/potreblenie-produktov-pitaniya-v-horeca-v-ukraine-ot-karantinnyh-ogranichenij-k-realiyam-vojny> (дата звернення 03.04.2025)
6. **Ковалик О.А.,** Левчук В.В. Особливості стратегічного менеджменту у сфері HoReCa в умовах військового стану. *Економіка. Фінанси. Право*. 2023. Вип. 6. С. 99-102. DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.6.19>
7. **Рябенька М.О.,** Постова В.В. Сучасні аспекти управління в закладах готельного та ресторанного бізнесу. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Економіка та управління*. 2024. Вип. 13. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-13-12-01>
8. **Клєвцов Є.Г.,** Філіппова О.Ю. Діяльність ресторанного бізнесу України в умовах воєнного стану. *Торгівля і ринок України*. 2024. Вип. 2(52). DOI: <https://doi.org/10.33274/2079-4762-2022-52-2-52-58>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО СЕЛА

Малявіна Марія Олегівна,

учениця 10 класу
Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей»
Чугуївської міської ради Харківської області
м. Чугуїв, Україна
malavinamaria@gmail.com

Сторожук Олена Анатоліївна,

заступник директора з навчально-методичної роботи
Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна
lenactor@meta.ua

Андрєєв Сергій Сергійович,

вчитель географії
Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей»
Чугуївської міської ради Харківської області
м. Чугуїв, Україна
andreevgarage@gmail.com

Туристичне село – це нова форма сучасного туризму, територія, призначена для залучення туристів за рахунок використання сільського господарства та природних ресурсів туризму туристи приїжджають, щоб познайомитися із життям місцевого населення, його способом життя, традиційними господарствами та природними ландшафтами. Концепція туристичного села охоплює всі аспекти сільського життя, включаючи екотуризм, агротуризм, екосистемний туризм тощо.

При вивченні туристичних сіл доцільно використовувати наступний набір теоретико-методологічних підходів:

- **Географічний:** Дозволяє проаналізувати структуру та процес розвитку туристичних сіл з географічною погляду. Головними факторами тут є природні ресурси, кліматичні умови, місце розташування та інфраструктура регіону, а також зручності для туристів;

- **Економічний:** При вивченні економіки туристичних селищ аналізується розвиток місцевої економіки, створення необхідних робочих місць для місцевого населення, види економічної діяльності;

- **Соціально-культурний:** Роль туристичних сіл у збереження та розвитку культурної спадщини також важлива. Необхідно враховувати культурні традиції, звичаї та історичне значення туристичних територій;

- **Екологічний:** У туристичних селах важливо підтримувати екологічний баланс. Рациональне використання природних ресурсів, збереження біологічного розмаїття та розвиток екологічних навичок є однією з основних цілей екотуризму.

Сільський туризм являє собою сектор сучасної туристичної промисловості, орієнтований на використання природних, культурно-історичних та інших ресурсів сільської місцевості та її особливостей для створення комплексного туристичного продукту «сільська гостинність». Останнім часом сільський туризм стає одним із пріоритетних напрямів на туристичному ринку. Він являє собою злиття, можливо, двох найбільш впливових, але суперечливих рис сучасного життя. Не лише сили економічних, соціальних, культурних, екологічних та політичних змін працюють над перевизначенням

сільських просторів по всьому світу, а й широкі глобальні перетворення у моделях споживання та транспорту змінюють поведінку відпочиваючих та подорожі.

Сільський туризм у «чистому вигляді» має низку характеристик: відбувається на сільській території; є сільський за низкою характеристик – підприємства малого масштабу, відкриті простори, взаємодія з природою та природними об'єктами, спадщина, «традиційні» суспільства та «традиційність» у повсякденному житті; є сільський за масштабами – це стосується архітектури та поселень, зазвичай малого розміру; є традиційний за характером – сімейність, розміреність, органічність; є різноманітний за характером – комплекс, що включає сільське довкілля, економіку, історію та розташування.

Сьогодні не існує універсального визначення даного виду туристської діяльності, але підсумовуючи характеристики «чистого вигляду», дамо наступні визначення: сільський туризм (агротуризм, зелений туризм, екотуризм) – це виїзд громадян (як місцевих, так і іноземних) з постійного місця проживання у сільську місцевість з розміщенням у сільських гостьових будинках з туристичними цілями та/або участю в сільськогосподарських роботах, але без занять діяльністю, пов'язаною з отриманням доходу у місці тимчасового перебування; сектор туристської галузі, орієнтований використання природних, культурно-історичних та інших ресурсів сільської місцевості та її специфіки для створення комплексного туристичного продукту. Сільський туризм можна розглядати не тільки як туристичний продукт, що відповідає сучасним вимогам, а також як альтернативну, несільськогосподарську форму зайнятості у сільській місцевості, що дозволяє вирішувати низку економічних та соціальних проблем.

Сільський туризм виступає масштабним та динамічним сегментом сучасного туристично-рекреаційного процесу. Зростання числа його учасників, починаючи з середини XX століття, на думку географів, економістів, культурологів, соціологів тощо, визначається цілим комплексом факторів, серед яких найважливішу роль грають процеси урбанізації, зміна культури споживання в постіндустріальному суспільстві, прогрес у транспортній інфраструктурі, посилення уваги до проблем збереження природного та культурного середовища [1; 2; 3; 4].

Спираючись на [5], можемо зробити висновок, що сільський туризм – набір дій та послуг, які пропонуються місцевими фермерами та селянами для залучення туристів у їх місцевість, а також з метою отримання додаткового прибутку від цього виду діяльності. Це дає можливість кожному туристу не лише відпочити на лоні природи, але й поринути у традиції та звичаї місцевого населення.

Не дивлячись на те, що сільський туризм – нове явище, історія розвитку як виду туризму почала свій становлення у Західній Європі в 60-х та 70-х роках минулого століття. Територіально це явище концентрувалося в переважно сільськогосподарських районах Франції, Італії, Німеччини. Основним завданням такого виду туризму було збереження сільських поселень через відродження ремесел та підвищення підприємницької активності.

На сьогоднішній день, сільський туризм – один з найбільш перспективних видів туризму, що має позитивний вплив на сталий розвиток території та отримання економічної вигоди. Так, у Франції кожен третій турист – це сільський турист, у Великій Британії 10% підприємців, які ведуть бізнес у сільській місцевості, пропонують послуги у сфері сільського туризму, у Німеччині – 4%.

На сьогоднішній день склалися кілька національних європейських моделей організації сільського туризму: британська, французька, німецька, італійська, чеська, іспанська, польська та латвійська модель.

Виходячи з характеристик світових моделей сільського туризму, можна зробити висновок, що розвиток туризму у сільських регіонах – це інструмент перерозподільної

моделі для скорочення розриву між найбільш відсталими сільськими районами та іншими галузями економіки. Ця модель передбачає, що сільські райони розглядаються переважно як райони слаборозвинені, структурно відстаючі від розвитку міських районів через несприятливі природні та соціально-економічні фактори та потреба розвитку, яка вимагає диверсифікації доходів сільськогосподарських підприємств, оскільки сільське господарство є основною галуззю виробництва у цих районах. Водночас, модель визнає, що сільське господарство не може бути єдиним важелем, за допомогою якого можна подолати розрив між цими районами та іншими сферами економіки.

Сформульоване Всесвітньою туристичною організацією визначення сільського туризму ґрунтується на наступних специфічних ознаках, що характеризують діяльність цього виду туризму [6]: розташування у сільській місцевості; функціональна побудова туристичного продукту, заснована на характеристиках сільського світу; сільська місцевість; традиційний характер.

Наявність культурно-історичних ресурсів, зокрема археологічних та етнографічних, створює основу для організації відпочинку та дозвілля у сільській території. Сільський туризм визначає всі сільські пропозиції, які обов'язково пов'язані з селянськими господарствами. Сільський характер підкреслюється, перш за все, бажанням туристів пізнати сільські традиції, культуру та природу, провести вільний час в автентичному сільському середовищі, де вони шукають тишу, чисте повітря та хочуть займатися спортом, ходити в походи [6]. Функціональна різноманітність видів туристично-рекреаційних занять у сільській місцевості зумовила широке використання таких суміжних із терміном «сільський туризм» визначень, як «сільський зелений туризм», з акцентом на аспектах природокористування, «агротуризм» та «фермерський туризм», із зазначенням на залученні туристів до сільськогосподарських робіт під час перебування у селі чи на фермі [2].

Наступні напрямки є ключовими у розвитку туристичних сіл:

- Поліпшення інфраструктури: розвиток туристичної інфраструктури, такої як дороги, туристичні центри, готелі та ресторани;
- Залучення місцевого бізнесу: співпраця з місцевими фермерами та виробниками для представлення їхньої продукції туристам;
- Розвиток екотуризму: охорона природи, створення екологічних місць туризму;
- Маркетинг та реклама: використання сучасних методів маркетингу та реклами для просування туристичних сіл.

Концепція туристичного села поширюється по всьому світу. Його майбутнє залежить від вирішення екологічних проблем, економічного розвитку, збереження культурної спадщини та підвищення рівня життя місцевого населення. Основними факторами зростання туристичної галузі є стратегії, спрямовані на розвиток різних форм туризму, інноваційних технологій та екотуризму.

Отже, концепція туристичного села та теоретико-методологічні основи її вивчення забезпечують нові підходи та теоретичні основи розвитку туризму. Значний внесок у розвиток туристичних сіл за допомогою спеціалізованих наукових досліджень та практичних занять сприятиме розробці нових стратегій у сфері туризму та їх реалізації практично.

Туристичні села, як концептуальне явище, останніми роками стають невід'ємною частиною глобальної тенденції сталого розвитку туризму. Важливим аспектом їх розвитку є взаємодія з місцевими спільнотами та збереження культурної спадщини.

Методологічні засади досліджень таких об'єктів вимагають міждисциплінарного підходу, що поєднує соціологію, економіку, екологію та туризм. Це дозволяє створити

ефективні моделі для підтримки стійкого туризму у сільських районах, який приносить користь як місцевим жителям, так і туристам.

Ключовими проблемами, що вимагають подальшого дослідження, є:

1. Розробка ефективних механізмів керування туристичними селами.
2. Оцінка впливу туризму на місцеву спільноту та природне середовище.
3. Підвищення привабливості сільських територій для туристів при збереження традиційних сільських практик та культурних особливостей.

Успішний розвиток туристичних сіл вимагає не тільки дотримання принципів стійкості, а також розробки інноваційних підходів, які зможуть враховувати інтереси різних зацікавлених сторін та відповідати сучасним вимогам туристичної галузі.

Список використаних джерел

1. Butler R., Hall C. M., Jenkins J. Tourism and recreation in rural areas. Wiley, Londres, 1998. **2. Canoves G.,** Villarino M., Priestley G. K., Blanco A. Rural tourism in Spain: an analysis of recent evolution. Geoforum, 2004, no. 35, pp. 755-769. Режим доступу: www.elsevier.com/locate/geoforum. **3. Roberts L.,** Hall D. Загальна туристична та рекреаційна: Principles to Practice. Wallingford: CABIPublishing, 2001. **4. Sharpley J.,** Sharpley R. Rural tourism. An Introduction. London: International Thomson Business Press, 1997. **5. European Commission,** (1995) Marketing Quality Rural Tourism Leader Technical Dossier, March 1995. **6. Paiu, M. C., & Turek Rahoveanu, A.** (2017). Rural Tourism - Alternative to the Development Rural Areas. In S. Hugues, & N. Cristache (eds.), Risk in Contemporary Economy (pp. 338-346). Iasi, Rumania: LUMEN Proceedings. <https://doi.org/10.18662/lumproc.rce2017.1.29>

ВПЛИВ ПАБЛІК РІЛЕЙШНЗ НА ЛОЯЛЬНІСТЬ КЛІЄНТІВ ГОТЕЛЬНИХ МЕРЕЖ

Муленко Ілона Петрівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв, Україна
Ilonamulenko9@gmail.com

Сухорукова Анна Леонідівна,
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри менеджменту та маркетингу,
Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв, Україна
030183sal@gmail.com

Постановка проблеми. Готельний бізнес в Україні переживає складний період трансформації. Пандемія COVID-19 змусила готельєрів впроваджувати нові стандарти безпеки та переглядати комунікаційні стратегії, а додатковим викликом став воєнний стан, який суттєво вплинув на туристичний ринок і поведінку клієнтів. У цих умовах питання формування та підтримки лояльності гостей набуло особливої актуальності. Паблік рілейшнз стає ключовим інструментом у вибудові довіри між готелями та їхніми клієнтами, зміщуючи фокус з традиційної популяризації бренду на персоналізовані комунікації, прозорість, соціальну відповідальність і підтримку спільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку PR-технологій у готельному бізнесі досліджували ряд науковців. Лисюк Т., Терещук О. і Демчук О. (2021) розглядали інноваційні підходи до використання реклами та PR-технологій у готельно-ресторанній сфері. Мендела І.Я. та Румянцева І.Б. (2023) аналізували роль соціальних медіа в готельно-ресторанному бізнесі. Могилова А.Ю. і Вознюк М.А. (2020) досліджували формування комплексу заходів Public relations на підприємствах громадського харчування. Моргулець О.Б. і Нищенко О.В. (2023) вивчали стан готельно-ресторанного бізнесу України у довоєнний, воєнний та післявоєнний період. Шутенко В.П. і Голуб М.О. (2020) аналізували PR-технології у ресторанному бізнесі. Янчук Т.В., Любінчак К.Р. і Вовколуп А.Ю. (2020) досліджували ефективність упровадження маркетингових технологій на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Незважаючи на наявність досліджень у сфері PR-технологій готельного бізнесу, недостатньо уваги приділено впливу сучасних комунікаційних стратегій на формування лояльності клієнтів в умовах post-COVID реальності та воєнного стану в Україні. Потребує детальнішого вивчення роль емоційного зв'язку з клієнтами та перспективи впровадження інноваційних PR-інструментів у готельній індустрії.

Формулювання цілей тез. Метою дослідження є аналіз впливу сучасних PR-інструментів на формування лояльності клієнтів готельних мереж, оцінка ефективності різних підходів до комунікації та визначення перспектив розвитку паблік рілейшнз у готельному бізнесі України в умовах post-COVID реальності та воєнного стану.

Методика дослідження. Дослідження базується на комплексному аналізі наукових праць із даної проблематики, вивченні актуальних тенденцій розвитку паблік рілейшнз у готельному бізнесі та оцінці впливу комунікаційних стратегій на формування лояльності клієнтів. Використано методи системного аналізу, порівняння та узагальнення, що дозволило виявити ключові тенденції та перспективи розвитку PR-стратегій у готельних мережах України.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом готельний бізнес в Україні переживає серйозні зміни, і разом із цим змінюється підхід до паблік рілейшнз [1]. Якщо раніше було достатньо написати прес-реліз або домовитися про публікацію в журналі, то зараз цього вже явно замало [5]. Готелі змушені бути активними в соцмережах, створювати корисний контент і будувати партнерські стосунки з клієнтами [2].

Сучасний PR - це не просто реклама, а спосіб спілкування з гостями. Люди хочуть знати більше про місце, де вони планують зупинитися, бачити реальні відгуки, дізнаватися про цікаві пропозиції. Саме тому готелі ведуть Instagram і TikTok, знімають відео, діляться історіями, відповідають у коментарях і працюють із блогерами [2].

Останні роки показали, що PR - це ще й про кризові комунікації. Під час пандемії, а потім і війни, готелі стикнулися з новими викликами: гості почали цінувати чесність, відкритість і готовність йти назустріч. Бренди, які адаптувалися до змін і залишалися на зв'язку зі своєю аудиторією, змогли не тільки втримати клієнтів, а й отримати їхню довіру [4].

Сьогодні ефективний PR у готельному бізнесі - це комплексний підхід. Важливо не просто рекламувати послуги, а вибудовувати живу комунікацію, залучати гостей до діалогу та робити так, щоб їм хотілося повертатися [3].

Зараз у готельному бізнесі відбуваються серйозні зміни, і, на мою думку, однією з найважливіших тенденцій є значне покращення підходів до комунікації з клієнтами [4]. Якщо раніше більшість готелів зосереджувалися на забезпеченні стандартного рівня комфортного перебування, то сьогодні довіра гостей стала основним фактором для успіху. Безпека та індивідуальний підхід стали ключовими аспектами, які готелі повинні враховувати у своїх стратегіях [7].

Особливо актуальним стало впровадження комплексних комунікаційних програм. Безпека, звісно, стала пріоритетом для гостей, і готелі змушені активно демонструвати це: від додаткових санітарних заходів до гарантій безпеки під час перебування. Але, з іншого боку, важливою складовою стало також персоналізоване обслуговування. Виявляється, що клієнти хочуть відчувати, що готель піклується про їхні індивідуальні потреби, тому пропозиції лояльності та спеціальні знижки стають не просто приємними бонусами, а важливою частиною їхнього досвіду.

Також хочу зауважити, що цифрові канали стали невід'ємною частиною сучасної PR-стратегії готелів [2]. Соціальні мережі, мобільні додатки, сайти - всі ці інструменти допомагають підтримувати постійний контакт з гостями, що дозволяє готелям швидко реагувати на запити і пропонувати актуальну інформацію про акції, новини та інші послуги.

Загалом, у готельному бізнесі вже не можна обмежуватися стандартними підходами. Успіх зараз залежить від того, як готелі зможуть поєднувати безпеку з персоналізованим обслуговуванням та активно використовувати цифрові платформи для взаємодії з клієнтами [5]. Це допомагає зміцнити довіру та створити унікальний досвід для кожного гостя.

Готелі все більше розуміють, що для того, щоб клієнти поверталися, важливо не тільки запропонувати їм комфорт і зручність [7]. Вони мають відчутти, що вони важливі, що їх чекають, що їхній відпочинок - це не просто ще один заїзд в готель, а особливий досвід. І саме тому все більше готелів починають активно працювати над створенням емоційного зв'язку з гостями.

Те, як готель спілкується з клієнтами через PR-активності, вже не обмежується лише рекламою послуг. Це, насправді, ціла історія, яку можна розповісти через пости в соцмережах, відео, фото та інші канали комунікації [6]. Наприклад, багато готелів діляться історіями своїх гостей, як вони святкують важливі події, отримують несподівані

сюрпризи чи просто насолоджуються моментом відпочинку. Це дозволяє не лише показати послуги готелю, а й нагадати гостям, як добре вони себе почували в цьому місці.

І якщо таку емоційну складову правильно втілювати, вона допомагає не тільки привернути нових гостей, а й підтримувати довгострокові відносини з постійними [6]. Коли людина відчуває, що її гостинно прийняли, що з нею рахуються і її цінують, це створює сильний емоційний зв'язок. І саме цей зв'язок допомагає не лише повернутися в готель знову, а ще й порекомендувати його друзям чи родині.

Тому зараз для багатьох готельних мереж емоційний зв'язок з клієнтом - це не просто важлива, а критична частина стратегії [4]. І якщо її вдається побудувати, це не тільки збільшує лояльність, але й робить відпочинок гостей дійсно незабутнім.

Майбутнє PR у готельному бізнесі обіцяє бути захоплюючим і насиченим інноваціями [5]. Ось кілька напрямків, які будуть визначати розвиток цієї сфери в найближчі роки:

1. Віртуальна реальність для презентації готелів - віртуальна реальність стане потужним інструментом для того, щоб готелі могли презентувати свої послуги ще до того, як гості прийдуть [1]. Завдяки VR, потенційні клієнти зможуть здійснити віртуальний тур по номеру, ресторану, SPA-послугах та навіть по території готелю. Це дає можливість не просто побачити, але й відчути атмосферу місця, що створює більш глибоке враження, ніж звичайні фотографії чи відео.

2. Чат-боти з AI для миттєвої комунікації - чат-боти, оснащені штучним інтелектом, допомагають готелям бути на зв'язку з гостями 24/7 [2]. Вони здатні швидко надавати необхідну інформацію, обробляти запити щодо бронювання, навіть допомагати з рекомендаціями на основі інтересів клієнта. Це значно полегшує процес взаємодії та дає змогу відповісти на питання без затримок, що важливо для гостей, які цінують оперативність.

3. Гейміфікація в програмах лояльності - гейміфікація дозволяє зробити програми лояльності більш захопливими і інтерактивними [3]. Нарахування балів за певні дії, змагання між клієнтами, бонуси за активність у соцмережах це все створює цікаву та взаємодіючу атмосферу. Крім того, такі програми допомагають заохочувати повторні візити, що робить клієнтів більш лояльними до готелю, підвищуючи їхню залученість та прив'язаність.

4. Екологічні ініціативи в комунікаціях - все більше готелів починають активно просувати екологічні ініціативи [7]. Вони впроваджують енергозберігаючі технології, зменшують використання одноразового пластику та беруть на себе зобов'язання щодо сталого розвитку. Проте, щоб це справді мало ефект, необхідно активно презентувати ці зусилля клієнтам, показувати, як готель працює на благо довкілля. Це сприяє довірі і залученості, особливо серед гостей, які активно підтримують ідеї сталого розвитку.

Усі ці тенденції не лише змінюють саму сутність PR в готельному бізнесі, але й створюють можливості для готелів бути більш інноваційними, персоналізованими та екологічно свідомими, що, безумовно, позитивно впливає на їхній імідж і зростання на ринку.

Висновок. Паблік рілейшнз у готельному бізнесі сьогодні вже не обмежується лише класичними методами комунікації. Сучасні виклики, такі як війна, зміни у вимогах клієнтів та розвиток технологій, вимагають від готелів застосування більш комплексного підходу. Важливими стали інноваційні методи взаємодії, які поєднують класичні PR-інструменти з новими можливостями, що відкривають цифрові канали та технології.

Ефективна PR-стратегія для готельних мереж сьогодні не може існувати без активної присутності в соціальних мережах, онлайн-платформах і без персоналізованого підходу до кожного гостя. Клієнти хочуть бачити індивідуальне ставлення до себе,

прагнуть взаємодії, яка враховує їхні потреби та інтереси. Для готелів важливо знаходити цілу низку способів зворотного зв'язку та підтримки безпеки своїх гостей.

Особливо важливу роль у PR-стратегії відіграє емоційний зв'язок із клієнтами. Сьогодні готелі не лише забезпечують комфортне проживання, але й намагаються створити атмосферу довіри, підтримки та турботи. Це дозволяє гостям не просто скористатися послугами, а й отримати враження, яким вони будуть готові поділитися з іншими.

У висновку можна сказати, що готелі, які успішно поєднують технологічні новинки з традиційними аспектами гостинності, мають усі шанси досягти лідерських позицій на ринку. Прозорість, персоналізація і готовність реагувати на будь-які виклики стануть важливими складовими успіху на найближчі роки.

Список використаних джерел

1. **Лисюк, Т.,** Терещук, О., & Демчук, О. (2021). Інноваційні підходи до використання реклами та PR-технологій в готельно-ресторанному бізнесі. Економіка та суспільство, (28). 2. **Мендела І.Я.,** Румянцева І.Б. Соціальні медіа в готельно-ресторанному бізнесі. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. Вип 19. 2023. С. 41-48. 3. **Могилова А.Ю.,** Вознюк М.А. Формування комплексу заходів Public relations на підприємствах громадського харчування. Економіка, управління та адміністрування. № 4 (90). 2020. С. 33-37. 4. **Моргулець, О. Б.,** & Нищенко, О. В. (2023). Готельно-ресторанний бізнес України у довоєнний, воєнний та післявоєнний період. Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі, (8), 88-96. <https://doi.org/10.32782/tourismhospcee-8-12>. 5. **Шебаніна О. В.,** Бурковська А. І., Полторак А. С., Бурковська А. В., Сухорукова А. Л. Управління сферою гостинності через розвиток туристичної інфраструктури у світі: тенденції та перспективи в умовах сталого розвитку. Modern Economics. 2024. № 44 (2024). С. 233-246. 6. **Шутенко В.П.,** Голуб М. О. PR-технології у ресторанному бізнесі. Розвиток європейського простору очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти. м. Харків, 2020 року. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 7. **Янчук, Т. В.,** Любінчак К. Р., Вовколуп А. Ю. Ефективність упровадження маркетингових технологій на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу. Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород : Гельветика, Вип. 29. 2020. С. 176-179.

РОЗВИТОК ЕКО-ГОТЕЛЕЙ В УКРАЇНІ ЯК ІННОВАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Стамат Вікторія Михайлівна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та маркетингу,
Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв, Україна
vmkolesnyk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5789-4023>

Мальченко Анна Іванівна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв, Україна
malchenkoanut@gmail.com

Розвиток екологічного туризму у світі стимулює трансформацію готельного бізнесу в напрямку сталого розвитку. В Україні цей процес відбувається у відповідь на глобальні виклики, такі як зміна клімату, забруднення навколишнього середовища та зміцнення природних ресурсів. Усе більше послуг інтегрують екологічні технології, намагаючись мінімізувати негативний вплив на довкілля та відповідати запитам сучасних туристів. У контексті глобальних екологічних змін та зростаючого запиту на сталий туризм розвиток еко-готелів стає одним з ключових напрямів трансформації готельно-ресторанної індустрії. В Україні потреба у впровадженні екологічних технологій у сфері гостинності зумовлена зміною клімату, урбанізацією, деградацією природного середовища та зростаючою екологічною свідомістю споживачів. Еко-готелі сприяють зниженню негативного впливу на довкілля, економії ресурсів і створенню конкурентоспроможного туристичного продукту, що відповідає європейським стандартам [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про вивчення питань впровадження енергозберігаючих технологій у готельному бізнесі. Так, дослідження Білоус П. висвітлюють використання сонячних батарей, вітрових генераторів та геотермальних систем як основи енергоефективних рішень. Глуценко І. акцентує увагу на екологічних матеріалах у дизайні та будівництві готелів, зокрема переробленому дереві та зелених дахах. Також значну увагу приділяється впровадженню систем «нуль відходів», що активно вивчає Грінчук Л., і державному регулюванню зеленого туризму – згідно зі «Стратегією розвитку до 2030 року» [1,2,3]. Однак невирішеним залишається проблема розвитку еко-готелів як сучасних інноваційних тенденцій в індустрії гостинності.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану та перспектив розвитку еко-готелів в Україні, виявлення його бар'єрів та потенціалу впровадження екологічних технологій у готельному бізнесі як інструменту підвищення конкурентоспроможності та сталого розвитку.

Методика дослідження включала вивчення вторинних джерел (наукові статті, законодавчі документи, аналітичні звіти), контент-аналіз інформації про екологічні практики готелів в Україні.

Однією з ключових тенденцій розвитку еко-готелів є використання енергоефективних рішень. Наприклад, сучасні заклади активно впроваджують сонячні батареї, вітрові генератори та геотермальні системи опалення. Це не лише зниження споживання традиційних енергоресурсів, а й дозволяє скоротити витрати на комунальні

послуги. Додатково застосовуються автоматизовані системи контролю освіти, які регулюють подачу електроенергії залежно від часу отримання та наявності гостей у номері [2].

Важливим аспектом стало використання екологічних матеріалів у будівництві та дизайні готелів. Наприклад, при зведених еко-готелях застосовуються натуральні утеплювачі (лляна вата, конопляний бетон), а внутрішнє оздоблення виготовляється з відновлених ресурсів (перероблене дерево, камінь, бамбук). Крім того, велика увага приділяється зеленим дахам і вертикальному озелененню, які сприяють збереженню мікроклімату та підвищенню енергоефективності будівлі [3].

Ще одним напрямом є екологічне водокористування. У багатьох готелях запроваджено системи збору та повторного використання дощової води, а також технології очищення стічних вод за допомогою біологічних фільтрів. Встановлення економічних змішувачів та сенсорних систем дозволяє зменшити споживання води на 30-50% [4].

Мінімізація відходів і популяризація концепції «нуль відходів» також є значущими аспектами розвитку еко-готелів. Для цього потрібно багаторазові засоби гігієни, замість пластикових пляшок пропонують питну воду в скляній тарі, а також компостують органічні відходи. Багато закладів співпрацюють із локальними постачальниками органічних продуктів, що зменшує вуглецевий слід та підтримує місцеві громади [5].

Державне регулювання також сприяє розвитку еко-готелів. Уряд України впроваджує програми фінансування екологічних ініціатив у сфері гостинності та стимулює підприємців до переходу на сертифіковані стандарти сталого розвитку, такі як Green Key, LEED, ISO 14001. Таким чином, міжнародні стандарти екологічного менеджменту передбачають обов'язкове зниження споживання ресурсів, контроль рівня викидів CO₂ та дотримання принципів відповідного споживання.

Важливою складовою популяризації еко-готелів є інформаційна підтримка та маркетингові стратегії. Багато закладів активно розповідають про свої екологічні ініціативи через соціальні мережі, організовують екскурсії на тему сталого туризму та пропонують можливість долучитися до екологічних заходів, таких як посадка дерев чи прибирання природних територій [6].

Ці заклади впроваджують інноваційні технології, спрямовані на збереження природних ресурсів, використання відновлюваних джерел енергії та мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище. Наприклад, багато готелів переходять до концепції "нуль відходів", впроваджують системи сортування сміття, використовують екологічно чисті матеріали та енергозберігаючі технології. Такі ініціативи не лише відповідають сучасним вимогам сталого розвитку, але й підвищують конкурентоспроможність готелів на ринку, приваблюючи екологічно свідомих клієнтів, та надають можливості екологічного розвитку регіонів [7]. Розвиток еко-готелів в Україні є перспективним напрямом, що сприяє інтеграції країни у глобальні екологічні тренди та формуванню позитивного іміджу на міжнародній арені.

Таким чином, розвиток еко-готелів в Україні відповідає глобальним трендам та орієнтований на зниження екологічного впливу, економічних ресурсів та впровадження інноваційних технологій. Попит на такий раціон зростає, а їхній подальший розвиток залежить від державної підтримки, міжнародних стандартів та готовності бізнесу впроваджувати принципи сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Ковальчук О. В. Екотуризм як складова сталого розвитку. Вісник *Київського національного університету туризму*. 2023. №1 С. 12–16. URL: https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/konferentsii/2025/zbirnik_turyzm.pdf?utm_sour

ce=chatgpt.com 2. **Білоус П.** Сучасні тенденції будівництва енергоефективних готелів. Архітектурний вісник. 2023. № 2. 44–49. URL : https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2025-01/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%202024.pdf?utm_source=chatgpt.com 3. **Глушенко І.** Зелені технології в готельному бізнесі: сучасні виклики. Готельний та ресторанний бізнес. 2022. №3 С. 14–22. URL : https://www.knuba.edu.ua/wp-content/uploads/2024/06/zbirnyk-materialiv-konferencziyi-ekopolityka-2022.pdf?utm_source=chatgpt.com 4. **Державна стратегія розвитку зеленого туризму в Україні до 2030 року.** Міністерство інфраструктури України, 2022. URL : https://necu.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/ksh-2024_zymova-sesiya_zbirnyk.pdf?utm_source=chatgpt.com 5. **Грінчук Л.** Впровадження системи «нуль відходів» в готельному бізнесі. Екологічний менеджмент. 2022. №4 С. 110–114. URL : https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16481086324729.pdf?utm_source=chatgpt.com 6. **Green Key Ukraine:** Критерії та переваги екологічної сертифікації. 2024 рік. URL : <https://greenkey.org.ua/> 7. **Стамат В. М.,** Добровольська П. А. Екологічний маркетинг як основна концепція розвитку регіонів. Міжгалузеві наукові дослідження: можливості та варіанти впровадження : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ніжин, 07 грудня 2023 р.). Ніжин : Відокремлений підрозділ НУБіП «Ніжинський агротехнічний інститут». 2023. С. 19-21. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/19707>

Тематичний напрям 14 ФІЛОЛОГІЧНІ НАПРЯМИ



ГО В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОГО КОНТЕКСТУ

Бєлік Марина Олегівна

викладач кафедри літературознавства, східної філології і перекладу,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м.Полтава, Україна

bielikmaryna.13@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5243-3081>

Грінченко Семен Васильович,

заступник голови ГО «Школа го «Тесудзі»

з просвітницької діяльності,

м.Полтава, Україна,

strutswan@gmail.com

Го – це не просто настільна гра, а глибока стратегічна система, яка відображає світогляд і культурні особливості народів Східної Азії. Історія го налічує понад дві тисячі років, і сьогодні вона залишається популярною не лише в Японії, Китаї та Кореї, а й у всьому світі. Го не тільки вражає своєю простотою правил, а й глибиною стратегічних можливостей. Однак для повноцінного розуміння цієї гри необхідно вивчити її термінологію, що несе в собі культурні, філософські та історичні конотації. Переклад термінів го є складним завданням, оскільки багато з них не мають прямих аналогів в українській або інших європейських мовах.

Термінологія го охоплює не тільки технічні поняття, а й глибокі концепти, що відображають філософію гри. Наприклад, поняття 厚勢 (hòushì, вплив) або 眼 (yǎn, око) є багатозначними й містять не лише тактичні, але й філософські значення. Неправильний або буквальний переклад може спотворити первісне значення терміну, що вплине на сприйняття гри, її стратегії та логіки. Інтерес до го серед україномовної аудиторії зростає, а отже з'являється потреба в якісному перекладі спеціалізованої літератури, навчальних посібників та коментарів професійних гравців. Проте відсутність усталеної термінології та варіативність перекладів створюють труднощі в процесі вивчення гри. Багато термінів залишаються запозиченими з японської, китайської чи англійської мов, що ускладнює їх сприйняття в україномовному середовищі.

Метою цього дослідження є аналіз труднощів та особливостей перекладу спеціалізованої навчальної літератури з го, зокрема термінологічної адаптації, передачі культурних і філософських концептів та збереження змістової точності. Особлива увага приділяється узгодженню термінології, стилістичним аспектам, міжкультурним відмінностям та впливу перекладу на доступність і розуміння матеріалу серед україномовної аудиторії.

Го – є однією з найдавніших ігор, які дійшли до наших днів у майже незмінному вигляді. У китайській традиції го відоме як «围棋»(wéiqí), у Кореї «바둑» (baduk), а в Японії – саме як «іго», «囲碁» (igo). Саме через японську мову назва «го» поширилася у світі, зокрема й в Україні. Гра го відома своєю простотою правил і водночас глибокою стратегічною складністю. Вона проводиться на дошці (яп. 碁盤- goban, кит. 棋盤 - qírán) розміром 19×19, 13×13 або 9×9 ліній, а гравці по черзі розміщують на перетинах чорні та білі камені (яп. 碁石 goishi, кит. 棋石 - qí shí). Основна мета гри — захопити якомога більшу територію на дошці, оточуючи пусті ділянки та камені суперника. Однією з ключових особливостей го є її динамічність і відсутність жорстко встановлених комбінацій, як у шахах. Гравці керуються принципами ефективного використання

простору, сили каменів і довгострокового планування. Саме тому го часто асоціюється з філософією східного стратегічного мислення.

Го – це не просто гра, а відображення глибокої філософії життя, стратегічного мислення та взаємодії між силами хаосу й порядку. У традиційній китайській культурі го вважалося одним із чотирьох основних мистецтв шляхетної людини (四藝, sì yì), поряд із каліграфією, живописом і грою на цитрі. Опанування цих мистецтв символізувало інтелектуальну зрілість, внутрішню гармонію та вміння приймати виважені рішення. Го глибоко пов'язане з даоськими принципами рівноваги та гармонії. Поле гри символізує Всесвіт, у якому чорні та білі камені уособлюють протилежні, але взаємопов'язані сили їнь (陰 – темне) і ян (陽 – світле). Як і в природі, у го немає абсолютного контролю над ситуацією – гравець повинен гнучко пристосовуватися до змін, приймати компроміси та знаходити баланс між атакою і захистом.

Го можна розглядати як модель прийняття рішень у житті. Гра вчить планувати на декілька кроків уперед, аналізувати сильні та слабкі сторони, діяти в умовах невизначеності. У цьому аспекті вона близька до китайської стратегії описану у трактаті «Мистецтво війни», Сунь-цзи, де ключовими принципами є адаптивність, використання слабких місць суперника та досягнення перемоги з мінімальними втратами. Ще один важливий принцип – флексибільність і компроміс. У го гравець не може контролювати всю дошку одразу, тому важливо розуміти, коли слід поступитися, щоб отримати перевагу в іншому місці. В цій грі м'якість і гнучкість перемагають силу. Таким чином, го – це не просто розвага, а своєрідна метафора життя, що навчає терпіння, стратегічного мислення та розуміння глибших закономірностей світу.

Переклад спеціалізованої навчальної літератури з го є складним процесом, що поєднує лінгвістичні, культурні та філософські аспекти. Одна з головних проблем полягає у відсутності прямих відповідників для багатьох термінів, оскільки їх значення формувалося протягом століть у контексті китайської, японської та корейської мовної традиції. Наприклад, китайське поняття «气» (qì) відіграє фундаментальну роль у грі, оскільки означає простір, необхідний для виживання групи каменів. Це слово також має глибоке культурне значення, адже в китайській філософії «气» є основним принципом існування всього суцього, що ускладнює його однозначний переклад. В українських текстах цей термін може бути переданий як «дихання», «вільні перетини», «ступені свободи» або навіть залишений у транслітерації, щоб не втратити його стратегічного та символічного навантаження. Термін «勢» (shì) у китайській мові означає не лише «позицію» або «силу», а й стратегічну перевагу, яку гравець поступово вибудовує на дошці. В японській традиції цей концепт частково виражається через поняття «厚み» (atsumi), що буквально означає «товщина», але в контексті го вказує на міцність та потенціал розвитку позиції. Якщо перекладати ці терміни без пояснення, новачки можуть втратити важливий аспект розуміння гри.

Ще одним прикладом термінологічної складності є «劫» (jié), що в японському варіанті відоме як «コウ» (kou). Це поняття описує унікальну ситуацію в го, коли один із гравців має можливість повторно захопити один і той самий камінь у наступному ході, створюючи потенційно нескінченний цикл боротьби. У західній літературі цей термін часто залишається без змін, але його буквальный переклад як «битва» або «суперечка» не відображає всієї глибини концепції, яка поєднує тактичний розрахунок із принципом рівноваги. Окрім термінологічних труднощів, у процесі перекладу виникають проблеми, пов'язані з культурними та філософськими особливостями подачі матеріалу. Китайські навчальні посібники часто структуровані за принципом наставництва, де вчитель пояснює учню не лише механіку гри, а й загальні принципи стратегії, що переплітаються з традиційними східними вченнями. Наприклад, у підручниках із го можна зустріти

вислів «舍小为大» (shě xiǎo wèi dà) – «відмовся від малого, щоб отримати велике», який вказує на важливість стратегічного мислення та готовності жертвувати окремими камінцями заради глобальної переваги. У прямому перекладі цей вираз зрозумілий, однак він може втратити свою силу без відповідного пояснення його зв'язку з концепцією довготривалого планування в грі.

Ще одним викликом є адаптація образних метафор, які широко використовуються у літературі про го. Китайські та японські автори часто описують позиції на дошці через аналогії з природою чи бойовими мистецтвами. Наприклад, термін «虎口» (hǔ kǒu), що дослівно означає «паща тигра», використовується для позначення ефективної форми, яка зазвичай слугує одночасно для з'єднання каменів та контролю простору. У перекладах можна зустріти варіант «пастка тигра», однак в такому разі не завжди зберігається емоційний та стратегічний підтекст цього виразу.

Додаткові труднощі виникають під час адаптації навчальних матеріалів, оскільки стиль викладу в китайських, японських і європейських джерелах суттєво відрізняється. У китайських книгах з го часто використовуються класичні афоризми та метафоричні порівняння. Наприклад, у китайських трактатах можна знайти вислів «棋形如水» (qí xíng rú shuǐ) – «камені подібні до води», що підкреслює необхідність гнучкості та адаптації у грі. Такі афоризми не мають прямих аналогів у західній традиції, тому їхній переклад вимагає не лише буквального відтворення, а й пояснення концепції, яка стоїть за цими словами. Окремою проблемою є стандартизація термінології, адже багато слів можуть мати різні переклади залежно від джерела. Наприклад, «封锁» (fēng suǒ) може бути перекладене як «блокування», «оточення» або навіть «ізоляція», залежно від контексту конкретної ситуації на дошці. Відсутність узгодженого глосарія ускладнює навчання україномовних гравців, адже одна й та сама концепція може пояснюватися різними способами.

Таким чином, переклад навчальної літератури з го – це не лише механічний процес передачі інформації, а складна робота, що вимагає глибокого розуміння мови, культури та філософії гри. Важливим завданням перекладачів є пошук балансу між точністю термінології, зрозумілістю для читачів і збереженням культурного контексту. Розв'язати ці труднощі можна шляхом створення єдиного україномовного глосарія, узгодження перекладацьких стратегій та популяризації якісних перекладів, що допоможе зробити го доступнішим для широкого загалу.

Переклад термінології та навчальної літератури з го є складним та багатограним процесом, що вимагає глибокого розуміння як мовних, так і культурних та філософських аспектів цієї гри. Го, з його історією, стратегією та глибиною, не є лише розвагою, але й відображає східну філософію, стратегію та світогляд. Тому переклад термінів та понять го вимагає особливої уваги до нюансів кожного терміну, що може мати кілька значень у різних контекстах. Зараз існує велика потреба в чіткій та єдиній термінології для вивчення го серед україномовних гравців. Відсутність усталеної системи перекладу термінів і концептів го створює труднощі не лише для новачків, а й для досвідчених гравців, які прагнуть краще розуміти стратегію і культурні основи гри. Важливим кроком у розв'язанні цієї проблеми є розробка глосарія, який би забезпечив узгоджене та точне використання термінів у перекладах, а також полегшив процес навчання. Окрім того, перекладачі повинні не тільки передавати лексичний зміст, а й враховувати культурні та філософські контексти, що визначають значення тих чи інших термінів. Для цього важливо розуміти, як ці терміни використовуються в китайських, японських та корейських джерелах, а також як вони повинні бути адаптовані до специфіки української мови та культурної традиції.

У результаті, правильний переклад навчальної літератури з го має не лише на меті забезпечення точності термінів, а й допомогу в усвідомленні глибоких стратегічних

принципів, філософських концепцій та культурних особливостей гри. Важливо, щоб переклади були зрозумілими для україномовної аудиторії та забезпечували доступність го для ширшого кола гравців. Це вимагатиме постійної роботи над узгодженням популяризації гри серед нових гравців в Україні. Отже, розвиток точного та доступного перекладу літератури з го стане важливим кроком до розвитку цієї гри в Україні та сприятиме поглибленому розумінню її культурної та філософської цінності.

Список використаних джерел

1. **Cho Chikun**, Bozulich Richard. The Magic of Go. Tokyo : Kiseido Publishing Company, 1997. 136 p. ISBN 4-906574-50-5.
2. **林建超**:中国围棋为何能成为一门“世界语”
URL: <https://baike.baidu.com/reference/111288>
3. **围棋**
URL: <https://baike.baidu.com/item/%E5%9B%B4%E6%A3%8B/111288>

ІНТЕРНЕТ-СЛЕНГ У КИТАЙСЬКІЙ МОВІ: ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ НА МОВНУ ПРАКТИКУ

Недогібченко Софія Андріївна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м.Полтава, Україна

gantaei33@gmail.com

Науковий керівник – Белік Марина Олегівна,

викладач кафедри літературознавства, східної філології і перекладу
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

bielikmaryna.13@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5243-3081>

В епоху цифрових технологій та глобалізації мова є не лише засобом комунікації, а й важливим елементом культурних та соціальних трансформацій. Одним з помітних феноменів сучасної мовної практики є виникнення інтернет-сленгу, який активно розвивається в умовах онлайн-комунікацій. Китайська мова, як одна з найбільших мов світу, не є винятком у цьому процесі. Інтернет-сленг у китайській мові відображає не тільки мовні інновації, але й глибокий вплив цифрової культури, яка формує нові способи самовираження, взаємодії та соціалізації. Це явище впливає на всі рівні мовної структури, від лексики до синтаксису, і вимагає спеціального аналізу, оскільки він відображає змінювані соціокультурні реалії в контексті китайського суспільства.

Метою цієї роботи є дослідити характер та особливості інтернет-сленгу в китайській мові, а також з'ясувати, яким чином цифрова культура впливає на мовну практику в Китаї.

Китайські науковці дають таке визначення сленгу: 俚语是指一种非正式、具有地域或文化特色的语言表达形式，主要用于日常口语交流。它通过特定的语境、用法或发音变化形成，以简洁生动的方式反映特定群体的文化与价值观。[1] – Сленг відноситься до неформальної, регіональної або культурно специфічної форми мовного вираження, яка в основному використовується в щоденному розмовному спілкуванні. Він формується через певний контекст, використання або зміни вимови, відображаючи культуру та цінності певної групи в стислій та яскравій формі.

Різновиди сленгу в китайській мові можна класифікувати на кілька категорій, кожна з яких має свої особливості та функції в комунікації. Молодіжний сленг у китайській мові є одним із найбільш динамічних різновидів сленгу. Він часто виникає в контексті інтернет-комунікацій і вуличної культури, а також через вплив глобалізації та західної поп-культури. Молодіжний сленг може містити різноманітні аббревіатури, метафори, а також кальки з інших мов (особливо з англійської). Наприклад, «吃瓜» (chī guā, «їсти кавун»), позначає спостереження за чимось цікавим, або «放飞自我» (fàng fēi zì wǒ, «випустити себе на волю») – означає розслабитися, вести себе не стримано.

Професійний сленг використовується в конкретних професійних сферах і відрізняється від загальноприйнятої мови через специфічні терміни, жаргон та аббревіатури, що полегшують комунікацію серед представників певної професії. Термін «白领» (bái lǐng) позначає «білий комірєць», що вказує на працівників офісних професій, а «程序猿» (chéng xù yuán) є жаргоном програмістів, що буквально означає «мавпа програмування».

Соціальний сленг відображає певні соціальні верстви або групи людей і формується внаслідок соціальних відмінностей, наприклад між різними поколіннями або між людьми з різних соціальних класів. Соціальний сленг може варіюватися від регіональних діалектів до слів, що виокремлюють певні соціальні групи, як, наприклад, «土豪» (tǔ háo), що в дослівному перекладі означає «сільський багатій», але в соціальному контексті має негативне забарвлення.

Інтернет-сленг у китайській мові має важливу роль в онлайн-комунікаціях. Завдяки поширенню соціальних мереж, чатів та форумів в Китаї, інтернет-сленг став невід'ємною частиною цифрової культури. Цей сленг часто характеризується використанням аббревіатур, чисел, символів та специфічних фраз, що мають власне значення лише в контексті цифрових комунікацій.

Сучасний китайський інтернет-сленг виникає переважно у віртуальному середовищі, де активне спілкування користувачів сприяє появі нових слів і виразів. Одним із головних джерел таких мовних новацій є Baidu Tieba — одна з найбільших соціальних платформ у Китаї, де обговорюють найрізноманітніші теми. Саме тут часто з'являються нові вислови, які швидко поширюються серед інтернет-користувачів. Не менш важливу роль відіграє соціальна мережа Weibo — своєрідний китайський аналог Twitter. Через обмеження кількості символів та стрімкий обмін повідомленнями користувачі винаходять лаконічні й дотепні фрази, що згодом стають частиною повсякденного онлайн-спілкування. Окрім того, месенджери WeChat і QQ також активно впливають на формування інтернет-сленгу, адже саме в приватних і групових чатах народжуються нові мовні тенденції.

Китайський інтернет-сленг вирізняється великою різноманітністю мовних форм і прийомів. Серед найпоширеніших способів творення таких виразів — числові комбінації, які базуються на співзвуччі цифр із китайськими словами. Наприклад, певні послідовності чисел можуть мати приховане значення або передавати емоційний відтінок, зрозумілий лише в контексті інтернет-культури. Також дуже поширеним є використання аббревіатур і скорочень — це зручно, економить час і дозволяє користувачам швидко реагувати в онлайн-спілкуванні. Гомофони, тобто слова, що звучать однаково, але мають різні значення, часто використовуються для створення дотепних, іноді провокативних фраз, які можуть мати подвійний підтекст. Окрім того, інтернет-сленг постійно поповнюється запозиченнями із західних мов, зокрема англійської: ці слова й вирази часто адаптуються до китайського контексту та набувають нових значень.

Важливо зазначити, що китайський інтернет-сленг не лише має свої граматичні особливості, але й виявляється в конкретних мовних одиницях, які активно використовуються в реальному спілкуванні. Ці вирази часто несуть емоційне забарвлення та служать для скорочення часу на передачу інформації або для створення гумористичних ефектів. Щоб краще зрозуміти функціонування інтернет-сленгу в китайській мові, розглянемо декілька прикладів перекладу речень, що містять популярні сленгові вирази.

NSDD (скорочення від 你说得对(Nǐ shuō dé duì)) вживається у реченні: NSDD! 这样的做法是正确的。 — Все вірно говориш! Цей підхід правильний.

好嗨呦(Hǎo hāi yōu) (почуватися чудово) використовується в реченні: 好嗨呦! 感觉人生已经达到了巅峰。 — Кайф! Таке почуття, наче я на вершині світу.

治愈(Zhìyù) (вилікувати, одужати) в реченні: 这部家庭喜剧好治愈啊! 我强烈推荐给你! — Ця сімейна комедія так розслаблює! Я дуже рекомендую її тобі!

装蒜(Zhuāngsuàn) (прикидатися часником) у реченні: 别装蒜了! — Не валяй дурня!

Числові комбінації, такі як 233, що означає 哈哈 (ха-ха-ха), використовуються для вираження сміху. 520 (Wǔ'èr líng) означає 我爱你 (Wǒ ài nǐ) – «Я тебе люблю!» 995 (Jiǔjiǔwǔ) використовується як 救救我 (Jiù jiù wǒ) – «Врятуй мене!», 4242 (Sì'èrsì'èr) – це 是啊是啊 (Shì a shì a) – «Так-так!»

Вираз 电灯泡 (Diàndēngpào) (електрична лампочка) використовується, коли є зайва людина в компанії, і ситуація стає незручною.

电子榨菜 (Diànzǐ zhàcài) (все, що ми дивимося під час обіду/вечері/сніданку/будь-якого прийому їжі) – цей вираз порівнює гаджети з маринованими овочами, що є невід'ємною частиною китайського обіднього столу.

吃错药 (Chī cuò yào) (буквально – прийняти не ті ліки) використовується в ситуаціях, коли людина поводить себе дуже дивно або безглуздо. Наприклад, 你吃错药了吧! – Та ти з дуба впав!

心塞 (Xīn sāi) (важко перейматися, страждати) – відчуття дискомфорту, наприклад, коли бос не схвалює проєкт, над яким працював кілька місяців. У реченні: 这个周末又要加班, 好心塞啊! – «Цього вихідного знову працювати, таке відчуття, що душа болить.»

Інтернет-сленг у китайській мові має суттєвий вплив на сучасну комунікацію, поступово змінюючи мовну практику та формуючи нові мовні стратегії. Його вплив проявляється не тільки серед молоді, але й у інших вікових групах, що активно використовують ці нововведення у повсякденному житті. Молодь, зокрема покоління Z та молоді міленіали, є найбільш активними користувачами інтернет-сленгу. Вони використовують сленг для вираження емоцій, гумору та створення неформальної атмосфери в спілкуванні. У той час як середнє покоління, яке рідше вдається до сленгу, все ж використовує популярні терміни, особливо через месенджери, зберігаючи традиційні мовні норми в офіційному спілкуванні. Старше покоління, в свою чергу, менш схильне до використання інтернет-сленгу, хоча деякі вирази все ж адаптуються у спілкуванні з молодшими.

Розвиток інтернет-сленгу також сприяє формуванню нових комунікативних стратегій у цифровому середовищі. Наприклад, числові коди, такі як 520 (я тебе люблю) або 886 (бувай), дозволяють швидко та ефективно передавати повідомлення. Це особливо важливо в контексті мобільного листування, де швидкість комунікації є пріоритетною. Окрім цього, інтернет-сленг активно використовує емодзі, GIF-анімації та ASCII-арт, що додають емоційного забарвлення та допомагають зробити спілкування менш формальним і більш дружнім. Водночас кодування значень, наприклад, через гомофони або запозичення, часто застосовується як спосіб уникнення цензури або для створення гумористичних ефектів, як це видно в таких виразах, як «傻白甜» (shǎ bái tián), що описує наївних, добрих дівчат.

Проте, хоча інтернет-сленг і приносить позитивні зміни в мовну динаміку, його надмірне використання може стати загрозою для традиційної китайської граматики та літературної мови. Заміна складних синтаксичних конструкцій на скорочення або прості вирази може призвести до звикання молоді до спрощеної мови, що негативно впливає на їхні навички письма та офіційного мовлення. Таке явище може також спричинити поступове зникнення деяких традиційних слів, які з часом будуть вважатися «застарілими». Окрім того, попри активне регулювання використання нецензурного або політично чутливого сленгу в Китаї, деякі вирази все ж проникають у ЗМІ та навіть у ділове спілкування. Це призводить до розмивання меж між формальним та неформальним стилями мови.

Таким чином, інтернет-сленг у китайській мові є невід'ємною частиною сучасного мовного середовища. Він відіграє важливу роль у комунікації серед молоді, створює нові

мовні стратегії та змінює динаміку цифрового спілкування. Однак його надмірне використання може мати негативний вплив на традиційну граматику та літературну мову. Тому важливо знайти баланс між збереженням мовних норм і впровадженням нових форм вираження, що виникають у цифрову епоху.

Список використаних джерел

1. 俚语 URL:<https://aistudy.baidu.com/site/>
2. 网络流行语的作用和影响 URL:<https://zhidao.baidu.com/question/380824936712812804.html>

ENGLISH AS THE LANGUAGE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY: NECESSITY OF ENGLISH-MEDIUM INSTRUCTION FOR TECHNICAL STUDENTS

Anastasieva Oksana Anatoliivna,
PhD in Linguistics, associate professor
of the department of European languages
State Biotechnological University,
Kharkiv, Ukraine,
anastasiavaxenia@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3856-3741>

English has become the lingua franca of science, engineering, and global academic communication, new ideas, technologies and equipment are spread alongside with a huge array of terminology. In Ukraine, as in many non-Anglophone countries, the demand for technical specialists with strong English proficiency is rising rapidly. “English is not only the language of international communication but the main medium of scientific dissemination” [2, p. 3]. According to the National Strategy of the Development of Education in Ukraine in 2021–2031, increase of academic mobility including both academic mobility of Ukrainian students attracting foreign students, is considered to be one of the most important vectors of development, which was dramatically affected by the Russian military aggression on the territory of the country [1].

Despite certain degree of criticism against the perspectives on English dominance and demands to encourage the reflection on multilingual balance in education [9], English enables access to global research, technical documentation, and participation in international academic and industrial projects. For Ukrainian students, it is a bridge to mobility and employability.

“In a multilingual Europe, English serves as a practical tool in transnational education and engineering cooperation” [5]. Even in traditionally multilingual contexts like Germany or France, EMI (English-Medium Instruction) is being widely adopted in STEM fields, even in France, co ‘attached to the French language’ (“L’anglais est devenu la langue de travail des sciences... même en France, où l’attachement au français est fort”) [4].

While English dominates, multilingualism enhances intercultural competence, learning flexibility, and international readiness. Ukraine's multilingual context (Ukrainian, Russian, English, sometimes German/French) can be turned into an asset. “Multilingualism is not an obstacle, but a resource for developing higher-order thinking skills and academic literacy” [3]. “Die Mehrsprachigkeit fördert das kritische Denken und die wissenschaftliche Kreativität” [6].

Ukrainian technical universities are increasingly implementing English-language curricula and CLIL approaches, but face challenges such as lack of trained staff, insufficient resources, and varied student proficiency levels.

Academic mobility and the opportunity to gain international experience, learn about cutting-edge technologies, and explore new methods are crucial for the formation of a qualified specialist. Thus, practical trainings make part of educational programs of technical students. The students of the State Biotechnological University (former Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture) have had practical trainings at the enterprises of various countries such as Denmark, Germany, France, Poland, etc. This demands a profound knowledge of a professional terminology, and so – the ability to discuss and solve professional problems in a foreign language. Even during interviews students are to show their level of a professional competence in a foreign language. For example, they are asked to talk about principles of operation of a biogas installation and other complex technical equipment or technologies [10].

During their English for Specific Purposes (ESP) course the students practice professional vocabulary and work with professional texts, but this doesn't provide a sufficient level of the competence for a daily real life professional communication. Thus, we consider English-medium instruction to be a must for formation a competent specialist of international level.

According to the Ministry of Education of Ukraine [1], over 40% of technical universities offer EMI courses, but many struggle with consistent quality. "The national strategy should focus on developing both English proficiency and multilingual awareness among students and teachers alike" [7].

Multilingual education with a strong English component is no longer optional in technical education – it's essential. Ukrainian institutions should invest in sustainable EMI programs, teacher training, and student support systems to prepare graduates for the demands of a globalized scientific and technological environment.

References

1. **Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2021–2031 роки.** Київ, 2020. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>
2. **Dearden, J.** (2014). English as a medium of instruction – a growing global phenomenon. British Council.
3. **Cenoz, J., & Gorter, D.** (2015). Multilingual education: Between language learning and translanguaging. Cambridge University Press.
4. **Van Parijs, P.** (2011). Linguistic Justice for Europe and for the World. Oxford University Press.
5. **Hülmbauer, C., Böhringer, H., & Seidlhofer, B.** (2008). Introducing English as a lingua franca (ELF). European Journal of English Studies.
6. **Gogolin, I.** (2008). Der monolinguale Habitus der multilingualen Schule. Waxmann.
7. **British Council Ukraine** (2021). English in Higher Education in Ukraine.
8. **Ministry of Education of Ukraine** (2023). Annual Report on EMI and Language Policy in Higher Education.
9. **Phillipson, R.** (2009). Linguistic Imperialism Continued. Routledge.
10. **Yemelyanova Y., Anastasieva O.** Development of language and cultural competences of students as part of preparation for international professional internships. STUDIA SLOBOZHANICA: матеріали науково-практичного семінару «Слобожанський гуманітарій – 2024» (Харків, ДБТУ, 22 травня 2024 р.). Харків, 2024. С. 79-90

PRINCIPLES OF TEACHING DIALOGICAL SPEECH TO LAW STUDENTS

Ivanova Tetyana Anatoliyivna,

Assistant professor of Language and professional

Training Department of the Institute of

International Education for Study and Research

V.N. Karazin Kharkiv National University

Kharkiv, Ukraine

ivanova250765@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-6520-3642>

In modern conditions, higher education institutions are faced with the task of preparing students for effective professionally oriented communication in English at the level of competent proficiency.

Most modern English language textbooks are built on the principles of the grammar-translation method, which prioritizes the teaching of grammatical structures of the language and lexical units. However, language is not only a grammatical system. The need for effective English-language professional communication among students emphasizes the need to develop communicative competence, makes it urgent to review approaches to teaching a foreign language and create new textbooks. Therefore, consideration of the principles of teaching based on the communicative-cognitive approach is relevant in terms of further development of appropriate methodologies specifically adapted to the existing conditions of teaching foreign languages in domestic higher education institutions.

Based on the research of domestic and foreign language educators, the most effective principles were identified. 1. The principle of systematicity considers language as a systemic formation consisting of interconnected elements of different levels. The educational process is organized so that already acquired knowledge and skills are actively involved. This principle assumes the presence of a sufficient number of training exercises, which can be divided into 3 groups: a) exercises that train the automatic use of new lexical units and grammatical phenomena and ensure their periodic repetition at new stages of learning; b) exercises that provide a meaningful practical opportunity to experiment with language, improving language and speaking skills; c) exercises aimed at developing higher-level cognitive skills in students, namely analysis, synthesis, and evaluation. Such exercises should be problematic in terms of the topic and encourage students to use language naturally, increasing their motivation to learn. 2) The principle of accessibility involves taking into account the age and cognitive capabilities of students, selecting optimal educational material, and avoiding both too easy content, inadequate to the needs of students, and too complex content, which can reduce motivation to learn. 3) The principle of authenticity is also implemented through the selection of educational material. This principle should be implemented through a system of exercises that reflect the natural nature of communication, namely through interaction in pairs and groups. To ensure natural communication, it is necessary to create a system of exercises for the development of dialogic speech. 4) The principle of taking into account individual learning styles involves the interaction of various sensitive channels of receiving information and information, namely audio, visual and kinetic or manipulative, to activate the working memory and multiple abilities of students. To effectively assimilate new information and integrate it with existing knowledge, various visual aids are used: photographs, video and audio educational materials, and PowerPoint presentations.

5) The principle of intercultural interaction involves organizing the educational process that takes into account the national and cultural characteristics of students in conditions of intercultural communication with representatives of different countries.

6) The principle of student autonomy in the learning process implies, firstly, the student's understanding of his individual cognitive style and the conscious use of various learning strategies; secondly, responsibility for his own progress in learning. The teacher's task is to teach students metacognitive strategies: goal setting, action planning, choosing strategies and analyzing their effectiveness, evaluating their own activities and academic achievements. The exercise system should train such learning strategies as the ability to take notes to highlight detailed information, find necessary information through skimming, and ask questions and paraphrase to check understanding.

7) The principle of introducing new language material in context teaches strategies of analysis and linguistic inference based on students' prior knowledge of a foreign language and on strategies of transferring knowledge from the native language. This significantly expands vocabulary, improves reading comprehension, and develops the skills of an independent language user. In the proposed system of exercises, the introduction of new lexical or grammatical units is accompanied by their presentation in a text or dialogue, demonstrating their use in an authentic language environment.

Adherence to the above principles in teaching a foreign language makes it possible to ensure a high level of teaching efficiency and to activate students' educational and cognitive activities through the implementation of effective educational methods.

References

1. **Вовк О.І.** Когнітивні аспекти методики викладання англійської мови у вищих навчальних закладах: навчально-методичний посібник. Черкаси: САН, 2010. 506 с.
2. **Селіванова О.О.** Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
3. **Тарнопольський О.Б.** Ділові проекти: підруч. з ділової англ. мови для студ. вищих закл. освіти та фак. екон. профілю: кн. для викладача. Вінниця: Нова книга, 2007. 88 с.

ФАКТОРИ ПОМИЛОК У СПРИЙНЯТТІ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Гречка Микола Геннадійович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,

м.Одеса, Україна

billimilligan271@ukr.net

Науковий керівник – Ковалевська Тетяна Юріївна

професор, доктор філологічних наук,

завідувач кафедри української мови та мовної підготовки іноземців

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,

м. Одеса, Україна

tetiana.kovalevskaya@gmail.com

З кожним роком суспільні відносини в нашій державі все більш набувають характеру правових. Це зумовлено багаторічним бажанням України вважатися правовою в очах міжнародної спільноти, а також загальною потребою збільшення рівня власне правового регулювання всіх державних процесів. Така тенденція, безумовно, має перспективний характер, але, у свою чергу, викликає й певні складнощі. Це пов'язано з тим, що збільшення в суспільстві юридичних процесів зумовлює постійну необхідність застосування та розуміння юридичної мови як основної мови створення великої кількості юридичних текстів. Розуміння цієї мови для пересічних громадян часто є доволі складним завданням, ураховуючи такі її особливості, як особлива структура викладення текстових положень і насамперед - специфічна термінологія, помилкове чи неправильне розуміння якої може призвести до виникнення негативних правових наслідків.

Зазначене зумовлює актуальність пропонованої статті, метою якої є лінгвістична характеристика особливостей юридичного терміна та з'ясування факторів, що спричиняють складнощі його сприйняття і розуміння пересічними громадянами. Завданням статті є виявлення конкретних проблем формулювання юридичних термінів. Варто зазначити, що дослідження юридичних термінів не є новим для української доктрини, але їх розгляд конкретно в контексті сприйняття їх значення людиною - це «свіжий ковток» для сучасної науки. Відповідно стаття має як велике теоретичне значення (дослідження наукового визначення «терміну» та його особливостей), так й практичне (можливість визначення способів підвищення розуміння юридичних термінів з боку населення).

Основними методами, які використовуються в межах цієї статті, є основні формально-логічні методи, такі як аналіз, синтез і т.д.. А також деякі спеціально лінгвістичні методи, такі як компонентний аналіз (при дослідженні особливостей юридичних термінів) та контекстуально-інтерпретаційний аналіз (при дослідженні юридичних текстів).

З розвитком мовознавства та формуванням системи мовознавчих дисциплін юридична мова стає об'єктом спеціальних лінгвістичних досліджень, насамперед історико-порівняльних, лексико-семантичних, лексикографічних, граматичних, стилістичних та фахово-прикладних. Вивченню юридичної термінології й особливостей формулювання юридичних текстів присвятили свої роботи такі дослідники, як А.Г. Ніколенко, І.М. Орлова, Л.М. Черноватий, Н.О. Горобець, О.В. Нарожна, Л.Ф. Хохрякова та інші.

За визначенням П. М. Рабіновича, юридичний термін – слово або словосполучення, що виражає поняття з правової сфери суспільного життя і має визначення в юридичній літературі (нормативно-правових актах, юридичних словниках,

довідниках, енциклопедіях, наукових працях тощо) [1, с. 482]. В такому контексті юридичний термін співвідноситься з правовим поняттям як першоелементом правового знання і слугує його знаковою (мовною) моделлю, репрезентованою у звуковій і літерній формах, а правове поняття, його внутрішній зміст, обсяг і структура є логіко-сисловою основою для окреслення термінологічного значення у формі дефініції, яка узагальнює найістотніші ознаки і взаємозв'язки правового явища. Саме це визначення юридичного терміну вважаємо найбільш влучним, оскільки саме в ньому зазначено, що вказівка на термін або його тлумачення може міститися не тільки в нормативно-правових актах, а й загалом у юридичній літературі. Як правило, саме в деталізації та поясненні юридичних термінів полягає сутність правової доктрини, враховуючи фактичну необхідність нормативно-правових актів надавати інформацію в стислому вигляді. Наприклад, у жодному державному нормативно-правовому акті не знайдеться тлумачення терміну «спір», який застосовується постійно в юридичній практиці і який важливо відрізнити від таких термінів, як «суперечка» або «конфлікт». Для розуміння різниці між цими термінами необхідно звертатися до спеціалізованої літератури.

З огляду на це можна сформулювати першу проблему, яка стає на заваді вільного та простого застосування юридичної термінології серед населення – це необхідність звернення до додаткових джерел інформації. Пересічний громадянин, отже, стикається не лише з тим, що в нашій державі існує величезна кількість законів та підзаконних нормативно-правових актів, у яких є багато незрозумілих слів, а й із необхідністю дізнаватися значення цих слів у лексикографічних працях - юридичних словниках або енциклопедіях.

Один з актуальних аспектів дослідження терміна – визначення його ознак, серед яких можна виділити системність, однозначність, точність, стилістичну нейтральність, лаконічність, відсутність емоційного чи експресивного забарвлення. Проте, визначаючи системність як одну з основних ознак терміна, можемо висловити застереження, що системні відношення термінів дійсні лише в межах термінології якоїсь галузі знань. Тому наступним фактором, який ускладнює інтерпретацію юридичних термінів, є їхня контекстність, що передбачає різне значення того ж самого терміна в різних контекстах. Наприклад, у межах терміна «власність» похідний термін «право власності» означає наявність у особи фактичних правомочностей щодо володіння певним майном, а якщо розглядати «інтелектуальну власність», то це сукупність майнових та немайнових прав щодо певного об'єкту, саме до таких визначень можна прийти, з огляду на зміст Цивільного Кодексу України. Ситуацію ускладнює і той факт, що володіти майном на праві власності може одна особа, а права на інтелектуальну власність цього майна може мати зовсім інша. Тобто, якщо одне слово виокремити з його контексту і помістити в інший – воно може набувати абсолютно нового значення. Безумовно, пересічна людина суто фізично не може орієнтуватися в усіх сферах правового знання і фактично не може відрізнити значення того чи іншого терміна в окремих контекстах, що і призводить до певної плутанини.

У порівняльно-історичному й типологічному аспекті досліджувала семантичну структуру юридичних термінів української та англійської мов А. М. Ляшук. Результатом її спостережень за співвідношенням спільного і відмінного у вербалізації понять права в системах досліджуваних термінів стало «виявлення їх збігу та семантичної близькості, повної безеквівалентності семантичних структур, етнокультурних компонентів, які віддзеркалюють своєрідність правових засад обох суспільств» [2, с.18]. Юридичний термін, отже, за походженням може бути питомим національним (відповідач, держава, закон, заповіт, злочин, суд, уряд) або запозиченим, наприклад, абандон (франц.), авізо (італ.), бойкот (англ.), вексель (нім.), евтаназія (грец.), ембудсмен (швед.), юриспруденція (лат.). На основі поєднання національних та запозичених термінів і

терміноелементів утворено значну кількість юридичних термінів (експертний висновок, імунітет свідка, кримінально-виконавче право). Особливий вид запозичень – інтернаціональний термін латинського і грецького походження (адвокат, алібі, інавгурація, конституція, політика, юстиція). Власне, й саме слово термінологія складається з латинського елемента *terminus* – межа, та грецького *logos* – вчення [1, с. 476]. Відповідно певною проблемою визнається пряме запозичення іншомовних термінів і додавання їх у законодавство нашої держави без здійснення відповідного перекладу або адаптації. Ця проблема має загальнодержавний характер, тому що саме на державні органи покладається обов'язок щодо м'якої імплементації іншомовних термінів, які органічно будуть вписуватися в нормативні тексти і не будуть викликати складнощів у розумінні членами суспільства.

Крім цього, відзначимо, що серед юридичної термінології і номенклатурних назв дедалі більшого поширення набувають скорочені форми – аббревіатури (Європарламент, Інтерпол, НАТО, ОБСЄ, Мін'юст, ЦГВК). Це не є конкретною особливістю саме юридичного терміна, бо аббревіатури застосовуються практично в усіх сферах діяльності, але саме юриспруденція характеризується практично найбільшою кількістю таких скорочених форм. Безумовно, розуміння таких термінів з боку пересічного громадянина не є можливим без звернення до відповідних джерел інформації. Тож можна спостерігати певний парадокс - аббревіатури створюються в інтересах зручності, але в той же час призводять до незручностей у їх розумінні.

Однією ж із найбільш масштабних проблем юридичних термінів є синонімія. В юридичній діяльності безліч термінів, які на перший погляд дуже схожі за значенням, але, у свою чергу, мають певні особливості. Наприклад, поняття «термін» та «строк» позначають певний часовий параметр, з яким пов'язується певна юридична дія, проте «строком є певний період у часі, зі впливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення, а терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення» [3].

Узагальнюючи вищенаведене, можна прийти до висновку, що юридичний термін, будучи неймовірно ефективним інструментом ведення діяльності в конкретній сфері, має певні недоліки як лінгвістичне явище, що ускладнює його розуміння та застосування з боку населення. Мова йде про такі недоліки як: синонімія, широке використання аббревіатур, особливості семантичної структури, використання запозичених слів і т.д.. Це, у свою чергу, вимагає від спеціалістів у сфері юридичної лінгвістики копіткої роботи над мінімізацією впливу лінгвістичних особливостей юридичних термінів на їх розуміння з боку населення, враховуючи масштаби можливих наслідків у разі помилкового сприйняття і розуміння того чи іншого терміна.

Список використаної літератури

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.] ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. – Т. 6 : Т–Я. – 768 с. **2. Ляшук, А. М.** Семантична структура юридичних термінів української та англійської мов : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / Київський нац. лінгвістичний ун-т. – Київ, 2007. – 22 с. **3. Цивільний кодекс України** : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV : станом на 10 січ. 2025 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 24.03.2025).

МОВНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТОПОНІМІВ ПОЛТАВЩИНИ

Олександр Зорянський,

учень 7А класу

Науковий ліцей №3 Полтавської міської ради

м.Полтава, Україна

Науковий керівник – Науменко Оксана Миколаївна,

учитель української мови та літератури

Науковий ліцей №3 Полтавської міської ради

м.Полтава, Україна

Сила нашого народу не дала розчинитися у величезній кількості племен та народностей, які постійно змінювали одне одного, знищуючи або асимілюючи попередніх. Український етнос постав серед націй і спромігся зберегтися дотепер. Беззаперечно, ми можемо знайти відголоски впливу інших культур та цивілізацій у нашому етногенезі, але титульною нацією залишаються українці, які постійно боролися за своє право бути українцями. Надважливо досліджувати свої корені, щоб вміти боротися з ворожою пропагандою.

Мета дослідження – проаналізувати топоніми Полтавської області з погляду географічного, історичного та лінгвістичного аспектів.

Топоніми Полтавщини досліджували науковці Булава Л.М., Жук В.Н., Стрижак О.С. та ін. Донедавна переважав радянський підхід до дослідження, що нав'язував думку щодо спільного історичного минулого. Це призвело до викривлення фактів та приховування злочинів імперського та більшовицького режимів.

Призначення географічної назви – конкретизація місця на земній поверхні. У людей виробився універсальний спосіб опису довкілля за допомогою слів-топонімів (від гр- «торос» – місцевість і «опута» – назва, найменування, ім'я). Топоніміка є інтегральною науковою дисципліною, яка перебуває на межі географії, історії та лінгвістики.

Найдавнішим пластом топонімів є назви, в основі яких покладені географічні особливості місцевості. Первісно люди не розрізняли власних і загальних імен. Першими топонімами ставали звичайні загальні слова: вода, гора, ліс, пустеля, поле, річка. Серед цих назв гідроніми є найдавнішими. Вони часто стають джерелом формування інших топонімів (Сула (річка) → Сула (село), Грунь (річка) → Грунь(село)). Найперші поселення виникали вздовж водойм. Це найбільш сталий топонім.

Витоки української державності сягають доби раннього Середньовіччя, періоду Руси. Природні історичні події та вплив інших племен і народностей відображені топонімами. Найбільший слід в топонімії України залишила довготривала окупація наших земель московською імперією та радянським союзом, на наших землях з'явилося безліч потворних найменувань. Перейменовували уже існуючі назви на «свої». Мета – стерти з пам'яті поколінь національну ідентичність, нав'язати думку про «єдиний советський народ». Лише після 2014 року почався процес декомунізації та деімпералізації нашого простору – знищення маркерів окупаційної влади. Неусвідомлення важливості цього процесу в більшості населення призвело до повномасштабної війни, починаючи з 2022 року. Боротьба за нашу свідомість триває й досі.

Лінгвістичні інструменти дають можливість досліджувати топоніми з погляду семантики, етимології, будови. Знання особливостей використання суфіксів та префіксів при утворенні назв дають можливість провести якісний мовознавчий аналіз та спростувати або підтвердити ту чи іншу гіпотезу щодо походження назв. Мовознавчий аспект є провідним у дослідженні топонімів.

Полтавська область входила до складу земель Руси і була прикордонною територією Переяславського князівства. Призначення нашого краю – боронити кордони від сусідів, які повсякчас намагалися захопити наші землі. Тож, оборонні міста, постійні контакти з печенігами, хозарами, монголо-татарами – основні історичні особливості краю. Згодом на території області базувалися 4 козацькі полки. Маючи таку давню та героїчну історію, наш край за часів московсько-радянської окупації було колонізовано топонімами, що прославляють окупаційну владу. У рамках декомунізації та деімперізації у Полтавській області з 2015 по 2024 роки було перейменовано 3157 топонімів. Сюди входять не лише населені пункти, та все ж цифра шокує.

Другою за чисельністю групою є топоніми в основі яких покладено географічну ознаку. Багато назв, в основі яких лежить приналежність до води. Досить помітними є топоніми, в основі яких лежить болотиста місцевість. Назви також вказують на нерівність рельєфу. Деякі топоніми відображають природні мінерали, якими багата ця місцевість. Топоніми на основі флори складають меншу кількість та вказують на лісостеповий характер краю. Зустрічаємо чимало топонімів, в основі яких лежить назва тварини (Веприк, Бобрик, Жуки, Зайці, Вовки) та, застосувавши лінгвістичний аналіз, з'ясовуємо, що більшість таких назв має антропологічне походження.

Найбільшу групу становлять топоніми антропологічного походження (39,2 %), які утворені від імен та прізвищ за допомогою суфіксів.

Дане дослідження спростовує ключову тезу московської пропаганди про те, що Донецька й Луганська області є «історично російськими територіями», бо там нібито все вказує на приналежність до цієї культури. Ми побачили, що Полтавська область, не межуючи з російською федерацією, тотально була засмічена московськими маркерами. Тож, це є наслідком окупації всієї нашої території московським царством та більшовицькими режимами, а не добровільним бажанням народу стати частиною росії. Тож, боротьба за нашу ідентичність триває. Продовженням нашого дослідження може бути кількісний аналіз топонімів.

Список використаних джерел

1. Дашкевич Я. Каталог річок України. Українська мова в школі. 1959. № 2. С. 17 – 19 **2. Жук В.Н.** Іншомовні топоніми на Полтавщині, або що залишили нам наші давні предки Добромисл. Полтава. 1993. № 3-4, С.118–126 **3. Купчинська З.О.** Твірні основи українських топонімів на -ин, -ів(структура, територія). Ономастика України I тисячоліття нашої ери. К. 1998. С. 94 – 102 **4. Лабінська Г.** Топоніміка: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2016. 274 с. **5. Тищенко К. М.** Іншомовні топоніми України: Етимологічний словник-посібник. Тернопіль: Мандрівець. 2010. 240 с.

ВПЛИВ АНГЛІЦИЗМІВ НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ЗАГРОЗИ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ

Ісакова Валентина Сергіївна,

кандидат педагогічних наук, викладач,

Відокремлений структурний підрозділ «Полтавський фаховий коледж

Національного університету харчових технологій,

м.Полтава, Україна

valentinaisakovaa@gmail.com,

<https://orcid.org/0000-0002-2140-9273>

Взаємодія мов і, як наслідок, запозичення лексичних одиниць – це природний історичний процес, притаманний усім мовам світу. Як зазначає Б. Ажнюк, «жодна мова не розвивається ізольовано, контакти між народами неминуче призводять до лексичних запозичень» [1, с. 4]. Українська мова впродовж своєї історії збагачувалася запозиченнями з різних мов: грецької, латинської, тюркських, німецької, французької, польської та інших. Сьогодні ж мовна ситуація докорінно змінилася: англійська мова набула статусу глобальної і стала основним джерелом запозичень для більшості мов світу.

Особливої актуальності набуває дослідження впливу англіцизмів на розвиток сучасної української мови з кількох причин. По-перше, інтенсивність і масштаб проникнення англіцизмів у лексичну систему української мови значно зросли за останні десятиліття. За даними Н. Попової, частка англіцизмів у загальному обсязі запозичень становить близько 75-80%, тоді як ще у 80-х роках ХХ століття цей показник не перевищував 15-20% [4, с. 8]. По-друге, англіцизми активно проникають практично в усі сфери життя – від професійної термінології до повсякденного побутового спілкування. По-третє, суспільне ставлення до англіцизмів є неоднозначним – від цілковитого схвалення до категоричного несприйняття [6, с. 4-5].

Дослідженню англіцизмів у сучасній українській мові присвячені праці багатьох українських лінгвістів. Зокрема, Б. Ажнюк простежує мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації; колективна монографія Н. Клименко, Є. Карпіловської та Л. Кислюк присвячена динамічним процесам у сучасному українському лексиконі, зокрема впливу англіцизмів на словотвірну систему мови; Л. Масенко розглядає питання запозичень у контексті мовної ідентичності; О. Пономарів аналізує англіцизми з погляду культури мови; П. Селігей з'ясовує питання мовного пуризму та ставлення до запозичень; О. Стишов вивчає джерела поповнення лексичного складу сучасної української мови, зокрема роль англіцизмів.

Серед зарубіжних дослідників варто виокремити Р. Філіпсона, який запровадив поняття «мовного імперіалізму» щодо експансії англійської мови; М. Геллер, яка студіює соціолінгвістичні аспекти глобалізації; К. Маєрс-Скоттон, яка описує процеси запозичення в контексті білінгвізму; Г. Сіммонса, який аналізує вплив Інтернету на розвиток мов.

Попри значну кількість досліджень, присвячених проблемі англіцизмів у сучасній українській мові, залишаються недостатньо вивченими такі аспекти: особливості функціонування англіцизмів у нових комунікативних середовищах, зокрема в соціальних мережах та молодіжному сленгу; механізми адаптації англіцизмів до фонетичної, граматичної та словотвірної систем української мови; критерії доцільності використання англіцизмів у різних функціональних стилях; ефективні стратегії протидії надмірному вживанню англіцизмів в умовах глобалізації; шляхи створення та популяризації питомо українських відповідників до англіцизмів. Крім того, динамічність

процесів запозичення та постійна поява нових англiцизмiв зумовлюють потребу в систематичному монiторингу та аналізі цього явища в синхронiчному аспекті.

Мета цієї розвідки полягає у виявленні основних тенденцій функціонування англiцизмiв у сучасній українській мові, аналізі потенційних загроз унаслідок їх надмірного використання та окресленні шляхів протидії негативним явищам.

Аналіз мовного матеріалу дозволяє виокремити кілька сфер, де використання англiцизмiв є особливо інтенсивним. Стрімкий розвиток цифрових технологій спричинив появу численних англiцизмiв: *сервер, браузер, інтерфейс, апгрейд, бекап, контент, софт, юзер, девайс, гаджет, тачпад, принтер, скрин* та багато інших. Значна частина цих слів не має точних українських відповідників або ж вони не набули широкого вжитку [2, с. 148].

Запозичення у сфері економіки та бізнесу активно використовуються в професійному спілкуванні: *маркетинг, менеджмент, фандрейзинг, інвестиції, стартап, бренд, дедлайн, дистриб'ютор, франшиза, аутсорсинг* [8, с. 12-13]. Проте часто поруч з англiцизмами існують і українські відповідники, які витісняються з ужитку: *дедлайн (крайній термін), стартап (новостворений проєкт), менеджер (управлінець), процент (відсоток)*.

Поширення соціальних мереж спричинило появу великої кількості нових англiцизмiв: *лайк, пост, репост, сториз, меседж, твіт, хейтер, шеймінг, булінг, краш, хайп, чилити, кринж* та інші. Ця група англiцизмiв характеризується особливою емоційною забарвленістю та експресивністю, що пояснює їхню популярність серед молоді.

Також активно використовуються англiцизми у ЗМІ та рекламі для створення «сучасного» звучання: *піар, прайм-тайм, ток-шоу, ньюсмейкер, тренд, креативний, ексклюзивний*. Використання англiцизмiв у цій сфері часто зумовлене прагненням надати повідомленню більшої престижності.

Аналіз функціонування англiцизмiв у різних сферах дозволяє виокремити низку причин їх активного проникнення в українську мову, які можна поділити на об'єктивні та суб'єктивні. Серед об'єктивних причин виокремлюють такі: потреба в номінації нових явищ і понять, особливо в галузі технологій, які виникли в англomовному середовищі та разом із явищем входять в інші мови (*смартфон, блютуз, криптовалюта*) [7, с. 52-53]; відсутність відповідного поняття в когнітивній базі мови-реципієнта (*стартап, інфлюенсер, блогер*) [5, с. 10]; економія мовних засобів – англiцизми можуть бути коротшими за українські відповідники (*пост* – допис у соціальній мережі); глобалізація інформаційного простору.

До суб'єктивних належать: престижність англійської мови та сприйняття англiцизмiв як більш «сучасних» порівняно з українськими відповідниками (*шопінг* замість *покупки*, *лук* замість *образ*, *фуд* замість *їжа*) [3, с. 92-94]; мода на іншомовні слова, особливо серед молоді та в певних професійних середовищах [6, с. 11]; соціально-психологічні чинники: бажання виділитися, продемонструвати свою значущість, обізнаність тощо.

Попри об'єктивність процесів запозичення, надмірне і невиправдане використання англiцизмiв створює певні загрози для розвитку української мови: витіснення питомих українських відповідників, що призводить до звуження сфери функціонування національної лексики, порушення мовної цілісності та стилістичної єдності текстів через надмірне насичення їх іншомовними словами [5, с. 95]; ускладнення розуміння текстів для певних категорій населення, особливо старшого віку (незнання англійської мови); зниження рівня мовної грамотності через нечітке розуміння семантики запозичень та правил їх уживання, поступова втрата мовної самобутності через інтернаціоналізацію лексики.

Проведене нами дослідження (на заняттях з дисципліни «Українська мова за професійним спілкуванням» разом зі здобувачами освіти) текстів українських онлайн-видань та соціальних мереж засвідчило, що найвищий рівень насиченості англіцизмами простежується в матеріалах про технології та бізнес (до 15% від загальної кількості вжитої лексики), у молодіжних медіа частка англіцизмів становить близько 12%, у новинних текстах загальної тематики – близько 7%. При цьому понад 40% ужитих англіцизмів мають українські відповідники, які могли б бути використані без втрати семантичної точності.

Проблема надмірного запозичення англіцизмів актуальна для багатьох мов світу, і різні країни розробляють власні стратегії її вирішення. Так, Франція є одним із прикладів щодо реалізації активної державної політики збереження національної мови. Французька Академія та спеціальні термінологічні комісії розробляють і затверджують французькі відповідники для іншомовних термінів. Цікавим є досвід Польщі: Рада польської мови при Президії Польської академії наук надає рекомендації щодо мовної політики. Для багатьох англіцизмів створюються та популяризуються польські відповідники.

Розв'язання проблеми надмірного використання англіцизмів у сучасній українській мові потребує комплексного підходу, який враховував би як неминучість процесів запозичення в умовах глобалізації, так і необхідність збереження національної мовної ідентичності. У сфері державної мовної політики необхідно розробити критерії доцільності вживання іншомовних запозичень; створити координаційний центр або термінологічну комісію для розробки українських відповідників. Має бути державна підтримка видань і проєктів, спрямованих на популяризацію української термінології.

У лінгвістичній сфері необхідна активізація термінотворчої діяльності на основі власне українських мовних ресурсів; розробка системи нормативної адаптації неминучих запозичень; проведення соціолінгвістичних досліджень щодо функціонування англіцизмів.

Ключову роль має відігравати й освіта: упровадження курсів з культури мови, які формуватимуть критичне ставлення до надмірного вживання запозичень; зосередження уваги на українських відповідниках англіцизмів у процесі викладання різних дисциплін; проведення тематичних заходів, спрямованих на популяризацію української лексики. Слід відзначити в цьому контексті й медійну сферу: розробка редакційних стандартів щодо використання іншомовних слів; створення словників-довідників з питомо українськими відповідниками для поширених англіцизмів; реалізація медійних проєктів для популяризації української лексики.

Отже, збалансування процесів запозичення та збереження самобутності української мови можливе за умови координації зусиль наукових, освітніх, медійних та державних інституцій у сфері мовного планування та мовної політики, а також формування мовної свідомості, орієнтованої на збереження національної мовної ідентичності при одночасній відкритості до міжнародної термінології.

Перспективними напрямками подальших досліджень є: вивчення механізмів адаптації англіцизмів у морфологічній системі української мови; поглиблений аналіз динаміки функціонування англіцизмів у різних дискурсах; розробка методологічних засад термінотворення на основі питомо українських ресурсів; дослідження особливостей сприйняття англіцизмів різними віковими та соціальними групами; порівняльний аналіз стратегій мовного регулювання в різних країнах та можливості їх адаптації до українських реалій.

Список використаних джерел

1. Ажнюк Б. М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації. Мовознавство. 2019. № 3. С. 3–15. **2. Клименко Н. Ф.,** Карпіловська Є. А., Кислюк Л.

П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 336 с. 3. **Масенко Л. Т.** Мова і суспільство: постколоніальний вимір. Київ : ВД «Академія», 2019. 232 с. 4. **Попова Н. О.** Запозичення з англійської мови в лексико-семантичну систему української мови кінця ХХ – початку ХХІ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2018. 20 с. 5. **Пономарів О. Д.** Культура слова: мовностилістичні поради : навч. посіб. 4-те вид. Київ : Либідь, 2015. 240 с. 6. **Селігей П. О.** Пуризм в українській мові: причини, прояви та перспективи. Мовознавство. 2020. № 2. С. 3–14. 7. **Стишов О. А.** Основні джерела поповнення лексичного складу сучасної української мови. Мовознавство. 2017. № 5. С. 48–61. 8. **Федорець С. А.** Англійські запозичення в мові сучасної української реклами : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2015. 20 с.

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ ЯК ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ПРОБЛЕМА

Мартинюк Анастасія Вячеславівна,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна
dokaslova@gmail.com

Науковий керівник – Перова Світлана В'ячеславівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри літературознавства, східної філології і перекладу,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна
svitlanaperova15@gmail.com

У сучасному перекладознавстві художній текст розглядається як складне, багаторівневе явище, що поєднує в собі мовну форму, культурну специфіку та прагматичну спрямованість. Це не просто вербальне повідомлення, а носій ціннісних орієнтирів, ментальних моделей і естетичних кодів певної мовної спільноти. Відтак переклад художнього тексту потребує не лише глибокого лінгвістичного аналізу, а й розуміння культурного фону, стилістичних особливостей оригіналу, авторської інтенції та читачьких очікувань в іншомовному контексті. Традиційне уявлення про переклад як механічну трансляцію змісту втрачає актуальність, оскільки художній переклад постає як форма міжкультурного діалогу, що передбачає високу ступінь інтерпретації, творчого переосмислення та адаптації вихідного тексту до нових комунікативних умов.

Останні наукові дослідження у сфері перекладознавства все більше акцентують увагу на складності передачі комунікативно-прагматичного та лінгвокультурного потенціалу художнього тексту. Зокрема, Л.А. Ковбасюк та Н.В. Романова підкреслюють важливість адекватної інтерпретації прагматичних намірів автора та їх вербалізації через контекст, акцентуючи увагу на аналізі культурних проблем, що виникають при спробі відтворити художній текст засобами іншої мови, що зумовлює необхідність врахування культурних особливостей при перекладі [2]. У своїй статті «Когнітивні аспекти розуміння та інтерпретації англомовного художнього тексту (на матеріалі роману Дж.Р.Р. Толкіна)» Н.Ф. Хайруліна аналізує когнітивні механізми, які впливають на процес сприйняття та перекладу художнього тексту [4, с. 95]. На прикладі творів Дж.Р.Р. Толкіна дослідниця розглядає, як концептуальні структури, метафоричні образи та культурні коди впливають на інтерпретацію тексту читачем та перекладачем. Проте, незважаючи на значний обсяг досліджень, залишаються невирішені аспекти, пов'язані з інтеграцією лінгвістичного, культурного та прагматичного аналізу при перекладі художніх текстів. Зокрема, потребує подальшого вивчення питання про те, як забезпечити високий рівень еквівалентності та адекватності перекладу, що дозволить зберегти комунікативно-прагматичний та лінгвокультурний потенціал тексту в іншомовному середовищі. Відповідно, метою даного дослідження є аналіз комунікативно-прагматичного та лінгвокультурного потенціалу художнього тексту як перекладацької проблеми, з акцентом на визначенні методів, що сприяють досягненню еквівалентності та адекватності перекладу.

Комунікативно-прагматичний потенціал художнього тексту проявляється через здатність тексту взаємодіяти з адресатом, викликати певну реакцію, створювати очікуваний ефект. Важливою є передача експресивності, підтексту, іронії, емоційної насиченості та інших прагматичних чинників, які відіграють ключову роль у сприйнятті

твору [3, с. 138]. Відтворення таких елементів у перекладі становить складну проблему, оскільки прагматичні засоби однієї мови не завжди мають прямі відповідники в іншій. Лінгвокультурний потенціал тексту зумовлений національною специфікою мовної картини світу. Він включає в себе фразеологізми, культурно марковані одиниці, алюзії, реалії, символи та інтертекстуальні посилання. Перекладачеві доводиться вирішувати, як адаптувати ці елементи для цільової аудиторії: через пряме відтворення, трансформацію або компенсацію. Успішний переклад передбачає збереження культурної ідентичності оригіналу без шкоди для сприйняття та розуміння тексту читачем іншої культури.

Окрему увагу слід приділити категоріям еквівалентності та адекватності, які традиційно виступають критеріями якості перекладу [1, с. 35]. Під еквівалентністю розуміється функціональна відповідність між оригіналом і перекладом, тоді як адекватність охоплює ширший спектр – врахування жанрових, стилістичних, комунікативних та культурних особливостей. У перекладі художнього тексту перекладач найчастіше не прагне до абсолютної лексичної відповідності, а орієнтується на досягнення комунікативного ефекту, близького до того, який справляє оригінал. Перекладацька стратегія визначається низкою факторів: мовною та жанровою специфікою оригіналу, очікуваннями цільової аудиторії, культурними та соціальними обставинами функціонування перекладу. У цьому контексті значну роль відіграє перекладацька інтерпретація, яка дозволяє адаптувати текст до нового культурного середовища, не порушуючи при цьому його художню цілісність.

Таким чином, художній текст як перекладацька проблема вимагає комплексного підходу, що поєднує лінгвістичний аналіз, культурологічну компетентність і прагматичну чутливість. Тільки за умов інтеграції всіх цих аспектів можливо досягти високого рівня еквівалентності й адекватності, що, у свою чергу, забезпечує збереження комунікативно-прагматичного та лінгвокультурного потенціалу тексту в іншомовному середовищі. Перспективи подальших досліджень у цій сфері передбачають поглиблення вивчення жанрово-стилістичних особливостей художніх текстів, аналіз новітніх перекладацьких стратегій та технологій, що дозволяють адаптувати культурно марковані елементи до специфіки цільової аудиторії. Окрему увагу варто приділити міждисциплінарному підходу, який поєднує досягнення когнітивної лінгвістики, прагмалінгвістики та культурології для більш точного визначення функцій художнього тексту в різних соціокультурних контекстах. Такий підхід сприятиме формуванню нових критеріїв оцінки якості перекладу та вдосконаленню методології підготовки фахівців у галузі художнього перекладу.

Список використаних джерел

1. Єщенко Т. А. Феномен художнього тексту : комунікативний, семантичний і прагматичний аспекти. Львів : ЛНМУ ім. Данила Галицького, 2021. 470 с.
2. Ковбасюк Л. А., Романова Н. В. Сучасні лінгвістичні теорії : лекційні, практичні, самостійні модулі та тести : навч.-метод. посіб. Київ : Видавництво Ліра-К, 2024. 148 с.
3. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
4. Хайруліна Н. Ф. Когнітивні аспекти розуміння та інтерпретації англomовного художнього тексту (на матеріалі роману Дж. Р. Р. Толкіна). *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2024. № 6 (365). С. 93–99.

СТОРИТЕЛІНГ ЯК НОВІТНЯ ПРАКТИКА В МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Маршал Тетяна Олексіївна,
асистент кафедри іноземної філології та бізнес-комунікацій
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна
<https://orcid.org/0009-0005-8634-9928>

Сторітелінг як навчальний метод є важливим соціальним явищем у контексті ефективної комунікації і кращого засвоєння матеріалу. Шляхом створення інтерактивного академічного середовища та застосування комунікативного підходу до викладання англійської мови викладач спонукає студентів до нетрадиційної форми навчання, легкого опанування її структурних і фонетичних особливостей, сприяє запам'ятовуванню граматичних явищ і лексичних одиниць, а також створює ефективні передумови для комунікативної лінгвістики й творчості.

У науковому полі сторітелінг є потужною практикою з багатограним потенціалом, адже історії є мотиваційними й інтерактивними, створюють передумови для креативності, дають відчуття завершеності, уможливають мовленнєву практику й дискурс, висвітлюють мову як зрозумілий і багатозначний живий організм, є автентичними, забезпечують безцінний культурний досвід, пропонують велику кількість похідних вправ і завдань, розвивають такі важливі навички як передбачення, вгадування, припущення і текстове декодування, формують зв'язок між вхідною (M_1) і вихідною мовами (M_2). Окрім цього, історії дають можливість ознайомитися з різними культурами й цінностями, віднайти спільність між народами, розширити світогляд, спонукають до вираження власних почуттів й емоцій, заохочують до активної участі в завданнях, посилюють вербальні навички, покращують аудіювальні вміння, сприяють збагаченню словникового запасу, моделюють когнітивно-лінгвістичну грамотність. Джерела сторітелінгу є безмежними: особисті історії, друковані видання, мистецтво, інтернет, усна народна творчість, фільми, генерування власних оповідок за допомогою різних лексичних одиниць або картин. Знаючи своїх студентів і розуміючи їхні потреби, викладач може обрати чи розробити одну або декілька історій, зробити акцент на тих цінностях, які розділяє його аудиторія.

Окремої уваги заслуговують ті практики сторітелінгу, які вважаються педагогічно доцільними під час вивчення англійської мови [2, с. 151]:

1. Розповідь особистої історії, яка стимулює вербальну комунікацію, сприяє активній практиці набутих мовних навичок, створює можливість мультивокабулярного дискурсу.
2. Візуально-презентаційний сторітелінг, який поєднує роботу з роздатковими матеріалами та усне мовлення – використовуючи фото й заздалегідь підготовлені слова або рандомно обрані словосполучення, студентів заохочують до створення власної розповіді.
3. Історії-доміно, які передбачають написання тематично дотичних слів на окремих картках, розташованих поступово одна за одною, і складання лексичних одиниць у логічно пов'язані між собою речення з метою створення однієї спільної історії. Така практика вважається особливо успішною у контексті спонукання до командної роботи та зміцнення внутрішніх міжособистісних відносин.
4. Фонетичні автентичні історії, які зорієнтовані на покращення вимови, опанування правильної інтонації, ознайомлення з фонетичними явищами англійської мови. Цей підхід використовується під час викладання предмету «Практична фонетика».

5. Ідіоматичний сторітелінг, який спонукає до інтерактивного запам'ятовування англійських приказок, сформованих у цілісну розповідь. Концепція такої практики вимагає використання тематично пов'язаних ідіом, які позначають прості лексичні одиниці (окремі слова або вирази), а також їхнє розміщення у кожному реченні. Наприклад, для вивчення приказок зі словом heart пропонується такий сторітелінг: «Missing you all the time, dying for heart-to-heart talk. Tried to watch TV-soap operas everywhere, hearts and flowers, lionhearted heartthrobs, the usual. I just don't have a heart to watch it.» Також викладач може спонукати студентів до створення власної розповіді, речення якої складаються виключно з ідіом.

6. Історії за принципом snowball repetition, які проводяться як метальна розминка або використовуються як спосіб повторити певний вокабуляр. Зміст практики полягає у моделюванні однієї цілісної історії, під час створення якої кожен студент складає і промовляє своє речення, а наступний повторює попереднє і додає своє. Зважаючи на мовну компетенцію студентів, викладач може обмежити кількість речень або заохочувати до тривалої оповіді.

7. Читання автентичних історій різної тематики, що створює мотиваційний, значущий контекст для вивчення англійської, презентує справжню мову, сприяє збагаченню словникового запасу й контекстуальній практиці, розвиває академічну грамотність і навички критичного мислення.

Окрім цього, сторітелінг вважається ефективним методом викладання англійської мови через наведені нижче ознаки [1, с. 3]:

1. Головною метою будь-якої історії є спонукання до комунікації.
2. Це лінгвістично чесна техніка: сторітелінг відноситься до категорії усного мовлення і відтак має бути почутим.
3. Історії апелюють до особи, проте, одночасно формують цілісну лінгвістичну спільноту в одній навчальній кімнаті.
4. Історії полегшують розвиток аудіювальних навичок через зменшення тривожності й більш комфортне сприйняття запропонованого матеріалу.
5. Історії дають змогу поступово опанувати мовну структуру крізь призму повторювальності й прогнозованості лінгвістичних конструкцій.
6. Історії інтерактивно знайомлять з мовою і певною культурою.
7. Історії допомагають студентам збагатити словниковий запас, при звичаїтися до більш складних синтаксичних конструкцій, граматики й фонетичних особливостей (ритм, інтонація, вимова). Студенти мають можливість відчувати використання різних часів, граматичних форм, сталих словосполучень у повнозначному контексті сторітелінгу.

Наприкінці варто зазначити, що сторітелінг має беззаперечну педагогічну доцільність особливо під час викладання англійської мови. Історії мотивують, заохочують до навчання, створюють інтерактивне академічне середовище й допомагають опанувати складну мовну структуру. Історії покликані налагодити взаєморозуміння між викладачем і студентами, формують творче поле та стимулюють зацікавленість у навчанні. Якщо техніка сторітелінгу використовується належним чином, вона стає помічною практикою у поясненні навчального матеріалу, простих і складних програм, різних предметів і комплексних дисциплін. Сторітелінг допомагає розширити академічні горизонти, моделює мовну компетенцію, стимулює обізнаність з прикладними реаліями, позитивно впливає на навчальний емоційний біхевіоризм.

Список використаних джерел

1. Brakke, K., Landrum, R. E., & McCarthy, M. A. (2019) The pedagogical power of storytelling. American Psychological Association: Scholarship of Teaching and Learning in

Psychology, p. 1–5. 2. **Simmons, A.** (2006) The story factor: Inspiration, influence, and persuasion through the art of storytelling (Rev. ed.). New York, NY: Basic Books, p. 299.

ВПЛИВ БРИТАНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ І ТРАДИЦІЙ НА УКРАЇНУ

Носаль Вікторія Віталіївна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна,

vicktorianosal2005@gmail.com

Науковий керівник – Скляр Ірина Вікторівна

викладач кафедри романо-германської філології

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна,

irina.sklyarova1214@gmail.com

У сучасному глобалізованому світі міжкультурна взаємодія набуває стратегічного значення для розвитку національних культур, освіти, економіки, медіа та суспільного устрою. Одним із прикладів такого міжкультурного впливу є взаємозв'язок між британською та українською культурами. Незважаючи на відсутність історичних, колоніальних чи політичних зв'язків, Велика Британія суттєво впливає на окремі сфери суспільного життя України: освіту, мову, літературу, масову культуру, політику, бізнес. Особливо це помітно в умовах пострадянської модернізації, інтенсивної європеїзації та зростання відкритості до глобальних культурних процесів.

Метою даного дослідження є виявлення основних напрямів, у яких простежується вплив британської культури на українське суспільство, аналіз відповідних механізмів культурного переносу та оцінка перспектив подальшої взаємодії у цьому контексті.

Англійська мова, зокрема її британський варіант, посідає перше місце серед вивчення іноземних мов в Україні. Це спричинено як глобальним статусом англійської як «мови міжнародного спілкування», так і цілеспрямованою політикою поширення британської мовної культури. Зокрема, діяльність організації British Council в Україні сприяє розширенню доступу до англійської освіти, культури та науки. Курси, мовні клуби, міжнародні іспити (IELTS, Cambridge English) стали важливою частиною української освітньої інфраструктури.

Водночас, мовний вплив проявляється на рівні лексики: до української мови проникають запозичення з англійської (особливо в ІТ, маркетингу, молодіжному сленгу), що зумовлює зміни у мовній динаміці та формуванні нових комунікативних норм. Наприклад, такі слова як «комп'ютер», «менеджер», «футбол», «тренд» стали досить звичними. Англійська мова, особливо американський варіант, впливає на молодіжний сленг в Україні. Також дедалі більше українських університетів впроваджують англійськомовне викладання окремих курсів, що сприяє підвищенню академічної мобільності та міжнародної привабливості української вищої освіти.

Українська система освіти активно інтегрується у міжнародний освітній простір, зокрема через впровадження британських стандартів у вивченні іноземних мов, критичного мислення та застосуванні проектного навчання. Деякі сучасні методики викладання, особливо в галузі вивчення іноземних мов та критичного мислення, можуть бути частково запозичені або натхненні британською системою освіти. Школи з Cambridge- або Pearson-програмами, міжнародні школи з англійськомовним викладанням, університетські партнерства з британськими вишами – усе це сприяє адаптації освітніх практик до глобальних вимог. Зростає популярність міжнародних освітніх програм, стипендій (Chevening, Horizon Europe, Erasmus +), що дозволяють українським студентам навчатися у Британії. Запозичення британського досвіду посилює ефективність

освітнього процесу, стимулює внутрішні реформи в освіті та знижує бар'єри для професійної реалізації українських студентів у міжнародному контексті.

Слід зазначити, що британська література, представлена як класичними, так і сучасними авторами, відіграє значну роль у формуванні читацьких смаків українців. У шкільній та університетській програмі активно вивчаються твори Вільяма Шекспіра, Чарлза Діккенса, Оскара Вайлда, Джорджа Орвелла. Окрім класиків, велику популярність має масова література: цикли романів про Гаррі Поттера (Джоан Ролінг) та «Володар Перснів» (Дж. Р. Р. Толкін). Їхня творчість, адаптована через переклади, екранізації та інші медіаформати, формує нові читацькі стратегії та ідентичності. Крім того, переклади українською виконані на високому літературному рівні, що підвищує якість культурного сприйняття.

Велика Британія є одним із центрів світової поп-культури. Британська музика, кіно, телебачення та гумор мають сталу аудиторію в Україні. Українські слухачі активно споживають британську музику (The Beatles, Queen, Adele, Ed Sheeran), що значною мірою впливає на формування смаків молоді. Не менше значення мають британські телепродукти – серіали (Sherlock, Downton Abbey, Black Mirror) та фільми, які в свою чергу знайомлять з британським стилем життя, гумором та історією. Продукція BBC вважається зразком об'єктивної журналістики і слугує джерелом інформації для українських медіа. Українські театри ставлять п'єси британських драматургів, а також можуть черпати натхнення з британських театральних традицій. Британський гумор (наприклад, Monty Python) справив певний вплив на становлення української сатиричної сцени. Особливої уваги заслуговує також британська індустрія відеоігор, яка впливає на українських гравців та розробників через геймдизайн, наративні структури та культурні архетипи.

Проаналізувавши джерела можна визначити, що британський стиль життя, заснований на стриманості, ввічливості та індивідуалізмі, поступово проникає в українське урбаністичне середовище. Поширюється культура особистого простору, ведення діалогу у ввічливому ключі, навіть у повсякденному спілкуванні. І в Україні, і у Великій Британії чаювання є важливою частиною соціального життя. Це час для спілкування, відпочинку та обміну думками. Проте, традиції та ритуали, пов'язані з чаюванням, можуть суттєво відрізнятися. Британська чайна культура відома своїми чіткими правилами та традиціями, такими як «afternoon tea» з печивом, тістечками та сендвічами, а також популярністю чаю з молоком. В Україні частіше п'ють чорний або зелений чай без молока, часто з лимоном, медом або варенням. Чаювання може бути частиною дружніх посиденьок, сімейних зустрічей або робочих перерв.

Іншою ланкою є футбол – надзвичайно популярний вид спорту як у Великій Британії (де він вважається «батьківщиною» сучасного футболу), так і в Україні. Англійська Прем'єр-ліга (АПЛ) є однією з найсильніших та найпопулярніших футбольних ліг у світі. Її трансляції дивляться мільйони вболівальників в Україні, які знайомі з британськими футбольними клубами, гравцями та тренерськими стилями. Успіх АПЛ у сфері організації змагань, маркетингу та залучення вболівальників може слугувати прикладом для розвитку українського футболу. Хоча українська культура вболівання має свої особливості, знайомство з пристрасною та відданою підтримкою команд в Англії може мати певний вплив на українських фанатів.

Крім того, у сфері моди зростає інтерес до британської класики: картатих візерунків, твідових пальт, сором'язливого шику.

Щодо політичної ситуації слід зазначити, що після 2014 року в Україні активізувалося прагнення до європейських реформ, у тому числі за зразком англосаксонських демократій. Оскільки Україна прагне до європейської інтеграції, вона опосередковано зазнає впливу британських демократичних цінностей та принципів, які

є частиною загальноєвропейського політичного та правового простору. Британська модель парламентаризму, де парламент відіграє ключову роль у політичному житті, стає предметом вивчення серед українських політиків, правників, державних управлінців. Принципи верховенства права, незалежності судової влади, свободи слова – базові для британського суспільства – поступово імпортуються в український правовий дискурс.

Британські експерти та організації можуть брати участь у проєктах, спрямованих на реформування правової та політичної систем України, ділячись своїм досвідом та знаннями щодо побудови ефективних демократичних інститутів. Розвинене громадянське суспільство Великої Британії, з його активними неурядовими організаціями, незалежними медіа та традиціями громадського контролю за владою, може слугувати прикладом для українських активістів та організацій, які прагнуть зміцнити демократичні засади в країні.

Ще один значний вплив, а саме на розвиток українського бізнесу, мають і британські економічні практики. Компанії з британськими інвестиціями діють в Україні, адаптуючи сучасні моделі менеджменту, корпоративної етики та соціальної відповідальності. Українські підприємці все частіше навчаються за британськими MBA-програмами, проходять тренінги у сфері маркетингу, фінансів, управління персоналом. Особливої популярності набувають практики сталого розвитку, бізнес-аналітики, digital-трансформації – усі вони запозичуються з британського досвіду.

Тож дослідивши тему, слід підсумувати вищезазначену інформацію і зазначити, що вплив британської культури на Україну є багатошаровим і динамічним процесом, що охоплює мову, освіту, літературу, медіа, політику, бізнес та повсякденне життя. Він не є домінантним або імперським, а радше базується на зацікавленості, адаптації та вибіркового прийнятті елементів, які відповідають сучасним потребам українського суспільства. Прогнозується подальше поглиблення цього впливу у контексті європейської інтеграції, цифрової трансформації та розвитку громадянського суспільства. З огляду на двосторонність культурного діалогу, перспективним напрямом дослідження є аналіз впливу української культури на британське середовище через міграцію, культурні проєкти та співпрацю.

Список використаних джерел

1. Insights into ukrainian and uk culture - clear Project Southampton: (https://clearproject.org.uk/wp-content/uploads/2022/01/Ukraine_Uk-Culture-Guide-and-Supplement_June_2022_RAAS.pdf) **2. Embracing change: how culture is helping drive Ukraine's transition | British Council:** (<https://www.britishcouncil.org/research-insight/culture-ukraine-transition>) **3. UK/Ukraine Season of Culture | British Council:** (<https://www.britishcouncil.org.ua/en/uk-ukraine-season-culture>)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТА ВЖИВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНИХ МОРФЕМ У КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Остапенко Злата Вячеславівна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна
zoatazto@gmail.com

Науковий керівник – Белік Марина Олегівна

викладач кафедри літературознавства, східної філології і перекладу
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна
bielikmaryna.13@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5243-3081>

Китайська мова належить до аналітичних мов, де граматичні значення передаються не через зміну форми слова, а за допомогою порядку слів, службових елементів та спеціальних морфем. Одним із ключових граматичних явищ китайської мови є результативні морфеми, які формують результативні дієслівні конструкції та виражають завершеність, досягнення певного ефекту чи зміну стану. У процесі перекладу результативних морфем китайської мови іншими мовами, зокрема українською, виникають значні труднощі, оскільки такі конструкції не мають прямих морфологічних відповідників. Це зумовлює необхідність використання різних трансформацій: лексико-граматичних перетворень, додавання пояснювальних елементів або зміни синтаксичної структури речення.

Метою дослідження є аналіз особливостей утворення та функціонування результативних морфем у китайській мові, а також визначення труднощів, пов'язаних з їх перекладом українською мовою.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю глибшого розуміння граматичної специфіки китайської мови аналітичного типу, зокрема функціонування результативних морфем як важливого засобу вираження завершеності дії. У процесі міжмовної комунікації, особливо під час перекладу китайських конструкцій іншими мовами — аналітичними або флексивними, — виникають труднощі з адекватною передачею значень, закладених у результативних морфемах. Це вимагає від перекладача не лише високого рівня володіння мовами, а й чіткого розуміння граматичних закономірностей та семантичних нюансів. Дослідження результативних конструкцій сприяє точнішому перекладу, розвитку методик викладання китайської мови та укладанню навчальних і довідкових матеріалів.

Результативні морфеми (结果补语, jiéguǒ bǔyǔ) — це дієслово або прикметник, які додаються до основного дієслова і означають отриманий результат. Результативні морфеми зазвичай представлені дієсловами або прикметниками, що додаються до основного дієслова й утворюють стійкі синтаксичні моделі типу: Підмет + Дієслово + Результативна морфема + (Об'єкт) + (Обставини часу / способу). Наприклад: 我听懂了这个句子(Wǒ tīng dǒng le zhège jùzi.) — Я зрозумів це речення. У цьому прикладі займенник 我(wǒ) виконує функцію підмета, дієслово 听(tīng) виражає основну дію — «слухати», морфема 懂(dǒng) вказує на досягнутий результат — «зрозуміти», частка 了(le) позначає завершеність дії, а словосполучення 这个句子(zhège jùzi) виступає в ролі прямого додатка. Таким чином, результативна конструкція 听懂 відображає перехід від дії до її логічного завершення та засвідчує факт розуміння

почутого. Подібні граматичні структури є типовими для китайської мови аналітичного типу, де значення передається не через зміну форми слова, а за допомогою морфемного додавання та чітко визначеного порядку компонентів у реченні.

Різноманіття результативних морфем у китайській мові свідчить про високу гнучкість граматичної системи, що дозволяє точніше й багатогранніше передавати значення дії та її наслідків. Особливістю китайської мови є те, що багато дієслів самі по собі не містять семантики результату. Наприклад, дієслово 看 (kàn) означає «дивитися», але не виражає факту сприйняття візуального образу – «бачити»; дієслово 听 (tīng) – «слухати», але не «чути». Для того щоб зазначити досягнення результату, до таких дієслів додаються відповідні результативні морфеми. Так, поєднання 看 з морфемою 见 (jiàn) утворює конструкцію 看见 (kànjiàn) – «побачити», що вказує на завершену дію з конкретним результатом. Аналогічно, дієслово 听 у поєднанні з морфемою 到 (dào) утворює форму 听到 (tīngdào) – «чути», тобто сприйняти звук. Дієслово 洗 (xǐ) – «мити» – у комбінації з морфемою 干净 (gānjìng) – «чисто» – утворює 洗干净 (xǐgānjìng), що передає значення повного очищення об'єкта, тобто «вимити начисто».

Інші приклади демонструють різноманітні семантичні відтінки, яких надають результативні морфеми. У словосполученні 学会开车 (xuéhuì kāichē) – «навчитися водити машину» – результативна морфема 会 (huì) вказує на досягнення певної компетенції. У реченні 骑走自行车 (qí zǒu zìxíngchē) – «поїхати велосипедом» – морфема 走 (zǒu) передає рух у просторі, тобто переміщення на значну відстань. У реченні 他听见我的话就站住了 (Tā tīngjiàn wǒ de huà jiù zhànzhù le) – «він почув мої слова і відразу зупинився» – результативна морфема 住 (zhù) слугує для вираження фіксації дії в певному стані, зупинки або утримання положення. Вона може застосовуватися як у конкретному, так і в абстрактному значенні.

Отже, результативні морфеми є однією з найхарактерніших ознак граматичної системи китайської мови аналітичного типу, оскільки вони слугують ефективним засобом вираження завершеності дії, її наслідків або змін стану. Аналіз структури та функціонування результативних конструкцій засвідчує їхню високу семантичну і синтаксичну варіативність, що дає змогу точно передавати динаміку подій та їх результат. Водночас відсутність прямих граматичних аналогів таких конструкцій в українській мові створює перекладацькі труднощі, які потребують ретельного аналізу й використання відповідних трансформацій. Дослідження цього явища є важливим не лише для теорії перекладу, а й для практики викладання китайської мови, оскільки сприяє глибшому розумінню граматичних закономірностей, удосконаленню навчальних матеріалів та підвищенню міжкультурної комунікативної компетентності.

Список використаних джерел

1. **Chinese grammar: COMPLEMENT OF RESULT** - Marco Polo Mandarin URL: https://www.youtube.com/watch?v=Y_CPDczYTUM&t=1s&ab_channel=EverydayChinese
2. **Chinese Grammar: The Guide to Result Complement in Chinese (You Must Know)** URL: <https://marcopolomandarin.com/learn-chinese-grammar-result/>
3. **Result complement** - Chinese Grammar URL: <https://marcopolomandarin.com/learn-chinese-grammar-result/>

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ДО ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Павленко Анна Станіславівна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Лубни, Україна,

pavlenkoanna06@gmail.com

Науковий керівник – Скліярова Ірина Вікторівна

викладач кафедри романо-германської філології
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна,

irina.sklyarova1214@gmail.com

У сучасному світі освіта зазнає значних змін та однією з головних причин цього є інтеграція інноваційних методів навчання. Ці методи допомагають не лише покращити процес засвоєння знань, але й повністю змінюють підхід до навчання, яке стало набагато динамічнішим та гнучкішим. Зокрема, у викладанні німецької мови зміни відбуваються через використання нових технологій, що дозволяє зробити процес навчання більш цікавим і доступним для кожного здобувача.

Традиційні методи навчання зазвичай орієнтовані на пасивне сприйняття матеріалу студентом. Наприклад, як був раніше класичний підхід: викладач пояснював тему, студенти записували, а потім здавали контрольні чи екзамени. Такий процес не завжди був ефективним, бо часто студентам бракувало мотивації чи інтерактивності для глибокого розуміння теми. Тому сьогодні багато хто намагається перевести навчання на новий рівень – на рівень активного залучення студента до процесу. Багато технологій, які використовуються в сучасному навчанні, дають можливість зробити цей процес не лише цікавим, а й індивідуальним для кожного. Тепер студенти можуть навчатися у своєму ритмі, на основі своїх потреб і вміння.

Цифрові технології відіграють дуже велику роль у перетворенні процесу навчання, особливо в таких предметах, як іноземні мови. Тому велике значення у поданні матеріалу має вміння вчителя зацікавити учнів, закріпити їхню увагу. Як перевірено на практиці, тут якнайкраще допомагає прийом застосування інтерактивної гри.

Використання нових технологій дозволяє не лише отримувати знання, але й активно їх застосовувати. Вже не потрібно лише слухати лекції чи читати книжки. Тепер можна використовувати різноманітні інструменти: мобільні додатки, онлайн-платформи, інтерактивні завдання, відеоуроки, аудіо-книги тощо.

Одна з основних переваг цифрових технологій – це можливість персоналізації навчання. Кожен студент має свій власний стиль навчання: хтось краще запам'ятовує матеріал через відео, хтось через тексти/письмо, а комусь важливі практичні завдання. Завдяки сучасним інструментам, таким як онлайн-платформи або спеціальні додатки для вивчення мов, можна створювати індивідуальні маршрути навчання, що враховують особливості кожного учня. Такі платформи, як Duolingo, Babbel або Memrise, дають змогу студентам вивчати мову в зручному для них темпі, при цьому вони отримують регулярний зворотній зв'язок, що допомагає контролювати свої успіхи.

Сьогодні існує безліч онлайн-платформ, які дають змогу студентам вивчати іноземні мови в будь-який час і в будь-якому місці. Наприклад, такі платформи, як Coursera, edX, Udemy, дозволяють отримати доступ до курсів від провідних університетів і викладачів зі всього світу. Це особливо зручно для студентів, які хочуть навчатися за власним графіком. Окрім цього, багато таких платформ пропонують

сертифікати, що підтверджують набуті знання і можуть стати додатковим плюсом у майбутній кар'єрі.

Платформи, що пропонують курси з німецької мови, зазвичай мають різні рівні складності та можуть адаптуватися до потреб кожного студента. Наприклад, на Coursera можна знайти курси, що охоплюють як основи граматики, так і спеціалізовану лексику для професіоналів. Таким чином, ці ресурси допомагають студентам не лише вивчати граматику, а й працювати над практичними навичками мовного спілкування.

Одним із найбільш ефективних способів навчання є використання інтерактивних методів. До таких належать не тільки мобільні додатки, але й використання відео, ігор, вебінарів, онлайн-дискусій. Викладач може створювати завдання, що стимулюють творчий підхід студентів до навчання, наприклад, написання есе, переклади текстів або обговорення ситуацій у групах.

Це дає можливість студентам не лише застосовувати свої знання, але й збагачувати їх новими ідеями та вміннями. Важливою частиною такого навчання є також зворотний зв'язок: за допомогою онлайн-платформ викладач може оцінювати роботи студентів і надавати рекомендації, чим допомагає покращити їхні навички.

Ще однією важливою інновацією є проектна діяльність. Традиційно навчання передбачало індивідуальні завдання, але проектна діяльність дає змогу студентам працювати в команді, виконуючи спільні завдання. Це дозволяє розвивати навички комунікації, співпраці та колективної роботи – важливі аспекти, які можна застосовувати не тільки в навчанні, але й у майбутній професійній діяльності. При цьому такі технології, як Google Docs чи Microsoft Teams, дозволяють студентам працювати над проектами в режимі реального часу, незалежно від їхнього місцезнаходження.

На завершення можна стверджувати, що впровадження інноваційних методів і цифрових технологій у викладання німецької мови кардинально змінює традиційний підхід до навчання. Технології дозволяють персоналізувати процес, зробити його більш інтерактивним і доступним, що, у свою чергу, позитивно впливає на якість навчання. Однак важливо не забувати, що традиційні методи, такі як класичні лекції чи письмові роботи, також не втрачають своєї актуальності, а інтеграція їх із новими технологіями дозволяє досягти найкращих результатів у навчальному процесі.

Список використаних джерел

1. Гнатюк О.В. Інтерактивні методи навчання як засіб подолання труднощів у вивченні німецької мови в учнів початкової школи / Вісник психології і соціальної педагогіки. Збірник наук. праць. Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка. 2017. **2. Інноваційні технології в сучасній освіті** / За ред. Л.І. Даниленко.– К.: Лотос, 2004. 220 с. **3. Методика викладання іноземних мов та їх аспектів у вищій школі: підручник** / О.Б. Тарнопольський, М.Р. Кабанова. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. – 256 с. **4. Bildung, Schule, Digitalisierung.** Münster ; New York : Waxmann 2020, S.401 **5. Ballweg S.** DLL: Wie lernt man die Fremdsprache Deutsch? Fort- und Weiterbildung weltweit. Studgart: Klett, 2019, 198 S. **6. Inklusion digital!** Chancen und Herausforderungen inklusiver Bildung im Kontext von Digitalisierung. Bad Heilbrunn : Verlag Julius Klinkhardt 2023, S. 194

МЕТАФОРА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА КИТАЄМОВНОГО ЕКОНОМІЧНОГО І МАРКЕТИНГОВОГО ДИСКУРСУ

Перепада Дар'я Олександрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри літературознавства, східної філології і перекладу

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна

dariaperepadia@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9133-7244>

У сучасному економічному дискурсі метафори часто використовуються завдяки їхній оригінальності і адаптивності до культурного контексту, що підкреслює необхідність аналізу їх особливостей. Створення метафор у сфері економіки і маркетингу є процесом вибору мовних засобів, котрі адаптуються до спеціалізованої галузі, соціального середовища і ментального простору задля досягнення успішної комунікації у економічному світі, де головним завданням є охоплення широкого ринку і приваблення потенційного клієнта чи споживача. Відтак, метафора виступає своєрідним інструментом мовного впливу і комунікації у галузі економіки і маркетингу, а отже, фахівець, котрий залучений до діяльності у цих сферах, має розуміти специфіку вживання та функціонування метафоричних висловів. Вищенаведені роздуми дозволяють констатувати, що метафора як невід'ємна складова, є перспективним напрямом лінгвістичних досліджень.

Метафора базується на схожості між різними об'єктами, вона робить складні поняття зрозумілими та залишає глибокий слід у пам'яті [1]. Метафора традиційно розглядалася як декоративний елемент, що прикрашає літературні тексти та піднесені риторичні промови, втім, концептуальні метафори є реальними і можуть багато пояснити про те, як мислить і спілкується суспільство. Концептуальна теорія метафор зосереджується на дослідженні загальності метафор, але не приділяє достатньої уваги їхній варіативності у різних культурах. Для повного розуміння специфіки обраної галузі діяльності варто досліджувати не лише універсальні метафори, але й їхнє різноманіття та змінюваність у процесі формування і розвитку. У різних народів, які живуть у різних соціальних умовах, суттєво відрізняється спосіб мислення і форма висловлення думок, що спричиняють відмінності в застосуванні метафор у різних країнах [2].

Економічний дискурс є важливою частиною взаємодії у реальному світі. Тому економічні метафори привертають увагу як економістів, так і фахівців у галузі прикладної лінгвістики. Спочатку економічна метафора розглядалася як інструмент для прикрашання економічного дискурсу, а згодом вона стала важливим механізмом дослідження природи економічних явищ. Крім того, назви економічних явищ також отримали відповідні метафоричні позначення. Оскільки економіка є не лише науковою та логічною, а й гнучкою, у економічних текстах зустрічається велика кількість метафор [3, с. 161-165].

В економіці побутують так звані «будівельні метафори». Економічна система нерідко порівнюється зі структурою будівлі, а процес економічного розвитку – із будівництвом, роблячи інформацію про економічні процеси більш наочними і виразними. Наприклад: 经济的发展需要各部门协调**构建**一个合理的经济结构统筹经济各个部分, **强化**经济管理体制, 共同**打造**开放型世界经济, 促进经济稳步发展 (Jīngjì de fā zhǎn xiūyào gè bùmén xiétáo gòujiàn yīgè hélí de jīngjì jiégòu tǒngchóu jīngjì gègè bùfèn, qiángguà jīngjì guǎnlǐ tǐzhì, gòngtóng dǎzào kāifàng xíng shìjiè jīngjì, cùjìn jīngjì wěn bù fāzhǎn.). «Економічний розвиток вимагає координації всіх відділів для **побудови** розумної

економічної структури, координації всіх частин економіки, зміцнення системи управління економікою, спільного формування відкритої світової економіки та сприяння стабільному економічному розвитку» [2].

Люди з різним культурним бекграундом можуть мати різні погляди, але іноді вони можуть поділяти спільні риси характеру через перетин культур. Наприклад, прагнення до духу змагання є спільним як для китайців, так і для українців. Спочатку терміни, пов'язані з іграми, були обмежені самим ігровим контекстом, втім, з розвитком світової економіки та глобалізації, прагнення досягти успіху в бізнесі почало порівнюватися зі духом змагання, як то у спорті чи грі. Так виникла «метафора гри». Досить часто можна знайти таку метафору у заголовках економічних новин, наприклад: 亚航布局一线城市中国廉价航空迎来劲敌 (Yàháng bùjú yīxiàn chéngshì zhōngguó liánjià hángkōng yíng lái jìngdí) «AirAsia розташовується в містах першого рівня: Китай зустрічає гідного суперника для китайських бюджетних авіаліній» [4].

Часто економіку асоціюють із машиною і таким чином з'являється так звана «механічна метафора». Люди часто використовують знайомі механічні терміни, щоб описати явища економіки і торгівлі. Тож, у сфері економіки такі терміни, як 力 (lì) «сила», 平衡 (pínghéng) «баланс» стали стандартизованими концептами [2]. Розглянемо такий приклад: 经济机器是怎样运行的? (Jīngjì jīqì shì zěnyàng yùnxíng de) «Як функціонують економічні механізми?».

У давнину Китай був сільськогосподарською країною, адже люди головним чином вирощували зернові культури для задоволення потреб у харчуванні. Сьогодні увесь досвід вирощування зерна може бути перенесений на інші сфери, щоб допомогти людям зрозуміти певні абстрактні поняття, процеси чи ідеї. Зокрема, в економічній галузі використовуються «аграрні метафори», як, скажімо: 深耕 (shēngēn) «глибоке орання». Цей термін означає, що перед посівом землю потрібно ретельно зорати. У цьому контексті ринок метафорично представляється як сільськогосподарське поле, яке потребує підготовки для отримання багатого врожаю і при перекладі українською мовою замінюється відповідником «всебічний розвиток»; 精耕细作 (jīngēng xìzuò) «інтенсивне культивування» стосується наполегливої праці для отримання хорошого врожаю. У економічній сфері трасовий сектор метафорично уявляється як поле, що потребує старанної роботи компаній; слово 播种 (bōzhòng) «посів» означає «сіяти насіння на підготовленому ґрунті, поливати належною кількістю води та удобрювати відповідними добривами». У економічній галузі воно символізує дії чи плани компанії, спрямовані на майбутній успіх; 收获 (shōuhuò) «врожай» є метафорою для великих досягнень, які компанія отримує як результат своєї роботи [4].

Маркетинг є цілісною системою, котра включає дослідження ринку, просування товарів, брендінг, продажі, обслуговування клієнтів тощо. Маркетинг орієнтується на потреби клієнта і на те, як ефективно залучати споживачів чи покупців. Він має на меті зробити продукт популярним на ринку, забезпечуючи його привабливість. У китайській мові маркетинг порівнюється з війною, а продажі – з полем бою.

У маркетингу, наприклад, побутують такі назви, метафорично пов'язані із військовою тематикою: 政治部 (zhèngzhìbù) «політичний відділ», котрий відповідає за позиціонування товару на ринку; 参谋部 (cānmóubù) – «штаб» або «відділ стратегічного планування», який відповідає за дослідження ринку та розробку стратегії; 后勤部 (hòuqínbù) – «відділ забезпечення», який підтримує просування товарів на ринку; 装备部 (zhuāngbèibù) – «відділ розробки продукції», котрий займається розробкою та вдосконаленням товарів; 陆军 (lùjūn) – «сухопутні війська, армія» або «відділ продажів», який відповідає за просування продажів та захоплення позицій на ринку; 海军 (hǎijūn) –

«військовий флот», відомий як «відділ підтримки продажів», котрий сприяє рекламним кампаніям та допомагає у просуванні продукту / бренду; 空军 (kōngjūn) – «повітряні сили», іншими словами – це «відділ комунікації», який забезпечує прорив на ринку та створення інформаційного ефекту [5].

Отже, метафори в економічному та маркетинговому дискурсі китайської мови демонструють високу адаптивність і культурну специфіку, що робить їх невід'ємною частиною ефективної комунікації. Вони не лише спрощують складні концепти, але й виступають інструментом впливу, який сприяє кращому сприйняттю інформації широким колом цільової аудиторії. Метафори у галузі економіки й маркетингу дозволяють наочно та доступно представити економічні процеси, роблячи їх зрозумілими навіть для нефакхівців. Водночас культурні розбіжності у застосуванні метафор зумовлюють необхідність їх детального аналізу для здійснення успішної міжкультурної комунікації.

Список використаної літератури

1. 论广告语中的修辞格在市场营销中的应用价值 . <https://m.lunwendata.com/show.php?id=28795>
2. 许翠玲, 张瑞华. 基于语料库的经济贸易隐喻研究——以外交部和美国国务院发言为例. 人文社科. 现代语言学, 2020. Vol. 8. № 6. <https://www.hanspub.org/journal/paperinformation?paperid=39388>
3. Jin Pu, Huang Fang. A Study of Conceptual Metaphors in Economic Reports. *US-China Foreign Language*, 2020. Vol. 18. № 5. P. 161-165.
4. Gao Lifan. A Comparative Study of Conceptual Metaphors in English and Chinese Economic News Headlines. *Creative Education*, 2016. №7. https://www.researchgate.net/publication/309954608_A_Comparative_Study_of_Conceptual_Metaphors_in_English_and_Chinese_Economic_News_Headlines.
5. 商场如战场, 营销如打仗 (这几个营销比喻太到位了). http://www.chinaetee.com/display_infor.php?id=2993&ti=ppcb.
6. 百度 . Китаємовна онлайн-енциклопедія. <https://baike.baidu.com/#home>.
7. Cheng Shan-Shan. A Study on Metaphor Generation in Advertising—An Adaptation Model. *Advances in Economics, Business and Management Research (AEBMR)*. Vol. 60. Atlantis Press, 2018. P. 524-529.

DIALECTS OF THE UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES

Pleshchynska Yuliia Andriivna,

Master's degree

English teacher,

ZVO " King Danylo University ",

Ivano-Frankivsk, Ukraine

yulia201321@gmail.com

Dialect (from Greek διάλεκτος – conversation, speech, idiom) is a type of a specific language, which together with the literary language constitutes the national language; a means of communication between representatives of the same territorial or social group.

Dialectology — a branch of linguistics, the subject of which is dialect. Unlike other departments of linguistics, which highlight as their subject one of the elements of the external or the internal form of the word (phonetics, grammar, semasiology), dialectology constructs its research synthetically, considering both phonetic and semantic and grammatical features [1].

The fact that every language is unique. It is filled with a rich historical past and many opportunities for development. At that time, it is important to note that the phonetic system of modern English dialects is directly determined by the specifics of their historical development and relationships with other dialects.

In certain English-speaking territories, dialects differ in the pronunciation of sounds and there are other differences when compared to the national language. Of great importance are not only the changes that are taking place now in dialects but also their historical past, through which these dialects were formed, that is, the delimitation of territories, the variety of sounds and the change of words.

The birth of Ukrainian dialectology is attributed to the second half of the 18th century, and it happened due to people's awareness of the territorial differentiation of the language. Namely, attempts to delineate the limits of the distribution of individual, usually phonetic, phenomena. Let's consider the peculiarities of comparing the dialects of Ukraine and England.

According to Peter Trudgill, oral dialects are dialects in which the [r] sound is pronounced in words like *actor* (*actor*). Rhotic is, for example, the Scottish dialect of English (it is the most common in the British Isles), most dialects of North America (for instance *Ebonics* (*Ebonics*)), an Indian dialect, most accents of Canadian and American English, accents from the South West and North West of England, some varieties of Caribbean English, and a small number of New Zealand accents.

For a comparative study of the vocabulary of the English and Ukrainian languages, the section of lexicology that studies the origin of words — etymology — is important. Both languages have a significant number of words of common origin, but many of them have lost either phonetic or semantic similarity. In some cases, the words are similar both phonetically and semantically (*nose sun son / сун*), also certain words have their differences in sounds that are systematic (*two / два, that sit / sit eat*) . Shifts of consonants, assimilative changes of vowels and consonants in ancient times led to the fact that the sound form of English and Ukrainian words does not match, and in many cases the meanings of the words coincide (*water and water thin and thin apple and apples*) [3 , p. 19]. Word equivalents may have a one-word counterpart in their language system. Example:

— in the English language, a fixed expression *to give a kiss* has a one-word counterpart - *to kiss*

— an expression in the Ukrainian language *provides an estimate with* — *to evaluate*;

— *take a powder* — *to leave in a hurry; depart without taking leave, as to avoid something unpleasant*;

— in Ukrainian: *put your feet on your shoulders — run away quickly* [2 , p. 6-8].

Despite the fact that the Ukrainian and English languages have common Indo-European roots, and some part of the vocabulary coincides, their historical conditions, development and features of the literary language differ significantly.

English is a global language, 80% consists of borrowed words, easily manipulates morphemes, allows changing the functions and categorical status of a word, assimilates lexical units of any origin. Until recently, the Ukrainian language served rather narrow spheres of life: everyday communication and ceremonial, official speech, it is just beginning to develop its terminological and normative base. In the English language, a significant number of verbs can be used with a direct object or be self-sufficient, intransitive.

In English, it is quite common to use an intransitive verb as a transitive verb to express a mode of action.

Example:

— *to frown one's displeasure*;

— *he moaned his response* ;

— *to smile approval*.

In Ukrainian, the corresponding phrases will be:

— *frowned displeased* ;

— *groaned in response; smiled back* ;

— *smiled approvingly* [3 , p. 50].

A type of complex adjective with a common connection between its parts is widespread in the Ukrainian language:

— *mechanical and mathematical*;

— *resort and rehabilitation*.

The transition of a word from one part of the language to another is not characteristic of English but is extremely simple. Conversion:

— *monkey — to monkey*

— *microwave — to microwave*.

Lexicalization of state word groups:

— *a don't-wake-the-baby voice* ;

— *soldier-of-fortune ambition*.

They do not have equal status lexical equivalents in Ukrainian, although the motivation of the words in all the above-mentioned cases is transparent [3 , p. 65].

So, it is important to understand that the phonetic system of modern English dialects is directly determined by the specifics of their historical development and relationships with other dialects. Of great importance is the historical past through which these dialects were formed, that is, the delimitation of territories, the variety of sounds and the change of words.

After comparing the two dialects, we realized there are more differences between the Ukrainian and English dialects than commonalities. For example, the difference in grammar and lexical division. But, having studied this topic more deeply, it turned out that there are also many analogies. You can always find equivalents to the words of these two languages, and there are many grammatical parallelisms and even the fact that both the Ukrainian and English languages have Indo-European roots.

References

1. **Trudgill Peter**, Dictionary of sociolinguistics. Oxford University Press, 2003
2. **Makarchyk S.A.** Ethnography of Ukraine. Study Manual. Lviv, 1994. 520 p.
3. **Verba L.H.** Comparative lexicology English and Ukrainian languages. – Vinnytsia : New Book, 2008. 248 p.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК У РОБОТІ З МОДАЛЬНИМИ ДІЄСЛОВАМИ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Склярова Ірина Вікторівна,

викладач кафедри романо-германської філології,

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна

irina.sklyarova1214@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7651-3887>

Модальні дієслова в німецькій мові (Modalverben) є невід'ємною складовою граматичної системи, що слугує для вираження різноманітних відтінків модальності: можливості, обов'язку, дозволу, бажання тощо. Засвоєння цих дієслів потребує від студентів не лише механічного запам'ятовування форм, а й розуміння комунікативної функції та синтаксичної специфіки їх уживання. Особливої уваги ця тема потребує для підготовки майбутніх філологів і вчителів німецької мови як іноземної. Для українських студентів засвоєння цих дієслів часто викликає труднощі через відмінності в граматичних структурах та семантичних відтінках між мовами. Тому, у контексті зростаючого попиту на володіння іноземними мовами, особливо німецькою як мовою міжнародної комунікації, актуальним стає питання ефективного формування граматичних навичок у студентів філологічних спеціальностей. Модальні дієслова є складним граматичним явищем, що відіграє важливу роль у вираженні модальності, намірів, можливості чи обов'язку в мовленні. Недостатній рівень їх засвоєння призводить до комунікативних бар'єрів та граматичних помилок. У зв'язку з цим виникає необхідність у розробці та впровадженні сучасних методичних підходів до навчання, які б сприяли не лише засвоєнню граматичних форм, а й розвитку вмінь їх практичного використання в різних комунікативних ситуаціях.

Метою дослідження є аналіз методичних підходів до формування граматичних навичок у роботі з модальними дієсловами німецької мови та розробка ефективних стратегій навчання, що сприятимуть підвищенню рівня граматичної компетенції студентів у межах комунікативно орієнтованого навчального процесу. Тож завданнями цієї наукової розвідки стало: з'ясувати лінгводидактичні особливості модальних дієслів у німецькій мові та типові труднощі їх засвоєння студентами; проаналізувати існуючі методичні підходи до формування граматичних навичок у викладанні іноземної мови; оцінити ефективність комунікативних, контекстуальних та інтерактивних стратегій у навчанні модальних дієслів; розробити приклади вправ і завдань, спрямованих на розвиток граматичної компетенції у сфері модальних дієслів; сформулювати методичні рекомендації для викладачів з урахуванням результатів теоретичного та практичного аналізу.

Модальні дієслова (dürfen, können, mögen, müssen, sollen, wollen, möchten) змінюють або уточнюють значення основного дієслова, що стоїть у кінці речення в інфінітиві. Їх граматичні особливості включають неправильну зміну в теперішньому часі, допоміжну функцію в складних граматичних конструкціях, особливості використання у формах минулих часів, а також варіативність значень у залежності від контексту.

Для початку, слід пояснити основне значення модальних дієслів, їх модальність. Наприклад, здатність, вміння або можливість можна виразити за допомогою **können**: Ich kann Deutsch sprechen. (Я можу говорити німецькою.) Siehst du den Schild? Hier kann man essen und trinken! (Бачиш той знак? Там можна поїсти і попити!). Необхідність або обов'язок показується через **müssen**: Du musst lernen. (Ти повинен вчитися.). Fühlen Sie

sich schlecht und haben Kopfschmerzen? Dann müssen Sie zum Arzt gehen. (Ви почуваетесь погано та маєте головний біль? Тоді Вам слід піти до лікаря.). Дозвіл або заборона висловлюється за допомогою **dürfen** / **dürfen nicht**: Darf ich gehen? (Чи можна мені піти?). Die Kinder dürfen nicht lange aufbleiben. (Дітям не дозволено довго не вкладатись спати.) Бажання або намір – через **wollen**: Wir wollen reisen. (Ми хочемо подорожувати.) Er will nicht zur Schule gehen. (Він не хоче ходити до школи). Якщо ж людина хоче виразити своє побажання або звертається з побажанням до іншої людини, використовується модальне дієслово **möchten**: Was möchten Sie trinken? Kaffee oder Tee? – Ich möchte lieber ein Glas Wasser bitte. (Що б Ви хотіли попити? Кава, чай? – Я хотів би краще стакан води, будь ласка.). Симпатію та уподобання можна почути у реченні з **mögen**: Ich mag Schokolade. (Я люблю шоколад.). Die Schüler mögen ihre Klassenlehrerin, weil sie so nett und herzlich ist. (Школярі люблять свою класну вчительку, бо вона дуже мила на щира.). І останнє не менш цікаве по своєму значенню та використанню модальне дієслово – **sollen**, яке в першу чергу буде показувати пораду та обов'язок в контексті переказу вислову іншої людини: Er soll helfen. (Він повинен допомогти.) Der Arzt hat mir gesagt, dass ich zwei Tage im Bett bleiben soll. Außerdem soll ich viel warmes Wasser oder Kräutertee trinken. (Лікар сказав мені, що я повинен залишатись пару днів у ліжку. Крім того, мені слід пити багато теплої води або трав'яного чаю.).

Українські студенти стикаються з низкою труднощів при вивченні модальних дієслів, серед яких:

1. граматичні: неправильне вживання форм у теперішньому (ich kann, але wir können; ich darf, але sie dürfen), а також особливості відмінювання у минулому часі можуть бути складними для запам'ятовування;
2. семантичні: змішування значень (müssen vs sollen, möchten vs wollen – мають схожі значення, але різні нюанси використання);
3. синтаксичні: порушення порядку слів у реченні, адже він відрізняється від української мови, що може викликати помилки;
4. контекстуальні: буквальне перекладання з рідної мови без урахування особливостей модальності в німецькій мові.

Найефективніше засвоєння граматичного матеріалу відбувається через живі мовні ситуації: побутові діалоги, сценарії, рольові ігри. Наприклад: Ich muss heute einkaufen gehen. або Darf ich hier rauchen? Тому використання автентичних текстів, діалогів та ситуацій допомагає студентам зрозуміти значення та вживання модальних дієслів у реальному мовленні. Розігрування сценок, складання діалогів, обговорення, вправи на доповнення чи перебудову речень – усе це сприяє засвоєнню форми і значення модальних дієслів у динамічному мовному середовищі.

Ще одним чудовим та ефективним методом є візуалізація та схеми. Створення таблиць, граматичних карт, схем, інфографіків, діаграм допомагає краще структурувати матеріал. Наприклад, схема: *Subjekt + Modalverb + ... + Infinitiv am Ende*.

Корисним буде й інтеграція граматики з іншими видами мовленнєвої діяльності, наприклад з аудіюванням, читанням або письмом, що дозволяє краще закріпити навички. Варіант вправи: прослухати подкаст з використанням модальних дієслів та виписати їхні значення і функції. Або ж поєднати вивчення модальних дієслів з іншими граматичними темами, такими як часи дієслів, що сприятиме глибшому розумінню їх вживання.

Слід також зазначити ефективність використання автентичних практичних посібників з граматики та онлайн-платформ, такими як Lingolia, DeutschAkademie, EasyDeutsch, журналу Deutsch Perfekt, які в свою чергу містять інтерактивні вправи, які можна використовувати як для аудиторної, так і для самостійної роботи студентів.

Наведемо декілька прикладів вправ:

Вправа 1. Заповнення пропусків: студенти вставляють відповідне модальне дієслово в речення. *Ich ____ nicht ins Kino gehen. (müssen/können/wollen)*

Вправа 2. Переклад речень з української на німецьку з використанням модальних дієслів. *Я не можу сьогодні вийти з дому.*

Вправа 3. Рольова гра: сценарій, де студенти використовують модальні дієслова у відповідних ситуаціях (наприклад, візит до лікаря, планування подорожі). *«Bizum do лікаря» – скласти діалог із використанням müssen, dürfen, sollen.*

Вправа 4. Аналіз текстів: виділення та аналіз модальних дієслів у коротких текстах або діалогах.

Aufgabe. Lesen Sie den Text, markieren Sie Modalverben und erklären Sie ihre Bedeutung und Funktion.

In Zeiten des Klimawandels muss jeder Einzelne über sein Verhalten nachdenken. Wir können nicht mehr so leben wie bisher. Regierungen sollen strengere Maßnahmen einführen, aber auch die Bürger dürfen ihre Verantwortung nicht vergessen. Man könnte zum Beispiel öfter auf das Auto verzichten oder bewusst regionale Produkte kaufen. Unternehmen müssten nachhaltiger wirtschaften, wenn sie langfristig erfolgreich sein wollen. Doch viele wollen ihre Gewohnheiten nicht ändern – sie meinen, es müsse zuerst ein globales Umdenken stattfinden.

Extra: *Напишіть короткий аргументативний абзац (4–5 речень) на тему: Was müsste sich in unserer Gesellschaft ändern, um umweltfreundlicher zu werden? Використайте щонайменше 3 модальні дієслова.*

Вправа 5. Редагування помилок: *Du kann kommen morgen. → Du kannst morgen kommen.*

Викладання та вивчення модальних дієслів на різних рівнях мовної підготовки передбачає відмінності як у змісті, так і в методичних підходах. На початковому етапі (рівні A1–A2) навчання зосереджене переважно на засвоєнні основних форм модальних дієслів у простих конструкціях, що використовуються у повсякденному мовленні. На цьому рівні важливо закріпити граматичні структури через інтенсивні вправи та шаблонні фрази. Натомість на середньому та просунутому рівнях (B1–C1) основний акцент переноситься на контекстуальне вживання модальних дієслів, їх функціональну багатозначність, а також на роботу зі стилістично забарвленими й граматично складнішими формами, що наведено у табл. 1. Крім того, студенти вчаться аналізувати модальні конструкції у різних типах текстів – публіцистичних, художніх та офіційно-ділових – що сприяє глибшому розумінню мовних засобів вираження модальності.

Таблиця 1. Особливості вивчення модальних дієслів на різних рівнях

Рівень	Граматичні форми	Типові контексти	Методичні підходи
A1-A2	Gegenwart, трішки Vergangenheit, інфінітив після модального дієслова	Повсякденне мовлення: бажання, потреби, дозволи	Моделювання ситуацій, рольові ігри, повторення, візуалізація
B1-B2	Präsens, Präteritum, Konjunktiv II	Опис ситуацій, гіпотетичні умовні речення, листування, рекомендації	Комунікативні вправи, адаптовані тексти, усні й письмові завдання
C1	Усі модальні дієслова в складних формах в усіх часових варіантах	Аргументативні тексти, есе, науковий стиль, іронія, ввічливість	Аналіз автентичних текстів, дискусії, стилістичний аналіз

Приклад речення для C1-рівня *Er hätte früher gehen können, wenn er gewollt hätte.* (Він міг би піти раніше, якби захотів.) демонструє складну синтаксичну структуру,

поєднання умовного способу та модального дієслова, що вимагає високого рівня граматичної компетенції. Ще декілька прикладів автентичних речень з модальними дієсловами, що демонструють їхнє вживання у природному мовленні (формальному й неформальному), з коротким поясненням функції:

1. Sie dürfen das Gebäude nur mit einem Ausweis betreten. (Вам дозволено заходити до будівлі лише з перепусткою.) – дозвіл/ обмеження.

Das dürfte eine interessante Diskussion werden. (Це, ймовірно, буде цікава дискусія.) – припущення у ввічливій формі.

2. Alle Mitarbeiter müssen sich an die neuen Sicherheitsregeln halten. (Усі працівники повинні дотримуватися нових правил безпеки.) – обов'язок.

Du warst gestern nicht da – du musstest krank sein. (Тебе вчора не було – мабуть, ти був хворий.) – логічний висновок.

3. Kannst du mir bitte helfen? (Можеш мені, будь ласка, допомогти?) – здатність, ввічливе прохання.

Das kann nicht wahr sein! (Цього не може бути!) – емоційне заперечення/ припущення.

4. Du sollst mehr schlafen, das hat der Arzt gesagt. (Тобі слід більше спати, так сказав лікар.) – порада/ рекомендація.

Er habe gestern einen Unfall gesehen sollen. (Кажуть, що він учора став свідком аварії.) – непряма мова/ чута інформація.

5. Ich will dieses Jahr eine neue Sprache lernen. (Я хочу вивчити нову мову цього року.) – намір/ особисте бажання.

Er habe von dem Vorfall nichts gewusst wollen. (Він стверджує, що нічого не знав про інцидент.) – відмова, виправдання/ претензія в непрямій мові.

6. Ich möchte eine Tasse Kaffee, bitte. (Я хотів би філіжанку кави, будь ласка.) – ввічливе прохання.

Ich mag klassische Musik sehr gern. (Я дуже люблю класичну музику.) – симпатія/ уподобання.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє стверджувати, що методика викладання модальних дієслів має бути гнучкою, інтерактивною та орієнтованою на формування комунікативної компетентності. Ефективне поєднання теоретичного та практичного компонентів дозволяє не лише формувати граматичні навички, а й готувати студентів до успішного мовного функціонування в реальних ситуаціях. Важливим є залучення автентичних матеріалів, системність подання матеріалу та створення умов для багаторазового і цілеспрямованого закріплення.

Список використаних джерел

1. **Deutsch.lingolia.com:** Modalverben – Deutsche Grammatik. URL: <https://deutsch.lingolia.com> 2. **Easy-Deutsch.de:** Modalverben einfach erklärt. URL: <https://easy-deutsch.com> 3. **Fleer Sarah.** Kurzgrammatik Deutsch: Für den schnellen Überblick A1-B2. Langenscheidt KG, Berlin und München, 2008. 112 S. 4. **Jin Friederike,** Voß Ute. Grammatik aktiv A1-B1 (2. aktualisierte Ausgabe). Cornelsen, Berlin, 2023. 264 S. 5. **Jin Friederike,** Voß Ute. Grammatik aktiv B2-C1. Cornelsen, Berlin, 2017. 312 S. 6. **Schmitt R.,** Dreyer H. Lehr- und Übungsbuch der deutschen Grammatik – Aktuell. Hueber Verlag, Ismaning, 2009. 392 S.

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ СТАЛИХ ВИРАЗІВ

Сухина Анастасія Олександрівна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

м.Полтава, Україна

nastasuhina4@gmail.com

Науковий керівник – Перова Світлана В'ячеславівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри

літературознавства, східної філології і перекладу

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

svitlanaperova15@gmail.com

Сталі вирази – вислови, які несуть в собі національний колорит та мовну ідентичність. Зазвичай їх переклад стає складним викликом через неможливість дослівного відтворення без втрати сенсу чи емоційності. Зокрема, за твердженням П. Сімпсона, ідіоми походять із метафор, які зазнали трансформації у стійкі мовні звороти. Їх зазвичай характеризують як фразові сполучення, сенс яких важко зрозуміти, спираючись лише на значення окремих складових [1, с. 93].

Фразеологічний словник (Longman Idioms Dictionary) пропонує дуже влучне пояснення ідіом. Вони визначаються як фрази, значення яких частіше є переносним, ніж буквальним. Також зазначається, що ці вислови зазвичай мають сталу форму або залишаються незмінними [Electronic resource].

З наведеного випливає, що ідіома - це стійка мовна конструкція, яка поєднує певну групу слів, але її загальне значення не співвідноситься із сумою значень окремих складових. До ідіоми можуть входити як повнозначні слова, що позначають предмети, події чи явища, так і службові слова, які не відповідають на конкретні питання. Існує багато різновидів ідіоматичних виразів, серед яких можна виділити такі форми:

1) Традиційні фразеологізми (як-от «видати секрет» - "spill the beans" або «віддати душу Богові» - "give up the ghost") за своєю структурою одразу розкривають нам свій зміст. Багато з них мають форму повних речень, наприклад: «ваше припущення таке ж добре, як і моє» - "your guess is as good as mine", що означає "я теж не знаю". Утім, деякі функціонують лише як частини речення, тобто як словосполучення. Якщо головним компонентом є іменник, то в таких випадках ідіома зазвичай виконує роль додатка в реченні.

2) Пари слів - це фразеологізми, у яких слова поєднані сполучниками "by", "and" або "or". Наприклад, вислів "hammer and tongs" означає діяти щосили або з усіх сил.

3) Ідіоми з "it" - це сталі вирази, де "it" виступає ключовим елементом конструкції і не залежить від контексту чи інших слів у реченні. Ось кілька прикладів: - "Live it up" - насолоджуватися життям або проводити час нестримно, як на вечірках. "Make it" - досягати успіху або встигати зробити щось. "Take it easy" - розслабитися та уникати зайвих хвилювань. "Go for it" - ризикувати або наважуватися на щось. Ці ідіоми широко використовуються в англomовному середовищі й нерідко допомагають додати більшої виразності у мовленні.

4) Фразові дієслова - це стійкі вирази, які формуються з дієслова та однієї чи кількох часток, таких як прийменники або дієприслівники. Наприклад: "put up with" означає "терпіти", а "make up" може перекладатися як «вигадувати» або «складати».

Ідіоматичні вислови здебільшого характерні для розмовної мови, оскільки вони тісно пов'язані з певними подіями історії та традиціями. Вдалим прикладом можуть

служувати ідіоми з віршів і сонетів Вільяма Шекспіра, які сьогодні набули поширення по всьому світу. Серед них, наприклад: "love is blind" - кохання сліпе, "break the ice" - розтопити лід або налагодити контакт, "brevity is the soul of wit" - стислість - сестра таланту, "in one's heart of hearts" - у глибині душі. Як видно, деякі з цих висловів міцно увійшли навіть у наше повсякденне мовлення, хоча часто ми не помічаємо, що їхній дослівний переклад не завжди передає весь закладений зміст.

Фразеологічні вирази є унікальною характеристикою кожної мови, і при їх перекладі існує ризик спотворити зміст, закладений автором. Однак трапляються ситуації, коли певний фразеологізм має подібне чи навіть тотожне значення у багатьох мовах світу. У таких випадках ідіома може набути статусу інтернаціоналізму - як у формі сталого вислову («двадцять чотири на сім», або 24/7), так і у вигляді запозичення («судять не за словами, а за справами»; також схоже за змістом до «зустрічають по одежі, проводжають по розуму») [2].

2) Частковий переклад фразеологізму

Досить часто у мові перекладу повного відповідника не знайти, навіть якщо фразеологізми мають спільне походження. Тому обирають найближчі варіанти, за потреби змінюючи:

1) структуру в перекладі (наприклад, "as flies to sugar" - як мухи на мед);

2) додаючи або вилучаючи елементи ("come up against a blank wall" - говорити, наче в глуху стіну);

3) замінюючи один компонент іншим ("like a tired butterfly" – «як сонна муха»);

4) узагальнюючи початковий зміст ("one's own flesh and bone" – своя кров.

Виділяють три основні групи часткового перекладу. Перша група охоплює фразеологізми, що збігаються за значенням, стилістичним забарвленням і образністю, але мають різницю в лексичному складі: наприклад, "to promise wonders" або "to promise the moon" відповідають українському "обіцяти золоті гори". До другої групи належать фразеологізми, які збігаються за змістом, образністю, лексичним складом та стилем, але можуть мати відмінності у числі або порядку слів. Наприклад, англійський вислів "not to see the wood for the trees" відповідає українському «за деревами лісу не бачити», де спостерігається різниця в розташуванні слів. Третя група включає фразеологізми, які збігаються майже повністю, але відрізняються образністю. Наприклад, українське «лягти спати» має англійський аналог "to go to bed", де вираз передається без прямої образної відповідності, хоча зміст залишається однаковим [3].

3) Аналоги мови перекладу:

Коли в мові перекладу бракує прямих відповідників чи точних синонімів, застосовують такий підхід до адаптації. Наприклад: фразу "to lose one's breath" - як «даремно втрачати час»; а "no power to your elbow" як «ні пуху, ні пера». Часто при цьому використовуються еквіваленти, близькі до культури та традицій мови перекладу. Скажімо, вираз "Don't count your chickens before they are hatched" замінюється на «не кажи «гоп», поки не перестрибнеш».

Варто зазначити, що перед пошуком відповідника в мові перекладу необхідно ретельно вивчити історію походження конкретного фразеологізму. Для прикладу візьмемо вислів "Bob's your uncle", який дослівно перекладається як «Боб - це твій дядько». Однак такий буквальний переклад не відображає справжнього значення фрази. Його відповідником в українській мові виступає: «Простіше простого!», «І край!».

4) Описовий переклад.

Деякі фразеологізми характерні лише для певної мови чи діалекту, тому можуть не мати ані прямих еквівалентів, ані фраз із подібним змістом у мові перекладу. У подібних випадках їх можна передавати описово, застосовуючи різні підходи [4]:

1. Використання одного узагальнюючого слова: "To keep a steel tongue in one's head" - мовчати.

2. Відтворення за допомогою словосполучення: "Sixty-four dollar question" - найважливіше питання.

3. Описове визначення: людина, яка завжди підтримує, погоджується або покійно підтакує.

1) Часто під час перекладу фразеологізмів виникають труднощі, які можуть суттєво спотворювати їхнє значення. Розглянемо основні аспекти цієї проблеми:

1. Подвійний переклад. Іноді фразеологізм можна перекласти дослівно, але при цьому його реальний сенс буде втрачений або істотно змінений. Наприклад, "wash one's hands of someone or something" означає «усунути від себе відповідальність», тоді як буквальный переклад звучатиме як «мити руки», що вводить в оману. Інший приклад: "cats and dogs" у значенні «злива» буде зрозумілим лише як фразеологізм, тоді як дослівний переклад звучатиме як «коти та собаки».

2. Зміна складових фразеологізму. Заміна компонентів ідіом синонімами, як у випадку "give up the ghost", що означає «вмерти», призводить до втрати ідіоматичного сенсу. Наприклад, варіанти на кшталт "to give up the wraith" або "to realize the ghost" не передають первісного значення і можуть викликати плутанину.

3. Цілісність фразеологізму за значенням, але не завжди за граматиною. Фразеологізми часто функціонують як єдина смислова одиниця, навіть якщо їхня граматична структура адаптується до контексту. Наприклад, "keep a straight face" означає «залишатися серйозним». У минулому часі граматики змінюється, як у реченні "He could not keep a straight face". Хоча дієслово "keep" не використовується самотійно, додавання закінчення "-ed" змінює граматичну форму без втрати сенсу. Варто зазначити, що іменники в ідіомах рідко змінюють форму множини, хоча є винятки, як у випадку "red herring" (відволікальний маневр) та "red herrings" (відволікальні маневри).

4. Синтаксичні зміни. Синтаксис є важливим аспектом, який може анулювати смислову цілісність ідіоми. У більшості фразеологізмів структура зрештою обмежена, і їх складно адаптувати до пасивної форми. Наприклад, ідіоми "give up the ghost" або "kick the bucket" містять перехідні дієслова, але перетворити їх на пасивну форму неможливо без втрати смислу. Граматичні перетворення найчастіше руйнують їхню автентичну структуру. Через це для правильного використання необхідно звертатися до спеціалізованих словників.

Підсумовуючи, можна зазначити, що переклад сталих виразів – це не механічна заміна мовних одиниць, а творчий процес, який потребує гнучкості, культурної освіченості та прагматичної чутливості. Опанування фразеологізмів відіграє важливу роль у вивченні іноземної мови. Вони роблять мовлення більш виразним та збагачують словниковий запас. Засвоєння ідіом допомагає глибше розуміти мову, а також знайомитися з культурними та національними особливостями.

Список використаних джерел

1. **Бойчук І. М.** Відображення гендерних стереотипів у сучасному кінематографі. Наукові записки факультету культурології. 2018. Т. 3, № 2. С. 87-99.
2. **Кузнєцова І. С.** Концепт «identity» у когнітивній лінгвістиці: семантична структура та культурні аспекти. Мовознавчі дослідження. 2019. Т. 11, № 1. С. 78-92.
3. **Петрова Н. Д.** Англійські фразеологічні одиниці з національно-культурологічним компонентом. Іноземна філологія. Київ, 2013. С. 40-50.
4. **Venuti L.** The Translator's Invisibility: A History of Translation. 2nd ed. London: Routledge, 2008. 329 p.
5. **[Electronic resource]** – Access Mode to the Resource: https://www.academypublication.com/issues/past/tpls/vol02/06/18.pdf?utm_source

ШЛЯХИ ТА СПОСОБИ ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Морозов Павло,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Лубни, Україна

Науковий керівник – Шехавцова Світлана Олександрівна,

доктор педагогічних наук, професор,

філософський факультет,

Університет Матея Бела,

м. Банска Бистрица, Словаччина

svitlana.shekhavtsova@umb.sk

<https://orcid.org/0000-0001-8196-8977>

Лексичний склад будь-якої мови поступово змінюється, віддзеркалюючи зміни, що відбуваються у мові. Проте з кінця XX на початку XXI сторіччя, завдяки бурхливому розвитку техніки та комунікативних технологій, глобалізації та демократизації суспільства загалом та мови зокрема, ці процеси стають дедалі стрімкішими. Кожен місяць видавництва Oxford, Cambridge, Longman, Macmillan інформують про внесення нових слів до он-лайн словників. Нові лексичні одиниці з'являються у мовленні у величезному обсязі, англійська мова переживає справжній «неологічний бум». Однак, не всі новотвори потрапляють до словникового складу мови і набувають статусу слова, до того ж, перш ніж стати узуальними, ці одиниці проходять апробацію і адаптацію у мовленні.

Потреба в описі і систематизації великого потоку нових лексичних одиниць, ідіом, словосполучень і значень зумовила виокремлення та становлення самостійної галузі в лексикології – неології. Термін «неологія» використовується у мовознавстві з початку XIX століття, проте значення «наука про неологізми» набуває у кінці XX століття.

Нові лексичні одиниці, що з'являються у мові, називають лексичними інноваціями, новотворами, новими словами. Проте найбільш поширеним і загальноживаним є термін «неологізм».

Неологізми (гр. *neos* «новий» і *logos* «слово») – слова, а також їх окремі значення, вислови, які з'явилися в мові на даному етапі її розвитку й новизна яких усвідомлюється мовцями (загальномовні) або були вжиті тільки в якомусь акті мовлення, тексті чи мові певного автора (стилістичні, або індивідуально-авторські неологізми).

Заболотний К. дає таке визначення: «неологізм – це нове слово (стійке поєднання слів), яке відповідає вимогам спілкування, нове за значенням і за формою (або за формою, або за значенням), утворене за словотвірними законами мови або ж запозичене з іншої, яке сприймається мовцями мови як нове протягом деякого періоду часу»[2, с. 503].

Неологізм живе недовго – як тільки він апробується практикою суспільного вживання, він перестає бути неологізмом. Кожен з неологізмів проходить наступні етапи адаптації: виникнення → узуалізація → акцептуалізація → лексикалізація/інтеграція. Однак, багато неологізмів не проходять такої перевірки і повністю зникають з мови; деякі з них фіксуються англійськими словниками із вказівкою автора.

На позначення нових лексичних одиниць використовується також термін «оказіоналізм» або «оказіональне слово». Проте у мовознавстві домінує точка зору, згідно якої досить чітко розмежовують ці два терміни – «неологізм» та «оказіоналізм». Зокрема Е. Ханпіра, О. Земська, В. Лопатін диференціюють нові слова на неологізми та оказіоналізми, протиставляючи їх як одиниці мови та мовлення. Неологізми вони

кваліфікують як одиниці, що є частиною мовної системи, які можуть бути використані кожним мовцем у типових ситуаціях, а okazіоналізми – це слова, що виникають під час мовленнєвої комунікації і не виходять за межі конкретних ситуацій спілкування, вони не є фактом системи мови, а вільно утворюються в мові один раз, коли в них виникає необхідність.

Розвиток мови є наслідком взаємодії зовнішніх (соціальних) і внутрішніх (системних, суто мовних) закономірностей – чинників, що визначають розвиток мови. Зазначимо, що внутрішні чинники, які сприяють розвитку мови, теж визначені соціальною природою мови, тільки їм властива більша самостійність [1, с.21].

Зовнішні чинники – це вимоги, які суспільство ставить перед мовою, й умови, в яких вона функціонує й розвивається. Внутрішні чинники – це можливості, які мова має у своєму розпорядженні. Серед внутрішніх чинників виділяють такі загальновизнані закони розвитку мови, як закон системності, закон традиції, який стримує появу і розвиток інновацій; закон аналогії, що є вагомим рушієм мовної еволюції; закон мовної економії; закон суперечностей, протиставлень, або антиномій які нібито зсередини готують мовні зміни. До них відносять антиномії: а) слухач і мовець, б) узус і можливості мовної системи, в) код і текст, г) інформаційна й експресивна функції мови, г) неоднозначні відношення між позначенням і позначуванням.

Шляхи появи новотворів у мові того чи іншого народу також зумовлені позамовними й внутрішньомовні причинами. До позамовних (екстралінгвальних) належать такі, як:

- 1) прискорений розвиток науки і техніки;
- 2) глобалізація, тобто інтеграція більшості країн світу, а отже, тісніші й різноманітніші контакти між ними;
- 3) зростання ролі і впливу ЗМІ на всі сфери життя суспільства та окремої людини;
- 4) тенденція до демократизації у всіх сферах життя суспільства;
- 5) загальне прискорення темпу життя.

Результатом цих процесів є потреба в номінації нових реалій матеріального й духовного світу.

Поданий аналіз свідчить про те, що поповнення словникового складу англійської мови відбувається головним чином в наслідок двох процесів – «процесу зростання» (processes of growth), завдяки яким в мову входять нові слова та «процесів змін» (processes of change), завдяки яким існуючі одиниці набувають змін значення. Тобто, збагачення лексичного рівня відбувається шляхом кількісного та якісного поповнення. Кількісне поповнення відбувається шляхом внутрішніх процесів, а саме за рахунок власного потенціалу словникового складу, тобто словотвору, який на сучасному етапі вважається головним джерелом поповнення лексичного складу англійської мови.

Зовнішнім процесом поповнення називають запозичення. Під якісним поповненням розуміють зміну семантичної структури слова. До таких змін належать: генералізація (розширення значення); спеціалізація (звуження значення); метафора та метонімія (перенос значення); деградація та елевація (погіршення та покращення значення).

Як вже було зазначено, лексичні запозичення з інших мов посідають певне місце серед основних джерел збагачення англійської мови. Запозичення є результатом взаємодії різних народів на економічному, політичному, науковому та культурному рівнях. Переважна більшість запозичень – слова на позначення нових понять, предметів або явищ. Типовим є використання запозичених слів у якості вторинних найменувань відомих предметів або явищ. В цьому випадку неологізм може асимілюватися в мові, якщо він характеризує предмет з іншого боку, є загальноприйнятим інтернаціональним терміном, або якщо іншомовне слово виявилось більш привабливим в емоційно-

оцінному плані. Зазначимо також, що багатозначні слова, зазвичай, запозичують в якомусь одному їх значенні, при цьому об'єм значення слова дещо скорочується.

Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці „Funded by the EU NextGenerationEU through the Recovery and Resilience Plan for Slovakia under the project No. 09I03-03-V01-00148.”

Список використаних джерел

- 1. Брітікова К.В.** Узуальне та оказіональне в інноваціях сучасної української мови: тенденції оновлення лексико-словотвірної категорії назв особи. *Дис. на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01.* 2007. 263 с.
- 2. Гром'яка Р.Т.** Літературознавчий словник-довідник. 2006. С.503-504.
- 3. Зацний Ю.А.** Іншомовні запозичення як засоби поповнення інноваційного словникового фонду сучасної англійської мови: [монографія]. 2000. 379 с.

ОБРАЗ РАДЯНСЬКОГО ДИТИНСТВА В ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА 1930-Х РР

Фасоля Тарас Анатолійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Київ, Україна,
fasolia.taras@ndu.edu.ua
Хархун Валентина Петрівна,
доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови, літератури,
культурології та журналістики
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
еджанкт професор Американського університету,
м. Вашингтон, США,
vkharkhun@gmail.com

Вивчення літератури соціалістичного реалізму сьогодні є важливим для критичного переосмислення літературної спадщини та ролі літератури в умовах ідеологічного контролю. Це особливо актуально в сучасному контексті, коли питання культурної маніпуляції та пропаганди знову набувають гостроти. Особливий науковий інтерес становить дитяча література радянського періоду — її аналіз дає змогу простежити механізми ранньої ідеологічної індоктринації, виявити моделі нав'язуваних ролей, а також зрозуміти, як через літературну форму конструювалася радянська версія дитинства. Як зазначає українська літературознавиця Уляна Федорів: “Дитина була ключем до розуміння всієї радянської цивілізації, що визначала світосприйняття, поведінку та уявлення не одного покоління *homo soveticus*” [1, с. 180].

Дослідження реалізації образу дитинства як ключової та смислотворчої категорії є перспективним напрямом літературознавчого аналізу текстів, написаних для дитячої аудиторії. Через цей образ розкривається не лише художній світ твору, а й закладені в нього ідеологеми, педагогічні настанови та соціальні очікування. Цій проблематиці присвячено дослідження С. Іванюка [2], М. Володарської [3], У. Федорів [1], О. Філатової [4]. У межах цієї розвідки акцент буде зроблено на специфіці реалізації образу дитинства у дитячій прозі другої половини 1930-х років, коли соцреалізм сталінського періоду набув чітко окреслених рис.

До радянського канону прози про дітей та для дітей 1930-х років увійшли пригодницька повість “Шхуна “Колумб”” Миколи Трублаїні (1940, на основі першого варіанту 1938) [5], шкільна проза — дилогія малих романів Олександра Копиленка “Дуже добре” (1936) та “Десятикласники” (1938) [6], а також повість Олеся Донченка “Школа над морем” (1937) [7]. На їхньому матеріалі можна простежити особливості розкриття образу дитинства, спираючись на методи критичного дискурс-аналізу (щодо відповідності тексту ідеології), наративного аналізу (як засобу ідеологічного впливу), а також поетикального аналізу (для дослідження жанрових особливостей художнього тексту). Образ дитинства розглядається як концептуальний макрообраз-ідея, що формує смислове ядро тексту й розгортається через персонажів-дітей, їхню поведінку, систему взаємин із дорослими та навколишнім світом.

На нашу думку, ключовими чинниками, що вплинули на формування образу дитинства, були ідеологічний надпроект створення “нової людини”, передвоєнна мобілізація суспільства та поступова кристалізація тоталітарної системи. Виховання “нової людини” — *homo soveticus* — стартувало на початку 1920-х років і з часом,

завдяки зусиллям А. Луначарського, трансформувалося в педагогічне завдання радянської школи. Згодом, за твердженням дослідниці Ніно Гогохія, виховання “нової людини” з молоді сформувало образ “<дитини-дорослого>», що мусить прекрасно розбиратися в політиці та ідеології, бачити перспективи розвитку радянської економіки, розуміти, хто є ворогами влади, а, отже, і його ворогами” [8, с. 752] — тобто дитини, максимально залученої до дорослого соціально-політичного життя.

У диалогії О. Копиленка цей образ “дитини-дорослого” репрезентовано повно й виразно. У романі “Дуже добре” піонери активно залучаються до реформи школи та ініціюють зміну шкільного керівництва. Поруч діють прогресивні педагоги, проте саме діти відіграють провідну роль, постаючи рушіями суспільних змін. Важливо, що ці дії зображено як усвідомлену частину загальнодержавного процесу, а не лише як прагнення змінити власне середовище. Іншу форму залученості демонструє пригодницька повість М. Трублаїні “Шхуна “Колумб””, де підлітки на тлі пасивності дорослих персонажів самотужки вступають у небезпечну боротьбу зі шпигуном та сучасними піратами.

Ще одним характерним проявом бажаної моделі “нової людини” у дитячих персонажах є здатність виявляти ворогів — завдяки сформованому “класовому чуттю”, яке автори приписують винятково радянським дітям. Цей мотив послідовно розгортається у “Десятикласниках” О. Копиленка, “Школі над морем” О. Донченка та “Шхуні “Колумб”” М. Трублаїні. Діти з легкістю, невласливою дорослим, можуть розкрити шпигуна, замаскованого “шкідника” чи ворога, не обманюючись ні посадою, ні партквитком.

Окремий складник образу дитинства у прозі 1930-х років — мобілізованість юних персонажів: вони не лише готуються до війни, а й прагнуть стати її безпосередніми учасниками, ототожнюючи військову службу з героїзмом і суспільним визнанням. Показово, що мобілізація відбувається в умовно мирному часі — герої не належать до військових структур і не готуються до кар’єри в армії. Мілітаристська налаштованість виступає як внутрішня установка, що пронизує повсякденне життя.

Ідеологічним каркасом, який об’єднує згадані риси, є беззастережна вірність радянській системі та її доктрині — “вождям”, кумирам і Росії як “старшому братові”. Ця лояльність може набувати різних форм — від базової риси характеру у персонажів М. Трублаїні, де кожен юний персонаж діє насамперед як свідомий громадянин, а вже потім відповідно до віку та статусу, і до підкреслено декларативної позиції у творах О.Копиленка та О. Донченка (широко цитованим є монолог героїні “Десятикласників” Кіри Коваль, що мріє вчинити самоспалення, щоб допомогти радянським льотчикам знайти ціль).

Підсумовуючи, можна стверджувати: в дитячій прозі довоєнного періоду дитинство постає не як природний віковий етап, а як сконструйована соціальна роль — модель “нової радянської людини”. Її втіленням є передчасна дорослість, ідеологічна свідомість, мобілізованість та відданість системі. Окремого дослідження потребує процес становлення цього образу — як результату взаємодії авангардних пошуків 1920-х років із настановами радянської ідеології 1930-х — а також його трансформація та розмиття у воєнний і повоєнний час.

Список використаної літератури

1. Федорів У. «Вірні лєнінці»: літературна репрезентація образу радянської дитини // *Ukrainśkie świety dziecińśtwia i młodości. Narracje i tożsamość* / pod red. K. Jakubowskiej-Krawczyk. – Warszawa : Uniwersytet Warszawski, Katedra Ukrainistyki, 2020. – S. 179–193. 2. Іванюк С. Концепція юного героя в українській літературі для дітей // *Іноземна філологія*. – 2007. – Вип. 119. – С. 54–58. 3. Володарська М. В. Концепт дитини в літературі романтизму США: специфіка наукової рецепції // *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. – 2019. – № 39. – С. 72–79. 4. Філатова О.

Інтенційність суб'єкта творчості у форматі імперативного канону соцреалізму / О. Філатова // Наукові записки ТНПУ. – 2001. – Вип. 31. Серія : Літературознавство. – С. 288–300. **5. Трублаїні М. П.** Шхуна «Колумб» : повісті, оповідання / М. П. Трублаїні. – Київ : Радянська школа, 1989. – 560 с. **6. Копиленко О. І.** Дуже добре. Десятикласники : романи / О. І. Копиленко. – Київ : Веселка, 1978. – 427 с. **7. Донченко О. С.** Вибрані твори : у 6 т. Т. 2 / О. С. Донченко. – Київ : Молодь, 1957. – 655 с. **8. Гогохія Н.** Дитинство у тоталітарному суспільстві: «вірні лєнінці» радянської України у 1930-х рр. // Суспільство і діти. Українське радянське суспільство 30-х рр. XX ст.: нариси повсякденного життя : колективна монографія / відп. ред. С. В. Кульчицький. – Київ : Інститут історії України НАН України, 2012. – С. 751–778.

ІМЕРСИВНИЙ ПІДХІД ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Шевкун Кристина Андріївна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна,

kristinasevkun846@gmail.com

Науковий керівник – Складарова Ірина Вікторівна

викладач кафедри романо-германської філології

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна,

irina.sklyarova1214@gmail.com

Сучасна освіта вимагає постійного вдосконалення методів навчання, особливо в галузі вивчення іноземних мов. Одним із найбільш перспективних та ефективних підходів вважається імерсивний метод, який передбачає повне або часткове занурення в мовне середовище. Такий підхід не лише покращує розвиток мовлення і розуміння на слух, а ще й допомагає одразу генерувати речення іноземною мовою, а не перекладати те, що спало на думку з рідної мови, сприяє глибшому засвоєнню лексичних, граматичних і комунікативних структур.

Імерсивне навчання базується на концепції природного засвоєння мови, запропонованій Крашеном [4]., згідно з якою мова найкраще засвоюється у контексті, коли вона використовується як засіб досягнення конкретної мети. Занурення у мову дозволяє створити автентичне мовне середовище, що моделює умови природного мовного обміну.

Основними характеристиками імерсивного підходу є:

- безперервне використання цільової мови у всіх видах діяльності;
- контекстуальне навчання, що орієнтоване на реальні життєві ситуації;
- міждисциплінарність, коли інші предмети викладаються мовою, що вивчається;
- активне включення учня у процес навчання, що сприяє формуванню автономії.

Імерсивне навчання не лише прискорює процес вивчення мови, а й розвиває критичне мислення. Спілкуючись іноземною мовою в житті в реальних ситуаціях, людина починає мислити більш гнучко, оскільки їй доводиться знаходити альтернативні способи, щоб виразити свої думки, адаптуватися до мовного середовища та швидко обробляти всю інформацію.

Окрім цього, цей метод дозволяє уникнути типових труднощів, які виникають у процесі, коли людина вивчає мову тільки в академічному середовищі. Наприклад, буде не так багато проблем з розумінням живої розмовної мови, через те, що вона швидка. Занурення у мовне середовище дозволяє адаптуватися до природного темпу мовлення.

Ще один важливий аспект-психологічний комфорт. Студенти, які навчаються методом занурення, поступово втрачають страх робити помилки, оскільки вони сприймають мову як інструмент для спілкування, а не як набір нескінченних правил. Це робить навчання більш ефективним.

Таким чином, метод занурення не лише дозволяє швидше опанувати мову, а й формує впевненість у своїх знаннях, розвиває адаптивність і комунікативні навички.

Існують кілька моделей імерсивного підходу:

- повна імерсія – коли всі предмети викладаються іноземною мовою;

- часткова імерсія – коли частина предметів викладається іноземною, а частина – рідною мовою;
- двомовна імерсія – рівномірне використання обох мов у навчальному процесі;
- віртуальна імерсія – використання цифрових платформ, онлайн-ресурсів та ігор для створення мовного середовища.

Кожен із видів має свої переваги й недоліки, однак всі вони ефективно сприяють підвищенню мовної компетенції учнів за умови правильного впровадження.

Традиційні методи навчання, такі як: робота з підручниками, заучування слів, тощо-також дуже важливі. Вони можуть створити міцну базу знань, але часто обмежуються пасивним засвоєнням мови. Метод занурення, навпаки, змушує учня активно застосовувати мову в різних контекстах.

Імерсивний підхід може бути реалізований у формальній (шкільній, університетській) та неформальній (мовні табори, онлайн-курси, обміни) освіті. Основні елементи успішного впровадження включають: підготовку викладачів, здатних вести уроки іноземною мовою; адаптацію навчальних матеріалів, які відповідають мовному рівню учнів; створення сприятливого психологічного клімату, що підтримує використання іноземної мови; залучення сучасних технологій: платформи як Duolingo, Mondly VR, VR Chat та інші дозволяють створювати віртуальне середовище для спілкування.

Цей метод можна адаптувати для різних рівнів:

- початковий рівень: читання написів (реклама, оголошення, тощо), прослуховування простих подкастів з повторенням базових фраз;
- середній рівень: перегляд серіалів, спілкування з носіями, активна участь у дискусіях (можна скористатися розмовними клубами), читання книг (спеціально адаптованих під рівень);
- просунутий рівень: дискусії з носіями мови, читання складних текстів, ведення щоденника іноземною мовою.

У той час, як мова з підручників звучить штучно, у природному середовищі можна засвоїти живу розмовну мову, включаючи сленг, сталі вирази та інтонацію.

Особистий досвід свідчить про те, що початковий етап вивчення іноземної мови, зокрема німецької, часто супроводжується акцентом на засвоєння граматичних правил та розширення лексичного запасу, що зазвичай реалізується через індивідуальні онлайн-заняття з викладачем. Незважаючи на досягнення в теоретичному оволодінні мовою, у багатьох випадках комунікативна складова, особливо усне мовлення, залишається проблемною.

Значний прорив у подоланні мовного бар'єру відбувається тоді, коли особа свідомо виходить за межі зони комфорту та вступає в безпосередню взаємодію з носіями мови. Такий підхід вимагає психологічної готовності до постійних помилок, які є невід'ємною частиною процесу мовного засвоєння. Проте вже за відносно короткий час регулярної практики з носіями помічається зростання автоматизованості мовлення: зникає потреба у внутрішньому перекладі, а формулювання думок починає відбуватися безпосередньо цільовою мовою. Це, у свою чергу, сприяє значному прискоренню прогресу та підвищенню рівня мовної спонтанності.

Авжеж метод занурення найбільш ефективний для тих, хто проживає в тій країні, де спілкуються мовою, яку він вивчає. Однак навіть ті, кого не оточують носії мови, можуть створити для себе мовне середовище через онлайн-спілкування, читання книг, написання власних думок іншою мовою.

Важливим фактором є також подолання страху помилок. Потрібно зрозуміти, що помилки – це частина процесу, і вони у будь-якому випадку траплятимуться. Але коли переступити через цей страх, прогрес значно прискориться.

Можна визначити ряд порад для ефективного занурення. По-перше, включати мову в повсякденне життя: складати список покупок іноземною мовою, коментувати в голові свої дії іноземною мовою, писати багато текстів про свої будні. По-друге, спілкуватися з носіями: використовувати певні платформи для мовного обміну. По-третє, дивитися фільми/серіали, а також слухати музику та подкасти. Можна ще занотовувати цікаві факти, або просто фрази. Крім того, пробувати думати іноземною мовою: намагатися формулювати думки без перекладу.

Проте, попри численні переваги, імерсивний підхід має і певні труднощі:

- брак кваліфікованих кадрів, особливо у контексті повної імерсії;
- початковий стрес учнів, пов'язаний з новим середовищем;
- необхідність тривалого часу для отримання значущих результатів;
- ризик нерівномірного розвитку навичок (наприклад, письма чи граматики, якщо не передбачено окремого фокусу).

Ці виклики потребують комплексного підходу, залучення батьків, адміністрації та освітніх стратегів до процесу реформування.

Слід зазначити, що у світі існує низка успішних прикладів використання імерсивного підходу. Наприклад, у Канаді імерсивні програми французької мови існують з 1960-х років [2]. Вони довели свою ефективність не лише у мовному аспекті, а й у загальному академічному розвитку учнів.

В Україні цей підхід лише починає впроваджуватись, зокрема у формі англomовних програм у закладах вищої освіти, міжнародних мовних таборів, окремих пілотних проєктів у школах. Розширення цих ініціатив може значно вплинути на підвищення рівня володіння іноземними мовами серед молоді.

Отже, імерсивний підхід до навчання є потужним інструментом підвищення мовної компетенції, що поєднує теоретичні засади природного засвоєння мови з практичним досвідом автентичного спілкування. Його впровадження вимагає системного підходу, підготовки фахівців та адаптації навчального процесу, однак результати варті зусиль. У сучасному глобалізованому світі здатність ефективно володіти іноземною мовою є не лише освітнім пріоритетом, а й необхідною компетенцією для особистісного та професійного розвитку. Метод занурення пришвидшує вивчення мови та допомагає зробити мовлення більш природнім. Регулярний контакт з мовою через медіа, спілкування та повсякденні дії робить навчання не лише ефективним, а ще й цікавим. Статистика підтверджує, що ті, хто занурюються в мовне середовище, досягають результатів швидше та впевненіше користуються мовою.

Список використаних джерел

1. Димова І. Імерсивний підхід в системі університетської освіти. // Актуальні питання гуманітарних наук. Вип № 48, том 1, 2022. С.289-293 **2. Слухенська Р.В.,** Іванушко Я.Г., Назимок Є.В., Мурадханян І.С. Особливості застосування методу «занурення» в мовне середовище в умовах дистанційного навчання. // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Вип. № 81, 2022. С. 269-272 **3. Genesee, F.** Learning Through Two Languages: Studies of Immersion and Bilingual Education. Cambridge, MA: Newbury House, 1987. 213 p. **4. Krashen, S. D.** Principles and Practice in Second Language Acquisition. Oxford: Pergamon, 1982. 202 p.

ENGLISH IN FOOD LABELING AND ADVERTISING: TRANSLATION CHALLENGES

Usata Kateryna Serhiivna,

5th year, Bachelor's degree, Industrial Engineering

State Biotechnological University,

Kharkiv, Ukraine

kateusata02@gmail.com

Scientific supervisor – Anastasieva Oksana Anatoliivna,

PhD in Linguistics, associate professor

of the department of European languages

State Biotechnological University,

Kharkiv, Ukraine,

anastasievaxenia@gmail.com

In today's interconnected world, the English language has become a key element in the labeling and advertising of food products. Phrases like "organic," "gluten-free," and "vegan" frequently appear on packaging across many countries, even in those where English is not an official language. However, this trend presents several issues related to translation, cultural differences, and legal regulations.

The term 'organic' in the United States is regulated by the USDA and indicates that a product meets specific organic farming standards. In other countries, however, the criteria may differ significantly, making it difficult for consumers to understand what "organic" truly means. For instance, in some countries without clear regulations on organic products, the term can be used freely without certification, misleading consumers. In regions with weak regulatory oversight, 'organic' is sometimes used purely for marketing purposes, even if the product does not meet any organic standards.

The 'gluten-free' label also has its specific requirements. In both the European Union and the United States, products bearing this label must contain no more than 20 parts per million (ppm) of gluten. Nonetheless, studies show that some products exceed this threshold. For example, a study conducted in Northwestern Mexico found that 17.4% of tested "gluten-free" products contained gluten levels above the allowed limit. This misuse poses serious health risks for people with celiac disease, for whom even trace amounts of gluten can be harmful.

The use of the term 'vegan' also raises certain challenges. The lack of a unified legal definition in the UK and EU means that products labeled 'vegan' may still contain traces of animal-derived ingredients due to cross-contamination. This presents a danger to individuals with allergies to animal products. Moreover, there is ongoing confusion between the terms 'vegan' and 'plant-based', as some manufacturers use them interchangeably, even though they are not always synonymous.

Cultural differences significantly impact how these terms are perceived. In some European countries, consumers may misunderstand 'gluten-free' or 'vegan' as mere dietary preferences rather than medical or ethical considerations. In Asian countries, where dietary habits differ widely, the concept of 'gluten-free' might be largely unfamiliar. In post-Soviet countries, English labeling is often perceived as a marker of premium quality, regardless of the product's actual composition or health benefits.

Studies show that consumers often confuse 'vegan' with 'free from' labels. For example, many mistakenly believe that vegan products are automatically free from all animal-derived allergens, which is not always the case. Additionally, there's a widespread assumption that 'vegan' equals 'healthy', though many vegan products are high in sugar, fat, and artificial additives.

Translation errors can significantly alter the meaning of information on packaging. Direct translation without context may mislead the buyer. For instance, translating "gluten-free" as 'carbohydrate-free' is incorrect and could result in consumer misunderstanding. Different countries may have varying standards for allowed substance levels. For example, the permitted gluten content in 'gluten-free' products can differ internationally, making translation and label adaptation even more complex.

Another common issue is incomplete or inaccurate translation of allergen information. If a label in English mentions potential traces of nuts or milk but this is omitted or poorly translated in another language, it creates a serious health risk. Translators also face difficulties in conveying abbreviations, certification marks, and technical terms, which can lead to confusion about product information.

In conclusion, the use of English terms in food labeling requires a careful approach to translation and adaptation, taking into account cultural, legal, and regulatory aspects across different countries. Incorrect or misleading use of such terms can result in confusion, loss of consumer trust, and even legal consequences. In an era where consumers increasingly pay attention to product ingredients and origins, clear, transparent, and accurate labeling is essential. Proper translation is not just a technical task – it is a matter of safety, trust, and responsibility.

References

1. Gluten-Free Labeling Is Misused Frequently in Foods Marketed in Northwestern Mexico URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8267002> **2. FSA** highlights the difference between 'vegan' and 'free-from' terms URL: <https://www.foodsafetynews.com/2024/03/fsa-highlights-difference-in-vegan-and-free-from-terms> **3. Questions and Answers on the Gluten-Free Food Labeling Final Rule** URL: <https://www.fda.gov/food/nutrition-food-labeling-and-critical-foods/questions-and-answers-gluten-free-food-labeling-final-rule>

Тематичний напрям 15 ФІЛОСОФСЬКІ ТА СОЦІАЛЬНІ НАУКИ



РОЛЬ ТЕХНОЛОГІЙ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛЮДСЬКОЇ СВІДОМОСТІ ТА КУЛЬТУРИ

Бажан Віталій Олександрович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка,
м. Полтава, Україна
bazhanvitaliy@ukr.net

Науковий керівник – Штепа Олексій Олександрович,
кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри
культурології, філософії та музеєзнавства
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка,
м. Полтава, Україна
aleksej83@ukr.net

Сучасний світ перебуває в епіцентрі швидких технологічних змін, які радикально трансформують не лише економіку та суспільні відносини, але й саму природу людської свідомості та культури. Від появи писемності до цифрової революції, технології завжди відігравали ключову роль у формуванні способів мислення, сприйняття світу та взаємодії між людьми. Сьогодні, в епоху штучного інтелекту, віртуальної реальності та глобальних інформаційних мереж, ці процеси набули безпрецедентного масштабу.

Свідомість, яку можна визначити як здатність людини пізнавати довкілля та себе за допомогою мислення, уваги та саморефлексії, є динамічним феноменом, що постійно еволюціонує під впливом зовнішніх факторів [1, с. 15]. Технологічний прогрес, зокрема розвиток інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ), кардинально змінив способи обробки інформації людським мозком. Наприклад, оптогенетика, сучасна нейронаукова техніка, дозволяє дослідникам контролювати нейронну активність за допомогою світла, відкриваючи нові горизонти для розуміння зв'язку між мозковою активністю та свідомим досвідом [1, с. 17]. Це свідчить про те, що технології не лише допомагають вивчати свідомість, але й потенційно можуть впливати на її структуру.

Інтернет і соціальні мережі також відіграють значну роль у трансформації свідомості. За Е. Тоффлером, інформаційна революція призвела до демасифікації медіа, що змінило спосіб формування суспільної свідомості [2, с. 284]. Постійний потік інформації, доступний через цифрові платформи, сприяє фрагментації уваги та формуванню нових когнітивних стратегій, таких як багатозадачність. Водночас це може призводити до зниження глибини рефлексії, оскільки людина змушена обробляти величезні обсяги даних у реальному часі [3, с. 13].

Культура, як система норм, цінностей і практик, також зазнає глибоких змін під впливом технологій. Науково-технічна революція (НТР) кінця XIX – початку XX століття заклала підґрунтя для глобалізації культури, зокрема через винаходи, такі як телеграф і радіо, які прискорили обмін інформацією [4, с. 112]. Сьогодні цифрова культура формує нові форми соціалізації, створюючи віртуальні спільноти та “цифрові покоління” зі своїм сленгом, цінностями та етикою [5]. Наприклад, молодь, яка зростає в умовах цифрових технологій, виробляє унікальні способи мислення, що відрізняються від попередніх поколінь, орієнтованих на аналогові медіа.

Цифрові технології також впливають на культурну творчість. Л. Дротянко зауважує, що медіакультура інформаційної доби сприяє віртуалізації культури, створюючи «гіперреальність», яка іноді витісняє фізичну реальність [3, с. 25]. Наприклад,

віртуальна реальність (VR) і доповнена реальність (AR) дозволяють створювати нові форми мистецтва, що змінюють сприйняття простору та часу. Це відкриває можливості для експериментів із культурними формами, але водночас ставить питання про втрату автентичності традиційних культурних практик.

Технологічний прогрес, попри свої переваги, створює низку викликів. Одним із них є маніпулятивний вплив медіа на свідомість, що посилюється завдяки алгоритмам штучного інтелекту, які формують інформаційні бульбашки [3, с. 25]. Це може призводити до атомізації суспільства, коли люди втрачають спільні культурні орієнтири. Крім того, швидке впровадження технологій у виробництво та освіту вимагає від людини постійної адаптації, що може викликати психологічний стрес і відчуження [6].

Центральними також стають етичні питання. Зокрема, використання технологій для зміни станів свідомості (як-от через психоактивні речовини чи нейроінтерфейси) може спотворювати природний розвиток людської психіки. Крім того, нерівний доступ до технологій посилює соціальну нерівність, що впливає на культурний розвиток різних груп населення [5].

Таким чином, можемо стверджувати, що технології є потужним інструментом трансформації людської свідомості та культури. Вони змінюють способи мислення, сприйняття та взаємодії, створюючи нові можливості для пізнання та творчості. Водночас вони породжують виклики, пов'язані з маніпулятивним впливом, втратою автентичності та соціальною нерівністю. Для гармонійного розвитку суспільства необхідно знаходити баланс між технологічним прогресом і збереженням гуманістичних цінностей, що лежать в основі культури.

Список використаних джерел

1. Кочубей Н.В. Свідомість як предмет філософського аналізу. Київ : Видавництво Київського університету, 2015. 250 с. **2. Тоффлер Е.** Третя Хвиля / 3 англ. пер. А. Євса. Київ : Вид. дім «Всесвіт», 2000. 480 с. **3. Дротянко Л.Г.** Високі технології як засіб трансформації медіа-дискурсу // Вісник національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія. 2017. № 1 (25). С.10-14. **4. Хобсбаум Е.** Епоха крайнощів: Коротке двадцяте століття (1914–1991). Київ : Альтернативи, 2005. 632 с. **5. Питання розвитку цифрової культури українського соціуму:** Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень (2014, Вересень). URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1631/> (дата звернення: 09.04.2025). **6. Упровадження новітніх технологій виробництва у професійно-практичну підготовку.** URL: <https://naurok.com.ua/uprovadzhennya-novitnih-tehnologiy-virobnictva-u-profesiyno-praktichnu-pidgotovku-360556.html> (дата звернення: 16.04.2025).

ФЕНОМЕН ANTIYKPAЇHCBCKHX PУXIB: CEПAPATИЗM ЯK TEХHOЛOГІЯ ЗOBNШHЬOГO YПPABЛІHНЯ

Журба Ігор Вячеславович

асистент кафедри філософії та соціології

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-3067-2380>

У контексті гібридної війни проти України антиукраїнські рухи постають не як автентичні прояви незадоволення, а як технологічно сконструйовані сценарії зовнішнього управління. Особливо загрозливими вони стають тоді, коли вбирають у себе риторичку сепаратизму – ідею нібито «природного» прагнення до відокремлення від державного центру. У цій статті розглядається феномен антиукраїнських рухів як штучний політико-інформаційний конструкт, що функціонує як інструмент впливу зовнішнього актора — насамперед Російської Федерації.

Сепаратизм у класичному розумінні є наслідком тривалих історичних, етнокультурних або соціальних суперечностей. Однак у випадку України (зокрема Донбасу та Криму) сепаратизм використовується як зброя, а не як автентична ідеологія. Росія, застосовуючи імітаційні технології сепаратизму, створює ілюзію внутрішнього конфлікту, який легітимізує її військове або політичне втручання.

Зовнішнє управління реалізується через:

- контроль над інформаційним простором;
- фінансування псевдогромадських ініціатив;
- створення «народних республік»;
- експлуатацію локальних уразливостей і страхів.

Антиукраїнські рухи як соціальна симуляція

Ці рухи не мають ані глибинного історичного коріння, ані політичної суб'єктності. Їхня мета – дестабілізація держави через соціальну імітацію, що ґрунтується на:

- символічній інверсії (УПА = фашисти; Україна = загарбник);
- нав'язуванні штучної ідентичності (руський мір, «Новоросія»);
- використанні «хитких сегментів» — економічно вразливих чи ідеологічно дезорієнтованих груп населення.

Як підкреслює Я. Грицак, на Донбасі сепаратизм розгортався не як наслідок етнічного конфлікту, а як імітація повстання — драматургія, в якій усі ролі були визначені заздалегідь.

Російська стратегія включала:

- Інформаційне програмування: через канали та соцмережі поширювались меседжі про «утиски», «репресії», «неонацизм».
- Організація псевдоподій: фейкові референдуми, «похід на Київ», «націоналізація підприємств».
- Мілітаризація образу ворога: українських військових позиціонували як карателів, що переслідують «своїх».
- Залучення іноземного елемента: до управління залучались російські кадрові офіцери, а «місцеві лідери» виявлялись вихідцями з РФ.

Антиукраїнські рухи формуються як інформаційна хвороба, що поширюється через:

- деструктивні меседжі;
- емоційне зараження («страх», «ненависть», «зрада»);
- мультиплікацію фейків у локальних спільнотах.

На відміну від звичайної політичної критики, антиукраїнські наративи розмивають саму основу державності — заперечують територіальну цілісність, делегітимізують владні інститути та підривають національну ідентичність.

Протидія: інституційні та гуманітарні механізми

Ефективна протидія потребує:

- підвищення стійкості до інформаційного впливу (освіта, критичне мислення);
- викриття технологій маніпуляції (розслідувальна журналістика, аналітика);
- формування позитивних наративів на основі довіри, солідарності та спільної історії;
- інтеграції вразливих регіонів у загальноукраїнський простір через інфраструктуру, культуру та політичне представництво.

Феномен антиукраїнських рухів є складовою гібридної війни, а не внутрішньою кризою. Їх функція – бути важелем зовнішнього управління через деструктивні інформаційні технології. Розуміння цих процесів дозволяє формувати нові стратегії національної безпеки, орієнтовані не лише на фізичну оборону, а й на захист ідентичності, свідомості та культури.

Список використаної літератури

1. Романюк А. Імітаційний сепаратизм як гібридна технологія. *Політологічні студії*. 2019. №2. С. 45–53. 2. Грицак Я. Донбас: неетнічний конфлікт. *Критика*. 2015. №1–2. 3. Snegovaya M. Putin's Information Warfare in Ukraine. Institute for the Study of War, 2015. 4. Український інститут майбутнього. Індекс вразливості до інформаційного впливу. Київ, 2021. 5. Лебедєв М. Гібридна війна як соціальний процес. Київ: Наукова думка, 2020. 6. Малиновська О. Соціальна інтеграція як чинник національної безпеки. *Нац. безпека України*. 2020. №2. С. 33–40. 7. Gressel G. Russia's Hybrid Threat to Europe. ECFR Policy Brief, 2015.

РОЛЬ НАЦІОНАЛІЗМУ В ФОРМУВАННІ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Могила Тетяна Володимирівна,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка,
м. Полтава, Україна
tatanamogila@gmail.com
Науковий керівник – Штепа Олексій Олександрович,
кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри
культурології, філософії та музеєзнавства
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка,
м. Полтава, Україна
aleksej83@ukr.net

У сучасному світі, де глобалізаційні процеси посилюють взаємозалежність між державами, націоналізм залишається потужною ідеологією, що впливає на внутрішню та зовнішню політику країн. Націоналізм, як ідеологія, що підкреслює унікальність національної ідентичності, культури та суверенітету, відіграє двоїсту роль у формуванні глобальної безпеки. З одного боку, він може сприяти стабільності, зміцнюючи державний суверенітет і національну єдність. З іншого — націоналізм може провокувати конфлікти, посилюючи сепаратизм, ксенофобію або агресивну зовнішню політику. Ця стаття аналізує вплив націоналізму на глобальну безпеку, спираючись на реальні приклади та наукові джерела.

Націоналізм може зміцнювати внутрішню стабільність держав, що є важливим елементом глобальної безпеки. Сильна національна ідентичність сприяє соціальній згуртованості, що дозволяє країнам ефективно реагувати на зовнішні загрози. Наприклад, у контексті російсько-української війни, що розпочалася у 2014 році та ескалувала у 2022 році, український націоналізм відіграв ключову роль у мобілізації суспільства для захисту територіальної цілісності. Так, стратегічний аналіз безпекового середовища України, проведений Національним інститутом стратегічних досліджень, підкреслює, що національна єдність стала основою для протистояння зовнішній агресії [1].

Націоналізм також сприяє зміцненню державного суверенітету, що є важливим для підтримання міжнародного порядку. Закон України «Про національну безпеку України» (2020) визначає національну безпеку як захищеність суверенітету та територіальної цілісності, що прямо пов'язано з націоналістичними ідеями [2]. У цьому сенсі націоналізм допомагає державам протистояти зовнішнім впливам, зокрема економічній чи політичній експансії в умовах глобалізації.

Незважаючи на стабілізуючу роль, націоналізм часто стає каталізатором конфліктів, що загрожують глобальній безпеці. Агресивний націоналізм, який проявляється у формі експансіонізму чи шовінізму, може дестабілізувати міжнародні відносини. Наприклад, ідеологія «руського мира», що базується на російському націоналізмі, стала ідеологічною основою для анексії Криму в 2014 році та повномасштабного вторгнення в Україну в 2022 році. Це спричинило безпрецедентну кризу глобальної безпеки, випробувавши ефективність міжнародних організацій, таких як ООН.

Іншим прикладом є сепаратистські рухи, підживлені націоналістичними ідеями. Зокрема В. Андріяш зазначає, що глобалізація послаблює традиційні механізми

національної безпеки, що може посилювати сепаратизм у регіонах, де націоналістичні настрої є сильними [3]. Наприклад, каталонський рух за незалежність в Іспанії чи курдський націоналізм у Туреччині створюють напругу, яка впливає на регіональну стабільність.

Глобалізація створює нові виклики для націоналізму, змінюючи його роль у безпековому контексті. З одного боку, глобальна інтеграція сприяє співпраці між державами, зменшуючи конфліктний потенціал націоналізму. Наприклад, європейська інтеграція в рамках ЄС послабила агресивні форми націоналізму в країнах-членах, спрямувавши його в русло культурного самовираження. З іншого боку, глобалізація провокує реактивний націоналізм, коли країни чи спільноти прагнуть захистити свою ідентичність від культурної уніфікації чи економічної залежності. Р. Войтович зазначає, що глобальна міграція, спричинена глобалізацією, посилює націоналістичні настрої, що може призводити до політичної нестабільності.

Глобальний тероризм, який часто використовує націоналістичну риторику, також становить загрозу безпеці. Так звані «мережі субдержавних злочинців» експлуатують націоналістичні ідеї для виправдання насильства, що ускладнює протидію з боку традиційних інститутів безпеки.

Міжнародні організації, такі як НАТО чи ООН, відіграють важливу роль у пом'якшенні негативних наслідків націоналізму для глобальної безпеки. У дисертації О. Полторацького підкреслюється, що НАТО сприяє формуванню сучасної системи міжнародної безпеки, інтегруючи національні інтереси країн-членів у колективну безпекову стратегію. Наприклад, інтеграція країн Центральної та Східної Європи до НАТО зменшила ризик націоналістичних конфліктів у регіоні [5].

Проте ефективність міжнародних організацій є обмеженою, коли націоналістичні ідеології використовуються великими державами для порушення міжнародного права. Війна Росії проти України виявила слабкість механізмів Ради Безпеки ООН, де Росія, як постійний член, блокує рішення, спрямовані на підтримання миру.

Таким чином, можемо констатувати, що націоналізм відіграє складну і багатогранну роль у формуванні глобальної безпеки. Він може бути як стабілізуючим фактором, що зміцнює державний суверенітет і національну єдність, так і джерелом конфліктів, що загрожують міжнародному порядку. Глобалізація посилює цю двоїстість, провокуючи як співпрацю, так і реактивний націоналізм. Для мінімізації ризиків, пов'язаних із націоналізмом, необхідна ефективна робота міжнародних організацій, а також стратегії, що поєднують повагу до національної ідентичності з глобальною інтеграцією.

Список використаних джерел

1. Резнікова О. О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/strategichnyy-analiz-bezpekovocho-seredovyshcha-ukrayiny> (дата звернення: 10.04.2025). **2. Про національну безпеку України:** Закон України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 08.04.2025). **3. Андріяш В. І.** Сучасні національні держави в умовах глобалізаційних процесів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. №5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_5_5 (дата звернення: 11.04.2025). **4. Войтович Р. В.** Вплив глобалізації на розвиток сучасного світу. *Відкриті очі*. 2013. <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2013/06/blog-post.html> (дата звернення: 03.04.2025). **5. Полторацький О. С.** Роль НАТО у формуванні сучасної системи міжнародної безпеки. автореферат дис. на здобуття наук. ст. к. політ. н. – 23.00.04. – політичні проблеми міжнародних систем і глобального розвитку. Київ : Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2003. 15 с.

ДО ПРОБЛЕМИ ПОХОДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «СВІТОГЛЯД»

Попов Володимир Юрійович,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри теорії, історії
держави і права та філософії права
Донецький національний університет імені Василя Стуса.
м.Вінниця, Україна
porovmak@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-3097-7974>

Категорія «світогляд» є однією з головних в філософії, починаючи з кінця XIX сторіччя. В світлі останніх бурхливих подій докорінні відмінності особистих та колективних переконань та загальне бачення світу розглядається багатьма дослідниками як одна з головних причин найбільшого збройного протистояння на пострадянському просторі, яке триває досі.

Зрозуміло, що проблема сутності світогляду не є новою для вітчизняної, а тим більш – західної філософії. До того ж у радянський час проблемі формування наукового світогляду присвячена така кількість книжок, брошур та статей, що вони могли би скласти цілу бібліотеку. Зрозуміло, що більшість авторів цих опусів зосереджували увагу саме на комуністичному світогляді, а історії цього поняття присвячувалися в кращому разі лише декілька сторінок з обов'язковим згадуванням Маркса, Енгельса, Леніна й Сталіна (останнього – до кінця 50-х років). Відповідно дослідники зверталися й до питання генези самого концепту «світогляд».

Дослідження походження терміну «світогляд» розпочинається в середині XX сторіччя. Стосуються вони насамперед німецького концепту «Weltanschauung», який вважається первинним серед багаточисельних національно-мовних еквівалентів. Так у 1967 році в Німеччині Гельмут Г. Майером була захищена дисертація на ступінь Ph.D. під назвою «“Weltanschauung“: Studien zu einer Geschichte und Theorie des Begriffs (Світогляд: дослідження в напрямку історія та теорія концептів)» [1]. Ця робота вважається сучасним дослідником Девідом Ноглем «вичерпним трактуванням історії та теорії концепції світогляду німецькою мовою, які доступні на сьогодні» [2, р. 56]. У 1980 році німецькою мовою також було видано «guidebook-довідник» із світогляду, який містив дуже цікаве есе Вернера Беца під назвою «До історії слова «Weltanschauung» [3, s.18-28]. Згодом з'являються й інші публікації щодо цієї проблематики. Домінантною версією походження концепту «світогляд-Weltanschauung» в них є проголошене Мартіном Гайдегером і викладена ним у Марбурзьких лекціях 1927 року, твердження про «Weltanschauung» як власне німецький новотвір, що народжується в «Kritik der Urteilskraft» Е. Канта в 1790 році та немає будь-яких попередніх аналогів [4, р. 4]. Концепція «фрайбурського чарівника» про «Weltanschauung» як «слово власно німецького чекану» відтворюється у багатьох солідних працях, присвячених цій проблемі. Словники та довідники також дотримуються подібної ж позиції. Метою нашої розвідки є спростування цієї гіпотези.

Як відомо, Гайдегер в своїх «Головних проблемах феноменології», звертаючись до історії слова «Weltanschauung» із притаманним йому пафосом проголошував: «Це слово не є перекладом з грецької або, скажімо, латини. Немає такого виразу, як космологія. Навпаки, це слово власно німецького чекану, й воно було викарбовано саме в філософії». Тобто фактично знаменитий німецький філософ стверджує, що поняття «світогляд» і відповідне йому слово сформувалося лише в німецькій філософії кінця XVIII сторіччя, і попередня філософія не оперувала подібним поняттям, та й в інших

мовах ми не знайдемо його аналогів (у греків «немає такого виразу, як κοσμοθεωρία») [4, р. 4].

Але М. Гайдегеру як випускнику єзуїтського коледжу, католицької гімназії та теологічного факультету Фрайбурзького університету не могло бути невідомим, що саме за допомогою грецької кальки «cosmotheoria» передається слово «світогляд» латиною. Він не міг не знати, що слово «космотеорія» знайшло собі місце не лише у працях його німецьких попередників – спіритуаліста Р. Лотце і позитивіста Т. Гомперца, але й стоїть на обкладинках книг двох корифеїв наукової революції XVI–XVII сторіччя Жана Франсуа Фернеля («Cosmotheoria seu de forma mundi et de corporibus coelestis libros duos complexa», 1528) [5]. та Християна Гюйгенса («ΚΟΣΜΟΘΕΩΡΟΣ», 1698) [6]. Ігнорування «фрайбурзьким чарівником» того факту, що німецьке «Weltanschauung» (світоспоглядання) етимологічно пов'язане з греко-латинським «cosmotheoria», є вельми показовим. Його намагання довести німецьку автентичність «Weltanschauung», що «завжди історично існує з фактичного Dasein, разом з ним і для нього», є певним викликом для гомперцівської «космотеорії», яка, за словами останнього, є «несуперечливою системою всіх тих уявлень, що застосовуються для відображення фактів і в окремих науках, і у практичному житті» [7, s. 14].

Втім, справжнім автором версії про суто німецьке походження концепту «Weltanschauung» був англійський аристократ та «німець за вибором (Wahldeutscher)» Гаустон Стюарт Чемберлен, який зачарувавшись вагнерівським «нордичним міфом», став зятем Ріхарда Вагнера і «духовним батьком Третього Райху». Якщо ми звернемося до його статті «Deutsche Weltanschauung», що була вперше опублікована у мюнхенському часописі «*Deutschlands Erneuerung* (Оновлення Німеччини)» у квітні 1917 року, а згодом увійшла до збірки його творів «Раса і особистість (Rasse und Persönlichkeit, 1925)», то ми знайдемо цікаві «паралелі» з текстом «Марбурзьких лекцій» Гайдегера. Чемберлен (раніше за Гайдегера) проголошує, що «слово Weltanschauung є чисто німецьким словом – це слово, яке належить до “панівної та героїчної мови (Haupt- und Heldensprache)” (як називає її Ляйбніц), і ні в старих, ні в нових мовах не можна знайти йому точної відповідності» [8, s. 23].

Тобто, насправді ідею про німецьку виключність та автентичність терміну «Weltanschauung» висунув Чемберлен, а Гайдегер, готуючись до лекцій осіннього семестру 1927 року, міг бути знайомим з нею з посмертної збірки Чемберлена, що вийшла того ж 1927-го року.

Але цій гайдегерівсько-чемберленівській концепції протистоїть версія канадського дослідника теолога та філософа Альберта Волтерса, який ще 1982 року зазначав, що голландський термін «wereldbeschouwing» (який приблизно відповідає поняттю «світогляд») фактично передувє створенню Кантом слова «Weltanschauung» приблизно на сімдесят п'ять років [9, р. 12]. Він знаходить його використання нідерландським мислителем Бернардом Нісвентійтом (Nieuwentijt) в назві книги «*Het regt gebruik der wereldbeschouwingen* (Правильне використання світогляду)», опублікованій в Амстердамі в 1715 році. Але при цьому він зауважує, що голландське слово wereldbeschouwing набуло свого теперішнього значення та статусу під впливом німецького «Weltanschauung» [9, р. 12].

Волтерсівську гіпотезу підтримує і розширює сучасна нідерландська дослідниця Іда Ламерс-Верстег (*Lamers-Versteeg*) яка в своїй дисертації, захищеній 1988 року в *університеті імені Еразма Роттердамського* під назвою «*Kosmotheoros. Wereldbeschouwing, Weltanschauung en het onbegrensd begrensde (Космотеорія. Wereldbeschouwing, Weltanschauung і безмежність обмежень)*» [10] стверджує, що в німецькій філософії слово «Weltanschauung» є перекладом-калькою від голландського слова «wereldbeschouwing», яке з'являється в кінці XVII сторіччя в перекладі

нідерландського мислителя П. Рабуса твору Християна Гюйгенса «Космотеорос» (1699) [11]. Згодом поняття «wereldbeschouwing» використовується й популяризується нідерландськими мислителями Бернардом Нієвентійтом та Яном Луйкеном звідкіля потрапляє в пієтистський теолого-філософський лексикон. Таким чином, Е. Кант, вихований у відповідному релігійному середовищі, можливо лише зробив німецький переклад голландському терміну «wereldbeschouwing» та надав йому відповідного своїй критичній філософії змісту.

Таким чином, концепт «світогляд» має більш давнє походження ніж кантівський новотвір «Weltanschauung» (хоча в подальшому розвивається під його сильним впливом, який підсилюють німецьки романтики, Гегель, Шеллінг та Дільтай). Він веде свій родовід від латинізованого грецького «cosmotheoria», яке було створене європейськими вченими-гуманістами ще до 1528 року й отримало значне поширення в наукових колах після 1698 року, набуваючи різних перекладів та конотацій у європейських мовах. Саме таку гіпотезу ми висуваємо й обґрунтовуємо в своїй монографії «Weltanschauung: 12 нарисів з історії концепту “світогляд”» [12]. Зрозуміло, що ця проблема потребує подальших ретельних досліджень з можливим уточненням, або переглядом певних положень, викладених у цьому виданні.

Список використаної літератури

1. **Meier, H. G.** “Weltanschauung”: Studien zu einer Geschichte und Theorie des Begriffs (Ph.D. diss.) Westfälischen Wilhelms-Universität zu Münster, 1967. 196 S.
2. **Naugle D. K.** Worldview: The History of a Concept. Grand Rapids: Eerdmans. 2002. 384 p.
3. **Betz, W.** Zur Geschichte des Wortes “Weltanschauung”, in *Kursbuch der Weltanschauungen*, Schriften der Carl Friedrich von Siemens Stiftung Frankfurt: Verlag Ullstein, 1980, S. 18-28.
4. **Heidegger, M.** The Basic Problems of Phenomenology, Translation, introduction, and lexicon by A. Hofstadter, Studies in Phenomenology and Existential Philosophy. Bloomington: Indiana University Press, 1982, p. 4
5. **Fernelii J. A.** Cosmotheoria libros duos complexa. Prior, etc. *Parisiis, in ædibus Simonis Colinaei*, 1528. 24 l. 33 cm. (fol.).
6. **Hugenii C.** Κοσμοθεωρος, sive de Terris cœlestibus, earumque ornatu, conjecturæ. 1698. 176 p.
7. **Gomperz H.** Weltanschauungslehre. Ein Versuch die Hauptprobleme der allgemeinen theoretischen Philosophie geschichtlich zu entwickeln und sachlich zu bearbeiten. Jena und Leipzig: Diederichs, 1905. Bd. 1. S. 14.
8. **Chamberlain H. S.** Deutsche Weltanschauung. *Rasse und Persönlichkeit*. München: F. Bruckmann a.-g., 1925. S. 21–32.
9. **Wolters, Albert M.** “Weltanschauung” in the History of Ideas: Preliminary Notes. TMs (photocopy), n.d. 1982.
10. **Lamers-Versteeg I. C. J.** Kosmotheoros. Wereldbeschouwing, Weltanschauung en het onbegrensd begrensde: doktoraal-scriptie. Rotterdam: Erasmus Universiteit, 1989. 236 p.
11. **Hugenii C.** De Wereldbeschouwer of gissingen over de Hemelsche aardklooven en derzelver cieraad van Chr. Huygens aan zijn broeder Konst / vertaald uit het Latijn door P. Rabus, Rotterdam by Barend Bos 1699. blz. 196.
12. **Попов В. Ю.** Weltanschauung: 12 нарисів з історії концепту «світогляд». Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса. 2019. 271 с.

ФІЛОСОФІЯ ТА СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ВИКЛИКИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ І ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗМІН

Богданова Наталія Григорівна

доктор філософських наук, професор,

в.о. зав. кафедри освітніх технологій та охорони праці, професор

Бахмутський навчально-науковий професійно-педагогічний інститут

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

м. Слов'янськ, Україна

bogdanovang@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-7956-5818>

У сучасному світі філософські та соціальні науки переживають глибокі трансформації, пов'язані з глобальними змінами, такими як розвиток цифрових технологій, зміни в суспільних структурах, зміщення культурних та соціальних парадигм. Трансформації, що відбуваються в соціумі, значною мірою визначають напрямки розвитку науки та освіти. Зокрема, виникає питання про роль філософії у цьому процесі, її здатність адаптуватися до нових реалій, впливати на соціальні процеси та допомагати суспільству знаходити рішення на різноманітні глобальні виклики.

Актуальними стають питання того, як філософські концепції можуть бути інтегровані в освітні практики для формування критичного мислення, глобальної свідомості та морально-етичних орієнтирів у нових соціальних умовах. Ця проблема має важливе значення для вирішення не лише теоретичних завдань у сфері філософії та соціальних наук, а й практичних викликів, з якими стикаються освітні інститути у процесі підготовки кадрів, здатних ефективно реагувати на сучасні соціальні зміни.

Останні дослідження у галузі філософії та соціальних наук акцентують увагу на декількох основних напрямках, що зумовлені соціальними трансформаціями. Зокрема, дослідження таких авторів, як П. Бергер [1], С. Хантінгтон [2], М. Фуко [3], а також українських вчених, таких як В. Лісовий [4] та В. Шевчук [5], висвітлюють важливість філософії в осмисленні соціальних перетворень.

Дослідження технологічних аспектів в освітньому процесі, зокрема роботизації, штучного інтелекту та цифровізації, також займають важливе місце в сучасних наукових працях. Вивчення впливу нових технологій на соціальні взаємодії та міжособистісні стосунки дозволяє краще зрозуміти, як філософські концепти можуть бути адаптовані до нових реалій.

Крім того, соціальні науки дедалі більше зосереджуються на дослідженні феноменів глобалізації, міграції, змін у робочих процесах та їх впливу на локальну культуру, що також знаходить своє відображення у філософських концепціях і теоріях соціальної справедливості.

Таким чином, можна стверджувати, що існує певний масив досліджень, які допомагають визначити основні тенденції сучасного розвитку філософії і соціальних наук, однак залишається чимало невирішених питань, зокрема щодо інтерпретації і застосування нових технологій в освітніх практиках та філософських теоріях.

Незважаючи на достатньо широкий обсяг досліджень, питання інтеграції філософії у соціальні трансформації та в освітній процес залишається практично відкритим. Досить проблематичними є наступні аспекти:

- необхідність розробки нових філософських концепцій, які б відповідали вимогам сучасного соціуму, зокрема враховували глобалізацію, цифровізацію та мультикультуралізм;

- питання створення нових освітніх моделей, що інтегрують філософські та соціальні науки в контексті глобальних соціальних змін;
- визначення ролі філософії у формуванні морально-етичних орієнтирів у нових соціальних реаліях.

Ці питання потребують подальшого вивчення, оскільки без відповіді на них неможливо створити ефективні моделі для розвитку науки і освіти.

Метою тез доповіді є дослідження впливу соціальних трансформацій на розвиток філософії та освіти, а також визначення основних шляхів інтеграції філософських і соціальних концепцій в освітні процеси.

Завдання дослідження включають:

- аналіз сучасних соціальних і культурних трансформацій та їх впливу на науку і освіту;
- розгляд ролі філософії у вирішенні соціальних проблем, зокрема в умовах глобалізації та цифрових технологій;
- визначення основних викликів, з якими стикається освітній процес в контексті соціальних змін;
- розробка рекомендацій щодо вдосконалення освітніх моделей, що інтегрують соціальні та філософські науки.

Для досягнення поставленої мети у дослідженні застосовано наступні методи:

- аналітичний метод, який дозволяє проаналізувати існуючі наукові праці та публікації в галузі філософії та соціальних наук;
- історико-соціологічний метод, що допомагає вивчати соціальні трансформації та їх вплив на філософію і освіту;
- порівняльний метод, який дає змогу порівняти різні освітні моделі і концепції філософії в умовах соціальних змін;
- інтерпретативний метод, який дозволяє аналізувати зміст філософських і соціальних теорій у контексті сучасних викликів.

Одиницями вимірювання виступають соціальні індикатори, культурні трансформації та освіта як система, а також якісні зміни у філософському осмисленні цих процесів.

В умовах швидких соціальних трансформацій філософія та соціальні науки стають не лише важливими інструментами для осмислення змін, але й активними учасниками процесів адаптації суспільства до нових реалій. Розвиток сучасних технологій, зокрема цифрових, змінює соціальні структури, форми комунікації, способи навчання та роботи. Це викликає необхідність пошуку нових підходів до філософського осмислення цих змін та удосконалення освітніх моделей, здатних відповісти на сучасні виклики.

Одним з важливих чинників соціальних змін, що визначають нові соціальні реалії, стали цифрові технології, Автоматизація, роботизація, штучний інтелект та великі дані змінюють не лише економіку та виробництво, але й соціальні взаємодії. Вже зараз ми спостерігаємо, як ці технології трансформують освітні процеси, зокрема через онлайн-курси, дистанційне навчання, змішане навчання (blended learning) та інші цифрові платформи, що сприяють доступу до знань на всіх етапах життя.

Згідно з дослідженнями М. Фуко [3] і П. Бергера [1], технології не лише змінюють механізми контролю і управління, але й кардинально змінюють соціальні інститути. У сфері освіти це означає необхідність адаптації філософії освіти до нових вимог суспільства, що включає розвиток критичного мислення, медіа-грамотності та етичних принципів в умовах цифровізації.

Зміни в соціальних структурах, таких як глобалізація, урбанізація, культурна ідентичність, міграція та міжкультурні комунікації, визначають необхідність

переосмислення освітніх моделей. Традиційні підходи до освіти, що базуються на пасивному засвоєнні інформації, виявляються менш ефективними у сучасному глобалізованому світі. Відомий філософ і педагог Паоло Фрейре зазначав, що освіта повинна бути активною, інтерактивною, де учні і викладачі виступають як партнери у навчальному процесі [6].

У цьому контексті важливо розглянути інноваційні освітні моделі, які поєднують традиційні методи навчання з новими технологіями. Одним з прикладів таких моделей є інтернет-платформи для масових відкритих онлайн-курсів (МООС), які дозволяють доступ до вищої освіти для широких верств населення. Водночас, такі зміни вимагають активного осмислення філософських основ освіти, адже зміщення акцентів із суто інтелектуальних на цифрові та технологічні можливості ставить нові моральні та етичні питання.

Філософія, зокрема етика, відіграє важливу роль у вирішенні сучасних соціальних проблем, таких як нерівність, екологічні катастрофи, етичні дилеми, пов'язані з розвитком штучного інтелекту, та глобальні конфлікти. Наприклад, сучасні філософи, такі як Джудіт Батлер, у своїх роботах про справедливість і рівність вказують на необхідність розгляду нових соціальних умов, що сформовані глобалізацією, технологіями та змінами у культурних цінностях [7]. Вони стверджують, що глобальні соціальні зміни потребують нових етичних підходів і перезавантаження старих соціальних концептів.

Філософи також акцентують увагу на соціальних практиках, які можуть сприяти інтеграції нових технологій у соціальне середовище без втрати моральних орієнтирів. Так, розглядаючи вплив цифрових технологій на соціальні взаємодії, важливо зберігати цінності гуманізму та демократії, на яких будується соціальна справедливість, як це підкреслює в своїй роботі В. Лісовий [4].

Одним із основних завдань є адаптація освітніх програм до нових соціальних і технологічних умов. Потрібно, щоб освіта не лише давала знання, але й сприяла розвитку критичного та творчого мислення, моральних цінностей, інтеркультурної компетентності, що важливо для глобалізованого світу.

Аналіз освітніх систем та філософських засад, на яких вони базуються, дозволяє визначити, що традиційні підходи до освіти потребують серйозних змін. За словами В. Шевчука, сучасна освіта повинна стати більш гнучкою, інклюзивною та здатною реагувати на соціальні потреби, що визначаються швидким розвитком технологій і змінами в культурних і соціальних парадигмах [5].

У рамках дослідження були розглянуті основні соціальні трансформації, що впливають на розвиток філософії та освіти. Особливу увагу приділено впливу цифрових технологій, які змінюють традиційні освітні моделі, а також розвитку нових теорій соціальної справедливості, що виникають у відповідь на глобальні виклики.

Основними результатами дослідження є:

- виявлено, що філософія стає важливим інструментом для аналізу і адаптації до соціальних трансформацій, зокрема, через розвиток нових етичних теорій;
- освітні моделі, що включають критичне мислення, глобальну свідомість і моральну відповідальність, є ефективними в умовах глобалізації та цифровізації;
- розроблено пропозиції щодо створення нових освітніх програм, які інтегрують соціальні науки і філософію для формування нової генерації мислителів і громадян.

У результаті дослідження було підтверджено, що філософія та соціальні науки можуть і повинні відігравати ключову роль у розвитку освіти, особливо в умовах швидких соціальних і технологічних змін. Однак для цього необхідно розробити нові моделі освіти, що будуть інтегрувати ці науки, враховувати сучасні соціальні виклики і сприяти формуванню критичного, етичного та глобального мислення.

Перспективами подальших розвідок є:

- розробка більш детальних теоретичних моделей, які б описували роль філософії та соціальних наук у трансформаціях освіти;
- дослідження ефективності нових освітніх програм, що інтегрують філософію, соціальні науки та нові технології;
- аналіз практичних результатів впровадження цих моделей у навчальні заклади на різних рівнях освіти.

Список використаної літератури

1. **Berger P. L., Luckmann T.** The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge. — New York: Anchor Books, 1966. — 219 p.
2. **Huntington S. P.** The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. — New York: Simon & Schuster, 1996. — 368 p.
3. **Фуко М.** Наглядати й карати. Народження в'язниці / пер. з фр. Петра Таращука. — Київ: Комубук, 2020. — 452 с.
4. **Лісовий В.** Філософія як метод сучасного аналізу соціальних процесів / В. Лісовий. — Київ: Видавничий дім "Київський університет", 2016. — 312 с.
5. **Шевчук Д.** Трансформація людського в сучасному і політичному світі: соціально-філософський аналіз / Д. Шевчук // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Сер. : Філософія. — 2011. — Вип. 9. — С. 64-74. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoafs_2011_9_9.
6. **Фрейре П.** Педагогіка пригноблених / П. Фрейре; пер. з португ. В. Цимбал. — Київ: Літера ЛТД, 2003. — 168 с.
7. **Батлер Дж.** Тіла, що мають значення: соціальні конструкції і політика гендеру / Дж. Батлер; пер. з англ. О. Ільченко. — Київ: Ніка-Центр, 2015. — 256 с.

ДЕЛІБЕРАТИВНА ПОЛІТИКА ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ЕЛІТАРНИМ МОДЕЛЯМ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Лялюк Олександр,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м.Полтава, Україна

<https://orcid.org/0009-0006-5815-9673>

Науковий керівник – Меженська Олена Володимирівна,

кандидат політичних наук, доцент,

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м.Полтава, Україна

Проблематика демократичного врядування в ХХІ столітті дедалі частіше постає як питання не лише про вибори чи процедури, а про якість комунікації між владою і громадянами. Деліберативна політика, яка ставить у центрі уваги публічне обговорення, аргументованість та інклюзивність, дедалі частіше розглядається як альтернативна модель до елітарних підходів, у яких рішення приймають обмежені кола експертів чи політичних еліт [1, с. 4–6].

У сучасних умовах політичної нестабільності та глобальних викликів, зокрема війни в Україні, деліберативна демократія постає не лише як теоретична модель, а як практичний інструмент для досягнення суспільного консенсусу. Її принципи, такі як раціональна аргументація, інклюзивність та горизонтальність комунікації, набувають особливої цінності в контексті кризи довіри до інституцій та посилення ролі громадянського суспільства.

В останні десятиліття спостерігається зростання академічного та практичного інтересу до деліберації. У працях Ю. Габермаса сформульовано концепт публічної сфери як простору раціональної комунікації, що забезпечує легітимність політичних рішень [2, с. 132]. К. Гутман і Д. Томпсон розвинули ідею «взаємної поваги» як етичного ядра деліберативного процесу [3, с. 11–13]. Серед сучасних теоретиків важливе місце займає Д. Драйзек, який акцентує на гібридних моделях деліберації в умовах сучасних демократій [4, с. 28–32]. У той же час, критики (зокрема Дж. Менсбридж та Ч. Оуенс) вказують на обмежену реалізованість ідеальної деліберації в умовах нерівності, інформаційної асиметрії та кризи репрезентації [5, с. 66–69].

Водночас, попри значну кількість досліджень, що охоплюють концептуальні засади деліберативної демократії, бракує ґрунтовних праць, присвячених вивченню трансформацій деліберативної практики в умовах війни. Особливої уваги потребує вплив зовнішніх чинників, як-от інформаційна агресія, на якість суспільної комунікації та здатність громадян до раціонального публічного обговорення.

Незважаючи на розвиток деліберативної теорії, більшість політичних систем продовжують функціонувати за елітарною логікою. Згідно з класичною моделлю елітизму (Г. Московічі, Дж. Шумпетер), демократія — це механізм, через який народ обирає своїх керівників, але не бере безпосередньої участі в управлінні [6, с. 272]. Такі підходи актуалізуються в умовах криз, коли швидкість прийняття рішень вважається важливішою за їхню інклюзивність. Проте саме в кризових ситуаціях, як стверджують прихильники деліберації, суспільства мають потребу в ширшому залученні громадян для досягнення легітимності та стійкості політичних рішень [1, с. 4–6; 4, с. 30].

Метою цього дослідження є теоретичний аналіз деліберативної політики як альтернативи елітарним моделям ухвалення рішень та окреслення викликів її реалізації в сучасних політичних контекстах.

Методологія дослідження спирається на інтерпретативний підхід і включає компаративний аналіз теоретичних моделей (деліберативної та елітарної), дискурс-аналіз ключових положень у працях провідних дослідників, а також елементи кейс-стаді. Об'єктом аналізу є політичні процеси в сучасних демократіях, зокрема досвід Канади, Німеччини, Ісландії та України. Критерієм аналізу є рівень громадської участі в процесах обговорення та ухвалення рішень.

Значну роль у вивченні деліберативної політики відіграє аналіз контексту, у якому відбувається політична комунікація. Соціокультурні особливості, історичний досвід участі, рівень медіаграмотності та ступінь децентралізації безпосередньо впливають на характер і ефективність деліберативних практик. Відтак універсальні моделі потребують адаптації з урахуванням особливостей конкретного політичного середовища, що особливо актуально для країн із перехідною демократією, таких як Україна.

Основні результати дослідження засвідчують, що деліберативна політика може ефективно функціонувати паралельно з репрезентативними інституціями, за умови створення спеціальних структур (наприклад, громадських рад, бюджетів участі, консультативних платформ). Однак успіх деліберативних практик значною мірою залежить від рівня політичної культури, інституційної відкритості та спроможності громадян до аргументованого діалогу. У країнах із розвиненими традиціями публічного обговорення (Канада, Німеччина) деліберація стала важливим доповненням до прийняття рішень на місцевому та національному рівнях [4, с. 28; 7, с. 96]. В Україні, незважаючи на позитивні приклади (зокрема, в рамках партисипативного бюджету або громадських слухань), загальний рівень інституціалізації деліберативної політики залишається обмеженим.

Серед викликів — домінування технократичних підходів до врядування, низький рівень довіри до інституцій, а також відсутність сталих механізмів громадської участі, які не зводилися б до формальних процедур [8, с. 36]. Проблемою також залишається недостатній розвиток деліберативної культури у публічному просторі — в медіа, освітніх програмах, політичних дебатах.

Подальше дослідження деліберативної політики в контексті українського суспільства відкриває перспективи для вироблення дієвих механізмів комунікації між державою та громадянами. Особливо актуальним є аналіз локальних ініціатив, які демонструють високу ефективність у мобілізації громадської участі навіть в умовах воєнного стану. Це потребує глибшого міждисциплінарного аналізу та адаптації інструментів деліберації до реалій перехідних демократій.

Вивчення деліберативної взаємодії в локальних громадах дозволяє краще зрозуміти механізми формування горизонтальної довіри — критичного ресурсу для функціонування демократичних практик. Особливо показовими є приклади самоорганізації громад під час криз, які демонструють, що навіть без чітко визначених інституційних рамок можлива ефективна комунікація та прийняття рішень на засадах взаємоповаги та аргументованості.

У підсумку слід зазначити, що деліберативна політика має потенціал як концепт публічного врядування, який здатен компенсувати недоліки елітарних моделей, забезпечуючи вищу легітимність та відповідальність ухвалених рішень. Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженні механізмів інституціоналізації деліберативної політики в умовах перехідних демократій.

Список використаних джерел

1. **Бекешкіна І.** Як реформувати Україну: участь громадян у прийнятті рішень / І. Бекешкіна // Дзеркало тижня. — 2018. — № 28. — С. 4–6.
2. **Габермас Ю.** Структурні перетворення публічної сфери / Ю. Габермас ; пер. з нім. — К. : Лібра, 2000. — 328 с.
3. **Gutmann A., Thompson D.** Why Deliberative Democracy? — Princeton University Press,

2004. – 224 p. **4. Dryzek J. S.** Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations. – Oxford University Press, 2000. – 195 p. **5. Mansbridge J., et al.** The Place of Self-Interest and the Role of Power in Deliberative Democracy // The Journal of Political Philosophy. – 2010. – Vol. 18, Issue 1. – P. 64–100. **6. Шумпетер Й.** Капіталізм, соціалізм і демократія / Й. Шумпетер. – К. : Основи, 1995. – 540 с. **7. Smith G.** Democratic Innovations: Designing Institutions for Citizen Participation. – Cambridge University Press, 2009. – 240 p. **8. Стегній О.** Деліберативна демократія в Україні: виклики й можливості / О. Стегній // Україна: соціологічні студії. – 2020. – № 1. – С. 35–42.

**ІНФОРМАЦІЯ ПРО
ІІІ МІЖНАРОДНУ МІЖДИСЦИПЛІНАРНУ НАУКОВО-ПРАКТИЧНУ
КОНФЕРЕНЦІЮ
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ
24-26 КВІТНЯ 2025 РОКУ**

**ПЕРЕЛІК УСТАНОВ І ЗАКЛАДІВ, ЩО ВЗЯЛИ УЧАСТЬ У РОБОТІ
КОНФЕРЕНЦІЇ:**

- Бахмутський навчально-науковий професійно-педагогічний інститут Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
- Бердянський державний педагогічний університет
- Відокремлений структурний підрозділ «Кадіївський педагогічний фаховий коледж ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
- Відокремлений структурний підрозділ «Лисичанський педагогічний фаховий коледж ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
- Відокремлений структурний підрозділ «Полтавський фаховий коледж Національного університету харчових технологій
- Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж управління, економіки і права Полтавського державного аграрного університету»
- Вінницький національний технічний університет
- Громадська організація «Школа го «Тесудзі»
- Донецький національний медичний університет
- Департамент головної інспекції та дотримання прав людини Національної поліції України
- Державний біотехнологічний університет
- Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»
- Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
- Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
- Державний навчальний заклад «Полтавське вище міжрегіональне професійне училище»
- Державний торговельно-економічний університет
- Державний університет «Житомирська політехніка»
- Державний університет економіки і технологій
- Дніпровський державний технічний університет
- Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
- Донбаська державна машинобудівна академія
- Донецький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
- Донецький національний університет імені Василя Стуса
- Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) комбінованого типу № 54 «Метелик» Черкаської міської ради
- Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
- Житомирський державний університет імені Івана Франка
- Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила»

- Заклад вищої освіти «Університет трансформації майбутнього»
 - Інститут проблем моделювання в енергетиці ім. Г.Є. Пухова
 - Київський національний університет технологій та дизайну
 - Класичний приватний університет
 - Комунальний заклад «Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради
- Харківської області
- Комунальний заклад «Одеський педагогічний фаховий коледж»
 - Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
 - Комунальний Заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»
 - Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
 - Криворізький національний університет
 - Луцький національний технічний університет
 - Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
 - Львівський національний університет «Львівська політехніка»
 - Львівський національний університет імені Івана Франка
 - Львівський торговельно-економічний університет
 - Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
- Хмельницького
- Миколаївський національний аграрний університет
 - Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
 - Науковий ліцей №3 Полтавської міської ради
 - Національний аерокосмічний університет "Харківський авіаційний інститут"
- М.С.Бокаріуса»
- Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С.Бокаріуса»
 - Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
 - Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
 - Національний університет «Львівська Політехніка»
 - Національний університет «Острозька академія»
 - Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
 - Національний університет «Чернігівська політехніка»
 - Національний університет біоресурсів і природокористування України
 - Національний університет оборони України
 - Національний університет цивільного захисту України
 - Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
 - Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя.
 - Одеський національний економічний університет
 - Одеський національний морський університет
 - Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
 - Полтавський державний медичний університет
 - Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
 - Полтавський університет економіки і торгівлі
 - Початкова школа «Первоцвіт» Львівської міської ради
 - Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»
 - Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
 - Рівненський державний гуманітарний університет
 - Сумський національний аграрний університет

- Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного
- ТОВ «Дніпровський ліцей "ПРИМУС ІНТЕР ПАРЕС СКУЛ»
- Український державний університет імені Михайла Драгоманова
- Український державний університет науки і технологій ННІ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»
- Університет економіки і підприємництва
- Університет Матея Бела
- Харківська державна академія фізичної культури
- Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
- Херсонський національний технічний університет
- Хмельницький інституту соціальних технологій Університету «Україна»
- Хмельницький національний університет
- Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
- Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КОНФЕРЕНЦІЯ ПРАЦЮВАЛА ЗА ТАКИМИ ТЕМАТИЧНИМИ НАПРЯМАМИ:

1. Аграрні науки.
2. Держава та право.
3. Дизайн та інформаційні технології.
4. Економіка, маркетинг, менеджмент і фінанси.
5. Підприємництво та торгівля.
6. Історія, мистецтво та культура.
7. Міжнародні відносини та публічне управління.
8. Освіта і педагогіка.
9. Охорона здоров'я та спорт.
10. Природничі науки.
11. Психологія та соціальна робота.
12. Точні науки.
13. Туризм та готельно-ресторанна справа.
14. Філологічні напрями.
15. Філософські та соціальні науки.

Електронний варіант збірника матеріалів конференції розміщений у цифровому репозиторії Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» за посиланням:

<http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/>

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ III МІЖНАРОДНОЇ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Українською та англійською мовами

Відповідальна за випуск **Ольга КОРІНСЬКА**
Оригінал-макет **Ольга КОРІНСЬКА**
Дизайн обкладинки **Євгенія СЕМЕНОВА**

Адреса оргкомітету та редакційної колегії:
вул. Івана Банка, 3, ауд.419а, м. Полтава, Україна
E-mail: radalnuconference@gmail.com

